

57/1

114/12

მეტეოროლოგია

36

1

0368360

1957

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ყოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 34-ე

№ 1

იანვარი, 1957 წ.

საპარტიოლოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორბანო

უ ი ნ ა ა რ ს ი

7272

კოსტა ზეთაგური — 'ლექები, თარგმანი კარლო კალაძისა	3
ო. კავთავაძე — ლექსები, თარგმანი მედეა კახიძისა	5
მაქსიმე ცაგარაძე — პეტროვიჩი, მოთხრობა. თარგმანი ვიორჯი შატბერაშვილისა	6
რევაზ ასაძე — ერთი მუქა მიწა, ლექსი. თარგმანი თეიმურაზ ჯანგულაშვილისა, უსახლ- კარო თალია. ლექსი, თარგმანი ალექო შენგელიასი	17
ივანე ცხოვრებოვი — კოსტა, ლექსი. თარგმანი ო. კუბრაძისი	17
გაფთვი — ოსური ზელოდა (ლეგენდა) თარგმანი თეიმურაზ ჯანგულაშვილისა	18
ხარიტონ პლევი — რისის მთა, ლექსი. თარგმანი მედეა კახიძისა	20
კ. კორიევი — უაზბეგს, ლექსი. თარგმანი მედეა კახიძისა	21
ნადი — უსაბაურო, ლექსი. თარგმანი ლადო სულაბერიძისა	21
მ. კაშხერდიევი — საუბარი სატრფოსთან, ლექსი. თარგმანი შოთა ლომსაძისა. ფეტვის უხვი მოსაყალი მოვიდა, ლექსი. თარგმანი ვიორჯი კალანდაძისა	22
მურთაზოვი — ქარი, ლექსი. თარგმანი ვივი მწელაძისა	23
ტორბეკ ჯატიევი — ხამივის კირ-ვარამი, მოთხრობა. თარგმანი აკაკი გეწეძისა	24
ალექსანდრე გომიაშვილი — წუთისოფელი, ლექსი	34
გრიგოლ აბაშიძე — ლაშარელა, რომანი	35
ზურაბ კუზაიძე — ლექსები	83
ალექსანდრე ქუთათელი — მიქელანჯელო, ლექსი	84
ვიქტორ გაბესკირია — ეფსკრელთან, პიესა	89
ალ. ცაგარეშვილი — მოგონებანი ლეე ტოლსტოიზე	124

ქ ჩ ი ბ ი ა და პ უ ზ ლ ი ც ი ს ბ ი ა

აკაკი ბელიაშვილი — მოუსვენარი მხატვარი	129
ვიორჯი ციციშვილი — შალვა ჯაღიანის ახალი რომანი	131

ლიტერატურული მიმკვიდროება

ა. მამოქტოვი — დანიელ ჭონქაძე და ოსური კულტურა	142
პროფ. დ. ენუქიძე — საბჭოთა საქართველოს კულტურული ერთეულობა საზღვარგარე- თის ქვეყნებთან	147
ლეილა თაქთაქიშვილი — ურუშაძე — მარჯობი უორდრობი	153

იხ. მე-2 გვ.

✓ დენა შენგელია — არმაზი . . . . .

კაზლიკაცია

ქეთ. ხაჩიაშვილი — ანტონ ფურცელაძის დაუბეჭდავი ნაშრომი 168
 გრიგოლ აბაშიძე — ზღაპარი (ბუბლიკაცია და შენიშვნები გივი ფლენტისა) 171

წიგნების მიმოხილვა

✓ შალვა აფხაიძე — განთიადიდან შუადღემდე 173
 გურამ კანკავა — მიხეილ ქელიძის ლირიკა 175
 გრიგოლ მაჭავარიანი — იპ. ვართაგეას მოგონებები 178
 აღ. სანადირაძე — ლექსების პირველი წიგნი 190
 ზურაბ კარახალაშვილი — მონოგრაფიული ნარკვევი ფრიდრიხ შილერზე
 რედაქციისაგან 185
 ფერნანდ „მნათობის“ 1956 წლის ნომრების შინაარსი 186
 ახალი წიგნები . . . . . გარეკანის შესაბამე გე.

რედაქტორი ს. ჩიქოვანი

სარედაქციო კოლეგია:

- დ. ბენაშვილი, ლ. კალანდაძე (პ/მგ. მდივანი), კ. ლორთქიფანიძე, პ. რატინი,
 ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი

რედაქციის მისამართი: თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 6. ტელეფონი 3-23-42.
 ხელმოწერალი დასაბეჭდად 4/11-57 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 12.
 № 01416. ანაწეობის ზომა 7¼ X 12¼. ქაღალდის ზომა 70 X 108. ტარაჯი 6.000, შეკვ. № 757.
 საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბოლოგრაფკომპლექსობის
 ბეკლვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

ქოსბა ხეთაგაროვი

ს ა ყ ვ ე ლ უ რ ი

კაცს, გამგონეს ნუ დატუქსავ —
გულგამწყრალი გეყოლება.
გაუგონარს — საყვედური
გახუმრება ეგონება...

ამას წინათ მგელსაც დათვი
აყვედრიდა: — ჩემო კარგო,
რისთვის გინდა მსუნაგობით
ჩვენც პატივი დაგვიკარგო?!

ლუკმა დინჯი მოხერხებით
მოიპოვო ვანა არ სჯობს?!
შენ კი თუ არ მოიტაცე —
გული გერჩის, გული გახრჩობს!

გაუმძღარ მხეცად გთვლიან,
ო, არ მინდა გაგახელო,

მაგრამ ჩვენშიც მგლობა ხოლმე
როდი არი სასახელო!

არა. ერთი გაძლომისთვის
დამცილება არ გვესურს ვნახოთ:
ცხვრების თვალწინ არ ვიკადრებთ
მწყემსის კომბლით გავილახოთ!

არ ვიკადრებ კვალზე ნახირს
გეშაღებულ ცხვირით ვსდიო...
და შენც გირჩევ მტაცებლობა
სამარცხეინოდ მიიჩნიო...

— ჰო... შენ ეგ არ დავიწყო...
დათვის მოუტრა უტბად მგელმა,
და ლამეში ისევ სადღაც
თბა წაახრჩო საძაგელმა.

მოჯამაგირე მწყემსი

(ზღაპარი)

ერთხელ ერთი მუშაკაცი
მწყემსად დადგა ბაყბაყ მდევთან,
ტყბილი სული გაიმწარა:
ზამთარ-ზაფხულ ცხვარს დასდევდა.

მდევს ვეება გოდორივით
ჰქონდა ღიბი ვებერთელა,
ცალთვალა და წირპლიანი
დადიოდა ნელა-ნელა.
არ იქნა და არ გამრავლდა
საცოდავი მწყემსის ფარა, —
ყოველ ახლად შობილ ბატყანს
მდევი ნთქავდა წარამარა.

გაიტანჯა მუშაკაცი,
გადაწყვიტა გაეყაროს...
მაგრამ რა ჰქნას მარტოხელამ,
რა ძალ-ღონეს დაემყაროს!
თავი ველარ დააღწია,
ვერ დატოვა სამსახური
და მისდევდა შემოდგომას
ზამთარი და გაზაფხული.
ერთხელ, როცა სამოვარზე
გამოვალა ფარა მწყემსმა,

საიდანღაც ბაყბაყ მდევის
მძიმე სუნთქვა შემოესმა.
თავს დაადგა საზარელი,
ცხვირ-პირიდან ასდის ალი,
ჩანს, არაყი ჩაუცეცხლავს,
დაბარბაცებს ყოიამყრალი.
ენა-ბლუ და სმენა-ჩლუნგი
თვით კაცს იგდებს სასაცილოდ —
ეუბნება: — სჯობს ერთმანეთს
ჩვენი მტრობა ავიცილოთ! —
ვიცო, გინდა გამეყარო,
სამსახური შენი კმარა.
და სიტყვასაც თუ მომიგებ,
შენი იყოს ჩემი ფარა.
თუ არა და შენ წააგებ,
შენი წილიც მე დამარჩება!
— სხვა რა მეთქმის, — ამბობს მწყემსი, —
კარგი. იყოს შენი ნება.
— მაშ მითხარი, — იწყებს მდევი, —
რა სიტყვაა ერთადერთი?
— ერთადერთი ყოველის შემძლე,
სიტყვა გახლავთ მხოლოდ ღმერთი!

— ორი რაა მიბასუხე!
 — მწყემსის ორი შავი თვალი, თავდადებით წლიდან წლამდე რომ დღაცაა შენი ცხვიარი.
 — სამი? სამზე რაღას იტყვი?
 — სამფეხაა აკი სუფრა, სადაც უნდა მოილხენდეს სტუმრის გული თავისუფლად.
 — ოთხი? ოთხს თუ გამოიცნობ, გამდიდრება გწყურებია...
 — ოთხი შეილო, ვით ერთ დედას, ერთ წელს ემსახურებია.
 — ხუთი?
 — ჩემი ხუთი თითი ჩაითვლება მუდამ ხუთად, თუმცა ჯერ ვერ გამომადლა ავი სულის შესახუთად.
 — მთავარია, ექვსი მითხრა, არ მანალვლებს დანარჩენი.
 — ექვსჯერ მსურდა, რომ გაგცლოდა, ვერ გავტეხე ძალა შენი...
 — სიტყვას მუდამ სიტყვა მოსდევს, რომელს ჩათვლი, აბა, შეიდად?
 — შეიდი თავი მდევს აბია, ფრთხილად მაინც, ნუ ხარ მშვიდად.
 — მერვედ რაღას გაიხსენებ, ასახსნელი მაინც რვაა...
 — რვა წელიწადს მწყემსად გყავდი, — ჩემი თავის გაწირვაა.
 — თუ ბიჭი ხარ, მეცხრე კითხვას უპასუხე აგრე რიხით.
 — ახ! მეცხრეზე აქ არ გახლდით, გადავედი ცხრა მთას იქით.*
 — ცხრა მთის იქით თუ იყავი, პასუხს რატომ არა მცემდი?
 — არ მეცალა, ათათობით ურაცხენებს ვიტაცებდი.
 — შეათე ხომ ზღვაა დიდი, ცხენმა როგორ გადასცურა?
 — ვაჟკაცს კოჭლი კოლოც ზიდავს, თუ ისწრაფვის ვაჟკაცურად.
 — შენდა ბედად, საგანგებოდ ზაფხულს ზღვაც კი დაუშრია.
 — არა. ფრთები ჩემზე მძლავრად არწივსაც არ გაუშლია!
 — ზოგჯერ არწივს ქათამიც ჰგავს, — თვალს თუ მოჰკრავ სიბნელეში!
 — არა, არა, ჩია ქათამს

როდი მიაქვს მდევის ლეში...
 — ალბათ ქონდრის კაცის თვალში თაგებიც კი მდევად ჩიხან.
 — თაგვის ბეჭზე დაასახლებ დარეჯანთ სოფელს განა?
 — კუდიანობს დედაკაცი, თუ საქათმე ვერ უცვნია.
 — მაშინ ირველივ შემორბენა კურდღელს რად არ შეუძლია?!
 — აბა, კურდღელს ნუ დასცინებ, ბაქია ხარ, მოკლეკულა...
 — გრძელი ბეწვი დარჩეს ოხრად აქ ვინც არის აყლაყულა. ცივ ზამთარშიც გაყინული რბოდეს ველად როგორც შმაგი, მისი ტყავით მხრებს ითბობდეს ისევ ნართი ურჩხმაგი!
 — ჩანდა აბად ქონდრის კაცად ნართის გვერდით თუ უვლია.
 — არა, იმის ფეხის ტერფთან ხშირად მამალს უყვილია, მაგრამ იმის ყურს ვერ მისწვდა იგი ისე მალდა იდგა.
 — ქონდრის კაცი იქნებ ყრუა, გაიგებდი, რომ გეკითხა.
 — ახ, რას ამბობ, როცა ღალღა თივას თიბავს ოფლის ფრქვევით, ანდა ბნელში კოლოები იციინიან ქვესკნელს ქვევით — იმას ამბად მოაქვს ჩვენთან ვით ზღაპარი მომზიბლავი...
 თუ ვტყუოდე, დღეს ჩემ თვალწინ შავ კლდეთ მექცეს შენი თავი!.. მწყემსის წყველა თავს გადახდა უმაღ მდევს და ხედავს მწყემსი. წინ შავი კლდე აიშართა ბაყბაყ მდევზე უმაღლესი თავი იხსნა კაცმა... ლალად იალალზე დაჰყავს ცხვიარი, გუშინ ერთი მეც მაჩუქა, როგორც ერთი სანუკვარი... როგორც იმან არ მაჩუქა არაფერი... შინ და გარეთ, ისე იმის აქ მოსვლამდე, იცოცხლეთ და ინეტარეთ!

საიდუმლო სიყვარული

რა ჭურღულად მომეპარა
საიდუმლო სიყვარული,
როგორც ავმა შეგობარმა,
დაშნით დაჭრა ჩემი გული.

ჰო, რომ იყოს ნება ჩემი,
გულს ტკივილი დაეუამო,
რომ შემეძლოს შეძლება
დაგივიწყო სამუდამოდ.

არ მასვენებს სიყვარული,
გულში ჰყვავის გაზაფხული,
დამეკარგა თვალზე რული,
დავალ ტრფობით დაზაფხული.

ჩემს გულში ვინ ჩაიხედავს,
ვინ განეკრნოს ტრფობა მწველი,
განა გული სალი კლდეა
ოჰ, ჩემს ბოლოს რა მოელის.

შენგან თავი ვერ მიხსნია,
გული შენი ტარიგია,
ეს რა მახე დაგიგია,
გული ფეხქვეშ გაგიგია.

შენმა ცეცხლმა დამანელა,
სიყვარულო საიდუმლო,
დე, ჩემს შემდეგ სატანჯველად
ალარავინ დაიგულო.

მზის სიყვარული

მე მზის თვალი მიყვარს მაშინ,
როცა ველი მზიანია,
მტერთან შებმა ჩემი რაშით,
არასოდეს მინანია.

მხურვალე მზის სიყვარულში
დავიწვები აბედივით,
მე მზეს მხრებზე მზიან დილით
წამოვიგდებ ნაბადივით.

მისი ეშხით ვირევი და
მე მზე მიყვარს სხივებუბვი,

მისი ოქროს სირმებიდან
მომიქსოვეთ ახალუხი.

მე თაკარა მიყვარს, როცა
ცას ღრუბლები აფარია,
ველს სიმწვანე აღარ მოსავს,
როცა ცივი ზამთარია.

გულს მხარებს ცისარტყელა
მზე წითელი არნახული,
დე, იცოდეს ჭეყვნად ყველამ,
მიყვარს მზე და გაზაფხული.

შემოდგომის სურათი

ხეებს ფოთოლი სცივია,
ქარის კვილი ისმის,
გაძარცულ ქედებს სცივათ,
მზეს ეპარება ნისლი.

აღარ ქვითქვითებს მწყერი,
აღარც ნიბლია მღერის,

ქარი გულყვითელ ფოთლებს
ველსა და მინდორს მოსდებს.

გუშინ პატარა ძეწნას
ლურჯი სამოსი ეცვა.
... მოწყენილია ველი,
მოწყენილია ზეცა.

პეტროვიჩი

ამოხროვა

ეს რამდენიმე წელიწადია, შვებულებას სანატორიუმებში ვატარებ, წელს კი სულ სხვა განზრახვა მქონდა. ვფიქრობდი: „მოდო, სოფელში წავალ, წავიყვან ოჯახს, ვინახულებ ნათესაებს, მეგობრებს, ნაცნობებს. დიდი ხანია მათთან აღარ ვყოფილვარ, მემღვრებიან...“

დაპირებით კი დავაპირე, მაგრამ ჩემი სურვილი სურვილად დარჩა. საქარხნო კომიტეტში გამომიძახეს და ისევ საგზური მომცეს... კი არ იფიქრო, ეს კაცი ტრაბახობსო, არა! ქარხანაში ჩემი პატიოსანი მუშაობისათვის პატივს მცემენ... „სანადირო სერის“ საგზური მარგუნეს. ყოფილხარ როდისმე იქ? არა? ოო, მშვენიერი ადგილია! სანატორიუმში კი არა, ზღაპარია!

ღიახ, სწორედ ასე მითხრეს და არც ვინანე, რომ სოფლის მაგიერ „სანადირო სერისკენ“ გავემგზავრე.

იშვიათი, მზიანი დღე დადგა. მაინც რა ლამაზია ჩვენი მთიანი მხარე. განსაკუთრებით ის კუთხე, სადაც „სანადირო სერია“ შეფენილი. ორივე მხარეს უშველებელი კლდეებია, გარშემო კი მთის კალთებზე ფიჭვის ტყეები. ფიჭვის ტყეებს გადმოჰყურებენ ცისფერი მყინვარები, საიდანაც ოდნავ შესამჩნევად უბერავს მთის ნიაგი.

მერე რომ იცოდე, როგორი მდინარეა იქ, როგორი წყალი! ცრემლივით გამჭვირვალე, ისეთი ცივი, რომ, დალევ თუ არა, კბილებს გაგიყინავს. მაღალ, ყინულოვან კლდეებს მოწყვეტილი აქაფებულნი მოქუხს ვიწრო ხეობაში, უზარმაზარ ლოდებს შორის მოაჩქაფუნებს ტალღებს... აი, უცებ დაიკარგება, თითქოს თვალბუქუნას გეთამაშებოდეს, მერე კი ქვევით მოჰკრავ თვალს, ისევ გამოჩნდება, ლოდებს ქვეშ ნაკადულად გამოჩნდება, ჩუხებს... ასეთი სილამაზე ჯერ არ მი-

ნახავს. მიხვალ პაპანაქება სიცხეში, ადუღებულ ბროლის მსგავს ტალღებს მუქით დასწვდები, შეისხამ სახეზე, მკერდზე, ყელზე და თითქოს ხელახლა იბადები. სიგრილე ცეცხლივით მოგედება სხეულზე.

მერე, როგორი ხეებია იქ!.. ხედავ, კლდეა, შიშველი ტინი და ამ ციკაბოზე სასწაულებრივად დგანან ხეები, სადაც ჩაუშვიათ ფესვები და მთის ქარბუქი არაფრად მიაჩნიათ, შეურყეველად დგანან ზამთარ-ზაფხულ. აი სიცოცხლის ძალა!

მე კი არა, მწერალი, სიტყვის ოსტატი უნდა წერდეს ამას!

პოდა, „სანადირო სერს“ უკვე სადილობის შემდეგ მივალწიე. აეტობუსიდან გადმოვედი და მაღლა მიმავალ ბილიკს შევეყვი. იქ, კლდის ძირას, ტანლამაზ ფიჭვებს შორის, სანატორიუმის მაღალი. კორპუსები ისე ამაყად გამოიყურებოდნენ, თითქოს გრძნობდნენ, რომ ამ არემარეზე ადამიანის ხელს მათი შესაღარი არაფერი გაეკეთებინა... მარცხნივ, მდინარისკენ გავიხედე და ჩემოდნით ხელში ერთ ადგილას გავშეშდი.

ვხედავ, მდინარიდან აღმართზე ძლივ-ძლივობით ამოდის მამაკაცი, ისეთი მსუქანი, რომ თავის ზოლებიან პიჯამოში ვეღარ ეტყევა.

„არა უშავს-რა, — გაიფიქრე, — კარგი რეკლამაა სანატორიუმისთვის! საინტერესოა, რამ გაასივა ასე? ნეტავ რას აქმევენ?“

მისი სახე მეცნაურა. სადაც მინახავს, ვილაცას ვამსგავსებ. უცებ ვიცანი და უნებურად აღმომხდა:

— მისოსტი!

ჩასუქებული კაცი შეჩერდა, შემომხედა, შეუფერებელი სისწრაფით ამო-

ირბინა აღმართი და თავისი გიგანტური ტანით წინ ამეყუდა. მარჯვენა ხელზე გადაკიდებული რბილი, ხაოიანი პირსახოცი თითქმის მიწაზე მოსთრევდა, მძიმედ სუნთქავდა და ისე შემომტყეროდა, თითქოს გაოცებისაგან გაშეშებულიყო.

— ძაბო! ნუთუ შენა ხარ?

— როგორც ხედავ!

მან აუჩქარებლად გადააბიჯა განზე, პირსახოცი ქვაზე ფრთხილად გადააფინა, სახელოები აიწია, ბალნიანი მაჯები გამოაჩინა და მოშინაურებული დათვის მძიმე ნაბიჯით მომიახლოვდა, მერე ხელები შემომხვია და ისეთი ძალით შემომამართია, რომ თვალები ამიჭრელდა, ჩემს თვალწინ ყველაფერი ერთმანეთში აირია: მთებიც, ფიჭვებიც და მდინარეც... ჩემს თავზე უკვე აღარ ვწუხდი, მხოლოდ ის მაფიქრებდა, რომ ხელიდან ჩემოდანი არ გამეპარდნოდა. ჩემოდანში ერთი ბოთლი კარგი ღვინო მქონდა და მეშინოდა არ გამტეხოდა.

— ახ, შე ვირის ჩლიქო!.. ძაღლის კულო!.. — დამაყარა მისოსტმა თავისი ლექსიკონის საალერსო სიტყვები, როცა ბოლოსდაბოლოს ხელი გამიშვა.

ფეხქვეშ ისევ მიწა ვიგრძენი და ჩემოდანი გვერდით მოვიდგი.

— რომ იცოდე, რა მიხარია შენი ნახვა! მაგრამ, გესმის როგორ ესუნთქავ? გული, მეგობარო, გული, ლამის გული ამომეპარდეს! — ქშინავდა მისოსტი.

— ჰო, საცოდავი სანახავი ხარ, ვიზიარებ შენი გულის ლევას, — გავიცინე მე და აღმაცერად გავხედე მას მძლავრ მკერდზე გადაქიმულ ცისფერ მანსურას, რომელიც პიემოს გულისპირიდან მოჩანდა.

მან ჩემი გამოხედვა შეამჩნია, ეშმაკურად ააელვარა შავი, ცოცხალი თვალები და ამოიოხრა:

— ეჰ, შენ გეცინება, მაგრამ აბა დღეში სამჯერ ჩაათრიე ამოდენა სხეული ამ ხევში და ისევ უკან ამოათრიე!

მე მდინარისკენ გავიხედე. მდინარე დღულდა, მზეზე ბრწყინავდა, ქვებს ეხეთქებოდა და მზიარულად მიბტოდა.

— მერე რატომ გვირდება ასე ხშირად ჩასვლა მდინარეზე? — ვკითხე მე.

— ჩემო მეგობარო, ამბობენ, ცივი აბაზანები მარგებელიაო... აბა, წავიდეთ! თუ შენ მხოლოდ იმისათვის ჩამოხვედი, რომ გენახა, რას აკეთებს მისოსტი ამ დაწყვეტილ ხევში? — წამოიძახა მისოსტმა და გულიანად გაიცინა. ასეთი გადამდები სიცილი დიდი ხანია აღარ გამიგონია. ის წინ გამიძღვა.

სანატორიუმისაკენ კარგა დიდი აღმართი იყო. მისოსტი ხშირ-ხშირად ჩერდებოდა, მძიმედ სუნთქავდა და მალალი შუბლიდან ოფლს იწმენდდა.

— ასე, მეგობარო... ხედავ, რას დავემსგავსე? შენ ალბათ გახსოვს ტანწერწეტა, მოხდენილი მისოსტი. ვაი, რომ ის მისოსტი აღარ არსებობს, უწინდებურად ვეღარ მოაფრინდება ნაცრისფერ იორლას, — თქვა მისოსტმა, როცა სანატორიუმის ნაპირა კორპუსთან მივედით და კარის მახლობლად გავჩერდით.

— მაგრამ რას იზამ, ასეთი ნაღვლიანი ფიქრები წელს ვერ დამიწერილებს. მაშ ლაპარაკი არა ღირს... ახლა, მოდი ასე მოვიქცეთ: ჩემს ოთახში დასტოვე შენი ჩემოდანი, პირი დაიხამე, თავი წესრიგში მოიყვანე, თორემ შენისთანა ვაეკაცისათვის უხერხულია გზაში გამტვრიაწებული წარუდგე დირექტორს.

— არა, მისოსტ, მოდი ჯერ ყველა საქმე მოვიშოროთ...

— მაშ კარგი, აი აქ ხის ქვეშ ჩამოჯექ სავარძელში, დაისვენე, მე კი ტანსაცმელს გამოვიცვლი და მერე წავიდეთ დირექტორთან, — მისოსტი კარებში შევიდა, მაგრამ უტეხ ისევ მობრუნდა: — მართლა, რაც მთავარია, ის კი არ მიიქვამსა შენთვის... იცი, ჩვენი მამა აქ არის... თუმცა ჯერ მალარიჩი მოამზადე, შემდეგ კი ახალ ამბავს გეტყვი. უმალარიჩოდ არაფერი გამოვა!

იგი სერიოზული სახით მიეფარა კარს. „ჩვენი მამა“... გაოცებით გავიფიქრე და ფიჭვის ხის ქვეშ სავარძელში ჩამოვჯექი. ირგვლივ მიმოვიხედე: სანატორიუმის ეზოში დამსვენებლები გამოფენილან. ზოგი ხეებქვეშ ჩამომჯდარა, ზო-

გი სეირნობს, მაგრამ მათ შორის არავითარი „მამა“ არა ჩანს... მამაჩემი დიდხანია რაც მოკვდა, მისოსტის მამაც მგონი, აღარ არის ცოცხალი. მაშ ვინ არის ეს „ჩვენი მამა“? მისოსტი კი ისეთი კაცია, ტყუილად არ წამოროშავდა!

პირველად მისოსტს სტალინგრადის ახლოს შევხვდი. ერთ ნაწილში ვმსახურობდი. ერთად ეხოცავდით ფაშისტებს, ერთად მოგვეყავდა ისინი ტყვედ. ერთმა ბედმა ლეიფლ მძასავით შეგვეყვარა ერთმანეთი.

ის ჩემზე უფროსი იყო, მაღალი, ჩასხმული და ისეთი ღონიერი, რომ როგორი მხეცი ფრიციც არ უნდა შესჩებებოდა პირისპირ, არ გაუშვებდა, სანამ ღღინს არ გააცლიდა. იმდროინდელ გაშეთებში ბევრს სწერდნენ მისოსტის გამბედაობაზე და ჯილდოც ბევრი ჰქონდა მიღებული. ომამდე ემტევისის ბრიგადირი იყო და იქ, სანგრებშიც არ ივიწყებდა თავის ტრაქტორებს. ვისხედით და სმენადქვეულნი ვუსმენდით მის ნაამბობს... ჩვენს თვალწინ მიჰქროდნენ მისოსტის ტრაქტორები, რომლებიც სხვა ტრაქტორებს არა ჰგვანდნენ, რაღაც განსაკუთრებულნი და საყვარელნი იყვნენ. მათი ბორბლები კი არ რახრახებდნენ, მღეროდნენ, მინდვრები კი თითქოს ხარობდნენ, როცა ეს უცნაური ტრაქტორები შავი გედებივით მისცურავდნენ ნახნავებში. გვიან შემოდგომით კი მინდვრები მოიწყვდნენ ხოლმე, რადგან სამუშაოები მთავრდებოდა და ტრაქტორებზე სიმღერაც აღარ გაისმოდა... ეჰ, კარგი მოყოლა იცოდა მისოსტმა!

ომის შემდეგ ორი წელიწადი კიდევ იმუშავა ბრიგადირად, მერე სასოფლო სამეურნეო ინსტიტუტში შევიდა და სოფლის მეურნეობის მექანიზაციისა და ელექტროფიკაციის ფაკულტეტი ბრწყინვალედ დაასრულა. შემდეგ მისოსტი სამინისტროში წაიყვანეს... წაიყვანეს და სწორედ იქ ჩასუქდა უმოძრაო ცხოვრებისაგან. მაგრამ მან მაინც მოახერხა, როგორც თვითონ ამბობდა, „გამოკცევა“ სამინისტროდან... ახლა ის ემტე-

ესში მუშაობს და კარგადაც მუშაობს. ან კი როგორ შეიძლება ცუდად იმუშაოს ადამიანმა, რომელიც მთელი თავისი არსებით გრძნობს, თუ რა მოწყვნილი არიან მინდვრები, როცა ტრაქტორების სიმღერას არ უსმენენ.

მაგრამ, ვინ არის ეს „ჩვენი მამა“ ვფიქრობ და თან თვალს არ ვაშორებ დამსვენებლებს, ვათვლიერებ, მაგრამ ამოვლ...

მისოსტი გამოჩნდა. მას თეთრი კიტელი და ნაცრისფერი შარავლი ჩაცევა. ქული არ ეხურა. ხეობიდან მონაბერი მსუბუქი სიო ოდნავ ურხვევდა საფეთქლებთან უკვე შექალარავებულ სმირთმას.

— აბა, მეგობარო, რასა იქ?

— რა მიშავს, ვზივარ ჩემთვის...

— რატომაც არა... აქ ბუნებაც მშვენიერია, ხალხიც. დაისვენე, ისიამოვნე, — გარღმა მისოსტმა.

— გამალობთ, ბუნებაც კარგია, ეს მშვიდი საფარქელიც, მაგრამ ვინ არის ის „ჩვენი მამა“? აი, რახანია ვათვლიერებ და... თუ მშა ხარ, ამბხენი.

— ე, მისი პოვნა არც ესე აღვილია! მალარიჩი მოამზადე?

— ეგ ნუ გადარდებს...

— ჰოო, მაშ წავიდეთ!

წავედით ღირექტორთან... საგზურის ჩაბარების შემდეგ მომცეს ოთახი, რომლის ფართო ფანჯრიდან მშვენიერო, ცისფერმყინვარებდიანი პეიზაჟი მოჩანდა.

სანამ პირს დავიბანდი და ტანსაცემელს გამოვიცვლიდი, მისოსტი ხუმრობდა კიდევ, ჩემი ცხოვრების ამბებსაც მეკითხებოდა, მაგრამ ის უცნაური „ჩვენი მამა“ აღარ უხსენებია. მერე წავადა და ერთი საათის შემდეგ ისევ დაბრუნდა. ილიაში ამოედო რაღაც შეხვეული, რომელსაც ძალიან გემრიელი სუნის ასლიოდა.

— წავიდეთ, — მითხრა მან.

მე გაზეთში შევახვეე ჩემი ბოთლი. მისოსტი მახლობელი კორპუსისკენ გამოძღვა. ჯეჯიმი დაფარული კიბე ავიარეთ და მეორე სართულზე დიდ დარბაზში შევედით. დარბაზში თეთრსუფ-

რაგადაფარებულ მაგიდებზე ყვავილე-ბიანი ვაშები იდგა.

„რად მომართია სასადილოში? — გავიფიქრე მე. — ჯერ ვახშობობამდე დიდი დროა. ეტყობა კიდევ რაღაც ოინს მიწყობს“.

მისოსტი მივიდა ნახევრად მრგვალ სარკმელთან, რომელიც სასადილოსა და სამზარეულოს გამყოფ კედელში იყო გამოჭრილი. სარკმელი დახურული იყო. სამზარეულოდან შიშხინი ისმოდა: ეტყობა, ერბოში სწვავდნენ რაღაცას.

მისოსტმა ფანჯარა გამოაღო, თავი შიგ შეჰყო და დაიძახა:

— ქალიშვილო, ერთი ჩემს მეგობარს დაუძახე! აი, იქ რომ ტრიალებს. უთხარი, სტუმრებს ეჩვენეთქო! იარაღასხმული! ცეცხლის საჩხრეკის წამოღება არ დაგავიწყდესთქო! ხელი ჩამავლო, ფანჯარასთან მიმიყვანა და თვითონ განზე გახტა. სარკმელს თვალი არ მოაშორა, ახლავე გამოიხედავს!

ერთ წუთს არ გაეელო, რომ ფანჯრიდან ხანში შესულმა, მწითურმა, სქელულავაშინამა კაცმა გამოყო თავი და მღუმარედ შემომხედა, როგორც მისთვის სრულიად უცნობ ადამიანს. შეძევ თვალბომბუტული დამაშტერდა და უცებ წარბები ზეასწია.

— ძაბო! — ისეთი სიხარულით წამოიძახა და ისე გამოიჩინა ჩემსკენ, თითქოს ფანჯრიდან გადმოძრომა ეწადა;

— პეტროვიჩი! — დავიყვირე მე.

მაგრამ ჩვენ შორის მკვირცხლად ჩაღვა მისოსტი.

— ღვთის გულისათვის... მართალაა, შენ მთლად უფროსი მზარეული ხარ, მაგრამ არ გეგონოს, ჩვენც შენსავით ძუნწები ვართ. აი, ნობათი ძაბოსგან, — უთხრა მან და შეხვეული პეტროვიჩის გაღასცა.

• • •

ვახშმის შემდეგ სამივენი სინატორიუმის ეზოში ფიქვის ქვეშ ჩამოესხედით. მშვენიერი, ისეთი ალერსიანი სალამო იყო, თითქოს ბუნებრივ იზიარებდა ჩვენს სიხარულს. ყოველშემთხვევაში, მაშინ მე ასე მეჩვენებოდა.

მთვარე ამოვიდა და თავს დაგვიდგა ხეებში მდინარე ხმაურით მოათამაშებდა ვერცხლისფერ ჩრდილებს. მთვარის შუქში რაღაც საიდუმლოებრივად ანათებდნენ მყინვარები, ჩუმად ჩურჩულებდნენ ფიქვის ხეები. მათ შორის გამოსკვიოდა ხეივანებში და სანატორიუმის ფანჯრებში ანთებული ელნათურები. მარცხნივ, მოედნიდან ჩვენამდე აღწევდა გარბონისა და სიმღერის ხმები.

ნიკოლაი პეტროვიჩის ძალზე ახარებდა ჩვენი შეხვედრა, ფუსფუსებდა, არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო, რომ ჩემთვის ესამოეხებინა.

ახლა აღარ მახსოვს, რაზე ვსაუბრობდით, მაგრამ მისოსტის ხუმრობისაგან ფერდები და საფეთქლები მტკიოდა, პეტროვიჩი მთლად ცახცახებდა.

საათზე მეტხანს ვისხედით ასე. შეძევ პეტროვიჩს გაახსენდა, რომ მას სამზარეულოში კიდევ ჰქონდა სამუშაო, ბოდიში მოიხადა და წავიდა.

— ხვალ გავაგრძელოთ ჩვენი საუბარი! — მიიძახა მისოსტმა.

— აუცილებლად! — მთვარის ბინდბუნდიდან გამოეხმაურა პეტროვიჩი.

ჩვენ ორნი დავჩიხით და ახლა პეტროვიჩზე ჩამოვადგეთ საუბარი. ოდესღაც ფრონტზე ეს ჩვენი მზარეული იყო და ისე ზრუნავდა ჯარისკაცებზე, ისეთი გულისხმიერი, ისეთი თავგანწირული იყო, რომ მას „ჩვენი მამა“ შევარქვით.

ერთხელ, როცა უკვე გერმანელების მიწაზე ვიბრძოდით, ასეთი ამბავი შეგვემთხვა: ზამთარი იყო, გათენებისას ერთ ხევში თხრილებში ვისხედით და შეტევისათვის ვემზადებოდით. ჩვენ მარჯვენა ფრთაზე ღრმა თოვლით დაფარული კალთებდაქანებული. ერთი პატარა მალლობი გვეკირა. საღაჯ წინ კი, ამ მალლობის იქით, თხრილებში პიტლერელები იყვნენ ჩასაფრებულნი.

უცებ სროლის ხმა შემოგვესმა. გამოვიხედეთ თხრილებიდან. პიტლერელებმა სროლა აგვიტყვეს და ისევ მიჩუმდნენ.

მისოსტმა მალლობს შეხედა, ნიდაყვი წამკრა და სრულიად სერიოზულად მკითხა:

— განა აქ კუ იცის?

ხუმრობას ვერ მივუხვდი და ახლა მე შევეკითხე:

— რა კუ? აქ კუებს რა უნდათ, ისიც ზამთარში?

— მაშ ის რა არის? შეხედე, აი, ჩვენსკენ რომ მოგორავს, განა კუ არ არის? გახვდება. მართლაც მალლობიდან ქვევით რაღაც მრგვალი მოგორავს, გამომინდება და ისევ გაჰქრება.

ჯერ ნისლი არ გაფანტულიყო და მე ვერაფერი გავარჩიე.

სწორედ ამ დროს მტრებმა ქვემეხები დაგვიშინეს. ჭურვები ჩვენს მახლობლად სკდებოდა. ჩვენ თხრილში ჩაესხედით და „კუ“ მხედველობიდან დაგვეკარგა. როგორც კი ჭურვების სკდომა შეწყდა, უცებ ჩემს გვერდით რაღაც იმ ყრუდ დაიგრუხუნა, თითქოს ზვაგი ჩამოწვაო მთებში. შეხედე, მალლობიდან ფლატზე ჩამოეშვა და ჩვენსკენ ჩამოგორდა თოვლის უშველებელი, უცნაური გუნდა. ეს გუნდა მოძრაობს... რა არის ეს? ჯარისკაცები მიცვიოდნენ, მე და მისოსტმაც მივიარბინეთ, დაეუმიხნეთ ავტომატები, მაგრამ უცებ თოვლის გუნდა, როგორც ზღაპარში, ადამიანის ხმით ალაპარაკდა:

— არ მესროლოთ, ძმებო!

მე ჩექმის ცხვირი წაკვარი: იქნებ თქვას, ვინ არის, რა არის, საიდან? გავვიმხილოს თავისი საიდუმლო...

თოვლის გუნდა კი მოძრაობს, ფართხალებს, და უცებ, ამ თოვლის გუნდიდან გამოძვრა... პეტროვიჩი!

— ხედავთ, კვარცხიდან წიწილებიც იჩიკება! — სიცილით სთქვა მისოსტმა.

ყველანი პეტროვიჩის შემოვეხვიეთ და თოვლის ჩამობერტყვა დაეუწყეთ. მას კი როგორც დედას შეილი, ისე ჩაეხუტებინა გულში უშველებელი თერმობა. თერმობის გამორთმევა გვინდოდა, პეტროვიჩი არ გვანებებდა და რაღაცას ბურტყუნებდა, რას, არ გვესმოდა. ვხედავთ, თოვლი და ქაში უღვაშებზე შეჭყინვია, პირდაპირ ფთილუბად ჰკიდია. ბიჭებმა დაუწყეს ამ ფთილუბის მოცალება, ის კი ყვირის:

— თუ ჩემი უღვაშოდ დატოვებთ გინდათ, თითო-თითო ბეწვს კი ნუ მაწაწყნით, ბარემ ერთბაშად დამაგლოჯეთ! — თან ტყვილისაგან თვალებზე ცრემლი მოსდგამია.

მოვაცილეთ თუ არა მის გაყინულ უღვაშებს ეს უცნაური ლოლუბა, პეტროვიჩი მაშინვე მოგვევარდა:

— სადა გაქვთ ქვაბები? მორტათ ჩქარა! თქვენთან სალაპარაკოდ არა მყალია. თერმობიდან ქაში იღვრება.

ერთი წუთის შემდეგ თხრილში ვისხედით და სიამოვნებით შევექცეოდით ჯერ ისევ თბილ ქაშს. პეტროვიჩი კი თავის აბურძგვნილ უღვაშებზე ხელს ისვამდა და ისეთი ფარული სიხარულით შემოგვეცქეროდა, როგორითაც დედა უყურებს თავის მშვიტ შვილებს, რომლებიც მას გარსშემოსხდომიან და ხარბად სჭამენ გემრიელ, ეს არის ახლა გამომცხვარ ქადას. რა შეედრება ასეთ წუთებში დედის ბედნიერებას?

— პეტროვიჩ, რაო, კიდევ შეგარჩა უღვაშები? — შეეკითხა ერთი ჯარისკაცი.

— ხო, ძალიან გამიჩეჩეთ! სიყვდილამდე არ დამაფიწყდება, მაგრამ ჯანდაბამდე გზა ჰქონიათ უღვაშებს! აი, ეს თერმობი მენანება, ფაშისტებმა გვერდი შეუშტვრიეს. მეგონა, ქაში სულ დაიქცეოდა.

— შენც ადექი და თერმობი ექიმს მიუტანე, ჰოსპიტალში.

— ეხ, ნეტავ შეიძლებოდეს, შენი ენა საკერებლად დაედოს ამ თერმობს! — გაჯავრებით ჩაიქინა ხელი პეტროვიჩმა. ამან ყველა გააცინა:

— პეტროვიჩ, — ვუთხარი მე, — აი, შენ სულ გვიჯავრდები, რომ ჩვენ ფაშისტების ტყვიებს არ ვერიდებით, პირისპირ ვაწყდებით... თვითონ შენ კი... იცოდი, რომ ჩვენ კონსერვებიც გვაქვს, პურიც, მანც არ მოერიდებ ტყვიებს. ასეთ სახიფათო მომენტში ქაში მოგვიტანე!

— სახიფათო? თქვენთვის კი არ არას სახიფათო? — შუბლმეკვრით წაიბურტყუნა პეტროვიჩმა. — განა არ ვიცო-

დი, რომ შეტევასე მიღიხართ? განა შეიძლება, შეტევის წინ ცხელი საკმელო არა სკამით? მაშ მე რისთვის ვაჩ? რის გამოსადეგი ვარ ასეთ შემთხვევაში? როგორ დაგტოვებდით უცხელკერძით? მაგრამ, აი, თქვენი მონახვა კი მთელი წამებაა. სადაც მეგულებით, პივალ და აღარა მხვდებით. პაპიროსის ნაწიწკავები-ლაა დარჩენილი — წინ წასულხართ. პო და, უნდა ვიხეტილაო, გეძებოთ. განა სახაზინო ფეხები მაქვს. მღვდლები ამბობენ: „ქმიბდეთ და პპოვებდეთ“ ე. ი. ივლი და იპოვინო... დღესაც ვფიქრობდი: ვაი თუ ვერ მივუსწრო-მეთქი და გათენებამდე წამოვედი. თანაც ეს ნისლი დადგა... გზა ამერიკა, კინალამ გერმანელებს არ ჩავუვარდი ხელში. ვიარე, ვიარე და გათენებისას აი, ამ მალლობამდე მოვალწიე, დასასვენებლად ჩამოვეკეი, თერმოსი მხრიდან მოვიხსენი. მესმის, სადაც მახლობლად, გერმანელები ბურტყუნებენ. „აჰა, ვფიქრობ, ჩავარდი, პეტროვიჩო! მგონი შენი ქაში ფრიცებს დარჩებათ. მაგრამ არა! ვერ მივართვი! მათთვის კი არ მომიხარშავს. მე ჩემი ბიჭები მელოდებან...“ ჩავიხუტე თერმოსი გულში, წელში წავიხარე და როგორც კი დავიძარი, დამაყარეს ავტომატის ტყვია. — ერთი, მეორე, მესამე.

— მაშ ისინი შენ გესროდნენ? — შევეკითხე მე.

— მაშ აბა სხვას ვის? მე მესროდნენ... მე ამაცდინეს, მაგრამ თერმოსი კი გამიხვრიტეს, უმსგავსებმა. მალლობიდან რომ დავგორდი, ალბათ გადაწყევატეს, — მოვკალითო. მაგრამ სად მცალია სიკვდილისათვის — პეტროვიჩის ტუჩებში დამცინავემა ლიმოლმა გაიელვა. — ასე ჩამოვგორდი თქვენთან. თოვლი სველი იყო, შემომეხვია, ასე მეგონა თავს ვერ დავალწედი. მაგრამ აი, ყველაფერი კარგად დამთავრდა. მიხარია, რომ დავანაყრეთ და როგორც წესია ისე გისტუმრებთ შეტევასე. წარმატებას გისურვებთ! ახლა კი წავალ... ოღონდ სამაგიერო გადაუხადეთ, ძმებო, იმ ფრიცს თერმოსისათვის!

პეტროვიჩმა ცარიელი თერმოსი მხრებზე შემოიგდო, მსუბუქად ამოხტა თხრილიდან და მხრებში მოღუნული გაიქცა — უკან, თავის სამხარეულოსკენ.

აი ეს ეპიზოდი გავიხსენეთ მე და პასოსტმა, როცა სანატორიუმის ეზოში ფიქვის ქვეშ ვისხედით. ვიცინავ, შემდეგ ჩაფიქვრდით, თან მდუმარად შევეურებადით მეორე სართულის გაშუქებულ ფანჯრებს, სადაც ხანდახან გაიელვებდა ხოლმე პეტროვიჩის მოფუფუსე ჩრდლი, რომელსაც მხარეულის ქული ჰქონდა თავზე ჩამოცმული.

და აი, როგორც ცახე მსუბუქი ღრუბლები, ისე მიფრინაედნენ სანატორიუმის უზრუნველი დღეები. მე და მისოსტი ამ დღეებს უფრო ხშირად მდინარეზე ვატარებდით: მზეზე ვიხუხებოდით, ვბანაობდით, ან ბუჩქის ძირას ჩრდლში ვიწეკით და ოხუნჯობაში ვკლავდით დროს.

ხანდახან სალამოს დადგომამდე ჩვენთან მუდამ რალაკით შეწუხებული პეტროვიჩი მოვრდოდა, დაჯდებოდა, მოსწევდა პაპიროსს, გაგვაცივებდა, სწრაფად გაიხდიდა, იბანავებდა და მაშინვე მალა გარბოდა, თავის სამხარეულოში.

— სად გეჩქარება? — მისძახოდა მისოსტი, — არსად გაგეკეცივან შენი ქვაბები და ქურები. ნუ გეშინია, მათ ყურისმგდებელი არ მოაკლდებათ, დაისვენე ჩვენთან!

— ეჰ, არა... თუ ღუმელს გვერდით არ უდგებარ, საკმელი გემრიელი არ გამოვა, — თავისებურად იგერიებდა პეტროვიჩი და ქვიანი ბილიკით ჩქარა აღიოდა აღმართზე.

ასეც ხდებოდა ხოლმე: ვსხედვართ მდინარის პირას, ველით პეტროვიჩს, ის კი არა ჩანს და არა. უპეტროვიჩოდ მოწყენა გვეუფლება. თუმცა დამსვენებლებს შორის ჩვენ უკვე გავჩინეთ ახალი მეგობრები, მხიარული ახალგაზრდები, მაგრამ ნათქვამია „ერთი ძველი მეგობარი ორ ახალს სჯობიაო“...

საოცრად მოგვენატრებოდა ხოლმე პეტროვიჩის ხმის გაგონება, თუნდაც ერთი სიტყვის... ასეთ წუთებში მე და

მისოსტი შეეხედავდით ერთმანეთს, უბ-
მოდ წამოვდებოდით და მივდიოდით
სასადილოსკენ. მოვდიოდით — ავბე-
დავდით მაღლა და ისე შეეყურებდით
მეორე სართულის ფანჯრებს, როგორც
კატები შეჰყურებენ საეკუპნაოს, სადაც
მსუქანი ხორცი ჰკიდია.

— აი, პეტროვიჩი მოადგება ფანჯარას,
გადმოეყუდება, გაიღივებს და დაგვიძა-
ხებს:

— რა გინდათ აქ, უსაქმურებო? წა-
დით, ისეირნეთ! ნუ მიშლით მუშაობას,
თორემ, აი, მდულარე წყლით გაფუფუ-
ქავთ!

— იმ ქვეშაირიტად ამაზე უთქვამთ
„სიკეთისათვის ბოროტად მოგვზღო-
სო“. ან კიდევ, „საზამთროს მაღლა თა-
როზე სლებდნენ, ის კი იატაკზე მიგო-
რავდო...“ — ოხუნჯობდა მისოსტი. —
ჩვენ მასთან სულით და გულით მოვდი-
ვართ, ის კი წიწილებსავეთ გაფუფქვას
გვიპირებს. ერთი ამას დამხებდეთ! რაში
გვჭირდება. ჩვენ ღმერთი, უშენოდაც
გვწყალობს. წავიდეთ, ძაბო!

მისოსტი ხელს ჩამკიდებდა და სასა-
დილოდან შორს მივყავდი. მაგრამ, რო-
გორ შეგვეკავებინა თავი, რომ პეტრო-
ვიჩისკენ არ მოგვეხედნა? ჩვენც ვიხე-
დებოდით, პეტროვიჩი კოტიტა თითს
გვიქნევდა და სიცილოსაგან თახთახებდა.
განსაკუთრებით კარგი იყო პეტროვიჩი,
როცა სადილის დროს, თოვლივით თეთ-
რი ხალათითა და გაფუფებული ქუდით,
ბელში ქალაღლითა და ფანქრით შემო-
ივლდა მაგიდებს და დამსვენებლებს
ეკითხებოდა, რა უნდოდით ზვალისთვის
საუზმზე, სადილზე, ვახშამზე? ამ ცე-
რემონიას ის ძალიან სერიოზულად ეკო-
დებოდა. თანაც რაღაც საზეიმო ხასიათს
აძლევდა. ჩვენთან ჩვეულებრივად ყვე-
ლაზე ბოლოს მოდიოდა ხოლმე, მოვა-
დოდა, გაგვიღმებდა:

— აბა, ჩემო წიწილებო, როგორა
ჯრძნობთ თავს? რა სურს თქვენს სულსა
და გულს?

ერთხელ სწორედ მაშინ მოვიდა ჩვენ-
თან, როცა ჩვენ მაგიდას ახლადჩამოსუ-
ლი, მოსკოველი ეურნალისტი ქალი უჯ-

და, ასე ოცდაათი წლის, როგორც შემ-
დეგ აღმოჩნდა, კარგი, ცოცხალი, მზი-
რული ქალი. ახლა კი, პეტროვიჩის
მგზავრობისგან დაღლილი თუ იყო, რა-
ღაც მოშვებული და ფერდაკარგული
იჯდა. ხმას არ იღებდა. მისოსტის ქუე-
მავილური ხუმრობაც კი არ მოქმედებ-
და მასზე.

პეტროვიჩი ჯერ მას შეეკითხა:

— რას იხებდით ზვალისთვის?

ქალმა რაღაც დაბნეულად შეხედა მას
და უპასუხა:

— არ ვიცი... რაც გინდათ... რაც ყვე-
ლას, ის მე...

— არა, ეგ როგორ შეიძლება? —
უცებ შეიჭმუნა, თითქოს ეწყინა პეტ-
როვიჩს. — მითხარით, რა გნებავთ და
იმას დაგიშვებთ. ყოველ აღამიანს
თავისი გემოვნება აქვს. ერთს არაყან-
მოსხმული ტოლმა უნდა, მეორეს კი
მთხარშული ქათამი.

— სულ ერთია. მე ისე ცოტას ვჭამ,
რომ...

— აი, ეს უკვე არ ვარგა! უნდა სჯა-
მთ. კვება დასვენების საფუძველია.
მარტო პროცედურები და ჰაერი, თუ
კარგი კვება არა გაქვს, არაფერია. მარ-
თაღს გეუბნებით, ექიმებიც ამას ამბო-
ბენ. თუ დამსვენებლები არა სჯამენ, მამ
აქ რას ვაკეთებ? ჩემი პირადი მოვალეო-
ბაა, ისეთი საქმელი მოვაშვადო, რომ
თქვენთვის სასიამოვნო და გემრიელი
იყოს, რომ თქვენზე არაფერი რჩე-
ბოდეს.

მაგიდაზე დახრილი პეტროვიჩი, რო-
გორც მამა ქირვეულ შერს, აღერსიან-
ნად არწმუნებდა, რომ კვება ყოველ-
გვარ მკურნალობაზე მთავარია.

ბოლოს ქალმა დაუსახელა რაღაც
ახირებული „კატლერ დე ვოლიი“ სა-
უზმისთვის და კიდევ რაღაც სადილისა
და ვახშმისათვის. პეტროვიჩმა ჩაიწერა
და ჩვენსკენ მობრუნდა.

— აბა, არწივებო, თქვენ რას მიბრ-
ძანებთ?

მისოსტი, ეტყობა გაჯავრებული იყო
ამ ეურნალისტ ქალის საქციელით და
პეტროვიჩის უთხრა:

— იცი რა, პეტროვიჩი, საუზმედ ჩვენი ძველი მეგობრობის მოსაგონებლად, სალდათური ფრონტელი ქაში მოგვიხარშე, სადილად და ვახშმად კი იგივე რაც დღეს.

— სიამოვნებით! — სწრაფად ჩაიბურტყუნა პეტროვიჩმა და სამზარეულოსკენ წავიდა.

ქურნალისტმა ქალმა გაიღიმა და მისოსტს ჰკითხა:

— თქვენ მაგასთან ერთად იყავით ფრონტზე?

— დიახ, ერთად ვიარეთ სტალინგრადიდან ბერლინამდე.

ამაზე შეწყდა საუბარი. ქურნალისტი ქალი უგემურად სკამდა. წვნიანიც და შემწვარიც ნახევარზე მეტი დატოვა.

ვახშამზეც ასევე უგუნებოდ იყო.

მეორე დღეს მე და მისოსტი დილით ადრე ავდექით და გადავწყვიტეთ საუზმემდე მყინვარებისკენ გაგვესივრნა. მივდივართ ფიჭვის ხეების ხეივანში. ვხედავთ სკამზე ზის უკვე დასვენებული და გუნება-გამოკეთებული ჩვენი ქურნალისტი ქალი და ბუნების სილამაზით სტკბება.

ჩვენ მივესალმეთ და ვთხოვეთ, ჩვენთან წამოსულიყო. სიამოვნებით დაგვეთანხმდა. ორი საათი ქვიან ბილიკებზე ვხეტიალობდით და მზიარულნი, გამხნეებულნი პირდაპირ სასადილოში დავბრუნდით.

მაგიდას შემოვესხედით. ოფიციალტმა ჩვენს ქურნალისტ ქალს ის რაღაც „კატლერ დე ვოლიაი“ დაუდგა წინ, ჩვენ კი, ბლომად ერბომოსხმული ქაშით სავესე ორი სალდათური პატარა ქვება.

— თქვენ როდისმე გიქამიით სალდათური ფრონტელი ქაში? — შეეკითხა მისოსტი ქალს, თან ხელებს იფშენებდა და ალერსიანად დაჰყურებდა ქაშს.

— არა. განა გემრიელია?

— აი, გასინჯეთ. ჩემს თეფზე გადმოგლეხეთ, მე კი ქვებიდან გეახლებით. ქვებიდან უფრო გემრიელია. — მისოსტმა თავისი და ჩემი ქვებიდან ქაშის ნაწილი თეფზე გადაიღო ისე, რომ სამივეს თანაბრად შეგვხვედროდა.

— ამდენს რად მაძლევთ? — გაიტონა ქურნალისტი ქალმა.

— ჯერ გასინჯეთ! — დაიწყო ქალმა. — დიდი დამაჯერებლობით უთხრა მისოსტმა.

— ოხ, მართლაც! რა გემრიელია! — გულწრფელად წამოიძახა ქალმა, როცა სალდათური ქაში გასინჯა.

მას მთის ბილიკებით სუფთა ჰაერზე სერიზობის შემდეგ მომივინოდა და სიამოვნებით შესკამა მთელი თეფში. ჩემზე და მისოსტზე ლაპარაკიც ზედმეტია, ქაშს მგლებივით მიეცევიდით. ასე არასოდეს გავმძლავრებართ, როგორც ამ დღეს.

— აბა, ახლა თქვენი „დე ვოლიაი“ მიირთვიეთ! — ვუთხარი მე ქურნალისტ ქალს.

— ო, არა! მეტი არ შემიძლია.

მან განზე გასწია თეფში, რომელზეც „კატლერ დე ვოლიაი“ ეწყო.

ჩვენ კიდევ თითო ჰქია კაკაო დავლიეთ, გამოვედით და ხეივანში დავსხედით.

ქურნალისტი ქალი ოსეთში პირველად იყო და დიდი ინტერესით გვეკითხებოდა, როგორ ცხოვრობენ ოსი კოლმეურნეები.

— რა უნდა გიამბოთ, — ვუთხარი მე, — როცა თქვენ თქვენი საკუთარი თვალით შეგიძლიათ ნახოთ. აქ ახლოს არის ერთი პატარა სოფელი, იქ მე კეთილი მეგობრები მყვანან — გინდათ, გავიაროთ დღეს სადილობამდე. იქამდე სულ ოთხი კილომეტრი იქნება, მეტი არა.

— სიამოვნებით. — გაეხარდა ქურნალისტი ქალს.

ჩვენ აუჩქარებლად, მზიარული ბაჟით გავყევით მთის გზას, რომელაც ფრიალო კლდის ძირას ლამაზად გამლჩლ მეზობელ სოფლისაკენ მიდიოდა. იქ მისოსტს მართლაც აღმოაჩნდა კეთილი მეგობარი. — კოლმეურნე. ის მთიელი ოსის ჩვეულებრივი გულლიობით და სტუმარმოყვარეობით შემოგვეგება. სუფრასთან მიგვიწვია და მშვენი-

ერი, ცევი, ოსური ლუდით, ხაბიზგინებით და ცეარიანი, ახლად შემწვარი ფინინებით გაგვიმასპინძლდა.

ეურნალისტი ქალი აღტაცებული იყო ამ გასეირნებით, მაგრამ საწყალი ისე დაიღალა, რომ, როდესაც სანატორიუმში დაებრუნდით და სასადილოში მივიწყეთ, მან ხელი ჩაიჭინა და თავის ოთახში დასაძინებლად წავიდა. მე და მისოსტი კი თუმცა ხაბიზგინებით და ფინინებით გამაძრებები ვიყავით, პეტროვიჩის ხელოვნებამ დაგვძლია, წავედით სასადილოში და კიდევ ერთხელ მაღიანად ვისადილეთ.

სადლის შემდეგ, საღამოთი მე და მისოსტი მდინარესთან ვისხედით. ვხედავთ მთიდან ჩვენსკენ პეტროვიჩი დაეშვა. ჩაფქრებული, მოლუშული, თათქოს გამზდარა კიდევ. მღუმარედ ჩამოვდა ჩვენ გვერდით და პაპიროსი გააბოლა. ვეკითხები:

— რა მოხდა, პეტროვიჩი? ავად ხომ არა ხარ?

— არა... რა უნდა მომსვლოდა?

— მაშ, რად ხარ ასე მოლუშული? სამზარეულოში უსიამოვნება ხომ არაფერი შეგზვედრია?

— ე, ძმაო... — და პეტროვიჩმა რაღაც მწუხარედ ჩაიჭინა ხელი. — გასაგდები ვარ აქედან, აი რა! სანატორიუმში კი არ არის ჩემი ადგილი, მე სადმე შევქმანდს უნდა ვხარშავდე.

— რად? ვინ გითხრა ეს?

— ვისაც უნდა ეთქვა, ისიც ვიცი.

— რა იცი?

— აბა მაშ რა? ვედილობ, რაც შემოძლია და მაინც არაფერი გამოძღვის. პატროსან სიტყვას გაძლევი! პო, გუშინ კიდევ არაფერი... იმ მოსკოველს, თქვენ მაგიდასთან რომ იჯდა, პირველ დღეს სადილად ის მოვარითით, რაც გვქონდა, ნამგზავრი იყო და მაინც არა სქამა. კარგი მზარეულის დამზადებულზე უარს არ იტყოდა, ჩემს ნახელავს კი ნახევარიც ვერ მოაკლო. გუშინ თქვენ თვალწინ არ შემოიკეთა „დე ვოლიაი?“ საგანგებოდ დილაადრიან ავდექი, არავს ვენდე, მე თვითონ დავამზადე, ის კი

სულაც არ მიჰკარებია. დღეს ხომ სადრულად სულაც არ მოვიდა. მაშ გასაგდები არა ვარ? აქ ხალხი გასასუქებლად მოდის, ფულებს ხარჯავს, მე კი...

მე და მისოსტმა ერთმანეთს გადავხედეთ და გადავიხარხარეთ.

— თქვენ გეცინებათ! — წაბურტყუნა პეტროვიჩმა და პაპიროსის ნაწიწვი გაბრაზებით გადაისროლა. — მე კი დილას აქეთი ველარ ვისვენებ... ღმერთს გეფიცებით, ლამის სანატორიუმში დავტოვო და გაიქცე.

— ოხ, შე წმინდა სული! — მხარზე ხელი დაკრა მისოსტმა და სიცილით უამბო, თუ რატომ არ ისადილა დღეს ეურნალისტმა ქალმა და რატომ არ მუეკარა მის დამზადებულ „კატლეტ დე ვოლიაის“.

— ჩემო კარგო, აი ასე გაგვიმასპინძლდნენ კოლმეურნეობაში! აბა იმ ჩიტს მეტი რა შეუძლია? უნდა გენახა დილით, როგორ ილუქებოდა შენი სალდოთური ქაშით, დატკებოდი!

— რას ამბობ! ნუთუ აგრეა? — უცებ გამხიარულდა პეტროვიჩი, სწრაფად გაიხადა, მდინარეში გადახტა, იბანავა და მაშინვე სამზარეულოსკენ გაიქცა.

ვახშამზე მისოსტმა ეურნალისტ ქალს უთხრა:

— იცით, ელენა ივანოვნა, თქვენს გამო ერთმა კარგმა აღამიანმა დღეს კინალამ ჰქუა დაჰკარგა.

ელენე ივანოვნას მისოსტის ნათქვამი ჩვეულებრივ ეურორტულ უხამს ხუმრობად მოეჩვენა, ამირიზა და ცივად თქვა:

— ოპო, ხედავთ? ვინ არის ნეტაე?

— აი, მიირთვით ვახშამი და მერე გამბობთ.

ქალმა მხრები აიჩეჩა და გულმოდგინედ შეუდგა ქამას, რომ არ გაეგრძელებინა მისთვის არასასიამოვნო საუბარი.

ვახშამის შემდეგ პატარა ჯგუფი, ასე — ათიოდე კაცი, ხეივანში ერთი მგორის პირდაპირ დადგმულ ორ გრძელ სკამზე ჩამოვსხედით. ხეების ფოთლებ შორის გადმოფრქვეული მთვარის შუქსაგან, ხეივანის ჩრდილზე ნათელი ლა-

ქები გაბნეულიყო. მისოსტმა პაპიროსს მოუვიდა და თავისებური მახვილი სიტყვების ჩართვით გვიამბო, ელენა ივანოვანს და ჩვენი პეტროვიჩის ამბავი.

ყველანი გულიანად ხარხარებდნენ, განსაკუთრებით კი ელენე ივანოვნა.

— აი, უცნაური კაცი! — თქვა მან. — განა მისთვის სულ ერთი არ არის ვკამ თუ არა ვკამ?

— საქმეც ის არის, რომ სულერთი არ არის, ისევე, როგორც სულერთი არ იყო მისთვის, როგორ მიდიოდნენ სალდათები შეტევაზე: მშვივრები, თუ მადღრები, — მხურვალედ უპასუხა მისოსტმა და უამბო, თუ ოდესღაც, როგორ ჩამოგორდა დათოვლილი მალაობიდან, ქაშით, სავსე, ტყვიებით დაზვერტილ თერმოსჩაბუტებული პეტროვიჩი. — ტყუილად კი არ შეარქვეს მას „ჩვენი მამა“.

— ის აქაც „ჩვენი მამა“ — სთქვა ერთმა ხანშიშესულმა, ლენინგრაძელმა ინჟინერმა, — ის აქაც საბრძოლო პოსტზე გრძნობს თავს. აი რა არის საკვირველი. ფრონტზე ყველას საბრძოლო განწყობილება იპყრობს და საკვირველი არ არის რომ პეტროვიჩი ისე იქცეოდა, აქ კი, მას მუშაობა უხდება ჩვენისთანა უსაქმურებს შორის, რომლებიც მხოლოდ სკამენ, სეირნობენ, თამაშობენ დომინოს, მღერაინ და ცეკვავენ. მერე ასეთი ბუნების წიაღში, აქ ხომ მთელი დღე პირდაღებული უნდა იდგე და უმზერდე ამ სილამაზეს, აქ ყველაფერი სიზარმაცისკენ გიწვევს, უსაქმურობისკენ, თან, უკიდურეს შემთხვევაში, გულგრილი მუშაობისკენ... პეტროვიჩი კი უთენია, ყველაზე ადრე დგება, ყველაზე გვიან წეება, მთელი დღე შრომობს, ცხელ ღუმელთან ფუსფუსებს. თან ჩვენისთანა ნებიერებისთვის ისე ზრუნავს, როგორც მამა — პატარა შვილებისთვის. აი, რა არის საკვირველი!

— დი...ახ... — ჩაფიქრებით გააგრძელა ეურნალისტმა ქალმა. — ახლა კი მესმის. შე მინდა პეტროვიჩის შესახებ კარგი მოთხრობა დაწერო.

დაწერა მან მოთხრობა თუ არ დაწე-

რა, არ ვიცი. მეორე დღით კი შთაბეჭდილების წიგნში მან კარგი, გულითადი და უბრალო, ნამდვილი დამტკიცებელი ჩაუწერა პეტროვიჩს. ჩვენც ყველამ ხელი მოვეწერეთ. აი რა შემთხვევის გამო: დღით სასაუბროდ დავსხდით, უცებ ეურნალისტ ქალთან მოდის ის ინჟინერი, რომელიც წინადღით ისე აქებდა პეტროვიჩს, აწოდებს მას შთაბეჭდილების წიგნს და ეუბნება:

— ჩვენს ჯგუფს გაუთავდა დასვენება, მივდივართ აქედან, გვიანდა გულათადი მადლობა გადაუხადლოთ ჩვენს უფროს მზარეთს. თქვენ ჩვენზე უკეთ იცით წერა, ჩასწერეთ გეთაყვა.

ეურნალისტმა ქალმა ერთი ხელის მოსმით, სწრაფად დასწერა. ინჟინერმა წიგნი აიღო და თავის მაგიდისკენ წავიდა. მას მაშინვე გარს შემოეხვივნენ დამსვენებლები, რომლებსაც ხელის მოწერა სურდათ.

როცა ყველამ მოაწერა ხელი, ინჟინერმა ოფიციალტ ქალს დაუძახა:

— კატია, სთხოვეთ, თუ შეიძლება, ნიკოლაი პეტროვიჩს!

პეტროვიჩი ცოტა არ იყოს შემფოთებული გამოვიდა და აჩქარებული ნაბიჯით მივიდა ინჟინერთან.

— ნიკოლაი პეტროვიჩ, შეგაწუხებთ, გამომშვიდობება გვიანდა თქვენთან. ჩვენი გულითადი მადლობა თქვენდამი მშვენიერად გამოხატა ელენე ივანოვნამ აი, ამ წიგნში. ნებას მოგვცემთ წაეკითხო?

ის კითხულობდა, პეტროვიჩი კი გულაჩვილებული იდგა მის წინ.

ინჟინერმა დამთავრა კითხვა. მთელმა დარბაზმა ერთსულოვნად დაუქრა ტაში და დაიყვირა:

— გმადლობთ, გმადლობთ, პეტროვიჩი!

ყველაზე მეტად ვევიროდით და ტაშს ვუქრავდით მე და მისოსტი. პეტროვიჩს უნდოდა რაღაც ეპასუხნა, მაგრამ ისე აიღელდა, რომ კრინტიც ვეღარ დასძრა, ხელი ჩაიქნია და თავის სამხარეთლოცენ წაიღია.

თარგმანი გიორგი შატბერაშვილისა

ერთი მუჟა მიწა

ჩემმა თანამგზავრმა რუსმა პოეტმა სერგეი სმირონოვმა მოსკოვში მცხოვრებ, სამშობლოდან დევნილ ბერძენ პოეტს ალექსის პარინის საბერძნეთიდან ჩამოეტანა ერთი მუჟა მიწა.

თავისით კი არ წამოსულა,
განდევნეს იგი,
საბერძნეთიდან გააძევეს კაცი ბერძენი, —
გზები შეუკრეს მშობელ ქვეყნის საზღვრების იქით
და მას ემშობლა საბჭოეთის მიწა მზეგრძელი.
მშობელ კერაში ცრემლით ერწყვიც დედას თვალები
და მძიმე დარდი გახდა მოხუც მამის მეგზური...
დღეს მას მოსკოვში, შორეული გზით ნატარები
ჩამოვლტანეთ ერთი მუჟა მიწა ბერძნული.
— მამა, რა არის? — ატიტიინდა ბავშვი პატარა,
როს დინახა პირსახოცში რალაც შეკრული,
— ეს შენს მშობლებთან საბერძნეთმა გამოგვატანა,
ეს — სალამს გიძღვნით საბერძნეთის მიწა ბედვრული.
მღელვარებისგან მამას უცებ ენა დაება,
დედას მუხლები მოეკვეთა, წაერთვა ძალა,
კერიის მიწავ, ხარ ცოცხალი და უკვდავება,
ნატვრად ქცეული, განუყრელი, ძვირფასი მარადი...
გავშალეთ თეთრი პირსახოცი,

გაშეშდა წამით,
მერე კი თვალზე შეიმშრალა ცრემლები მალვით,
დასწვდა და მიწას ეამბორა, ვით სულდგმულ რამეს,
და მის წინაშე დაიჩოქა პოეტმა კრძალვით.
— ცრემლს ნუ ღვრი, ძმაო,
მლაშე არის ეგ მიწა ისევ...
— დაო, ნუ სტირი,
იწვის მიწა სისხლდანამული...
ათინა შეილის იმედიან სიმღერას ისმენს,
მზესა და დარებს ელოდება თქვენი მამული,
ვიციტ სამშობლოს სიყვარულის მაღალი სიბრძნე,
კეთილი მოძმის უანგარო ტრფიალიც ვიციტ.
მზის სამშობლოში — დიდ მოსკოვში პირველად იგრძნეს
თქვენმა შეილებმა სიყვარული მშობლიურ მიწის.

უსახლკარო თოლია

აი, ახლა ჩვენ გვესტუმრა თოლია,
 ოკეანის სივრცეების მკვიდრი,
 ფრთებდაღლილი გრივალს
 გამოჰყოლია,
 გემზე კუთხე რომ ებოვა მშვიდი.

და რატომღაც იმ გოგონას ვისხენებ,
 ჰოლანდიის მიწაზე რომ ენახე,
 დავდივარ და წუთით ველარ ვისვენებ,
 კვლავ ვჩუჩრულებ მის მშობლიურ
 სახელს.

უკრაინის ალუბლებს და ველ-
 მინდვრებს
 იგონებდა ქალიშვილი ღელვით,
 და სამშობლოს ამბავს გეთხოვდა
 შერმინდელს,
 გადაკარგულს უბრწყინავდა ცრემლი.

— ძმებო, დებო! — მკერდს გვეკვროდა
 ასული,
 მშობელ მიწას ეხვეოდა თითქოს,
 რეინიდან ბორკილებით წასული,
 როტერდამში კიევზე რომ ფიქრობს.

დაგვატარა ამსტერდამის ქუჩები,
 ერთი წუთით არ შეგვიშვა ხელი,
 რომ ამღერდა, ცრემლნარევი, უჩვევი
 დაიღვარა სიმღერების ჩქერი...

პადე-კალით ნიავს მიაქვს სიმღერა
 და ლამაზზე იმეორებს ტალღა.
 ნაკადები, მდინარეს რომ ამღვრევენ,
 მუხის ტოტებს ჰგვანან, აშლილს
 მალღა.

ეს ველებიც. ეს ყანებიც ესოდენ
 ნახატებს რომ გაგონებენ წარმტაცს, —
 გამღერებს და გინდა ყველას ესმოდეს,
 არაა გინდა, სიმღერების გარდა!

მაგრამ ქალწულს დარდი გამოჰყოლია,
 მას მამულის ენატრება მთები.
 ...დღეს გემბანზეც უსახლკარო თოლიამ
 მშვიდ კუთხეში დაიკეცა ფრთები.

თარგმანი ალექსო შენგელიასი

7277
ქ

ივანე სტოპანოვი

კო ს ტ ა

შენი მგზნებარე კალმის შეხებით
 ცეცხლი ჩნდებოდა, ალბათ, ქალღმრთელზე...
 დღეს სიყვარულით შენს ძეგლს
 ვეხვევით,
 შენი სიცოცხლე ქვაში ლაღადებს.

გადაივიწყა წამება ხალხმა,
 მოკვდა დროება ცრემლღრს, გოდების...
 და როცა ვუმზერ სამშობლოს ახალს,
 დიდო მგოსანო, შენ მაგონდები!

წამოვიზარდეთ შენი მართვენი,
 მზე დაჰფენია ჩვენს ნათელ აზრებს.
 და ჩვენთან ერთად მიემართები
 გამარჯვებებით დადაფნულ გზაზე.

ცრემლი არა სდის „ობოლთა დედას“,
 დედა — ეს სიტყვა მზემდე ამაღლდა...
 ოქროს ყანებით ბიბინებს, ვხედავ,
 ველი — სამკვიდრო ძველთა ყაბახთა...

ძმობა შეეფერცეთ ერთურთს ერებმა,
ვეტრფით სიცოცხლეს ნათელ გზებიანს,
ჩვენი სიმტკიცე და ძლიერება
მთებს გოლიათებს, შემურებიათ.

ბურჯად ვუდგავართ საბჭოთა ოჯახს—
ლამაზ მინდვრიანს, ლამაზ მთებიანს...
წინ უფრო დიდი ნათელი მოჩანს,
წინ — კომუნისმის მწვერვალებია!

შენც ჩვენთანა ხარ, მშობლიურ ოსეთს
კვლავ დაუბრუნდი დიდი მგოსანი,
დაუნის გვირგვინით გაგისხივოსნეთ
შუბლი ძველ დროში შეუმოსავი.

კვლავ გვესმის შენი ჰანგები მწველი,
წლები გრგვინით რომ გადმოიქროლებ
და იმეორებს სამშობლო ვრცელი
ხეთაგუროვის უკვდავ სტრიქონებს.

თარგმანი ო. კუპრავანი

ბავუზი

ოსური მელოდია

(ლევენდა)

ღვას გორაკზე, სოფლის თავში
ციხე-კოშკი ძველისძველი,
დარღვევია გალავანი,
ჩახვევია სუროს წნელი.
ციხეს ახსოვს მონობის დრო,
სისხლი — ცხელი, ცრემლი — მწველი.
მშრომელ კაცის ტანჯვა, კვნესა,
და შავბნელი განსაცდელი.
ფუძის ქვები ქარ-წვიმისგან
დაშაშრულა ტინებივით,
აქა-იქა ქონგურები
მოჩანს ბებრის კბილებივით.
ჩალამებულ სათოფურებს
სქელი ხავსი შორევია,
...ღღეს არც ცრემლის ტბორებია,
აღარც სისხლის შორევია.
აყვავებულ მინდორ-ველებს
მკერდზე წყლული აღარ გასდევს
და შეხარის ციხე-კოშკი
კოლმეურნე ახალგაზრდებს.
ამ კარგ დღეში ვინ დაღონდეს,
ან სიბერეს ვინ იჩივლებს...
ციხე ისე შესტრფის ჭაბუთო,
როგორც პაპა შვილოშვილებს.
ველად ხალხის შრომა არის,
სიმღერა და დაძახილი.
...ციხეს ძველი მოგონება
ვუღს გაუპობს ხანჯალივით.

მზე ჩავიდა. გრილი სიო
ჩამოვიდა მთიდან ველად
და გადასწვდა ციხე-კოშკსაც
ელექტრონის ცისარტყელა.
სოფლად ელავს ნათურები,
როგორც ოქროს ქარქაშები.
გალავანში შეიყარნენ
კოლმეურნე ქალ-ვაყები.
გამოიჭრა წრეში ქალი
შავთა თვალთა ჩაშუქებით.
ქაბუკები ტაშს უკრავენ
და მღერაინ ქაბუკები.
მიწავ, იგრძენ სილამაზე,
სიქაბუკე, ცაო, სცანი!
და ოსური მელოდიის
ხმა დაიძრა საოცარი.
ამ ჰანგებზე იწვის გული.
სულსა სწვდება მისი ეშხი
და სიმღერა ფრთაშესხმული
ლალად დაქრის ველში, მთებში.
ფრთა დაქვეა ნიაფ-ქარამა,
თითქოს მიწაც იქცა სმენად,
მხოლოდ ციხემ, ძველმა ციხემ,
ბებერ გულში იგრძნო ტყენა.
სიხარული შეუცვალა
წუხილმა და მძიმე სევდამ,
ციხეს ამ მწველ მელოდიის
დაბადება გაახსენდა.

რა იციან კაბუეებმა

ციხის დარდი ძველისძველი,
რა იციან, როგორ იშვა
ეს სიმღერა გულის მწველი.
რა იციან, სულ პირველად
ვინ ჩამოჰკრა სიმებს ხელი,
ვინ დაჰკვნესა, ვინ აკურა
ოსურ ფანდურს ცრემლი ცხელი.
ძველი არის ეს სიმღერა,
ეს ამბავიც მოხდა ძველად.
მახამათი წუთისოფელს
ატარებდა უდარდელად.

ვერ ნახავდით გლეხაკს უქმად,
ჰქონდა ერთი ლექმა პური.

«დე, ღარიბი ვიყო, მაგრამ
გულს არ მწვავდეს სხვისი შური.
განს რამდენ ხანს ვიცოცხლებ,
რისთვის მქონდეს კაცის მტრობა?»
მქონდეს მიწა — ერთი ადლი
და კეთილი მეზობლობა».

წლებს და შრომას მახამათის
ჯანიც, მკლავიც შეეწირა
და მას ბოლოს სიხარულად
ქალიშვილი შეეძინა.

გაიხარდა აცირუხსი,
დადგა, ქალი, და რა ქალი?!
მისებრ კეთილს, მისებრ ლამაზს
სად ნახავდა კაცის თვალი.
სახლშიც, კარშიც მარჯვე იყო
ენატკბილად მოუბარი.

ის გაბადრულ მთვარეს ჰგავდა,
ვარსკვლავივით ენთო თვალი.
მოდიოდნენ სასიძონი

და ცოლობას სთხოვდნენ ლამაზს,
ყველას უკან ისტუმრებდა,
ვერა სთმობდა ძვირფას მამას.

თავის შვილთან ბედნიერად
თავსა გრძნობდა მახამათიც.
ერთურთს ისე შეხაროდნენ,
დაგატკბობდა ნახვა მათი.

აი, ერთხელ დიდბატონმა
შემოაღო მათი კარი,
მოხუცს უთხრა: «ცოლად უნდა
გამაყოლო შენი ქალი».

«დიდად გამადლობთ, რომ კადრულობ
ღარიბ კაცთან დამოყვრებას,
მაგრამ გეტყვი, ჩვენი დღენი
მდიდარ კაცთან დამოკლებდა.

მიტომ არ მსურს, ჩემი შვილი

უბედოდ რომ გაიწიროს,
ან ამ გოგომ შენ ცოლობა
როგორ უნდა გაგიწიოს...»

აცირუხსმა ც'ახსნა ბაგე:

«მეც, ბატონო, სიტყვას გკადრებთ,
აქ ისეთი არეინ არი,
თქვენ რომ მონად გამოგადგეთ».

ბატონს რისხვა მოერია,
თვალით ცეცხლი დააფრქვია,
«ეგ სიტყვა თუ არ განანო,
მამე მე კაცი რადა მქვია.

მშიერ-მწყურვალს შეე სიკვდილთან
ქვის ლოგინში გაქორწინებ,

ღილით ცრემლით გაგაღვიძებ,
ღამით კვნესით დაგაძინებ.
შორს ისმოდეს შენი მოთქმა,
საუკუნოდ მიგცემ წყვიდადს».

და ჯიუტი ქალიშვილი
ამ ციხეში ჩაამწყვდია.

ბატონს ტყვედ ჰყავს აცირუხსი,
დღე დღეს მისდევს დანისლული;
არ დაიდგამს მონის უღელს,
სიკვდილს ირჩევს ქალის გული.

მოტეხილი, დაცემული
ვერ იხილოს ის მტრის თვალმა
და ეს მწველი მელოდია
ამ ციხეში შეთხზა ქალმა.

«დამიწდი და ნაცრად იქეც,
ცივო ქვაო, გულქვა ციხეც,
ტანჯვითა და მწუხარებით
ყოველ დღეს რომ მათარიღებ.

მე შეგონა, ცრემლის წვიმა
დაგილობობდა ამ ცივ კედლებს,
ვერც მუღარა შეგასმინე,
ვერც სიცოცხლე შეგავედრე.

ჩემი ცრემლით ეგ კედლები
დადუღაბდა კიდეც უფრო,
ტყვედა გაყავარ, მაგრამ ჩემს გულს
ვერასოდეს დაეუფლო.

ველარ ენახე მამის სახლ-კარს,
ვ'ც ველარ გადავრჩები,
რკინის ხუნდით დაწერილა
ჩემი მკაცრი განაჩენი.

წყველ იყოს, სულ პირველად
დამორჩილდა ბატონს ვინაც,
სხვას დანებდა უბრძოლველად,
თვინიერად დაიგმინა».

წყველ იყოს, სულ პირველად
დამორჩილდა ბატონს ვინაც,
სხვას დანებდა უბრძოლველად,
თვინიერად დაიგმინა».

წყველ იყოს, სულ პირველად
დამორჩილდა ბატონს ვინაც,
სხვას დანებდა უბრძოლველად,
თვინიერად დაიგმინა».

თვინიერად დაიგმინა».

აცირუხსის ჰანგი ირველივ
 მოეფინა შშობელ მხარეს,
 ენატებლმა ბულბულემა
 ცხარე ცრემლი გადმოღეარეს,
 მაღალ მთებს და ბებერ კლდეებს
 ცრემლი მოსკდათ ფენა-ფენად;
 მოედურტულე მდინარენიც
 გაშეშდნენ და იქნენ სმენად.
 დღედაღამე განუწყვეტლივ
 მთა-ბარს მწველი ჰანგი ათოვს,
 ფხალესილ ხანჯალივით
 გულს უსეკრავს გულქვა ბატონს.
 ციხეში მყოფ აცირუხსის
 ხმა რეკავდა, როგორც ზარი,
 და წუთითაც არ წყდებოდა
 ეს სიმღერა საოცარი.

ბოლოს მიწყდა. ციხის თავანს
 დუმილის ფრთა გადეფარა,
 ციხეს ციდან ცრემლს აფრქვევდა
 დალაღწაშლილ ღრუბლის ფარა.
 მახამათი ციხის კედლებს
 გარს უვლიდა კენესა-ოხვრით,
 ძლივს იცნობდით განუზომელ
 მწუხარებით წელში მოხრილს.
 შვილს ეძახდა: — შე, ზღვის გეღუ,
 ფარშავანგო ფრთალამაზო,
 მოდი, სად ხარ, სად გეძებო,
 მეტი ღონე არა მაქვსო.
 სად გიპოვნოს მამაშენმა,
 მას ხომ შენთვის სურდა ბედი...“
 შვილს მამის ხმა არ ესმოდა
 საუქუნოდ დუმდა გეღუ.

თარგმანი თეიმურაზ ჯანაშვილისა.

ხაჩივონ პიივი

რისის მთა

შენ აღმართულხარ ამყად,
 რისის მთავ, თეთრქუდიანო.
 გამელენი შენი დანახვით
 კანკალეზენ და თრთიანო.

ბევრ საიდუმლოს ინახავ
 ბევრი დარდი გაქვს ნანახი.
 თავზე გახურავს ზვიადად
 ყინულის თეთრი ფაფახი.

შენს მკლავზე წვანან ნისლეები,
 ცა გულზე გეამბობრება.
 დაგოფრახეს თურმე ფიჭვები
 მშიშარა ნიაშორებმა.

მთაო, არა გყავს ბადალი,
 ფრთამალო ქარი დაგწივის,
 თითქოს შენიშნა ნადეღი,
 თავს დაგტრიალებს არწივი.

შენზე ოცნება დიდია,
 მე შენზე ფიჭვმა დამალა.
 ჩანჩქერი მყინვარს ჰკიდა,
 როგორც მოხუცის ჭალარა.

დაბლა მოღეღავს მდინარე,
 აჭაფებული ხეობა.
 რისის მთავ, აგაზმიანებს
 მისი შფოთვა და ღრეობა.

მოღეღავს ბროლის ღიღებად,
 რომ შენ სიტურფე გაჩვენოს.
 დედის რძესავით იღვრება
 შეფეები ტინის გარშემო.

თარგმანი მადამ კახიძისა.

ყ ა ზ ბ ე მ ს

მე, მომიტევე, მთაო,
ნისლისთმიანო დედაე,
რომ შენს ღრუბლებთან ვდავობ,
შენთან ამოსვლას ვებედავ.

როცა ქარი ჯანლს აშლის,
როცა ბინდი ფრთებს გაშლის,
მზე კვლავ თამაშობს შენთან,
როგორც მოხუცთან ბავშვი.

შენ არ გჩვევია დალლა,
მხრებით ცის კარებს აღებ,
ქედებს დაჰყურებ დაბლა,
თერგი გაშხეფებს ტალღებს.

ჩამოთოვლილო დედაე,
გივლია ბევრი გზები,
ხან მთებში ხედავ მხედარს,
ხან თავს გიკრავენ ძნები.

მზე ოქროს სხივებს მოგფენს,
თავზე მზის ჯილა გშვენის,
გასცქერი ლამაზ სოფლებს,
გესმის სიმღერა ჩვენი.

გასცქერი ჩუმი მწერიტ
მთებში დაკარგულ ბილიკს,
უცქერი ხალხის ზეიმს,
თერგის ბორჯვას და ჯიროს.

თავს არასოდეს დახრი,
არა გჩვევია დარი,
ცნობისმოყვარე ხალხი
შენს სანახავად დადის.

შენზე მღერიან ლექსებს,
არ ავიწყლები მნახველს.
წიგნში დაწერენ ალბათ
შენს ათასწლოვან სახელს.

სიამაყე ხარ ჩვენი,
თავზე მზის ჯილა გშვენის.
არა გჩვევია სევდა,
ხარ თეთრთმიანი დედა.

შენ დროთა მატრიანდ
გადაგაქციეს წლებმა.
თუ ერთხელ ნახავ ყაზბეგს,
ძნელია დავიწყება.

თარგმანი მელაა კახიძისა

ნაწი

ოჲში ხომ ხშირად ამგვარად ხდება:
ველარ მოგწერო იქნებ ბარათიც.
და ეს, ძვირფასო, ნუ გეწყინება,
ნუ დამივიწყებ კუბოს კარამდე.

არ დაგშორდები არასდროს სულით!
ქარი როს ტუბილად დაგიწყებს აღერსს,
ეს მე ვიქნები, დაბრუნებული
ყანიდან შენსკენ გულმოფართქალე.

და იადონი ყოველ საღამოს
შენ ჩემს სიმღერებს გიმღერებს ისევ.
გაზაფხულისას მოვა და ამოდ
ჩემს სიყვარულზე ბულბული ისტენს,

რომ სიხარული მოგიზლოს მერეც,
რომ მოგაგონოს ტრფობის ის წლები...
მაგრამ როს თოვლი დაფარავს სერებზე
და გაკრთებიან თეთრი წინწკლები

ეს, დაიჯერე, თვალთნაპერწკლები
მიწას მოვფანტე მე სათაყვანებს.
ჩვენ ოჲში თქვენი გულისთვის

კვედებით,
და, კვლავ ხარობდეს ბალახი მწვანე.

თარგმანი ლადო ხულაბერიძისა.

საუბარი სატროსთან

სალამო ნაზი და მთვარიანი
 ცისფერ თვალებში დამთვრალი არი,
 და ჩვენი ბალი ფოთოლთ შრიალით
 გამხდარა ჩვენი სულის ზიარი.
 შეხედე ზემოთ, შეხედე ზემოთ,
 შეხედე ზემოთ, ძვირფასო ჩემო.
 იქ — როგორც ზღვაში,
 იქ — როგორც ცაში,
 მე ფართოდ გაშლილს ვებდავ
 იალქნებს,
 როგორც ლურჯ კარებს.
 და ოცნებებით თუკი მივაგნებთ,
 წავიდეთ ბარემ
 ეს მხარე მოჰგავს საოცარ ზღაპარს;
 მშვიდი სალამო გვიმზერს თვალბში.
 ჩემი ფიქრები წავიდა სადღაც
 და ვარსკვლავების ვტებები აღერსით.
 შეხედე ზემოთ,
 შეხედე ზემოთ,

იქაც შენა ხარ, ძვირფასო ჩემო.
 მე მაგ თვალების შუქი მცირედი
 სიზმრად გამოწყევა მკრთალი
 ლანდებით.
 და მიგზავნიან გულში იმედებს
 ეს შემოდგომის განთიადები.
 როგორც წყლის სიღრმე გვზიბლავს
 ფარული.
 ისე გულები მზიბლავს მკვესავეი.
 ასე კი ძალუძთ მათ სიყვარული,
 ვინც კი ცბრამეტის გახდა ჩემსავეით?
 დაგვმრიალებენ ფოთლები ზემოთ,
 ტოტს რომ ტოტებში ლურჯად
 გაუბამს,
 ყური მომიგდე, ძვირფასო ჩემო,
 რა შეედრება შენთან საუბარს.

თარგმანი შ.ოთა ლომსაძისა.

ფეტვის უხვი მოსავალი მოვიდა

(ძველი ხალხური სიმღერა)

ჩვენს კალოზე უცხო ჩიტი მოფრინდა.
 ფეტვის უხვი მოსავალი მოსულა!
 ფეტვის ხეებზე დაჯდა უცხო
 ფრინველი.
 ფეტვის უხვი მოსავალი მოსულა!
 ჩიტს ქოხიდან ქალი გამოეგება,
 აიყვანა, კალთა გადაათარა.
 წაიყვანა ფრთხილად საკუქნაოში;
 ხორბლის ხეებში დასვა იგი
 კვერცხებზე.
 ხარჯობენ და არ იღვევა ხორბალი.
 უასტირჯი და ფალვარა დადიან,

ფიქრობენ თუ ხალხს როგორ
 დაეხმარონ.
 გადაწყვიტეს, გააკეთონ გუთანი.
 გააკეთეს ის თუთიროს კვირაში.
 და უღელიც იმ კვირაში გამართეს.
 ხელნაც მამინ გამოთალეს ხატებმა.
 იმ კვირაში გამოქედეს სახნისიც.
 ყალარდოში შემოსულან ხატები
 და გუთანში ხარიჩები გაუბამთ.
 გუთანს ტყისკენ ეწევიან ირმები.
 ირემი ზომ საქონელი არ არის.
 ხატებს ტყეში გაუშვიათ ირმები.
 დაუჭირავთ გრძელბეწვება ჯიხვები
 და უღელი ახლა მათთვის დაუდგამთ.
 გუთანს მთისკენ ეწევიან ჯიხვები.
 ჯიხვებისგან, აბა, რა ხეირია! —
 ხატებს მთაში გაუშვიათ ჯიხვები.

1 მინამღერი — „ფეტვის უხვი მოსავალი მოსულა“ მეორდება ტექსტის ყოველი სტრიქონის შემდეგ.

დაუპირაფეთ ეშვიანი ტახები,
 ღარტაფისკენ სწევენ გუთანს ტახები.
 ღარტაფებში გაუშვიათ ტახები.
 ჩვენ თუთირმა ხარი გამოგვიგზავნა.
 შავი ხარი, თეთრჩქიანი, თეთრტუჩა.
 და შეუბამთ შავი ხარი გუთანში.
 სულ გადუხნავს იმ დალოცვილს
 მინდვრები.

იმ წელიწადს ფეტვი ბლომად მოსულა.
 დაკვიტვიტებს მწყერი ფეტვის
 ალმა-ჩალმა დაჭრიალებს ურემი.
 მუშახარი შემწე არის გლენჯაყის.
 ფეტვის უხვი მოსავალი მოსულა!

თარგმანი გიორგი კალანდარიძე

გაბიაზოვი

ქ ა რ ი

ხან
 თითქოს ღარდი არაფრის არ გაქვს,
 ხან
 რალაც სევდა გეტყობა ხმაში...
 კლდეში და ღრეში გარბიხარ მარდად,
 თითქოს დამფრთხალი შენ იყო რაში...
 ხან
 ფოთოლს მოსწყვეტ, წაიღებ ცეკვით.
 ხან
 ხევში ჩახვალ,
 ხან
 სხეენზე ახვალ.
 ხან
 მოჩურჩულე ბავშვი ხარ, ცელქი,
 ხან
 მთელი ქვეყნის მქუხარე ხმა ხარ.

ხან
 ეფერები უღონო ტირიფს,
 ხან კლდეს უპირებ გადრეკას ჯიქურ.
 ხან
 კიდეც მღერი,
 ხან
 კიდეც სტირი,
 ხან
 კარგად ხარ და
 ხან
 სული გიწუხს...
 მე მიყვარს შენი მოძრავი ტანი,
 მე მინდა შენს სულს ვატანდე
 სტრიქონს...
 მეც მქონდეს შენი სიგრძე და განი
 და ქვეყანაზე შენსავეთ ვიყო!

თარგმანი გივი ძნელაძისა

ხამიცი სპირაჲი

თანასოფლელები ხამიცი სიწობდენ როგორც დინჯ და გამრჯე კაცს, ხოლო ასეთი ლარიბი მთიელი აქ ბევრი იყო. არ იცოდა ხამიცი, რას ერქვა დასვენება, იღვიძებდა ალიონზე, წვებოდა გვიან და ასე დღე და ღამეს ასწორებდა, რათა როგორმე გამოეკვება ჯალაბი. ყანაში მუშაობის შემდეგ გავდოდა შორეულ ტყეში, მოაგროვებდა ფიჩხს, მაგრად გაკოპავდა ღვლერკებით, გაიდებდა ზურგზე და ტვირთქვეშმოხრილი სახლისაკენ გამოსწვედა. დიდი ხანია კეცი. აღარ ზურდებოდა მის ბუხარში, რადგან გამოსაცხოზი არაფერი ჰქონდათ და დროებით მაინც რომ გადაევიწყებინათ ბავშვებს პური და შიმშილი, ოჯახის მანა მთის ფერდობებზე კრეფდა მუჲუნასა და სხვა ველურ ბალახებს, რომელნიც კი საკმელად ვარგოდა. მაგრამ ხამიცი ყველაზე დიდ დროს ერთი ნაბდის გაშლა მიწას უთმობდა; ეს ჩემი ყანაო, ამჲყად ამბობდა იგი.

ხამიცი სპირიდან შორს, ძალიან შორს, იდგა ერთი სალი კლდიანი ციკაბო კბოდე. ამ კბოდეს მდინარისკენ ცხერი ჰქონდა გადმოშვარილი; სწორედ ამ ცხერითან, კლდეზე მოჩანდა პატარა ვაკე, დედიშობილა ბავშვივით შიშველი. ხამიცი წაიყვანა თავისი მეუღლე ხუდალონი, შემოგარენში მუჲა-მუჲა მოაგროვა მიწა და ნაკელი, მოზიდა კალათებით ამ ვაკეზე და ასე, საკუთარი მუჲყითობით გაიჩინა ყანა. ამ მიწაზე იგი ყოველ წელს ქერსა თესავდა, ხოლო ქერის ყანის ირგვლივ, ერთ მწკრივად, არ შიასავით, კარტოფილსა რგავდა. იმ ადგილებში კი, სადაც ნათესი რაიმე მიზნის გამო გაქაჩლებას დაიწყებდა, მიწა არ მომიცდესო, შემფოთდებოდა ხამიცი და ცოლს ჰარბალს გამოარგვევინებდა. თუ სადმე მიწის ბელტს ან უქმად დაყრილ ნაკელსა ნახავდა, თითქოს საუნჯე ეპოვნოს, ფრთხილად აიღებდა.

ძღვენივით მიიტანდა თავის ყანაში, გულმოდგინედ დაფშენიდა და სადაც შრე თხლად ეფინა, პეშვით აყრიდა ამ ნაფშვენს. და ყველაფერს ამას იგი ისე აკეთებდა, რომ ჰარი* ერთ ნამკეცსაც ვერა სტაკებდა. ამ ყანაში ერთი კენჭი ქვაც არსად ეგდო და, მით უმეტეს, სარეველა ბალახს ვინ გააჩერებდა.

დაიწყებოდა თუ არა ქერის დათაველიანება, ხამიცი ყანაში ილაშებდა დღეს და ითენებდა ღამეს. ასე გრძელდებოდა ქირანხელის აღებამდე. ხამიცი ცას ეწეოდა ხოლმე სიხარულით, როცა მთებიდან დაუბერავდა სუსტი ჰარი და მწიფე თავთავებს ააშრილებდა. ეს იყო ყველაზე კარგი სიმღერა, რომელიც კი მას ოდესმე გაეგონა. ამ სიმღერით დამთვრალი დახორბლებული ყანის პირზე ჩამოჯდებოდა, ყველაზე მზიარულ და მწიფე თავთავს დაჰქერდა ხელში, დაჰქერდა ისე ფრთხილად, როგორც ოქროს ზოდს და თავდავიწყებით ეალერსებოდა.

„ეჲ, ჩემო ქერის პურო, ორი დღის სამკალი მაინც იყო!“—ჩაილაპარაკებდა და ისე ღრმად ამოიხვნეშებდა, იფიქრებდით, ამ ამოხვნეშმას სულიც თან ამოაყოლო.

იმ კბოდიდან, რომელზეც ხამიცი ყანა ჰქონდა, მოჩანდა მთათა შიშველი მწვერვალები, შვეიცრული ყინულები და ზეგვებით ღრმად დაღარული ციკაბო ფერდობები. ყველაფერი ეს სხვის თვალს, შეიძლება ლამაზად სჩვენებოდა, მაგრამ ხამიცი კი არა. სცალოდა იმისთვის, რომ ამ სილამაზის ცქერით დამტკბარიყო. მის კუქში შიმშილი სეირნობდა, დაგლეჯილი პერანგიდან შიშველი მხრები ჰქონდა გადმოყრილი. ხოლო დალიბრულ-დაღურჯებულ კისერს ძლივძლივობითა სწევდა მაღლა. რომ მზისათვის შეეხებდა. არა, ამ სილამაზის საყურებლად არ ეცალა არც ხამი-

ცის და არც მის უსუსურ, უპერანგო ბავშვებს.

— ქეშმარიტად ასე მგონია, რომ ყოვლისშემძლე ღმერთმა ბუნების ყველა ეს სიციულე-უხიაკობანი მანამდე შექმნა, სანამ აღამიანს გააჩენდა. დაე, მაპატიოს ყოვლისშემძლემ, თუ რამეს მე თვითონ ვმსახვე უხიაკად. პოდა, როცა ხალხის ვარამი ამ მთებშიეთ გაიზრდება და მამაზეციერამდე მოაღწევს, იგი ყველა ამ მყინვარს, თოვლიან მწვერვალსა და ზეაეებით დაღარულ ციკაბო, ყველა ამ მოთვალ და ხალხისთვის გამოუხადე-გარ აღგილებს ხოდაბუნებად გადააქცევს და მაშინ მეც მერგება ჩემი წილი მიწა. — ასე ფიქრობდა ხაშიცი.

ერთხელ დილით ხაშიცი ბუხრის წინ, მამის ნაქონ საპატიო სკამზე ჩამოჯდა, მოუხმო მეუღლე ხუდალოსნ და უთხრა:

— ეპ, რომ იცოდე, ქალო, რა საოცარი სიზმარი ვნახე წუხელ...

— შენ ისევ სიზმრებით გინდა გამაბრუო? — გააწყვეტირა ხუდალოსნმა, — ეგებ გგონია, რომ კარგი სიზმრები დააპურებს ოჯახს?

— დამაცა, ქალო, მომისმინე... ვნახე თითქოს ველთა მხრიდან ქექა-ქუხილით გვესტუმრნენ მაცვლისფერო ღრუბლები. და უცებ იმ მთის მწვერვალს, რომელიც ჩვესსა და იმ ველებს შუაა ჩამდგარ, მოედო ხანძარი და ჩაინავლა. შემდეგ კი ჩვენი ყანებიდან იმ ველებამდე მთლიანად გადაიშალა ხოდაბუნები. და ჩვენი სახნაეი მრწყაც იმაში შეერია... რალაც სიხარული გველოდება.

— სანამ შენი სიზმარი ახდება, ჩვემს შეილებს შიმშილოთ სული გაძერება. სჯობს იმაზე იფიქრო, ახლა პური სად ვიშოვოთ. — გაწყრა ხუდალოსნი.

ხუდალოსნი ცხოვრებას ყოველგვარი ოცნების გარეშე უცქეროდა, ფხიზელი თვალთ. ამიტომ აინუნშიაც არ აგდებდა, როცა ხაშიცი თავის სიზმრებს უყვებოდა, ანდა მომავლის იმედებს ღმერთის შემწეობაზე ამყარებდა.

ხაშიცი არასოდეს არ ივიწყებდა მღვდლის ნაქადაგებს. ოცნებობდა სამოთხეზე და ყოველგვარ ამქვეყნიურ გა-

საკირს მოთმინებით იტანდა. თითქმის მთელი ოსეთი მოჯამაგირებით ჰქონდა დავლილი, რათა პური ლუქმა-ლუქმა მოეგრეებინა შერლებსთვის.

სიზმარმა ვერ უშველა ოჯახს. პირიქით, სიზმრის შემდეგ საქმე ისე შებრუნდა, რომ ხაშიცისა და ხუდალოსნ ერთად დაატყდათ თავზე ათასი უბედურება.

თითქოს სიზმარი გამეორდა, ველებიდან ღრუბლები მართლაც მოვიდნენ. ქექა-ქუხილმა შესძრა ცა და მიწა, მუქის სიმსხო სეტყვა ჩამოყარა და დახორბლილი ყანა დარეჯგვა. კოკისპირულმა წვიმამ ნიაღვრები გაამრავლა და ამ ნიაღვრებმა ისე გადაარეცხა ხაშიცის მიერ მუქა-მუქა ნაგროვები მიწა, ყანის ნაცვლად კვლავ შრშველი კბოდე დარჩა. მერმე აულში მოქენდა ბოქაული და მანამდე გაუგონარი, რალაც ახალი გადასახადის ანგარიშში წააბლავლა ხაშიცის ერთადერთი ძროხა. იმავე დღეებში ხაშიცის მშვიერი სახედარი საბალახოდ შორს გარტყუა ბილიცმა, მოამორა აულს და თითქოს მიწა ჩაუწყდაო, დაიკარგა სახედარი. ხაშიცი შემოილივით დარბოდა და ეძებდა პირუტყვს. და აი, ერთხელ ბუჩქის ძირში მან დაინახა მკვდარი მგელი. მგელს ღრანკები დაფჩენილი ჰქონდა და ხაშიციმ მასში დაინახა ის ერთადერთი რამ, რაც დარჩენილიყო მისი ერთგული პირუტყვისაგან. მგლის მყრალი ყელიდან ამოაძრო სახედრის ნალიანი ფლოქვი.

— ასე მოგიხდება, წყეულო! ნალიანი ფლოქვი კი არა, ჩემი შეილების ცოდვა გაჩხერია ყელში! — ამოიგმინა ხაშიცი. — აი, ბოქაულსაც რომ ასევე გაჩხეროდა საყლაპეში ჩემი ერთადერთი ძროხის ბეჭი, აი, ისიც ასევე რომ მენახა სადმე დაგდებული, მკვდარი და ღრანკებდაფჩენილი, ღმერთმანი, მაშინ ძროხისა და სახედრის დაკარგვას ერთნაირად შევეუროგდებოდი.

თავიანთ სახედარს, ძროხასა და ღვარისგან გატაცებულ ქერს დიდხანს დასტიროდნენ ხაშიცი და ხუდალოსნი. შეხედავდა თუ არა შეილებს, ხუდალოსნი ცრემლებს ველარ იკავებდა, ხოლო

ხამიცი ველარ უძლებდა ამ საცქერალს. მან ძალა მოიკრიბა და სცადა დაემშვიდებინა ცოლი:

— ნუ ტირი, ქალო! ცრემლებში ვარამს ვერ ჩაახრჩობ. ყველაფერი ღვთის ნებაა. ჯანი ჯერ ისევ მაგარი მაქვს, წავალ საშოვარზე და მოვიტან პურს.

ხამიციმ ჯოხი იღლიაში ამოიჩარა და გაუღვა გზას, რათა სადმე მდიდრებთან სამუშაო ეშოვნა. თავისი შესაფერისი სამუშაო აქა-იქ კიდეც გამოიხატა, მაგრამ სიღარიბე მიანიც არ ეშვებოდა მის ოჯახს, პირიქით, თანდათან უფრო უქირდა ეკლიან ხელებს. ამასობაში ისეც მოვიდა ბეგარის გადახდის დრო, ხოლო ხამიციც კვლავ არ გააჩნდა არც ერთი გროში. ვინც ვერ შეძლო გადასახადის გასტუმრება, სოფლის მამასახლისმა ყველა დაიბარა, კანცელარიაში გამოცხადდითო. დაუძახეს ხამიცისაც.

კანცელარიაში ხალხს თვითონ ბოქაული ელოდებოდა. მას ნიკაიი ხმლის ვადაზე დაებჯინა და ძირს იცქირებოდა. ხანგამოშვებით ძლიერ ახველებდა და ერთი სტვენა-ხრილოთ ფურთხის ტბას აყენებდა იატაკზე. იგი თავსაც კი არა წევდა მალა, რომ გაეგო, ვინ შედიოდა მასთან. ბოქაულის გვერდში იჯდა სოფლის მამასახლისი და როცა ვინმე შემოცახცახდებოდა, იგი ჩურჩულოთ ეუბნებოდა ბოქაულს, ამაზე ამდენი და ამდენი გადასახადია დარჩენილიო.

კედლის ორივე მხარეს ჩაფრები იდგნენ.

გლეხები შემოსასვლელთან ირეოდნენ. სათითაოდ იძახებდნენ მოსულეებს. ვინც თავის სახელს გარგონებდა, ქუღს მოიხდიდა, პირჯვარს გადაიწერდა და აცახცახებული გადადიოდა ზღურბლზე.

ყვირილი აზანზარებდა კანცელარიას:

— ფული დადე მაგიდაზე, ფული! თითქოს პირი ჰქონდათ შეკრული, ყველა გლეხი გაქირვებით ეძებდა სიტყვას და ერთსა და იმავეს კი ამბობდა:

— ვადა გამიგრძელეთ, ფული არა მაქვს, — და ოსტრად უმატებდა: — ღმერთმანი, არა... არა მაქვს... თორემ...

მოვიდა ხამიციც რიგი. კანცელარიაში შესვლისთანავე მან დაინახა ბოქაულს უღვაშები, რომლებიც ხმლის ეკლის ორივე მხარეზე ბოროტად იყო ჩამოშვებული, და ამით შეშინებულს უნდოდა უკან დაეხია, მაგრამ ერთმა ჩაფრთაგანმა ისე ჰკრა ხელი, ხამიცი პირდაპირ ბოქაულის ფეხებთან დავარდა. დავარდნისას შემთხვევით მხარი გაჰკრა ხმლის და ბოქაულს ხელიდან გააგდებინა.

ბოქაული შეიშინა, ხოლო შეშინებული მამასახლისი ადგილზევე შეტბა.

— შე არა ვარ დამნაშავე! — რაღაც საშინელს მოლოდინმა თავისთავად დააყვირა ხამიცი.

ჩაფარმა საყელოში ჩაავლო ხელი და წამოაჩოქა. ხამიციმ ერთი კი შეხედა ბოქაულის თვალებს და თავი იატაკამდე დახარა.

— დადე ფული! — დაიბღვლა ბოქაულმა.

ხამიციც თავი ისევ დაიხარა იატაკამდე. უქირდა ხმის ამოღება, თითქოს ენაზე ეკოდა მთებამდე ქვეული შიში. ბოლახ იპოვა სიტყვა და ბორძიკით დაიწყო:

— არა მაქვს ფული. ვირი მგელმა შემეკამა, ძროხა შენ წაიყვანე, ქერი დაკთესე და თავის მიწიანად მომტაცა ნიღვარმა...

— მე ზღაპრების მოსამენად არა მცალია! — აენთო ბოქაული. — დახეთ, როგორ იცრემლება, საწყალი. მე შენი ვირისა არაფერი ვიცი, ჯორო, დადე ფული!

— ბატონო ბოქაულო, — ისევ ხმის ცახცახით განაგრძო ხამიციმ, — მეც აღამაინი ვარ, ნუ მიყვირით ასე...

ამ სიტყვებმა უცებ გააცოფა ბოქაული და დაუნდობელი ხელით ხამიციც თვალთაგან ნაპერწკლები გადმოაყრევინა.

— როზგები მაგას, როზგები! — აჯიჯღანდა ბოქაული.

ხამიციც ორი ჩაფარი მიფარდა, თავსა და ქალამნებში ჩაავლეს ხელები და უმაღლე კარებში გაათრიეს. შემოახიუს გაცვეთილი ჩოხა, შინნაქსოვი ხალათი და მწაზე წამოაწვინეს. ერთი თავზე

დააჯდა, მეორე — ფეხებზე, ხოლო მესამე — შოლტი დაუშინა, თითქოსდა, ეს კაცი კი არა, ხარის ტყავიო.

— ჰე, ჰეი! ხამიცისა კლავენ! — იყვარა ვილაც მისმა თანასოფელმა.

კანცელარიას მესერი ერთყა გარშემო, ამ მესერიდან სარი გამოაძრო და ეცა ჩაფრებს.

უმაღვე დაიტაცეს გლეხებმა მესერი. ჩხუბში ჩაება ყველა ჩაფარი. მაგრამ სარებით შეიარაღებულმა მთიელებმა შეუბრალებლად დასცხეს მათ და ჩაფრები შეშინებული თავგებივით გაიფანტნენ. ბოქაულმა ეს რომ დალანდა, კანცელარიის უკანა ფანჯრიდან გადახტა, ამოხვდა თავის ცხენზე და უკანმოუხედავად მოკურცხლა.

როდესაც ხამიცი გონს მოვიდა და თვალი გამოახილა, მან დაინახა თავისი სახლის გაქვარტლული კედლები და გარს შემოხვეული ბავშვები.

— სადა ვარ, რა უბედურებია ჩემს თავზე? — ძლივს ამოღერდა მან.

— ხამიცი, ახლა ნუ გეშინია! — მოკსმა მწოლარეს ვილაცის ხმა. — შენ ქოხში ხარ და არავითარი საფრთხე არ გელის. შენი მწვალებლები ისე დაფრთხნენ, ძლივს გადაგვიჩნენ ცოცხლება. ო, რო იცოდე, როგორ მოკურცხლეს...

— წყალი... — აღმოხდა ხამიცის.

— წყალი კი არა, თქვენ, მამაკაცები, საწამლავის ღირსი ხართ, ასე რამ დაგაქლანუნათ, რომ იმ ბინძურ ნეხვის კიეებს თავს აბრეყებინებთ. სირცხვილი, სირცხვილი თქვენი! — ხმას აუწია ხუდალონმა.

მეტი ჯავრისაგან გაფთვრებულმა ფინჯანი ძლივს აავსო წყლით. და ხამიცის მიუტანა გაფიცებულ ბავშვებთან.

— ჩემო ხუდალონ, შენი ჭირი კი შემეყაროს, ასე არ იქნება, როგორც შენ ამბობ. ის ხალხი მეფემ გამოგვიგზავნა, მეფე კი უბრალო ვინმე ხომ არაა, ღმერთია დედამიწაზე. — დამნაშავესავით ჩაილაპარაკა ერთმა მეზობელმა.

— ნეტავი რას მოგროვილხართ ამ სახეჩამომეწყრილები! წადით, არ დამენახოთ! — დაუტატანა მას ხუდალონმა,

ცრემლიანი თვალებით გადახედა ჩამოძონძილ ბავშვებს და ამოიოხრა: ეს რა ხალხში ჩავვარდი. აი, წავტყავ ამ საწყლებს მდინარისკენ, კატებივით ჩავახრჩობ შიგ და მეც ჩამოვიხრჩობ თავს.

ხამიციმ ლოგინიდან წამოიწია და ცოლს დამშვიდება დაუწყო. მაგრამ ხუდალონი ისევე მძვინვარებდა.

ამ დროს გაიღო კარი.

— ხამიცი, გადარჩი სიკვდილს? — გაისმა ბებრის ხმა.

ამ ხმის გაგონებაზე ყველა გაჩუმდა. ქოხში შემოვიდა მოხუცი, რომელსაც ტარმოღუნული ჯოხი ეჭირა.

ხუდალონი შეცბა, თავსაფარი ისე ჩამოუშვა, რომ მისი სახე არ დაენახა იმ მოხუცს და ქოხის ყველაზე ბნელ კუჩქულში მიიშალა.

მოხუცი ხამიცის თავსასთუმალთან ჩამოჯდა.

მეზობლები შემოეჯარნენ მოხუცს, პატივისცემით მიაჩერდნენ და დადუმებულნი ელოდნენ, როდის დაიწყებდა იგი ლაპარაკს.

— ნეკნები ხომ არ დაგიეცეს? წელი ხომ არა გტკივა? — ჰკითხა მოხუცმა.

— ეჰ, დოლატ, ნეკნები რაღა საკითხავია! — ხელი ჩაიქნია ხამიციმ. — უარეს დღესაც გვაყრიან ის წყეულები, მაგრამ ვითმენთ, რას რხამ...

დოლატს შეეტყო, რომ ხამიცის ნათქვამი არ მოეწონა. გულჯავრიანად შეუტია ავადმყოფს:

— შერედა, ასეთი სისაძაღლე რადემდე უნდა ვითმინოთ? ქვასაც რომ ურტყა მოთმინება არ ეყოფა და ნაპერწყლების სროლას დაიწყებს, ჩვენ კი კაცები ვართ, ქვები ხომ არა.

— აბა, რა ვიღონოთ, დოლატ? — შეეკითხა ხამიცი. — შენა ხარ ჩვენი მახუში და თუ რაიმეს ცუდად ვაკეთებთ, გვასწავლე, უკეთ როგორ მოვიქცეთ.

ქოხში მცირე ხნით ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, როგორც იტყვიან, თითქოს ანგელოსებმა ჩამოიარესო.

— ჩვენ, ლატაკ მთიელებს, ზენამ გამოგვიგზავნა ფანდურის ოქროს ლარებ-

ზე დამკვირვებელი მომღერალი. — უპასუხა მოხეტემა მცირე ღუმლის შემდეგ. — უნდა მოვენახოთ იგი და მოვიხმოთ ჩვენთან. დაე, დაინახოს მან, რომ ასე, როგორც ახლა ვცხოვრობთ, შეუძლებელია სიცოცხლე და გვრწველოს რამე.

გამომგობინდა თუ არა ხამიცი, შეუდგა სამგზავრო მზადებას. ხუდალონსაც ძალიან უნდოდა, რომ მის ქმარს ენახა მთიელთა დასახმარებლად ციდან გამოგზავნილი მომღერალი. მას საქებატურას ზემოთ საგანგებოდ ჰქონდა გადაამალულ ერთი მუქა ფეკილი. ამ ფეკილით სასაგზაო ლავაში გამოუცხო ქმარს და გაისტუმრა. სოფელში არავეინ არ იცოდა თუ რა განიზარა ხამიციმ. მხოლოდ ხუდალონმა გააცოცხლა, გზა დაულოცა და პატარა ლავაშთან ერთად უსაგზა დაიდა სურვილი: მალე გენახოს ის მომღერალიო.

ხამიციმ ზუსტად არ იცოდა, სად ცხოვრობდა მომღერალი. იცოდა მხოლოდ ერთი: რგი ცხოვრობდა ქალაქში, იყო ლევანის შვილი და ერქვა კოსტა. ისიც გაეგონა, რომ თუ გინდა ქალაქში ჩასვლა, მდინარის ნაპირებს უნდა ჩაუყურო.

ხამიცი გაუყვა მთიდან ვიწრო ხეობისაკენ მრავალ დაკლავნილ ბილიცს: მისი მშფოთვარე ფეკრები უფრო სწრაფად გარბოდნენ წინ, ვიდრე მდინარის გაქნებული ზვირთები. ხან ერეკნებოდა, რომ მომწყდარი ქვა ეცემოდა ზურგზე, ხანაც — თითქოს მთელი ის ქიუხი ინგრეოდა, რომლის ქვეშაც თვითონ მიაბიჯებდა. ერთგან დაისვენა, წამით ჩასთვლიმა და მოელანდა, თითქოს ქვეაქუხილით მოვარდა გრიგალი, ტყვიებივით დაუშინა მიწას სეტყვა და მთელი მისი შრამელი და აელადიდება ოჯახთან ერთად უფსკრულში გააქანა. დამფრთხალმა უცებ გამოახილა თვალი და ეს ყველაფერი სიზმარი რომ აღმოჩნდა, შევებით ამოხსენთქა. გულდამწვრდებულმა ისევ მილულა თვალი, მაგრამ ახლაც არ მოასვენა საშინელმა სიზმარმა. აი, თითქოს გაქაფული ცხენებით მოსდევნენ შეიარაღებული ჩაფრები. «ეჰ,

შე მოჯანყე, ჩვენს საჩიველად ჩიდიხარ, არა!» — უყვირა ისინი, ტანსაცმელს აძრობენ და კბოღზე აგდებენ. წივის მათრახი და ხამიცი ტანშიდან შადრეანივით იღვრება სისხლი.

სიზმრით დაღლილი და აფორიაქებული წამოდგა ხამიცი, განაგრძო გზა, მაგრამ მალე მოეკვება მუხლები. ძლივსლა მიათრევედა ფეხებს.

ეგებ გზაშივე დაცემულიყოს, მაგრამ ამ დროს დაღანდა მის წინ, გზის ნაპირზე, კლდის ქვეშიდან მზიარულად მოჩუხჩუხე წყარო, მივიდა, ცივი შეხვეებით გაიგრძა სახე და რაღაც ახალი ძალა იგრძნო, თითქოს ზურგიდან ვიღაცამ ვეებერთელა ტვირთი მოხსნა.

მცირე შესვენების შემდეგ აბგიდან ქერის პური ამოიღო, მოიხადა ქეჩის ქუდი, წყაროს წყლით აავსო რგი, გადაიწერა პირჯვარი და წყალში ამოვლებული ლუქმა პირში ჩაიღო.

წყაროსთან ორი ყმაწვილი მოვიდა. შეხედეს ხამიცი, რომელიც წყალში ამოვლებულ ქერის პურსა ლოლნიდა, სალამი მისცეს და მაშინვე წყაროს მივარდნენ პეშემომარჯვებულეობი.

ყმაწვილებმა წყურველი მოიკლეს და წასვლას აპირებდნენ, მაგრამ ხამიცი ხმამ შეაჩერა ისინი:

— ასე სად მიგეჩქარებთ, ბიჭებო? შეგესვენათ ცოტა.

ყმაწვილებმა გადმოხედეს მას, გაიღიმეს და ჩამოხსდნენ.

— ბიძა, საით გაგიწევია? — ჰკითხა ერთმა.

— საით გამიწევია და... ერთი ეს მითხარი, ვინ გამოთქვა ნაღვლიანი სიმღერა „დოდოი“, აი ის, მეორენიარად „ტირილი მშობლიურ მთათა გამო“ რომ ჰქვია?

— როგორ, გვცდი თუ? — პასუხად გადაიხარხარეს ყმაწვილებმა. — „დოდოის“ მსგავს სიმღერებს სკოლაში არ ასწავლიან. კარგი კი იქნებოდა...

— არც ის იცით, ამ ლექსის შემთხვეული სად ცხოვრობს?

— ლევან ხეთაგუროვის შვილ კოსტაზე გვეკითხები?

— ჰო, ჰო, თქვენი ჭირიმი, კოსტას შესახებ გეკითხებით.

ხაშიცი ლალად წამოხტა, ყმაწვილებს მიუახლოვდა, ქერის პური გაუწოდა და მიიპატიჟა; ბოდრობდა, ამ მცირე უღუფაზე დამეწვიეთო.

— მამასადამი, თქვენ შეგიძლიათ მამასწავლოთ, რომელი გზით წავიდე მასთან, სადაა მისი სახლი? ჰა, მოტეხე ე, მოტეხეთ, ჩემო კარგებო, გეტყობათ, ბევრი გივლიათ, მოგწვივდებოდათ.

ერთმა ყმაწვილმა ლექმა ჩამოატება ქერის პურს, მაღლობა გადაუხადა მას-ბინძელს და შეკითხვა დაუბრუნა:

— მგზავრო, რისთვის დაქებ კოსტას?

მეორეს ეტყობოდა, ეჩქარებოდა წასვლა, ამხანაგს გულმოსვლით შეუტია:

— ისე ეკრთები ყველაფერს, თითქოს ბაბუამისი იყო. რა შენი საქმეა, რატომ დაქებ. — და ხაშიცის მიუბრუნდა: — აი, ამ გზას გაჰყევი პირდაპირ, ნურსად გადაუხევევ. მთებს როცა გასცდები, იქ ჰკითხე ვინმეს, ქალაქის გზა რომელია-თქო და ყველა მგასწავლოს. კოსტა ქალაქში ცხოვრობს.

— ეს მეც ვიცი, რომ ქალაქში ცხოვრობს, მაგრამ ამბობენ, ქალაქი დიდიაო...

— მეტი, აბა, არც მე ვიცი. — მხრები აიჩეჩა იმ ყმაწვილმა და წამოდგა.

— ასე მაქვს გაგონილი, სადღაც განივ ქუჩაზეა კოსტას სახლიო. — უთხრა პირველმა.

ხაშიციმ ვერაფერი გაიგო მათგან იმას გარდა, რომ კოსტა სადღაც განივ ქუჩაზე ცხოვრობდა, მაგრამ მაინც მაღლობა გადაუხადა ყმაწვილებს, დიდხანს სიცოცხლე და მშვიდობის გზა უსურვა. მერე ქუდიდან წყალი გადაღვარა, შინათელი ქუჩა მაგრა გაწურა, დაბერტყა, გასწორა, დაიხურა, იქვე დაგდებული ჯოხი აიღო და დაიძვებულმა მხიარულად განაგრძო გზა.

შორი და ძნელი გზა მოელოდა მას, მაგრამ საწყალი ხაშიცი ისე მიდიოდა, რომ დაგენახათ, იფიქრებდით, ფეხს მიწაზე არ აკარებს, მიფრინავსო.

აი, მივა იგი ქალაქში, ნახავს იმ განივ ქუჩას, იქ კი კოსტას სახლს, თვითონ კოსტასაც, ხელს ჩამოართმევს მაგრაო, გააცნობს თავის თავს და შემდეგ ყველაფერს უამბობს, თუ როგორ უსაშველო ჯაფით და გაჭირვებით ცხოვრობს თვითონ და საერთოდ ყველა მისი მეზობელი.

გასწორივი და განივი ქუჩა იმდენი იყო ქალაქში, ხაშიცის თავგზა დაებნა. რომელ ქუჩაზე ცხოვრობს კოსტა, მოდი და გაიგე ახლა შენ...

ხაშიცი ეკითხებოდა გამეღელ-გამომვლელებს, მაგრამ საქმეს თავი მაინც ვერ მოაბა. კოსტას სახელი თითქმის ყველასა ჰქონდა გაგონილი, ხოლო თუ სადა ცხოვრობდა, ეს მხოლოდ ერთეულებმა იცოდნენ. ორიოდე კაცმა ხაშიცის კრდეც მიასწავლა, ასე და ასე წადიო, მაგრამ რამდენიმე ქუჩას რომ გასცდა, გზა კვლავ დაებნა. ერთხელ იარა, იარა და ისევ იქ მივიდა, საიდანაც წავიდა.

ამასობაში მზე მთების იქით ჩაესვენა და დედამიწაზე ღამის ნაბადი გაიშალა.

ხაშიციმ გადაწყვიტა, ჩემს აულში დაგბრუნდებიო, მაგრამ ახლა ის დაავიწყდა, თუ რომელი მხრიდან შემოვიდა ქალაქში.

დაეხეტებოდა იგი ქუჩებში. რამდენიმე კაცს კრდე შეეკითხა, ესა და ეს გზა მასწავლეთო, მაგრამ ზოგმა თავისი გაქნეით უპასუხა, არ ვიციო, ზოგმა მხოლოდ გაიცინა, ზოგმა კი ისე ჩაუარა, აინუნუნაო არ ჩააგდო მისი შეკითხვა.

სახლებში სინათლეები აანთეს და განათდა ქალაქი, მაგრამ მალე ისევ დაბნელდა, რადგან თითქმის ყველა ფანჯარის დარბაზი სინათლის ანთებისთანავე დასურეს. ქუჩებში სიბნელე გამეფდა. მხოლოდ ერთ ქუჩაზე ლოკლიკობდნენ ფარნები. ეს იყო აღმათ ქალაქის მთავარი ქუჩა. ხაშიციმ გაეკვირვებულ თვალებით გახედა ამ ქუჩას.

„ჩვენ ნათი იმისთვისაც არა გვაქვს, კრაქით სავახშმოოდ გაშლილი სუფრა რომ გაეინათოთ, აქ კი სინათლეს ქუჩაში ანთებენო“. — იფიქრა მან.

ხამიცი მარტო დარჩა ქუჩაში. ბოლუა ქანკილიულმა დაინახა ერთი ბნელი, კედელამონგრეული სახლი და შიგ შეიშალა. ეტყობოდა, იქ არაფერ არა ცხოვრობდა. ხამიციმ ამოარჩია მყუდრო კუნძული და მიწვა სოხანეზე. მიწვა და მკვდარივით ჩაეძინა. შეუმჩნევლად გაიარა ღამემ.

მძინარე კაცი საყვირის უჩვეულო ხმამ გამოაღვიძა. შეშინებული წამოვიარდა, რადგან უკვე გათენებულყო, მტკრიანი ტანსაცმელი დაიბერტყა და ქუჩაში გამოვიდა. დილის საღამა პაერმა ისე გაამხნევა, ერთი ტბილად კიდეც ჩაილინა. ქეჩის რუხი ქედის ფართო ფარფლი, ცვირამდე ჩამოფენილი, მაღლა გადაკეცა და უღრუბლო, მუქ-ლურჯ ცას ახედა. აქა-იქ კიდეც ჰაიტობდნენ ვარსკვლავთა გაფითრებული ნაპერწკლები. ლილისფერი, მაღლა, ძალიან მაღლა წასული მთები ცის ლურჯ ფერში ინთქებოდნენ და იკარგებოდნენ.

შეხედა ამ მთებს ხამიციმ და იმედმოცემული უფრო გამაგრდა.

— არა, არა, შერცხვენილი არ დავბრუნდები მე აქედან. — თავისი ფიქრი თავისდაუნებურად ხმამალა ამოთქვა მან და კვლავ დაიწყო ხეტიალი ქალაქის განივ ქუჩებში. თითქმის ყველა ქიშკარზე აკაკუნებდა, თითქმის ყველა მგზავრს ეკითხებოდა.

დილა უფრო იმედიანი გამოდგა. მართალია, კიდეც დასჭირდა საქამო ბორიკალი, მაგრამ ამ სიარულს უქმად არ ჩაუვლია. მზე უკვე ცის შუაგულს მიესტუმრა, ახლოვდებოდა გლეხის სადილობის დრო, როცა იგი შეხვდა ერთ ოსს.

— კოსტას როგორ არ ვიცნობ, — უთხრა მან ხამიცი, — აი, აგერ, თერგის გაღმა ცხოვრობს, ტაძრის გვერდით. ქუჩის სახელი აღარ მახსოვს, მაგრამ რად გინდა ქუჩის სახელი. გადადი ხიდზე, დიდი ტაძრისკენ აიღე გეზი და კოსტას სახლს იქვე გიჩვენებენ.

ხამიცი ცას ეწია სიხარულით. გადაიარა ხიდი, თერგის მარჯვენა მხარეზე გავიდა და იქ კი დიდხანს აღარ დასჭირ-

ვებია ხეტიალი, არც გამველეთა შეწყობება შეკითხვებით, ერთ კაცს შეეცოდა იგი და თვითონ მიჰყვა იმ კოსტას. ლიან სახლამდე, სადაც კოსტა ცხოვრობდა. ხამიცი ერთხანს შეყოვნდა კართან, მერე გული მიეცა და ფრთხილად დააკაკუნა.

„ეჰ, ნეტავი შინ დამხვდებოდეს! — ინატრა მან. — ენახავ ჩემი თვალით ენახავ ჩაგრულთა ქომავსა და მოამავს. ენახავ და, უჰ, როგორ მოვუყუებები მერე, რა საცოდავადა ეცხოვრობთ მთიელები“.

ჩაფიქრებული ხამიცი კარის კრიალმა გამოაფხიზლა. და მან დაინახა მორჩილი ტანის კაცი. ამ კაცს ოსური შავი ქუდი ეხურა, ხოლო ტანზე ნაირფერი საღებავებით დასვრილი ხალათი ეცვა. მის სასიამოვნო შესახედავ მოგარძო სახეს ღამაზი და შავი უღვაშები ამშვენებდა.

— ღმერთიმც შეგეწევთ, კეთილო კაცო, ბოდიში, მუშაობის დროს რომ გაწუხებთ, — დამნაშავესავით შემკრთალი ხმით მიმართა ხამიციმ მას, — მაგრამ ყველაფერში გეტყობათ, რომ თქვენც ისეთივე მშრომელი ბრძანდებით, როგორც მე ვარ და ამიტომ, გემუდარებით, დამეხმარეთ.

— სიამოვნებით, ძმაო. აი, მობრძანდით ჩვენთან სახლში. მოხარული ვიქნებით თქვენი სტუმრობის.

— გმადლობთ, კეთილო კაცო! ღმერთმა გიბედნიეროთ სიცოცხლე. შემოვალ, მაგრამ დიდი ხნით კი ვერა: მალე უნდა გაგბრუნდე აულში. — მორცხვად უხსნიდა ხამიცი. — მე, იცით... ქალაქში იმიტომ ჩამოვედი, რომ ენახო ლევან ხეთაგუროვის შვილი, კოსტა. აი, ის, ლექსი „ღოდოი“ რომ შეთხზა. ერთმა კაცმა მომასწავლა, კოსტა ამ სახლში ცხოვრობსო და...

— ნუ გეშინია, კოსტა არნად გაგვექცევა. ჯერჯერობით კი, აი, შემობრძანდით ჩვენთან, წაიხმსეთ, დაისვენეთ... გეტყობათ, რომ დაღლილი ხართ. შემობრძანდით, ნუ გრცხვენიათ.

ხამიცი კიდეც გაუკვირდა და კიდეც გაეხარდა: „ეს მშრომელი ოსი თუმცა ქალაქად ცხოვრობს, ოსური ადათები-

სათვის არ „ულალატიო“. შეპყვა მასპინძელს.

— ასე რამ შეგაწუხა, ძვირფასო სტუმარო? — სახლში შესვლისთანავე ჰკითხა დამხედურმა.

— გაქირებდა დიდი მადგია, ძვირფასო ადამიანო, — დაიწყო ხამიციმ, — სწორედ ამის გამო გადმოვლახე ზეადი მთები და ორი დღეა აქ კოსტას დავეძებ.

— დაბრძანდი, ძვირფასო სტუმარო, კოსტას ჯავრი ნუ გაქვს, არ დაგვეყარგება.

მასპინძელი გავიდა, ხამიციმ თვალი მიმოავლო ირგვლივ, დაინახა კედელზე დაკიდებული ნახატები და სულ დაევიწყდა, რომ უნდა დამჯდარიყო.

ხამიციის მოეწონა ეს ნახატები, რომელსაც კი მიაჩერდებოდა, სულ უნდოდა ეცქირა, ველარ ახერხებდა მზერა მეორე ნახატზე გადაეტანა.

აი, მთიელ ქალს ხის სათლით წყალი მოაქვს. ეს სათლი ვიწრო და გრძელ გეჯასა ჰგავს. ეტყობა, მიძიმეა სათლი. ქალის სუსტი და გამზდარი ბეჭი ჩაბუცლევია. ამ ვიწრო და გრძელ გეჯას თოკი აქვს შემორტყმული. ცალ ხელში ამ ქალს სწორედ ეს თოკი აქვს ჩაბუცული, მეორე ხელი კი უპერანგო, ფერმკრთალი ბავშვისთვის ჩაუვლია და მოაბორძივებს.

ამ სურათმა ხამიციის თავისი შეუღლე ხუდალონი მოაგონა. და განა მართო ხუდალონი? მთელი ტანჯვა-წამება, რომელსაც იგი იტანს თავის სიცოცხლეში.

ამ ნახატის გვერდზე სხვა სურათია: ორი მიღებული და ფერმკრთალი ბიჭუნა, აი, ისეთები, როგორც ხამიციის შვილები არიან, გზაზე ქვებსა რანდავენ, თლიან. ფეხები ძონძებით აქვთ შეხვეული.

— ეჰ, ჩვენო ბავშვებო, ჩვენო ახალკავრდობავ, რა ცუდ დროს დაიბადეთ, რა ჯოჯოხეთში იზრდებით! — ამოიკენესა ხამიციმ და ცრემლებით ამოვსებულ თვალები მკვიდრებით ამოიშრალა.

ამ დროს უკან დაბრუნდა მასპინძელი და ხამიცი მას მიუბრუნდა:

— ეს ყველაფერი თქვენ თვითონ დახატეთ?

— დიახ. — მშვიდად ტატმა.

— რა ნაოსტატარია, იფ! — განაგრძო აღტაცებულმა ხამიციმ. — ასე მგონია, სურათები კი არა, ცოცხალი ადამიანები შემომცქერიან და ეს ესაა ბაასს გამომართავენ.

იატაქზე და ოთახის კუთხეებში ელაგა ისეთი სურათები, რომლებზეც წმინდანები იყო გამოხატული, მაგრამ ხამიცი, ღმერთის დიდი მორწმუნე კაცი, ახლა რატომღაც სრულებით არ აქცევდა მათ ყურადღებას. მან მზერა ვერ მოსწყვიტა იმ სურათებს, რომლებშიც მისივე მსგავსი ღატაკი ხალხი იყო გამოხატული.

— ძვირფასო სტუმარო, ერთი ახლა ეს მითხარი, ასე შეუბოვრად რომ ეძებ კოსტას, რა საქმე გაქვს ასეთი? — ჰკითხა მასპინძელმა.

— მინდა ვუთხრა ჩვენი გასაჭირი. ტანჯვა-წამებით ამოგდის სული. კისერზე მიძიმე უღელი დაგვადგეს და გვერეკებიან ისე, თითქოს ხარები ვიყოთ. გვიცვა და სახრით გვახურებენ, გვწია და მათრახებით გვიმასპინძლებიან. რაღა სიტყვა გაეაგრძელო, ყველაფერი ისეა, აი, „დოდოის“ ლექსში რომ ამბობს კოსტა. ამიტომ გადავწყვიტეთ ენახოთ იგი და ჩვენი გასაჭირი ვუთხრაო, რათა...

კარებზე დააკაუნეს და ოსტატი იქითკენ წავიდა.

— კოსტას სიცოცხლე! — ჩაიქირქილა ვილაცამ.

შემოვიდა თმაგადოფრილი მღვდელი, რომელსაც შავი ანატორა კოჭებამდე სწვდებოდა. გამობერილ მუცელზე ესვენა ვერცხლის ძეწკვზე დაკიდებული ჯვარი. ხამიცი გახედა და პირდაღებულ მიასტერდა მასპინძელს.

— ძვირფასო კოსტა, მზადაა ჩემი დაკვეთა? — ჩაიღუღუნა მღვდელმა. — აი, მცირე გასამრჯელოც მოგიტანე უკვე. კოსტა! ეს სახელი გაიგონა თუ არა,

ხამციმ იგრძნო, რომ გულმა სიხარულსაგან ცემას მოუმატა.

შემოსვლისთანავე, მასპინძლის დაეინებით ხამციმ თავისი გაცვეთილი ჩოხა გაიძრო და სკამზე დადო. ახლა მას რატომღაც შერცხვა, მე უნამუსომ, კოსტასთან პირისპირ მდგარმა, როგორ გავბედე ჩოხის გახდაო. უკებ დაავლო ხელი და ჩაცმას აპირებდა, მაგრამ არ აცალა მასპინძელმა, ხელი მოკიდა უაშუაბელ ოთახში გაიყვანა. ამ ოთახს ეტყობოდა, რომ კოსტასთვის ის იყო საწოლიცა და სასადილოც.

— მაპატიე, ძვირფასო სტუმარო. აი, იმ გრძელწვერას გავისტუმრებ და მალე მოვალ. მერმე კი გუნებინანდ ვილაპარაკოთ, რამდენიც მოგეხებასიათება.

ხამციმ დიდხანს იდგა გაბეჭვებული ოთახის შუაგულში, ხოლო როცა კოსტა შემობრუნდა, თავი ველარ შეიკავა: მივარდა და გადაეხვია.

სულ გაბეჭვდა სიხარულისაგან: ასე მშვიერი ჩვილი თუ მივარდება დიდი ხნის უნახვ დედას.

ღელავდა, ძალიან ღელავდა და აღარ იცოდა, რა ექნა.

— კოსტა, ჩვენო კოსტა, დაგვეხმარე, გვიშველე საწყალ ხალხს... — მხოლოდ ამის თქმა მოახერხა.

კოსტამ დასვა იგი, მისი ხელი ხელში აიღო აღერსიანად და დიდხანს ესაუბრა. ხამციმ ხარბად უსმენდა კოსტას. მისი გულითადი ხმა სულში უძვრებოდა.

ბოლოს ასე დაამთავრა სტუმარი:

— ჩემო ძმაო და მეგობარო ხამციმ, ვისთვის მინდა ჩემი სიცოცხლე, თუ არა ჩემი ხალხისთვის. ვეცდები როგორმე დაგეხმაროთ.

ამ სიტყვებმა გაამხნევა ხამციმ. გულსა და ძარღვებში სითბო ჩაელვარა.

„კოსტამ მე მიწოდა ძმა და მეგობარი, მე, ბოგანოს, თავისი ტოლი გამხადა. ამაზე მეტი დაფასება გინდა კიდევ?“ ფიქრობდა იგი და სიამაყე ემატებოდა.

საუბრის შემდეგ ხამციმ ოთახს დაუწყო თვალღებვა. სურდა გაეგო, თუ სად იყო კოსტას ჯალბი, მაგრამ კითხვა ვერ გაუბედა, რცხვენოდა.

კედელზე მიკრულ კანხაზე ეყიდა ოსური ტანსაცმელი. ოთახის ერთი მხარე მთლიანად წიგნებს ეკავებოდა. ციცი, დიდი კოსტა და რა უბრალოდ უკარავს თავი. ჩვენი კაცია, ჩვენი: უბრალო ოსი, საყვარელი ადამიანი“. განაგრძობდა ფიქრს ხამციმ.

უკვე გვიან იყო და კოსტამ სტუმარი სახლიდან არ გაუშვა. რიგიანად ავახშმა და თავის სამუშაო ოთახში გაუშალა ლოგინი.

დღითი ოთახში შემოსულმა კოსტამ დინახა ხამციმ მზად იყო წასასვლელად.

ეჩქარებოდა ხამციმ: უნდოდა, რაც შეიძლება მალე მისულიყო მეზობლებთან და მიეხარებინა, კოსტა ვნახე და არა მარტო ვნახე, მასთან ლამეც გავათიეო. რასაკვირველია, იმასაც ეტყვის: ჩვენი ქირ-ვარამი ვუამბე და შველას დამპირდაო.

გამოთხოვებისას ხამციმ უთხრა კოსტას:

— გეწვევ მთაში, ჩვენო ქომაგო და შემწვევ. თქვენი სტუმრობა ჩვენთვის იქნება მზის გამოჩენა ავღრების შემდეგ.

— აუცილებლად გეწვევით, აუცილებლად. სალამი გადაეცი ჩვენს თანამომხმეებს. გულს ნუ გაიტებით, მომავალი ჩვენი-ა-თქო.

შორს გააცილა კოსტამ სტუმარი, დაემშვიდობა და ერთხელ კიდევ დაამთავრა, აუცილებლად გეწვევით.

ხამციმ გაუყვა გზას და თვალს მიეფარა, კოსტა კი იდგა ისევ გზაჯვარედინზე, იქით გასცქეროდა, სადაც ხამცი მიიშალა და რაღაცას ჩურჩულებდა. ალბათ ახალ ლექსს თუ თხზავდა.

ხამცი ოჯახში დაბრუნდა.

მეზობლებმა მაშინვე გაიგეს მისი დაბრუნების ამბავი და ჯგუფ-ჯგუფად დაიწყეს მოსვლა. რამდენი კაციც იყო, იმდენივე — შეკითხვა, ხოლო მეტი სიხარულისაგან აღელვებული ხამცი კი სულ ერთსა და იმავეს გაიმთხობდა:

— ოსეთს ასეთი კაცი აქამდე არ ჰყოლია. თავმდაბალიო? რას ამბობ, კაცო... მე მასთან ლამეც კი გავათიე. ძმასავით მიმიღო. დამპირდა, სოფელში გესტუმ-

რები მალეო. აუცილებლად გესტუმრებიო.

ზოგიერთ მეზობელს ხამციის ნაამბობი არა სჯეროდა, მაგის ამბავი რომ ვიცო, კოსტა დაესიზმრებოდა და თავისი სიზმარი მართალი ჰგონიაო.

მომსვლელები და კითხვები კი არა წყდებოდა და არა:

- მაღალია? ვის ჰგავს?
- რით გაგიმსპინძლდა?
- რააო, კიდევ რა გიამბო?
- ჩვენებურად იცვამს?
- სამხრეულები ოქროსი აქვს?

— რისი სამხრეულები, რისი ეპოლეტები, რას ამბობ, რას! — გული მოუვიდა ხამციის. — არავითარი ჩინი არა აქვს. საღებავებით დასვერილი ხალაით ეცვა, კარებში რომ გამოხვდა, უნდა გამოგიტყდეთ, მღებავი მეგონა. ის კი თურმე ვეებერთელა სურათებსა ზა-ტავს, უბრალოს კი არა, ძალიან ძვირფასს. ის სურათები რომ დაეინახე, ასე მეგონა, ცოცხალი ადამიანები შემომცქერიან-მეთქი. სიმალით? აი, როგორ გითხრა, ჩემხელა იქნება. შეგვგრემანია, ბრძენის გამოხედვა აქვს. ხომ გინახავთ ნამდვილი ოსი, კოსტაც ისეთია სწორედ. ნულარ მაწუხებთ, თქვენი ჭირიმე, აი, ხვალ თვითონ გვესტუმრება და თქვენი თვალითვე ნახავთ.

დანიშნულ დღეს ხალხი დიდიდანვე მოემზადა და კოსტას დასახვედრად წავიდა სოფლის იქით.

სტუმრის მომლოდინენი ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ და, რათა დრო მოეკლათ, ზოგი რას ივანებდა და ზოგი რას.

ერთმა სახელდახელოდ ლექსიც კი შეთხზა და მაშინვე ეს ლექსი სიმღერად აქციეს. კოსტას უმღეროდნენ ისინი. ყველა ცდილობდა სხვაზე უკეთ ემღერა ეს ახალი ლექსი. ვისაც სიმღერა არ გამოსდიოდა, ხამციი გუნდიდან ავდებდა. გული მოსდიოდა მასზე და უწყრებოდა:

— კოსტას არ უყვარს, როცა ერთი ალთას გაჰყვირის და მეორე — ბალთას.

მოხუცმა დოლატმა მოუხსინა ხამციის და უთხრა:

— ეჰ, გამოგონია, კოსტა ისე მღერას, მთელ ოსეთში ვერავინ აჯობებსო.

ამ დროს გზის ნაპირზე ობლად მდგარ ხეზე აცოცებულმა ბავშვებმა ყვირილი ატეხეს:

— მოდის, კოსტა მოდის!

სიმღერა უმაღვე შეწყდა ვინც იჯდა, მაშინვე წამოხტა. ხალხის ნიაღვარი თავქვე დაეშვა. ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ, ვინ ვის გაასწრებდა და პირველი ჩამოართმევდა კოსტას ხელს.

ხალხს შინ შემოეყარა ცხენოსანი; მას თეთრი ჩოხა ეცვა და ზედ შავი ნაბადი ჰქონდა წამოხურული.

წარმოიდგინეთ იმედი, დარდში გაბვეული. აი, ასეთი იყო ის ცხენოსანიც.

მან სწრაფად დააკა ცხენი და გადმობტა.

ხალხს ეგონა, ესაა კოსტაო, შემოეჯარნენ, მაგრამ არ გაუმართლდათ უარაუდი.

— ჩვენ კოსტას ველოდით, ვინ ხარ შენ? — ჰკითხა დოლატმა.

მტერს გაეჰალარავებინა ეს უცხო კაცი. სევედიანი თვლები ცრემლებითა ჰქონდა სავსე. მან დამნაშავესავით დახარა თავი. ეტყობოდა, უჭირდა პასუხის გაცემა.

შეშფოთებულ-შეწუხებული ხალხი მისჩერებოდა მას.

— რა მოხდა, სტუმარო? ღმერთო, გვიშველე! ცუდი ამბის მაცნე ხომ არა ხარ? — პირისპირ დაუდგა ხამციი უცნობს.

— არ ვიცი, რით განუეგმით... — ძლივს ამოიღო ხმა მოსულმა. — გუშან მეფის მოხელეებმა კოსტას ბორკილები დაადვეს და სადღაც შორეულ მხარეში გარტაცეს...

ხალხი საავდროდ გამზადებულ ღრუბელს დაემსგავსა. მათ შორის იდგა ის უცნობი, როგორც იმედო, დარდში გაბვეული, ხოლო ხევი ხენეშით გარბოდა გავლისებული მდინარე.

აქედან მომდინარეობს

წუთისოფელი

დასაბამიდან სიცოცხლით სავე
წამი წამწამთა არის მსწრობელი
და ეღაუბა ერთმანეთს ასე
ორი ცხოვრება — ორი სოფელი.
ერთი სოფელი ამ ქვეყანაზე
საყრმე-სილაღე, სიბერე-მწველი,
ხოლო მეორე — გრძელი სოფელი,
მარადიული სამყვიდრო ბნელი!

მანც რა არი წუთისოფელი,
სიცოცხლე წუთით ვის მოსწყინდება?!
ზენი მზე — სულის მანათობელი,
როდესაც ქვეყნად გამობრწყინდება, —
მაშინ გაჩნდება სიბერეც მწველი,
თვალთა გუგებში შექვი ბინდდება
და ქაბუკს, ქვეყნად არც გიცხოვრია,
სული ჩიტივით გაგიფრინდება.

დავბადებულვართ ვინც კი ტირილით,
ღმირილით ვკვდებით სიკაბუკეში,
ჩამდგარი არი ორბის ყივილი-
ჩამქრალა სხივი თვალთა გუგებში

და გვეთხოვება მძიმე ტყვილით
შთამომავლობა, ჩვენი ნუგეში...
და თან გადააქვს აწმყოს კვირილი
საუკუნიდან საუკუნეში.

ასე ყოფილა დღე ცისმარადი,
გუთნიდედურშიც რეკდა ნალარა...
ბევრმა გაცვითა ფარ-მუნარადი,
სახსლი და ოფლი მიწას აღვარა, —
მეც, ჩემს მამულში ყამირს ვბარავდი,
მებატებოდა სივრცე ბაღნარად
და უცბად ისე გაექალარავდი,
რომ ქირნახული არვინ მახარა.

წუთი რა არი ამ საწუთროში,
რა უნდა იყოს წუთისოფელი?!
მაგრამ რადგანაც დღისით და ღამით
წამი წამწამთა არის მსწრობელი,
უნდა მზესავით გაანაწილო
აწმყო, დრო — სულის მანათობელი,
რომ შეედავოს საუკუნეებს
შენგან განვლილი წუთისოფელი.

ღ ა შ ა რ ე ლ ა

მეცამეტე საუკუნის ქართული ქრონიკა.

თავი პირველი

ლაშარისგორჯო

ღამისმთვევლები შეჩოჩქოლდნენ და გაღაგანს მიაწყდნენ: ხმელგორზე ცხენოსნები ამოდიოდნენ, წინ ლურჯაზე ამხედრებული მეფე მოუძლოდათ.

ვილაცამ შორითვე იცნო ხელშეიფე და „ლაშაო“, აღტაცებით ამოიძახა.

ღამისთვევითა და ლოცვით გაბრუნებულ ხატიონებს „ლაშარი“ ჩაესმათ და ძლევამოსილი ღვთაების გამოცხადების სასწაული დაიჯერეს. ხალხი ჩურჩულთ იმეორებდა მთიელთა მფარველია და ლაშქრობის ღმერთის სახელს და კრძალვით შეჰყურებდა მათკენ მომქროლავ ფაფარგამლილ ლურჯაზე მჯდარ მეფეს.

მხედრებმა ამოივაცეს. ხალხი შუაზე გაიყო, მოსულებს გზა მისცეს და მუხლებზე ჩაჩოქეს.

გაღაგანთან დაიქვეითეს ბრწყინვალედ აღჯანმულმა ჰაბუკმა მეფემ და მისმა მხედრებმა.

სალოცავიდან ხევისბერი გამოეგება მეფეს, სანთლები აანთო და დაამწყალაობა. შემდეგ მეფეს რალაც წასჩურჩულა და ლაშას თანხმობა რომ მიიღო, დასტურებს თვალთ ანიშნა.

დასტურები უცებ მოსწყდნენ ადგილიდან და იმწამსვე ვილაცამ ხმაჟალა დაიძახა:

— გზა!... გზა!...

გაღაგანში ბრდღინით შემოვარდა ყელზარიანი კურატი. კურატს რქებზე

ანთებული სანთლები ჰქონდა მიკრული და დაფეთებულ პირუტყვს ოთხი ვაეკაცი ჯაჰვებით ძლივს აეავებდა. როგორც იყო, მოზვერი სასაქლავს ორმოსთან მიაგდეს და ორიგმბრიდან მარგა დაჰქაჩეს.

კურატმა ოდნავ წამოიჩოქა და მორივით სქელი კისერი დაედროცა.

ხევისბერი ზვარაკთან მივიდა, ის იყო სანთლით შებლი შეუტრუსა და ზარი მოხსნა, რომ ლაშას ხმალმაც იელვა და კურატის მოჭრილი თავი მიწაზე გაგორდა.

მეფე ხალისით ასრულებდა მსხვერპლთშეწირვის წესს. იგი მოჯადოებულვით თვალში შესცქეროდა ხევისბერს და მის ნება-სურვილზე მოქმედებდა.

მსხვერპლთშეწირვა და დამწყალობეზა დასრულდა. შალვა ახალციხელმა ხელი მალა აღმართა და ხალხს გაჩუმება ანიშნა. მეფე წინ წარდგა და შეკრებილთ მოკლე სიტყვით მიმართა.

ხალხი გაინაბა და სმენად იქცა.

ომახიანი, ვაეკაციური ხმით ლაპარაკობდა საქართველოს მეფე გიორგი მეოთხე — ლაშა. მსმენელებს ჯერ თავისი ნეტარი დედის, დიდი თამარის უხვი წყალობა და ზრუნვა მოაგონა. მერე გუ-

ლისტიკილით გაჩხენა ტახტისაგან ფხოველთა განდგომა, და მემამოხეთა სასტიკი დასჯა საქართველოს მთავრობის ზოგიერთ თავნება ხელისუფალს დააბრალა. ფხოველთა სარწმუნოებას ქართველთა ჰუმანიტურობის სარწმუნოება უწოდდა და ამიერიდან მთიელებს მის დაცვა-სა და განმტკიცებაში სრული მხარდაჰქერა აღუთქვა.

საქართველოს ხელმწიფის, დიდი თამარის მეგვიდრის სიტყვას ხალხი აღტაცებით ისმენდა, ნაჭრევებით დაღარულ სახეებზე ხევისბერებსა და გვარის მეთაურებს სისარულის ცრემლები სდიოდათ.

როცა მეფემ, სიტყვის დასასრულს, ლამარის ხატისათვის მამულებისა და ქონების შეწირვა გამოაცხადა, ხალხმა ერთბაშად იხველა, მუხლზე დაემხო და ხელაპყრობით მადლობა შეჰლადა.

ჯერ ხევისბერები და თემის უფროსები მოსწვდნენ სამთხვევად მეფის კალთას, მერე მთელი ხალხი ნაგუბარი წყალივით დაიძრა და მეფეს ოთხივ მხრიდან შემოადგა.

აწყდებოდნენ, ერთმანეთს ასწრებდნენ, დედები ჩვილ ყრბებს შორით იტაცებდნენ, ხეიბრები და დავრდომილები გზას იკაფადნენ, მეფის კალთის შეხებას ესწრაფოდნენ.

— ლაშა! ლაშარე! — ისმოდა ფხისწვერებზე შემდგარი მეფის მაკქერლების აღტაცებული ჩურჩული.

თხოთმეტოდე წლის გოგონას დედა ზურგში ამოსდგომოდა და ხალხში მეფისაკენ გზას მიუვლევდა. გოგონას უჭირდა ხალხის ამ ჯგლეთში მხარის გატანა და ძლივსძლივობით, შეშინებულ მიიწვედა წინ. მის პირდაპირ გოლიათი ვაჟაკი იდგა და თვალს არ ამორებდა. დარცხენილი ქალი თვალს ვერ უსწორებდა ვაჟაკის მხერას. სუსტი გოგონა აქამდე, აღმათ, ათასჯერაც გაეცლებოდა ხალხის ამ ზედახორას, მაგრამ დედის მტკიცე ხელი ჯიუტად და დატინებით სწევდა წინ, მეფისაკენ.

სულ ახლა იყო.

გოგონამ ფეხს წვერებზე აიწია, მე-

ფეს პირისპირ შეხედა და, დანახულის ბრწყინვალეობით მოზიბლულმა, აღტაცებით ამოიძახა:

— დმერთო, რა ლამაზია!

რამდენიმე კაციღა ჰყოფდა დედამეილს მეფისაგან. წამით ქალიშვილიმ დედის ხელისაგან განთავისუფლება იგრძნო, უკან მოიხედა და გაოცდა: დედას მანდილიც მოეხურა, რომ სახის ნაკვთი აღარ უჩანდა. დამფრთხალი უკან-უკან მიიწვედა და იქაურობის გაცლას ლამობდა.

მოულოდნელობით გაოცებული გოგონა გაურკვეველმა შიშმა აიტანა, ისიც ანგარიშმოუცემლად შებრუნდა და დედას უკან გამოუდგა.

•••

შუადღე იქნებოდა, სუფრები რომ გაიშალა. ხალხი ხმელგორზე ვერ დაგტია, დაბლა ფერდობებს ჩაჰყენენ და ქალა თეთრი და ლურჯი სუფრებით აქრელდა.

ცალ-ცალკე სუფრებზე ისხდნენ ფშავის სხედასხვა ხევიდან მოსული მახვეწარები, თუშები და ხევისურები, კახეთში გადასახლებული ფხოველები.

უზარმაზარი ქვაბებიდან საკლავის ობშივარი ნისლად დგებოდა, მთვრალი დევებივით მიწოლილი ვეება რუმბები ნელ-ნელა იფუკებოდა, სუფრებზე კახურ ღვინოებს მთის ლუდი და არაყი ენაცვლებოდა.

მეფე და მისი ამაღა — შალვა ახალციხელი და თორღვა პანკელი, თურმან თორელი და ბექა ციხისჯვარელი, მემონი ბოცოსძე და ბიბლა გურჯელი, ფხოვის თავკაცებთან და ხევისბერებთან ერთად, ცალკე უსახდნენ გორაკზე გაშლილ სუფრას.

აქედან ყველაფერი ხელისგულივით ჩანდა: დაბლა გაშლილი სუფრებიც, ჩარდახიანი ურამებიც, ლამაზი ჰრელი ხურჯინებიც, მთიელთა ნაირ-ნაირი ტანსაცმელიც და სუფრიდან სუფრისკენ წაბანდალებული, უკვე შემთვრალი მოქვიფეებიც.

ყველან თავგამეტებული სმა იყო, უწესრიგო ყაყანი და სიმღერა ერთიერთს ფარავდა. მხოლოდ მეფის სუფრანზე იყო სრული წესრიგი. სუფრას ფხოველების აზლობელი კაცი — თორღვა პანკელი თამალობდა.

კარგ გუნებაზე იყო თორღვა, დიდი ხნის ნატვრა აღუბა — ფხოველები საშეფო ტახტს შეარიგა და შემოამტკიცა. დიდი სასმისებით სვამდა საუცეთესო კახურ ღვინოს და დაკლილ ჯიხვებს ხევისბერებთან გადადიოდა.

დინჯად, დარბაისლურად იჯდა ჩაფიქრებული ბუმბერაზი შალვა ახალციხელი. მეფის ამაღაში ყველაზე უფროსი, შამქორის გმირი ცოტას ლაპარაკობდა, დიდრონ სასმისებს იოლად სცლიდა, თავის ადგილზე უდრტვინველად ჯდებოდა და ისევ ფიქრს ეძლეოდა. დროდადრო რომელიმე თანამეცხანზე ფიქრებიდან სიმღერის წამოწყებით გამოარკვევდა და ისიც თავის ძლიერ ბუბუნს შეუერთებდა მომღერლებს.

მომღერლებს თავის ტბილ ხმას შესანიშნავად უწყობდა და გულით ილბენდა თურმან თორღელ.

როგორც კი სადამე ფანდური გაინახუნებდა, ფეხზე წამოდგებოდა, მომღერლის ირგვლივ შემოკრებილი შეუერთდებოდა და ყურადღებით უსმენდა ფხოველ მათქვამებს.

ერთხანს სადღაც გაქრა თორღელი, სუფრისკენ რომ მობრუნდა, ბრმა მეფანდურეს მოუძლოდა. თვალდაშრეტალი ხევსური მიწაზე ჯოხის კაქუნით, თავალებული მოკყევბოდა მისთვის უცნობ კარის მგოსანს. სუფრას რომ მოუახლოვდნენ, თორღელმა დღინით სავსე ჯიხვი მიაწოდა უსინათლო მეფანდურეს.

— მეფე აღღეგრძელე და შემდეგ ლექსი რამ გვითხარ. — შესთხოვა თორღელმა. ბრმამ ფანდური გვერდზე მისდო, სასმისს ორივე ხელი მოხვია, დაილოცა და პირზე მოიყუდა.

— იცოცხლე! გაგმარჯოს! — მადლი გადაუხადა მეფემ — აბა, დაჯექ და ლექსი გვითხარ, ხევსურო!

მელექსემ სასმისი დაცალა, ტრჩებრ მოიწმინდა და ხელის ფათურით ფანდური მოიძია.

თორღელმა ფანდური ხელთ ჩაუდო და უსინათლოს კუნძზე ჩამოჯდომა უშველა.

— ვაჰ, თუ მეფის ღირს ვერ ვთქვა! ხომ არ გამოჯვარდებიან ხელმწიფიანნი? — ღიმილით თქვა ბრმამ და გუძანით ლაშასკენ გაიხედა.

მელექსე პასუხს არ დაელოდა და ფანდურს თითები ჩამოჰკრა.

ლექსო, ამოვთხომ, ოხერო, თორო იქნება ვადებოდე და შენ კი ჩემად სახსოვრად საჯაოსა რჩებოდე. გამღერდნენ ჩემი სწორები, ფანდურის ხმაზე ძველებოდე, ქვეყანა მზიარელობდეს და მე საფლავში ვლპებოდე.

მეფანდურე ტაბილად, სევდის მომგვრელად აედარუნებდა მთის პატარა ფანდურს და ხმას თანდათან უმაღლებდა. ეტყობოდა, საკეთარ სადარდელს, სიკვდილის გარდუვალობასა და სახელისა და უკვდავების წყურვილს მღეროდა მეფანდურე, ხან სისხლი მოაწყებოდა და ქარხალივით წამოუწითლდებოდა სახე, ხან სულ გაეცრიცებოდა და მკვდრის ფერი დაედებოდა.

ნეტავი, ჩემო სახელო, დიდხანამც ოხენებოდე, ჩემო ნათქვამო სიტყვაო. შენამც კი გაჰკვეცდებოდე, სახლო, არ დაიშლებოდე, ცოლო, არ გათხოვდებოდე.

ტიროდნენ მეფანდურის უსინათლო თვალები, ტიროდნენ, რადგან თავის უბედურ მომავალს, ცოლისა და ნათესაეებისაგან, ტოლსწორებისა და მეგობრებისაგან დაეიწყებას, უსინათლოდაც ხედავდნენ. მღეროდა, კი არ მღეროდა, მოთქვამდა ჯერ კიდევ ჯანლონით სავსე, უდროოდ თვალის შუქს მოკლებული ხევსური სიცოცხლის წარმავლობაზე, კაი ყმის სახელისა და გმირობის დაეიწყებაზე... მოთქვამდა და ხმადაბლა მოლულუნე ჩონგური სევდით აე-

სებდა უზედური ვაეკაციის გულის სიღრმიდან ამოსულ კენესას.

უკანასკნელი სიტყვები ამოიშლერა, თუ ამოიგმინა მელექსემ, ერთ მუხლად ჯდეე აეღერა საკრავი, მერე ფანდურის ელრიალი მიწყდა და თავადაც გაიტრუნა. ყველანი სდუმდნენ. აღარც მელექსე მღეროდა და აღარც ფანდური შეივინებდა, სიმღერა კი ისევ ეღერდა მსმენელების ფიქრსა და გულისყურში.

გალერსული მეფანდურე უსინათლო თვალებით გვერდზე რქიერებოდა, ეტყობოდა, სიმღერის ზემოქმედების ძალას ანგარიშობდა. დიდხანს ხმა არავინ გაიღო და დუმილი არავინ დაარღვია. უსინათლო მიხვდა, რომ მსმენელთა გული და გონება დაიპყრო, სახეზე სიამოვნების ღიმილი გადაეფინა, ფანდური ძირს დასდო და ერთი ხმამაღლა ჩაახველა. მაშინ კი გამოეჩვენნენ მსმენელები სიმღერის ჯადოსაგან და ტაშმა ოთხივემხრივ რგრიალა.

ტაში და შექაბილები რომ მიწყნარდა, მეფემ მეფანდურეს მადლობა გადაუხადა და ჩამოსართმევად გამოიწვილ ხელში ოქრო ჩაუღო.

გახარებულმა და წათამამებულმა მელექსემ ისევ გამართა ფანდური.

— ჩალხაუ, ათაბაგის შიძიდების? — ხმადაბლა იკითხა მეფანდურემ.

ჩალხიამ მეფისკენ გაიხედა, მეფემ ღიმილით და თავის დახრით მისცა დასტური.

— შეიძლება! — ნება დართო ჩალხიამ და კვლავ აღუღუნდა ფანდური.

მაში იქრა მხარგრძელი,
თვალთაგან რისხვის შთოველი,
დახოცა, შებზე ააგო
ქალი და ბავშვი ფხოველი.
შინით ჰკრათის ჰართლი, კახეთი,
ლიხთიმერეთი ყოველი;
გამ, თუ აქეთად მობრუნდეს,
უკეთესს არც ჩვენ მოველიო...

მოკლე სიმღერა მალე ჩამოათავა მეფანდურემ. სუფრაზე მსხდომმა ფშვებევსურებმა ლექსი ჩამოართვეს მელექსეს და თავად განაგრძეს მთის დამრბევისა და ამწიოკებლის დამცინავი და გამმასხრებელი სიმღერა.

ფხოველებმა ათაბაგის გალექსებუთ გული იჯერეს და სიმღერა დაასრულეს. მელექსემ ისევ ფანდური მრწართა ლაშას ნაცნობი სიტყვები შოესნა:

წარმავალია ნათელი,
სულ მოსიყენრად ბრწყინდება,
ბინდის ფერია სოფელი,
უფრო და უფრო ბინდდება.
რა არი ჩვენი სიოცხლე,
ჩიტვით ვავიფრინდება,
ჩვენს ნასახარზეც ოღესმე
ბალახი აბიზინდება.

მეფანდურე მეფის საყვარელ ლექსს მღეროდა. ეს ლექსი თურმან თორელი-სა იყო და ლაშა დარდიან გუნებაზე, სევდის უკუსაყრელად ამღერებდა ზოლმე განუყრელ ტოლსა და კარის პირველ მგოსანს.

მეფემ თორელისკენ გაიხედა. თურმანს თავი დაეხარა და იმის განცდის სიხარულით, რომ მისი ლექსები ხალხის სამღერლად ქვეულოყენენ, სახე წამოწითლებოდა.

— ეგ ლექსები სულ შენი იყო? — ჰკითხა მეფემ უსინათლოს, როგორც კი ხევესურმა ლექსი ჩამოათავა.

— ჩემი პირველ იყო, თავში ნათქომ, — მიუგო ხევესურმა და ფანდურის ეღარღნი შეაჩერა.

— მხარგრძელის ლექსი?

— შოთაისია, რუსთველის!

— ესა? ეს უკანასკნელი ვისია? — ჩაჰკითხა მეფემ და ღიმილით თორელს გახედა.

— ესეც შოთაისია, სხვის ვის იქნების?! — გაიკვირვა მეფანდურემ და უსინათლო თვალებს ზემოთ ხშირი ქერა წარბები შეჰკრა.

ახლა კი აიღო თავი თორელმა და მეფეს გულლაღად შესცინა.

— მეფეებს და მგოსნებს თამარისა და შოთას შემდეგ ერთი ბედი გეაქვს: რაოდენი ცრხე და არხიც უნდა აშენო, მეფეც, ხალხი მანც იტყვის, თამარის ცრხე და არხიო; რაოდენი ლექსიც უნდა ეთქვათ მგოსნებმა, ხალხი კვლავ ასე იტყვის, რუსთველისაო.

თამადა ახალი სადღეგრძელოს სათქმელად წამოიღვა. სუფრაზე კვლავ სიჩუმე გამეფდა.

ლხინი გრძელდებოდა.

თვითონ მეფე პირველად ყველაფერს ხალისიანად უყურებდა და მოსწონდა კიდევ თავისი მონაწილეობა. ამ დიდ სახალხო ზეიმში, სანამ მის სუფრაზე მორაგებობით არ იწყეს მოსვლა უკვე შემთვრალმა ფშავ-ხევსურებმა და თუ-შებმა.

გრძელ-გრძელ სადღეგრძელოებს ეუბნებოდნენ და ხრინწიანი ხმით გაჰყიდნენ სიმღერებს, სათაყვანებლად იხრებოდნენ და, რაც უფრო სასმელი ეკიდებოდათ, მით უფრო მაღლა მიიწევდნენ საკოცნელად. ბოლოს უფრო მთვრალეები და გაბედულები ხინკლის წვენი-თა და ერბოთი გაქონილი ტუჩებით ზედ ტუჩებზე ეკროდნენ აზიზ მეფეს.

ცხერის ტყავის, ნივრისა და მყრალი ეპიტაურის სუნი თანდათან დაუძმინდა სასახლეების კეთილსურნელებას შეჩვეულ ლამას, გულზე აზიდებდა და თავს ძლივს იკავებდა, რომ იქურობას არ გასცლოდა.

ხმლების ჩახაჩხმა და უეცარმა საბრძოლო ყიჟინამ გამოარკვია ლაშა-გიორგი.

ახოვანი კახელი ხმლით იგერებდა სამი ხევსურის იერიშს.

მამლებივით აქოჩრილი ხევსურები ხმლებით უტევდნენ შუაში მარტო მომწყვდეულ ქაბუჯს.

უმველებელი, ერთი შეხედვით თითქოს ტლანჭი და მოუხეშავი ვაკეცი, გასაოცარი სიმკვირცხლით ბრუნავდა ოთხი ხმლისგან დაკვესებულ ცეცხლში.

იშვიათი ოსტატობით იფარებდა ფარს, ელვისებური სისწრაფით იცილებდა მტრის ფრანგულს და თვითონაც მძლავრად იქნევდა თავის გველისპირულს. ხმლის რამდენიმე სხარტი მოქნევით ერთს ყური მიჰქრა, მეორეს ხელიდან

ხმალი გააგდებინა და თანდათან სამივე წინ გაირეკა.

მერე წამით რაღაც ფეხში გეებლანდა და წაიფორხილა. ხევსურებმა იდროვეს და გულმოცემულებმა აქეთ შემოუტრეს.

მარტოხელა ნელ-ნელა შეავიწროვეს, იძულებული გახადეს ნაბიჯ-ნაბიჯ, ფარისფარებით და ხმლის ქნევით უკან დაეხია.

მოჩხუბრების ირგვლივ ფართო წრედ შეკრულიყვენ სეირის მაყურებლები.

მეფე და მისი ამაღა აღტაცებით შეკყურებდნენ თავგამეტებულ ბუმბერაზს, რომელიც ასეთი ღონითა და მოხერხებით უმკლავდებოდა სამი მთიელის მოძალუბას.

თვითონ მოჩხუბარი თავისი მტრების ხელებისა და ფარ-ხმლის მოძრაობის მეტს ვერაფერს ხედავდა, მაგრამ ახლა, უცებ, თითქოს რაღაც მოელანდაო, გვერდზე გაიხედა და თვალი მოჰქრა იმ დედა-შვილს, დილით რომ მეფის კალთის სამთხვევად მიიწევდნენ.

მანდილით თავპირშებურვილ დედას თვალების მეტი არაფერი უჩანდა. ამ კრიალა შავი თვალების მშერას იგი მეფესა და მის ამაღას არ აცილებდა და ხანდახან თუ გადაიჩანდა მოჩხუბრებზე.

ცისფერკაბიანი გოგონა გარდაცემებით ადევნებდა თვალს ხმლებს, ჩახაჩხს. მის ბავშვურ თვალებში უფრო აღტაცება გამოკრთოდა, დედავდა, ტანის უნებური მოძრაობით ახოვანი ქაბუჯის მოძრაობას იმეორებდა და მარებზე ჩამოშლილ მანდილს თითებში აწვალებდა.

როგორც კი ბუმბერაზმა მის თვალებს თვალი შეასწრო, ძალის უჩვეულო მომატება იგრძნო, ლომივით დაბრუნდა და ისევ იერიშზე გადავიდა. უკან დახეულ, ყურჩამოთლილ მომხდურს გამეტებით, მთელი ძალით მოუქნია ხმალი, მაგრამ თავპირდასისხლიანებულმა ხევსურმა თავისი ფრანგული ქვემოდან შეაგება და ფოლადმა უჩვეულოდ გაიფრიალა.

გატეხილი ხმალი ძირს დაეცა და ხმლის პატრონს დაბლუჯული ვადალა შერჩა ხელში.

ხმალგატეხილმა დაფიქრებაც ვერ მოასწრო, რომ ცისფერკაბიანი გოგონას მხრებს მანდილი მოსწყდა და მოჩხუბართა ხმლებს შორის ფარფატით დაეშვა.

ხმლის მოსაქნევად აწვდილი ხელები ცივად დაეშენენ დაბლა და ხალხმაც იგრიალა.

პირველი ლაშა მიიქრა და ხმალგადამტყდარ მებრძოლს გადაეხვია. ვაკეცობა მოუწონა, ძვირფასი ხმალი მოიხსნა და მოულოდნელობისაგან დაბნეულ ბუმბერაზს გაუწოდა.

— ღირსი ხარ! მეფისა და ქვეყნის სამსახურში გეტარებინოს! — ღიმილით უთხრა და მხრებზე ხელი დაჰკრა.

დასაჩუქრებულმა ხმალს დახედა: ხმლის ვადაზე მინანქრით იყო გამოყვანილი ცხენზე ამხედრებული თეთრი გიორგი. ცხენის ფეხებქვეშ გართხმული ვეშაპისთვის შიგ გულში ეძკერებინა შუბი ძლევა მოსილ ქართველთა მფარველს. სიხარულისგან გაოგნებულმა ჰაბუკმა ჯერ ხმალს აკოცა, მერე მეფეს ჩაუვარდა ფეხქვეშ და მუხლებზე მოეხვია. მეფემ ძლივს წამოაყენა.

— რა გქვია, ვაკეცო? — შეეკითხა ლაშა.

— გვარად მიგრიაული ვარ, სახელად ლუხუმს მეძახიან. — მიუგო ბუმბერაზმა.

— რას გეპართლებოდნენ? — თვლით ანიშნა ლაშამ განზე; გამდგარ, ხმლით დაკენწლილ ზეესურებზე.

ზეესურებს ჯერ კიდევ შიშველი ხმლები ჰქონდათ ხელთ, მიწას ხმლის წვერით ჩხვერდნენ და შორიდან თვლით ჰამდნენ მოსისხარს.

— მაშაჩემის სისხლი ემართათ. ჩვენ აქაურები ვართ. მათგან რომ გადავერჩინე, დედას კახეთში გავუხიზნივარ. თხუთმეტი წელია ველისციხეში ვსახლობ და დღეს პირველად მოვედი ლაშარის ხატის ბრძანებით ჩვენს სალოცავში. მოსისხარებმა დედაჩემი იცნეს,

ალბათ, ჩემი ამბავი გამოიკითხეს და თავს დამესხნენ.

— გინდა ჩემს ამაღლებას წაგიყვანო, ტახტისა და მეფის მცველად დაგადგინო? — შეეკითხა მეფე.

— თუკი ჩემს ხლებას იკადრებთ... — ამოდენა სიხარულისგან ენაბორძიკებულმა ლუხუმმა სიტყვის დამთავრება ველარ მოახერხა, ისევ მუხლზე დაეარდა და მეფეს ფეხები დაუკოცა.

მეფემ ლუხუმს წამოაყენა, მისი მოსისხარები იხმო და ოთხივე სუფრისკენ წაიყვანა.

ოთხივეს ყანწები გაუესეს. მეფემ მათი შერიგებისა ბრძანა და მოსისხლებს ერთიმეორე დააკოცინა.

•
•

კარგად რომ შედამდა, სუფრა აირია. მეფესთან ჩალხია ფხოველი მივიდა და ჩუმად ჰკითხა, განსვენებას ხომ არ იწყებობ.

მეფე ფეხზე წამოდგა, ახალციხელსა და თორელს გაყოლა ანიშნა და სუფრიდან შეუმჩნევლად წავიდა. მხოლოდ ლუხუმმა შეამჩნია, როგორ გაუჩინარდნენ მეფე და მისი მსლებლები დამებნელში ჩარდახიან ურმებთან.

ლუხუმს თვალწინ სულ ის ცისფერკაბიანი გოგონა ედგა, რომლის მანდილმაც სიკვდილს გადაარჩინა. ახლა, როცა სუფრაზე მეფე აღარ იყო, იქ ყოფნა აუცილებლად არ მიიჩნია, სხვებისთვის შეუმჩნევლად წამოდგა და დაბლა, ხატოიანების სუფრებისკენ დაეშვა.

ველისციხელი მახვეწრების სუფრა შორიდანვე, ვინელილების შუქზე შენიშნა. თუმცა დედა იქ ეგულეობდა, გულმა სხვა მხარეს გაუწია და სახელდახელოდ გამართულ თუმთა კარვისკენ აიღო გეზი.

კარვის წინ მისთვის უცნობი თუშბურსხდნენ მინდორზე გაშლილ სუფრას. შეწარხოშებულებს უცნობი ფშავლის თავზე წამოდგომა არაფრად ეპოტნათ. ცერად შეხედეს, მაგრამ მასპინძ-

ლობის წესი ვერ გატეხეს და მოსულს საესე ჯიხვი მიაწოდეს.

ლუხუმმა სასმისი ჩამოართვა და იქაურობას თვალი მოავლო.

— ვის ეძებ? დილიე! — მკაცრად უთხრა სუფრასთან ჩამოქებულმა თუშმა და უცნობს თვალები დაუბრიალა.

ლუხუმმა ჯიხვი ასწია და ის იყო მოიყუდა, რომ დედის ხმა ჩაესმა:

— ჩემი ლუხუმია, შვილებო, ჩემ საძებრად მოსულა.

მიგრიულმა ყანწი დაცალა და კარვისკენ გაოცებით გაიხედა: კარვის კართან ის ცისფერკაბიანი გოგონა იდგა თავდაბრილი, რომლის მანდილმაც წედან სიკედილისგან იხსნა და რომლის საგონებელმაც იგი აქ მოიყვანა.

ლუხუმისა და იმ გოგონას დედები, ხელიხელგაყრილები, მისკენ მოდიოდნენ. გოგონას დედას მანდილი აღარ ებურა, სანდომიანი სახე სრულად მოუჩანდა და ღიმილით უბრწყინავდა.

— მობრძანდი, ლუხუმ, ქეთევანი ჩვენი სტუმარია, შენც აქეთ მობრძანდი. — კეკლუცად მიიწვია გოგონას დედამ.

გაგონებულებით იდგა ლუხუმი, ვერც ხმა ამოელო, ვერც ადგილდან დაძრულიყო.

— კარგია, მომაგენი, ჩვენებს დაეუბარე, რომ ციცინოსთან ვიქნებოდით. — მიეყვავილა დედა ლუხუმს, მკლავში ხელი მოჰკიდა და კარვისკენ წაიყვანა.

იმ კარავთან ყოფნა ლუხუმს ახლა სიცოცხლედ უღირდა, მაგრამ რატომღაც ფეხები მის სურვილს არ ემორჩილებოდნენ, ბორძიკით ძლივს ადგამდა და ორ ქალს გაკავებულებით, თითქმის ძალით ბიჰყავდა.

— ლილე, მოდი, შეილო, ლუხუმს მოეგებე, — მიმართა ქალიშვილს ციცინომ. დარცხვენილი ლილე თავს არ იღებდა.

ლუხუმსაც რატომღაც თავი დაეხარა. უხერხულად იდგა ბეჭბრტყელი მოუხეშავი ვაჟკაცი და ქალის ხელის ჩამოსართმევად მარჯვენის გაწოდება ვერ მოეფიქრებინა.

ლხმოდ ჩამოჯდა მითითებულ სკამზე მიგრიული. ქალებმა საუბარი გააბეს, მაგრამ ლუხუმში ვერ აიყოლრეს, ხმა ვერ ამოაღებინეს გაკრძალულ ჭაბუქს.

— მოსწყინდა ჩვენთან შენს ვაჟს, ქეთევან, ალბათ, კაცებთან ურჩევნია. — გადაულაპარაკა ციცინომ ლუხუმის დედას, ფეხზე წამოდგა და მოქვიფე თუშებს გასძახა:

— უთურგა, მეფის მცველი ლუხუმ მიგრიული თქვენი სტუმარია, მიიღეთ და უმასპინძლეთ!

სუფრიდან ის ვაჟკაცი წამოხტა, წედან რომ თვალის ბრიალით უყურებდა ლუხუმს, კარავთან ძუნძულით მოვიდა, სტუმარს ხელი ჩაავლო და თანამესუფრეებისკენ გაიტაცა.

•••

გვიან ღამით ლაშარის გორი დაიცალა. ხატიონები ქალაში ჩაბარდნენ. მთვრალეებმა და ხნიერებმა ძილს მისცეს თავი. ახალგაზრდებმა წაწლები მოძებნეს და ნაბდები წაიხურეს.

ახალციხელი და ფხოველი გვიან ნაშუაღამევს ავიდნენ ფშაური სახლის ბანზე. გაიხადეს და ლოგინებზე მიწვენენ.

არცერთს არ ეძინა. გულაღმა დაწოლილები ვარსკვლავებით მოქედით ცას შეაკურებდნენ და, თავ-თავის ფიქრს მიცემულნი, ღუმდნენ.

ლაშარის ხვეისბერი ჩალხია ფხოველი არც ისე დიდი ხნის წინათ მეფის ახლობელი კაცი იყო. ბავშვობიდანვე სამშობლოდან გადახვეწილ ჩალხიას მთელი ქვეყანა მოვლილი ჰქონდა.

განათლება ანტიოქიასა და კონსტანტინოპოლში მიეღო, იქაურ ფილოსოფოსებს დამოწაფებოდა და შემდეგ სინას მთაზე ქართულ მონასტერში შესდგომოდა ქადაგებას. მის დამოუკიდებელ აზროვნებასა და თავისუფალ ქადაგებას უამრავი მსმენელი მიეზიდა ქვეყნის ყველა კუთხიდან და ფხოველს

მთელს წინა აზიაში მიმდევრები გასჩენოდა.

ეკლესიის სიწმიდის მცველებს შეუმჩნეველი არ დარჩენოდათ ფხოველი ბრძენის მოღვაწეობა. ჩალხიასათვის ქადაგება აეკრძალათ, ეკლესიიდან მოეკეთათ და, დაწყვეტილი და შეჩვენებული, ლაჭვიდან გაქვევებინათ.

მას შემდეგ ჩალხია ერთ ადგილზე დიდხანს გაჩერებული აღარავის უნახავს. მღვრებისა და მამრიყის კულტურულ ცენტრებში მოგზაურობდა, თავის მოძღვრებას ქადაგებდა და ოფიციალური ეკლესიის მიერ დევნილ თავისუფალ იდეებს აერცვლებდა.

ბოლოს, ხანში რომ შევიდა, გულმა ადრე დაკარგული სამშობლოსკენ გაპოუწია და, ხეტიალით დაღლილმა, საქართველოს მოაშურა.

სწავლულ და განათლებულ ქართველთა მფარველმა და ხელისგამმართველმა თამარმა სიხარულით მიიღო ეკლესიისგან უკვე დაეწიებული ბრძენი, სარჩო-სამყოფელი გაუჩინა, კარის ექიმად დაადგინა და ტახტის მემკვიდრის აღზრდა მიანდო.

მასწავლებელმა იმთავითვე მიიზიდა ყრმა უფლისწული განათლებითა და რაინდული კეთილშობილებით. იგი საინტერესოდ მოუთხრობდა მსოფლიოს გეოგრაფიასა და ისტორიასზე, სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირებსა და იდეისათვის წამებულ ადამიანებზე, სამყაროს დაუსაბამობასა, ლეთების უსასრულობასა და განუყოფლობაზე. იგი ისეთივე გატაცებით უამბობდა გონებაგახსნილ ტახტის მემკვიდრეს ბუდასა და ქრისტეს ადამიანურ ბუნებაზე, პლატონისა და არისტოტელეს სიბრძნეზე, როგორც კეისრისა და ალექსანდრე მაკედონელის ფათერაკებით სავსე ცხოვრებისა და ძლევამოსილ ლაშქრობაზე.

მან პირველმა ჩაუწერა საქართველოს მომავალ მეფეს სარწმუნოებისადმი შემწყნარებლობა, დოგმებისა და კანონებისადმი თავისუფალი დამოკიდებულება. მანვე დაანახა ხალხში ჯერ

კიდევ ცოცხალი წარმართობის სიღრმე და ძლიერება.

ფხოველს ფარულად დასწავლული დაყავდა უფლისწული ლაშქრობაზე და ლაშქრობაზე, ილორობასა და ალავერდობაზე, გუდანისა და ლაშარის ხატების დღესასწაულებზე.

ჩალხია თავის თავს გუდანისა და ლაშარის ხატების ყმას და მოხარყეს ეძახდა და, მიუხედავად იმისა, რომ მთაში აღარც სახლ-კარი გააჩნდა და აღარც ახლობლები ჰყავდა, ფხოველებს თავის ნათესავეებად და მოკეთებებად თვლიდა და ცხადად თუ ფარულად მათი კეთილდღეობისა და წარმატებისათვის ზრუნავდა.

თავად ფხოველები ათასგვარ ზღაპარს ამბობდნენ „თამარ დედუფლის აქიმზე“.

— ჩალხია ჯერ კიდევ ბაღს იყვის, ქაჯებს რო გაიტაცის. ტყვეობაში სიუცხლე მასძულდის, თავის მოკვლა ინატრის. ქაჯებს გველთ სახარშავად ციხულზე ქვაბებ ედგის. ჩალხიამ გველ შვამის, ღვინობდა მახკავდის. ცოცხალ დარჩის, გველთ ქამისაგან ბრძენ გაბდის, ფრინველთა და ბალახთ ენა ისწავლის... — ჰყვებოდნენ ფხოველებს, თავიანთ თანამემამულეს „გველისქვამელს“ ეძახდნენ და გულწრფელად სჯეროდათ, რომ ფხოველ ბრძენს ყოველგვარი ცოდნა და საექიმო ხელოვნება ქაჯთა და გველთაგან ჰქონდა ნასწავლი და შეთვისებული.

სამეფო კარზე ბევრი ექვის თვალით უყურებდა ჩალხიას მოღვაწეობას. ვარსკვლავების სათვალთვლო კომპლემისი ერთთავად ყოფნა, წირვა-ლოცვაზე იშვიათი სიარული, მაწანწალა დერვიშებში აღრევა და ხევისბერებთან ხშირი სტუმრობა არ მოსწონდათ. „მჩიბიავსა“ და „მუტლითმზღაპრეს“ ეძახდნენ და ფარულად ღვთის მგობელობასა და ეშმაკეულობას სწამებდნენ.

რაკი ფხოველის გასამტყუნებლად მნიშვნელოვანი საბუთი ხელთ არ ჰქონდათ, ეკლესიის მეთაურები და ფხოვე-

ლის წარმატების გამო შუროთ აღძრული მტრები აშკარად ვერ ბედავდნენ უფლისწულის საყვარელი აღმზრდელისა და კარის ექიმის მხილვას.

ასე დიდხანს გაგრძელდებოდა და, ალბათ, ლაშას გამეფების შემდეგ ფხოველი მეფის პირველი მრჩეველი გახდებოდა, რომ სახელმწიფოსა და პირადად ფხოველის ცხოვრებაშიც მოულოდნელი და მნიშვნელოვანი ამბები არ მომხდარიყო.

დიდი თამარის სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ფხოვი, მთიულეთი და დიდოეთი აჯანყდნენ.

უმიწაწყლო, მჭირ მთებსა და კლდეებზე მოსახლე მთიელებს ბატონი არ ჰყავდათ. ნადირობითა და მესაქონლეობით საკუთარი თავიც ძლივს გაჰქონდათ, წლებზე ფეხს იდგამდნენ და ლაშქრისა და ტახტის ბეგარას პირნათლად იხიდიდნენ.

ბოლო დროს კახეთის ერისთავმა წაუპოტინა ხელი მთას, თავისუფლებას მოყვარე მთიელი ვაჟკაცების ლაშარჩილება და საკუთარ ყმებად მთვლა მოინდომა. ტკბილი სიტყვითა და დაპირებით რომ არაფერი გაუვიდა, ერისთავი მძლავრობის გზას დაადგა, მთიელთა სოფლების რბევასა და კლებას მიჰყო ხელი.

მთიელები ფეხზე დადგნენ; ვიწროები გაამაგრეს, ასაკლებად მოსული მტრის მოგერიებას არ დასჯერდნენ და თავის მხრივ კახეთის სოფლებზე იწყეს თავდასხმა. საქმეში სამეფო ხელისუფლება ჩაერია. თავგასულ ერისთავს მადა შეუტყვევეს და მთაზე გაბატონების ოცნებაზე ხელი ააღებინეს. მეორე მხრივ, მთიელებიც არ დაინდეს, სახელმწიფო ბეგარა გაუდიდეს და წარმართობის დევნასა და მთელს მთიანეთში ქრისტიანობის ძალით გავრცელებას შეუდგნენ.

ხალხის დაუკითხავად, წარმართული ხატებისა და სალოცავების ადგილზე ეკლესიების შენება გააჩაღეს და ეს მშენებლობა თავად მთიელებს დააკისრეს.

ინედაც ყოველმხრივ გაპირებული მთიელებს მძიმე ტვირთად დააწესათ მიუვალ მთებსა და ხეობებში შუროს მკვიდრი ეკლესიების მშენებლობა. ერთდროულად რამდენიმე საყდრის შენება უამრავ ფულსა და მუშახელს მოითხოვდა და ერთიცა და მეორეც ღარიბ მთას უნდა გაეღო.

მოსახლეობის ამ უკიდურეს შევიწროებას ქრისტიანობაზე ერთპირად ძალით მოქცევა დაემატა და მთაში აჯანყებამ იფეთქა.

ჩალხია ფხოველი შორიდან ახლო მონაწილეობას იღებდა მთის ამბებში. პირველად, კახეთის ერისთავის მძლავრობისას, მან უშუამდგომლა ფხოველებს მეფის წინაშე, როცა კახეთის ერისთავის ალაგმვის შემდეგ ხელისუფლებამ, მთის კიდევ უფრო შემოშტკიცების მიზნით, მთიელთა ბეგარის მატებასა და ქრისტეს რჯულზე მოსახლეობის მოქცევას მიჰყო ხელი, ჩალხიამ უკვე ველარაფერი გააწყო. ვაზირებმა მეფეს გზა შეუტყრეს, თამარს მთიელთა უკიდურესი მდგომარეობა ვერ გააცნო და, რაკი სამართლისა და მშვიდობის სახსარი ვერ იპოვა, სასახლიდან გაიპარა, ამზოხებულ მთას სათავეში ჩაუდგა და მათთან ერთად იმისებლა ხმალი მთიელთა ძველი სარწმუნოებისა და თავისუფლების დასაცავად.

აჯანყებულებმა კავკასიონის მთიანეთის სხვა ტომებთანაც გამართეს მოლაპარაკება და, ვიდრე დამხმარე ძალა გამოუჩნდებოდათ, იარაღისხმული ქუდზე კაცი გამოიყვანეს საბრძოლველად.

ამზოხებულებმა ცხადად და ფარულად, დღისით და ღამით იწყეს ქრისტეს სჯულის მქადაგებელთა, გადასახადის ამკრეფთა და ხელისუფლების სხვა წარმომადგენელთა ხოცვა, რბევა და ტყვევნა.

აჯანყება თანდათან ფართოვდებოდა, ახალ-ახალ თემებსა და ტომებს ეღებოდა და ხელისუფლებისათვის საშიშ ხასიათს იღებდა.

მაშინ თამარმა ჯერ კიდევ ტახტის ერთგულებაზე მდგარ მთიელებს — დვალელებს, ცხარხმელებს, მოხვეელებს, ხადლელებს, ცხავატელებს, ქართელებს და ერწო-თიანელებს მოუწოდა და ამირსპასალარ ივანე მხარგრძელის მეთაურობით მთაში დიდი ლაშქარი წარგზავნა აჯანყების ჩასაქრობად.

ივანე ათაბაგმა ბრწყინვალედ მოაწყო და ჩაატარა დამსჯელი ლაშქრობა: პირდაპირ კი არ მიაღწა მიუვალ მთებსა და ვიწროებში გამაგრებულ მემზობნებს, ზურგიდან შემოუარა, ხადის მთაზე ავიდა და ფხოვისა და დიდოეთის მთებს თავს წამოადგა.

ფხოველთა და დიდოელთა ზურგში მბრძანებელ სიმაღლეებზე დაბანაკებული ათაბაგის რისხვის დამსახურება ძურძუკებმა თავიანთი არსებობისთვის სახიფათოდ ჩათვალეს და, თუმცა გულით აჯანყებულებს თანაუგრძნობდნენ, მხარგრძელს ძღვენითა და ლაშქრით ეახლნენ და აჯანყებულთა წინააღმდეგ ბრძოლაში თანადგომა შესთავაზეს.

მთელი ზაფხულის განმავლობაში არბევდა ზემოდან მეფის ლაშქარი გამდგარ ფხოვსა და დიდოეთს. წვაგდნენ და აოხრებდნენ მთიელთა სოფლებს, უწყალოდ ქლევდნენ ქავ-ციხეებში ჩაკეტილ, გაძლიანებულ მემზობნებს.

ბოლოს ძალამ მაინც თავისი გაიტანა, აჯანყებულთა აღტყინებას სძლია და მემზობნეთა სიმტკიცე გასტეხა. შეჭირვებულმა მთიელებმა ათაბაგს მძევლები მისცეს, მსახურება, ხარკი და პირის სიმტკიცე აღუთქვეს.

მძევალთა შორის პირველი ფხოველთა აჯანყების მეთაური და სულისჩამღმელი ჩაღხია იყო.

ათაბაგი მკაცრ სასჯელს უმზადებდა განდგომილთა სულიერსა და სამხედრო ხელმძღვანელს, რომელიც აჯანყების გუზისა და წესრიგის წარმმართველიც იყო და ერთი ვინმე მთიელთაგანივით თავგამეტებით ხმალდახმალ მებრძოლიც. გულმოწყალე თამარის ლობიერებამ და უფლისწულის თავგამოდებამ

გადაარჩინა სასჯელს ფხოველი. პატრონად მყოფმა ბერად აღკვეცა ითხოვა. რაკი ამ ქვეყნიურ ცხოვრებაში წაღის თავისივე სურვილით იღებდა, წაღისი აუსრულეს და ლიხსგალმა, ჯარჯის მონასტერში შეაყენეს ბერად.

ჩაღხიამ ქრისტეს სამსახურში დიდხანს ვერ გაძლო, გული იმერეთში არ დაუდგა, მონასტრიდან გაიპარა და კვლავ ფშვში ამოყო თავი. ფხოველებმა პატივითა და სიხარულით მიიღეს ქირსა და ლხინში მათთან მხარში მდგომი „გველისმკამელი“ და ლაშარის ხატის ხევისბერობა ჩააბარეს.

მთა ტახტის სრულ მორჩილებადა და ერთგულ სამსახურზე იდგა და ბერად შემდგარი ფხოველის ბედიც აღარავის აშფოთებდა.

ვიღრე თამარი კარგად იყო და ქვეყნის მართვის სათავეში იდგა, ფხოველი არავის გახსენებია. მაგრამ ხანი გავიდა. თამარი მოულოდნელად ლოვინად ჩაეარდა და გამოუცნობი სენით დასნეულდა.

სახელმწიფოს მესვეურები საუკეთესო მკურნალებისა და წამლების ძებნაში იყვნენ. მთელს აღმოსავლეთსა და დასავლეთიდან მოჰყავდათ სახელგანთქმული ექიმები, ათასგვარ წამალს და საშუალებას ხმარობდნენ, მაგრამ უქმ იქმნა ყველა ღონე და მკურნალთა ხელოვნება: საქართველოს მეფეთა მეფე, სახიერებითა და ძლევიტ შემოსილი თამარი დღითიდღე ილეოდა, საქართველოს ნელ-ნელა ეცლებოდა ხელიდან თავისი დიდებისა და მშვენიერების გვირგვინი.

ამ განსაცდელმა გაახსენა დიდებულებს და, ყველაზე უწინარეს, მემკვიდრე უფლისწულს, მკურნალთა შორის პირველი, თამარის ექიმყოფილი და აწ ბერად საღმე აღკვეცილი ჩაღხია ფხოველი. ათაბაგმა პირველად შორს დაიპირა მემზობნეთა მეთაურისა და „შმაკეულის“ მოყვანა თამარის სამკურნალოდ. მაგრამ, როცა დიდებულეებმა დედოფლის განკურნების ყოველი იმედი წარიშორეს და მთელი ნუგეში

ლოცვით ღამისთევასა და ლიტანიობაზე დაამყარეს, მაშინ კი ველარ აღუდგნენ წინ უფლისწულის დაჯინებას.

ლაშარმა შალვა ახალციხელი და თურმან თორელი იხალა, მცირე ამალით ფშავში ავიდა და ლაშარის ხატის ხევისბერს ჩაღხიას გამოეცხადა.

დიდად დაუმძიმდა ფხოველს სასახლეში წასვლა, მაგრამ თამარისადმი სასოება და კრძალვა გულში კიდევ უცვლელად შენახოდა და დედის უიმედო მდგომარეობით შეურყეველ საყვარელ აღზრდილს უყოყმანოდ გაჰყვა. თბილისში რომ დაბრუნდნენ, უკვე გვიან იყო.

მეფის პალატაში შესული ფხოველი პირველი შეზღვევისთანავე მიხვდა, რომ მისი მეცნიერება უძლური იქნებოდა სნეულის სხეულში უკვე დასადგურებული სიკვდილის წინააღმდეგ საბრძოლველად. აჯანყებულთა ყოფილი მეთაური მუხლზე დაეარდა და მომავლადეი მეფისაგან შენდობა ითხოვა.

— შეგინდოს უფალმა, — წაიჩურჩულა თამარმა და სანთელივით გაყვითლებული ხელით პირქვედაშხობილი ფხოველისათვის ჯვრის გადასახვა სცადა.

უღონო ხელი აღარ აჰყვა დედოფლის ნებას და მოქრილივით დაეცა ლოგინზევე.

მაშინ თამარმა გაფითრებულ ლაშასა და ატირებულ რუსუდანს ახლო მისვლა ანიშნა.

შენდობილი, უღონოქმნილი მკურნალი ლასლასით გამოვიდა მეფის სასვენებელი პალატიდან.

იმ წუთსავე დიდებულები ეახლნენ მომაკვლავ გვირგვინოსანს. თამარმა ანდერძი ბრძანა, ეზიარა და მიიძინა.

ფხოველს მეფის დამარხვამდეც არ დაუცდია, სასახლე იმ დღესვე დატოვა და ლაშარის ხატს მიაშურა.

— არა, არ მიძინავს, ფიქრს რასმე ვფიქრობ.

— მაინც რას ფიქრობ, ფხოველო?

— რაღლი ვყარე და ვარსკვლავი ვჩხრიკე, შფოთიანი მეფობაელის ჩვენს ხელშია.

— მაგაზე მეტად ვერაფრით გააზარებ ჩვენს მეფეს, შფოთსა და მოუსვენარ ცხოვრებას არა ურჩევნია რა.

— მერე რატომ ომისა და სახელისკენ არ მიუწევს გული?

— გული კი მიუწევს, მაგრამ ძალა არ მოსდევს.

— ეგ როგორ?!

— არ იცი? თამარის სიცოცხლეშივე ივანე მხარგრძელმა მიიღო ამირსპარსალარობის ნიჭი და ათაბაგობაც მიიჩემა. ამით წაართვა მეგვიდრეს ყოველი მეუფება ლაშქარსა და ხალხზე და სამეფოს მართება-განსაგებელს ჩამოაშორა, ხოლო ათაბაგი თავის სახელსა და ქონებას უფრთხილდება და ომი და ლაშქრობა აღარ სურს.

— საკვირველ არიან საქმენი ათაბაგისანი. თავად უებრო მოლაშქრე და მეომარი მოუთხოვრებელი, ვით არჩევს მშვიდობასა და განსვენებას?!

— აგრე მოახსენა მეფენა და დარბაზს ათაბაგმა, არცა მშვილდი თავს იღებსო მარადის გარდაცმულობას, არცა ძალი ორღანოსა მარადის განსხიულობასა, რამეთუ ეამსა ხმარებისასა მათისასა თვითველი მათი უხმარ იპოისო.

— არა ასმენია მხარგრძელს, რომ ქვესა მდებარესა ხავსი მოედების, ხოლო ხმალსა უხმარსა ეანგი მოეკიდების?! სამეფო და ერი საქართველოსი ომსა და შტრის რბევას არის ნაჩვევი, ომითა და შტრის მორევით არის გარდაარეული სიმდიდრე და ყოველი მონაგები ჩვენი სამეფოსი. ხოლო ოდეს ხმალის ქარქაშსა ეგოს, მაშინ იწყოს კლებად სიმდიდრემ და საქონელმა და არღარა მოცემად ხარკისა მოხარკეთა. არა წეს არს დაჩვევა დაუჩვევლისა და გარდაჩვევა დაჩვეულსა.

— ჩაღხია, კძინავს? — გასტეხა სიჩუმე ახალციხელმა.

კიბეზე ლაშა შემოდგა ფეხაკრეფათ. წაწლითან წოლით გამოთავებულს ვაფთარებელი სახე მთვიარის შუქზე მთლად გაკრეცოდა. ფხოველისა და ახალციხელის საუბარი მოესმა, იქვე კიბეზე ჩამოჯდა და სულგანაბლმა ყური მიუვლო.

— ვერე სჯის ათაბაგი, — განაგრძობდა შალვა, — დასაველეთსა და აღმოსაველეთში წინააღმდეგომი აღარავინ ჰყავს საქართველოს სამეფოს, დრო არი მოვისთვლოთ ხმლით მოგებული და ესკამით ნაყოფი ჩვენი ძლიერებისაო. მუზობლების რბევასა და შორეულ ლაშქრობას დავეხსნათ, მივიღოთ ხარკი აურაცხელი და ვიცხოვროთ განსვენებითო.

— მერე რომელი მტერი მივიშვებს განცხრომად და განსვენებად ან რომელი მოხარკე მოიღებს ხარკსა, ოდეს კილად მიცემას ნახავს ბუმბერაზთა ამა სამეფოისა.

— მიუდგომელი კიბეები და სათვალთვალოები უნდა ვაშენოთ საზღვრებსა და გზებზე, რათა მტერმა ვერ შეძლოს უგრძნობლად თავდასხმაო.

— თითქმის დედამიწის ზურგი დამავლია, შალვა, დასაველეთი და აღმოსაველეთი. ძლიერსა და ამაღლებულ სამეფოში კიბე-სიმაგრე არსად მინახავს, რადგან ძლიერი და ძლევაშოსილი თვითონ ესხმის მტერს თავს. ზოლო სუსტსა და უღონო სამეფოებში აურაცხელი ციხე-კოშკი დგას, მაგრამ მძლავრი მტრის შემოსევისას ეს კიბე-კოშკები ვერასოდეს აჩერებენ და ქვეყანას ნგრევისა და ოხრებისაგან ვერ შევლიან.

— ამასაც ამბობს მხარგრძელი, ცოტანი ვართო ქართველები, ირგვლოვ ურიცხვი ურჯულონი გვახვევიანო. ჩვენს ხალხს ახლა უფრო მშვიდობიანი ცხოვრება და მოდგმის გამრავლება სჭირია, რათა დაპყრობილი ქვეყნები ქრისტეს რჯულისა და ქართველობის გავრცელებით შემოვიმტკიცოთო.

— არცთუ ცოტანი არიან, ამჟამად, ქართველები, მას შემდეგ, რაც სომხეთი ჩვენთან არის, რაც მთის ტომები

ჩვენს მორჩილებასა და მეგობრობაზე დგანან. ტრაპიზონის იმპერია ჩვენი ხელის შემყურეა, ზოლო შიშვანისა და აღარაბადაგანი, ხლათი და არზრუმი ჩვენი მოხარკენი არიან, ცოტა აღარ ეთქმის საქართველოს. უმცირესი იყო ალექსანდრე მაკედონელის სამშობლო, მაგრამ უდიდესი ქვეყნები დაიპყრო ამაღლებული სიბრძნითა და მახვილის ძალით, თავის თანამემამულეთა ერთნებაობითა და თანადგომით. ვერცეა შემძლებელ იქნების მეფე ჩვენი საქმეთა დიდთა და საზღაპროთა, უკეთუ შეჰკრავს ერთ ნებად და ერთ ფიქრად ყოველსა ნათესაეთა ქართველთა და მომდგომთა მისთა, მეზობელთა და მოხარკეთა აზრითა მადლითა და საწაღელითა უკეთესითა.

— ვითარ იქმს მეფე ჩვენი ეგოდენ დიდთა და მნიშვნელოვან საქმეთა! არა აქვს ხელმწიფება თვითნიერ ტახტისა და გვირგვინისა. სამეფოს მთავარი და ყოველთა უპირატესად ათაბაგი, ხელმწიფის უმეტესად არიან განდიდებულნი და არ მორჩილებენ მეფას სიტყვასა და ნებას.

— ურჩინი საბოლოოდ დამორჩილებიან ძლიერთა და მძლავრი სძლეეს წინააღმდეგომს ყოველსა. ვგონებ, რომ ჩემს აღზრდილს ლაშას შესწევს ძალა მეფობის განუყოფლად პყრობისა. და თუ ლაშქრით არ არი ძლიერი ლაშა, ესეც იცოდე, მეფეთათვის ძლიერ და აურაცხელ ლაშქარზე უმაჯობესი ძლიერი გონება და ცხოველი აზრია.

ორივენი დადუმდნენ და კვლავ თავთავის ფიქრს გაჰყენენ.

სმენადქცეული მეფე ხარბად იბეჭდავდა გულზე ყოველ სიტყვას მის წაღალ მოწოდებასა და დანიშნულებაზე.

— რაც ამირსპასალარობა ხელთ იდგა და ათაბაგობაც დაიჩემა, — განაგრძობდა ისევე ახალციხელმა, — მხარგრძელმა ყველა სავაზირო და სახელო თავის ნათესავებსა და ერთგულ კაცებს მიუბოძა. მწიგნობართუხუცესს ვაზიროთუპირველესობა ჩამოართვა და საქმეთაგან განაყენა.

— სამეფოსთვის უდიდესი უბედურება ის არის, როცა ერთ კაცს ხელთ უდებენ ათ სახელოს, ხოლო ათ კაცს არცერთს ნიჭს არ აღიარებენ ბოძებად. თამარის სწეულებისა და უძლეურებას დროს შეძლო მხარგრძელმა სხვა ვაზირთაგან ესოდენ უფლების შიტაცება და აწ უკვე ძნელია მის ხელთაგან ძალა-უფლების უკანვე მობრუნება.

— შენი გონივრული რჩევა და ერთგული თანადგომა ძვირად უღირს ჰაბუკ მეფეს. ვგონებ, რომ არც შენ იქნები დიდებულთა და დიდგვარიანთა წინააღმდეგ მეფის ბრძოლაში განზე დგომა და სერიის ყურების მომხრე. იპყარ მწიგნობართუხუცესის საეაზირო და აღამალე და გააძლიერე ვაზირთუპირველესობა, როგორც ეს იყო დიდი დავითის მეფობის ეამს, ნეტარი კუონდოდელის, გიორგის დროს.

— გული აღარ შითქვამს პალატებში ცხოვრებად და არც ღონე მრმდევს ამა ქვეყნის ძლიერთა წინააღმდეგ ბრძოლა-აღმატებელი დიდებაც ბევრი მინახეს, უდიდარი დამცრობაც. წესებთ შეზღუდული სასახლეს ბრწყინვალე ცხოვრებაც ისევე მომბეზრდა, როგორც შურთან ადამიანებთან ურთიერთობას რთული ხლართების რღვევა და სულმუდამ კურდღელივით ფხიზელი ძილი. მე ჩემს ხალხს დავუბრუნდი და ისე შევეჩვიე მათ მარტოვას და სადა ცხოვრებას, მათ პირველქმინილ უბრალოებაა და გულუბუცილობას, რომ აღარ შემოძლია ფშაური ტალავარის გაეკლა არათუ ვაზირის სამოსელზე, მეფის პორფირზეც კი. მეფეთა სიახლოვის სიმწარე ადრე ვიწვნიე და ეს ვიწამე: გონიერ მეფეს ბრძენთა ირგვლივ შემოკრება მართებს, ხოლო ბრძენს — მეფეთაგან სიშორე. მეფეთაგან უკეთესი იგია, ვინც ბრძენთა შორის ტრიალებს, ხოლო ბრძენთაგან უარესი ის არის, ვინც სულ მეფეს კარზე ტრიალებს ერთთავად. ჩემს ხანში შენც მიხედები, რომ ფუფუნება და კეთილდღეობა არ ახარებს ადამიანს, საზრუნავს უმატებს და ლალი ცხოვრებისათვის ფრთებს უკვეცავს. მე ახლა

ღარიბი და უქონელი ვარ, მაგრამ მუწასთან ახლო ვარ და ამით ცხად აღუღლად ვწვდები, დაბალ ხანსაც ვიწვდები ვარ, მაგრამ მაღალს უკეთ ვაწვდავ, საზრუნავი ნაკლები მაქვს, მაგრამ ფრთები დიდი და ძლიერი.

— ნეტავი შენ, ფხოველი! — აღმოხდა გულწრფელად ახალციხელს, ერთი გაიზმორა, კედლისკენ გადაბრუნდა და რულმორეული თვალები მჩხუტა.

— ნეტავი შენც! — გაიმეორა გულში ლაშამ, კიბე ფრთხილად, ფეხაკრეთით აიარა, ლოგინთან მივიდა, გაიხადა და ამდენი შთაბეჭდილებისა და მღელვარე განცდებისაგან დაქანცულს, მაშინვე ჩაქძინა.

მეორე დღეს მზე კარგა შემალღებული იყო, მეფე და მისი ამაღა რომ დაიძრნენ. ქეთევანმა გულში ჩაიკრა და სიხარულისა თუ სინანულის ცრემლით გააცილა თავისი ერთადერთი ვაჟაკი, რომელიც იმ დღიდან პირველად შორდებოდა დედას და პირველად დგამდა ფეხს სახელისა და დიდების, თუ განსაცდელისა და ხიფათის გზაზე.

ლილე ლაშარის გორიდან გაჟურებადა მწყობრის თავში მიმავალ ჰაბუკ მეფეს. გრძნობდა, რომ მარტო თვალი კი არა, გულიც იმ ლურჯაზე ამხედრებულ ჰაბუკ მეფეს მისდევდა, რომლის ბრწყინვალეობამაც ასე მოხიბლა და რომლის ფიქრმაც თავის ახალ მოწიფელობაში წუხელ პირველად გაათენებინა თეთრად ლამე.

მეფის ამაღას უამრავი ხალხი ადევნებოდა ცხენდაცხენ და ქვეითად. ლაშარის სადიდებელი სიმღერით მიაცილებდნენ მთიელები ჰაბუკ მეფეს და მთებით დაბნულ ხეობაში ქუხილივით ისმოდა ფხოველი ვაჟაკების გუგუნე:

ლაშარელის ლურჯასა ფაფარი სხავის
 გიშრისა,
 შაჯდება, გაემართება, კოტარ გაჟურება
 ნისლისა,
 თავის ყმათ მიეშველება, ხან რომ არ იყვნეს
 მისვლისა.

თავი მეორე

მეფის აღმზრდელი

მცირედს დაჯერება უღონო კაცთა წესა... ვისაც დიდობის სნაქთა ჯდომა უნდა, დიდ შემოსავალს უნდა ეცადოს, და ვისაც თვისის თავის ამალუება და გვირგვინის ნობა ნებაეს, საცადელის ზოსტერი უნდა წელთ შემოირტყას.

ქილია და დამანა.

მეფე და მისი მხლებლები ქალაქში შემოვიდნენ. ქუჩებში და ბანებზე ხალხი გამოსულყო, ხელმწიფესა და მის ბრწყინვალე ამალას ესალმებოდნენ.

ამალის ბოლოში ლხუშ მთავარი მოდიოდა. ტანმოჩილი ცხენი ძლივს მოაბიჯებდა ვეება ტვირთქვეშ. უზარმაზარ ვეკაცს მოკლე უზანგებში ფეხების გაყრა ვერ მოეხერხებინა და თითქმის მიწაზე მიათრევდა. ქალაქელები განსაკუთრებული ცნობისმოყვარეობათ მეფის ამ უცნაურ მხლებელს აკვირდებოდნენ. ბავშვებს ერთი სული ჰქონდათ, უნდოდათ ბრგე ცხენოსნისათვის რამე გამოსაჯავრებელი დაეყვირათ, ან ცხენის საქუესთან ჯოხი შეეჩუჩხურებინათ, მაგრამ უცნობი ცხენოსნის მკაცრ სახესა და ადლიან მათრახს რომ ხედავდნენ, ხმას იკმედდნენ და გზიდან ეცლებოდნენ.

კათალიკოსი წვერს იგლეჯდა, მხარგრძელის დიდ დარბაზში გაბრაზებით გადი-გამოდიოდა და პირიდან ცოფს ჰყრიდა.

გუშინ საღამოსვე იცოდნენ დაწერილებით მხარგრძელმა და კათალიკოსმა ლაშარის ხატში მომხდარი ამბები. კათალიკოსს გულზე ცეცხლი ეკიდებოდა. იგი ჩაბუჯი მეფის მოქმედებას ქრისტეს სარწმუნოების შეურაცხყოფად თვლიდა. ლაშარის ხატში მისი მისვლა, მსხვერპლთშეწირვასა და ხატობაში მისი მონაწილეობა, მეფის მიერ კერპთაყვანისმცემლობის წახალისებად ეჩვენებოდა.

უფრო მეტად კათალიკოსს ლაშარის ხატისათვის მამულების შეწირვა აღშფოთებდა, რადგან ნეტარი თამარის მიცვალების შემდეგ საეკლესიო მამულებს აკლდებოდა, თორემ მეფისაგან აღარაფერი ემატებოდა.

მეფის მიერ ქრისტეს რჯულისადმი აგდებული დამოკიდებულება ერსაც გულს აუყრიდა მართლმადიდებელ სარწმუნოებაზე, ეკლესიის შემოსავალი მოიკლებდა და ხალხის დაბადე ფენებში ჯერ კიდევ ცოცხალი წარმართობა ქალას მოიციმდა, ქრისტიანობას წინ აღუდგებოდა და შეებრძოლებოდა.

კათალიკოსი მტკიცედ იდგა ქრისტეს რჯულზე და ბრძოლისა არ ეშინოდა, მაგრამ წინდახედულმა ეკლესიის მესაქემ კარგად იცოდა, თუ რა დიდ მოკავშირეს იძენდა მეფის სახით ათასჯერ განადგურებული, მაგრამ ფერფლწყაროლი მუგუზალივით ათასჯერ აგიზგიზებული წარმართობა.

ივანე მხარგრძელის საფიქრალი უფრო მწვევე იყო და ხელშესახები.

ახალმა მეფემ პირველმა აქცია ზურგი ათაბაგს, ვარს მისი მმართველობით უქმყოფილო დიდებულები შემოიკრიბა და ყველგან და ყოველთვის მისი აზრისა და რჩევის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდა.

ლაშარის ხატში მეფის მისვლასა და ფხოველების მომადლიერებას ივანე სწორედ მისი პოლიტიკის საწინააღმდეგო აშკარა გამოსვლად სთვლიდა, რადგან იცოდა, არც ისე დიდი ხნის წინ, თვითონ ათაბაგმა უხელმძღვანელა მთელთა აჯანყების ჩაქრობას, ამბოხებულ-

თა სანიმუშოდ დასჯასა და გამდგარი მთის ტახტისადმი დამორჩილებას.

დიდმა თამარმა ჯეროვნად დაათვალა ერთგული ათაბაგის სამსახური, წყალობითა და ჯილდოთი ააესო ისედაც უხვად დაჯილდოებული მხარგრძელი, მთელი ქვეყანა ქებას ასხამდა ამირსპასალარის სამხედრო გამჭირიანობასა და იშვიათ მოხერხებას.

შური და ღვარძლი ქვეყნად არასოდეს დაღუპულა და ბოროტი ხითხითაც აღწევდა გამარჯვებული მთავარსარდლის ყურამდე: შალვა ახალციხელი და ცოტნე დადიანი, თორღვა პანელი და ევარყვარე ციხისჯვარელი გესლს ანთხედნენ — იმის მაგივრად, რომ მთიელები მშვიდობიანად შემოერიგებინა და ქართველთა გაერთიანებული ძალით სამეფოს გარეშე მტრები შეემუსრა, მხარგრძელმა თავად ქართველების ხოცვა-ჟლეტაში გამოიჩინა სამხედრო ხელოვნებაო.

ესმოდა ივანეს ბოროტი ენების ნაჩურჩულევი, მაგრამ ყურს არ უგდებდა, რადგან მის მტრებს გულისნადებებს ხმაშალდა გაცხადების ძალა არ შესწევდათ, ხოლო ჩურჩულით ნათქვამთან ბრძოლა არ ღირდა.

მაგრამ აღესრულა თამარი და ტახტზე გიორგი-ლავას ასვლით ყველაფერი გამოიცივალა. მეფემ თავისი აღმზრდელი და ქვეყნის მეთაური განიყენა, მისი აშკარა მტრები დაიახლოვა და მრჩევლებად გაიხადა.

ბავშვობიდან ჯიუტი და თავნება იყო ლაშა, დედისა და მამის ნებიერი უფლისწული პატარობითვე მიჩვეული იყო აჩემებულის გატანას, სხვისი აზრისა და სურვილისათვის ანგარიშგაუწევლობას. თუ ვისმე ერთხელ მაინც შეხედავდა ცუდი თვლით, შერე იმაზე გულს ვეღარ მოიბრუნებდა, მაგრამ თუ ვისმე შეენდობოდა, სავსე გულით იცოდა ნდობა და სიყვარული.

ჯერ კიდევ ხუთი წლისა იყო უფლისწული, გეგუთში სახამთროდ გადასულ თამარს რომ ეახლა ივანე.

ბაღს დავით სოსლანი ეთამაშებო-

და: თამარის თანამეცხედრე, საქართველოს მეფე ოთხზე დამდგარიყო, ზურგზე ხელმათრახიანი ლაშა შეეცხვ და ცხენით დაარბენინებდა ამრდენა ვაჟაკი.

მხარგრძელი რომ დაინახა, შერცხვა სოსლანს, წამოდგა, ბავშვი ხელთ აიყვანა და მსახურთუხუცესს მიეგება.

უფლისწულმა, ეტყობა, თამარის შეწყვეტის მიზეზად ნაჭრევეებით სახედანახული სტუმარი ჩათვალა, წამით დააკერდა და უეცრად წვერში სწვდა. გამეტებით დასწია ყრმამ წვერში მხარგრძელს და შეუღრეკელი ვაჟაკი შეატორტმანა.

სოსლანს ფერი ეცვალა, ბავშვის მოშორება სცადა, მაგრამ ორივე ხელთ ჩაფრენილმა ტახტის პატარა მემკვიდრემ კიდევ უფრო შეუბრალებლად დასწია წვერში მხარგრძელს.

თვალზე სიმწრის ცრემლი მოადვა გოლიათ ვაზირს — შამქორის, ბასიანისა და ნიაღვს მძიმე ბრძოლებში არ დასდგომია ივანეს მსგავსი გაჭირვება. იდგა უგუნური ყრმის მიერ შეურაცხყოფილი დარბაისელი, ბრაზით გული უსკდებოდა, მზად იყო ეტირა და ეჩხუბა, მაგრამ თავს სძლევდა და გაღიმებას ცდილობდა. ტყვილისა და შეკავებული მრისხანებისაგან შეშლილ სახეზე სიხარულის ნიღაბი ვერ ჩერდებოდა და მხარგრძელი უხერხულად ასავსავებდა ხელებს.

როგორც იყო, სოსლანმა მხარგრძელს ბაღი ააგლიჯა. ჯიუტმა ლაშამ ტირილი შორათო, ივანესკენ იწევდა და კვლავ მისი წვერის ჩაბლუჯვას ლამობდა.

ბავშვის ტირილზე გამზრდელები მოცივდნენ, მეფეს უფლისწული ჩამოართვეს და დარბაზიდან ტირილისგან გადაბეირებული გაიყვანეს.

ივანე დაბუტულ წვერს ისწორებდა და შემფოთებულ სოსლანს ამშვილებდა, არაფერია, ყრმა უფლისწულს ყოველივე უპატიებაო.

ამსობაში თამარიც შემობრძანდა. მომხდარი ამბით შეწუხდა, ვაზირი გვერდით დაისვა და ნებიერი შვილის მაგივრად მოუბოდიშა. თამარის თვალთა პირველ გამოხედვაზევე დადნა წყე-

ნისა და ტენის ყინული. მხარგრძელმა სადღაც, გულის რომელიღაც ფარულ კუნჭულში ბედნიერების მოზღვაება იგრძნო და სახე სიხარულით გაებადრა.

მარცხ რა ჯადო ჰქონდა იმ განათლებულს? მისი ერთი გამოხედვა ან ხმის გაგონება მაღამოდ ეღვრებოდა გულში ამ ბუნებით მკაცრსა და სასტიკ ვაჟეაყს. და თავადაც არ იცოდა, რად ხდებოდა ასე, რა იყო მიზეზი ამ უსაზღვრო ერთგულებისა და თავყანისკემისა.

სიყვარული?

ვინ რის, ეგებ სიყვარულიც, მაგრამ ივანე თავის თავსაც არ ენდობოდა ამის გამხელაში, რადგან ასე ახლობელსა და მწყალობელ თამარს, მუდამ შორეულად და მიუწვდომლად სახავდა.

თამარმა მიმზიდველ საუბარში ჩაითრია მხარგრძელი. გატაცებული ვაჟეაყცი, თითქოს მყარს ველარ გრძნობდა ფეხქვეშ, ფრთაშესხმული, ოცნებით სადღაც მაღლა დაფრინავდა და სახიერს პირდაპირ ცქერას ვერ უბედავდა, ისე ლაპარაკობდა თავდაბრილი.

სოსლანს ისევ ბავშვის ტირილი ჩაესმა, გულმა ველარ გაუძლო, ბოდიშას მოუხდელად წამოდგა და შეილის მოაძებნად გაეარდა.

ივანეს არ მოეწონა დავითის ამჩატიება, მიმავალს ქვეშექვეშ გახედა, მაგრამ არაფერი უთქვამს, მხოლოდ თითები აუთამაშდა მღელვარებისაგან სკამის სახელურზე.

თამარმა ღიმილით გააყურა თვალი შეილის სიყვარულით გაგვიებულ მეუღლეს და წყნარ, მომზიბლავი ხმით თქვა:

— ჰქვას კარგავს უფლისწულისთვის ბატონი მეფე, მისი ერთი წამოტარება თავსაც ავიწყებს და ქვეყანასაც.

ივანეს ენაზე ჰქონდა სათქმელი მომდგარი — ასე რცან დაგვიანებით, მომცხოვნების ეამს გაჩენილი შეილების მამებმაო, მაგრამ დაიდუმა და ოდნავ გასაგონი, თამარისთვის შეუმჩნეველი ოხერა აღმოხდა.

ბევრი დრო გავიდა უფლისწულთან უსიამოვნო შეხვედრის დღიდან. ლაშა

მუდამღლე მხარგრძელს თვალწინ ტრიალებდა. შემდეგ, როცა ცოტა შამოიჩიტა, მეფეებმა სულაც მას მიუბარეს მემკვიდრე აღსაზრდელად, მაგრამ ვერ იქნა და კერპ უფლისწულს თავი ვერ შეაყვარა მეფის ერთგულმა მსახურმა. ვერც მოფერებითა და გართობით, ვერც საჩუქრებითა და განებიერებით ტახტის მემკვიდრის გული ვერ მოინადირა.

რაც უფრო ასაკში შედიოდა უფლისწული, მით უფრო აგდებულად ეკიდებოდა აღმზრდელს. გარეგნულად თითქოს თავაზიანობას იჩენდა, მაგრამ ამ თავაზიანობაშიც ნაძალადეობა გამოსჭვროდა და ივანე გულისტკივილით შეპყრებდა თავისი დიდი ამაგის დაუფასებლობას.

ბოლოს, როცა თვითონ ვერ მოიგო ტახტის მემკვიდრის გული, მთელი იმედი თავის უტურტეს ასულზე — თამაზე გადაიტანა.

რა აყლდა ივანე მხარგრძელს თამარის კარზე! სახელმწიფოს პირველი კაცი, თითქმის უგვირგვინო მეფე იყო! იქნებ სწორედ ეს უგვირგვინობა აწუხებდა უსაზღვროდ განდიდებულ კარისკაცს.

თვითონ რომ ვერ შეჰბედა თამარს გვირგვინს, ახლა თავისი ქალს თამთას სილამაზემ აღუძრა გულში იმედი. თამთას გარეგნობა და გონიერება, კეთილი ქცევა და მეფის ღირსი აღზრდა, მამის სმდიდრესა და ძალასთან ერთად, ნუთუ საკმაო არ უნდა ყოფილიყო, რომ ბაგრატიონთა დედოფლის გვირგვინს მხარგრძელთა ასულის ლამაზი თავი დაემშვენებინა?!

ერთად იზრდებოდნენ თამთა და ლაშა. ძალზე უყვარდათ ერთმანეთი, მაგრამ ეს გრძნობა არ ჰგავდა იმ სიყვარულს, რომლის იმედიც მხარგრძელს ჰქონდა.

ანებიერებდა და ათამამებდა უფლისწულს აღმზრდელი, არაფერს, ზომახე გადასულსაც არ უშლიდა, რომ მიაი გული მოეგო და თავი შეეყვარებინა. და აკი ამ აღვირის მიშვებამ დაუმსხვრია ეს

ერთი ოცნებაც: ადრე დაქვრივებულ ივანეს მეორე ცოლი ჰყავდა და ერთ მშვენიერ დღეს საწოლ ოთახში წაადგა მხარგრძელი უფლისწულს მეტად საეკვო გარემოებაში.

მხარგრძელის ახალგაზრდა, ცოლის უზნეობასა და თავაშვებულებაზე ბევრს ლაპარაკობდნენ და ზოგი რამ ივანეს ყურსამღეც მიდიოდა. ივანე ზოგს ითმენდა და ზოგს არ იჯერებდა, მაგრამ ამ უკანასკნელმა ამბავმა თავზარი დასცა: ცოლის სულმდებლობა და ბრწყინვალე იმედის დამსხვრევა ერთდროულად ირწმუნა.

ცხელ გულზე კინაღამ უფლისწული შემოაცვდა, მაგრამ გონს დროზე მოეგო, თავს ძალა დაატანა და უვნებლად გაუშვა. მერე, ის იყო, ცოლს გამოუდგა მოსაკლავად, მაგრამ შვილები და მსახურები რომ შემოესივნენ, კვლავ გონებას დამორჩილდა, საქვეყნოდ გამოქვენებასა და თავის მოჭრას ისევ გაჩუმება და ჯავრის გულში ჩაეკლა არჩია.

იმ დღიდან გული გაუტყდა ადამიანებზე მხარგრძელს, პატიოსნებას ექვს თვალით დაუწყო ცქერა და წმიდათა წმიდის იქით მზაკვრობისა და უწმიდურების დანახვას ცდილობდა.

უფლისწულს მხარგრძელისას აღარ დაედგომებოდა და მოხერხებულად ვადამარგდა სასახლეში: ვითომ ნადირობიდან შეიარა მეფეების სანახავად, მშობლებს მიესიყვარულა და ისე მოიქცა, რომ თავად გაგიყვით მოყვარულ მამას — დავით სოსლანს ათხოვნინა მშობლებთან დარჩენა.

პირველ ხანად დარცხვენილი ტახტის მემკვიდრე ხეირიანად თვალს ვერ უსწორებდა მისგან უკიდურესად შეურაცხყოფილ გამზრდელს. კვიანამა კარისკაცმა ჯავრი გულში ჩაიხვია, გარეგნულად არაფერს იმჩნევდა, ჩუმად კი ნიჟარა იმის ფიქრსა და საგონებელში იყო, თუ როგორ გადაეღობა გზა ტახტისაკენ ლაშა-გიორგისათვის.

ამ საგონებელმა მისი ფიქრი პირველადვე მეფის ქალზე — რუსუდანზე შეაჩერა.

თამარის ასული რუსუდანი თამარის ტოლი იყო, ისიც მასავით კოხტა და სახიერი, მაგრამ ისიც ლაშავალით თქვენება და ნებეირი.

მხარგრძელს ვაჟიც ჰყავდა, პირმშო, ლაშაზე უმცროსი — ავაგი. პატარობიდან ავადმყოფობით დაჩაგრული ავაგი სუსტი და დონდლო იზრდებოდა. ტოლებში თამაშობასა და გართობას ერიდებოდა და ამხანაგებს რომ მასხარად აღება არ შეეხებდათ, ტოლებში მიუყარებლობასა და მედიდურებას იჩენდა.

ივანე ხედავდა, რომ მისი მემკვიდრე სამამაცო ნიქთა მქონე არ იყო, მაგრამ მაინც იმედს არ კარგავდა, საგანგებოდ ავარჯიშებდა ხმალსა და ცხენოსნობაში, რბენასა და ხტომაში, ცურვასა და მობურთალობაში.

შეწუხებული ავაგი, როგორც დროს იშოვიდა, ლოგინისაკენ მიზნობდა, ავადმყოფობას იგონებდა და მთელი კვირით ბუმბულზე კოტრიალობდა.

სამაგიეროდ, ხარბი და ვეცხლისმოყვარე იყო პატარა მხარგრძელი და, თუმცა არც ეს თვისება მოსწონდა რაინდობით განთქმულ ივანეს, მაინც სჯეროდა, რომ მისი შვილი თანდათან ზნესაც გამოიცივლიდა და ხასიათსაც.

ლაშასაგან იმედგაცრუებული ივანე ერთხანს რუსუდანს შესცქეროდა ოცნების თვალთ: თუ მხარგრძელის ქალს არ ეღიარსა საქართველოს დედოფლობა, ეგებ ბაგრატიონის ასული გამბდარიყო მხარგრძელთა რძალი და შემდეგ, ვინ იცის, როგორ დატრიალდებოდა ჩარხა. ეგებ ბედს ლაშას და ისევ სასახლეში მოეპოვნებინა და დედის ტახტზე აეყვანა ათაბაგის რძალი!

მხარგრძელის ამ იმედსაც არ ეწერა ფრთების გაშლა. პირველი ავაგი ქალშვილებსაც ისევე აბეზრებდა თავს, როგორც ქაბუყებს, და ქალებსაც ისევე სასაცილოდ ჰყავდათ აღებულო, რაგორც ტოლ ვაჟებს.

რაც ასაკში შედიოდა მეფის ასული რუსუდანი, მძულვარებით იმსკვალებოდა ამ უქნარა ამპარტავნისადმი, ხოლო თვითონ ავაგი ქალთმოშიში ხდებოდა

და ახლო არ ეკარებოდა თავისი დის ტოლ-ამხანაგებს.

რაკი მხარგრძელმა ბაგრატიონთა ტახტზე ოცნებისაგან ხელი აიღო, მეტი რაღა დაჩვენოდა, თავის მღვთმარეობის შენარჩუნებასა და განმტკიცებაზე უნდა ეზრუნა და მისი ფიჭვი ისევ რუსულადაა ჩერდებოდა.

რუსულანს ალალი მამასავით უყვარდა თავისი გამზრდელი, ივანეც არაფერს იშურებდა, რომ მისი გული უფრო მოეგო და კიდევ მეტად მიეახლოებინა მეფის ასული.

რუსულანიც მეფის შვილი იყო და რაკი სამეფოს პირველი დიდებული ლაშასაგან კარგს არაფერს ელოდა, მას რუსულანის მომავალზე უნდა ეზრუნა, რომ ჭვეყნის მართვის საჭე ხელიდან არ გაეპარებოდა.

ლაშა ტახტის კანონიერი და უცილო მემკვიდრე, მეფის პირშეო იყო. თამარმა იგი სრცოცხლუშივე თავის თანამოსაყდრედ გამოაცხადა. ტახტის მემკვიდრეს ყველა მეფური თვისება და ზნე ჰქონდა, ახოვანება და ჯანმრთელობაც არ აკლდა, ისე რომ ივანეს მხოლოდ ბედნიერ შემთხვევაზე უხვად ეოცნება და, რადგან ხიფათისა და შემთხვევისაგან, მეფეების ჩათვლით, არც ერთი მოკვდავი არ არის ამ ჭვეყნად დაზღვეულ, ათაბაგიც სწორედ ასეთ შემთხვევას უცდიდა.

შემთხვევა, თუ ხიფათი კი იგვიანებდა. მხარგრძელს წლები ემატებოდა და სიბერე უახლოვდებოდა, ახალგაზრდა მეფე დლითი დღე ძლიერდებოდა და ტახტზე მტკიცდებოდა.

ივანეს მტრები მრავლდებოდნენ, მეფის გარშემო ირახმებოდნენ და უკუ ამკარა გამოსვლასაც აღარ ერიდებოდნენ ათაბაგის წინააღმდეგ.

ხელავდა ივანე, როგორც ცდილობდა მტერი მეფე მის დამცობასა და სახელმწიფოს საჭისაგან განყენებას, ჩუმად, უღრტვიველად იტანდა მეფისაგან შეურაცხებას და ფარულად გადამწყვეტი შეტაკებისათვის ემზადებოდა.

იყოღა ჭვეყანმა ათაბაგმა, რომ მე-

ფესთან განხეთქილების შემთხვევაში მისი განაპირება სასახლიდან იძულებული წასვლით არ გათვალდებოდა და მტრები და მოშურნეები შეეფეს მის მამულებსა და უზომო სიმდიდრეზეც აღძრავდნენ ხელსაყოფად.

ჯიუტი იყო ლაშა, მაგრამ როგორც ფუფუნებასა და ნებივრობაში გაზრდილ ყველა მმართველს, მასაც ნებისყოფა დიდხანს არ ყოფნიდა და განსაცდელში უეცარი წამოჩოქება იყოღა.

თავის სიმართლესა და გამარჯვებაში დარწმუნებული ივანე ათაბაგი მოთმინებით ელოდა გადამწყვეტ ბრძოლას.

ამიტომ ახლა დინჯად იყო და თუმცა კათალიკოსზე მეტ შეურაცხყოფას გრძნობდა, გარეგნულად დიდ აღელვებას არ იჩენდა.

იჯდა სავარძლის ზურგზე მისვენებული, ოდნავ მოჭუტული თვალებით სადღაც შორს რხედებოდა და სახეზე დამციანავი ღიმილის შუქი უთამაშებდა. კათალიკოსი ბრღვენივდა.

ლაშარის ხატში მეფის მთელი ნამოქმედარა ივანეს გაზვიადებულად ათჯერ წინ დაულაგა, მაგრამ ათაბაგი მაინც ვერ აღაშფოთა და წონასწორობიდან ვერ გამოიყვანა. ბოლოს უკანასკნელი საბუთი მოიშველია და პატივმოყვარე მხარგრძელს გესლი ჩააწვეთა:

— არ მინდოდა მეტყვა, რუსთველის ლექსი საქვეყნოდ უმღერიათ, უხარხარიათ და ხალხიც უციინებიათ!

ივანეს სახე შეეცვალა და, თუმცა თავის შეკავება სცადა, აღელვება მაინც ვერ დაფარა.

— რომელი რუსთველის ლექსი?

იყოღა ათაბაგმა, რომელ ლექსზეც იყო ლაპარაკი, მაგრამ არ იმჩნევდა და განგებ ისე იკითხა, ვითომ მისთვის სულ ერთი ყოფილიყოს, ვისი ან რა ლექსი ემღერათ.

— ვმ! რომელი რუსთველის ლექსიო! — მწარედ ჩაიღიმა კათალიკოსმა — მესხი მელექისი, ჭრისტესაგან შეჩვენებული შოთას ლექსი უმღერიათ:

მთაში აიჭრა მხარგრძელი, თვალთიან რისხვის
 მთოველი,
 დახოცა, შეზზე ააგო ქალი და ბავშვი ფხოველა,
 შიშით ჰკრთის ქართლი, კახეთი, ლიხთიმურეთი.
 ყოველი:
 ვაჰ, თუ ჰქეთაც მობრუნდეს, უკეთესს არც წეენ
 მოველიათ.

წამღერებით, მკაფიოდ თქვა ლექსი
 კათალიკოსმა, დაამთავრა და ათაბაგს
 შეხედა: ივანეს მრისხანებისაგან სახეზე
 მგლის ფერი დასდებოდა და თმა-წვერი
 აწლოდა.

კათალიკოსმა ენაზე იკბინა. ერჩია,
 მიწა გასკდომოდა და ივანესთვის არ
 გაეგებინებინა, რომ ეს უმსგავსი ლექსი
 მანაც, სრულად საქართველოს ეკლე-
 სიის მეთაურმაც იცოდა.

ივანეს პირველად როდი ესმოდა
 რუსთველის ლექსი, მაგრამ ახლა უფრო
 იმან აღაშფოთა, რომ იგი კათალიკოსის
 ბავეთაგან მოისმინა. როგორ ყოფილა
 გავრცელებული მესხი მელექსის ეს
 უხამსობა, თუკი იგი უწმინდესი ტაძრის
 ყველაზე მღალსა და ლაზლანდარობი-
 სათვის მუდამ კარდახშულ სფეროშიაც
 კი შეღწეულა!

გაბრაზებისაგან აცახტახებულმა ივა-
 ნემ არ იცოდა, ვის ან რას დატაკებოდა.
 ხელში ქაშანურის ძვირფასი ფიალა მო-
 ჰყვა, კედელს შეანარცხა და ფეხზე წა-
 მოვარდა.

უცებ ბალხის გუგუნე და დაფდაფე-
 ბის ხმა გაისმა.

ივანე გამოერკვა, სარკმელთან მიიქ-
 რა და კოზიმიტი გადასწია.

სიმღერით მოდიოდა მეფე და მისი
 ამალა:

ლაშარელის ლურჯისა
 ფაფარი სხავის გიშრისა,
 შაჯდება, გაემართება,
 კოტორ გაყეება ნისლისგან, **საქართველოს მწერთა კავშირი**
 თავის უმთ მიეშველება,
 ხან რომ არ იყოს მისვლისა...

ათაბაგის სასახლეს რომ გაუსწორდ-
 ნენ, ახალციხელმა თორღვა პანკელს
 მხარი გაჰკრა და გადაულაპარკა:

— მეფეზე დიდი და ბრწყინვალე სა-
 სახლე მოიწყო, ან კი რატომ არ მოა-
 წყობდა, მეფის სახელი-და აკლდა, თო-
 რემ ძალით მეფესაც აღემატებოდა!

სარკმელთან კათალიკოსიც მვიდა
 და ფარდის მეორე ყურეს ოდნავ ას-
 წია.

— აჰა, ივლიანე, მეფე იგი მეკერ-
 პე! — წართქვა კათალიკოსმა და მრის-
 ხანე თვალებით გახედა ბრწყინვალე
 ამაღის თავში მიმაჯალ მეფეს.

ახალციხელისა და პანკელის საუბარს
 თუ მოჰკრა ყური ლაშამ, იმანაც უნე-
 ბურად მხარგრძელის სასახლეს ახედა.

მოულოდნელად მეფის თვალი ჯერ
 ათაბაგის და მერე კათალიკოსის თვალთ
 შეხვდა.

ორთავემ უცებ ფარდა ჩამოუშვეს და-
 ნაშაულზე წასწრებულუბივით და სარკ-
 მელს მოსცილდნენ.

— ივლიანე მეკერპე! — ერთხელ კი-
 დეე კბილის ღრქიალით წართქვა კათა-
 ლიკოსმა.

— ხოლო ისარმან ზეცისამან მოკლა
 იგი! — მრისხანედ, გარკვევით თქვა
 ათაბაგმა და გოლისნადიგბის მოულოდ-
 ნელი გამეღანებით შეშფოთებულ კა-
 თალიკოსს თვალი თვალში გაუყარა.

თავი მესამე

გლზნი სასახლეში

სასახლის გაღვანთან მოეგებნენ მე-
 ფეს მსახურნი და კარისკაცი.

ლურჯას ავჯანდაში მისწვდა ორი
 ვაკეკი და მეფე ფოთოლივით მსტბუ-
 ქად გადმოველო უნაგირს.

მეფის ამალამაც დაიქვეითა და ლაშს
 მიჰყვა სასახლისკენ.

სასახლის ეზო ფერადი მარმარილო-
 თი იყო მოფენილი. პირველად სარკესა-
 ვით გაკრიალებულმა მარმარილოს ფე-
 ლაქანმა მოსკრა თვალი ლეხუმს. ფეხის
 გაცურებისა ეშინოდა და ნაბიჯს სიფრ-
 თხილით ადგამდა პრიალა იატაკზე სია-
 რულს შეუჩვეველი გლეხი.

სასახლე დიდებული იყო გარედან. მაღალი სვეტები და ლამაზი პორტალები, ერთიმეორეში ჩახლართული ჩუქურთმების რთული ხეეულები და ოქროს ფურცლით დაფარული სახურავი მნახველს უჩვეულო სიმდიდრითა და გემოვნებით ხრბლავდნენ.

შიგნით კიდეც უფრო ლამაზი იყო მეფის სასახლე. გადაჩეული სიმდიდრითა და ბრწყინვალეობით დაბრმავებული მიგრიაული გაოგნებული მიჰყვებოდა მეფის ამაღას.

ფართოსვეტებიან დარბაზთა კედლების მოოქროვილ ფონზე იშვიათი ხელოვნებით შესრულებული მოზაიკა ბრწყინავდა. მოზაიკა თამარის მეფობის სიდიადეს, მისი დროის ძლევაშისილ ომებსა და საქართველოს კეთილდღეობისათვის უმშვენიერესი დედოფლის მუდმივ ზრუნვაზე მოუთხოვდა. მარმარილოს მოზაიკით მოხატული იატაკი კიდეც უფრო გასაოცარი ოსტატობით გადმოსცემდა საქართველოს მკენარეულსა და ცხოველების სამყაროს სიმდიდრესა და ქვეყნის ბუნებრივ სილამაზეს.

ყველაზე მეტად ოქროსა და ვეცხლის ესოდენი სიჭარბე კრიდა თვალს ქალაქში პირველად ჩამოსულს და სასახლეების უნახავ მიგრიაულს: დარბაზთა კედლები თუ ქერი, სვეტები თუ იატაკი, ყველაფერი ოქრო-ვეცხლის ფურცლით დაფარულად ეჩვენებოდა.

წყნარად, მსუბუქად მიაბიჯებდნენ მოფარდაგულზე მეფე და მისი მხლებლები.

ყველა გასასვლელთან, მოსახვევთან და კართან მძიმედ შეპურვილი ბუმბერაზები იდგნენ, მეფის დანახვაზე წელში ჩეცებოდნენ და თავს იატაკამდე ხრიდნენ.

სასტუმრო დარბაზში დაეთხოვენ თანხმლები დიდებულები მეფეს და სხვადასხვა გასასვლელით დარბაზებში გაიფანტნენ.

მეფემ საწოლი პალატებისკენ გაიყოლა ლუხუმი. მსახურებმა მეფეს სასვენებელი პალატის კარი გაუღეს.

ლაშამ კარის მცველად ლუხუმი დაადგინა და არავინ შემოუშვაო, უბრძანა.

უზარმაზარ, ოქროქედილ კართან გაქვავდა ფარშუბდაბლუჯული მიგრიაული.

ქალების კისკისმა გამოარკვია. მოფარდაგულის თავში სამი, ერთიმეორეზე უტურფესი ქალი გამოჩნდა. მათგან ყველაზე ლამაზმა და მდიდრულად მორთულმა დანარჩენი ორი სიცილ-კისკისათ უკან გააბრუნა და თვითონ ასკინკილას ცეკვით და სიმღერით პირდაპირ მეფის საწოლისკენ წამოვიდა.

კარს რომ მოუახლოვდა, შეჩერდა, ეტყობოდა, ელოდა, რომ მცველი კარს გაუღებდა, მაგრამ უძრავად გაშეშებულ გოლიათს რომ შეხედა, წამით შეცბა. თავით ფეხებამდის აათვალიერა, ბოლოს ჭრელ პაპიქებზე დააქცერდა და სიცილი აუტყდა.

გოლიათი შეიშმუნა, ტლანქად შეირყა და შეშფოთებულმა ტალავარზე დაიხედა.

კისკისა ქალიშვილმა სახე ისევ კუშტად შეიკრა, ტუჩი აბზიკა და კარს სახელურისკენ წაიღო ხელი. კარის წინ ლუხუმი აღიმართა და გზა გადაუღობა.

— განზე მიდექ, დათვო! — ზიზლით შეუძახა ქალიშვილმა.

მეფის მცველი, თითქოს არც გაუგონიარო, ზურგიით კარსმიყრდნობილი იდგა და წარბსაც არ ხრიდა მოთმინებადუკარგული ქალის წინაშე.

— გზა მომეც-მეთქი — უკვე ანჩხლად შესძახა ქალიშვილმა და მკლავში ჩააფარდა მიგრიაულს.

ლუხუმი კვლავ გაქვავებულივით იდგა, წმაგაკმედილი და გაკერპებული.

ახლა ორივე ხელი ჩაავლო უცნობმა ქალიშვილმა მეფის მცველს, თან ფეხებს აბაკუნებდა და გაავებული გაჰკიოდა:

— შენ ვინა გდიხარ, რომ მე არ მიშვებ, მომეცა-მეთქი, თორემ...

ხმაურზე მეორე კარი გაიღო და ლაშა გამოჩნდა.

გაკაპახებულ ქალსა და გაჯიუტებულ

მცველს რომ შეხედა, გაეცინა, მათკენ წამოვიდა, ქალიშვილს ზურგიდან წამოეპარა და ხელებით თვალები დაუხუტა.

— გამოშვი-მეთქი, ეს ვინაა არი! ლაშა, მიშველე... ლაშა... — და პატარა ბავშვივით ატირდა ქალიშვილი.

— აქა ვარ, აქაა! — გამოაჯავრა ლაშამ, ხელები თვალთაგან მოაშორა და მისკენ შემობრუნებულ, თვალცრემლიანი რუსუდანს გადაეხვია.

მიგრიული მებდაცემულივით შეტორტმანდა, მიხვდა, რომ რალაც დიდი დანაშაული ჩაიდინა, კარს მოცილდა, მუხლზე დაიჩოქა და მეფეს გზა მისცა.

— ეს ჩემი და არის, რუსუდანი, იგი ყოველთვის უნდა გამოატარო! — უთხრა მეფემ, ქალს მხარზე ხელი მოხვია და წაიყვანა.

ზღურბლთან წამით შემოტრიალდა მეფის ასული რუსუდანი, ნამტირალევმა. მცველს გაუღიმა, ენა გამოუყო და პალატში მიიმალა.

სირცხვილისა თუ დანაშაულის შეგნებით შემდრკალი ლუხუმი თავბრუდახვეული წამოდგა, მუხლი ეკვეთებოდა და თვალში ხეირიანად ველარ იხედებოდა, მაგრამ თავს სძლია და ისევ ქანდაკივით აისვეტა მიხურულ კართან.

რეტლასხმულივით იდგა კართან მაგრიაული.

თვალწინ სულ ტუჩაბუებელი მეფის ასული უდგა და ათასჯერ წყევლიდა თავის უგონობასა და ხეპრეობას. როგორ ვერ იცნო ხემწიფის და, როგორ შეირცხვინა თავი სამსახურის დაწყებისთანავე! რას იფიქრებს მეფე, რას იტყვიან კარისკაცები, მსახურები, მცველები...

ფიქრი ასე გაფართოვდა, შორს წავიდა და ლაშარის ხატში ცისფერკაბიან გოგონას მისწვდა.

რას იტყვის ლილე? ან სად არის ახლა იგი? როგორ არა ჰგავს თუმას მოკრძალებული, ჩუმი და ლამაზი გოგონა სასახლის ნებიერს, მოუხრდებელსა და ლამაზ რუსუდანს!

შაინც რომელი უფრო ლამაზია —

ლილე თუ რუსუდანი? — თავისდაუნებურად აეკვიტა ლუხუმს ეს ფიქრი და ცალ-ცალკე იწყო ორდევს სრუეთისა და ნაკლის განხრეკა: ლილე ნაზია და ტანწვრილი, რუსუდანი — ოდნავ უფრო დაბალი და ტანსრული; ლილე შეათვალა და შეავგვრემანი, რუსუდანი — თეთრყიროშიზი და ცისფერთვალუბა; ლილე მინდვრის ყვავილევით მორცხვია და ჩუმი, რუსუდანი — თამამი და კუშტი...

უცებ კარი შიგნიდან გაიღო, ზურგით კარსმიყრდნობილი ლუხუმი წაბარბაცდა, კნალამ წაიქცა, დაფაცურდა, თათქოს თავის საფიქრალს მალავსო, წელში ისევ სწრაფად გასწორდა, გაიჭამა და თავდაბრილმა წარბქვეშ გახედა პალატიდან გამომავალ ლაშასა და რუსუდანს.

რუსუდანს წყენა დავიწყებოდა და უკვე კარგ გუნებაზე იყო. ლუხუმის წინ შეჩერდა და ეშმაკურად უთხრა:

— მეფეს წაწლობა მოსწონებია. შენ, ალბათ, ბევრი წაწალი გეყოლება, ფშაველო!

ლუხუმს სახე აელეწა, თვალები დახარა და ხმა ვერ ამოეღო.

— ღონიერი ჩანს შენი ახალი მცველი, ნახე, რა მაგარი კუნთები აქვს, წელან ძვრა ვერ ვუყავი. — ატირინდა ისევ რუსუდანი, ლუხუმის მარჯვენა მკლავს თავისი ორივე ხელი შემოართყა და ვერკი შემოაწვდინა.

— ღონიერი კი არა, გმირია, ნამდვილი ბუმბერაზი. ხმაღში უნდა გენახა, სამ ხევსურს როგორ მარტო გაუმკლავდა! — შეაქო ლაშამ დარცხენისა თუ სიხარულისაგან სახეწამოწითლებული ლუხუმი. მერე რუსუდანს მოუბრუნდა და სიცილით უჩურჩულა:

— მაგ მკლავებს ერიდე, თორემ ნეკნები არ შეგჩნდება!

რუსუდანს ეშმაკურად გაუღიმა: მაგას ვერ ქალი არ მოუკლავსო, ჩურჩულითვე უპასუხა, ლუხუმისკენ ქუფრად მობრუნდა და მკაცრად უთხრა:

— სასახლეში ფშაურად არ რცემენ,

ფხოველო. აბანოში წადი და ეგ გამკურული ტანსაცმელი გამოიცვალე!

მეფემ თავის დაქნევით დაუდასტურა ლუხუმს რუსუდანის ნათქვამი და დამაიქაურობას გამოჰრდა.

მსახურებმა მოძებნეს მიგრიაული, წაიყვანეს და კარგად ასამხრეს, მერე აბანოსკენ გაუძღვენენ და მექისეს ჩააბარეს.

აბაზანიკენ მიშავალი, ტანშიშველი ლუხუმი აქეთ-იქით იხედებოდა, ფარულად ზომ არაეინ მიუერებსო შიშობდა, ვეება ტერფებს ფრთხილად იდგამდა მარმარილოს ცეც ფილაქანზე.

აბაზანაში, ცხელ წყალში გაწოლილი გოცებით შეჰყურებდა ჰრელ კედლებს. ყველაფერი მდიდრულად იყო ნაკეთები, სიფაქრით და გემოვნებით.

კანი რომ კარგად დაუღობო ცხელმა წყალმა, მექისე შემოვიდა. გამხდარ, გაძვალტყავებულ მექისეს წეროსავით წერლი ფეხები ჰქონდა. შემოსვლასთანავე დაახეულა და მისი ხრინწიანი ხელებმა ლომის ბუხნივით გაისმა გუმბათოვან აბანოს კედლებში.

მექისემ ცხელი წყლით ჰურტლები ააგსო და ლუხუმს გასძახა:

— მოზანდი!

ლუხუმი მიიმედ ამოვიდა აბაზანიდან, თლილი ქვის ტახტზე გაიშობა და თვალი ჰერს მიაპყრო.

მექისე მოუბოდიშებლად ზედ შეადგა ამოდენა ვაჟაკს, ტანის ზელა დაუწყო და ტაცატაცი აუყენა.

პირველად ეუცხოვა მიგრიაულს მექისის ასე მოურიდებელი ქცევა, მერე თანდათან ეამა და დამშვიდდა.

— ქართველი ხარ? — დაბლიდან ეკითხება ლუხუმი მის ზურგზე ჰინკასავით შემჯდარ მექისეს.

— არ ვისი! — მოკლედ უპასუხა მექისემ.

უცნაურმა პასუხმა გააოცა მიგრიაული.

— აგრე გამხდარი რათა ხარ? — ისევ შეეკითხა ლუხუმი.

— აბანომ ისის... — ისევ მოკლედ მისკრა მექისემ. ლუხუმმა შეატყა, რომ მექისე მასთან სალაპარაკოდ არ იყო განწყობილი. ერთხანს გაყურდა, მერე თავიდანვე აკვირებული კითხვა მოეძალა და მექისეს ასძახა:

— მსახურები თუ ასეთ აბანოში იბანენ, მეფეებისა როგორილა იქნება!

— არ ვისი! — ცივად თქვა მექისემ, ზურგზე ხელი დაარტყა და აბაზანაში ჩასვლა ანიშნა.

წყალში დიდხანს არ დააყენა, ისევ უკან მოიხშო და ახლა ქისით დაუწყო წვირის გაცლა. ქისის პირველსავე გასმაზე ჯგაგარივით აიშალა ქონნარევი წვირე ლუხუმის მთელ ტანზე.

— დიდი ხანია ტანი არ დაგიბანია? — იკითხა მექისემ.

— მდინარეში ყოველდღე ვიბანდი. — დარცხვენით მიუტო ლუხუმმა.

— მდინარის სხალი სრვი სხალია... ჩუხჩი არ გაცივლებს, აბანოს სხალი კარგად გასმინდოს... — უხსნიდა მექისე და თან ქისით ტყავს აძრობდა.

როგორც იყო მორჩა, წვირე გაშორდა და მთელმა სხეულმა რაღაც სააჰო სიმსუბუქე იგრძნო.

— გაამოს! — უთხრა მექისემ, უკანასკნელად რომ გადაავლო წყალი, ხის ქოშებში გაყო ფეხები და ხეულებითა და კახაკუხით გავიდა.

აბანოში ახლა სხვა კაცი შემოვიდა, წარბები ქალივით ჰქონდა კობტად გამოქნილი და ტანს კეკლუცად მოარხევდა.

უცნობს ხელით რაღაც კოლოფები მოჰქონდა.

შემოსვლისთანავე ნაზი, ქალური დამილით მიეხალმა ლუხუმს და ტახტზე გვერდით მოუჯდა.

კოლოფები გახსნა, ხელისგულზე რაღაც წამლები დაისრისა და ლუხუმის ტანს დაუწყო ზელა.

ლუხუმს არ ეამა ნელსაცხებლის ნაზი, დამხნედავი სურნელი, მაგრამ იფაქ-

რა, აღბათ, ასეა მიღებული სასახლე-
შიო, ხმა არ ამოიღო და ნებას დაჰყვა.

ბოლოს თმას მისწვდა უცნობი.

— ეგ რალა საჭირია? — წაილულ-
ლულა ლუხუმმა.

— ნაბრძანები მაქვს! — მოკლედ მოს-
კრა ისტატმა და ლუხუმის ჯაგარივით
გამეშვებული თმის დაღობას შეუდგა.

მასაესა და თმის დავარცხნას რამ
მორჩა, ლუხუმს ძვირფასი აღმოსავლუ-
რი ხალათი მოახურა და სულის ერთი
შებრეტი სანთლები ჩააქრო.

— რად აქრობ? — გაიოცა ლუხუმმა.

— მომყე... — ჩურჩულით უთხრა უც-
ნაურმა კაცმა, ხელი ჩაჰკიდა და წინ გა-
უძღვა.

ლუხუმი მინდობილად მიჰყევებოდა.
მისმა მეგზურმა სადღაც შეახვეყინა,
ფარდის იქით გაატარა, მერე ხელი
უშვა და გაქრა.

— სად წახველ, ძმობილო? — გას-
ძახა მიგრიაულმა და კედლებზე ხელი
მოაფათურა.

— აქ მო, ლუხუმო! — ოდნავ გასა-
გონად გამოეხმაურა ქალის ხმა.

ლუხუმი სმენად იქცა. თითქოს ხმა
ეცნაურა.

— აქეთ მოდი, ნუ გეშინია. — ისევ
მოესმა ქალის ჩურჩული.

— ვინა ხარ? — გასძახა გაოცებულმა
ლუხუმმა და გაუბედავად წავიდა იქით,
საიდანაც ქალის ხმა მოესმა.

რამდენიმე ბიჯი რომ წადგა, ვრაც
მოეგება, სახესა და ტანს ვერ ხედავდა
სიბნელეში, მხოლოდ ხელზე ხელის შე-
ხებით მიხვდა, რომ ქალი უნდა ყოფ-
ლიყო: გრძელი, ნახი თითები და ფაფუ-
კი ნები ჰქონდა.

ახლა უცნობ ქალს მიჰყვა ბნელში
ლუხუმი. ქალი შეჩერდა, დაბლა დაიხა-
რა, ეტყობოდა, ჩამოჯდა და ლუხუმს
მოესმა:

— ტახტია, ჩამოჯექ.

ლუხუმი ტახტზე დაეშვა და უცებ
გაახსენდა, რომ უცნობ ქალთან ნახევ-
რადმიშველი იყო. შეიმშუშნა, საშინ-
ლად ეუბნებულა.

— წაწლობა მასწავლე! — უჩურჩუ-
ლა ქალმა და მოეხვია.

ღიაცის კოცნამ ერთიანად წაშალა ვაჟ-
კაცი, თავებზე დაეხვია, ქალს ხელი დააე-
ლო და აიტაცა.

— ნელა... ნელა... ნეკნები დამილე-
წე, დათვო! — შესძახოდა ქალი და
ყელზე ეხვეოდა ვაჟკაცს.

„დათვოო“, თითქოს ისევ ეუცნაურა
ქალის ხმა ლუხუმს, მაგრამ ახლა ფიქრს
თავი არ ჰქონდა, გონდაკარგული ლომ-
ნიდა ნახევრად ტიტველ, მკერდსავსე
ქალს.

წელს ქვევით სწვდა ვაჟკაცი. ქალმა
იწყინა და ახლო არ მიიკარა.

— ჯერ ვიწაწლოთ. წაწლობა მას-
წავლე... ჯერ ნუ... ჯერ ნუ... — ჩურ-
ჩულით ეუბნებოდა ქალი და აცახცახე-
ბული ხელით ვაჟკაცის ხელს იშორებ-
და.

გამშაგებულმა ლუხუმმა მაგრად აყო-
ცა და უცებ, თავისდა უნებურად, ერ-
თი ისეთი უბინა ზედა ტუჩზე, რომ
ქალმა ტკივილისაგან შეჰკივლა.

გამწარებულმა მოწყვეტით სტკიცა
ყბაში და ზე წამოიჭრა.

— საღლა უნდა გამოეჩნდეთ... —
წაიტირა ქალმა და ქეთინით ბნელში
გაუჩინარდა.

ლუხუმს ისევ ეცნაურა ქალის ხმა,
უფრო მაშინ, როცა გაბრაზებულმა
ამოიტირა. ეუცნაურა და შეკრთა.

— ნუთუ? ნუთუ ის იყო? არა... ეს
რა საფიქრებელია! — შუბლზე ხელი
მოისვა აბუნარი ფიქრის მოსაშორებ-
ლად და ბნელში ზეზე წამოიდგა.

ისევ ფეხის ხმა მოესმა.

ვილაცამ ხელი ჩაჰკიდა და ახლა იმ
კაცის ხმა ჩაესმა, მომყეო, რომელმაც
წელან აქ შემოიყვანა.

წინანდელზე მეტი იარეს ბნელში.
ბოლოს კარის წინ გაჩერდნენ.

— გააღე, ტანთ ჩაიცივი და სასახლის-
კენ წადი! — უთხრა უცნობმა მიგრია-
ულს და გაშორდა.

ამდენი მოულოდნელობისაგან გოგ-
ნებულმა ლუხუმმა კარი ფრთხილად

გააღო. თვალი ნელ-ნელა შეეჩვია სან-თლების შუქს.

პატარა ოთახში იყო. ტახტზე ახალი ტანსაცმელი დაუხვდა, ისეთი, სასახ-

ლეში რომ ეცვათ შეკურვილ მცველებს.

ჩამოჯდა და განდილისაგან გაშტერებული ჩაემას შეუდგა.

თავი მეოთხე

ორი ზნა და ორი ბანაჟი

სანამ თამარი ცოცხალი იყო, ყრმობიდანვე მეფის თანამოსაყდრედ გამაცხადებული ლაშა სამეფოს საქმეებში არ ერეოდა, ნადირობასა და სანახაობას, ცხენოსნობასა და მობურთალობას უფრო ეტანებოდა და საქართველოსა და ყმადნაფცი ქვეყნების სხვადასხვა კუთხეში მოგზაურობდა.

უფლისწული ვერ ხედავდა, როგორ ნელ-ნელა და ოსტატურად აცლიდა ხელიდან ძალასა და გავლენას ჰქვიანი მხარგრძელი მის მომავალ მეფობას.

ორნი ძმანი იყვნენ მხარგრძელნი და ორივენი ერთი მეორეზე მეტად საყვარელი და ახლობელი იყვნენ თამარისთვის.

უფროსი — ზაქარია უფრო ახოვანი იყო, ომში უხორცოსავით უშრშარი, წყობაში შეუდრეკელი და სამხედრო საქმის სწორუბოვარი მცოდნე და ხელოვანი. იგი უფრო ალალი და უეშმაყო, გულის მრმყოლი, წრფელი და უანგარო იყო.

უმცროსი, ივანე, გმირობაში ძმას ტოლს არ დაუდებდა, მაგრამ უფრო გონების მიმყოლი, დინჯი და შორს გამკერტი, გულდახურული და ანგარიშვანი იყო.

ძმები თამარის უცვლელი ვაზირები იყვნენ და მაშინდელი საქართველოს სახელისა და ძლიერების განფენასა და ამაღლებაში ორივეს დიდი ღვაწლი მიუძღოდა.

ზაქარია საქართველოს მხედრობის მეთაური, ამირსპარსალარი იყო. ყველა დიდი ომი, ყველა მნიშვნელოვანი ბრძოლა, რომლებმაც მთელს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში ქართველთა უძლეველობის სახელი მოჰფინა, მიაი

სამხედრო გეგმით და უშუალო ხელმძღვანელობით გადაიხადეს ქართველებმა.

ივანეს სახლთუხუცესობა ჰქონდა და ისიც ზაქარიას მხარდამხარ თავდადებით იბრძოდა ყველა ომში.

გამკრიახმა მსახურთუხუცესმა იცოდა, რომ სამხედრო ძლიერებაზე დამყარებულ ისეთ ქვეყანაში, როგორც საქართველო იყო, სახელმწიფოს ნამდვილი მმართველი მხოლოდ ის იქნებოდა, ვისაც ესოდენ მრავალრიცხოვანი და ძლივეამოსილი ლაშქარი დაემორჩილებოდა.

მხედრობაში თავის გამოჩენისათვის, მოლაშქრეთა შორის სიყვარულისა და პატრვისცემის დამსახურებისათვის არაფერს ზოგავდა ივანე. თავის ხელქვეით სარდლებს უხვად აჯილდოებდა, ერთგულებს დაწინაურებდასა და წინ წაწევად შველოდა და ყველას დასანახავად აშქარად მფარველობდა.

ზაქარიას შემდეგ, თითქოს ივანეს გარდა, სხვა აღარავინ უნდა ყოფილიყო ამირსპარსალარობის ღირსი, მაგრამ ლაშქარს თავისი რჩეული ჰყავდა. უმცროს მხარგრძელზე ბევრად ახალგაზრდა, მაგრამ საბრძოლო დამსახურებით მასზე გადამეტებული.

ეს გმირი შალვა თორელი იყო.

სიკაბუკითვე ომებში დავაყვაცებულ შალვას წყობასა და მტრის კვეთებაში, მშვილდოსნობასა და ცხენოსნობაში სწორი არ ჰყავდა.

ზაქარიამ იმთავითვე შენიშნა და დაათვასა შალვას მხედრული ნიჭი, გამკრიახობა და შემმართველობა. ბრძოლას ყველაზე მძიმე უბანზე გზავნიდა ხოლმე ახალციხელს, კაბუჯ სარდალსაც

ბედი არასოდეს ღალატობდა და უკან მუდამ გამარჯვებული ბრუნდებოდა.

პირველად მთელი მხედრობისა და მეფის ყურადღება შამქორის ბრძოლაში მიიპყრო ახალციხელმა.

ამ ომში შალვა წინამძროლ ჯარს სარდლობდა. დავით სოსლანისა და ორივე მხარგრძელის მეთაურობით მთავარი ლაშქრის მოსვლამ რომ შეაგვიანა, მტრის აურაცხელ მხედრობასთან კარგა ხანს მარტო წინამძროლთ მოუხდათ გამკლავება.

ცენზოკლულმა და ჩაბალახდალუწილმა ახალციხელმა არათუ უკან დაიხია მტრის სიმრავლის წინაშე, არამედ მთავარი ძალის მოშველებისას თავდაცვას სისტემატურად შეუტია სპარსელებს და, იერიშზე გადასულმა, ფიცხელ ბრძოლაში ხელთ იგდო ხალიფასგან დაზოღ წარმოგზავნილი დროშა.

გამარჯვების შემდეგ მთელი ლაშქარი ამ უმნიშვნელოვანესი ნადავლის სანახავად მოდიოდა. ამ ნადავლითვე წარუდგა შალვა თამარს და იმ დღიდან მისი სახელი მთელ სამეფოს პირზე ექერა.

გმირისა და მიუთხრობელი მეომრის ქაბუკობაშივე მოხვეჭილი სახელი შემდგომს ომებში კიდევ უფრო განამტკიცა შალვა ახალციხელმა.

ექვი აღარავის ეპარებოდა, რომ ზაქარიას შემდეგ საქართველოს ძლევა-მოსილი მხედრობის მეთაური, ამირსპარსალარი შალვა ახალციხელი იქნებოდა.

მაგრამ მიიცვალა თუ არა ზაქარია, თამარმა ამირსპარსალარობა მსახურთუხუცეს ივანეს შესთავაზა.

ივანემ, სრულიად დამსახურებულად, მეფის ტახტისა და სამშობლოს ერთგულების გამო თამარის მეფობის უკანასკნელ წლებში ხელმწიფეზე განუსაზღვრელი გავლენა მოიპოვა.

ზაქარია რომ გარდაიცვალა, მხარგრძელმა ისარგებლა მეფის ამ ნდობით, თამარის მიერ შემოთავაზებულ ამირსპარსალარობას არ დასჯერდა და ხელმწიფეს ათაბაგობის პატივი სთხოვა.

ათაბაგები მთელს აღმოსავლეთში სულთანთა აღმზრდელები იყვნენ, მეფეთა მამებად იწოდებოდნენ და მეფის ნაცულობასა და ზოგჯერ მეფობასაც ესწევენენ.

თამარმა უყოყმანოდ მიანიჭა ერთგულ ყმას ათაბაგობის უაღრესი პატივი. მხარგრძელმა ამირსპარსალარობაც შეითავსა, უნებისყრთო მწიგნობართუხუცესს ვაზირთპირველობა თითქმის მიატაცა და სამოქალაქო და სამხედრო ხელისუფლება ერთად იგდო ხელთ.

თავის ადგილზე მსახურთუხუცესად ივანემ თავისივე ბიძაშვილი, მხარგრძელთა გვირის უმცროსი შტოს წარმომადგენელი ვარამ გაგელი მოიყვანა.

ხალხი და მტრები რომ თავის უზომო თავგერძობაზე არ აელაპარაკებინა, მხარგრძელმა თამარს შალვა ახალციხელის მეჭურჭლეთუხუცესად დანიშნეს სთხოვა.

თამარს ეოცა და არაფრად ექაშნიკა მუდმივად ლაშქარსა და ომებში მყოფი ახალციხელის მეჭურჭლეთუხუცესობა, მაგრამ რაკი შალვასთვის გაეზირება მარცხ აღზევება იყო, მეფემ სახელოვანი სარდლისათვის წყალობა არ დაიშურა.

შალვას დანიშვნით მხარგრძელი, ერთი მხრივ, სამართლიანი კაცის სახელს იმტკიცებდა, მეორე მხრივ, ლაშქარში გავლენიან მეტოქეს იშორებდა სამხედრო საქმისაგან.

მხარგრძელი იმასაც ანგარიშობდა, რომ განუწყვეტლად მოლაშქრე და მეომარი მხედარი მეჭურჭლეთუხუცესის სავაზიროს თავს ვერ გაართმევდა, სამეფოს მართვაში თავის უნიჭობას ყველას აშკარად დანახებდა და მისი აქედანაც მოცილება ძნელი აღარ იქნებოდა.

მხარგრძელს ეს უკანასკნელი ანგარიში არ გამართლდა: ახალციხელმა დიდი მონღოლებითა და პასუხისმგებლობით მოჰკიდა ხელი მისთვის, თითქოს უცხო და შეუფერებელ, მეჭურჭლეთუხუცესობას.

სავაზიროში საქმის მცოდნე, ერთგული თანამშრომლები მოიყვანა, მუშაობა

მთლიანად გადააბალისა და სახელმწიფო საქურძლეში სრული წესრიგი დაამყარა.

ახალციხელის გავლენამ მეფესა და სახელმწიფო საქმეებზე კიდევ უფრო იმატა და ეს განსაკუთრებით შესამჩნევი ლაშას გამეფების შემდეგ გახდა.

თამარმა სიკვდილის წინ დიდებულებს მემკვიდრის ერთგულება და სახელმწიფოს მართვაში ერთნებაობა დაჰფიცა, ხოლო ლაშას ანდერძად დაუბარა: სანამ საქართველოს ძლიერების ორი ბურჯი — მხარგრძელი და ახალციხელი შენი ერთგული და თანამდგომელი იქნებიან, ქვეყანას არ გაუჭირდება და სამეფოს მართვა არ გაგიძნელდება; ეცადე, ეს ორი მთავარი ერთმანეთს შოარიგო, მათი განხეთქილება შენს ძალას შეაჩრევს და სახელმწიფოს დალუბავსო.

სამეფოს ამ ორი ბურჯის მორიგება რომ შეუძლებელი იყო, ლაშას გამეფებისთანავე ცხადი გახდა: მეფე თვითონ იყო იძულებული, თავისი უღრესად შეზღუდული უფლების გაფართოებისათვის ებრძოლა. მისი დონე უმთავრესად მეფის სწორად განდიდებულ ათაბაგის წინააღმდეგ იყო მიმართული და ამ ბრძოლაში მთავარ ქომაგად და მხარის დამჭერად შალვა ახალციხელი ჰყავდა. შალვას თავისი საკუთარი ანგარიშიც ჰქონდა ივანესთან.

ორნი ძმანი იყვნენ ახალციხელებიც. უფროს ახალციხელსაც ივანე ერქვა, ისიც ცნობილი მოღვაწე და გამოჩენილი სარდალი იყო.

სიყრმიტვე მზედრობაში ფეხმდგმულ შალვას გულწრფელად უყვარდა ორივე მხარგრძელი.

ივანე მსახურთუხუცესი ახალგაზრდა შალვაათვის სახელმწიფო გონებისა და მხედრული ვაჟკაცობის განსახიერება იყო, მისი ნაბვა მზნეობასა და სულერ სიმშვიდეს ჰმატებდა საქვეყნო ასპარეზზე ახლად გამოსულ დიდებულს.

უყვარდა ივანესაც ქაბუცი შალვა, მის გმირობასა და ბრძოლაში შემართებას, სიღინჯესა და საზრიანობას აფასებდა.

მაგრამ ფრთხილი იყო საკუთარ აღზე-

ვებაზე დღედაღამ მზრუნავი მსახურთუხუცესი, და ამიტომ ფეხმდგამი ახალციხელები ტახტისაგან შორს ჰყოლოდა და მათი სახელია და გავლენის ზრდა შეეწელებინა.

სწორედ ამ მოსაზრებით დაანრწენი ივანე ახალციხელი ახლად დაპყრობილი კარის ამირად, — იცოდა, რომ თურქებთან გაუთავებელი ბრძოლებით გამართულ მონაპირეს თბილისში ხშირად სასიარულოდ აღარ ეცლებოდა და მეფის კარის ცხოვრებისაგან მოწყვეტილი იქნებოდა.

თვითონ შალვა თამარის სიციცხლეში სულ ერთთავად ლაშქრობასა და ომებში იყო, მეფეს თითქმის თვალით ვერ ხედავდა და მის მიერ მოგებულ ომების გამო ჯილდოებს მეტწილად სხვა ღებულობდა.

შალვა ახალციხელი თვალს ხუჭავდა ამ დაუფასებლობაზე. არც მამულების სიმცირის გამო ამბობდა რასმე, თუმცა მხურჩანეები და მხარგრძელების წინააღმდეგ წამქეზებლები ბევრი ჰყავდა, მოშურნეებს ყურს არ უგდებდა და ორივე მხარგრძელს, და განსაკუთრებით ივანეს, მშობელი მამასავით სიყვარულითა და მოკრძალებით შეჰყურებდა.

ამ სიყვარულის მიზეზი ამადლებული და სხვათათვის უჩინო იყო. ახალციხელს ივანეს უღამაზესი ქალი — თამთა უყვარდა და ეს სიყვარული აბრმავებდა შალვას მსახურთუხუცესის ანგარ მოქმედებაზე.

უღრესად განდიდებულ მხარგრძელს თავისი ქალი თურმე დედოფლად უნდოდა და, როცა ახალგაზრდების სიყვარული იგრძნა და გამეღვანდა, თავისი დიდი ხნის განზრახულს შესასრულებლად ამოქმედდა.

რაკი თამთას საქართველოს დედოფლობა არ იწირა, ივანემ ჩუმიდ საქართველოს მოსაზღვრე მეფეებსა და სულთაებს შორის დაიწყო ღირსეული სასიძოს ძებნა.

თამთას შეუდარებელი სიტურფის ამბავი საქართველოს გარეთაც შორს იყო

გასული და უკვე ბევრი გვირგვინოანის უძლიობის მიზეზად ქცეულიყო.

ივანე მათ ძალასა და სიმდიდრეს წონიდა, ერთიმეორეს აღარებდა და არჩევანის გასათავებლად შესაფერის გარემოებას თუ შემთხვევას უცდიდა.

და შემთხვევამაც არ დაიგვიანა.

ხლათში სალაშქროდ მყოფ მხარგრძელებს ალყაში ჰყავდათ მომწყვდეული ეგვიპტის სულთნის შვილი — ხლათის მელიქი აუჰადი.

ხლათელები, უმთავრესად მოქალაქეები და ხელოსნები, მტერს არ ნებდებოდნენ და კარს მომდგარ ათასგვარ განსაცდელს მხნედ იტანდნენ.

თვითონ სასოწარკვეთილ მელიქს, თრიაქით გაბრუებულ აუჰადს, წინ თამთას სურათი ედო და გაეკრპებული მეციხოვნეების შიში რომ არ ჰქონოდა, მხარგრძელის ღამაში ასულის ტრფობით ჰქუდადაკარგული, საქართველოში მოხვედრისა და თამთას ნახვის სურვლით აქამდისაც ჩაბარდებოდა ტყვედ ქართველებს.

ბედმა სხვაგვარად ინდომა.

ერთ საღამოს შეზარხოშებული ივანე ცხენზე შეჯდა და სულ რაღაც ათიოდე ცხენოსნის თანხლებით ხლათის აუღებელი ციხე-სიმაგრის შემოსავლელად გაემართა.

გზად ხიდი უნდა გაეცლოთ. ხლათელებს ხიდი რამდენიმე ადგილას ჩაეტეხათ და ზედ თივა წაეთარებინათ, რომ გამვლელს ვერაფერი შეემჩნია.

შედგნენ თუ არა ქართველები ხიდზე, ივანეს ცხენს ფეხი შოგ ჩაუვარდა და მხედარი ძირს ისროლა.

ციხე-სიმაგრიდან გაფაციცებით მოთვალთვალე ხლათელებმა დაინახეს, როგორ მისცივიდნენ მზღებლები მხარგრძელს წამოსაყენებლად.

ძლიერი რაზმი ციხიდან გამოვარდა, ქართველებს ეცნენ, ივანე ტყვედ შეიპყრეს და ციხე-სიმაგრეში შეიყვანეს.

იმედგადაწყვეტილმა მელიქმა ფრიად გაიხარა საქმის ასე მოტრიალებით. ეჭვი არ იყო, ივანე მხარგრძელს ქართველები არ დათმობდნენ და ტყვეობიდან მი-

სი გამოსხნისათვის არაფერს დაზოგავდნენ.

მელიქ აუჰადს არა მარტო მხარგრძელ უპირად მოგების სურვილი აღეძრა, არამედ თავისი ოცნების შესრულების — თამთას შერთვას იმედიც ჩაესახა, და მართლაც ყოველივე ასე მოხდა.

ამის დატყვევებით გახვლებულ ზაქარიას პირველად ხლათის მიწასთან გასწორება უნდოდა. დანაქადის ასრულება არაფრად უღირდა, მაგრამ ივანეს სუცოცხლეს საფრთხეში ჩაგდების შეეშინდა.

მელიქმა ორივე მხარგრძელთან მოლაპარაკება გამართა და ტყვის გამოხსნა ძვირად დაუსვა ქართველებს: ხუთი ათასამდე ხლათელი ტყვე გაათავისუფლებინა, ათა ათასი დინარი ფულად გამოართვა და სიტურფით განთქმული ივანეს ქალი ცოლად მოიყვანა.

გუმიადელი მტრები მოყვრებად იქცნენ.

აუჰადი უსაზღვროდ ბედნიერი იყო საქმის ასე მოულოდნელი შემობრუნებით და გულის წადილის ასე იოლად შესრულებით, დიდების მოყვარე ივანე — ეგვიპტის ძლიერ სულთანთან დამოყვრებით და თავისი ქალის ხლათში გადედოფლებით.

საქართველოშიც ყველა კმაყოფილი და მოხარული იყო თამთას გადედოფლებისა და ხლათის მელიქის სახით ახალი მოკავშირის შოვნით.

მხოლოდ თავად ხლათის დედოფალი იყო უბედური გულის სწორთან სამუდამოდ გაყრით და სამშობლოდან გადაკარგვით.

მას არც ეგვიპტის უძლიერესი სულთნის სძლობა ხიბლავდა, არც განცხრომას მოყვარული აუჰადის ცოლობა, არც სიმდიდრით განთქმული ხლათის დედოფლობა.

ვანის ტბის პირად გაშენებულ სამართხის მსგავს ბაღებში გაუთავებელ ნადიმებს იგი სიამოვნებით გაეცეოდა ჯავახეთის ერთი ჩვეულებრივი სოფლის, პატარა თორის წყნარ ცხოვრებაზე, ნაქლებს სახელსა და სიმდიდრეზე, მაგრამ

დიდ სიხარულსა და სიყვარულის ბედნიერებაზე.

იქ დედოფლის ტახტი არ ექნებოდა თამთას, თავს მთავართა ასულები არ ედგებოდნენ შიშუნვარებად, მგოსანნი და მუტრბნი არ უგალობდნენ დამატებობელ პანგებს და მისი მზეთუნახავი პირის სანახავად სიზმრად მასზე შეყვარებული უფლისწულები არ დაიწყებდნენ დენას.

იგი დასჯერდებოდა თორისა და ახალციხის მყუდრო სამყოფელებს, რომელთაც იქ, ჯავახეთში, გლეხები რატომღაც „სასახლეს“ და „პალატებს“ ეძახდნენ, ვაჟაკობაში შეუდარებელ შალვას მკერდზე თავმიდებულ, თუგინდ სოხანეზედაც ტყილად და უშფოთველად დაიძინებდა. თავისი ქართველი მიჯნურებითა და უამრავი თაყვანისმცემელი ჭაბუკებით გარშემორტყმულს თამარის ფერხით მჯდომარეს, თავი უშალვს ტახტზე დაბრძანებული ეგონებოდა.

მის შეუდარებელ პირშვიობას, არცთუ ისე დიდ პატივმოყვარეობას, მაგრამ უზომოდ შეყვარებულ გულს საქართველოს უტურფესი ქალის, უებრო რაინდის ცოლისა და უძლეველი ვაჟაკების ოცნების სახელეც ეყოფოდა უნაპირო ბედნიერებისათვის.

თამთა გრძნობდა, რომ მამას მისთვის რჩეული ბედი უნდოდა და ხლათის დედოფლობა თავისი ქალისათვის უშალვს ბედნიერებად მიაჩნდა. მაგრამ ისიც იცოდა თამთამ, რომ მისი გადედოფლებით ივანემ საკუთარი სიცოცხლე და თავისუფლება იყიდა, და სწორედ ეს ტყენდა უფრო მეტად გულს მამის მოყვარულ ქალს.

იგი თავს გაყიდულად, მამის სიცოცხლისა და დიდების მსხვერპლად მიტანილად რაცხდა და ამის შეგნება კიდევ უფრო უმატებდა სატრფოსაგან განშორების ცეცხლს.

ხლათის ციხესთან მდგარი შალვა ახალციხელი ლამეებს ტეხდა იმის ფიქრში, თუ საიდან მიდგომოდა სმარეს თავისი ერთი მუქა მესხებით, რათა მო-

ულოდნელი იერიშით, ამირსპასალარის უცნობლად, დაეცა ციტადელი და მკერდი აუპადის ძვირფასი ტყვე გაემთხვინა.

როცა ივანეს განთავისუფლებაზე ფიქრით შალვას თვალს ძილი არ ეკარებოდა, ივანე ხლათის მელიქს თავის დახსნის პირობებზე ევაჭრებოდა და საყვარელი ქალის ცოლად მიცემის თანხმობას აძლევდა.

ახალციხელი სიხარულით შეეგება ტყვეობიდან უვნებლად გამოსულ ივანეს. ხლათის მელიქისათვის უამრავი ფულის გადახდას და ტყვეების დაბრუნებას არაფრად აგდებდა, რადგან გადაწყვეტილი ჰქონდა, ციხისათვის თავი შეეკლა და თამთასთან ივანეს გამოუხსნელად არ დაბრუნებულყო.

დაზავების მთავარი პირობის — აუპადისთვის თამთას მითხოვების შესახებ ქართველთაგან ლაშქარში მარტო ივანემ და ზაქარიამ იცოდნენ.

საქართველოში დაბრუნებულმა შალვამ გვიან შეიტყო თამთას გათხოვების ამბავი, იმდენად გვიან, რომ თავის გადადებასა და თამთას გამოხსნაზე ფიქრი ზედმეტი იყო. აურაცხელი მზითვით დატყრთული ქარაიანი უკვე ხლათის უდაბურ ველებზე მიიზღაზნებოდა და ძვირფას კუბოში მიუუფლავი მწუხარე თამთა თვალცრემლიანი მიიჩნეოდა.

ჯავრისაგან გახელებული შალვა სამყოფსა და საქმეს გაეცალა, როგორც მიჯნურთა წესი იყო, ველად გაიქრა და თავი ქვაბებსა და ტყეს შეაფარა.

მერე უფლისწული ლაშა, ვარამ გაგული და ბექა ჯაყელი შეუჩნდნენ, ტყიდან და ქვაბებიდან გამოიყვანეს, ნადირობასა და ლხინში აიყოლიეს და თანდათან ცხოვრებაზე გული მოუბრუნეს.

დიდი ხნისა და დიდ ცდის შემდეგ ვარამ გაგულმა თავის დიდ ბიძას შეაროგა შალვა. შერიგება ერქვა, თორემ შალვას გულს მხარგრძელზე რა მოუღებოდა! მის დამლუქველ ივანეს ანგარსა და პატივმოყვარეს, შვილის გამოიდევლსა და დამკარგავს ეძახდა, ცხადად თუ ფარულად.

რაც უფრო ღრმად უკვირდებოდა ახალციხელი მხარგრძელის მოქმედებას, მით უფრო რწმუნდებოდა, რომ მასი უბედურების მიზეზი მისივე მდგომარეობა იყო. შალვა რომ მამულებითა და სიმდიდრით მხარგრძელების ტოლი ყოფილიყო, მაშინ, ალბათ, ახალციხელიც სასურველი სასიძო იქნებოდა ივანეასთვის და, ვინ იცის, იქნებ თავისი ქალი თვითონვე შემოეძლია.

სამშობლოსა და ტახტის ერთგულ ახალციხელს სამსახური არც ქვეყნისთვის დაუკლია და არც მეფისთვის. ქვეყნის გარეშე და შინაურ მტრებთან ბრძოლაში სხვაზე მეტი სისხლიც გაუღია და თავდადებაც გამოუჩენია, მაგრამ „მეფეების წყალობა ხარბი მხარგრძელების მადას ვერ აუღიოდა და სხვისთვის აღარაფერი რჩებოდა“.

ახალციხელს აღარც ახსოვდა, ეს აზრი პირველად თვითონ მოუვიდა თუ სხვა ვინმემ ჩააგონა, მაგრამ ერთხელ რაქის ერისთავთან და დადიანთან წამოცდა და მათაც სათქმელს პირი მოხსნეს, დიდხანს დამარბული გულის ნადები გადმოაღაგეს და ახალციხელს „თვალი აუხილეს“.

— ვინ არიან ეს მხარგრძელები? — ბრდღვინავდნენ რაქის ერისთავი და დადიანი, — კაცმა არ იცის, ქურთის, სპარსის თუ ვისი ჩამომავლები არიან! ჯერ სომეხ ბაგრატიონებს მიუკედლნენ, სოჭხურად მოინათლნენ და ურცხვი სიპდიდრე იშოვეს. მერე, საქართველოს გაძლიერება რომ დაინახეს, ჩვენცენ გადმობარგდნენ.

ახალციხელს სხვა დროს სიცილადაც არ ეყოფოდა მხარგრძელების არაქართველობაზე ლაპარაკი. იგი კარგად ხედავდა, თუ როგორი თავდადებით აცემებდნენ დიდ ქართულ საქმეს, როგორი ერთგულებით ემსახურებოდნენ ქართველ მეფეებს მხარგრძელები. ისიც კარგად იცოდა, რომ დადიანს შური აღაპარაკებდა, რადგან ერთ დროს მიაიწინაპრების კეთილი მამულები და ციხეები, გოორგი რუსის აჯანყებაში მონაწილეობის გამო, მეფემ ვარდან დადი-

ანს ჩამოართვა და მხარგრძელებს მისცა. იცოდა ყოველივე ეს, მაგრამ იმდენად ძლიერი იყო მისი აღშფოთება მხარგრძელის მიმართ, რომ მის ყოველ სიკეთეზე თვალი დახუჭა და ამ ღვაწლმოსილი კარისკაცის მოქმედებაში მხოლოდ ანგარება და ორგულობა დაინახა.

როცა ამ შეხედულებაზე მტკიცედ დადგა, ახალციხელმა აშკარად იწყობრძოლა ათაბაგის ხელისუფლების შეუზღუდველობის წინააღმდეგ.

ამ ბრძოლაში ახალციხელი ეყრდნობოდა ჭაბუკ მეფეს, რომელსაც მცირე ერისთავები და აზნაურები, ვაჭარხელოსნები და მდაბიო მოლაშქრენიც უმაგრებდნენ მხარს. მეფის ამ მომხრეთაგან ყველას თავისი ინტერესი ჰქონდა: მცირე ერისთავები და აზნაურები საკეთარი აღზევებისა და გაძლიერების ერთადერთ პირობად დიდგვარიან მთავართა დასუსტებასა და ჩამომცრობას საზავდნენ, მდაბიო მოლაშქრეებს სწორედ ეს დიდგვაროვანი მთავრები ადგათ ყელზე, რომლებიც გზას უღობავდნენ დაწინაურებისა და ხელისუფლებისაკენ. ათაბაგის ყოელისშემძლეობა განსაკუთრებით ვაჭრებს ჰქონდათ მიზანში ამოღებული, რადგან მხარგრძელი პირველი ხელისუფლებრსა და შემამულის მდგომარეობას არ სჯერადებოდა, ვაჭრობასაც არ უკადრისობდა და საქართველოს მთელი აღებ-მიცემის ხელში ჩავლებას ცდილობდა.

ბუნებრივია, რომ ძალთა ასეთი დაპირისპირებისას თამარის ანდერძი სახელმწაფოს ძლიერების ორი ბურჯის— ივანე მხარგრძელისა და შალვა ახალციხელის თანამშრომლობის აუცილებლობაზე ძალას კარგავდა.

უთანხმოებამ დარბაზის პირველსავე სხდომაზე იჩინა თავი.

თამარმა თავის მემკვიდრესა და ვაზირებს ანდერძად მისი ნუსტის იერუსალიმს წასვენება დაუბარა. ლაშამ დარბაზის პირველსავე სხდომაზე დედის ამ ანდერძის აღსრულება მოითხოვა.

ათაბაგმა მოიწონა მეფის ზრუნვა დედის ანდერძის განხორციელებისათვის,

თავის მხრივაც განაცხადა, თამარის ნეშტი უთუოდ უნდა წავასვენოთ იერუსალიმსო, მაგრამ ესეც დასძინა, ამჟამად ხელსაყრელი პირობები არ არის ესოდენ დიდი და შორეული ლაშქრობისათვის.

— მაინც რა გვიშლის ხელს? — იკითხა მეფემ.

— მხედრობა, მზა არ არის ეგოდენ შორეული და ძნელი ლაშქრობისათვის. — მოახსენა ათაბაგმა.

— ლაშქრისათვის მე ვიზრუნებ. — მოკლედ მოსჭრა მეფემ.

— ლაშქრისათვის ზრუნვა და ლაშქრობის ვაზირობა ამირსპასალარის ხელთ არის. საქართველოს ამირსპასალარად და ათაბაგად მე დამადგინა დიდმა თამარმა დარბაზის ნებთა და თანადგომით. — მტკიცედ განაცხადა მხარგრძელმა.

— მე მეფე ვარ, ხელმწიფე, ყოველთა ვაზირთა უფალი და ყოველთა სამეფოთა საქმეთა განმგებელი.

— დღათუ მეფე ხარ, არაუმეტეს ხარ დიდისა თამარისა, რომელ სათნოებით შეიწყნარებდა განზრახვათა ჩვენთა. შენ ჯერ კიდევ ჰაბუკი ხარ, მეფე-ამიტომ უმჯობეს არს, რამეთუ დასხდომილნი დარბაზსა გამგებელი მიცემისა და მოღებისა, წყალობისა და შერიხებისანი გაკადრებდეთ და გაცნობებდეთ მეფესა და მაშინ-ღა სრულ იქმნას განგებული ჩვენი.

— არა წეს არს მეფეთა ბაგრატიონთა მონად ყოფა ყმათა თვისთა, არცა განყენება საქმეთაგან სახელმწიფოსათა. თანამდებ ვარ ზრუნვად აღსრულებისა დედისა ჩემისა ანდერძისა, მეფეთ მეფისა და დედოფლისა ყოვლის საქართველოსა. — გაცხარდა მეფე.

ათაბაგი დარბაზის ამ პირველსავე სხლომაზე დარწმუნდა, რომ მისი მოლოდინი გამართლდა, ლაშა იოლად არ დათხოვდა თავის უფლებებს და აღმოსავლეთის იმ მეფეების მდგომარეობით არ დაქაყოფილდებოდა, ორშაბათს, სამშაბათსა და ოთხშაბათს, რომ საბოჭარის გაქცევისა და შვება-განსვენებაში

იყვნენ; ხუთშაბათს, პარასევესა და შაბათს ნადირობასა და შექცევაში რომ ატარებდნენ და მარტოღონად ექვემდებარებოდნენ დასჯდის, სამეფოსა ნაქმესა განაგებდის და სამართალსა უზამდის ცხეთა, ქალაქთა და სოფელთა“.

ჰაბუკ მეფეს ნადირობასა და დროს ტარებაზე სული მისდიოდა, მაგრამ სურმიდანვე უაღრესად პატივისა და უფლების მოყვარე იყო და დედ-მამისაგან უკიდურესად განებთიერებული თუ რასმეს ამოიჩემებდა, თავს გადადებდა წადილის შესრულებისათვის.

ახლა ათაბაგისთვის აშკარა იყო, რომ მეფემ მისი ხელისუფლება ამოიჩემა და ლაშქრისა და სხვა სამეფო საქმის განსაგებლის თავის ხელში აღება განიზრახა უაღრესად განდიდებულ ფეოდალსა და დიდ ვაჭარს თავისი უფლების დასაცავად და შესანარჩუნებლად ძალაც შესწევდა და ჰქუაც მოსდევდა. მაინც ათაბაგმა ამ პირველ შეტაკებაზე საბოლოო განხეთქილება არ ინდომა და ზომიერება არჩია.

მიზეზი მეფესთან წაქივებისა — თამარის ანდერძის ასრულების წინააღმდეგობა ათაბაგს ხალხისა და ლაშქრის თვალში ჩრდილს მიაყენებდა, მაშინ როცა ჰაბუკ მეფეს კეთილშობილისა და დედის ანდერძის ერთგულის სახელს მოუხვეჭავდა. ამიტომ ათაბაგმა ისევ გონიერება მოიშველია. მეფესა და დარბაზს დამაჯერებლად განუმარტა იმჟამად იერუსალიმის დიდი ლაშქრობას განხორციელების შეუძლებლობა.

ჯვაროსანთა ლაშქრობა თითქმის ჩაშლილი იყო და სამამპალიანოს ქართველთა წინააღმდეგ თავისუფალი მოქმედებისათვის ხელი გახსნილი ჰქონდა. ქართველთა ლაშქარს პირისპირ ძლიერი, ჯვაროსნებთან ომებში გამოწრთობილი მუსლიმანები დახედებოდნენ, ხოლო ზურგიდან ერთი მხრივ, საქართველოსადმი მტრულად განწყობილი ბიზანტიის აზიის მფლობელის ლასკარისა და რუმის სულტანის, ხოლო მეორე მხრივ, ადარბადაჯანისა და სპარსეთის თავდასხმის საფრთხე ექნებოდათ.

დარბაზის სწორედ ამ კრებაზე ჩამოაყალიბა მხარგრძელმა თავისი შეხედულება საქართველოს სამეფოს მომავალზე.

მისი აზრით, ქართველებმა საყმაოზე მეტი იომეს და ისედაც მცირერიცხოვანი მოსახლეობა კლებას განიცდიდა. ახლა საჭირო იყო სისხლით მოპოებულს შემომტკიცება და ათვისება, დაპყრობილ ქვეყნებში ქრისტიანობის გავრცელება და მათი მოსახლეობას თანდათან გაქართველება. ქართველებმა ახალი ქვეყნები კი არ უნდა დაიპყრონ, დაპყრობილ ქვეყნებსა და ქალაქებში ციხე-სიმაგრეები უნდა აშენონ და შიგ ძლიერი რაზმები ჩააყენონ, ქვეყნის სანაპიროები უნდა გაამაგრონ, რომ მტერი აქეთ არ დაგვესხას თავსო.

— ხალხი და ლაშქარი დაილაღნენ და ურიცხვი ომის ნაყოფის აღება და შესვენება სურთ. არცა მშვილდი თავს იღებს მარადის გარდაცმულობას, არცა ძალი ორღანოსა მარადის განხიბულობასა, რამეთუ ესმსა ხმარებისა მათისაჲთვითეული მათი უხმარ იპოისო — განაცხადა მხარგრძელმა.

მხარგრძელის წინააღმდეგ ახალციხელმა ილაპარაკა. მან საქართველოს მომავალზე სრულიად განსხვავებული შეხედულება წარმოადგინა: იგი დიდი დავით აღმაშენებლისა და მისი ღირსეული მემკვიდრეების გზის გაგრძელებას მოითხოვდა, რადგან ამ გზამ მოიყვანა საქართველო აწინდელ ძლიერებასა და კეთილდღეობამდე. ახალი ომებითა და ახალი ქვეყნების დაპყრობით უნდა გაეძლიეროთ ჩვენი სამშობლო, ქართველი ხალხი ბრძოლასა და წყობას შეეჩეია და მთელი ჩვენი ძლიერება ამაზე უნდა დავაყაროთ, ხოლო თუ მეომრებს განავენებასა და უქმად ყოფნას შევიჩვევთ, ვაეკაცები დადღვალდებიან, გემოთ მიმყოფნი გახდებიან და გათამამებული მტერი რომ შემოგვიტყვეს, მოგვარების უნარი აღარ ექნებათო.

დარბაზი ისე გაიყარა, რომ არც იერუსალიმზე ლაშქრობის შესახებ მიუღია გადაწყვეტილება და ვერც მომავალს.

ლი მოქმედების პროგრამაზე მოხდა, ერთი მხრივ, მეფისა და ახალციხელისა და, მეორე მხრივ, ათაბაგისა და სხვა ვაზირების შეხედულებათა შეთანხმება.

ერთი რამ ცხადი გახდა მეფისათვის: ათაბაგის ძალა არა მარტო მის სიმდიდრესა და მომხრეების სიმრავლეში იყო, არამედ, უმთავრესად, იმაში, რომ საქართველოს შეიარაღებული მხედრობა მას ემორჩილებოდა და მის ბრძანებას ასრულებდა. ლაშას უყვირდა და ვერ შერიგებოდა იმ უცნაურ გარემოებას, როცა მეფის პირადი გვარდიაც, რომელიც მხოლოდ ორასი რჩეული ვაეკაცი-საგან შედგებოდა, უშუალოდ მეფეს კი არა, ამირსპასალარსა და ათაბაგს ივანეს ემორჩილებოდა.

მეფესა და მის მომხრეებს ან ლაშქრის უფროსობა უნდა ჩაეგდოთ ხელთ, ანდა ამ ლაშქრისათვის სხვა უფრო ძლიერი ძალა უნდა დაეპირისპირებინათ.

ქაბუქმა მეფემ და ახალციხელმა ერთდროულად ერთის მიღწევაც მოინდომეს და მეორისაც.

დიდგვარიან ფეოდალებთან ბრძოლაში ლაშას მუდამ დავით აღმაშენებლის მაგალითი ედგა თვალწინ. თავისი დიდი მიზნის — ურჩი მთავრების ალაგვისა და ძლევამოსილი საგარეო ომების წარმოების განსაზოციელებლად აღმაშენებლის მსგავსად ყოფილთა ლაშქრის გამოყვანას ფიქრობდა მეფე. ეს განზრახვა ახალციხელმაც მოიწონა და მეფემ ყვეჩალების ხანთან — კოტიანთან ქართველი და რუსი დიდგვარების საშუალებით საიდუმლო მოლაპარაკება გამართა.

მხარგრძელსაგან ფარულად რომ ყოფილთა გამოსხმის საქმეს აგვარებდა, მეფე ნელ-ნელა მუდმივ ჯარშიაც თავისი ერთგული მეთაურების გამრავლებას ცდილობდა.

უპირველეს ყოვლისა, მეფემ თავისი პირადი გვარდიის გადახალისება გადაწყვიტა, რათა მხარგრძელს მისი ყოველი ნაბიჯი არ სცოდნოდა. ორასი კაცი-საგან შემდგარი რჩეული ვაეკაცების რაზმი ნელ-ნელა გაზარდა, ძველი, მხარ-

გრძელის მიერ დაყენებული მცველები ახლით შესცვალა და ამ მცირე სპის სათავეში მონაყოფილი, სიყრმოდან მის მცველად ნამსახური ეგარსლანი დანიშნა.

ტანბრგე, თავზეხელაღებული გოლიათი, ძალღივით მეფის ერთგული ეგარსლანი ზვიადი და ქედმაღალიც იყო. ლაშას გულისათვის ცეცხლში გადავარდებოდა, მაგრამ მეფის დიდებულთაგან არავის თავისზე ღირსეულად არ ცნობდა და, თუმცა ამჟამად არ ამქლავებ-

და, ფარულად მეფის ორგულ დიდებულთა დამხობასა და საკუთარ აღზევებაზე ოცნებობდა.

ეგარსლანი გარეგნულად ისევ მხარგრძელს ემორჩილებოდა, მაგრამ მეფის უნებურს არაფერს აკეთებდა, ამირსპარსალარს ჰკუთხდა არ ეკითხებოდა და თავის შეხედულებით მოქმედებდა. მეფის მცველი სპა ნელ-ნელა ათაბაგის ზრუნვისა და ზედამხედველობისაგან თავისუფლდებოდა.

თავი მესამე

მეჯუგოვის ცოლი

„სჯობს გამინათოს სული ღვინომ და შენმა შუქმა,
ვიღრე ამო ღვთის ვედრებით დრო მოვკლა უქმად“.
ოზარ ჰაიამი.

აგერ რამდენი დღე გავიდა სამეფოს კარზე ლუხუმის მოსვლიდან. ამ ხნის განმავლობაში იგი ანრდილივით ყველგან თან დასდევდა თავის სათაყვანებელ მეფეს.

ლაშას ლამე შინ არ ეძინა. მეტწილად ქალაქგარეთ ბაღებში ატარებდა. სადაც მივიდოდა, ლუხუმს თან წაიყვანდა, კართან მცველად დააყენებდა და შინ იშვიათად შეიყოლებდა. შუალამემდე და ხშირად დილაშდის რჩებოდა ლაშა ამ კარს იქით, რომელსაც ლუხუმში იცავდა.

მიგრაულს წარმოადგენდაც არ ჰქონდა, რა ხდებოდა კარს მიღმა. დროდადრო სიმღერა და ქალების კისკისი მოაღწევდა ხოლმე მის საგუშაგომდე.

უკან დაბრუნებისას მთერალი მეფე ცხენზე ძლივს ჯდებოდა, ერთგულ მცველს მძასავით კოცნიდა და ჯიბეებს ოქრო-ვერცხლით უესებდა.

ლაშა ასეთ შემთხვევებში მეტწილად ვადაცემული დაიარებოდა, ალბათ, მეფის დიდ სახელს უფრთხილდებოდა.

გამთენიანებაბრუნებულს ნაშუადღევამდე ეძინა, მერე, თუ გადაუღებელი სახელმწიფო საქმე არ ჰქონდა, ისევ დროს სატარებლად მიდიოდა, ტივებით მტკვარს დაჰყვებოდა საქეიფოდ, ან და-

ლაშებისას ვარსკვლავების სათვალთვალ კოშკში ავიდოდა და, როგორც ამბობდნენ, ვარსკვლავების ჩხრეკით ქვეყნის ბედსა და მომავალს გებულობდა.

ბევრს დადიოდნენ, და ბევრს ქეიფობდნენ, მაგრამ ლუხუმის სამსახური ისეთი იყო, რომ დასვენებისა და ფიქრისთვის ბევრი დრო ჰქონდა.

იგი მეტწილად მეფის სამყოფელის კართან იდგა, წინ და უკან გადი-გამოდოდა და ფიქრობდა... ანკი სხვა რა უნდა ექნა ცოცხალ კაცს, საქმე არაფერი აწუხებდა და საათობით ისე როგორ გაძლებდა, რომ რამდენიმეჯერ ფიქრით თავისი ლამაზი კახეთი არ შემოეცვლო, დედ-მამის სამშობლო კუთხე ფშავი არ მოენახულებინა და, ბოლოს, თუ შეთვის გზა-წვრილებს არ ასდევნებოდა და თავის სათაყვანებელ ლილეზე არ ეოცნება.

როგორც კი ლილეს მისწვდებოდა მასი ფიქრი, უნდოდა თუ არა, თვალწინ თითქოს უკვე დავიწყებული, აბანოში მომხდარი უსიამო შემთხვევა წარმოუდგებოდა და ისევ ამდენხანს პასუხგაცემელი კითხვა დაუდგებოდა წინ:

— ნუთუ? ნუთუ ის იყო?

მეფესთან ამბები მოჰქონდათ: მთელ საქართველოში, დიდ ტაძრებსა თუ პატარა საყდრებში მღვდელმთავრებმა და უბრალო ზუცესებმა კვლავ წარმართობის წინააღმდეგ იწყეს ქადაგებო. ზოგი იმასაც ამბობდა, მეფის სახელის აშკარა ხსენებას ვერ ბედავენ, თორემ ჩუმ-ჩუმად მეკერპეობის აღდგენას მას სწამებენო.

ხალხში მითქმა-მოთქმა იყო, თითქოს მეფეს ლაშარის ხატში თავისი კერპი აღმართოს და ახლა არმაზსა და ზედა-ზენზედაც წმინდა ნინოს მიერ დამზობილი კერპების აღდგენას შესდგომოდეს.

დილით ადრე ადგა ლაშა, სადღესასწაულოდ გამოეწყო და წირვაზე წაასვლელად გაემზადა. დღეს კათალიკოსს უნდა ეწირა და, როგორც გაგებული ჰქონდა, ქადაგებასაც აპირებდა. ამიტომ ჩქარობდა ხელმწიფე და აქამდისაც სოონში იქნებოდა, რუსუდანს რომ არ შეეგვიანებინა.

მეფის ასულსაც მოესურვებინა საყდარში წასვლა და მშისათვის ეთხოვა— ერთად წავიდეთო.

სასახლეში მოსვლის პირველ დღეს რომ ნახა მიგრიაულმა, მერე აღარ გამოჩენილა რუსუდანი, ამბობდნენ, შეუძლოდ არისო. მაგრამ დის მოყვარული მეფის მზიარლება და სასახლეში გაჟეჟებული უზრუნველობა ამ ნათქვამს არ ეწყობოდა.

დღეს გათენებიდან უგუნებობა დაჰყვა ლუხუმს, ტანი ცუდს უაზრებდა და გაურკვეველის უსიამო მოლოდინში იყო.

როგორც იქნა, გვიან გამობრძანდა მეფის და. კარს რომ მოუახლოვდა, თითქოს შეკრთა და ფეხი აერია. მანაც არ შეიძინია, სახე მოღუშა და ისე გაიარა სწრაფად, დარბაზის შესასვლელთან ვაჭვავებულ მეფის მცველს ზედაც არ შეხედა.

ჯაჭვის ახალი პერანგი ეცვა მიგრიაულს, ხელთ უზარმაზარი ფარ-შუბი

ეპყრა და თავზე ლაშაბა მუზარადი ეხურა.

რუსუდანის დანახვისთანავე საზე-
ლუწა, დაიბნა, მუხლებში უღონობა იგრძნო და თავი არ აუღია, ისე გაუღო კარი. ვხა რომ მისცა, წამით მზერა ვაპარა და მეფის დის ზედა ტუჩს შეასწრო თვალი: ტუჩს ნაკბენის თუ ნაკრევის კვალი აჩნდა.

კარი მიხურა. ლუხუმი ერთხანს გონდაკარგულივით იდგა. მუხლები ციებიანივით უცახცახებდა და, რომ არ წაქეუულიყო, ორივე ხელთ შუბს დაყრდნობოდა.

თანდათან გონი დაუბრუნდა და თითქმის სიზმარივით დავიწყებული, აბანოში მომხდარი შემთხვევა ხელახლა თვალწინ წარმოუდგა.

გონებაში ერთხელ ჩაქედილი კითხვა ისევ დაჟინებით მოეძალა:

— ნუუ ის იყო? ნუთუ?

— ღმერთმა ნუ ქნასო, — უკვე ხმამალლა აღმოხდა აბეზარი ფიქრით და ტანჯულ ვეკაცს, თავისივე ხმის თვითონვე შეეშინდა და ტანში ცივად გასცრა.

ფიქრიდან გამორკვეულმა იქურობას მოაღლო თვალი: არავინ უყურებდა, არც არავინ უსმენდა, ფარ-შუბი მოიმარჯვა, წელში გასწორდა და კარის წინ ჩუქო, მძიმე ნაბიჯებით დაიწყო ბოლთის ცემა.

ხალხით გაქედილ სიონის ტაძარში მალაღიე ბევრი იყო და დაბალიც, მაგრამ ველისციხელი მეფისმცველი ყველაზე ახოვნებს შორისაც მთელი თავით მალაღი ჩანდა. იგი ჭროლა, გამჭრიანი თვალებით ათვალეირებდა იქ მყოფთ.

ყველაზე წინ, ზედ ამბონთან ცალკერძ მეფე, ვარამ გაგელი და თორელეზი იდგნენ, ცალკერძ მხარგრძელი და მეფის და რუსუდანი.

ლუხუმი ხარბად აკვირდებოდა ჭალარაშერთულ, ჭარმაგ ათაბაგს. მხარბეკ-განიერი და ტანსრული იყო მხარგრძე-

ლი. თეთრგარეული შავი თმა-წვერი სანდომიან იერს აძლევდა ნახმლევეებით გამკაცრებულ მის სახეს.

მამობილის ფართო მკერდზე მიეყრდნო თავი რუსუდანს, ივანეს ცალი ხელი მხარზე მოეხვია შვილზე მეტად საყვარელი აღზრდილისათვის და მშვიდი, გონიერი თვალებით, სასოებაში წასული შეჰყურებდა მფრინავი ანგელოსებით მოხატულ მაღალ ჰერს.

შალვა ახალციხელი მეფის ახლო იდგა. ჩაფიქრებულმა წამით თავი ასწია, მეფის ახალი მცველი რომ შენიშნა, შორიდან გაუღიმა და მიესალმა.

ლუხუმს კმაყოფილებისაგან სახე გიჟებოდა. მეფის ახლობელთაგან თავიდანვე სხვაზე მეტად მოსწონდა მიგრიაულს ახალციხელი. შალვა გულწრფელი იყო და პირდაპირი. მტრის მტრობაც აშკარა იცოდა და მოყვრის სიყვარულიც. მეფე ალალი გოლით უყვარდა და მისი ერთგული ადამიანების დაფასება თავის მოვალეობად მიიჩნდა. შეუდრეკელი და ახოვანი იყო შალვა. ერთმანეთზე ვადაბმული ხშირი წარბები საიდრო ღრუბელივით გადმოხუროდა მის ორბულ ცხვირსა და დიდ შავ თვალებს. მარცხენა ლოყაზე, შუბის ნალწისა თუ ნახმლევის ნაკვალევი ღრმა ფოსოდ აჩნდა. ეს მცირე ღილისოდენა ნაჭრევი უზღებოდა კიდევ, სიმკაცრესა და სიქუფრეს ჰმატებდა მუდამ გასაღიმებლად გამზადებულ მის სახეს. მცირე მღელვარების, სიხარულის ან აღტაცების წუთებში ეს პატარა ფოსო შეუტრყდებოდა, ვერცხლისწყალივით აუთამამდებოდა და მთელ სახის ნახევარს მოსტაცებდა ხოლმე.

მეფის მცველიდან შვება მხარგრძელზე გადაიტანა ახალციხელმა და მაშინვე სახის მარცხენა ნახევარმა ნერვულად უწყო თამაში.

ასე იდგა ხოლმე ამბონის წინ მხარგრძელი ძველადაც, მშვიდი და უდრტყინველი. მხოლოდ მაშინ, ცალ მხარეს რომ რუსუდანი ედგა, მეორეს თამთა უმშვენებდა.

უწყალად მოიგლიჯა მკერდიდან ღვი-

ძლი შვილი დიდების მოყვარე მხარგრძელმა და შორს, საღაღაც ვანის ტბის ნაპირებზე გადაკარგა, საქართველოს უტურფესი ასული ურჯულ სპარსელებს ჩაუგლო ხელთ და ცოცხალიცა და მკვდარიც წასაწყემდად გასწირა.

შორიდან დროდადრო ამბები მოჰქონდათ, თითქოს თამთა თავის ქმარს, ეგვიპტის სულთნის ძეს, მელიქ აუჰადს გაგიყვებით ჰყვარებოდეს, და ქმარზე ვაქვეყნის საქმეებზე უსაზღვრო გავლენა ჰქონოდეს. ხლათელებმა თურმე თავიანთ სათაყვანებელ დედოფალს „გურჯიეთი“ უწოდეს და მის საქებრად ლექსებსა და სიმღერებს თხზავდნენ. მასზე გამოჯნურებული ვაჟკაცების უთვალავ რიცხვს მელიქ აუჰადის უმცროსი ძმა, უფლისწული ამრაფიც მიჰმატებია, სამყოფთაგან გავრილა და ახლა თავის მოკვლავზე ან თავისი ძმის სიკვდილზე ოცნებობს, რომ უღამაზეს დედოფალს დაეპატრონოს.

სჯეროდა შალვას, რომ ყოველივე ეს მართალი იქნებოდა, რადგან თამთას სიღამაზე და გონიერება მან სხვაზე უკეთ იცოდა, მაგრამ თამთას გულშიც ხომ სხვაზე ღრმად იყო ჩახედული ახალციხელი და როგორ დაიჯერებდა, რომ ეს გული მისთვის ასე მალე გაცივდებოდა.

სიყვარულისაგან გახელებულს, წმინდა საყდარში მღვარ შალვას თავში ბოროტი ფიქრები უტრიალებდა. ფიქრიდან მგალობელთა გუნდის სიმღერამ გამოარკვია.

ამბონზე კათალიკოსი შედგა ტაძარში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. მლოცველთ სამგზის ჯვარი გადასახა კათალიკოსმა.

ათაბაგმა პირჯვარი გადაიწერა და გულზე მოწამესავით დაიკრიბა უზარმაზარი ხელები.

შალვამ ისევ სასოებაში გარდასულ ათაბაგს შეხედა, მისი წარსული გაიხსენა და თვალწინ დაუდგა „რჯულისათვის მისი თავდადება“.

აღვილად დათმო სომეხთა სარწმუნოება. მხარგრძელმა. ანგარიშმა სომხურად მონათულა უკარნახა მის წინა-

პრებს, ახლა ანგარიშმავე მიაღებინა ივანეს ქართული მართლმადიდებლობა და ისე იოლად მოინათლა ჩვენს რჯულზე, თითქოს ტანსაცმელი გამოეცვალოს.

რამდენჯერ უფიქრია შალვას, რომ ვაქეცი ამირსპასალარი ზაქარია მხარგრძელი რყო. რაც არ სწამდა არ ირწმუნა, მხედრული პირდაპირობით მეფეებს წინაშე უარი თქვა აღსარების გამოცვლაზე და, მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ეკლესიაში გადმოსვლა ბევრ ახალ სიკეთეს უქადდა, მაინც სომხურ რჯულზე დარჩენა არჩია.

კათალიკოსი თანდათან ხმას უმატებდა. კერპთაყვანისმცემლობას გამობდა და შეჩვენებას უგზავნიდა.

ძველი აღთქმის გაკვეთილები გაახსენა მორწმუნეებს, ღვთის მიერ ბოშონთა და კერპთა შემუსვრის არა ერთი მაგალითი მოიყვანა.

მეფე გოცებელი უყურებდა მოხუცი კათალიკოსის გაკაპასებას და სახეზე ღიმილს ვერ იშორებდა.

ბიზანტიური და ქართული ნეოპლატონიზმის მსოფლმხედველობაზე აღზრდილი ლაშა უძღვები ეპისკოპოსებისა და გარყვნილი ბერების ქრისტიანობას უმეცართა თაყვანსაფარად, დაერღო-მილთა და მიხრწნილთა სარწმუნოებად თვლიდა.

ქეიფსა და დროსტარების მოყვარული ქაბუცი მეფე ხორცის დათრგუნვის ქრისტიანულ მოძღვრებაში მიმზიდველს ვერაფერს ხედავდა.

სამაგიეროდ, მშვენიერებისა და ვაქეციობის ტრფიალ ლაშას ძველი ქართული წარმართული რელიგია უაღრესად პოეტური ფერებით ეხატებოდა, თავისი გულბრყვილო ალეგორიებით, ბრწყინვალე დღესასწაულებითა და პროცესიებით, ძალისა და ვაქეციობის ზეიმით.

იგი ქართულ წარმართობას გმირებას რელიგიას ეძახდა, ხოლო ქრისტიანობა ბუნებით მონებისა და გლახაკების სარწმუნოებად მიაჩნდა.

მეფე გულსტივილით ხედავდა, როგორ იჩაგრებოდა და იღვენებოდა ქრისტეს ეკლესიის მიერ გმირობისა და რაინდობის მომღერალი სარწმუნოება.

ბარად ეს სარწმუნოება თითქმის უკვე გამქარაიყო და ახლა მიუვალ მთებში-ლა ითქვამდა სულს. იქაც ეკლესიის მოძალების შედეგად ქრისტეს რჯულთან შეგუებრთა და დათმობით-ლა იგრძელებდა არსებობას.

ქრისტეს სარწმუნოების მქადაგებლები თვითონ მიდიოდნენ ამგვარ დათმობაზე იქ, სადაც ძალით ვერაფერს აწყობდნენ. მთვარისა და მზის ღეთაებათა წარმართულ დღესასწაულებს წმინდა გიორგისა და ღვთისმშობლის სახელით იხდიდა ხალხი და ხევისბერებისა და ქადაგ-მეთხავეების გვერდით სწორად ხუცესები ქრისტიანულ წიგნლოცვას ატარებდნენ.

ხედავდა ლაშა, თუ როგორ იხრწნებოდა მის თვალწინ ერთ დროს მოწინავე, განათლებისა და პროგრესის მედროზე ქრისტიანობა. უზომოდ გამდიდრებული და განებივრებული ეკლესია სიხარბის, უძღვობისა და გარყვნილების მორევში იხრჩობოდა. მისი მეთაურები მამულების შემომტევაზე, საეკლესიო ყმებისათვის გადასახადების გადიდებასა და ამქვეყნიურ ფუფუნებაზე უფრო მეტს ფიქრობდნენ, ვიდრე თავიანთი სამწყსოს მოქცევაზე სიკეთითა და სიწრფოებისაკენ.

ერთ დროს ახლისათვის მებრძოლი ქრისტეს ეკლესია ახლა თვით ებრძოდა ყოველივე სიახლესა და მოწინავეს. მისი მსახურნი ასეეტრზმსა და ღვთის მორჩილებას უქადაგებდნენ მრევლს, თვითონ კი ყველას დასანახავად განცხრომასა და აღვირახსნილობაში ეჯაბრებოდნენ ერისაგანთ — მთავრებსა და დიდებულებს, კარისკაცებსა და დღევაპრებს.

საქართველოს ეკლესია ერთნაირი ფანატრზმით ებრძოდა სომხურ გრიგორიანობასა და ქართულ წარმართობას.

განათლებული მეფე სასაცილოდ იღებდა ეპისკოპოსთა გაუთავებელ კა-

მათსა და თავგამოდებას და თვითონ ყველა სარწმუნოებისადმი შემწყნარებლობას იცავდა: არა მარტო ლამაობასა და ლამაობაში იღებდა მონაწილეობას, არამედ სომხურ ეკლესიასა და მამადიანურ მიზგითშიც თავისი ფეხით მიდიოდა.

ყველა ამ საინტერესო თუ მოსაწყენ-რიტუალებში მეფეს უფრო გარეგნული მხარე იზიდავდა. სექტანტებისა და დოგმატიკოსების დაუსრულებელ ჩხუბს მასხრად იღებდა, ხოლო სარწმუნოებათა გამო ატეხილ ომებს ირონიით უყურებდა.

თავად მეფე არც ერთ სარწმუნოებაზე ბოლომდე მტკიცედ არ მდგარა.

ახალი რწმენა უცებ აღაფრთოვანებდა ხოლმე, მაგრამ უცებვე მოაზერებდა თავს. ნეოპლატონიზმით გატაცებული, ერთხანს სუფიებს დაუკავშირდა, მაგრამ სუფისტური ასკეტიზმისაგანაც ისევე მალე იბრუნა პირი, როგორც ქრისტიანულისაგან. ჭბაუყ მეფეს, რომელსაც ცალ ხელზე მიმინო უჯდა და ცალი ხელით ცხენდაცხენ ყანწის დაცლა ჰქონდა ჩვეულებად გადაქცეული, ომსა, ნადირობასა და ზიფათებში დავაყვაცებულ უფლისწულს, რომელსაც ლამაზი ქალის ერთი გამოხედვა ქვეყანას ერაჩია, ყურანზე მეტად ომარხაიამის სიბრძნე იზიდავდა, ხოლო ქრისტიანული დოგმების ზეპირობას დედანში ჰომეროსისა და ჰორაციუსის კითხვას არჩევდა.

კათალიკოსი თანდათან ხმას უმაღლებდა: რომელთა უწმინდური სარწმუნოების განქიქებას ბერძენთა მუკერა მეფის ივლიანეს ამბავი მოაყოლა. წარმართობისაკენ განათლებული აღმსიანების მობრუნება ველურობაა და პირველყოფილობისაკენ დაბრუნების უგუნურ ცდად წარმოადგინა.

კათალიკოსის მსჯელობამ თანდათან მიიზიდა და დაიპყრო მეფის ყურადღება. მას თვალწინ წარმოუდგა იმპერატორ კონსტანტინისაგან დევნილი, ლეგონერების მიერ ფარზე აყვანილი და იმპერატორად გამოცხადებული განათლე-

ბული და შემმართებელი ივლიანე. ლაზნიოსისა და ედესიოსის მოწაფე იმპერატორი გაბედულად შეუდგა მისთვის საქმლველი ქრისტიანობის წინააღმდეგ ლაშქრობასა და წარმართობის აღდგენას. პოეტურად აღგზნებული იმპერატორი სინამდვილისაგან მოწყვეტილი აღმოჩნდა და გმირულად დაეცა ვაჟაკობისა და სილამაზის სარწმუნოების აღდგენისათვის კეთილშობილ ბრძოლაში.

ლამას ფიქრადაც არ მოსვლია, თავისი ნიჭი და შესაძლებლობა ძლიერი და განსწავლული იმპერატორის ნიჭსა და შესაძლებლობაზე მალა დაეყენებინა. ის, რაც ყოვლის შემძლე იმპერატორისათვის აღმოჩნდა მიუწვდომელი, მისთვის მით უფრო ძნელი და შეუძლებელი იქნებოდა.

გული სტიკოდა მეფეს იმპერატორის უღონობაზე, რომელსაც უკან შემოსაბრუნებლად ჩაჭიდებული მძლავრი ხელები მიამტვრია ისტორიის ჩარხის ბრუნვამ.

მით უფრო გულისტკივილით შეჰყურებდა იგი საყუთარ უღონობას. მას წარმართობის აღდგენა და ოფიციალურ რელიგიად აღიარება არც უფიქრია, მაგრამ ეკლესიისაგან ხალხის რწმენის დევნასაც ვერ ურიგდებოდა რწმენის თავისუფლების მომხრე მეფე.

დიდებულები და სამღვდლოება ეკლესიის ავტორიტეტს იცავდნენ და წარმართობის ყოველგვარ გამოვლინებას ცეცხლითა და მახელით ებრძოდნენ. თვითონ შალვა ახალციხელიც, მეფის უახლოესი თანამზრახველი და თანამდგომელიც კი ურყევად იღვა ქრისტეს სარწმუნოებაზე და საქართველოს შემდგომ წარმატებასა და დიდებას ქრისტიანობის განმტკიცებაში ხედავდა, და თუ მაინც მეფესთან ერთად ესწრებოდა ხოლმე სახალხო დღესასწაულებს, ამას უფრო ხალხის სიყვარულის მოსაპოვებლად და ათაბაგის გამოსაწყვეად სჩადიოდა.

ქადაგობის ეშხში შესულმა კათალიკოსმა ცოცხლად დაუხატა მსმენელებს

ივლიანე განდგომილი: თავნებად და უზნეოდ წარმოადგინა იმპერატორი. უჩვეულო გამოცოცხლებით ლაპარაკობდა საქართველოს ეკლესიის მეთაური მეკერპე იმპერატორის გუნებასა და ხასიათზე, გარეგნობასა და ქცევაზე. და ლაშა გიორგი შინაგანად გრძნობდა, რომ კათალიკოსი საქართველოს მეფის ნაცნობ სურათს უხატავდა მსმენელებს.

ეტყობოდა, იქ მყოფ დიდებულთაგანაც ბევრი ჩასწვდომოდა კათალიკოსის ქარაგმას, თავი მეფისაკენ მოებრუნებინათ და მისი სახის მცირედი მოძრაობის ფარულად თვალის დევნებით ცდილობდნენ ნათქვამით მომხდარი შთაბეჭდილების დაქერას.

მეფე კი იღვა თავაწეული, ყურადღებით უსმენდა ქადაგებას და თითქოს მას არაფერი ეხებო, არხეინი, დამცინავი ღიმილით შეკეჟურებდა გაფოფრილი მოხუცის თვალთაგან ცეცხლის ფრქვევას.

კათალიკოსი აშკარად იწვევდა საბრძოლველად ვილაც ძლიერსა და ძალაუფლებით გამპარტავებულს, რომელსაც დაიფიყებოდა რომ ამ ქვეყნიური ხელისუფლება დროებითია და უმაღლესი ხელისუფალი იქ, მაღლა არის, ყოვლის მცოდნე და ყოვლის მხედველი, დაუსაბამო და უსასრულო ღმერთი.

კათალიკოსი კიდევ უფრო გაცხარდა, უკანასკნელად დაარისხა ქრისტეს რჯულის უარყოფლები, ჯოჯოხეთის მარადიული ცეცხლითა და სამუდამო წაწყმედით დაემუქრა ვილაც უძღებესა ქრისტესაგან მიდრეკილს.

— ხოლო ისარმანზეცისაშან მოკლას იგი! — ხელაპყრობით შეღალადა კათალიკოსმა და წამით ჩამოვარდნილ სამარისებურ სიჩუმეში უცებ გაისმა ვაეკაცის ომახიანი ხმა:

— ნუ იყოფინ, უფალო!

კათალიკოსს ხმა ჩაუწყდა და სახე გაუფითრდა. მრისხანედ მოხედა იქით, საიდანაც ხმა გაისმა. მუხლზე დაცემული, ხელაპყრობით მოღალადე ათაბაგი რომ დინახა, გაშრა.

— ნუ იყოფინ, უფალო! არა გარდმოავლინო რისხვა შენი ქართველთა ზე-

დან, იხსენ და დაიფარე მეფე ჩვენი გიორგი!

მლოცველები ერთი კაცებით მოსწუნდნენ, მუხლებზე დაეცნენ და სასოებით გაიმეორეს მხარგრძელის ლაღისი:

— ნუ იყოფინ, უფალო! არა გარდმოავლინო რისხვა შენი ქართველთა ზედან, იხსენ და დაიფარე მეფე ჩვენი გიორგი!

ტაძარში ორნი-ლა იღგნენ ფეხზე — მეფე და კათალიკოსი. ხაფანგში მომწყვდეულევით იყო მეფე. იგი მიხვდა, რომ ათაბაგის ლაღადისმა საფარველი ახადა კათალიკოსის გულს ნადებს, ქარაგმა ახსნა და მთელი მრევლის წინ სააშკარაოზე გამოიყვანა ქრისტეს ჭეშმარიტი სარწმუნოებისაგან მიქცეული საქართველოს მეფე.

ორნი იღგნენ ფეხზე — კაბუცი მეფე და კათალიკოსი. გაფოფრილი კრუხივით უყურებდა მღელვარებისაგან აცახცახებული კათალიკოსი ქორივით გამომხიზრალ ამყ მეფეს.

წამით შეტოკდა ლაშა, ის იყო გადაწყვიტა თვალბდაკუსული მოხუცისათვის ზურგის შექცევა და ტაძრიდან გასვლა, მაგრამ მუხლებზე სასოებით დაცემულ, მისი დღეგრძელობისათვის გულმხურვალედ მლოცველ ამდენ ხალხს რომ შეხედა, გაქვავდა. იგი უცებ მიხვდა, რომ მისი წასვლა ათაბაგსა და კათალიკოსს ახლა ყველაზე მეტად გაახარებდა, ხოლო მისი ტახტისა და პიროვნების ერთგულ თაყვანისმცემლებს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ შეურაცხყოფდა და გულს გაუტეხდა.

მუხლები უკანალებდა მეფეს, მცირე ბიძგი-ლა უნდოდა, რომ ძირს უღონოდ დაცემულიყო. და ეს ბიძგიც უცებ იგრძნო უკვე მოშვებულმა და ბავშვივით სატირლად გამზადებულმა ლაშამ: ჩაჩოქებული ახალციხელის გოლიათური ხელები სხეებისთვის შეუმჩნეველად მოეხვია მის ფერხთ და მეფე მოწყვეტილი დაეშვა მუხლებზე.

თავი რომ აიღო, კათალიკოსი ველარ

დინახა, საკურთხეველში შებრუნებულყო.

უსაზღვროდ მადლიერი თვალით უყურებდა ახალციხელი მეფეს, და განა მარტო ახალციხელი, — თითქმის ყველა იქ მყოფი, რომელთაც ამ წუთიერი, მაგრამ უმძიმესი ბრძოლის აზრი გაიგეს და განიცადეს.

მხოლოდ ათბაგი იდგა ძველებურად მშვიდი და უდრტივნიელი.

ოცი და მიუჯარებელი გამოხედვით იგი მთლიანად გამოთიშვოდა იქ მყოფთა საერთო განწყობილებას, თითქოს მის გარეშე და მისგან შორს მომხდარაყოს ერთი წუთის წინ დატრიალებული შფოთი.

***

ზიარების უკანასკნელი მიმღებნი მიდიოდნენ კათალიკოსთან და სულ ბოლოს ზიარების მთხოვნელი უზარმაზარი ეპეკაცი რომ აყუდა თვალწინ, მხოლოდ მაშინ გამოერკვა მრევლის დალოცვით გატაცებული მღვდელმთავარი. ლუბუმის დანახვამ მაშინვე მეფე გაახსენა და უცებ გამოცოცხლებული თვალები სწრაფად შემოატარა ტაძარში.

მეფე აღარსად ჩანდა, ტაძრიდან უზიარებლად და კათალიკოსის ხელზე უმთხვევლად გამქრალიყო.

მეფეს რომ ტაძარში კათალიკოსის თვალები ამაოდ დაეძებდნენ, იმ დროს ლაშა თავისი საყვარელი ხათუნის — მეკუბოვე ჰამადავლეს ცოლის ალერსით იყო გართული და სიბერისაგან მიხრწნილი კათალიკოსის დამკვანარი ხელის ნაცვლად მთელ ქალაქში სილამაზით განთქმული ქალის გულ-მკერდს კოცნიდა.

ოთახი ლამაზად, გემოვნებით იყო მორთული. კუთხეში სამი კუბოს თავი იდგა აყუდებული. აღმათ, სავაქროში აღარ დატევოდა ჰამადავლეს და სიკვდილის გარდუვალობის ეს მუნჯი მოწმე სიყვარულის ამ სამყოფელშიც შემოეხიზნა. საყვარლის სილამაზითა და ალერსით დაბრმავებულ ლაშას კუბოს თავებისათვის თვალი ისე შეეჩვია, ვე-

ლარც ამჩნევდა ოთახში მათ არსებობას.

არა პირდაპირ, მაგრამ შიშხმელ შეურაცხყოფილ ლაშას წირქს ბოლოს მიხეზიანი ბავშვივით მოუნდა კათალიკოსის გაბრაზება და ამით მაინც მცარე სამაგიეროს გადახდა. სხვა ვერაფერი მოიგონა და ჩუმად, ზიარებისა და დალოცვის მიუღებლად გამოიპარა ტაძრიდან.

ახლა ამ ამბავს სიცილით უყუებოდა მის მკლავზე ნებივრობით უზომოდ ბედნიერ ხათუნს და თან ზემოტუჩთან ამოტვიფრულ პატარა ხალს უკოცნიდა.

— ხელზე, ჯერ ხელზე შემთხვიე, მეფე, ბატონო! — კისკისით ეუბნებოდა ვნებისაგან თვალმბრუნელი ხათუნი, — ოღონდ ეგრე გიყურად ნუ მკოცნი, წყნარად, სასოებით შემთხვიე, ვითომ მე ვარ კათალიკოსი.

ლაშამ ხათუნის ხელი აიღო, სანთელივით ჩამოქნილ თითებს დახედა ამ ხელს მთელი ქვეყნის კათალიკოსები და ხუცები დაენაცვლნო, გულწრფელად, სიცილით უთხრა და გრძელი, ვნებიანი კოცნით დაეწაფა.

ამ რამდენიმე თვის წინ გამოჩნდა თბილისში მაიმახი ჰამადავლე თავისი ულამაზესი ცოლით.

პირველად ავეჯის დიდი სავაქრო გახსნა, წყალგალმა, სასახლის პირდაპირ.

მეფეს და მის მსახურთ თაყვანისმცემლად ყურადღება არ მიუქცევიათ ამ ახალი სავაქრო სახლისათვის: ხალხი ჩვეულებრივ შედიოდა სავაქროში და საწოლებს, მაგიდებს, სკამებსა და ტახტებს ყიდულობდა. ოღონდ ეს კი იყო, რომ უფრო ჭაბუკები ეტანებოდნენ ავეჯის სახელოსნოსა თუ სავაქროს, ცხენიდან ჩამოხტებოდნენ, სავაქროში შევიდოდნენ და დიდხანს, ხშირად ძალიან დიდხანს ელოდნენ მათ მობრუნებას სავაქროს ბოძთან თავჩამოკრული ცხენები.

მეფეს ერთხელაც არ შეუხედავს ამ სავაქროში და იქნებ გვიანამდეც ვერ გაეგო, რა თაფლი იზიდავდა ამოდენა ფუტკარს.

მეგრამ ერთ დღილას მოგვიანებით ამდგარი, თავის საპატრიო სტუმართან შირვანშა რაშიდთან რმ დღის დროსტარების გეგმებს რომ აწყობდა, სარკმელში გაიხედა და სტუმარს ტაბახმელისკენ მიმავალი გზა დაანახვა, სადაც იმ დღეს უნდა ექვიფათ.

უცებ, პირდაპირ სავაქროში, დარაბებთან აყუდებულ კუბოებს მოჰკრა თვალი. სახე გაბრაზებისაგან გაუფითრდა და შირვანშას რომ არ დაენახა, წამსვე კოზიმიტი დაუშვა.

ცოტა ხნის მერე, მარტო რომ დარჩა, მანდატურთუხუცესი იხმო, ავეჯის სავაქროს წინ გამოფენილ კუბოებზე მიუთითა და გამწყრალმა ჰკითხა:

— ეს რას ნიშნავს?!

— ქალაქში ჰირი განდა, მეფეც ბატონო. — შეწუხებული სახით მოახსენა მანდატურთუხუცესმა.

— როდის? რატომ აღრე არ მომხსენდა?

— ხუთი დღის ამბავია. ჯერ რამდენიმე შემთხვევა იყო, ექიმები მოტყუებდნენ, იოლი ეგონათ. უკანასკნელ დღეებში მთელ ქალაქს მოედო და სასნეულოები აიგსო. სწორედ დღეს უნდა მოგვეხსენებინა.

მეფე შეწუხდა, აღელვებულმა გაიარგამოიარა. მერე ისევ სარკმელში გაიხედა და თავმოუბრუნებლად უბრძანა მანდატურთუხუცესს:

— ეგ კუბოები ააღებინეთ, რომ თვალში არ გვეჩხირებოდეს. ხომ ხედავ, როგორი სტუმარი გვყავს. ექიმბაშს მიხმე, სასნეულოები მიინდა მოვიანახულო.

მანდატურთუხუცესმა ავეჯის სავაქროსკენ მანდატურები აფრინა. მეფე ისევ სარკმლიდან უყურებდა: მანდატურები კარგა ხანს დარჩნენ მეკუბოვესთან. მერე უკან გამობრუნდნენ. ცოტა ხნის შემდეგ თვითონ მანდატურთუხუცესი მოადგა სახელოსნოს თავისი ოქროს არგნით.

მანდატურთუხუცესიც დაყოვნდა. უკან რომ მობრუნდა, ქუჩის პირამდე ქალმა მოაცილა. ვაზირი ერთხანს რა-

დაცის ელაპარაკებოდა, ოქროს არგანს წამდაუწუმ მალა აქნედა, პოლოს თავდახრით გამოეშვიდობა და სასახლისკენ სწრაფი ნაბიჯით გამოქანდა.

მეფე შორიდან ხედავდა, მანდატურთუხუცესის მისვლამ სულაც არ იმოქმედა, კუბოები ისევ ქუჩის პირად აყუდებული დარჩა, ხოლო ის ქალი, რომელმაც მეფის ვაზირი გამოაცილა, სავაქროს წინ ტახტზე იჯდა არხეინად.

— სავაქროს პატრონმა ქალმა მოხოვა, მეფემ თვითონ მიბრძანოს, თქვენს ნათქვამს არ ვერწმუნებო. — ღიმილით მოახსენა მანდატურთუხუცესმა.

ლამამ შუბლი მრისხანედ შეიკრა და გაოცებით შეხედა თავხედ ვაზირს.

მანდატურთუხუცესი დაიხარა, მეფეს კალთაზე ემთხვია და ჩურჩულით უთხრა:

— ქალის უნახავი გავცხადა, მეფეც! მსგავსი მშვენიება არც თვალთ გავცივდა და არც ნახატად გვინახავს.

ქაბუკი მეფე უცებ გამოცოცხლდა. სასახლიდან გარეთ გამოვიდა და სავაქრო სახლისკენ ჩქარი ნაბიჯით გაემართა.

აქლოზინებული მანდატურთუხუცესი ძლივს ეწეოდა წინ მიმავალ მეფეს.

მეფის მისვლა რად უნდოდა ამ კუბოების აღებას, ვაზირი თავის მანდატურებს შეუსევდა სავაქროს და რამდენიმე წამში გააქრობდა, მეგრამ ეშმაკი მსახური სავაქროს პატრონის დანახვისთანავე მიხვდა, რომ ამ ქალთან ჩხუბში მეფე მის მხარეზე არ იქნებოდა.

ქალის გასაოცარი სილამაზით დაბნეულმა მანდატურთუხუცესმა ხეირიანად ვერც კი უბრძანა კუბოების დაუყოვნებლივ აღება. პირიქით, თვითონ დაემორჩილა ამ უმშვენიერესი ქალის სურვილს და თავის სიცოცხლეში პირველად გაბედა ასეთი თავხედობა — მეფეს ვიღაც ვაქრის ცოლის ხლებმა სთხოვა. ახლა მეფეს რომ იწვევდა, თან წინასწარ ხარობდა, ვაიმეზო. თან მოხლები ეკრებოდა, ვაითუ არ მოეწონოს და სულ დავიღოპო.

მეფემ სავაქრო სახლის წინ ნაბიჯი

შენეღა და ბოლოს გაშტერებული შეჩერდა.

ლამაზი ქალის მეტი რა ენახა ლაშას, მაგრამ ეს, რომელიც ახლა კეკლუცო ლიმილით შეეგება, მანამდე ნახული ყველა ქალის მშვენიერებას ავიწყებდა.

— მობრძანდით, დიდო მეფევე, მადლობა უფალს, რომ ღირსგვყავი თქვენი ნახვისა! — უთხრა ახალგაზრდა ქალმა და მეფემ თვალი ვერ გაუსწორა უჩვეულო სილამაზეს.

მასპინძელმა სავაქრო სახლში შეიწვია მეფე. თამაში ლაშა დაბნეული იდგა საოცარი მშვენიერების წინაშე და თვალმოუცილებლად მიჰყევბოდა უკან ტანის მიმზიდველი რხევით მიმავალ ასულს.

კართან დარჩენილი მანდატურთუხუცესი მიხვდა, რომ გუმანმა გაუმართლა და გაიმარჯვა.

ლაშა დიდხანს არ გამობრუნებულა სავაქრო სახლიდან. სავაქროს უკან მდიდრულად მოწყობილ ოთახებში მეფეს თავისი საპატრო სტუმარიც დაავიწყდა და ქალაქში გავრცელებული ჭირიც.

იმ დღიდან ლაშა სავაქრო სახლის მუდმივი, მაგრამ ფარული მუშტარი გახდა. იგი ყოველამ, და ზოგჯერ დღისითაც, მეკუბოვის სახლში საიდუმლო შესასვლელით შედიოდა და დიდხანს, ხშირად დილამდისაც კი რჩებოდა.

რა შეუსაბამობა იყო ამ სავაქრო სახლის წინასა და უკანა მხარის შინაარსს შორის! მაშინ როცა წინ, სავაქროში, თვალცრემლიანი ჭირისუფლები კუბოებს ყიდულობდნენ და მიცვალებულ ნათესაებს ოხერით უმზადებდნენ იმქვეყნიურ სახლ-სამყოფელს, სავაქრო სახლის უკანა მხარეს ძვირფას ნახებსა და სტავრა-აბრეშუმებში ჩაფლული მიჯნურები სიყვარულის ნექტარს ეწაფებოდნენ და ამქვეყნიერი ბედნიერებით ტკებოდნენ.

სიყვარულით გაბრუნებული თუ დაბრმავებული მეფე ველარც კი ამჩნევდა, რომ სავაქროს წინ კუბოები არათუ გაქრა, როგორც მისი ადრინდელი სურ-

ვილი იყო, არამედ მათმა რიცხვმა ერთი ათად იმატა, სავაქრო სახლიც თანდათან გაფართოვდა, მეზობელები ქულები შემოიერთა და სიხშირის მთელ უბანზე გაბატონდა.

ქალაქში ჭირი მძვინვარებდა. ამდენი ხალხის გლოვა და ტირილი ახარებდა მხოლოდ ჰამადავლეს გულს, რომელსაც მთელი ქალაქის კუბოებით ვაჭრობა ჰქონდა ხელთ ჩადებული. იგი მალე საქართველოს ყველა დიდ ვაჭარზე მდიდარი იქნებოდა და აღებ-მიცემისა და, ფულის მოგების ეშხში შესულს, თავისი ლამაზი ცოლი აღარ ახსოვდა.

ასე, 'ალბათ, მისი თანაშემწეები და ნოქრები ფიქრობდნენ, თორემ ჰამადავლე აგრე გულუბრყვილო როდი იყო, რომ თავისი გამდიდრებისა და წარმატების ფარული მიზეზი არ სცოდნოდა.

იგი ყურს იყრებდა და თვალს ხუჭავდა მისი მშვენიერი ცოლის მიჯნურის ბრწყინვალეების წინაშე. უფრო მეტიც, ყოველნაირად ხელს უწყობდა ხათუნს მეფის მიღებასა და გამასპინძლებაში. საათობით, და ზოგჯერ მთელ ღამესაც, შინ არ ბრუნდებოდა და მოქმედების სრულ თავისუფლებას აღუევდა ჭახუკი მეფის სიყვარულით გაგიჟებულ ხათუნს.

არავინ იცოდა ამ კაცის ასავალ-დასავალი. ზოგს იგი სომეხი ეგონა, ზოგი სპარსელად თუ ბერძნად თვლიდა. მთელი ქვეყანა მოვლილი ჰქონდა და რამდენიმე ხალხის ენა და ზნე იცოდა.

შესახედავად დუხჭირი ჰამადავლე ცალი ფეხით კოქლიც იყო და, როცა ქუჩაში გაშემებულ ხეობარ ფეხს მოათრევდა, შურით გასიებული ვაჭრები ენაშვარედ იცინოდნენ — ეგ ფეხი ათასების მოსახვეტად აქვს გაშემებულიო.

მისი სიმდიდრე ხომ ზევრს ეხარბებოდა, მაგრამ უფრო მეტს ხათუნის ზღაპრული მშვენიერება შურდა. ვერ აეხსნათ და ვერ ჩამხვდარიყვნენ, თუ რას უნდა აეძლებინა ეგ ზომ ლამაზი ქალი, ამ ხორციითა და სულით მახინჯი კაცის ცოლი გამხდარიყო.

იქნებ სიმდიდრეს? მაგრამ რომელი მდიდარი კაცი იტყოდა ხათუნის ცოლობაზე უარს. ათას მიზეზს დაასახელებდნენ, ათას საბუთს მოიშველებდნენ, მაგრამ კითხვა ისევ აუხსნელი რჩებოდა, და ბოლოს იმ აზრზე დადგებოდნენ, რომ ყველაფერს ბედი უნდა და, თუ კაცს ბედი აქვს, მისთვის არც გარეგნობას აქვს მნიშვნელობა, არც წარმოშობასა და არც სიღარიბეს.

ბევრს პირველად ისიც ვერ გაეგო, თუ რატომ წამოვიძმა სავაჭრო სახლი პამადავლემ მეფის სასახლის პირდაპირ. მიხვედრით იცოდნენ, რა ძვირი უნდა დასჯდომოდა ასეთი ადგილის შოვნა. მეფის რამდენი მოხელე უნდა მოესყიდა, ქალაქის მეურვეებთან რამდენი ქრთამი უნდა დახარჯოდა ამ ფულის გიყს, და მერე რისთვის ყველაფერი?

ასე მსჯელობდნენ ისინი, ვრცე პამადავლეს რთულ ანგარიშს ვერ მისწვდომოდნენ. რა იცოდნენ გამოუცდელმა გულუბრყვილობაში, თუ რა კაკანათს აგებდა პამადავლე სასახლის წინ, რა ჩიტს დასვამდა მიმინოს მოსატყუებლად და რამოდენა მტაცებელს გააბამდა ამ პატარა სავაჭროს ქსელში.

როცა პამადავლე დიდვაჭრებში გაერია და ჩურჩულით მისი გამდიდრების ნამდვილ მიზეზზე დაიწყო ლაპარაკი, მხოლოდ მაშინ მიხვდნენ მეკუბოვის ანგარიშს. მაშინ გაიგეს, თუ რა ძვირად აფასებდა თავის სიღამაზეს მახინჯი პამადავლეს მშვენიერი ცოლიც.

მეფემ პირველად რომ ნახა პამადავლე, გული აერია. უცებ მისი ხათუნის მშვენიერესი თავი დუხჭირ პამადავლეს ჩავარდნილ მკერდზე მისვენებული წარმოიდგინა. უნდოდა, იქვე გაეგლოჯა, მაგრამ თავი შეიკავა და პირი იბრუნა საზიზღარი სანახაობისაგან.

მთელ დღეს იტირა თავისი სიყვარულის უბედურებაზე. ერთი ფიქრი გააფიქრა, მაგასთან ნაწოლ ქალს როგორღა მივეკარებო, მაგრამ საღამოს გულმა ისევ მეკუბოვის სახლისკენ გაუწია და ხათუნის მშვენიერების შუქში დად-

ნა, დაიკარგა კოკლი მეკუბოვის საშინელი ჩვენება.

დროდადრო ეს ჩვენება ისევ თვალწინ დაუდგებოდა ბედნიერ მიჯნურს, თავდავიწყებიდან გამოიყვანდა და მეფე გულის ნადებს გაანდობდა ხოლმე ხათუნს:

— მოკვლავ ან მოგაშორებ, ისე დავკარგავ, კაცმა ვერ გაიგოს მაგის გზაკვალი!

— ნუ, გენაცვალე, ნუ იქმ, თუ ჩემი სიციოცხლე გინდა.— შემოებვეოდა ყელზე თვალცრემლიანი ქალი,— რომ იცოდე, რა ამაგი აქვს ჩემზე, მაგას აღარ იტყოდი... — აქვითინდებოდა ხათუნი.

გულმომბალი ლაშა ჯერ მის დამშვიდებას მოუნდებოდა, მერე ისევ ალერსს დაუბრუნდებოდა და პამადავლეს გულისამრევი ლანდი ისევ სიყვარულის ბურანში იძირებოდა.

• • •

ალერსით დაღლილ მიჯნურებს კარგა ხანს ეძინათ.

პირველმა ლაშამ გამოიღვიძა, მკლავი ფრთხილად გამოაცალა თავქვეშ საყვარელს, ტახტიდან ჩუმად ჩამოვიდა და ტანის ჩაქმას შეუდგა.

ის იყო, უკანასკნელი დილიც შეიკრა, რომ კართან ხამაღალი ლაპარაკი მოესმა:

— ჩემა მზემ, მთელი ქალაქი რომ დაიარო, უკეთეს კუბოს ვერ იშოვი. მახლას, იათადაც გაძლევ, შენი ყისმათი ყოფილა.

ლაპარაკობდა ვიღაც და თან გასაღებებს აჩხაკუნებდა. ეტყობოდა, ვიღაც ხათუნის ოთახს უახლოვდებოდა.

ხათანგში გამომწყვდეულივით მოავლო თვალი იქაურობას ლაშამ: კუთხეებში სამი კუბოს თავი იყო აყულებული.

ისევ კლიტემ გაიჩხაკუნა და ლაშამ კარგად დაინახა, რომ კარის ჭეჭრულტანა დაბნელდა და შიგ გასაღებმა დაიწყო ტრიალი.

ხათუნს დახედა: ისევ მშვიდად და კმაყოფილად ეძინა.

ბევრი ფექრის დრო აღარ იყო, კარებში უკვე კლიტე ტრიალებდა.

ერთ წამს გაიფიქრა, ლოგინში შეგორებულიყო და თავს საბანი წაეხურა. მაგრამ თუ ჰამადავლე შემოვიდოდა, მაშინ რა უნდა ექნა?

ხმალამოლებული დამდგარიყო კართან, ოთახში პირველივე შემომსვლელი აეკათა და გაქეუულიყო? არც ეს აზრი ეჩვენა გონიერულად, იქნებ თვითონ ას მოეკლათ ჰამადავლესა და მის ნოქრებს!

თვალი ისევ უმწეოდ მოავლო ოთახს ლაშამ და კუთხეებში აყუდებულ კუბოს თავებს რომ შეხედა, უცებ გონება გაუნათდა.

ხმალს ხელი დაავლო და აყუდებულ კუბოს თავს მოეფარა.

კუბოს თავი პატარა ზომის აღმოჩნდა, ლაშა მოკრუნხხა, მაგრამ მინც ვერ ჩატია ფართო მხარბეჭვი მოზარდის კუბოს თავქვეშ. უცებ უკანვე გამოვიდა და ახლა მეორე კუთხეში აყუდებულ უზარმაზარ კუბოს თავს შეეფარა.

აქ კი თავისუფლად გაიმართა დამალული მეფე-მიჯნური. კუბოს თავი იმოდენა იყო, ლაშასთანას ერთს კიდევ შეიფარებდა და დამალავდა.

ამ უზარმაზარ სახურავს რომ ახედა, პირველადვე უკუღმართი აზრი მოუვიდა — ახოვანი მხარგრძელისთვის გამოდგებაო. მაგრამ მაშინვე თავისი ველისციხელი მცველი წარმოუდგა თვალწინ, ათაბაგზე გაცილებით ზორბა, მაღალი და ბრვე ვაეკაცი. — სწორედ მისთვის არის ზედგამოჭრილი, ალბათ, ცოცხლადვე თუ აუღეს ზომა ლუხუმს, თორემ სხვა ამოდენა ვაეკაცი ვინ არის საქართველოშიო, წამით გაუელვა თავში ლაშას და მისი მდგომარეობის შეუფერებლად ბავშვივით გაეცინა.

კარი გაიღო, ოთახში ჰამადავლეს სავაკრო სახლის გამგე შემოვიდა. მძინარე ხათუნს რომ შეხედა, შეწუხდა, ფეხისწვერებზე შედგა და ოთახში მის უკან შემოსულ ნოქარს ჩურჩილვით უთხრა:

— როგორ მოხდა, რომ ქალბატონი

შინ არი. განა ჰამადავლემ არ იცოდა, როცა გასაღებს ტოვებდა?

— დილით წირვაზე წავიდა ქალბატონი და ბატონს ჯერ შინ არ ეგულუბოდა. მეც არ დამინახავს, ისე დაბრუნებულა.

სავაკროს გამგემ ტუნზე ხელი მიადო და გაჩუმება ანიშნა.

მუშტარს კუთხეში მდგარ კუბოს თავზე მიუთითა და ფეხაკრეფით გაუძღვა.

სწორედ იმ კუბოს თავთან დადგნენ, რომლის უკანაც მეფე იყო დამალული.

ლაშას სუნთქვა შეეკრა და ყელი გაუშრა. ერთი ჩახველება მთელ სიცოცხლეს ერჩია. მაგრამ ხმის გაღება არ შეიძლებოდა, მორბუხა და ხმალი უფრო მაგრად ჩაბლუჯა ხელში.

— ამაზე მეტი შენი მკვდარი არ იქნება. — ხმადანლა უთხრა მუშტარს სავაკროს გამგემ.

— არა, ზომა კარგია, არა ვწუნობ, აკი გითხარი კიდევ... — წაიბურღლუნა მუშტარმა და ხელით კუბოს თავს წაეტანა.

ლაშას ცახცახი აუვარდა, შიშისაგან სულ მოიკენტა და მუშტარს ოდენა გახდა.

— მა რალას ყოყმანობ? მასალა საუკეთესოა, მუხაა, მეორედ მოსვლამდის გასძლებს. — ისევ ხმამალა თქვა გამგემ და ნათქვამის დასადასტურებლად ორი მოლუნული თითით მაგრად დააკაუნა კუბოს თავზე.

კუბოს თავმა იმოდენა ხმა გამოსცა, რომ თვითონ დამაკუნებელი შეკრთა და შეშინებულმა ლოგინისკენ გაიხედა.

ხათუნმა თვალი გაახილა, მკერდზე საბანი გადაიძრო და იქაურობას თვალი მოავლო.

სიზმარში ეგონა თავი, მიჯნურთან მწოლარეს ზომ არ წამომადგნენ თავსო, ჯერ შეკრთა, მაგრამ ლაშა რომ ველარსად დაინახა, იფიქრა, წასულაო, უცებ დამშვიდდა და კოპები შეკპრა:

— ლმერთო ჩემო, ძილსაც აღარ აცლიან პატროსან ადამიანს! აქ რა გინდათ, როგორ გაბედეთ! — აკივლდა გაანჩხ-

ლებული ხათუნი და ლოგინზე წამოიწია.

მუშტარმა ტიტველი ქალის დანახვაზე თვალზე ხელი აიფარა, სწრაფად პირი იბრუნა და კარისკენ წავიდა რალაც გაურკვეველი ბურღლუნით.

— უკასრავად, ხათუნ, შინ არ გეგონენ... — თავის ქნევით და ვიშვიშით წავიდა კარისკენ ორად მოკეცილი გამგე. ახალგაზრდა ნოქარიც ბოდიშით მიჰყვა უკან, ისე, რომ კართან მისვლამდის ქალბატონის შიშველი გულ-მკერდისთვის თვალი არ მოუშორებია.

— საძაგლებო... ხეპრეებო! მე თქვენ გაჩვენებთ! — გაჰკიოდა ხათუნი, ოქრომკედლით ნაქსოვ ქოშს დასწვდა და მოკეტულ კარს ბრაზით შეანარცხა.

ხათუნი ლოგინზე წამოაჯდა.

უცებ კუბოს თავთან რალაც შეირხა.

შეშინებულმა მეფის მიჯნურმა დაფეთებულ თვალებით გაიხედა.

კუბოს თავი ისევ შეტორტმანდა, მერე დაიძრა და ხათუნს წამით ისე მოეჩვენა,

ნა, თითქოს ეს უზარმაზარი კუბოს თავი მისკენ წამოვიდა.

— ვაიმე! — შეჰკივლა ხათუნმა და კუბოს თავმა იატაკზე მოადინა ბრაზვანი.

მეფე სამალავიდან სიცილით გამოვიდა, მაგრამ ლოგინზე გადაქცეულ ქალს რომ შეხედა, დაიბნა და ღიმილი ტუჩზე შეაცივდა.

ლოგინთან მიიჭრა შეშინებული ლაშა და გულწასულ საყვარელს ჩასძახა:

— ხათუნ, ჩემო სიცოცხლე! რამ შეგაშინა, მე ვარ, შენი ლაშა ვარ...

შეწუხებულ მეფეს ხელები უკანკალებდა, არ იცოდა, რა ექნა და ხან გულმკერდს უკონიდა, ხან ყელ-ყურს და ხანაც მოხუტულ თვალებს, თითქოს კონკნა ყოფილიყოს გულშემოყრილი ქალის მოსაბრუნებელი ერთადერთი წამალი.

საოცარი იყო, მაგრამ წამალმა გასკრა: ქალმა მოიხედა და ოდნავ გახელილი თვალის შუქი მიანათა მისი გონს მოსვლით უზომოდ გახარებულ ლაშას.

თავი მეთხუთსე

ხმალზე გაფრენილი კვიცი

ოცდახუთი წლის ქალი იყო ციციხო, როცა თავისი პატარა ლილეოთი მთათუშეთში შეეხიზნა ზეზვა გაფრინდაულს.

არც თვითონ ამხელდა და არც ზეზვა ეტებნებოდა ვისმე მის ვინაობასა და შთამომავლობას.

ოდესღაც დიდი და გავლენიანი გვარიდან ეს ორი სუსტი ქალი-ლა გადარჩენილიყო. ციციხოს ქმარი და ქმრის მთელი ნათესაობა ტახტის ღალატისათვის ამოეხოცათ. ციციხო და ლილე შემთხვევით შინ არ ყოფილიყვნენ, ლილეს უბედურ მამას მოესწრო ცოლის გაფრთხილება და ციციხო მთათუშეთში გაიხიზნულიყო მის ერთგულსა და მრავალგზის ნამსახურ ზეზვასთან.

მას შემდეგ აგერ თხუთმეტი წელი გავიდა, მთათუშეთში ცხოვრობს ციციხო და უზარალო თუშის ქალივით კარაქს დღებავს და მატყლსა ჩეჩავს. ზეზვას

ოჯახი ცდილობს ყოველგვარ სამუშაოს მოარიდოს ნებიერ ცხოვრებას შეჩვეული ერისთავის ქალი, მაგრამ ამ მივიარდნილსა და ქვეყნისაგან მოწყვეტილ მთაში უქმად რა გააძლებინებს აღამიანს! და უზის სართავსა და საქსოვს ზამთრის გრძელსა და ცივ ღამეებში ერისთავის ქალი ციციხო და იგონებს იმ დეკარგულ ბედნიერებას, რომელიც ცხრამთას იქით საღდაც დარჩა და რომელსაც ვერასოდეს ვეღარ დაიბრუნებს.

მეუღლის დიდი და მრავალრიცხოვანი გვარიდან განგებას თუ ციციხოს თავგანწირვას ეს პატარა გოგონა-ლა გადაურჩენია, რომელსაც უზომოდ მოყვარულმა მამამ მზის ძველთა ძველი ღვთაების სახელი — ლილე უწოდა.

სასახლის კარზე საზრდელად გაჩენილი ლილე ქოშში ცხოვრობდა, ბერძნულისა და არაბულის მაგივრად ბალღო-

ბიდან წოვათუშური ისწავლა და ახლა ქართულზე უფრო ის ეხერხებოდა.

რამდენადაც გარემოება ნებას აძლევდა, ციციხო მარცხ ცდილობდა თავისი ქალისათვის შესაფერისი აღზრდა მიეცა. ლილემ ირმისა და ხარის ბეჭზე წერა-კითხვა ისწავლა, ხელსაქმე იცოდა და თავის ტოლ თემ გოგონებში ღირსეული თავდაპყრობით გამოირჩეოდა.

პატარობიდან ჩააგონა დედამ ლილეს, რომ დიდსა და კეთილშობილ გვარს ეკუთვნოდა და ამიტომ სხვებისთვის თავი არ უნდა გაეტოლებინა.

გვარის აღდგენისა და ხელახლა აღზევების მთელ იმედს ამ ერთადერთი შვილის გათხოვებაზე აყარებდა ციციხო და ამიტომ სულ იმას ჩასჩინებდა, რომ მისი მოწოდება საქართველოს დედოფლობა თუ არა, რომელიმე დიდებულის ან ერისთავთ ერისთავის სასახლის ქალბატონობა მაინც იყო!

ლილეს დიდი გვარის საბუთად საბრალლო ციციხოს მოგონებისა და ერთადერთი მედალიონის მეტი აღარაფერი შერჩენოდა. ამ მედალიონში ლილეს ამოწყვეტილი გვარის გერბი იყო მინანქრით გამოხატული: შიშველ ხმალზე გაფრენილი კვიცი.

ეს ერთ დროს ძლიერი და გავლენიანი გვარის გერბი ადრე საბრძოლო დროებზე, კეთილნაშენი ტაძრებისა და ციხეების კედლებზე, ზავისა თუ წყალობის უამრავ საბუთსა და ათასგვარ სიგელ-გუჯარს ამოვენებდა და ვეცხლისა თუ ოქროს ფულის ნიშნებზე დამკვიდრებისგანაც შორს აღარ იყო.

გვარის გაქრობასთან ერთად მისი პერალდიკაც მოისპო — შიშველ ხმალზე გაფრენილი კვიცის გამოხატულება ციხეებთან ერთად გაქრა, ტაძრის კედლებზე ჩამოიფხვია და საგვარეულო დროებთან და სიგელ-გუჯარებთან ერთად ცეცხლში დანთქა.

ბუმბერაზი ვაჟკაცებით გაამაყებულ ზვიადი გვარიდან ეს სუსტი გოგონა-და გადარჩენილიყო, ხოლო უთვალავ საგვარეულო ბეჭდებზე და გერბებზე გამოხატული ხმალზე გაფრენილი რაში

ოქროს პაწაწინა მედალიონში შემალულიყო.

ლილე რომ ჰასაკში გვევლინება, სიფრთხილესა და ზრუნვას უმატა. ასი თვალი და ყური ჰქონდა ციციხოს გამოცხმული, ეშინოდა მისი ქალი რომელიმე უბირ თუშს არ გადააქვდებოდა და გვარის აღდგენისა და აღზევების იმედი სამუდამოდ არ დამსხვრეოდა.

ქმრის ანდერძი მარტო შვილის აღზრდას კი არ ავალებდა. ზეზვას ხელით გადმოცემულ უკანასკნელ ბარათში სასიკვდილოდ განწირული მეუღლე ევედრებოდა: „მიგითვალავ ქალსა ჩემსა ლილეს, დაიცავი მტერთაგან უვნებლად. დაღათუ არა მამაკაცი არს, არამედ დედაცა, თუ ღმერთმან ინებოს აღზრდაი მისი, ვგონებ, რომელ შემძლებელ იყოს პყრობად სამკვიდროისა ჩემისა, რამეთუ კეთილთა ჰასაკითა არს და ჰაეროვან...“

გვარის სამკვიდრო ციციხოს ქმრის მტრებს დაეტაცებინათ და შიგ თვითონ დამკვიდრებულ იყვნენ. მამაპაეულ მამულსა და ციხეებზე უფლების აღდგენაზე ციციხოს ოცნებაც არ შეეძლო, რადგან ლილეს არსებობის გაცხადებაც კი დაუწყვენებლივ აღუხვრიდა საიდუმლოდ გადარჩენილი გვარის უკანასკნელ მემკვიდრეს.

ამიტომ ციციხო ქმრის ანდერძის ასრულების იმედს მთლიანად ლილეს იშვიათ სილამაზეზე აყარებდა. მალა წრეებში აღზრდილმა ერისთავის ქალმა იცოდა, რომ ქალისათვის ტურფა გარეგნობა ის საბუთი იყო, რომელიც ლამაზს ყველა სიგელ-გუჯარზე და მხითვზე იოლად უხსნიდა გზას მამაკაცის გულისკენ.

ყოველ მხრივ ღარიბი და უბედური ლილე ბუნებას ამ მხრივ ზომავზე უხვად დაეჯილდოებინა. მისი მოსხლეტილი ტანი, მიზნედილი შავი თვალები, ყორნისფერი თმა და წარბ-წამწამი უკვე თუმ მეღუქსეების შთაგონებად ქცეულიყვნენ და ფანდურზე მარტო მამაკაცები კი არა, ამყი თუშის ქალებიც მის ქებას ამღერებდნენ.

როგორც გაზაფხულის მზე გამოადეი-
ძებს და გარეთ გამოიტყუებს სივრცეში
მიმალულ მძინარ ცხოველს, ისე ლილეს
პასაჟმა, ქალობაში შესვლამ გამოიყვანა
თავისი სამალავიდან ციციწო, მან
ფრთხილად იწყო ჯერ ჯარსა და საფი-
ზნოში გამოსვლა, მერე ხატსა და დღე-
სასწაულებზე სიარული. კახეთში ალა-
ვერდობაზე ჩასვლაც კი გაბედა შვილის
ბედის მიძიებელმა ქალმა, მაგრამ ამ-
ოდ: ყველგან იგივე ნახევრადველური
მთიელები და უბირი გლეხაკები იყე-
ნენ, დიდგვარიანები სახალხო დღესა-
სწაულებს ნაკლებად ეტანებოდნენ და
თუკი სადმე გამოჩნდებოდნენ, მდიდარი
გლეხებისაგან არც ქვევთ განირჩეო-
დნენ დიდად და არც მდგომარეობით.

ციციწოს სურვილი მალლა მიიწვედა,
მიუწოდმლად მალლა, მისი ოცნება მე-
ფის სასახლეს დასტრიალებდა.

თავის ლილეს თამარ დედოფლის
ტახტზე რომ წარმოიდგენდა, ჯალათის
მიერ ცუდით წაგდებული ქმრის თავი
ისევე ფართო მხარ-ბეჭიდან გაუცინებდა,
უწყალოდ ამოვლელი გვარის დიდათა
და პატარათა კენესა (გამუდმებით რომ
ყურში ესმოდა) წამით მიწყდებოდა და
ციციწო იმ წუთში ხედავდა, როგორი
ზარ-ზეიმით უღებდნენ სამოთხის კარს
მრავალტანჯულ რძალს დაღუპული მე-
უღლის ურიცხვი ნათესავეები.

იგი ოცნებას ანგელოსის ფრთებით
მიჰყავდა ზეციური ღრუბლებისაკენ, სა-
დაც, ციციწოს რწმენით, მისი ქმარი და
მთელი უდანაშაულოდ ამოწყვეტილი
საგვარეულო ცხოვრობდა სამარადისო
ბედნიერი ცხოვრებით.

ეს ფიქრი თუ ოცნება საქართველოს
დედოფლის ტახტზე ლილეს ხილვისა
თავისი ცხოვრების მოწოდებად და წმინ-
და ვალდებულებად გადაქცეოდა ციცი-
წოს. საკუთარ ჯანმრთელობას და სი-
ცოცხლეს მხოლოდ იმისთვის უფრთხი-
ლდებოდა, რომ ქმრის და გვარის წი-
ნაშე თავის მიერ ნაკისრი ვალდებულება
შეესრულებინა. მერე კი... მერე სიხარუ-
ლით წავიდოდა თავის საყვარელ მეუ-
ღლესთან, რომელთანაც ტბილი ცხოვ-

რების ერთი წელიც არა ჰქონდა გარ-
რებული. წავიდოდა პირნათელი და მი-
სი ანდერძის ერთგულად შემსრულებე-
ლი, რათა წმიდათა საუკუნო ცხოვრე-
ბით დამტკბარიყო მათთან ერთად.

რამდენ კარგ მთიელს ევირა თვალი
ლილეს — ზოგ მათგანს ცხვარიც ბლო-
მად ჰყავდა და ვაჟაკაცაც არ დაიწუ-
ნებოდა, მაგრამ ციციწოს არც ერთის
გაგონებაც არ უნდოდა.

ერთი ამინებდა ციციწოს, ლილე არ
მომტაცონ ამ თავზეხელაღებულმა მთი-
ელებმაო. ღამე ლილესთან იძინებდა
ერთ ლოგინში ჩახუტებული, მარტო თა-
ვის დღეში არ გაუშვებდა გარეთ და შე-
კრებილობაში მუდამ ზეზვას ვაყებთან
დაჰყავდა.

ზეზვას ვაყების სახელით ქისტის ქა-
ლები ატირებულ ბავშვებს აჩუმებდნენ,
ქრუხში ირემს აღარ ედგომებოდა და ცა-
ში არწივს, და რომელი თავმოძულებუ-
ლი ვაჟაკი გაბედავდა მთი შიშით გა-
ფრინდაულებისთვის ღვიძლ დაზე უფ-
რო მეტად საყვარელი ნაღობისათვის
აგი თვალით შეხედვას!

ერთხელ ველისციხეში გათხოვილი
ბიძაშვილი ეწვია ზეზვას. ქეთევანმა მო-
სვლისთანავე დაადგა თვალი ლილეს,
მიუალერსა და წასვლისას საჩუქრები
უსახსოვრა.

მეორედ რომ ამოვიდა ქეთევანი მთა-
თუშეთში, მაშინ მიხვდა ციციწო მისი
პირველად ამოსვლის მიზანსაც. თან ერ-
თადერთი შვილი ამოიყვანა, უკვე ვაჟ-
კაცობაში შესული ლუხუმი.

ციციწოს ყურადღება პირველი და-
ნახვისთანავე მიიქცია ბარიდან ამოსულ-
მა გოლიათმა. კარში რომ შემოტყულო-
ყო, ორად მოიხარა ბუმბერაზი და ფარ-
თო მხარ-ბეჭი გვერდელად ძლივს შე-
მოიტანა.

უზარამზარი ქვევრის ბადემბივით
დიდსა და ტლანქ ხელში ჩაიკარგა ჩამო-
სართმევად გაწვდილი ციციწოს ხელი.

ვაჟაკი არაჩვეულებრივად მალალი
და ტანბრგე იყო. მშობურ სახეს ორბუ-
ლი ცხვირი და კროლა, გამჭრიახი თვა-
ლები სიცივესა და სიმტკიცეს აძლევ-

დნენ, თუმცა მიგრიაული ბავშვებით მორცხვი და მიამიტი იყო.

სახლში შემოსვლიდანვე უცნაურად იქცეოდა სტუმარი. ლილეს ყოველ შეხედვაზე მამალივით უწითლდებოდა თავ-კისერი, თავს დამნაშავესავით ხრიდა და ხელით დასაყრდნობს ეძებდა, თითქოს წაქცივისა ეშინოდა.

როგორც კი ლილე თვალს მოარიდებდა, ლუხუმი თავს აწეუდა და დამშუტული ნადირივით დიდრონი დაფეთებული თვლებით ისე უყურებდა ამ პატარასა და ნახ ქალს, თითქოს ეს არც, ჩაყლავას უპირებდო.

ციცინომ რამდენჯერმე შეასწრო თვალი მისი ერთადერთი ნუგეშისაკენ ასე მხეტურად მზირალ ვაჟაკს, და ამ ტლანქი, მოხვერივით თვალებბრიალა ქაბუკის მიმართ რალაც შინაგანი კრთომა თუ შიში იგრძნო.

დედა და შვილი ველისციხისკენ ისე გაბრუნდნენ, ქეთევანს ციციონოსთვის გადაკრულადაც არაფერი უთქვამს.

შემოდგომასზე ღვინო, ხილი და ჩურჩხელები გამოუგზავნეს მოსაკითხად. ქეთინო ზეზვასადმი მოწერილ ბარათში ციციონოს განსაკუთრებული სიყვარულით მოიკითხავდა და ბოდიშის მოხდით წერდა, ეს მცირე ძღვენი — ხილი და ჩურჩხელები ჩემმა ლუხუმმა შენს მშვენიერ ქალს გამოუგზავნაო.

გლეხი ქალის ამ თავხედობამ მოთმინებიდან გამოიყვანა ციციონო — ჩემს შვილს მაგათი საწყალობელი არაფერი სპირსო, აყვირდა და ცივ მთაში ხილსა და ჩურჩხელებს დანატრებული ლილე ლუხუმის მოსაკითხს ახლოს არ მიაკარა.

მერე ზეზვას ჩააცივდა, ქვ ძღვენი უკანვე გაუგზავნე იმ თავგასულ დედაკაცს, რომ მისმა გაუთლელმა ახმახმა ჩემი შვილის ხსენება აღარ გაბედოსო. შეწუხებულმა ზეზვამ ხილსა და ჩურჩხელებს თავისი ბალები მიუსია, ხოლო ციციონო ალტყმით დაამშვიდა: მე თვითონ ჩავალ ველისციხეში და იმ ჩემს ნათესავს თავად ვეტყვი საკადრისსო.

ეს იყო და ეს, იმ დღიდან ქეთევანს

და ლუხუმს ზეზვას სახლისკენ აღარც ფეხი მოცდენიათ, აღარც მათ წერილს შეუწუხებია გაფრინდაულის ამპარტავანი ხიზნები.

ქეთევანი გულში შეურაცხყოფილად გრძნობდა თავს, მაგრამ შვილს არ უმხელდა ზეზვას ნათქვამს. იგი კიდევაც დაივიწყებდა ციციონოს მშვენიერ ქალს, მაგრამ მის არსებობას გამუდმებით ახსენებდა ერთადერთი ვაჟის, ლუხუმის მოუსვენრობა და ჩუმი ოხვრა.

იმ დღიდან, საც მთათუშეთში, ზეზვას სახლის ზღურბლზე გადადგა ფეხი, ლუხუმი საქმეს გულს ველირ უდებდა, ერთ ადგილზე ვერ დგებოდა და ლამე დიდხანს შამფურივით ტრიალებდა ლოგინში ძილატებრილი.

ზოგჯერ ისე გამოებლიტებოდა თვალი ფიქრისაგან, რომ სუფრასე ქამას წყვეტდა, პირს გააჩერებდა და უაზროდ რალაც საგანს დაჟინებით მიაშტერდებოდა.

დედას უფრო ის აწუხებდა, რომ შვილის აფორიაქება მისი ბრალი იყო. მან ნახა პირველად ლილე, ჯერ თვითონ დედა მოიხიბლა ციციონოს ქალის სიტურფით, მერე შვილი წაყვანა მის სახახავად, აჩვენა და დალუპა კიდევ. ხედავდა ყოვლის მხედველი დედის გული შვილის განსაცდელს, არ იცოდა, რა გზას დასდგომოდა და თვითონ შვილზე მეტად იტანჯებოდა, რომ საშველს ვერსად ხედავდა.

თუმცა ქეთევანისათვის ზეზვას არაფერი უთქვამს, რვი მაინც გუმანით ხვდებოდა, რომ მისი შვილის დაწუნების მიზეზი სიღარიბე იყო.

• • •

ქეთევანის ქმარი მგელიკა მიგრიაული რომ მესრსხლებს გაერიდა და ველისციხეში დასახლდა, ერთხანს მიწის დამუშავებას მიჰყვა, მაგრამ ქისტების რბევასა და ვაჟაკებში მემჯობინებობას ნაჩვევმა მთიელმა ყანისა და ვენახის დამუშავებას გული ვერ დაუღო და თო-

ხი და ბარი ისევ ხმაღზე და შუბზე გასცვალა.

იმ დროს ქართველთა მხედრობა საქართველოს სამხრეთ მოსაზღვრე ქვეყნებზე ლაშქრობდა და მგელიკა მიგრიიულიც მხარგრძელების ლაშქარს გაჰყვა, არქეშისა და არდაველის ალებამო მიიღო მონაწილეობა და შინ სახელიანი დაბარუნდა.

როცა მხარგრძელებმა ხორასანზე ილაშქრეს, მგელიკა მიგრიიული იმ დარჩეულ ხუთას მხედართან ერთად შეეკადა პირველი მარანდში, რომელსაც თაყა თმოგველი სარდლობდა.

წინამბრძოლებს ზაქარია ამირსპასალარისაგან ნაბრძანები ჰქონდა, მტრის დიდ ჯარს არ შებრძოლებოდნენ, სანამ მთავარი მხედრობა არ მოეწეოდა. თუ წინ მტრის მნიშვნელოვანი ძალები შემოხვდებოდნენ, თაყაიდინს ამირსპასალარისათვის უნდა ეცნობებინა და ისე მოქცეულიყვნენ, როგორც მთავარსარდალი უბრძანებდათ.

წინამბრძოლებმა მარანდის აღმართი აიარეს და ქალაქის თავზე, ვაკეზე დაბანაკდნენ. კლდეში შეხიზნულმა მარანდელებმა „იხილეს მცირე ლაშქარი და აღიქურეს, მოუხდეს ზარითა და ამბოხებითა, რამეთუ საწუნელ უჩინდეს სიმცროსათვის“.

თაყა თმოგველი თავისი რჩეული ხუთასი ვაჟაკითურთ თავგანწირვით ეკვეთა მომხედურებს, უმრავლესნი დახოცეს, ხოლო მცირედნი-ლა აოტეს და კარგა ხანს სდიეს.

მარანდის თავზე გვიან ამოსული ქართველთა ლაშქარი სანახაობამ გააოცა: თაყაიდინის ბანაკიდან ერთი კაციც აღარსად იყო, ხოლო ბრძოლის ველი მარტოოდენ დახოცილ მარანდელებს დაეთარათ. დათვალეს, მოკლული ხუთასი აღმოჩნდა და ხუთას კაცს ხუთასი შუბი ესვა.

წინამბრძოლ ქართველთა ასეთ კვალწმინდად გაქრობით შეწუხებული ამირსპასალარი საგონებელში ჩაეკარდა, არ იყო და, სად და როგორ ექმნა დაკარგული მეომრები.

ცოტა ხნის შემდეგ მტრის დევნასაგან შემოქცეული ქართველები გამოჩნდნენ. ხუთასივე გმირი ცოცხლად გადაარჩენილიყო და გამარჯვებულ თაყან ერთი კაციც არ დაჰკლებოდა.

თაყა თმოგველი მადლობასა და ჯილდოს ელოდა, მაგრამ მთავარსარდალი კუშტად შეხვდა გამარჯვებულ ხელქვეითს, თავნება ბავშვსავეთ გაუწყრა, ლაშქრის წინაშე დატუქსა და შეარცხვინა ამბის უცნობლად შეგმისათვის.

წინამბრძოლი რაზმი დაშალა მხარგრძელმა, მათგან ერთი ნაწილი თავრეშში დატოვა გარნიზონად, მეორე — მიანაში.

მგელიკა მიგრიიული ამ მეორე რაზმში მოხვდა, რომელიც ნებით, უომრად დამორჩილებულ მიანაში ჩააყენა მხარგრძელმა. ძღვევამოსილმა ქართველთა ლაშქარმა გზა განაგრძო და ხორასნის სიღრმისაკენ გაემართა. ქართველებმა ბრძოლით აიღეს ზანგანი და ყაზვინი მორაბიეს.

დრო გადიოდა, შორს წასული ქართველთა ლაშქრისა აღარათფერი ისმოდა.

მიანაში ვილაყამ ქართველი მხედრობის დამარცხებისა და დაღუპვის ქორი მოიტანა. მიანის ვერაგმა მელიქმა ეს ქორი ირწმუნა, ქართველთა გარნიზონი შეიპყრო და სხვებთან ერთად მგელიკა მიგრიიულიც ძელზე ჩამოკიდა.

ნადავლისა და ნატყვენაე-ს სიმძიმემ და სიმრავლემ ქართველებს ხორასნის სიღრმეში გზის გაგრძელება გაუძნელა და ძღვევამოსილები უკან შემობრუნდნენ.

მიანაში მომხდარი უბედურება რომ შეიტყო, ზაქარია მხარგრძელი გაათრდა. დამნაშავენი დედაბუდიანად ამოაქვლიტინა, თვითონ მელიქი ცოლ-შვილითა და თანამზრახველებითურთ მიწარეთზე ჩამოაკიდებინა, ხოლო ქალაქი მოსწვა და მოაოხრა.

სამშობლოში დაბრუნებული თაყაიდინ თმოგველი მარანდის გმირების ასე უსახელოდ დაღუპვაში თავის თავსაც დამნაშავედ თვლიდა.

თავის ქონების ნაწილი მიანაში და-
ლუპულთა ოჯახებს გაუყო და თავად
ბერად აღიკვეცა.

თმოგველის ნაწყალობევით მგელიკას
ქერივმა მცირე სავენახე ადგილი იყიდა
და ვაზი ჩაყარა.

ეს პატარა ვენახი იყო მთელი ის მემ-
კვიდრობა, რაც შორეულ ხორასანში
ლაშქრობის, ბრძოლისა და გამარჯვებ-
ების ჯილდოდ დაუტოვა მგელიკა მი-
გრაიულმა თავის ცოლ-შვილს.

დედა და შვილი თავდადებით შრო-
მობდნენ, მაგრამ პატარა ვენახს იმდენი
რა უნდა მიეცა ღარიბი გლეხისათვის,
რომ საქართველოს ტახტზე მეოცნებე
ციცინოს ლუხუმი სასურველ სასიძოდ
სჩვენებოდა.

დედა-შვილი რომ ამ უიმედობასა და
სასოწარკვეთილებაში იყო, ლაშარის
დღესასწაულმაც მოაღწია.

ქეთევანმა ჩვენება ნახა: ლაშარი გა-
მოეცხადა, თავის ძველ ყმას სამსახუ-
რისა და ბეგარის დაეიწყება უსაყვედუ-
რა და ხატში მისვლა უბრძანა.

დედა-შვილმა ჩარდახიან ურემს სამ-
სხვერპლო მოზვერი გამოაბა და ღვინო-
თა და შესაწირავით ფშავისაკენ გაემარ-
თა.

ლაშარის ხატში ერთხელ კიდევ პი-
რისპირ შეხედნენ ლუხუმი და ქეთევანი
ლილესა და ციციონს.

მედიდური სალამით ერთხელ კიდევ
ციცყალგადასხმული ქეთევანი თავის
მოჩარდახელში განაპირდა. ლუხუმი კი
აჩრდილივით აედევნა ამპარტევან დე-
და-შვილს.

ციცინო და ლოლე ზედაც არ უყუ-
რებდნენ ამ „აბეზარ ახმასს“, გაურბო-
დნენ და კუშტი გამოხედვით იცილებ-

დნენ თავიდან, მაგრამ ლუხუმი მარცხ
ეშვებოდა, უკან მიტოვებული, წინიდან
დაუვლიდა და უნდოდით თუ არა, პი-
რისპირ აწყდებოდათ.

ლოლემ და ციციონომ გადაწყვიტეს,
ზეზვას ვაყებისთვის შეეჩივლათ, მაგრამ
მათი შეწყუბება აღარ დასპირდათ.

ლუხუმის მამის, მგელიკას სისხლის
მძებნელ ხევსურებს შორიდან შეენიშ-
ნათ მიგრაიულის ქერივი, ხალხში ლუ-
ხუმის ვინაობა გამოეცხათ და, როცა
ყველაფერი გაერკვიათ, სისხლის ასაღე-
ბად აღძრულიყვნენ.

სატრფოს დევნისაგან გაოგნებულ ვე-
ლისციხელს ხევსურები წინ გადაუდგ-
ნენ, მხარი გაჰკრეს და საჩხუბრად აე-
მრიზნენ.

ლუხუმი თვალთ ხალხში დაკარგულ
ლილეს დაეძებდა და მათი გამოწვევა
არაფრად ჩაუგდია. შარზე დამდგარ ვაე-
კაცებს ზედაც არ შეხებდა და გზა განა-
გრძო.

მაშინ ერთმა ხევსურმა მხარში ხელი
დაჰკრა და შემობრუნება დაუპირა.

მოსისხარმა მხარიც ვერ უქცია ვე-
ლისციხელს, მაგრამ ლუხუმი შედგა და
მგელივით კისერმოუბრუნებლად ჰკით-
ხა:

— რა გინდა, ძმობილო?

— შენი ძმები ფარეხში მაიკითხოვდი!
ხმალი გააძრე, თუ ვაყავი ხარ! — დას-
პყველა ხევსურმა და პირველმა თვითონ
იშიშვლა ხმალი.

დანარჩენების ხმლებმაც რომ იელვეს
ლუხუმის ირგვლივ, მხოლოდ მაშინ შე-
იძრა მიგრაიული, ამოდენა ვაეკაცი
ბურთივით შეხტა, უკან ისკუპა და მო-
ქნეულ ხმლებს ხმალი შეაგება.

(გაგრძელება იქნება)

ცაზე გაშლილა ღრუბელი — ჩადრი,
წყარო კენჭებზე ხტის და ლიკლიკებს...
ქალო, მთებს იჩით მზე უკვე ჩადის,
საით მიჰყვები ყანის ბილიკებს?!

გზას ავცდი, ნუკრო ღიმილნათელო,
ცვარს ამრობს სხივი შენი თვალების...
მოგყვე?.. ცოდვაა უნდოდ გავთელო
ბალახზე ნუკრის ნატერფალები.

ბარდნის...

ცა ფიფქებს მოათამაშებს,
ცა და ხმელეთი თითქოს ერთდება...
თოვლის ფანტელი ცდილობს ნაეახშმებს
ბუზრის მიღების ამოთეთრებას.
თოვის...
დაფიფქული თრთიან იფნები,
სოფლის მიდამო თოვლში რინდდება...
ისე უმანკო არის ფიფქები —
ბაგის შეხებაც დაგერიდება.

აუწყწია ქარს წიფელები,
სიმიინდი სიმიინდს ელამუნენ?...
ვაზის ფოთლებით,
მწიფე ველებით,
გალობს, ღუღუნებს დედა ბუნება.
სიო ველმინდვრებს სალამს ურიგებს,
შემდეგ ეხვევა ტანზე სიმიინდებს;
ხან დაიკენესებს სალამურივით,
ხან ბალახებში ჩაისივილებს.
კუტკალიების ისმის კრული.
ვაზის მტევნებში აფრქვევს შუქს თითა.
მთვარე მისცურავს,
თითქოს ყრუ არის.
მიდის არ უსმენს ღამეს წუთითაც.

საით?! ყანაში ყმაწვილკაცების
ხომ არ ისურვე მონახულება?!
ლაწვზე ხალები — ხორბლის შარცვლები
არ აგიკენკონ მოლალურებმა.

მწყრები ჩაცვენილ თავთავებს კენკენ,
მთებზე ბაცდება ოქროს სირმები...
მზე ჩადის... ჩემებრ მობრუნდნენ
შენკენ
ჩაფიქრებული მზესუმზირები.

თოვის...

შენი სახლი, ეზო, ატმები
თოვლით თეთრდება და იბარდნება.
სახეს ვარიდებ, მაგრამ ფანტელი
შენს კოცნასავით ბაგეს ადნება.
ეჩქარობ...
უბეში დავეძებ თუთუნს,
საქინძეშიაც ძვრება ფანტელი...
თოვის... მე მოვდივარ, ვერა გრძნობ
ნუთუ,
ფანჯრის რაფაზე დადგი სანთელი.

ქვას გადავისერი ახლო ხევისკენ,
შემდეგ ვეხვევი თივის ბულულებს.
მიწას მკერდს ვადებ, როგორც დედის
მკერდს
და მესმის, იგი თუ რას ბუბუნებს.
სიმღერის ძარღვი ყელს მეზღინება
თუ არ ვიმღერებ, ღამის დამხუთოს...
მსურს ამ ბუნებას ვუთხრა დიდება
და მისი სუნთქვა დავისაკუთრო.
აუწყწია ქარს წიფელები,
სიმიინდს სიმიინდი ელამუნება...
ბუღმურებით,
რქაწითელებით,
მთვარის სხივებით ელავს ბუნება.

მიქელანჯელო

Non vi si pensa
Quanto saque costa...
(არა ფიქრობენ,
რა სისხლის ფასად არის ნაყიდი...)
დანტე

ბარემოვა

ხუტუტომიანი, შევწერა, კუშტი,
ჭროდათვალემა კაცის სურათი
ნაცნობ მხატვარმა მარტუა გუშინ
და მოგონების ზღვაში ვცურავდი.
მე იმ სურათის ვიცი სათავე,
საუკუნეთა წაყრილი მტვერი.
მიქელანჯელოს ახლაც ხატავენ
ფაენის პატარა და შავი წვერით...
შავი თავსაფრის ზემოთ ეხურა
ფართო, შავივე ხავერდის ქუდი,
სახეზე აჯდა მარჯვედ, გლეხურად
ნაბეგვი ცხვირი, უწნო და მრუდი.
პაპა, პეპერაც ჰყავდა ეპიარი
და ნაშიერი მოქალაქეთა,

ბევრი ბერავდა ათას ზღაპარით
და როგორც „პერცოვს“, ისე აქებდა, —
ფულის, ქონებრს რამ ნაწილაკი
სურდა ხელთ ევლო მელის ზერხითა,
თორემ არიფის გვარი, ჯილაგი
და წარმოშობა ფეხზე ეკიდა.
მხატვარს ზვიადად ეჭირა თავი,
თუმცა ჯანმრთელობა ჰქონდა კიანი.
მას მოსასხამი შეენოდა შავი,
მაღალი ჩექმა დეზებიანი...
ჩექმა, დეზები, ქუდიც არ გვიდა
და არც მის გამო ღირს სინანული,
რომ რითმის ძებნამ დამაქარგვინა
მხატვრის ბეჭედი მავრიტანული.

შინაგანი სურათი

ბეჭდის ხატვაზე უფრო ძნელია
ბეჭდის პატრონის სულის ჩვენება
და მკითხველებიც მიტომ ელიან,
რომ არ დაჩრდილოს კაცი წვერებმა...
ნახონ, რა სისხლით არის ნასყრი
მხატვრის ქმნილება, გენიის თესლი,
როგორ შეცურდა სულში ასპიდი —
ურწმუნოების, ობლობის გესლი.
შმაგ ოცნებათა ტყვე, პატიმარი
და ჩაქეტილი საკუთარ თავში,

როგორ იტანჯა მანვე სიზმარით
ციებ-ცხელებით სნეული ბავშვი.
ვით სწავდა სევედა და კაეშანი,
ეფინებოდა სულში წყველიადი,
როგორ შეელოდა გარდანქეშანის
ძალა, გენია, ნიჭი დიადი?!
არ შეგულება ძე ხორციელი
ისეთი კაცი, რომ დამაჯეროს,
სრულად დახატოს ფლორენციელი
დიდი ოსტატი მიქელანჯელო.

გაგშვობა

სეტინიანოში ზრდიდა გამდელი...
ბევრჯერ ფრთა გაჰკრა აყვანს
მერცხალმა,

მაგრამ სულ მალე ჩაქრა კანდელი
და ყმაწვილს დედა გარდაეცვალა.

გამდელად ჰყავდა ქვის მთელის
 ცოლი.
 მიტომ უყვარდა ალბათ მარმარი
 ქვების ჯავარი, ძარღვი და ზოლი
 ქარარის მთების კლდეში ნამალი.

ფლორენცია

ფლორენციაში დაბადებული
 სან-მარკოს ბაღში ფრენას სწავლობდა,
 სადაც ლორენცო, ცოდნით ქებული,
 დიდმშვენიერი ენაშწარობდა.
 სადაც ცხოვრობდნენ ზღვით და
 ნილოსით
 შორს მიმავალი ბაქია, ძველი
 დიდი ვაჭარი, ფანატრიკოსნი,
 უნდო, ცბიერი მაკიაველი.
 სადაც მეფობდნენ შმაგი ვენებანი,
 ცრუ რწმენა, შუღლი, შიში და ძრწოლა,
 იეზუიტთა ქადაგებანი
 ფრთას უკვეცავენენ გონების
 ლტოლვას.

სად ლეონარდო ბრძენი გზიანი
 ტანჯეს, მამულში ბედს ვერ ეღიროსა,
 ხოლო ტკბებოდნენ ოქროსთმიანი
 მრავალ ვენერით ბოტიჩელისა.
 სადაც მძლავრობდა მედიჩის გვარი,
 ვერაგ ჰერცოგთა ჯარი მრავალი,
 სად გუბდებოდა კაცთ სისხლის ღვარი

ბავშვს მუქ-წაბლისფერ გუგაზე არნად
 ლურჯი, ყვითელი ციკქნა ლაქები
 თითქოს ემართა ცის ვალი
 თვალს ცისარტყელის ქრიდა ლანქერი.

და სახრჩობელას დგამდა მტარვალი.
 სად ზეცა, თვალს მაიმუბელი,
 ავ კოცონებმა შეად გაბოლა
 და კაცთ მტანჯველი და მწამებელი
 თვითონვე დაწვეს საეონაროლა.
 იყო თავისი ეპოქის შვილი
 მიქელანჯელო ბუნაროტი.
 მზაკვრობამ, მტრობამ დაუფრთხო ძილი
 და მოანატრა საფლავის ლოდი.
 თუმც ბევრი ტანჯეს

ფლორენცელთა, —
 მაინც ახმობდა მათდამი დარდი
 ენატრებოდა უკვე ხნიერსა
 თავის ეზოში გაშლილი ვარდი.
 ენატრებოდა მწვანე ვენახი
 გაშენებული ფლორენციაში,
 მშობელ მთებიდან რომ დაენახა
 ცის და ლავარდის ლურჯი ციალი.
 ლორენცოს ბალი — მუზეუმის დედა,
 სასახლეები, კოშკთა შუბები,
 კვიპაროსები და ზეთის ხეთა
 დეღვა, ლივლივი შენაშურვები...

ორავმოვა

ნივთ საბურთალო ფართო მინდორი
 რომში წაართვა ოსტატმა ყველას
 და მარმარილო, ქვა და ლითონი
 გენიის ხელში გაცოცხლდა ხელად.
 ვერსად გაქცა ქვეყნის ცდუნებას.
 ის და გენია დარჩნენ მარტონი.
 მეტად ორმაგი ჰქონდა ბუნება:
 ხან იყო მონა, ხან კი — ბატონი.
 პაპს და ჰერცოგებს თუ ეპისკოპოსს —
 ყველას უფრთხოდა, ვით მგელს
 ბატონი.

ხან კი არ იყო უნებისყოფო,
 მასაც უფრთხოდა ყველა მათგანი.
 იყო წარმართი და ქრისტიანი,
 უნდო, ურწმუნო და თან მორწმუნე.
 თუმც მოშურნენი დევდნენ ტიალი,
 ვერაგ ჰერცოგთა ველარ მოღუნეს.
 არ მორჩილებდა სოფელს უკუღმართს,
 ჩამოანგრია ზეცის კამარა.
 აამეტყველა უცხო ჩუქურთმა
 და მარმარილო თეთრი, ვარვარა.

უკვდავი ქმნილებანი

„ქენტავრნი“, „ვაკხი“ და „კუპიდონი“,
 „ქრისტე“, „მადონა“, „მონები“,
 „მოსე“...

ეს ქმნილებანი მცირე, დიდრონი
 კვლავ აბრმავებენ ბრძენსა და
 მგოსნებს.

დავითი

დიდი ოსტატის ძალა ვიცანი,
გმირი „დავითი“ ვიხილე ოდეს.
ასე მეგონა დევი, ტიტანი
ატრიალებდა ვეება ლოდებს.
და მომაგონდა ძველი ცხოვრება,
რაც მოქანდაკეს გულით უყვარდა.

გვახსოვს და მუდამ ემახსოვრებათ,
ჯაბნებს რომ თავი არ გაუყვანდა,
ალყაშემორტყმულ ქალაქს იცავდა,
მტრის დასაფრთხობად ძერწავდა
„დავითს“,
ტყვიას უშვერდა გულის ფიცარსა,
მზად იყო ომში დაედო თავი.

მოსე

თავის ჯადოსნურ საჭრისის ქანგით
აზრის ჯავარი ქვაში ჩაღვარა.
ლოდებს ებრძოდა ხელქმნილი, შმაგი,
არ ასვენებდა კაცი ქალარა,
ზღვაში გასული ებრაელ ხალხის
ბრძენი ბელადი და მოციქული,
სახე დამწვარი უდაბნოს აღბით,
ბებერი, თანაც მხნე, მოწიფული,

შმაგი თვალების მხერა მზიანი,
კაცი ჩვეული ჰაპანს და ჯაფას,
ხელი ნაშრომი და ძარღვიანი,
ჩაქიდებული ათ ცნების დაფას.
არ ასვენებდა ტანჯული ერის
დიდი მოსარჩლე და მისი ქება,
ნაგრივალეები ჯიქური წვერი,
თმები აყრილი ძველ სიბრძნის რქებად.

PIETA

ბოლოს მოსწყინდა ღმერთი მრისხანე.
გახდა მოწყალე, სათნო, კეთილი.
აზრის შიკრიკნი გრძელ ფრთებს
ისხამენ,
რომ აღმაფრენის სცნან გაკვეთილი,
რომ დიდ ოსტატის გახდნენ მსახური
და შეინახოს ათასმა ლუვრმა
კარარის ლოდში გამოსახული
ძველი Pietà — „ქრისტეზე ურვა“.
გენიის ცეცხლით ხელქმნილი სრული,
იმავ გენიის ცეცხლს დაემონა.
მკვდარ მარმარილოს შთაბერა სული

და ქვა ცოცხალი ყველას ეგონა...
ზის ღვთისმშობელი დამწუხრებული,
მარადქალწული გამხდარი ქალი,
გაქვავებული, გლოვით გვემული,
გაცოცხლებული ჯადოსნურ ძალით.
და გარდმოსხნილი ჯვარიდან ქრისტე
კალთაში უწევს, ვით მკვდარი კრავი
და დედის ბაგ მდუმარებს ისე,
როგორც ედემას დახშული კარი.
განა დასტირის ღმერთს ღვთისმშობელი
ვხედავ, ცოცხლდება ჩემ წინ ნამდვილ
ამქვეყნიური ქალი მშრომელი,
დედა — უბრალო სოფლურ მანდილით.

ლუსკუმი

იყო სიყრმითვე სასომიხდილი,
სულით ობოლი, მიუსაფარი,
ედევნებოდა სენი, სიკვდილი
დაუნდობელი, როგორც აფთარი.
არ ეშვებოდა ბედი მდევარი.
ის ბედი იყო მისივ მეობა
და ვით გამწვევი ხარი მყევარი
უღლით ათრევდა ამაოებას.
და იქ სად სდუმდნენ ძმები მედიჩის
საფლავი, კუბო, ძვლები, აკლდამა, —

ტანჯვით იხილა ბედის ბეჯითი
შრომა და ჯაფა, ხრწნა და ჯანდაბა...
მარადიული ძილი, უკუნე
თუ გსურს გაიგო შენ როგორია, —
ძმათა მედიჩთა ნახე ლუსკუმი,
მისი ზეძირკვლის ალეგორია.
ნახე უძირო ქვესკნელის ჭური —
მარად უმზეო ღამის წყვდიადი,
სიმბოლოები უზომო კმუნვის:
„ღლე“, „ღამე“, „მწუხარი“ და
„განთიადი“

ლ ა მ ე

როცა ავ ბედმა ფეხქვეშ გაიგო
 ბრძენი ოსტატი და მოქანდაკე,
 როს მისი „ლამე“ ვერვინ გაიგო, —
 ის თვითონ დადგა მის მოქანდაკედ:
 „ძილი ტკბილია, ქვად ყოფნაც ტკბილია.
 ამ გახარწნილ, ავ დროს სჯობს იყო
 შვედარი.

ეს ზეედრი ახლა საამო არი
 ჩუ! ნუ მალეიძებ. მიჩნევენსა
 ასე ამბობდა მიქელანჯელო
 კაცი უძეო, მწირი, ეული,
 კაცი ბებერი და სატანჯველად
 გენიის ცეცხლში გამოხვეული.

საშინელი სამსჯავრო

დღე უწრომელი არა ჰქონია.
 სწვავდა ვნებები დაუცბრომელი.
 ვერ მიაღწია დიდ ჰარმონიას,
 თუმც ჯადო-ნეკის იყო მპყრობელი.
 ტანგაუხდელმა, ციებცხელებით,
 როს „საშინელი სამსჯავრო“ შექმნა, —
 ველარ გაიძრო გამრჯე ხელებით
 ხორცზე მიკრული გამდნარი ჩექმა.
 სული მშფოთვარე, მძვინვარი, შმაგი,
 ღია საფლავის თავზე დახრილი,
 ზედავდა, ღამით ეამს ღრღინდა თავგი,
 სად ეგდო ქალა თვალეზბდათხრილი —

და შეაშინა ეამის ობობამ,
 ცოდვილთა ჯარმა კაცთა და ქალთა.
 დაჰგმო სოფელი და მარტობამ
 გადააფარა შავბნელი კალთა.
 გადააფარა და საუკუნოდ
 სულს დაუშვიდრა შავი მარხვანი
 და გახდა კაცი „უკუით ურწმუნო,
 გულით უნდო და სულით მახვრალი“.
 მინდა ეგ სენი ბრძენს დაეუწუნო,
 თუმცა იწამა ღმერთი მაღალი
 და ბოლოს დაჰგმო შმაგი, უგულო
 შავი დემონის ავი ხარხარი.

მობუცი

ბრძენ მოქანდაკეს ჯანმა უმუხთლა
 და მისი შუბლი წლებმა დაღარა.
 მაგრამ მარჯვენა მუხამ უკურთხა
 და მოციქულის მისცა ნაღარა.

კლდეს დაჰყრა ურო: მოიძრვა ქანი
 და წაევიდა ცეცხლის აღმური,
 მაგრამ დააცხრო მარმარი ქვანი
 და ქვაზე დასვა ნაზი ამური.

მოქანდაკე და აშური

გამოედვიდა მიქელანჯელოს
 ჯაფით დალეულს დილაადრიან,
 ფანჯრებს და ბუხარს, მის
 სატანჯველად,
 მზემ მიაშუქა, გარეთ დარია...
 ბუხარს ამშვენებს ტურფა ფერია,
 ფრთაგამოსხმული ბავშვი — ამური,
 ხელთ მშვილდისხარი დაუჭერია,
 თითქო ჰყვედრისო ბრძენს საამური:
 „დობლებულა შენი საკანი,
 არ მოსწრებია წვრილი ცოლ-შვილი,
 არ გირწვევია ბავშვის აკვანი,
 ბუდე აღრევე გქონდა მოშლილი.“ —
 „რალა დროს არის ჩემი ქორწილი. —
 ფიქრობს ოსტატი, — ვარ მონა ღვთისა.
 განა კეისრის ვეყავ მორჩილი?!
 არ მაშინებდა მტარვალთა რისხვა.

აღრე მეწვია ამოება,
 თუმცა უძეო კაცის ბედს ვშიშობ
 და ჩავაწვინე ქვაში მეობა,
 როგორც აკვანში აწვენენ ჰირმშოს.“
 აღმოხდა ბედის დანაკისრები,
 მაგრამ ბუხარზე ბავშვი სტიროდა,
 მას გასტეხოდა მშვილდი, ისრები,
 ბრძენს — დაკოდლი გული სტკიოდა.
 დარჩა კედელზე მარად მწუხარი
 უმანყო ბავშვის ტანი გაკრული
 და ველარ ათბობს ცივი ბუხარი,
 რადგან არ ესმის ტკბილი მყურული.
 „მსურს ჩავიხუტო ფიქრში
 გართული, —
 ამბობს ოსტატი, — ბავშვი რძისფერი.
 მაგრამ არ ესმის ჩემი ქართული,
 ჩაუკიდნია ჩელს თავკისერი.

თითქო მემდურის, ამრეზილია,
მართმევს უგულო ეპირს ობობა.
ასე მგონია ჩემი ჩვილია,
ვერ ავიტანე ბავშვის ობლობა". —

ასე ამბობდა მიქელანჯელო
კაცი უძეო, მწირი, ეული,
უკვე ბებერი და სატანჯელოდ
გენიის ცეცხლში გამოხვეული.

მიჯნურობა

„გამარჯვებული“ — გაუხარები
განა ეტრფოდა ქალს და გოგონას
მარტოსულივით ქვეყნად მარები
დაუმეგობრდა პოეტს კოლონას.
და შეიყვარა ის და ლამაზი
უცხო ქაბუცი კავალიერი

და სონეტებში აქო თომაზის
მხატვრობა, ნიჭი, სახე, იერი...
ეს მიჯნურობა რყო მაღალი,
წმინდა, უბიწო, თავისუფალი,
საფლავთა ზედა მარად მავალი,
აყვავებული, ვით ალუბალი.

მონა ღვთიის

მზის ჩასვლისათვის სურდა მიესწრო,
რომ ზღვის ბოროტი დეღვა, ქოთქოთი
გულში ჩაეხშო მისთვის იესოს
და კვლავ ეხილა ჯვარი გოლგოთის.
მოწყალეებისთვის გული არ ეყო,
გახდა ღვთის გლაბა ალაღმართალი
და რომ სიყვითე ტაძრად აეგო,
ხარაჩოების დაღვა ყათარი.

სუსტმა, სნეულმა ამდროულ კაცმა
გადაიყარა თავზე ნაცარი.
მარად ემონა მაცხოვრის ჯვარცმას,
რომ აღეშენა პეტრეს ტაძარი.
ხელთ საჭრეტელი მჭრელი ეპირა,
მშვენიერ ტყუილს აქანდაკებდა.
იაკობივით ქვას შეეკიდა
და ღმერთს სიყვედრის ეამსაც აქებდა.

ახდებრივი

ოთხმოცდაათ წელს როს მიაღწია,
ის დაემსგავსა სულით მათხოვარს,
ევისარს თავი რომ დააღწია
და შეუერთდა ქრისტე მაცხოვარს...
დაბერდა, გახმა წელს უარესად
და როცა ეამის მეხით დაიწვა,
მან სული თვისი ღმერთს უანდერძა,
ხოლო სხეული — შავ დედამიწას.
და მოისურვა იქ დაემარხათ —
თავის საყვარელ ფლორენციაში,

მშობელ მთებიდან რომ დაენახა
ცის და ლაქვარდის ლურჯი ციალი,
სან-მარკოს ბაღი — მუზეუმის დედა,
სასახლეები, კოშკთა შუბები,
კვიპაროსები და ზეთის ხეთა
ვერცხლისფრად ეღვა, ქუჩა, შუქები...
უთხრა თომაზის: „აწ დავძაბუნდი...
ფლორენციაში საფლავს მოცემბნი.
შინ თუ ცოცხალი აღარ დავბრუნდი,
მკედარს მიმიტანდეთ ჩემი მოძმენი“.

გარდაცვალება

დიდ საეარქელში ბუხართან იჯდა
და სიკვდილს ასე ელოდებოდა.
ჰა მიაღწია სიცოცხლის მიჯნას.
თებერგლის მშვიდი მწუხრი დგებოდა.
სიამისათვის ვერ მოიცალა,
იტანჯებოდა, როგორც ლაზარე.
იგი პარასკევს გარდაიცვალა.
ჩაქრა სიცოცხლე უზარმაზარი...

„დიდმა ოსტატმა სძლია უკუნეთს“, —
ამბობს დანიელ, თომაზ, გერარდი...
პეტრეს ტაძარის ზარი გუგუნებს
და ილიმება ზეცა ფერადი.
უკვდავებაში რომ დავვაჯეროს,
ჯადოსნურ გუნდის ისმის გალობა.
„არ გარდაცვილია მიქელანჯელო“, —
ჰქუხს მაღლიერი შთამომავლობა.

313808 გაბესიაძე

უფსკრულთან

დრამა 4 მოქმედებად და 7 სურათად

მომხმედნი პირნი:

- ანთიმოზ ტორონჯაძე, მოხუცი კაცი, კოლმურწე.
თამარი, ანთიმოზის რძალი, 29 — 30 წლის.
გოგი, თამარის ვაჟი, შეილიშვილი ანთიმოზისა, 11 — 12 წლის.
ევა, ანთიმოზის შვილობული.
ევეგენი ამამუკელი, ახალგაზრდა კაცი, ინჟინერი.
მინადორა, ევეგენის დედა.
გიგო, ხანდაზმულობის გამო წელში ოდნავ მოხრილი, მაგრამ მკვირცხლი ქვეყისა და სიტყვა-
პასუხის კაცი, ევეგენის მამის მეგობარი იყო.
ვარლამ დოჭვირი, გარეგნობით ინტელიგენტი, ამამუკელთა ოჯახთან დაახლოებული ადამიანი.
ვაგდე, კოლმურწეობის თავმჯდომარე.
ქუქუტი
დურამიშხანი, { ევეგენის მეგობრები.
კატო, ამამუკელთა ეზოში მცხოვრები, ხანშიშესული ქალი, დიასახლისი.
ასონტუ რუ რუაძე, ახალგაზრდა კაცი, კატოს ნათესავი.
ვენერა, ახალგაზრდა ქალი, გქოანი.
ბაჯი, მეეზოვე, ქურთი ქალი.

პირველი მოქმედება

პირველი სურათი

(ორი ოთახის კარების გასწვრივ ცისფრად შეღებილი შენაბანდი. კარებს შუა, შემაბანდში, დგას ძველბურთი კამოდი, რომელზედაც დევს საჩუკე, კოლოფები, იქვე, კედელზე, ჰკიდია ნენსების მისაბნევი ბალიში. ერთ მხარეს ბალიზაგადაფარებული ტახტი დგას ღამაზე მთოქებით. ფარადი ქალაღებით შემოხვეული ზის ყუთიდან ამოწედილა საკმაოდ მოზრდილი ლომონის ხე, რომელსაც ორი-სამი ცალი ლომონი მოუსხამს. ერთ კუთხეში ანთებულ ნათქერაზე დევს ფართო სპილენძის ტაშტი, რომლის თავზე ორთქლი ტრიალებს, ეტყობა, რომ მურაბა იხარშება, შენაბანდში მზის სხივები შემოსულან. ნათელი, მზიანი დღეა. ფარდის ახდისას ოთახიდან გამოდის კატო).

კატო — (ნათქერას უახლოვდება, სურფის კოვზით გადაიქაქს მურაბა, ღამაბაქზე ახამს, ამოწმებს). თამარი თამარი (თამარი შეიორე ოთახიდან უბასუბებს: „ახლავე, ქალბატონო კატო, ახლავე“. (თვით კატო ღამაბაქით ხელში თამარის ოთახისაკენ მიიწეხს, ოთახის ღია ფანჯარასთან შედგება, კოვზით იღებს და ღამაბაქზე ახამს მურაბის წვესს) მე მკონია ყყოფა დუღილი, რას იტყვი? (თამარი ფარდის გადასწევს, ღამაბაქს გამოარჩიევს, თვით არ ჩანს, ოთახიდან უბასუბებს: წვენი ჯერ კიდევ თბელი აქვს, იდუღოა) კეთილი, იდუღოს! (ფარდას უფრო განიერად გასწევს) მშვიდობაში მშენიერი კაბა გამოსულა, მაგრამ შაკეპში, სანამდე უნდა იყო? (სიცილით) სხვა ფერისას როდის შეიკურავ? (თამარის ხმა: არასოდეს! ქუდიც რომ ვიხდებო, პრიალეს და თანაც მაყვალეით შევიკა. (აყვირდება) ასე სჯობს, ოდნავ გადაწეული. (ღამაბაქს მაგიდაზე ჩამოიდებს) რა კარგი დღეა!.. გააბიწნებას არაფერი სჯობს თამარი — (ოთახიდან არ გამოსულა). წუბულ კი როგორ წვიმდა!..
კატო — ორჯერ ავედი სახურავზე, თუნუქები ქვევით დავამაყრე. (გერს აყვირდება) წვიმამ მარტო ერთ ადგილას გამოიყონა. (სიცილით) წვენი სახლი ამ ეზოში, ამ დიდ კედელზე ქო-

ხვით არის მიღებული, მაგრამ, რა ვიცი, ყველას მოსწონს, კობტა, ნათელია, მზიანი... ამ ლიმონებზე იასონმა იცო, რა მიიხრა? მოლაღურებს გვანათო. მართლა რა ღამაზია იასონ ხომ კარგი ყმაწვილია?

ა ა მ ა რ ი — თქვენს ნათესაებში ყველაზე მეტად იასონი მოსწონს.

კ ა ტ ო — აწინაურებენო, ახალ სამუშაოზე გადაუეთო... ერთი კვირაა, არ ჩანს, ნეტავი რა მოუვიდა? (უცებ რაღაცას შეინიშნავს, თამარს დაკინებთ ეძახის) თამარ, თამარ! (ოთახიდან გამოდის თამარი, თავიდან ფეხებამდე შავებით შემოსილი, ღამაზი სახის, ყვლოღურაღ ქალი) აი, დედამისი.

ა ა მ ა რ ი — (ფანჯარაში იხედება). კარგი სახე აქვს, მიშხიღველი.

კ ა ტ ო — შენ ახლოს უნდა ნახო, ისეთი სასიამოვნო ხმა აქვს, ისეთი ტკბილი საუბარი იცის, რომ ვერ მოშორდები.

ა ა მ ა რ ი — შე პირველად ვხვდავ.

კ ა ტ ო — ორი თვე ლოგინად იყო, ორი თვე არც კი იქნება რაც შენ ზემოან ხარ...

ა ა მ ა რ ი — (აყვირდება). აივანზე რატომ გამოსულა? ვერ კიდევ ცეკა.

კ ა ტ ო — სულთა პაერს ეწაფება, უხარია; ორი თვე წოლას ეხუმრები. აა ვეგანიც გამოვიდა (აღერხინა ხმით) თავზე ხელი გადაუსვია! შეილი გაეზარდო, მაკან უნდა თქვას... რასაც ინატრებდა, გაურქნდა. არაა საჭიროო, დედამისი ამბობდა, მაგრამ ვინ უნდავდა ყურს, მოკაცვდა პროფესორებო... ახლა კარგად პყავს და ხედავ, როგორ უხარია.

ა ა მ ა რ ი — თეშალი მოხურა... ბალინიც გამოუტანა.

კ ა ტ ო — რკინაზე დარღნობით ხ-უკი არ ეტკინოსო, ხედავ! ან რა ღამაზი ბალინია! ძველ ოჯახია, ყველაფერი ტყაღურეი აქვთ.

ა ა მ ა რ ი — მათი ქება მეზობლებისაგანაც გამიგია.

კ ა ტ ო — ყელას ხელის გამმართავნი ესენი არიან და საყვედურს იტყვიან? ან, ღმერთმა მისცეთ, რა შეძლება აქეთ! ავარ შეუზოგის შეოლებს, დიდს და პატარას, ყველას ვეგენის ფეხსაცმელებში აცვია როცა ეზოში ბაჯი სარეცხს რეცხს და ვხვდავ, რომ ვეგენის ტუფლებს საბინიანი წყალი ესხმის, პირდაპირ გული მიწებს.

ა ა მ ა რ ი — ეს სახლი მათი იყოო, მათი საკუთრებაო, მართალია?

კ ა ტ ო — მართალია, მათი იყო.

ა ა მ ა რ ი — ამხელა სახლი? კარგი და, მუხუთე სართულზე რატომ ცხოვრობენ?

კ ა ტ ო — წინათ თურმე შეორე სართულზე ცხოვრობდნენ, მაგრამ მერე აქედან, იქიდან რომ შეაკვიროვებს, ხომ იცი ძველი ოჯახების ამბავი, მუხუთე სართული თვითნათვის, საკუთრად, დააშენეს, მუხუთე სართულია, მაგრამ იცი, იქიდან რა სასიამოვნო გადასახედიან? შიშოთ თბილისა ხელის გულივით ჩანს.

ა ა მ ა რ ი — დედას დაუძახა.

კ ა ტ ო — ალბათ სტუმრები მოუვიდათ. (შემოტრიალდებიან). მერე რა მიღება იციან, რა ოთახები აქვთ, რანაირად მორთული! ხომ ასე ღამაზი ყმაწვილია, ხომ ასეთი ოჯახის შეილია, მშოვნელი ხომ არის და არის. მაგრამ იცი, რა უთქვამს? — ცოლად მხოლოდ იმ ქალს მოვიყვან, რომელიც დედაჩემს მოეწონებაო.

ა ა მ ა რ ი — ის ხომ ინტენერია?

კ ა ტ ო — ინტენერია, მაგრამ სხვებს კი არ გავს. მამამისიც მასეთი ყოფილა თურმე, უმაროდებს... ალბათ კარგი ცაცი რომ არის იმის გამო, ღმერთია თუ მუნებაა, არ ზავარებს, ხელს უწყობს... ახლანდელი მათი ცხოვრება რა გასაკვირია... წინათ, ომის წლებში, ერთი ნაჭერი მარგარინი რომ გვენატრებოდა, მაშინ იმ აივანზე, ახლა ესენი რომ იდგნენ, სულ ღორის ფეხებზე იკიდა (ქვედა თამარის სამოსს აკვირდება) საყულო მალაღია ძველებური. მშენდერი კაბაა! მაგრამ ეტყობა, მთლად შავი სამოსისთვის ღმერთი არ გიმეტებს.

ა ა მ ა რ ი — რატომ ამბობ?

კ ა ტ ო — ავითაქვნი როცა წამლებს ამზადებ, როცა მუშაობ, ხომ გაცვია თეთრი ხალათი, ზეთრი ქუდიც გახურია... რომ დავინახავ, გამუხარდება.

ა ა მ ა რ ი — მე კი მერითობება. ჩვენებმა რატომ დაიკვირანეს?

კ ა ტ ო — დასვირნობენ... დღეს მიემგზავრებიან და იკურონ ველი ბაბა და შეილიშვილია.

ა ა მ ა რ ი — კი, მაგრამ...

კ ა ტ ო — ბარგი შეკრულია, ბილეთები ნაყიდა, ყველაფრით გამოწყობილები არიან, უხარიათ და დასვირნობენ, იმითან რა გინდა? ისე კარგი მამამთილი გყავს, მთელ ეზოს შეუყვარდა ანთიმოზი; ბავშვს რომ სოფელში ატანს, ყველამ მოგვიწონა.

ა ა მ ა რ ი — მე კი, რა ვიცი, კარგს შერებით, ამას ვუღი არ შეუხებმა! მაგრამ მოხუციც მეყოლება, სოფელში მარტოა დარჩენილი.

კ ა ტ ო — მე რომ მკითხო, თქვენს-მეტ-მეიღმეტ წლამდე ბავშვი სოფელში უნდა იზრდებოდეს, ბავშვისთვის სოფელს რა სჯობს, მერე ისეთი სოფელი, თქვენ რომ გქონიათ.

- თამარი — სოფელი კი მართალია კარგი გვაქვს.
- კატო — მაგაზე ნუ მეღაპარაკები, მაგ მხრივ ბედნიერი ქალი ხარ (უცუბ წამოხტება) ჩვენკენ მოდის!
- თამარი — (თავის ოთახის კარებთან შედგება). მე არ გამოვიძახო.
- კატო — რატომ?
- თამარი — არ მინდა! (სწრაფად შედის თავის ოთახში).
- კატო — (ვეგენის ოთახში შემოიპატავებს). მობრძანდით, პატარა გოგონა, მობრძანდით! (შემოდის ვეგენი, ღამაზად აცვია, გარეგნულად თიქოს მოკრძალებულია, მაგრამ თავ-მოწონებად ემსხვევა). სასიამოვნოა თქვენი სტუმრობა.
- ვეგენი — ოთახშიც სასიამოვნო სენი დგას.
- კატო — (კმაყოფილია, რომ ასეთი რამ შეინიშნა). მერაბას გხარშავთ, მარწყვის მერაბას. თამარს დაუვალებ. ვლადის მარწყვი მოიტანა, ისეთი დიდები, წითლები და ღამაზები იყო. რომ დამენანა კიდევ მათი მოხარშვა.
- ვეგენი — თვით სად ბრძანდება?
- კატო — აქ არის... დაუძახო?
- ვეგენი — არა, არ შეაწუხოთ. მე თქვენთან გამოგზავნეს, ქალბატონო კატო, დედაჩემ გთხოვთ, რომ თქვენ, თქვენი მუშობლით თუ მდგმურით, არ ვიცი, როგორ ვთქვა...
- კატო — არც ერთი, არც მეორე, ის უკვე ჩემი ქალიშვილია.
- ვეგენი — დიახ, ქალბატონი თამარი, თუ არ გყვები, თამარი ჰქვია...
- კატო — დიახ.
- ვეგენი — მამასადამე, თქვენ, ქალბატონი თამარი, თავისი მამამთილითა და ბავშვით, რა თქმა უნდა, სადილად გეწვევით.
- კატო — (შიაბტივება ძალიან სიამოვნებს). თამარი დღეს მამამთილსა და ბავშვს სოფელში ისტუმრებს.
- ვეგენი — ვიცი, ვიცი, სწორედ ამის გამო (მაჯის საათს დახედავს) თხოვნიტ წუთში უნდა გეწვიოთ. (წასვლას აპირებს).
- კატო — კი, მაგრამ... თამარს, თქვენ პირადად, შგონი არ იცნობთ. (ქაბის). თამარი თამარ-ქალის (ოთახიდან გამოდის თამარი, ქუდი მოუხდია, ეღიმება).
- ვეგენი — ვიცნობთ, პატონო ვიცნობთ! ბოლოს და ბოლოს მუშობლები ვართ. (ხელზე განსაკუთრებული მოკრძალებით ემთხვევა, თავის გვარსაც აცნობს). ამასუცელი (სიცილით) თქვენ მართლებთ თავს, თორემ მე და თქვენი ვაგი დიდი მეგობრები ვართ.
- თამარი — იმ დღეს გოგიას ძლიერ გავუჯერდი.
- ვეგენი — ზემი ბრალია, ბავშვი არაფერ შეაშია, ფრინველიორზე მე ავიღებ.
- თამარი — როგორ შეეშინდი! სანამ გამოჩნდებოდა, მე ჩემი დამემარბა.
- ვეგენი — შემდეგ მეც ბევრი ვაწუხე. ბავშვს ბევრი ვისიამოვნე. მაგრამ თორმე დედამისს ვაწუხებინე, შგონი გუმინწინ იყო. „ბიძია ვეგენი“, შემომესმა ვიღაცის ზახილი, მანქანა შევაჩერე, ვოგია იყო, თავისი ამანაგებით, ტკბილად კი ვიღაპარაკე. მაგრამ სასტიროდ ვიღარ წაიყვანე. თქვენს წყენას მოვერიდე; ისე შესანიშნავი ბავშვია, ნიჭიერი, ტყვიანი. იშვიათად, რომ რაიმე უფროადლებოდ დატოვოს, ყველაფერზე ახსნა-განმარტებს სიითხოვ და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ასეთი რამეც კი მიხზრა: თქვენ რომ ასეთი ყურადღებით მუტრობით, ყველაფერზე რომ ასე დაწერილებით შიასუხებთ, სხვები ასევე რატომ არ მეტყვიანო ამაზე ევრაფერი ვუბასუხე, დაივინი. მამა კარგად მასსოგო, მითხრა... (თავს გაიქნევს). გული მეტკინა, მოვეფარე. (უცუბ კატოს მიუბრუნდება). მამ ასე, მოვლენ თუ არა, ჩემი თხოვნა გადავიცი. ყველანი მობრძანდით (მიდის).
- კატო — (თამარს გადახეხება). დიდებული ადამიანი არის-მეთქი, რომ ეამობოდი, ხომ მართალ-გყოფილარ? დღეს წამოღვა ფეხზე დედამისი და უკვე გუპატარება. სხვათაშორის, ნუ იფიქრებ, რომ ამას შენ გამო აკეთებენ, სრულიადაც არა! — ახიომოზის პატარეისციმის გამო! იგრძენს, რომ ღირსეული ადამიანია და სურთ, რომ პატარეისციმა გამოხატონ. კიდევ ძველი ოჯახი, თორემ ახლანდელი? (ხელს ჩაიქნევს. შემოიგარდება გოგო, თმასუქში. მკვირიცხია ყმაწვილი).
- გოგო — თბილისის ზღაპრე ვიყავით, რა ღამაში ყოფილა! ღურჯი, ღურჯა... ისე დღავს, როგორც ნამდელი ზღვა.
- თამარი — (შემკრთალია). ასე შორს წასხედი?
- გოგო — რა ახლოს ყოფილა, დედა, ვერ წარმოიდგენ, კუციის სასაფლაოდან უნდა ახვიდე, თორმე, იქვე არის.
- თამარი — ბაბუა სად არის?
- გოგო — აგერ ბაღში ზის, ნაცნობა შეხედა, დაუძახო?

მამარი — კარგს ვშერებუი, რომ შენ სოფელში გზაენი (გოგი უმაყოფილა). დაძახე! (გოგი წასვლას აპირებს, დედა შეაჩერებს, ხალათს უსწორებს). ამ დილით ვაგირცებ, დაგიურთავ-
 უკვე დაგიშვებია. (ბავშვი გარბის).

კატო — (სიცილით) ყველანი აქეთ იხედებიან, მთელი ეზო გვაკირდება.

მამარი — რატომ?

კატო — სულ ვიყო ახლა, რას ღაპარაკობენ, რატომ იცინიან. ყველაფერს კიდე უნდა გამოაბან. ისე, სიმაართედ რომ ეთქვათ, პატარა ამავეი კი არ მომხდარა, ჯერ ევევნი მეზობლებში გადასული მე არ მინახავს, ისე, მაგათი ოჯახის წევრები ყველანი თავზიანი და გულუკოთილი არიან. ყველას დამამარე და ხელის შემწყობი, მაგათ საღამს კაცი ვერ დასწრებს. მაგრამ მეზობლებთან რომ გადავიდეს და ილაპარაკოს? — აა, პა, პა ისე ხომ კობტა ტანი აქვს? რა ძვირფასი კოსტუმი ეცვა, საათს თუ დააკვირდი, საათს? რა საათი ეცეთა რა ღამაზე ამბები აქვს? არა, მართალი სთქვი, ხომ იშვიათი ყმაწვილია?

მამარი — კოსტუმის ჯიბიდან რომ აბრუნდების ცხვირსახოცი ქონდა ამოწეული ეს არ მომეწონა.

კატო — ასეთ წვირილმან რამეზე ყოველ ადამიანს შეიძლება აუზირდ.

მამარი — (სიყაფ). ყოველ შემთხვევაში, მე არავისთან დაახლოვება არ მსურს.

კატო — სწორედ ამის გამო გვეშენ პატრეს, თავი ღირსეულად უქირავსო. ამჯერად რამეები რომ არ გიყვარს, სწორედ შეც ამის გამო გცემ პატრეს; ქვრივი ხარ, მაგრამ თეი რომ ამაყად გიპირებს, შენზე რომ უღრას აზრს გულში ვერაფერს ვერ გაატლებს, ეს მომწონს; აქი რომ შენი გულის კარს ვერაფერს ვერ შეადებს, მე ეს კარგად ვიცი, მაგრამ შენზე თუ კი რამე კარგს მტყვიან, რატომ არ უნდა გითხრა? იცი, ამას წინათ ევევნიმ შენზე რა მოიხრა? — მასეთი ღამაზე ქალი თბილისში მეორე არ დიატრება.

მამარი — (უნებლიედ ეღიშება). ცუდა გემოვნება პქონია.

კატო — რას ნიშნავს, რომ ქალი ხარ, შინზე ხომ გესიამოვნა.

მამარი — მე თქვენ ისე შეგეწეეთ, ისე დაგიახლოვდით, ქალბატონო კატო, რომ თქვენთან ყველაფერს გულახდითად ვაპრობ, ისეთ რამესაც, რომელიც ადამიანმა შეიძლება არც კი უნდა ეთქვას, ამიტომ ნუ დამძრახავთ: მე ბევრი მავერიდება, ბევრი ამდევნებია, მე პარათებიც მიმიღია ისეთი შინაარსისა და ისეთი პირებისაგან, რომ მათ მაგიერ გაკწილულბუღვარ: ისეთი რამე კი, რაც თქვენ ახლა მიიხარით, ჩემთვის, გზაზე, მატარებელში თუ დაწესებულებაში მრავალჯერ ვაუტრებიათ, მაგრამ ისინი ჩემთვის ისევე უმნიშვნელონი არიან, როგორც ბავშვობის დროის სათამაშოები. მე ისეთი ქმარი მყავდა, რომ... ის უკვე ექვსი წელია, აღარ არას... მე რა შემიძლია მას გავუეთო? ვერაფერი ყველაფერი ტყუილია, მაგრამ თავიდან, იმ დღიდან გადაწყვიტე, რომ, სანამ ცოცხალი ვარ, მისი სახელი ვატარო. კიდევ მეტს გეტყვით. მე სოღამაზეს ეს რწმენა მამალებს! (კატო ხელებს მოხვევს, ჩაფიქრდება) ამის გარდა, ერთი რამეც უნდა გითხრათ: ახე შეგონია, რომ ის უხილავად მყოფ მჭვთან არის, რომ ის ყველაფერს ხედავს და ამის გამო ვცდილობ ისე მოქცე, რომ მას არ ვაწყენინო, (შორიდებათ). ერთი სისუსტე მახსიათებს, — ხანდახან პირჯვარის გადასახვა ვიცი, რა თქმა უნდა, იმ დროს, როდესაც ამას სხვა ვერ შენიშნავს. მხოლოდ ეს ნაკლი მახსიათებს, თორემ სხვა მხრივ? სხვა მხრივ ნამდვილი თანამედროვე ქალი ვარ, რამდენი აიტაცია თუ საუბარი ჩამიტარებია ყანაში მეამრეშუმე ქალებთან; რამდენი კედლის გაზეთი გამომიშვია... შემოღის ანთიმოზი, წარმოსადგვი, ღამაზე შეხედულების მიხედვი, შემოპყვება გოგი, (თამაზი ეხვევა). მე ტორმწააქების ძრალი ვარ! (ანთიმოზს გულში ვუბრუნება, ეფერება).

კატო — პატრეცემული ანთიმოზ, დღეს სადილად ბრძანდება მიწეული, თქვენთან ერთად ჩვენც.

ანთიმოზი — ვისთან, ბატონო?

კატო — ამაყუელთა ოჯახი არის-მეთქი, რომ გეუბნებოდით, დიახ, ისინი გვთხოვენ.

ანთიმოზი — ალბათ ჩემ ძრალს სთხოვენ, მე რა შუაში ვარ, თქვენ მიზრძანდით.

კატო — თქვენ, პატრეცემული ანთიმოზ, თქვენ, თორემ ჩვენ ვინ ვაქცევს ყურადღებას.

გოგი — წავიდეთ ზოგა ევევნისთან, წავიდეთ!

მამარი — გამრეში! (თანაც ტანისამოსს უსწორებს, კამოღზე ჩამოდებულ ხარკესთან მიიფანს. ქორის გაღაუარცხნის, წასაყვანად ამზადებს).

ანთიმოზი — მე რომ არ მიცნობენ?

კატო — მთელი ეზო გიცნობთ, თქვენი დანახვა უკვე ყველას უხარია; თამარს სულ ეუბნებიან, რა კარგი მამამთელი გყოლია... ეროში ვიღაც ცაღვება შემოსულა და თქვენ თურმე „მო-ბრძანდიო“, ვითქვამთ, არაყი დაგიღვევინებით, ვაწლები და თბილი განიოცტანით. ამას მთელი ეზო ღაპარაკობს.

ანთიმოზი — (სიამოვნებს). ცოტაოდენ უხერხულობას გრძნობს). მე თუ ვინმე მაკვირდებოდა, ვერ წარმოვიდგენდი. ჩემთვის, შეუმჩვენელად ვიყავი მეგონა. (ჩაფიქრდება). არა, რაც მარ-

თალია, მართალია, კარგი ხალხი ცხოვრობს ამ ეზოში. საერთოდ კარგი შეიქნა, რომ ჩემ-
თამარი თბილისში გადავიყვანა. საბოლოოდ ხომ მაინც აქ უნდა ვიყოთ, ბავშვი საშუალო
დამთავრებს და უნივერსიტეტში ხომ უნდა შევიყვანოთ. (გოგის ეწერება) *განსაკუთრებ-
ებით კმაყოფილი იმითა ვარ, ქალბატონო კატო, რომ თქვენ შემოგაფარეთ *Зачем? არა! გუ-
გონით რომ თამარს მარტო უამაგირას იმედით დაეტოვებ. ჩემგან ხელის შეწყობა დიდ
გაქნებათ, სოფლიდან ყველაფერს მოგაშეუღებთ. ისეთ ღორს ვასუქებ, რომ...* (შემოდის
ვარლამი, მისი გამოჩენა საერთო მზარალებას იწყებს. გარკვეული შეხედულებით ვარლამი
ინტელიგენტი და ფაქიზად ნაცხოვრები აღამიანია).*

კატო — საღამო, ბატონო ვარლამ, ძლიერ გვსიამოვნებს თქვენი მოზრძანება (ანთიმოსს). გაიყა-
ნით, ანთიმოზ ტოროსჯაქს! თამარის მამამთილი გახლავთ.

ვარლამი — (ანთიმოსს ხელს ართმევს, თემდამალ ხალაშს აძლევს). დოკტორი, ბატონო, ვარ-
ლამ დოქტორი.

ანთიმოსი — დოქტორები ჩვენებურები არიან.

ვარლამი — თქვენ საიდან ბრძანდებით?

ანთიმოსი — წულუკიძის რაიონიდან, ბატონო; ჩვენი სოფელი იქვე, ხონთან არის ახლოს.

ვარლამი — იქაური არ გახლავართ, მაგრამ ოჯახობა შეყავს იქაური, გალდავადის ქალი, ძა-
ლიან მომწონს თქვენი მხარე; ზონით, რომ იტყვიან იქედან-აქედან აამრიზებთან, შე კი ერთი
სული მამებს, რომ მაქვთ მოგხვდეთ. პო, რა ეზოებია, რა ქიშკრები, რა სახლები, რა ხეები!

ანთიმოსი — დაბრძანდით, ჩემო ბატონო, დაბრძანდით! (ცდილობს მასპინძლობა გაუწიოს)

ვარლამი — აბა, ბა, ბა, არაფერი საჭირო არ არის. ახლავე უნდა წავიდეთ; მეორედ მე გამოჩ-
გსაყენებს, რატომ იცვანებუნო.

ანთიმოსი — (მასპინძლებით კმაყოფილია, უფრო გამზიარულდება, ქალებს მიმართავს). მოეზა-
დეთ, გადავიდეთ... მატარებლის გასვლამდე დიდი დროა მე კმაყოფილი ვარ. (ქალები
აფხესუხსდებიან, გოგია სიზარულისაგან სტვენას იწყებს).

თამარი — სახლში წუ სტენი (გამოწყობილი იყო, მერამ სარკეში კვლავ დაიწყებს ცქერას).

კატო — (თამარს გადაუწერს რაღაცებს). ერთად რომ ვაგალო, შენ ნახე რა ამბავი იქნება.

ვარლამი — (ანთიმოსს). მეგობარიო, ჩემზე რომ მოგახსენათ კატომ, მეგობარი კი არა, იმ
ოჯახისათვის ყველაფერი ვარ (ანთიმოზი რაღაცის შეკითხვას აპირებს) *ო... ო... ო... იშვია-
თი ოჯახია!* (თემომწონედ). *თუ რა ვარ მე იმითთვის, მოხვალდი და თქვენი თვალით ნახავთ.
(შემოდის იასონი, ფერმკრთალი სახის, სუსტი გარკვევობის ახალგაზრდა).*

კატო — (ანთიმოსს). ერთი საყურადღებო ნათესავი მყავს-მეთქი, რომ გეუბნებოდით, ის გახლავთ,
იასონ ტურქელაძე, გაიცანიო.

ანთიმოსი — თქვენს სენებებაში ზმირად არიან, მაგრამ რატომღაც ამ დღეებში არ შემოზრძან-
დით. დღეს კა, სამწუხაროდ, მივდივარ და... (კატოს). იასონიც ხომ წამოზრძანდება
ჩვენთან?

კატო — რა თქმა უნდა.

იასონი — (ხელს ართმევს ანთიმოსს). შორიდან გაცნობთ. ამ დღეებში ისე ვიყავი დატვირთუ-
ლი, რომ ვერ მოვიცალა. ვერ შემოვიარე.

ანთიმოსი — თქვენ ისეთი სამუშაო გაქვთ რომ... თუ არ ვცდები, აღმასკომში მუშაობთ.

იასონი — არა, სხვაგან. (ვარლამს ესალმება). ჩვენს მოწინააღმდეგეებს ვაუმარჯოს!

ვარლამი — (ხელს ართმევს, მაგრამ შეუტყვის). იცი, რა გითხრა, მე ასეთი ლაპარაკების არ
მეშინია, მაგრამ მაინც არ ვარგა — ყველას შენსათვის არ ესმის, სხვა სხვაგვარად გაიყვებს.

იასონი — (სიცილით). გეწყინა?

ვარლამი — კარგი ერთი!... რაც არ მომწონს, იმაზე რომ ვოჭკა, არ მომწონს-თქვა, ამის უფლე-
ბა არ მაქვს თუ?

იასონი — (კვლავ სიცილით). თქვენ იმ დღეს ისეთ რამეზე მეკამათებოდით, ისეთ რამეს იწუ-
ნებდით, რაც ყველას მოსწონს.

ვარლამი — ყველას მოსწონს, მაგალითად, წყაროს წყალი, ყველამ იცის, რომ მას დასალევადა
არაფერი უბოს, მაგრამ შე ჰქვს წყალი მირჩევნია... არ მაქვს ამის უფლება? თქვენ დატყუ-
ლი ხართ, ბატონო, რასაც იტყვიოთ, ყველაფერზე თავი დაეციწინო... შე ცოტა სხვანაირად
ვარ აღზრდილი, ახლავე მოგახსენებთ: ოფიცრების სკოლა რომ დაეამთავრე, სარაყამის
ფრონტზე გამგზავნეს; შტაბში რომ გამოცხადდი, შენი ნაწილი მოწინავე ხაზზეყო და
კაცი გამაყოლეს, გაუდღევი გზას... მიუხედავად ასკრები თოფებს ისროდნენ დაიწვილებდა
ყრებთან ტყვია თუ არა, დაეხრიდი თავს. კუუუ! დაუფატვენდა ტყვია თუ არა —
დაეხრიდი თავს. უკანიდან პოლკოვნიცმა იცით, რა მომამახა? — „Пропорщик Дочиря,
прошу, пулям не кланяться“ (ყველანი იცინიან, წმასხველად მიმხადებულა). აბა,
წავიდეთ!

მორჩე სურათი

(მდიდრულად მორთული სასტუმრო ოთახი. მაღალი და ფართო კედლებს ოქროს ჩარჩოვებზე მორთული ამშვენებენ. ოთახში მარმარილოს ძვირფასად ნაკეთები ბუზარია ამართული. ოთახს სა-მიწვე მხარეს კარები აქვს, მათი ვალების დროს ჩანს, რომ მუზონელი ოთახშიც მდიდრულად არის მორთული. კედელზე ჩამოყიდებული ერთი სურათის წინ აღტაცებული სახეებით დგანან ოთხი კატო, მინადორა, მუზონელ ოთახში შედიან ანთიმოზი, ეგვენი, გოგი).

მინადორა — ის, შუაში რომ ზის, ალბათ გვენობათ.

თამარა — (სურათს აკვირდება, ეტყობა, მოეწონა, მინადორას მოეხევეა). თქვენ ბრძანდებით, ქალბატონო მინადორა. ყველანი ფეხზე დგანან, მარტო თქვენ ზიხართ.

მინადორა — ეს სურათი პეტერბურგშია გადაღებული, მაშინ ეგვენიც ფეხშიშვე ვიყავით... ჩემი ფეხზე დგომა ღამაში არ იქნებოდა და ამიტომ ვზივარ. მარაოც გაშლილად ამის გამო მიღვეს კალთაში.

თამარა — რა კარგი სურათია! მომხიბვლელი ღამილი გაქვთ.

მინადორა — ვისაც ჩემი ახალგაზრდობა არ უნახავს, იმას ჩემს სიბერეს ნუ ანახებო. — ხომ გაეგვიანათ.

თამარა — (მინადორას კვლავ სიყვარულით მოეხევეა). არ არის მართალი, თქვენ ვინც დაგუ-ლაპარაკებთ, ყველა წარმოადგენს, თუ არ იყავით ახალგაზრდობაში.

კატო — პეტერბურგში სტუმრად ბრძანდებოდით?

მინადორა — მაშინ იქ ვცხოვრობდით, ჩემი ქმარი იქ მუშაობდა, საყინულები ჰქონდა იუა-რით აღებული. ხესთან რომ დგას, ჩემი ქმარია, მის გვერდით იტალიელი ინჟინერი მორეტა, ჩემი ქმარის მეგობარია. ის მზის მუღულეა, გოგონები — მათი ქალიშვილები... ყველანი კარ-გები იყვნენ.

თამარა — პეტერბურგში დიდხანს ცხოვრობდით?

მინადორა — არ დაგველდა დიდხანს ცხოვრება, რვეოლუცია რომ დაიწყო, აქეთ წამოვედი. იქ რაც ვქონდა, ყველაფერი დაგვეყარება. უკანასკნელად ბოლშევიკები არჩვირში შე-გვებდნენ, ბევრი შიში გამოვიარეთ, მაგრამ ჩემმა ქმარმა ნაცნობები გამოიხანა და დიდხანს აღარ გავაპარეს.

თამარა — ძველმა ოჯახებმა ბევრი შევიწროება განიცადეს.

მინადორა — არა, გენაცვალე. ჩვენ ამ დროით უწყაყოფილო არასდროს არ გყოფილვართ. ჩემს ქმარს ყველანი პატარისცემით ეპყრობოდნენ.

თამარა — ძლიერ სასიამოვნოა, ქალბატონო! მე მინდა, რომ ჩვენს დროში ყველა კარგი ადა-შიანი გახარებული იყოს.

მინადორა — მის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით დეპრესიში, მერე ოდესმე გაგაცნობ, დო-დი თანამდებობის პირებისადგანაც მაქვს მიღებული დიდი პატივი გვეცხ: იმ დღეს დაწე-სებულებებმა აქედან-იქიდან იმდენი მანქანები გამოვზაგნეს, რომ... ბევრი ძველი ოჯახი განადგურდა, მართალია, მაგრამ ჩვენიც. ლეთის წინაშე, არაფერი არ დაუშავებიათ.

თამარა — ძლიერ სასიამოვნოა! ნუ გაეკვირდებათ და, მე ისეთი ქალი ვარ, ქალბატონო მინა-დორა, რომ ჩემი დროის შესახებ თუ რამ ცუდს გაუგებ, გულზე ვკალივით მესობა.

მინადორა — ყველანი ასეთება ვართ, შვილო, აბა როგორ? (შემოღის გოგი, რომელსაც მო-ჭეუბა ეგვენი).

ეგვენი — (გოგის დიდი ყურადღებით ეპყრობა). ამ ოთახში გინდა? (გოგი ყურში რაღაცას ჩასწორებულებს). არა, ახლა არა, ახლა აქ უნდა ვიყოთ. (ბავშვს სახეზე უწყაყოფილება აღებუდება).

თამარა — (გოგის). ბიძახს ნუ აწუხებ.

მინადორა — (გოგის აღერისით). მოდი, ჩემთან მოდი (ბავშვს მოეფერება. ეგვენი მეორე ოთახში გადის, მინადორა შედის სასადილო ოთახში, რომლის კარების ვალების დროს ჩანს სტუმრებისათვის გამოღილი სუფრა, გამოაქვს შოკოლადის ფილა გაუწვდის ბავშვს. ბავშვი უარზეა, ფეხები და ხელები უკან შიაქს). აიღე, გენაცვალე. ნუ გრცხვენია.

თამარა — (გოგის). ვამოართვით თავი ასწიე! (ბავშვი შოკოლადის ფილას გამოართმევს, უიბეში ჩაიღებს, მეორე ოთახში გადის).

მინადორა — (ბავშვს თვალის გაყოლებს). რა კარგი ბავშვია, შენ გენაცვალე! თვალზე სულ დიდისა აქვს. (შემოღის ბავი, ქრთული ტანისამოსი აცვია, ხელში ჩერები უჭირავს) მორცხვ? (ბავი თავის ქვევით უდასტურებს. მინადორა თამარს და კატოს მიუბრუნდება) ხუთივე სართულზე კიბეს მე ვარეციბებ, თითქოს სხვები არ ცხოვრობენ, თითქოს ამ

კიბზე მარტო ჩვენ დაედევართ, ეს შეიძლება? (კვლავ ბაჯის, რომელიც შუა ოთახში დგას) ჰო, ახლა იქით, იქით მორღებე! (ბაჯი თამარს შეხედავს, ნიშნის მოგებით გაიღივებს. მიდის).

გარკნუსული
საქონლის
საქონლის

კატო — (თამარს კედელზე ჩამოკიდებულ შორე სურათზე მიუთითებს). ეს კი ევეგნიო
მინადორა — ამ სურათში ევეგნი შუადი წლისაა... ბორჯომშია გადაღებული.

კატო — ხანჯალზე რა ლამაზად უდგეს ხელი!

მინადორა — ევეგნი ბავშვობაში ძლიერ ღამაში იყო, მაგრამ ამ ჩერქეზულ ტანისამოსში
მინაც მთელ ბორჯომს თვალს ჭრიდა. იმ დროს, არ ვიცი, რასთან დაკავშირებით, ფრანგებმა
იყენეს ჩამოსული. ჩემი ევეგნი ისე მოსწონებოდათ, რომ წყალვარდნილთან მიუყვანიოთ და
აქ გადაუღიათ ეს სურათი. მერე უთქვამთ, ჩვენში გასაფრთხილებლად გამოვა სურათები —
„კავკასიური ტიპები“ და ეს სურათიც იმისთვის გვინდათ.

კატო — გარშემო რა ლამაზად ეხვევიან აქაუბელი ტალღები! (თამარი ინტერესით, მაგრამ
შორეულად უყურებს ევეგნის სურათს). მშენიერი სურათია! (თამარი მათ შორდება; ღია
ფანჯრებს მიუახლოვდება).

თამარი — (ფანჯრიდან გადაიხედავს, შეკვივებს). აქედან რა საშიში გადასახედი ყოფილა!
(კატოს ჩაებლაუქება, თანაც გადაიხედავს) რა სიმაღლეზეა თითქოს უფსკრულის წინაშე
დგახარ.

მინადორა — მე კი მიფერას აქ უღონა, სასიამოვნო ნიავი იცის.

კატო — (გადაიხედავს, თამარი თავს არიდებს). მართლა რა სიმაღლეზეა, აღამინან გული გა-
დავიქანდება! (თამარი მრგვალ მაგიდაზე ჩამოკიდებულ ყრნალ-გაზეთებს ათვალისწინებს).

მინადორა — (ხალხით აძლევს განმარტებას). ეს არის ძველი ყრნალი „ნივა“. ამაში ბეგრ
რასზე საინტერესოს შეხედები. აი მაგალითად, ეს როდნიანკო, გვერდით რომ ზის ჩვიბეა.
გარშემო სხვა დეტალები. აქ ის მომენტია აღზევებული, როცა სახელმწიფო დემანში მი-
იღეს ცნობა ბულგარელების მიერ აღრიანობოლის აღებისა, ზღერია: „Шумы, шуми.
Марш!“ (ევეგნი უხახის დუდას. შინადორა კადის მუორე ოთახში).

თამარი — (კატოს ჩერჩულით). მართლა რომ კარგი ოჯახია!

კატო — (ფანჯრიდან იხედება). ჩვენს სახლს შეხედე, ჩვენს სახლს! (სიცილით). სახურაზე
ტეები, აგურები ისე აწყვია, თითქოს ნაპრებისაკან შეყერილი საბანი ახურავსო. ამ ოჯახში
ვინც იცხოვრებს, იმას ნეტავ თუ მოკლავს რამე? (შემოდის შინადორა). მხოლოდ ის არის
ნაკლი ამ ოჯახისა, რომ რძალი აკლია.

მინადორა — სულ მაგის ლაპარაკში ვარ, მაგრამ, რა ვქნა, არაფერი არ გამოდის. იქნებ
თქვენ დამეხმაროთ რამე.

კატო — თითქოს თქვენი მოსაწონი ქალი ვერ აღმოაჩინაო, მართალია?

მინადორა — სულ ტყუილია, ტყუილი მე ნუ მპარალებენ, მე არ ვერვო მის საქმეში; ვისაც
მოიყვანს, იმას ვემსახურებო. (ზარის ხმა. შემოდის ვარლამი, ოთახში აგრეთვე შემოდან
ევეგნი, ანთიმოზი, გოგი).

ევეგნი — (ვარლამს). სახლში არ დაგიხედნენ?

ვარლამი — როგორ არა, მალე მოვიენ. იმათე სტუმრები ჰყავდათ, ჩემი მისეა გაეხარდათ.
იქედან აქედან შემომძახეს, მაგრამ გაჩერებით, არ გაყურდო.

ევეგნი — (სათს დებდავს, ანთიმოზს). ვინც მოვა, მოვა, ჩვენ სრულ სამ საათზე დავსხდ-
ბით სადილად. მანამდე, თუ შეიძლება, თათარაზნადო, თბილისურად იტყვიან მაგრამ რუ-
სებსაც აქეთ ეს წესი, სანამ სულრას მოუსხდებოდნენ, ფუხზე ცოტა რამეს შეეძვევიან...

მინადორა — (მიხედება შვილის განზრახვას). კი, დედა, ახლავ. (გაღმობაქვს პატარა ბიჭები.
სასმელები, მათ ხელს სურგაზე ალაგებს).

ანთიმოზი — ჩემ ვამო არ შეუწბავო. თუ დღერთი გწამთ, მე ყველაფრით კმაყოფილი ვარ.

ვარლამი — (შინაურულად, თამამად იქცევა). არ ვიცი, ჩემი თავი როგორ დავიხასიათებს, ან
თქვენს თვალში როგორ ვჩანვარ, პატივცემულო ანთიმოზ, მაგრამ მე ჩვენებური სურფა
მართლა მიყვარს, გულით მიყვარს, იმის გამო კი არა, რომ სმ-კამაზე დახარბებული კაცი
ვარ, სრულიადე არა! მე მხოლოდეს აღამინათა დამოკიდებულების ის ფორმა, რომელსაც
აქ ვხედები. მობრძანდით! პალტო გაიხადეთ! დაბრძანდით! რას იწებთ? მიირთვიოთ გა-
ამოთ! და ახერხეთ. სხვაგან: „მიღება სამ საათიდან“, „შესვლა აგრძელდება“ „უხანძროდ ნუ
გაჩერდებით“ და ამგვარები. ჩემთვის ამგვარი დამოკიდებულება ისეთივეა, როგორც სუსხა
ფრევილისათვის. იქ გვიქვები, აქ ვყავი. (სასმისს იღებს) ჩვენს დღევანდელ შეხვედრას გაუ-
მარჯოს! (სემს).

ანთიმოზი — ბედნიერი ყოფილიყოს! (შესვამს).

მინადორა — (მუორე ოთახიდან გამოდის). ტელეფონთან გობოვენ, პატივცემულო ვარლამ
(ვარლამი მიდის ტელეფონთან).

- ანთიმოზი — (წინააღმდეგობა). ვარლამი სად მუშაობს, ქალბატონო?
- წინააღმდეგობა — ხან აქ, ხან იქ ვერსად ვერ მოიკიდა ფეხი.
- ანთიმოზი — (გაოცებულია). როგორ? კარგი ადამიანის, განათლებული კაცის წინააღმდეგობა?
- წინააღმდეგობა — ურიგო კაცი არაა, მცოდნეც არის, მაგრამ არ უმართლებს ცხოვრებაში, რადღაც არ გამოუდის; ცოლი მუშაობს, ბატონო, კიდევ ის, თორემ თეთი სულ რაღაცის მოლოდინშია, რადღაც გვემეზი აქვს... ჩვენც შევეჩვიეთ და არაფერს აღარ ვუბნებთ.
- ანთიმოზი — ამას კი ვერ წარმოიდგენდი (შემოდის ვარლამი). შეილება თუ გვავთ, ბატონო ვარლამ?
- ვარლამი — შეილება მყავს, მაგრამ ამ საქმეში, ცოტა დაზარალებული კაცი ვარ.
- ანთიმოზი — რატომ, ბატონო?
- ვარლამი — არ ისწავლებს, ერთი ჯარშია და მეორე შოფრად მუშაობს.
- ვეგენი — თითო ვარლამი ძველი, ხარკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტია, შემდეგ ოფიცერი გახლდათ და ასე...
- ვარლამი — (თავმოხშობს). ჩემს ოჯახშიც გადავიდა, ჩემ ოჯახსაც ვაგაენობთ, ბატონო. (ჯერ ზარის ხმა ისმის, შემდეგ შემოდის დურმიშანი და კუკური. ორივეს საგანგებოდ აცვივთ, გარეგნულად ლამაზი გამოიყურებიან, ეტყობათ, რომ ნასვამი არიან. მათი შემოსვლა საერთო შიშარულეობას იწვევს).
- დურმიშანი — (კარგითან შედგება, სიმღერას წამოიწყებს, კუკური ხანს აძლევს).

„იი შენ, ზემო შავო ბატო,
ფრთა შავო და ფრთა ფარფალი“.

- კატო — შეგი რათა, ბატონო? შეგი ბატი არ გამოვიდა.
- კუკური — ეს ჩვენ ვეცით! (ყულის ესალმებიან, მაგრამ განსაკუთრებით და მნიშვნელოვნად თამარს, მას ზედოზედ და ხანგრძლივად კოცნიან ხელზე).
- თამარი — (კატოს გადაურჩივს). აქ თავს ისე ვგრძნობ, თითქმის ზღაპარში ვეხვედითო, თამარს წყალი ფეხზეც ნიადავს მაცლისო.
- კატო — ასეთ დიდ ოჯახს, ასეთ გულუხვობას, ასეთ დიდ სიხარულს შეუწყველები ვართ და იმითომ... (შემოდის იასონი).
- იასონი — (მასაც ემშვივა, რომ აქაურობა მოსწონს). ცოტა უხერხულობას ვგრძნობ.
- წინააღმდეგობა — რის გამო, ბატონო?
- იასონი — თქვენს ოჯახში პირველად ვარ, იქნებ ხელი შეგიშალეთ.
- წინააღმდეგობა — ჩვენი ოჯახი კარმაკეტელი ოჯახი არასდროს არ ყოფილა.
- ვეგენი — (იასონის სტუმრობით ემთხვევა). მაგრამ არც ყველაშათის არის ღია! (ყველას ყურადღებას მიიპყრობს). ინგლისელი, თურმე, ყველაზე მეტად თავის ოჯახს აფასებს... შესაძლებელია ინგლისელი ოცო წელი გიცნობდეთ და არც ერისხულ ოჯახში არ მივიწყით, მაგრამ თუ მივიწყით, ეს იმას ნიშნავს, რომ თავიანთ ოჯახშია ღირსად გცნობ, დიდად დავაფასებთ. ჩემს ოჯახსაც მე ამგვარად ვუყურებ (კუკურისა და დურმიშანის). იცნობდეთ, იასონ ტურქელაძე! (ღიმილით). არ მგონია, რომ ვაჭრობის საქმეში დიდი გამოცდილება ჰქონდეს, მაგრამ იმდენად ბატონისან ადამიანად თვლიან, რომ ჩვენი რაიონის საეკონომიკო განვითარების, თითქმის ყველა, მას ზაზუსებს (ცენობიან).

- წინააღმდეგობა — (იასონს განსაკუთრებულად მიუძღვრება). ძლიერ გვესიამოვნა, შეილო, თქვენი მობრძანება.
- კუკური — (ქოქის გაუწყობს იასონს). მიირთვიო!
- იასონი — (სასმისს გამოართმევს) მე ვგრძნობ, რომ ძვირფას ოჯახს გავეცანი... იცოცხლეთ! (შესვამს).
- წინააღმდეგობა — (იასონს) ხშირად უნდა მობრძანდეთ, ბატონო, ხშირად.
- ვეგენი — აბა ვარლამ, დღეს უნდა გვახახულო, თამადად შენ გვეუბნები. (ანთიმოზს) თქვენი ამბავი ყველას გვახარებს; დიდი სიმწარე გაქვთ გამოვლილი, მაგრამ ჩვენთან მინც მზიარულად უნდა იყოთ!
- ანთიმოზი — (მათ შორის ამბავად ჩანს. მტკიცედ წარმოიქვამს). დღეს კუკობს სასაფლაოზე ისეთი რამ ვნახე, რომ გული გამიხმნედა. ძალია მომემატა, წელიწადი გაიშარებო...
- წინააღმდეგობა — გასაჩნევებელი რამე სასაფლაოზე ვის უნახავს, ბატონო!
- ანთიმოზი — მე ვნახე! შესაუბლიან, საფლაოზე ტანჯი დღეს, დიდი, ნამდვილი ტანჯი... ის, სურათიდან ჩანს, შევარდნივით ვეგავთ ყოფილი, იმას ვწამებო! მე და გოგიმ ეძღვები მოეზადეთ...

გოგია — (გაუბედავად). ბაბუამ დაიჩოქა...

ანთიმოზი — ჩემი შეილიც ტანკისტი იყო... (ჩაფქვრდება. უცებ წამოიძახებს). სხვა რაიმე ვი-
ლაპარაკოთ, ასეთ რაიმეებს ვახსენებ ანა, ბატონო. საჭირო მარტო მე ზღმარ ვარმ
ფრონტზე შეილი ვის არ დღუვია... ასეთი შეილიშეილი შეავს, ასეთი რაღაც შეავს, იმყო
წინავედა. შე ბედნიერი კაცი ვარ! ან შევდარი რატომ უნდა ვეწოდო, როდესაც მის სახელს
თქვენიხთანა ძვირფას ხალხში ახსენებენ? მე რომ ცოცხალი ვარ, ვითომ მას ვკობივარ?
(კუკური და ღერძინხანი კვლავ წამოიწყებენ საძლერას, კვლავ ახმარდებიან. მინადორა
სწრაფად გადის სასადილო ოთახში. შემოდის გიგო, საშუალო ტანის კაცია, სუფთად აცვია,
ხელში ძველპური მსხვილი ჯოხი უჭირავს).

ღურშიშხანი — გიგოს გაუმარჯოს, ჩვენს გიგო ზურაბინს!

გიგო — (გაღმებული სახით იქეთ-აქეთ იხედება). კარგ ხასიათზე ხართ, უმაწვილებო!

კუკური — რატომ არ უნდა ვიყოთ? მორჩა, პროფერანსში შეტეს ვეღარ მოგვიგებთ (იასონს გა-
დახედავს).

გიგო — (ჩაიხიბიბილებს). ენახოთ! ენახოთ!

ვევენი — (გიგოს ანთიმოზზე მიუთითებს). გაიცანით, თამარის მამამთილი გახლავთ!

გიგო — ვიცი, შორიდან ვამიგია! (ჯოხს კედელზე მიაუღებს, ყველას სათითაოდ შეხედავს,
შემდეგ ყველას ხელის ჩამორთმევით ესალმება).

ანთიმოზი — ბოდიში, ბატონო. მაყრამ სადაური ბრძანდებით?

გიგო — იმერტება ჰკობებს, სადაური ხარო, — კარგი კი ვარ და სადაურიც არ უნდა ვიყო.

ანთიმოზი — (დატყვენილი). ამის გამო არა, ბატონო, რაღაც მეცნობით და იმიტომ შეგე-
კითხეთ.

კუკური — საიდან უნდა გეცნობოდეს, ქალაქელი კაცია.

ვევენი — (ანთიმოზს). მამანუმის მეგობარი გახლავთ...

გიგო — ახლა ამითი

კუკური — (ყველას გასაგონად წარმოთქვამს). გიგოს რომ თქვამი არ ცვივა, ეს არ
გკვირთ?

ღურშიშხანი — ყველანი შელოტდებიან, ამას კი შეხედეთ!

გიგო — (თხელი თმით დაფარულ თავზე ხელს თავმოწმონად გადაისობს). მამ რა გგონიათ.

კუკური — შენ ნამდვილად რაღაც წამალი იცი, გიგო.

გიგო — (შეოფერებს). ვიცი რატომაც არა!

ღურშიშხანი — (დაინტერესებით). მართლა იცი წამალი?

გიგო — ვიყო-ოქცა, რომ გუბუნები, რატომ არ გჯერა? (სიტყვის ბანზე აგდების მიზნით) კი,
მაყრამ... დღეს აქ როგორ არის საქმე?

კუკური — (უცებ ვევენის გადახედავს). ჩემს ვევენის ვენაცვალე... ანა, შეხედეთ! (ფანჯრისკენ
გაიშფერს ხელს). ეს სახელი კომკეთიათა ამართული, ცთაწყდელია! ყველაფერს ზევიდან
დავყურებთ!

ვარლამი — (შეუმწველად ვიტარა აღღია, მთელი ხმით მღერის).

მინადორა — (სასადილო ოთახის კარებს ფართოდ აღებს. ჩანს დიდი, ღამაზად გაწყობილია
სუფრა). მიზრძანდით, ბატონებო! (შედიან სასადილო ოთახში. კუკური ფოტოაპარატს
მართავს. კატო ღრის იხელდება, ვევენის სწრაფად მიჯარდება, ვევერდზე გაიხმოს).

კატო — (სხა-სხუთი უფუნება). ვევენი, შენი ჭირიმე, დაერწმუნდა, რომ ეს სხვათაი ვულის
ქალია, სხვებს არ ვავს...

ვევენი — (გულმოსული მიაჩერდება). შერე?

კატო — ცოფავა. მოურაფე.

ვევენი — (მტკივედ). არ შემძლია!

კატო — (გულწრფელად შემკრთალია). გული უარს მეუბნება... ხომ ხედავ, რა კარგი ადამიანები
არიან... რაიმე უხედურებას არ გადავიყოლოთ.

ვევენი — ჩემს გულში ხომ ჩავახედე ჩემი დარდი ხომ გავიშლილე! ხომ დავავალე გეოქვა რაც...

კატო — (დამნაშავესაყოთ). ვუთხარი, მაყრამ, რა გქნა, მისმა გულმა არ მიიყარა.

ვევენი — ხედა მოვლენ მეშევი, შენს სახლს სახურავს სულ ახლიან, ახლით გადაიხურავენ...
შეშაანდმიავ იატაკს ახალს დააგებენ, შედებენ.

კატო — (უხერხულ მდგომარეობაში ჩაყარდნილი). იცი, რა ვითბრა...

ვევენი — (შეუტყვს). სსუუუ! (ხელს კიდებს, სასადილო ოთახში შეყვავს. კუკური ფოტოაპა-
რატს მოიმარჯვებს, ისმის მისი ჩხაყენი).

მეოცე მოკმელება

მისამე სურათი

(მაგალ ზოძებზე შემღვარა ოდის ლაშაო, ჩუტურთმეზიანი აივანი, ცემენტის განიერი კიხით კიბეს ორივე მხრივ ვარდის ბუტბები ეხვევიან, აივანის ერთ მხარეს აულაგებული ლოგინი ჩანს. აივანის შუაში დგამ ზავიდა. რომელზედაც წიგნები, რვეულები აწყვიდა. ზაფხულის მზიანი დილაა. ხანდახან ისმის კრიკინების კრიკინი).

გოგო — (თავს წამოყოფს ფანჯარასთან, რომელიც აივანზე გაშლილ ლოგინს დაკურებს. ახალი გაღვიძებულია). ღუღას! (შინ სინათლე თვალს სჭრის, თვალებს ხელეზით იფშენებს. ლოგინს დახედვს) ღუღა უკვე ამღვარა?! (იზორობა, ისე წეება, აღარ ჩანს. რამდენიმე ხნის შემდეგ მისი მკვეთრი სტეენა გაისმის. კიბეზე ამოდის ანთიმოზი, ეტყობა, რომ გოგის სტეენას ყურს უჯღებს, აივანზე შედგება. გოგი შენიშნავს, წამოხტება გახარებულად. მოეხვევა) ბაბუ, ჩემო ბაბუ! (შეახტება, აწეალებს).

ანთიმოზი — (მაგალზე ტყინტი სიმინდის ტაროებს დაყრის, ჩამოჯდება). მე და შენ ხომ ყველაფერი შეთანხმებული ვართ? ერთმანეთთან ხომ ამხანაგებივით ვართ?

გოგო — კი!

ანთიმოზი — მე ხომ ყველაფერი მომწონს შენი? მე ხომ მუდამ შენს მხარეზე ვარ?

გოგო — კი!

ანთიმოზი — მე შენი მარტო ის არ მომწონს, რომ სტეენა გიყვარს. რამდენჯერ ვითხარი. ბაბუ, სახლში სტეენა არ შეიძლება, არა! სტეენენ ტყეში, სახლში არ უხდება.

გოგო — ტყეში თუ შეიძლება, სახლში რატომ არ შეიძლება?

ანთიმოზი — ძველი ნათქვამია, ალბათ არ ვარცა.

გოგო — რატომ? რატომ?

ანთიმოზი — რატომ და, შორს ატაურობას და, ის სახლი გამოყრუვდებაო. (ხელს შემოაკრავს) წაღი პირი დაიხანე.

გოგო — (ოთახიდან გამაჰტებს წითელი ხელსახვანი საპირი, პირსახოცი) კბილის ფხენილიც წავიღო?

ანთიმოზი — ასეთები მე არ ვაყი, მხოლოდ კისერი კარგად დაიხანე, ყურის ძირებზე.

გოგო — (შენიშნავს მაგალზე დაყრილ ტყინტი სიმინდის ტაროებს) ო, როგორ მიყვარს ამათი უღვანეების სუნის! (მოვლევს, ყნოსავს, კიბეზე ჩარბის).

ანთიმოზი — (სტეენას წამოიწყებს. შეკრთება). ღმერთო მოშალე! ბავშვს ვუკრძალებ და მე წამოვიწყებ! სისხარულიანგან მომდის. (თამარს ეგებება) მოზრძანდით, ჩემო ბატონო, მოზრძანდით!

თამარი — (კიბეზე ამოდის, ჩვეულებრივად შავი კაბა აცვია. შიშველი ფეხები ფოსტლებში ჩაუღვამს). ადრე დაბრუნებულხართ, მამა.

ანთიმოზი — სიმინდები მოვიტანე.

თამარი — (გაეხარება). უკვე შემოვიდა?

ანთიმოზი — აწი ჩვენ სოფელს არაფერი არ შედრება: ტყინტი სიმინდი, ღვეფი, ყურბერი. სხვა ბევრი რამეც... ხურბანს წელს იმდენი მოიხბა, რომ ტოტებს ხუთ ადგილას შევუყენებ უბუნები. წელს შარშანდელზე უკეთეს ჩირს დავამზადებ (სუნის გაიმახვლებს). გესმის? მოლაღურის ხნა! პო, წელს თბილისში ხურბის ისეთ ჩირს ჩამოვიტან საახალწლოდ, რომ სახალწლოს! (თამარს აყვარდება). მეჩვენება თუ მართლა რამე გაწეხებს?

თამარი — (ჩაფიქრების შემდეგ): თბილისზე გული ამოვარდა.

ანთიმოზი — (მოლოდენელი პასუხი გააოცებს) რატომ, შეილო? მე იქ გულით გავიხარე. აქ ყველას გუბუნებიც ისე მოეწეო ჩემი რძალი თბილისში, რომ უკეთესი არ იქნება-მეთქი. სამსახურში ხომ არ გეპყრობიან ცუდად?

თამარი — პირიქით. ყველანი კარგად. ყველანი პატრებს რომ მცემენ იმის გამო გამიშვებს ასეთ კარგ დროს შეუბუღებამი.

ანთიმოზი — (დაღონდება). მე ვიცი, რამაც არის საქმე. ბავშვის წაყვანა ვინდა, მარტო ვეღარ ძლებ.

თამარი — ბავშვი წალკოტში მყავს. აქაურობას არ მოვამორება... აქეთ ნესტიანი ჰავა არისო ეინ თქვა. ეინ? მე აქაურ ჰავას ისე ხარბად ვსუნოქებ, რომ... (ფეხზე დაიხედვს). პო, რა სასაამოვნო იყო, ამ დღით ცვირანი ბალახი რომ მივღებოდა ფეხებზე! ტანში ტრუნანტელი მივლიდა.

ანთიმოზი — (გაეხარება, გამხნევდება). ასეთი რამეები მითხარი. გული გამიხარე (მოეხვევა)

თამარი — ლეღვებშია შეფუთვით, ბევრი ვათვალეურე, ერთი უკვე დამწიფებულყო, რა ლამაზად მანდა! უბოხი გადმოვიწოდე, ტანზე იმდენი ცვარი მეტრქვეოდა, იმდენი, რომ ის რა ხასიათოვნი იყო!

ანთიმოზი — (მოლაღერას ხმას ყურს უდგებს). რა გარკვევით ამბობს: „შელო, გოგია“ (თამარს გვერდით მოიყენებს) ამ ჩვენს სოფელში, ამ დიდ შარაზე რომ მივდივარ, ეზოებიდან მომახიან: „რძალი ჩამოვივიდა, ანთიმოზ!“ „რძალი ჩამოვივიდა!“ შევ ეუბასუბება: „მადლობა, ჩემო ბატონო!“, „მადლობა, ჩემო ბატონო!“ და ისე შევდივარ ყანაში. (ჩაფიქრდება). ისე, კოლმურნეობაში ისეთი დაფასება მაქვს, რომ გესიამოვნება, შელო, მაჯიღდობენ მაქებენ, საუკეთესო მთიხნელაო: ჩემი სურათი მიხედობრზე რომ დიდი ცაყხვი დება, იმაზე არის მიკრული... ამ დღით მანქანით ჩამოვივიარეს რაკომიდან. ერთმა, არ ვიცი, ვინ იყო, მაგრამ კაი შესაბუდავი ყმაწვილი იყო, ჩემზე უთხრა სხვებს: ვიორგი ტორნუაძის მამა არისო, ნამდვილი ვაჟკაცი იყოო, მისმა ტანმა ქვეყანა გააკვირვაო. შერე დაბალი ხმით დასძინა: დაიღუპაო, მე არაფერი არ მითქვამს, ჩემთვის გიდექი, სხვები კი აქედან-იქიდან მაკვირდებოდნენ. (შემობრბის გოგა).

თამარი — საპონი რა უყავი?
გოგა — იხვებმა წაშართეს.

თამარი — შენ რომ რაიმე მარცხი არ მოგივიდეს, ისე ხომ არ შეიძლება.

გოგა — უცებ მომტაცეს, ლულეში ჩაითრეს და მე რა უნდა მექნა?

ანთიმოზი — ხომ ასე, იმით მალე სულ ყველას დაებრი თავებს (გოგი შედის ოთახში).

თამარი — წელს გამოსცა იმიტომ გამოსცა, რომ მე არ ვადეკი თავზე (გოგის, რომელიც ოთახიდან უკვე გამოვიდა) გულს არ უღებ, თორემ რუსულში როგორ გაეგებრდება სირცხვილი არ არის?

ანთიმოზი — (გოგის ეფერება). არაფერია, გამოსწორებს.

თამარი — არა, არა! მე ბავშვის სიზარმაცეს ვერ ვიტანი! (მევიდას მოუხდება, წიგნს გადამწილს, თვალს გადაავლებს). ორმოცდამეოთხე გვერდიდან დაგეწყით ხომ? (ანთიმოზი მათ თავზე წაადგება).

გოგა — (წიგნში ჩაიხედავს) არა, აქედან...

თამარი — კარგი. (გადაათვალეურებს) როგორ იქნება რუსულად მდინარე?

გოგა — Река.

თამარი — როგორ იქნება შთის მდინარე?

გოგა — Горная река. (ანთიმოზს სიამოვნებს, რომ სწორად უბასუბებს).

თამარი — როგორ იქნება შოვარე?

გოგა — (უცებ ვერ უბასუბებს. პასს შეხედავს, ანთიმოზს სურს უყარნახოს, მაგრამ მასაც არ აგონდება და წუხს. უცებ ბავშვი უბასუბებს) Лужа.

თამარი — როგორ იქნება ქაიანი? (გოგის არ აგონდება, ცვლავ ბაბუამისს გადახედავს) შთარე იცო და ქაიანი დაგვიწყუდა?

ანთიმოზი — (ებურჩულება). პეტრე, ბაბუ, პეტრე.

გოგა — Курица!.. (ბაბუამისს ბრონიით გადახედავს. სხაპასუბით წარმოთქვამს) „Во дворе ходит красивая курица, а Жучка за ней“...

თამარი — (გაუწყრება). შენ რასაც არ გეკითხებიან, იმას ნუ უბასუბებ. ახა ეს ლექსი მიხატარა შეპირად.

გოგა — (წიგნში ჩაიხედავს). რომელი?

თამარი — აი ეს.

გოგა — (გაბედულად დაიწყებს, მაგრამ შერე ცალი თვლით წიგნში იხედება)

„Чижка захлопнула
бедняжки западня...“

(წერეულობს, ეტყობა, რომ არ იცის. რამდენიმეჯერ იმეორებს, ვეღარ ავარძლებს. ანთიმოზმა არ იცის, რითი უშველობს).

ანთიმოზი — დღეს კვირა დღეა, ყანაში წაგიყვან-შეთქი, დაეპირდი ბავშვს.

თამარი — (მტკიცედ). ვერსად ვერ წავა, ხანამ ვაკვეთილს არ ისწავლის, ვერსად ვერ წავა! გადაფურცლავს წიგნს, მოულოდნელად ისმის მანქანის საყვარის ხმა).

ანთიმოზი — ჩვენს ტომარათან შეჩერდა?! გადამოედინე! ჩვენკენ მოდიან, მაგრამ უცნობები არიან.

გოგა — (სწრაფად წამოხტება). შიძია ვევენის! (ყვირილით გარბის).

- ანთიმოზი — ვარლამე მოყვება! (კობეზ ჩარბიან ანთიმოზი და გოგი, შემდეგ ევეკნისთან და ვარლამთან ერთად კობეზე ამოდიან, თამარი მათ ცრვად ხედება) საიღან? როგორ ზისდე? (ევეკნი და ვარლამი თამარს ესაღმებთან).
- ვეგენი — მივლინებაში ვარ, თქვენს რაიონში გამომგზავნეს.
- ანთიმოზი — ძლიერ სასიამოვნოა! ასმათი რომ ცოცხალი მყავდეს, მე ვიცი, როგორ დაგხედვობოდი, მაგრამ არც ახლა შევარსებენ თავს.
- ვარლამი — ოცდა ორი წელია რაც აქეთ არ ვყოფილვარ, ოცდა ორი! ო, დღეს როგორ გავიხარე! რა ეზოებია, რა სახლებია, რა პური! გაფრნა მინდა!
- ანთიმოზი — თქვენ რომ ჩვენს ოჯახში გხედავთ, ვერ წარმოიდგენთ. როგორ მიხარია, ბატონო ვარლამ.
- ვეგენი — რომ გაივო, აქეთ მაგზავნიან, მეც წამოგყვებით, მიიხრა...
- ანთიმოზი — კარგად მოქუცულობარო, რომ აქეთ წამობრძანდით, მაგრამ ის კიდევ, უკეთესი, რომ პარდაპირ ჩვენთან მობრძანდით.
- ვეგენი — ამა და ამ ადგილას ცხოვრობსო, თქვენზე გვიტობრეს, თქვენი სახლას წინ გავიარეთ და...
- ანთიმოზი — როგორ, გვერდის ადვას აპირებდით თუ?
- ვარლამი — (სიხარულს შეუტრია). რა ცაა! გეფილებით, ასეთი რამ უმწიფელობის შემდეგ არ ჩამიდენია, წინათ ფაიტონიდან გადმოუტეობდი, დღეს მანქანიდან გადმოგზობი, შევედი უცხო კაცის ეზოში, მოწყვრიტე ზაის ვარდი და გულზე შევიბნოე.
- ანთიმოზი — ღმერთო მომკალი! როგორ დაკუნებო! (თამარს) ჩამოართვი სტუმრებს ბარგი! (თამარი ევეკნის საზაფხულო პალტოს, პორტრელს, ვარლამს პატარა ჩემოდანს ჩამოართმევს, ოთახში შეაქვს).
- ვეგენი — (ანთიმოზს). თქვენ რძალს არ სიამოვნებს ჩვენი სტუმრობა.
- ანთიმოზი — ამას როგორ გავიფიქრებ, მაგრამ სტუმრების მიღება უკეთ იყოდა და, დღეს რა მოუვიდა? (ვარლამს) ისე, ხომ კარგად იმკვავრეთ? დაღლილები ხომ არ ბრძანდებით?
- ვარლამი — მშვენიერად ვიმკვავრეთ ბატონო, ისე, რომ უკეთესი არ იქნება! რაიონში, მაინც, რა ლამაზად გათენდა! აქედან რომ ღუჩხუშის მთებმა მომანათეს და იქედან გურისისა, გულმა სულ ზაგაბუგი დამიწყო... მშვენიერად ვიმკვავრეთ, მშვენიერად!
- გოგი — (ევეკნის ებლატება) წავიდეთ, ბიჭა ევეკნი, ჩიტის ბუღეს ისეთ ადგილას განახვებ, რომ გაეკვირდება.
- ვეგენი — სიამოვნებით! შენთან ყოფნა არ მომწყონდება.
- გოგი — ბარტყები უკვე დატრენილები არიან, მაგრამ ბუღეს რომ დანიახვ, მაინც გაგვიხარდება.
- ანთიმოზი — აბა, ცოტა მიიხედ-მიიხედეთ, კარგი ეზო მაქვს, ცოტა ხანი არ მოიწყინოთ, თქვენი ჭირიშე და, შერე მე ვიცი.
- ვარლამი — მშვენიერი ეზოა! დახატული! (კობეს შემოხვეულ ყვავილებს შორის ხელებს გაშლის). აი, ეს მესმის! ვარდების ქვეყანაში ვარ! სულით და გულით შევბარი ყვავილებს, თბილისში კი ამათი დანახვაც არ მინდა, იქ ისე შემაძუნეს, რომ...
- ანთიმოზი — რამ შევაძულათ, ბატონო?
- ვარლამი — გვირგვინებმა! რა საშინელი შესახადავია, იმის შემდეგ მაინც, როცა დამბტრეუვან, დღევანდ და საღვთვე მთადიშის მოხდის კილოთა მიმართავს), მე რომ დღეს სამშაოდ არ გაივო, არ ივარყებ... არც ერთი შრომაღვე არ მაქვს გამყვარი და მინდა ამნაირად ვყო. შერე, კიდევ, იცი რა გითხრა? (დამნაშავესავით). გულში მაქვს მათქმული, რუმად, ჩემს გუნებაში ფიცი მაქვს მიტყმული, ისე ვიხბოჯრო როგორც ჩემი გიორგის სახელს შუპურის. რაც მას უყვარდა, ის გავაყვოთ. (უცებ ხამაღლა დაიწყებს ძაბილს) ევა!.. ევა!.. (თამარს მიუბრუნდება). მე ყველაფერს ევას დავაყვალ. შენ ისე, შეუტეად, საღილის მომხადებამდე, რაც საჭირო იყოს... (ოთახიდან გამოდის ევა, ეტყობა, უკანა კარებშიდან შემოსულა). სად ხართ მქობლები? ასე უნდა? ხომ ხედავთ, რომ სტუმრები ჩამოიმივიდა.
- ევა — გზედავო, როგორ არ ვხედავთ!
- ანთიმოზი — შერე სად ხარ?
- ევა — ღობეზე ვიყავი მოფარებული. აბა, ასეთ სტუმრებთან უკვებ ხომ არ გამოვჩნდებოდი.

- ან თ ი მ ო ზ ი — გოცის შეწყვას, იყოფე. შენ გაეალებ, სხვა რამესაც. წამოწყვიტო! ყველაფერს მოგმიზადებთ (მიდიან. უკანა კარებიდან. რამდენიმე ხნის შემდეგ შემოდის ევა, მოხუცება ანთიმოზი).
- ევა — (ანთიმოზს). ცველაფერი იქნება, ზატონო, ყველაფერი! შენ წაიდი ახლა შენ (სატყუარა).
- ან თ ი მ ო ზ ი — (წასვლას აპირებს, მაგრამ შეჩერდება) ევა, როგორ ატყობ, რატომ არის თამარი მოწყენილი?
- ევა — (დაუფიქრებლად მიაყრის სიტყვებს). მოწყინდა სოფელში, ზატონო, მოწყინდა რომ გამოუარა იმ საუეთოსო ხალხმა და ეხვეწებოდნენ. გავრამი წამოგვეყვიო, უნდა გავეშვა.
- ან თ ი მ ო ზ ი — გავრა რა ჩემი რძლის ადგილია!
- ევა — რატომ? გაერთობოდა.
- ან თ ი მ ო ზ ი — როგორ? იმ ხალხში გარეუღიყო ზღვის პირზე?
- ევა — აბა სანამდე უნდა იყოს შეგებში გახვეული? ერთხელ მაინც შეხედოს შინს სხივებმა მის თორ ტანს, ახლა ლაპარაკის დრო არ არის, ანთიმოზ, არა!
- ან თ ი მ ო ზ ი — კარგი! კარგი! (მიდის, თან ამბობს) შეშა, დაპოზილი, ზოსტანში აწყვიეა, იყოფე (შენიღის თამარი).
- თამარი — წყალი შეეგვი ცეცხლზე, გობი მოვრცხე.
- ევა — (შეუბრუნებს). არაფერი არ მინდა მე შენი, არაფერი! ტყვილა ხელს ნუ მიშლი! (ოთახში ფუსფუსებს). ცერკუო დამიკრიფე შენ. ცერკუო, სხვა არაფერი არ მინდა. (ოთახიდან გამოდის). რა კლამში? ქონია! სარჩული ნახე, სარჩული? (უცებ რაღაც მიიპრობს მის ყურადღებას) გოგია მზარზე შეუსვამს და დაარბენებს! (წამოიძახებს ჩუმად, მაგრამ წყრომით) ჩამოდი, ზიკო სირცხელია! ამ ჭრიჭინებმა კიდევ უფრო მოეშატეს ჭრიჭინი, დღეს დღეი სიყუე იქნება. წყვედი ახლა მე, თორემ შეერჩი ლაპარაკს.
- თამარი — მეც წამოგვეყვი.
- ევა — რათ მიწდისარ! ტყვილა გაიპეარტლები ცეცხლთან. შენ ახლა შენ თავს მიხედე. როცა საჭირო იქნები, მე თითონ დავიძახებ. (მიდის. თამარი ტახტზე ჩამოჯდება. ფიქრებს მიეცემა. რამდენიმე ხნის შემდეგ კიბზე ამოდის ევგენი, თამარს შეუმჩნეველად უახლოვდება. თამარი უცებ შეკრთება, უხერხულობას გრძნობს, თითქოს იმის გამო, რომ ფეხებზე წამდები არ აცვია).
- ევა ენი — არა უშვას, უხერხულობას ნუ გრძნობ, ლამაზი ფეხები გქონია, წვივები თეთრი, ქსლეები წითელი, ისე წითელი, თითქოს ფეხები ვარდებზე დაკვირვებო.
- თამარი — (წარბებს შეყრავს, მწყრალად შეხედებს). მე თქვენთვის არასოდეს არაკეთარი სახაბი არ მომიცია, რომ ასე თამამად მომეპყრაო.
- ევგენი — ვინ იფიქრებს, რომ ისეთი სათნო სახის ადამიანს, როგორც შენ. ხარ, ქვის გული აქვს.
- თამარი — (უშეხად). მე ასეთი სიტყვების მისმენა რომ არ მსურდა, იმიტომ გადავიყვარდი თმილიზდან.
- ევგენი — (შეუპოვრად). ქვესკნელში რომ ჩახვიდე, იქაც ჩავალ, ზღვის ფსკერზე ვიპოვი და იქაც იმასვე ვეტყვი, რასაც ასე შორს გაურბიხარ! (თამარი წასვლას აპირებს, რადგან ევგენის თავჯამოვება შეაკრთობს, ევგენი გზას გადაულომაგს).
- თამარი — რა გინდა ჩემგან?
- ევგენი — ისე მღიერავ, როგორც შენი პედნიერება, შენი გახარება, შენი კარგად ყოფნა, მე სხვა არაფერი არ მსურს ამ ქვეყნად!
- თამარი — (მტკიცედ). მარათლი არ არის! შენ მხოლოდ გასურს წამართვა ის ერთადერთი სიმდიდრე, რომელიც მე ვამაჩნია, — ღირსება ახალგაზრდა ქვრივი ქალისა! რატომ? ნუთუ ის, რომელიც დაიღუპა, იმასათვის რომ შენისთანებმა პედნიერად იცხოვრონ, ღირსი არ არის, რომ მისმა მუდღემ მისი სახელი სიკვდილის კარამდე ატაროს?
- ევგენი — (გახარებულა იმის გამო, რომ თამარმა ასე ვრცელი განმარტება მისცა) მე რომ დამწმენებულნი ვყოფი იმით, რომ თქვენ ამ ქვეყნად უსე იცხოვრებთ, როგორც გაგინზაბავთ, მაინც მე თქვენს მამართ ჩრდილივით მყრამღებულნი და მორიდებულნი ვიქცეობო! მაგრამ მე ვიცი, რომ თქვენ ასე არ გამყოფებენ... თქვენ თავს კი ვერავის ვერ დაუფლობო! მთელი ქვეყანა რომ წინ აღმიდგას — შევერძობლები!! თამარს აკვარდება, იმედი მიეცემა). მე ვიხივთ ჩემს ნათქვამს კარგად დაუფიქრდეთ, მშვიდად განსაჯეთ!
- თამარი — ჩემი თქვენდამი დამოკიდებულება იგვიცა, რაც იყო.
- ევგენი — (ჩამოჯდება. თავდახრილი ზის). მამ კარგი, შემიდეგ არ ინანი!
- თამარი — (ევგენის ნათქვამი დაინტერესებს). რა უნდა ვინაინო?
- ევგენი — (წაიღულღულავს). თავს რომ მოვიკლავ, მაინც...
- თამარი — (ოდნავ ირონია შერეული ხმით). თავს მოიკლავ!

მეგობარი — არ გჯერა, მაგრამ, როგორც, მეც შევძლებ ჩემი თვისებების გამოვლენას (მათი ფიქრების შემდეგ). ზოლოს და ზოლოს იმას მაინც რატომ არ გაუწევ ანგარიშს, რომ ამდენი ხნის კაცი ვარ. ვარშემო ქალიშვილები ისე არიან შემოჯარული, როგორც ბედნიერად დასრულებული არც ერთი საბავბის ყურადღება არ მიმიქცევია, თითქოს არც არაინტერესდებიან ჩემი გჯერა? არ გჯერა იმიტომ, რომ არ იცნობ ევგენი ამასუცუქსს... შენი თბილისიდან წასვლა მე ისე განვიცადე, თითქოს ბნელ ოთახიდან ანათებული მანძილი გაიტანის... (თამარს აცხრობდა). მეჩვენება თუ ნამდვილად შეენიშნე იმდენი მომყვრელი ღიმილი თქვენს სახეზე? აგრე, გამიღიმე ჩემი ანგელოსი! (თამარი კვლავ წარბებს შეიკრავს, კვლავ მწერაღად დგას) მაშ, ნამდვილად უბედური ვარ? (შემოგარდება გოგი).

გოგი — ზიძია ევგენი, დედე უკვე გაეცვანეთ, პატარა, პატარა თქვენში მოდიან... წაგიღეთ აქ რა არის საინტერესო? (ვარლამს ვადასძახებს). იქ იყავით, ზიძია ვარლამ, მოვლევართ (ევგენის). წაგიღეთ! (ევგენი ყურადღებას არ აქცევს, გოგი ვარბის, იმის დასაკლავი გოგის ქუჩიარლი, რამდენიმე ხნის შემდეგ ოთახში შემოდის ევა, აივანზე მჯდომ ევგენის ვერ ამჩნევს).

ევა — (თამარს უყვირის). ჩაიცი ახლა შენი ერთი კობტად ეჭვზე იმ ბაბუს! (აივანზე გამოდის, ევგენის დანახვაზე შეკოვლებს). დმართო, მომკალი (წასვლას დააპირებს, მაგრამ ევგენი სწრაფად წამოადგება, თავდალად ესალმება, ევა მანჭვა-გრეხით უახლო დება).

თამარი — (ევგენის). გაიდანით ჩვენი საუკეთესო მუზონული ვახლავო, ამ ოჯახის ქვარისა და ღბინის მოზარე.

ევა — (ევგენის). ღობე გი ვაყოფს, პატრონო, მაგრამ ვაყოფილი არაღერი არ გვაქვს... გოგი აწი შეიწყება, მაგრამ მანამდე ყველაფრით მზად ვარ და სანამდე ყველანი შეეცარიტებოდეთ. მანამდე ისე, თქვნი პირიმი, (სუფრის გამლას იწყებს) ცოტა წაახუნსეთ.

ევგენი — საპირით არ არის, ნუ სწუხდებით! (პაპიროსს ამოიღებს, ეწევა).

ევა — (ოთახიდან მრგვალი მავიდა შემოაქვს). სანამდე იმ დიდს ვაქმლადეთ, მანამდე, აგერ ამ პატარა მავიდაზე, ცოტა რამე... (ერგვრულად მოძრაობს, პატარა მავიდასთან ერთად დიდ სუფრასაც შლის, ამ ხნის განმავლობაში თამარი ოთახში შედის, ფეხზე წინდები ჩაუყვანს, ოდრე შედევლავს).

მეგობარი — თ.თქვის სადაღე შევხვებდრივართო, ქალბატონო ევა.

ევა — (საქმიანობას განაგრძობს) შეიძლება, შეიძლება! ჩვენსენ ხშირად ბრძანდებით?

მეგობარი — თქვენ წარმოიდგინეთ, არა! ასე, საქმემ თუ გამოიწეია და მივიღინებაში თუ განგზავნებს, თორემ ისე, იშვიათად გავდივარ თბილისიდან... თბილისში თუ გინდებთ ჩამოსვლა, ქალბატონო ევა?

ევა — ხშირად, პატრონი მარწყუი ვერის ბაზარზე პირველად მე შემომაქვს, სხვა რამეებიც, როგორ არა, ხშირათა ვარ.

მეგობარი — (ხაზიათი გამოუსწორდება გამოცოცხლებს). ცოტა ხნით ბავშვთან მივირბენ, თორემ გული დაწყდება (მიღის).

ევა — (თამარს). პაპიროსს რა ღამზად ეწევა, დაკორიდი? ამდენი ხნის ქალი ვარ, და კაცი რომ ასე ღამზად პაპიროსს ეწეოდეს, მე უკრ არ მინახავს (შემოგარდება ანთიმოზი).

ანთიმოზი — როგორაა საქმეები? (ოდლიან სახეს იმშრალებს).

ევა — ყველაფერი ისეა, როგორც შენ გინდა! სანამ შენ შენი სტუმრებით მოზვიდოდე, მანამდე მათა ამათ ცოტა პატეო ეწე.

ანთიმოზი — კარგია, ძალიან კარგი! (სტუმრებს ვასძახებს). ერთი წუთით, თქვენი პირიმიც, ერთი წუთით მოზრძანდით... ვარლამ, პატრონო... პო, ასე, ასე, აქეთ წამოზრძანდით! (მათკენ მომავალ სტუმრებს უღიმიის, ეგუება, ამოკავს აივანზე).

ვარლამი — (თამარს). ისეთი მშვილდ-ისარი გამოეუთალე თქვენი ვაეიშვილს, ქალბატონო, რომ ხაერეთისო... პო, პო, როგორ დასდებს ჩიტებს!

თამარი — ცდივით, პატრონო, ცდივით! ახლა მაინც, თქვენ რომ გხვდეთ, სულ გადიართა.

მეგობარი — (სწრაფად შედის ოთახში, გამოაქვს პორტფელი, პატეუცემული ანთიმოზი, დედაჩემსა თქვენიან საქუჩარი გამომატანა (პორტფელს ხსნის, ყველანი გაოცებულნი მისჩერებთან, ამოაქვს ქადაღლის ფართო შვეკრა, რომელიც წითელი ლენტითაა შეკრული ვაღსცემს ანთიმოზს. ანთიმოზი დაიბნევა, არ იცის, რასთან აქვს საქმე ვარლამი სწრაფად ვასნის, გადმოცეცია სურათები). კუერის გადაღებული სურათებია. (ყველანი დახეხვიან, ხარბად ათვალერებენ).

თამარი — (ევას, რომელსაც ზელში სურათი უპირავს, ეზერტლება). ეს დედამისია.

ევა — კარგი ქალი ვოფილა.

თამარი — (სიცილი აუტყდება). ეს სურათი ავტომობილში რომ ეჯდებოდით იმ დროს არის გადაღებული!

ეგვენი — (სურათს დახედვებ). დიხს!

ანთიმოზი — (ეგას). აი, ეს გეგოა, გეგო! მე რომ გეუბნებოდი. (ვეინება). კარგი კვირა! აი აგერ, ხელში ღვინით ხავეს ჭიქა რომ უყირავს სულ ანდაზებით იცის ლაპარაკი. (ვეინება). დედაბუკუნს დიდ მადლობას მოვასხებ, კუეურისაც! კუეური ხომ თანხმობს რომ არის, მაღალ-მაღალი, იმას ჰქვია? კარგი უმაწვილამ ახლა ერთი რამე უნდა მოკასენოთ! ზემო მუზობლები ცოტა გვიან გადმოვლენ და, მანამდე, თუ შეიძლება, პური არა, ცოტა რამე... ევა, აბა, შენებურად! (ვარლამი განსაკუთრებულად მზიარულ გუნებაზეა, ხან წაიღიღინებს, ხან სურუას აკვირდება, ხან ეზობაღს ათვლიერებს).

ეგვენი — ახლა საჭირო არ არის, ზედმეტია.

ვარლამი — ანთიმოზს ნუ ვაწუწინებო, ისე მოვიქცეო, როგორც მასინძელს ეზამოგუნება! (ეკვავ ზუნებას მოხყავს ალტაცებაში) ამას რას ვხედავ! სად ვარ! აქურრობას რამე სჯობს?! (უცებ თავზე ხელს შემოიკრავს) დიდი შეკდომა დაეცევი, დიდი, ზემო თავისთვის ვერ მიატებია!

ანთიმოზი — რაზე შეწყნდით, ბატონო?

ვარლამი — ცოლის ნათესაეები შეუბნებოდნენ, აქ იყავი, აქ დასახლდით, არ გქნია!

ევა — აქური ქალი გეკათ, ბატონო?

ვარლამი — დიხს! მე რომ აქეთ სიამოგუნება მასხოვს, ისეთი ტყუილია!

ევა — (დოქით ღვინო შემოაქვს, ვარლამს მიართმევს) მანაზე რას იტყვით, ბატონო? (ღვინოს, პატარს ჭიქაში ასხამს, ვარლამს მიაწვდის).

ვარლამი — (მოსვამს), სიამოგუნო სასმელია! საღვთოსო ღვინო!

ევა — აგაშენოთ: ღმერთმა! ანთიმოზმა კი მიობრა, ცოტა ჭეანგი დაქარასო...

ვარლამი — (დაკრუნებით) ეს ღვინო არის საღვთოსო ღვინო! რამდენიც არ უნდა სვა, არც გაწყუნს, არც თავს ვატყუნს.

ევა — მიირთვიო ცხელი ხაჭაპურები; ეს ვარიაა, ეს კიდევ იხვი; ზუნებური იხვი გემრიელია, მოგეწონებათ.

ვარლამი — თითო-თითო ნაჭერს ვეახლებოთ, თითო ჭიქასაც დაველეთ, მეტს არა! (სურუას მოუვდებიან, ვარლამი ზაის ჭიქას ავსებს ღვინოთ) სიანამ სურუა გაიშლებოდეს, ერთ სადღვერქელის ვიტყვი, ამას გული მობოვს და ნუ დამიშლით, ამ კუთხეს ვეუბარჯოს! ამ საღვლებს ვეუბარჯოს! მე ეს მხარე მედამ მომწონდა, მახი პატრონსმეგმელი ვიყავი და ვიტყუბი! (შესვამს, ვახარებულობა, აღვზნებულობა, რადაცის თქმის კიდევ აიბრებს, ვერ შედებს, სხვებიც დაღვიან ჭიქებს) სხვათაშორის, უნდა მოვასენოთ, რომ მე შწერალი არა-სადეს არ ვყოფილვარ, არც მქონია ამის სურვილი, ზემო რ ბავშვს ვეუბრებოთ, მაგრამ ერთი ღვინო როცა შე ახალი სიძე ვიყავი, მაშინ დაეწერე; მაშინ აქ ყველას მისწონდა, პურს ადგილას წამაკობებს და ახლაც მსურს წავიკითხო.

თამარი — გულით ვობოვი, ბატონო ვარლამ, მე პირადად დიდად დამეავლებოთ.

ვარლამი — (თანარის გულწრფელი თხოვნა უფრო ვახარებს, კიბხულობს);

ო, ვერ კიდევ ბავშვობაში, და, აგრეთვე, შემდეგ, ვიან, მე ხონზე და ხონელებზე ბევრი ცული ვამოვი.

აქ შენს ძალას, შენს ღირსებას მიხედვიან, კარგად ვრძობენ, წითელ ღვინოს და წითელ ვარდს სულთ, გულით ვთავაზობენ.

მაგრამ აქ კი, აქ რას ვხედავ! რუხში თუ მინდორ-ველად, ტყბილი სიტყვით, გაღვიებით, მოკრძალებით მხედება ყველა.

აქ სურთ რამე ტყბილი ვიხარან, თვით უსიტყვო ზუთა ღანდებს... თუ „ხონური“ ამას ჰქვია, აქ მამყოფეთ სიკვდილამდე!

(საერთო აღტაცება, ყველანი კმაყოფილი არიან).

თამარი — ხონელებს ძალიან მოეწონებოდათ, ვეუბარებოდათ...

ევა — ეს ღვინო ვის არ მოეწონება!

ვარლამი — ძალიან, ბატონო, ძალიან მოეწონათ (ნაფიტრდება). მაგრამ მერე ერთი რამე მე თვით არ მომეწონა...

თამარი — რა არ მოგეწონათ?

ვარლამი — რა და, ხონიდან რომ გამოვედი, ფატიონზე „ესტი“ მიუბამო... ისე ხაშინლადა რახარახებდა...

ანთიმოზი — ღმერთო, მომკალი! ეს რა უქნიათ!

- ვარლამი — თუმცა ჩემს თავზე რატომ უნდა მიმეღო, ეტლში ხუთი კაცი ვიჯექი.
- ვევა — (უცებ საინინელი ხმით დაიკვირებს) დიდუ. დავიღუბე. დავიღუბე! (ყველანი შემფოთ-დებიან. ვევა კივილით ვარბის, სხვებიც მისდევენ).
- ვევენი — ვისი სახლი იწყის?
- თამარი — (რომელიც ძლიერ შემფოთებულია). ვევის!
- ვევენი — ვევისი?! (სწრაფად გაიჭრება იმ მიმართულებით, საითყენაც სხვები ვარბიან. ისმის ყურადღი, საერთო აღრზაურია. სახლშიაც შემორბიან ქალი თუ კაცი, მიარბენინებენ წყლის ტურტლებს. ჩერებს, კიბეს. ისმის ხმები: „ფანჯრები შეამტვრიეთ, ფანჯრები!“ „ცეცხლის ალი გამოვარდა!“ „ყვარს ნელარ ახლო, არ არის საჭირო“. ჯერ ვევა კივილი შეწყდება, შემდეგ კიბეზე ამოხაფთ ვევენი, სახეგაქვარტლული, კოსტუმში აქა-იქ გამომწვარა, თვით დაშავებულია, თუ ღონეშიხდილი, გამოურყვეველია. ჩამოჯდება, თავზე დაადგებიან ანთი-მონი და თამარი. თავგაქინდრული ვევენი აყვირდება. შემოვარდება ვევა).
- ვევა — ეს რა მოვგივრდა!
- ანთიმონი — (გულმოსული ეკითხება). საიდან ვარდა ეს ცეცხლი?
- ვევა — უთოდან... უთო დამარჩა მე ღმერთგამწვარადს. ღმერთო, მოშალე! კოსტუმს რა მოსვლია, ხედავთ?
- ვევენი — სახლი ხომ გადარჩა? ხევა რამეზე ნუ წუხართ.
- ვევა — ჩვენ კი გადავარჩიო, მაგრამ თქვენ ეს რა მოვგივრდა!
- ვევენი — ჩემზე ნუ წუხართ, მე კარგად ვარ.
- ვევა — შეავად ცეცხლში შევარდა, მთელი სოფელი გაკვირებულია.
- ანთიმონი — (სიანწულით). დაიბნა, ალბათ, თორემ კოსტუმში რომ გაეხადა, ეს არ მოუვიდოდა.
- ვევენი — ნუ წუხართ, ბატონო, ეგ არაფერია, თქვენი პირი წაუღია. ოღონდ, თუ შეიძლება, ცოტას მოვისვენებ...
- ანთიმონი — კი შენი პირივე, როგორც ვესიამოვნება! (პიჯაკს ვახდინა, თამარის ლოგინში აწვენს. ვევენი სწრაფად მიდებს თავს, გაიანება).
- ვევა — (ანთიმონს, ჩურჩულით). თუ ჩაქინება, უკეთესია. რაკი ასე მოხდა, ვახშად დავჯდეთ. ამის შემდეგ შეზობლებიც ხომ უნდა მოვიწყობთ? ბარკი შეაქვთ სახლში, ვარლამიც შევ-ლის. მაშინ არაფერი არ მესმოდა, ახლა ვხედავ, რამდენი შეგროვილია ვენაცვალე ჩემს მეზობლებს. დიდი პატრი მცეს, ვარკვის ვერ გავუშვებ! (თამარს). ჩვენ წავალთ, შენ არ მოშორდე. (მიდის. ვევენი მათი წასვლისთანავე შეიჩხუვა, ბორკვის).
- თამარი — ცუდად ხომ არა ხართ? (ვევენი არ უპასუხებს) ცეცხლში რომ შევარდით, როგორ შემეშინდა!
- ვევენი — (ნაღვლიანი ხმით). ნეტავ არ გამოვსულიყავი, სჯობდა იქ ჩაფეფრულიყავი.
- თამარი — რატომ? (ვევენი ხელს გამოყოფს, თამარის ხელს მიიზიდას, დიდხანს ხდუმს. უცებ სწრაფად წამოხტება, თამარს მკლავებში მოიგდებს, მის ტუტებს ხარზად დააცხრება. ოთახიდან ისმის გოგის ძახილი: დედა! თამარი სწრაფად წამოვარდება, ვევენი, კვლავ გაიანება. თამარი ოთახისაკენ არ იხედება, კედელს ზურგით ეკერის. შემფოთებულია, ძლიერ წარმოთქვამს): რა იყო, დედა? (შემოდის გოგი, დედას შემერთალი შესურებს).
- გოგი — (ნელი ხმით). არაფერი.

მისამე მოქმედება
მეოთხე სკაათი

- (სანახევროდ ძველებურად მორთული ოთახი ანთიმონის სახლში. ფანჯრებიდან ჩანს დათოვ-ლილი ხის ტრტები. ანთიმონი ზუზარში ცეცხლს უკეთებს. კარებთან ზის ვევა, ფანჯარასთან მდგო-მი გოგი უხადისოდ უძეკრის თოვლის ცვენას).
- ანთიმონი — (ცეცხლის გაჩაღების შემდეგ გოგის გაღახედავს). შენ მაინც რა მოვგივრდა, ბიჭო? (წაჩოდგება, ფანჯარასთან მიდის) ხომ ხედავ, როგორ ეხევიან ჩიტები მახეს, გა-მოსწიე ბაწარი!
- გოგი — არ მინდა, შახუ.
- ანთიმონი — რატომ? ჩიტები გეცოდება?
- გოგი — გუშინდელი ჩიტ მომაყვდა, იმის შერე მესოდება.
- ანთიმონი — კარგი, გენაცვალე, სულ მოვლი მაგ მახეს, მე შენს სასიამოვნებლად გავაყოფ.
- გოგი — (გამოცოცხლებულა). ხელ-პირის თოვლით დაბანა უფარდა მაშინვე, რომ მეუბნებოდი მეც დავიბან, კარგი?

ანთიმოზი — იმიტომაც იყო უანმართელი, სურდო რომ სურდა, ის არ შეყვია მამაშენს (გოგი გარეთ გარბის. ანთიმოზი ევას აკვირდება) ვატყობ, რომ გაწყენინე, ევა, მაგრამ...

ევა — შე რაც ვნახე, ის ვთქვი.

ანთიმოზი — ზედში ჩაეპარდაო, ეს მაინც არ უნდა გეთქვა ჩემთვის. შე უსწავლელად კაცობრად მაგრამ შეუცნებელი კი არა ვარ... ტერივი ქალი რომ გათხოვილიყო, ახლანდელ დროში კი არა, ძველად არ მიანდებდა სძარბასხად, მაგრამ (ყვირილით). იმათი თუახმა რომ ჩემს თუახმაზე მაღლა ვინმემ დააყენოს, ამის უფლებას არავის არ მივცემ!

ევა — რატომ?

ანთიმოზი — იმიტომ, რომ ზეში თუახმა მშრომელი კაცის თუახმა! ომში დაღუპული გმირის თუახმა! ისინი ვინ არა?

ევა — შენ კი ამბობ ასე, მაგრამ ცხოვრება იმათ აქვთ. ტელეფონი იმათ უდგათ და მანქანა იმათ მოუდით.

ანთიმოზი — (ჩაფიქრდება) — თუ შევილი ასე გიყვარდა, ომში რატომ გაუშვი. ქრთმი დაგე ხარჯა და გადაგურჩინაო, ეს რომ მიხებრეს, იმის შემდეგ მივხედი, რა აღანიანებიც არიან, შე უკვე ვიცი, რა თუახმაც არის!

ევა — არა, თუახმა, კარგი თუახმა, ამას ნუ იტყვი. რაც შე იქ ვნახე!..

ანთიმოზი — რა ნახე?

ევა — ორმოცამდე ცალი შარტო ზეწარი გაყინა. ამ თოვლს არ გადაუთვითრებია ეზო ისე, როგორც მისმა ზეწარმა... რას ამბობ! შენე, როცა ჩაი დამისხეს, დაუქროლა ქარმა და იმ ზეწარების ტყეცხნი ახლაც შესწის. იმის ფასი აქ რა უნახავს!

ანთიმოზი — (გულმოსული). კარგი ახლა, მოთმინებიდან ნუ გამოიხყვან! (შემოდის გოგი) რა მოგარბენინებდა, ყინვას შეუშინდი?

გოგი — არა, ბაბუ, კი არ შეუშინდი... ტანში, რაღაც, მატროლებს.

ანთიმოზი — ჰაიტ, შე გლავია (ხელს შემოკრავს). წადი, პირა შეიმშრალე! (გოგი შედის მეორე ოთახში, ღია კარებიდან ჩანს, რომ კედლიდან პირსახოცი ჩამოხსნა, სახეს, გულ-შეკრდს იმშრალეს).

ევა — შე დედა არ მყავსო, გუშინ მიხებრა ბავშვმა, ეს არ არის სწორი, ეს რატომ უნდა თქვას ბავშვმა? ამას არაფერ არ მოგიწონებს, ანთიმოზ, რაც არ უნდა იყოს, დედა.

ანთიმოზი — შე ხომ არ ჩამიგონებია, ასეთ ცოდვას როგორ დავიდებ, ბავშვი თითონაა მავ აზრის...

ევა — (გოგის აკვირდება). ისე, სულ დედამისს ჰგავს.

ანთიმოზი — აქამდე შეუბნებოდი, მამამისს ჰგავსო.

ევა — ჰგავს, ანთიმოზ, ჰგავს, ვაშლი რომ შეაში გაქვრა ისე ჰგავს! (შემოდის გოგი) აბა, შეზედე!

ანთიმოზი — (გოგის აკვირდება). ხალათი რატომ დაგისველებია?

გოგი — რატომღაც გული შეწყის და თოვლი უზეში ჩაიყვარე.

ანთიმოზი — (შეშოთდება) ამ ბავშვს სიცხე ხომ არა აქვს?

ევა — გუშინ სახეზე შევატყე, რომ კარგად არ იყო. მოიტანე „ბრადუსი“, გავეშინჯოთ.

გოგი — არა, ბაბუ, ისე ვერ ვარ კარგად, თორემ სიცხე არ მაქვს.

ევა — გავეშინჯოთ! გავეშინჯოთ!

გოგი — არა, არ გავიშინჯავ!

ანთიმოზი — (ყოყმანობს). შედის მეორე ოთახში, გამოაქვს თერმომეტრი, ბერტყავს). ეს დარჩა დედამისს მარტო და რამდენიმე წამლის შესა... აწყვია ეგერ, კამოდის თაყუ.

ევა — ჩვენში რომ შემოახდა, სახელი კარგი ქონდა, ანთიმოზ, მასი დამხადებულები წამალი ეწველას უხდებოდა... ამ შირივი იმაზე ცუდს ვერ იტყვი.

ანთიმოზი — (თერმომეტრს გოგის აწვდის). ა, ბაბუ, გაიშინჯე!

გოგი — (თერმომეტრს დახედავს). დედაშენმა არის? მომეცი! (გამოართმევს, ცეცხლისპირას აპარებს ჩამოყდომს).

ანთიმოზი — ო, ასე! ცეცხლისპირას ჩამოეჭე! (გოგი ცეცხლისპირას ჩამოეჭება. თერმომეტრს იყვებს).

ევა — (გოგის აკვირდება). არა, სიცხე სრულებით არა აქვს.

ანთიმოზი — რა იცი?

ევა — სახეზე ვატყობ. (სიწუწუ ჩამოფარდება).

ანთიმოზი — თბილისში კადეც რილის აპირებ?

ევა — არ ვიცი, არ ვიცი, ხომ ზედა, რა მარცხიანი წელიწადია... საწყალი შაბათა, გუშინ ვნახე. ძალიან შეშეცოდა.

ანთიმოზი — (გამოცოცხლებულია) როშელი შაბათა?

ევა — ჩვენთან რომ შემოახდა კოპერატეში.

ანთიმოზი — რა მოუვიდა?

ევა — არ გაგივია? — ძმა დედუკა.

ანთიმოზი — რანარად?

ევა — ის უბედური. მანც. ნამიტანს შერებოდა, სულ მოგზაურობაში იყო, შერე-
ნი კი არა. სულ პეროპოლანით დაფრინავდა: ხან მოსკოვში იყო, ხან ბაქოში. ხან ჩრქვენი
ში და...

ანთიმოზი — მერე?

ევა — მერე და, კოკა ყოველთვის კი არ მოიტანს წყალს, გაუსკვია გული პეროპოლანში და
მოკვდა... ხვალ ასაფლავებენ კულაში.

ანთიმოზი — უნდა წავიდე. შაბათს ახლოს ვივლი.

ევა — შენ კი არა ყველა აპირებს წასვლას.

ანთიმოზი — ახალგაზრდა კაცი იყო, არა? ხალხი ძალიან შეწუხებული იქნება.

ევა — შეწუხებული კი არიან. მაგრამ ხალხმა რომ მაინც თავისი არ ქნას, არ იქნება.

ანთიმოზი — რა იყო, რა მოხდა?

ევა — იმ უბედურზე ლექსი გამოუვლინია.

ანთიმოზი — რა ლექსია?

ევა — (გოგასთან მიდის, თერმომეტრს ართმევს) რა ლექსია და...

უბედურო ელო, ელო.

არ გერწია ღვთის გელო?

ეს რა ამბავია იწვის ბავშვი!

ანთიმოზი — (შეერთო). რამდენი აქვს?

ევა — თრმოცდაორამდე ასულა.

ანთიმოზი — (ხმა უყარკალებს). ავად ხარ, ბავშვ?

მხსოვნი სურათი

(სასტუმრო ოთახი ამშვეკოლთა მინაში. გარეთ თოვს, სუფრა ნახევარზე გაშლილია რამდენიმე კაცისათვის. მავიდაზე დგას ორი გრაფინი — ერთი თეთრი, მეორე წითელი ღვინოთ. ყველაფერი ხელახლა დასაწმენდის შერევის ზაფხ. მწიფელ ოთახის კარებს ღებავს მთელი მთელი ღვინო. ოდნე შეიკრებს. იმპეტოზი მოსტრაპირ ოთახიდან გამოდის მინადორა, ეტყობა, ახალი გაღვიძებულია).

მინადორა — (თქვამს ისწორებს. ბაჯის, რომელიც კარებში იჭყიტება, ჩურჩულდით ცეითებზე) რა ამბავია?

ბაჯი — კიდევ თ-მაშინ

მინადორა — (სათს შეხედავს). ხელი საათი სრულდება! თამარი სად არის?

ბაჯი — სადღაც გაფეოლიო... დედა სანამ გაღვიძებს, მოვალო.

მინადორა — ორ საათამდე ეტრიალებდი მერე ცოტა ხნით თავს მივდებ-შეთქი და ჩამძინებია (მოხსენებობს იმეს. უცებ ბაჯის მოუბრუნდება) შენ რა გავინებს?

ბაჯი — (უბიდან ქალადის ფულადი ამოქვს). აი, რამდენი მაჩუქეს!

მინადორა — ციცილი რატომ ჩავიჭურია? ცოცა ოთახში. (ბაჯის შემა შემოაქვს, ბუნარში უკეთებს) ყველანი აქ არიან?

ბაჯი — ის ორი, სწავლა კისრები რომ ჰქონდათ, წავიდნენ.

მინადორა — ნაწყენები ხომ არ იყვნენ?

ბაჯი — არ ეციე. „კაშინი“ კარად გაკეთეს, თამარს ხელზე აკ-ცეს და...

მინადორა — (სურვას დახედავს). არაფერზე პირი არ მიუკარებიათ. ეს როგორ შეიძლება. რამის საქმე?

ბაჯი — ქალები საჩუერ გამაცხებლებს. მაგრამ მერე მაინც არ გამოვიდნენ. (მინადორაც ცდილობს კარებში შეუჭვტოს) აქ მარტო ის არის. ისინი რომ ეძაბან, სუსტი-სუსტი. (მეზობელი ოთახიდან გამოდის დურმიშხანი, მოაყუება კუკურიც).

მინადორა — (კუკურის). დურმიშხანს არაფერი, დედა, და შენ ნანეტანი დატყობია ღამის თუა.

კუკური — წყალს რომ შევისხამ სახეზე, მერე ეათომ არაფერი. (გადის. რამდენიმე ხნის შემდეგ გადის მინადორა და ბაჯი).

ევეგენი — (კარს შემოაღებს. დურმიშხანს). შემოდი. კაცო, რას შერბობ?

დურმიშხანი — ფული აღარ მაქვს, სანამდე ვიჯდე.

ევეგენი — (შეუტყოს). უხერხულაა. შემოდი! (უკუნი კარებს მიხურავს, დურმიშხანი ღვინოს ისხამს, ზედიზედ სუამს, საჭმელს მგელივით მივარდება. შემოდის კუკური).

- კუკუ რი — მაკიდის უკრას გამოსწევს, კოსტუმის უბიდან ამოაქვს ქალაღის ფუღები დღე-რაოღენოზო, უკრასი ჩალაგებს, სწრაფად მიხერავს) ეს ვევენის ჩვენ შემდეგ... გოგენ!
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — (სიცილით). ვუ იგი შენს ვარდა ყველანი წაგებულენი ვართ, ბოში (ღენის უხსანს) ერთხელ მიიტანა იქვი, მაგრამ სწრაფად ავრდ კარტი.
- კუკუ რ ი — ეს საწყალოა, რას მიხედება!
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — იმათ არ ამოუაქვრ თვალეში ბეწვი თუ? (უბიდან ამოიღებს ერთ ცალ ქალაღს, ცეცხლში შეუძახებს) წითელ ტუზს ვენაცვალ! (მუხრისკენ მიუთითებს) იწვის. მაგრამ ნაევერცხალზე უფრო არ ანათებს? (შემოღის შინადორა, შემოაქვს კომპოსტოს წნილი).
- კუკუ რ ი — აი, ეს მესმის! (შადიანად შეაქცევინ).
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — ტყულია, ასეთ წინილს სხვაგან ვერ შეხედებო...
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — კუბატებს ახლავე გაიცხელებ...
- კუკუ რ ი — თქვენ ნუ წუბლებით, დედა, ჩვენ თვითონ, ჩვენ თვითონ...
- ზ ა ჯ ი — (შინადორას დროს მუერჩევს). მე, თუ შეიძლება, ახლა წავალ.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ხად მიდიხარ?
- ზ ა ჯ ი — უნივერსალში კარგი ტართალი მოვიდაო.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ცოტა ხნის მერე გაგიშვებ. ცოტა მოიცადე... (ზაჯი წასვლას აპირებს).
- კუკუ რ ი — დავგლოცე, ზაჯი, დავგლოცე! (ღენის მიაწვდის, უბეში ფუღებს ზაუწყავს.) ა კოდე!
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ყუოფა, თქვენი პირივე, ნუ გამიფუღებ!
- ზ ა ჯ ი — (ჭიქას იღებს). სხვისთვის კარგი რომ ვინდაო, იმიტომ თქვენ იცოცხლებო! (ღენის არ სვამს. ვადის, შემოიღის იასონი, ვევენი, ვიგო).
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — იმღებით?
- ზ ი გ ო — (ჩეველებრავად შობარულ გუნებაზეა). მასხინძელი ხომ არ გეტყვის, წადიოო, ჩვენ უნდა მივხედეთ თუ არა?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — (იასონს, რომელიც ჩაფიქრებული ზის). დღეს მიემწავრებიან ესენი მოსკოფში, სიღამითი ხომ შემოიღებო, ზატონი იასონ? (იასონი ფიქრებიდან ვერ ვრკვევა).
- ზ ი გ ო — (თითქოს თანაკრძობით). ქორწილის შემდეგ არც ამას (იასონზე ამბობს). უმართლებს არც ვევენის.
- კუკუ რ ი — ვევენი შინც ნამეტანი ჩავარდა.
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — რა გუყოთ მერე, ხან ასე იქნება, ხან ისე... წაგება და მოგება ძმები არიან.
- ი ა ს ო ნ ი — ჩემი საქმე სხვა არს.
- ზ ი გ ო — (თითქოს იასონის დარდის მიზეზს ვერ მიხვდა). თუ უკუნუზოდა ხარ, შვილო, აი ამას (უბიდან ამოაქვს ქალაღის პატარა შეცერა, ეტყობა, წამალია). რომ ვადაყლაპე, დავებრძება და ისეთ კარგ გუნებაზე ადგები, რომ...
- ი ა ს ო ნ ი — არა, მე კარგ ხსიათზე არ ვაძლევიქება.
- ზ ი გ ო — ერთი ამას უფრე! მამ ვიგო ზეპირათ ამბობს?! მუნთვის რა სკოზს მე არ ვიცი?
- ი ა ს ო ნ ი — (საათს შეხედავს) ხუთი საათი გამხდარა, ვინ იცის, როგორ მეძებენ სამსახურში. ხად ვიყავო-თქვა, რა უნდა ვუთხრა?
- ზ ი გ ო — უთხარი, სამინისტროში ვიყავო-თქვა, ჩვენ ვიკითხოთ, ცოლ-შვილი მტუბს რომ დავეწყებს, პორემ თქვენ რა გიკირთ.
- ი ა ს ო ნ ი — (ვიგოს ნათქვამი ძლიერ წყის, მათ ზურვს შეაქცევს, თავისთვის წარმოთქვამს). რა მაკადრა! მე ყველაფერის ღირსი ვარ. (თითქოს გული მოხდისო, წაპარბადლება, თავს შეიმაჯრებს, შიდს).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — (იასონს კარებში შეაჩერებს). რას შერებოთ, რას?! იასონს უშეებო? (იასონს). თუ ხათრი გაქვთ, ცოტა ხანს დარჩით, შინაური კუბატები მკვებს, გენიამოვინებათ...
- ი ა ს ო ნ ი — არაფერი ყულში არ ვადავა, შადლობელი ვარ.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — სტუმრის უპატეცილოდ ვამება რთორკ შეიძლება! (იასონი შიდს).
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — (ვიგოს). იმ ხალხს რომ უყვირე, ეს კარგი ტენი...
- ვ ე ვ ე ნ ი — იმ დროს, რომ ვიგოს არ უყვირა საქმე ცუდად იყო.
- დუ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — (ცხაროს). მაგრამ მერე, როცა იმათ შეუტეეს, უკან დაიხია, ხმა ჩაიკმიდა. ეს არ მომეწონა, აი რას ვამბობ!
- კუკუ რ ი — (ვიგოს). პირველად რომ უყვირე, კარგი იყო, მაგრამ ზოლოა რა მოგივიდა, ზოლოს რატომ ვაჩემდი?
- ზ ი გ ო — იცით, რა გიხარათ, შადლხა ჰკითხეს, რათ ყუფაო. — რათა და ხალხს ვამინებო, მამ კუღდ რად იქნეო. — რათა და მეუ მუინიოო. (წასვლას აპირებს).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — თქვენ შინც რატომ იჩქარით?

გიგო — ჩემი ცოლი წუხლად ლაშქს თორიად გაათენებდა... როცა მე სახლში არა ვარ, არც სძინავს, არც ქაშის... საჭმელზე თუთრი ტროლო აქვს გადაფარებული და მელიოდება.

მინადლორა — აი, ახალგაზოდეო, სავალითა ამათგან უნდა აიღოთ... იციო, რატუნბრლი ცოლი ქმრობა აქვთ?

გიგო — თქვენ გგონიოთ, ჩემს ცოლს მე ვუყვარავარ? არა! ჩემი ფულები უყვარს. (ყველანი საჭმელს შეეპყვიან. შემოდის თამარი, პალტოზე თოვლის ფიფქები აფრია, ცოცხალი ვარდების თაიგული უჭირავს, ხალისიანად გამოიყურება. კუკური. და ღერმიშხანი თამარს სიმღერით გეგებუნიან)

აი, შენ ჩემო თეთრო პატო,
ფრთათეთრო და ფრთათარფატო... (თამარს ეღიშება).

ქუკური — (თამარს). ახლა ხომ მიხვდით, მაშინ რატომ ემღეროდით „შეო პატოს“.

მეგენი — (თამარს თოვლს უპრეტყავს, პალტოს ხდის). გენაცვალე საქაროველოს! დეკემბერიში მაისის ვარდებს გვთავაზობს!

თამარი — (თაიგულს აკვირდება). ჩაის ვარდებიც ურევია.

მინადლორა — (თამარს). კარგი ქენი, დედა, რომ ვარდები მოიტანე. ამათი დანახვა სულ სხვა გუნებაზე აცუნებს ადამიანს.

მეგენი — მატარებელში ფანჯარასთან ჩამოვდებო... მერე რა ღამაზია ის ოხერი საერთაშორისო ვაკონი? სადაც ჩამოვდებო მატარებელი რისტოეში, ხარკოეში თუ ორიოლში, როცა ამ ვარდებს მოკარავენ თვალს, როცა ამ ჩემს ღამაზ ცოლს დაინახვენ გაიფიქრებენ: ქართველები მიემგზავრებანი მოსკოეში; ჩემოდნებში ყურძენი, ფორთოხლები, ხენაქკარა ულაგაიოთ.

მინადლორა — კარგი ახლა, გვეყოფა!

მეგენი — რაო? მოკედეს ბიტი, თუკი კურსკის ვაგზალზე ჩემი ცოლით უცხოელ ელჩივით არ ჩამოვიდე. როგორი ვიზე ნაკლები ვარ? ეღბი კი არა, ვრთხელ. აი, ეს რომ მეცვა (შე ბეწყის საყულოან ქურქს მარებზე მოიგდებს) რუსებმა ვეყენი ონეგანს შემაძარეს...

ქუკური — ჩიიცი, ჩაიცი, ერთი შემახედე. (იყვამს, ყველანი აკვირდებიან).

ღერმიშხანი — აქებდენ და მართლაც კარგი ყოფილა.

მეგენი — „Уж темно: в сянки он садится.
„Поди! рздался крик;
Морозной пылью серебрится
Его бобровый воротник“.

ღერმიშხანი — (ვეგენის აკვირდება). მშვენიერი პალტოა! მერე როგორ უხდება!

მინადლორა — ამის იმედით ვაგზავნი რუსეთში, აბა როგორ!

გიგო — (თამარს). შენ უკვე ჩემი რძალი ხარ, შეილო; აბა, შენ იცი, ქმარს როგორ შეუწყობ ხელს, როგორ ქალოპას გამოიწენ.

ღერმიშხანი — (ღამიალით). ყოველ შემთხვევაში, მე გთხოვ, ჩემო კარო, ჩვენს ვეგენის პაპიროსს წვეა მიატოვებინო.

თამარი — ბევრს ეწევა, მაგრამ, რა გენა, ჯერ ვერაფერი ვერ მოთქვამს.

მინადლორა — უნდა უთხრა, უნდა შთაგონო, შეილო! ჩვენ ვერ მოვახდინეთ გაუღენა, თქვენ კი, თქენი ხათრი აქვს, თქვენ დაგემორჩილებათ.

თამარი — (შეიფერებს). ვეცდები.

მინადლორა — ოღონდ ეს გამიკეთე, მარტო ამის გამო გვემ თავენს. დილით სახლიდან ისე მიდის სამუშაოზე, რომ პირში ლუკმას არ ჩაიდებს, მარტო პაპიროსს ეწევა, არც მთლად ასე გადაყოლილი მეშაობა ვარჯა.

გიგო — (თამარს). პურმარილს კი ნუ დაუშლი! ვაყავი კაცია, ხელგამლილი კაცია, სუფრის გამლა უყვარს, ღმერთმა გააზაროს!

მეგენი — (მოულოდნელად წამოიძახებს). „ქეთი იმას უყვარდა, გზებზე სუფრის გადაღენა!“

ქუკური — ჩემს ვეგენის ენაცვალე! არსენახიეთ კაცია, არსენას ხასიათი აქვს!

გიგო — (კუკურის შეტრეკს). შენც რაშეს ამბობ! არსენა, ავერ ვაშლოვანში და პანტიანში შლიდა სუფრებს, ეს კი: ხარკოეში, მოსკოეში, ფრუნზეში, „გლე ეო რაზმას, გლე არსენა ოძე-ლაშელი!“ (თამარი მათ სიცილს არ აქევა, სხვა ფიქრები გაიტაცებენ).

მინადლორა — (მაფიქრებულ თამარს მიუახლოვდება, ხვევრდის უფთოდან ოქროს სამაჯური ამოაქვს, თამარს გაუწვდის). ეს უკვე საკუთრად ჩემკან არის მოძღენილი! კარგად და-აკვირდი, ძვირფასი სამაჯურია! (ყველას სახეები აღტაცებას გამოთქვამენ, ვარდა თამარისა, კუკური. და ღერმიშხანი ხარბად ათვალაურებენ).

ღერმიშხანი — ეამა! ესეც ახალი სამუქარია!

- კ უ კ უ რ ი — (ხელახლა შეათვლიერებს). მშვენიერი ზრასლტია!
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ხელზე ვაიკეთე, შეილო!
- თ ა მ ა რ ი — (მოკრძალებული ხმით). სხვა საჩუქრებზე არ გამოკეთებია... შეუწყვეტე ვარ, გიგო!
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — უნდა შეეჩვიო, შეილო... ამით აღმაცერად ნუ უფერებ. — გამოგადგებამი მარტო ღამაში მისწრაფებებითა და სურვილებით ცხოვრება ძნელია ამჟვეუნად.
- თ ა მ ა რ ი — (მორიდებით). აღამაზნ ნივთები კი არ ამშვენიებენ, დედა, არამედ მისი სულიერი ღირსებაში.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — (დატუქვის ნაცვლად მიუღერსებს). შენ ჩემო კარგო, ზეერი რამ არ გესმის, ჯურ კიდევ ახალგაზრდა ხარ... ჩემი დარიგება ნუ გწყინს. ყოველი ოჯახი გემსა ჰგავს. — ზოგი ადრე დაღუბულა, ჩვენი კი დღემდე ცურავს. — მამასადაჟე, იქ მსხდომნი აღამაზნები მას სწორად მართავენ! შენ უკვე მათ შორას ხარ, მათ გემზე ამოსულხარ, სულ ომის ცდამი უნდა იყო, რომ მან დიდხანს იცუროს ცხოვრების ზღვაზე. (ორაზროვანი სიტყვები თამარს ხასიათს შეუცვლიან) რატომ ჩავიჭრადი? არ მოვეწონა ჩემი სიტყვები?
- თ ა მ ა რ ი — (შეატრეოლებს, შეიმშენებება). რატომღაც შემცვიდა. (შემოდის ზაჯი).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ზაჯი, ცეცხლი გააჩაღე! თამარს შესცივდა... (თამარს ნიშნის მოგებით გადახედავს, თამარი თავს დახრის).
- კ უ კ უ რ ი — (ზაჯის, რომელიც წასასვლელად შემოტრიალებულა) ზაჯი, მართალი მითხარი, რამდენად გიყიდა შენმა ქმარმა? (ზაჯი იცინის, მიდის, კუეური მღერის).

იმას-ამ-სობაშიო,
შვეალ თათრის ოდაშიო,
თათრის გოგოს მოცტაცებ,
შე ჩავდგები ცოლქამიო...

(შემოდის ვარლამი, თოვლს იბერტყავს).

- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ეს რა ამზავია! მუხუთე დედა გადაუღებლად თოვს.
- ვ ა რ ლ ა მ ი — (ჩვეულებრივად ზალისიანად არ გამოიფერება, ამჯერად სიტყვაძონწია). რომ თოვს, ვე არაფერი, ისეთი ქარი ამოუარდა, რომ ჩიტი აქეთ რომ მოფრინავს, ქარს იქით მიიჭებს... ვერის ხიდზე ძლივს გამოვედი.
- გ ი გ ო — (ფანჯრებისკენ ხელს გაიშვირს). ეს რა ზაიყუში დედა! (ფანჯარას ქარი აწყვდება).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ზედავით, რა ამზავია?
- გ ი გ ო — სუფსარქისია, აბა როგორ გინდათ! (წასასვლელად ემზადება).
- კ უ კ უ რ ი — მაგ სუფსარქისმა რომ რაიმე ზიანი არ მომაცუნოს, არ იქნება ქვედი თუ არ წამართვა. გაზუთი მაინც უნდა გამომგლიჯოს. (გიგოს პალტო ჩაუცვია).
- ვ ე ვ ე ნ ი — გიგო!..
- გ ი გ ო — ვიცი, ვიცი, თქმა არ გინდა, პირდაპირ ვაგზალში მოვალ. (გიგო პალტოს ჩაიცვამს. უცებ ჯიბეში რაღაცას შენიშნავს. ამოაქვს, ხელის გულზე უწყვეია) აი, ჩემს ცოლს ჯი-ზეებიში რა ჩუფრია! წინათ, როცა ახალგაზრდა ვიყავი, ჯიბეებში ვარდის ფურცლებს მყერიდა... ახლა, ნახვით, ახალ მოდის კამფეთი „ზალატოი კლუმი“ (ხელას ნიაწოდებს) გამომართოთ, თუ გიფეარდეთ, გამომართეთ! (მიდის).
- ვ ე ვ ე ნ ი — (თამარს ხელს მოხვევს). ჩემს თამარს კი უფეარს ზამთარი.
- თ ა მ ა რ ი — (აღტაცებით). მართალია არაფერი ისე არ შაიბლავს და მოიცებს, როგორც თოვლის ცყენა... მუნების საყვირველება ყველაზე მეტად, შე ვკონზე, თოვლის ცყენაში გამოიხატება. მხოლოდ ის არ მიფეარს, როდესაც მანქანები ტალახით სერიან, ო, მამან როგორ შეცოდება თოვლი!
- ვ ე ვ ე ნ ი — სულ დათოვლილ ველზე იჭროლებს ჩვენი მატარებელი, ღამითაც შევიძლია უცეპრო, ვინაიდან მთავარიან ღამეებში გვიხდება მუზარობა.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — წასვლის დრო ახლოვდება, რას შერებებით?
- ვ ე ვ ე ნ ი — რა ვქნათ?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — სუფრა ტყვილა ვაგზალზე? ქამეთ, სვით, იმზიარულეთ.
- თ ა მ ა რ ი — არაფერი ყვდში არ გადადის, დედა.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — შენ, ვიცი, გული ახლა ჩიტოვით გიფრთხილავს. მეც ასე ვიფეავი, პირველად პეტრუხურვისკენ რომ წამოიყანეს (ვარლამს) ვარლამ, შენი კირიშე, გამზიარულდი. (გამოაქვს გიტარა, ვარლამს გადასცემს).
- ვ ა რ ლ ა მ ი — (გიტარას მართავს) დებერდი, მავრამ ქეუა მინც ვერ ვისწავლე.
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ეს რატომ თქვი?

- ვარლამი — რაც არ უნდა ცუდად შექონდეს საქმე, ამ ვარდებს რომ დავინახავ (თამარის მიერ მოტანილ ვარდებს აკვირდება, ვაზაში რომ ჩაუდევთ) გული მეც ჯერდევით გადამემლევა.
- მინადორა — ცუდად რატომ უნდა გქონდეს საქმე?
- ვარლამი — (მიუთითებს დურმიშხანსა და კუკურჩე, რომელთაც ჩაუთვლენიათ) ერთ ნაწილში.
- მინადორა — როდის ვარლამ?! პირველი ვაკონება.
- ვარლამი — (წაშთ შეაჩერებს ვიტარის მართვას, წყრობით წარმოთქვამს). რა ეუყით, რომ მე ამ ქვეყნად ხელმოკლედ ვცხოვრობი აბუზად ავღუბის უფლებას არაფრის არ მივცემ.
- ეგვენი — (სიცილით). ქორწილში რომ შელაპარაკება მოუხდათ, იმაზე ამბობს.
- მინადორა — (ვარლამს). კარგი ერთი, რა დროს ესენია, გაემხიარულდეთ! (კუკურჩისა და დურმიშხანს აღვიძებს) წასვლის დრო მოვიდა, რა დროს ძლია.
- ვარლამი — (მოულოდნელად წამოიწყებს სიმღერას. ყველანი გაინახებოან).

აი ის ბალი, ხეივანი,
 ადგილი შენგან დავიწყებულნი...
 აქ ბეერჯერ მკადარხარ ჩუნს გვერდით, ღამით.
 შენ, მთვარესავით გაბრწყინებული;

აქ ჩვენ სიყვარულს ვეფიცებოდით
 ტყილ მომავალზე ფიქრებს ვიწყებდით.
 ახლა მართო ვარ... ვინ იფიქრებდა,
 რომ შენ ოდესმე დამივიწყებდი!

(ზედოზედ ისმის შანქანის საყვირის ხმა).

- ეგვენი — რა შეუძნეველად გასულა დრო! ვარქართო. თორემ დავგივევიანდება. (ყველანი აფხუფხუფებოან, გასამგზავრებლად ეშხალებოან).
- თამარი — (უკვე გამგზავრებლად მორთული კარებთან შედგება, თაივური გულზე მიუხუტება). გული მწუხრება, რომ სახლს ვტოვებ... რა ღამაზე ვიზიგინებს ჩვენი ბუხარი! აქედან აღაშინა წყავ?
- ეგვენი — ამას, ახლა, გამგზავრების წინ ამბობ, თორემ შემდეგ სულ არ მოგატონდება აქაურობა.
- მინადორა — ისეთ განცხრობაში იქნები! აბა როგორ გგონია! (თამარი უცებ შეკრება, რაღაც მოატონდება, სწრაფად შეტრიალდება და ვარბის თვისი ოთახისაკენ, ეგვენი დანტერესდება თამარის ქვევით, მაგრამ, ამ დროს ოთახში ისმის ზარის ხმა. ეგვენი კარებს აღებს, ეტყობა, რომ ვარეთ ეღაყ დგას. ეგვენი ოთახში შემოდის, შემოატებს დედას. კითხულობს. ჩაფიქრდება. ყველანი შეშფოთდებიან).
- მინადორა — რა იყო, დედა მითხარა!
- დურმიშხანი — (დებუშას გამოართმევს, თვალს გადააქვებს, გადაიხარხარებს). მე სხვა რამე მეგონა! (ხმაშაღლა კითხულობს) „ბავშვი ავად არის, დედას ნატრულობს. ევა“.
- მინადორა — რამდენი რამ არ გაფიქრებ, როგორ შემეშინდა.
- ეგვენი — მინც რა დროს მოვიდა ეს დედას!
- მინადორა — (ეგვენის). თუ ხელები, რამიაც არის საქმე? გერ თამარის მიტყუება უნდათ სოფელში, მერე შენი. ეს ხერხია.
- კუკური — ერთი სიტყვით, შერიგება უნდათ!
- მინადორა — რა თქმა უნდა! (ჩაფიქრდება) თუ ვინდათ ერთი ორი დღით გადადევით გამგზავრება.
- დურმიშხანი — რატომ არა, კარგი იქნება!
- ეგვენი — (ფიქრობს). თქვენ მართლა ხომ არ გგონიათ, რომ დროს გასატარებლად მიემგზავრები?! ერთი ვაცონი ხილი რომ ზედმეტად გავაყოლე, იმას პატრონობა უნდათ თუ არა?! შარშან რომ ჩავეარდი, ის არ შეყოფა?!
- მინადორა — ქორწილი, აგერ, ათი დღეა გრძელდება, ამის შემდეგ საქმეს უნდა მიხედოთ. რა თქმა უნდა!
- ვარლამი — (შექმნილი მდგომარეობით შეწუხებულია). სოფელში იქნებ სერიოზული რამ ხდება და შარსი?
- მინადორა — მე ვიტყვით: დებუშაში ხომ არ წერია, ბავშვი მძიმე ავად არისო... ამის შემდეგ თუ კი იქ სერიოზული რამე მოხდა, ხომ გვაცნობენ? ჩვენც მამინვე გიდეგემებთ და გზო-

დან დაბრუნდით. თორემ რა გამოდის ასეთ მგზავრობას რომ ტყუალ-უბრალოდ ხელს შევეშალოთ, შეიძლება!

- დ უ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — ჭკვიანური აზრია ამას შე ვიღებ მეშს თავზე. (მოდის თამარი, რეკლამაზე რაღაცას ღებ, სიჭკარის განო დაკეტვა უძნელდება).
- ე ვ ვ ე ნ ი — თამარს ნურაფერს ნუ ეტყვი! (თამარს). რისთვის წახვედი? (თამარი შემერთალია ელიშხა. ევგენი რედიკულს ხელს ჰკიდებს) რა ჩადევი?
- თ ა მ ა რ ი — არაფერი!
- ე ვ ვ ე ნ ი — მაგენე! (რედიკულს ვახსნის, ამოაქვს ფოტოსურათი). ზავშეის სურათია! (სურათს ყველანი თვალს გადაავლენენ, თამარი დამნაშავესაკითი ღვას).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა — ძალიან კარგი, შეილო! (თამარს მიუხევეა). რატომ ვერიღება ჩვენი ოჯახისათვის უცხო აღმიაწებად ვინც მიგვიჩნდა, იმით დავეშალოთ, თორემ ჩვენ ხომ ყველა ვიცით, რომ ნაქმარევი ქალი ხარ, რომ შეილი გყავს, რა ვუყუო მერე! მაგის გამო უხერხულობას ნუ ვგრძობს რომ ჩამოხვალ. — სოფელში წახვალ, საბურქოსაც ჩაუტან, ამა როგორ? (თამარი კმაყოფილების ნიშნად მინადორას გულში ევვრის, აკოცებს).
- ე ვ ვ ე ნ ი — (ევგენის სახე უწყაყოფილებას გამოხატავს). ნულარ ვიჯიანებით (ვარლამი წუხს. მაგრამ ხმა ვერ ამოუღია, ჩემოდნები გააქეთ. ევგენი ღერმშხანს კარებში შეაჩერებს) შენ ღმერთო არ გავიწყტრეს, ისეთი რამ არ გვაცნობო, რომ გზიდან დასაბრუნებელი შევიქნეთ.
- დ უ რ მ ი შ ხ ა ნ ი — ხომ არ გადაირიგე, კაცო!

მეხვესა სურათი

(ლოგონზე ავადმყოფი გოგი წევს, ვარშემო წამლის შუშები აწყვია. ანთიმოზი ავადმყოფს სასთუმალიან უხის, ბუხარს უხხედან ევა და ეენერა, დაღამებულა. გარეთ ქარი უზუნუნებს).

- ე ვ ა — ახლა კი იქნება შენი წასვლის დრო, ანთიმოზ.
- ა ნ თ ი მ ო ზ ი — (სწრაფად წამოღდება). წადე, მაგრამ...
- ე ვ ა — დღეს ნამდვილად ჩამოვა, არ უნდა ამას ლაპარაკო.
- ე ვ ე რ ა — ამდენი ხანი რატომ დაივიანია, მიკვირს.
- ე ვ ა — ვერ ხედავ, რა ზამთარია? მარეღასში სამი დღე იდგათ მატარებელი. (ანთიმოზი ფარანს ანთებს, წასასვლელად მომზადებულია).
- ე ვ ე რ ა — იქნებ სწორი მისამართით არ მივიცი ღებემა.
- ე ვ ა — წააქვია ქარმა ტელეგრაფის ბოძები და თავის დროზე არ მივიღოდა, მაგრამ ის, ბატონო, ამ საღამოს აქ განხდება, არ გინდა ამაზე ლაპარაკო. (ანთიმოზს) წადი ახლა შენ, ნუ ივიანებ. (ანთიმოზი მიდის) სულ ამის ბრალია, ბატონო! რომ ვათხოვდა შეუფედა, ჩემმა თვალებმა არ დაგინახოხო, ახლა გზაზე უხედება, მაგრამ ვინ მოდის.
- ე ვ ე რ ა — გზაზე რატომ უხედება?
- ე ვ ა — მოსახვევითან გზა ვაფუტებულვი; აქ თუ ვინმე არ დაგხვდა, კი ვერ გამოხვალ... მეშვიდე დღეა, მაგ უხედური, იმ მინდორზე ანთებული ფარანი ღვას, მაგრამ მოდის ვინმე? მტტი არაა ჩემი მტერი! ანქარებით კაცმა არაფერი არ უნდა გააკეთო, არა! რატომ აწყვინა იმით? კარგი ქნა? არა! მერე რა ოჯახში ჩავარდა, რა ქმარი უავს, ეენერა, ვერ ავიწერ...
- ე ვ ე რ ა — აქაც კარგი ცხოვრება ქონდაო.
- ე ვ ა — გაჩერდი ერთი, თუ ქალი ხარ, შევარესავით ქალი ნახვეარჯერ ღობითზე ღყო.
- ე ვ ე რ ა — ესე იგი, შენი აზრით, არ გამოუშვებენ.
- ე ვ ა — ისიც კი შეიძლება, რომ ქმარს არ ეწყინოსო და თითონ არ წამოვიღებს.
- ე ვ ე რ ა — მერე ქალმა ქმარი უნდა დააღწიოს წინ თუ შეილი?
- ე ვ ა — მაგას ნუ მტყუო, ეენერა, გენაცყავლე. ქალისთვის ყველაფერი ქმარია. როგორ? მე არ მყავს შეილები თუ? მოეწყვენი თავიანთთვის კარგად და, ნუკვშინია, ჩემთვის არავინ არ იწყუბებს თავს.
- ე ვ ე რ ა — შენ კარგად რომ ხარ, იციან და...
- ე ვ ა — ქმარი რომ მყავდეს კიდევ უკეთ ვიქნები, რატომ უნდა დავწანწალებდე მე თბილისში კალათებით? სხვები ავარაკებზე თუ დადიან და გრძელი ხალათები აცვიათ, მე ვიწუ ნაკლები ვარ? ქმარზე უკეთესი ქალისთვის არავინ არ არის, არა! (ეენერას თბილ წამოსასხამის ქვეშ ახალ ხალათს შენიშნავს, ხელთ გამოწყვებს). ეს როდის შეაკერიე შენ? მშკიდობაში? პირველ რიგში ქალმა ქმარი უნდა დააფასოს.
- ე ვ ე რ ა — ქმარს გაჩინია.
- ე ვ ა — ეს კია მართალი.
- ე ვ ე რ ა — მე რომ ვათხოვება არ ვანიჭირდება, ამაში დარწმუნებული იქნები, ევა, მაგრამ შესაფერი რომ არ შემიღება, იმიტომ ვარ ასე.

- ვერა — უქმრობას მაინც გლახა ქმრის ზღაპრით რომ იყო, ის სჯობს, იცოდე შენ. (ვერას ახად-
დახედავს. ფეხებზე აყვირდება). ხომ გაქვს კიდევ ფეხსაცმელები შენ?
- ვერა — კი, როგორ არა, ორი წყვილი მაქვს, მაგრამ ასეთ ამინდში...
- ვერა — ისეთი ტუფლები ავეით ახლა თბილისში, მერე ვის, სულ კარგ ქალებს, ისეთი, რომ თვალს
ვერ მოაშორებ!
- ვერა — რა ტუფლებია?
- ვერა — ხელის ტყვიადან კრავუნ თურმე, ისეთი ლამაზებია, რომ სულ გინდა უყურო.
- ვერა — მე ვინ მადირსებს.
- ვერა — სხუვანთის თუ კი იშოვება, შენთვის გაწყდა ხელიკები თუ! (შემოდის ანთიმოზი) ასე
ადრე რატომ დაბრუნდი?
- ანთიმოზი — (ფარანს ეკედლე ჰკიდებს, ქედს თოვლისგან ბერტყავს). იმ მატარებლის
მკვდრებმა კი ხანა ჩაიარესო. (აგადმყოფს აკვირდება).
- ვერა — ზეშე კარგადაა. გამოკეთება დაიწყო. თავზე ნუ დაადებები, იძინოს.
- ვერა — ძალი ყველაზე კარგი წამალია... არა, წამალს მაინც დაელოდებო, ისე არ წავალ.
- ანთიმოზი — (მღვრივით). ღღეს, თუ ხათრი გაქვო, ნემსს ნუ გაუკეთებო.
- ვერა — (წერამით). ექიმის განკარგულება არ შეეპარულო, ზეად დღით რომ შემოივლის,
რა ვუთხრა?
- ვერა — ვერას კარგი ხელი აქვს, ძალიან კარგი ყველა უშაღლის. (ოთახში სიწმე ზამთარადე-
ბა ყველანი მოიწვევენ. ისმის ძაბილი. (გახარებული წამოიჭრება). ეს თავმჯდომარის ხმაა!
(შემოდის პავლე, ადრე შექალაქაუბელი, მიმხიდველი სახის კაცი).
- ანთიმოზი — (პავლეს დანახვა ანთიმოზს ძლიერ სიამოვნებს, მაგრამ მაინც საყვედურით
მიმართავს). ღმერთო მომკალი ასე გვიან რატომ შეწუხდი, როგორ შეიძლება!
- ვერა — სივლა იყიდლებს მამალი.
- პავლე — უფრო ადრე უნდა მოვსულიყავი, მაგრამ ღღისით — საქმე, მერე: აქვო კრება, იქით —
თათბირი... ხომ მშვილობაა?
- ვერა — გამოკეთება დაიწყო ზეშემა, ახლა კარგად ვარო.
- პავლე — ღღეს ვინ მოივლის, რამდენ ადვილას ვუყავი, მაგრამ გულისყური სულ აქვო
მქონდა... წახველები ხომ მოდიოდნენ?
- ვერა — ზეერი, პატრონო, ზეერი... ხალხს ენაცვალე. ყველას კარგი უნდა ჩვენთვის, გათენდება თუ
არა, ამ სახლს ფურტარევივით ეხვევიან.
- პავლე — (ჯიბიდან ამოაქვს რამდენიმე პატარა შუშა) ამხანაგ გუდონმა გამოგიგზავნა. (მაგ-
დაზე აწყოხს) იქნებ შემოაკლდათ და მეორეთ გავგზავნა კაცო თბილისში.
- ვერა — (წამლის შუშას დახედავს. ეცაო წამლის შუშას აკვირდება). კარგ დროზე მივიღე.
სწორედ ახლა არის სპირი.
- პავლე — (ანთიმოზს), შუქი ხომ მდებარე გაქვო? ელექტრონის სადგური ცოტა შესაკეთებელია
და, ამ ოქვენს გაყოფაზე რამდენიმე დღით სინათლე უნდა ჩამქრალყო, მაგრამ არაო,
თქვა ამხანაგმა გუდონმა, იმ პატრონს კაცის ოჯახში იბრწყინოს და იკამკამოს სინათ-
ლემო ასეთ დროს მის ოჯახში სინათლეს არ ჩაუქრობოთ!.. (ანთიმოზს სიყვარულით
ხელს გადახვევს).
- ანთიმოზი — (თანაყრძნობის გამო დოდად კმაყოფილია). გმადლობო, ჩემო პატრონო... მეც,
თუ კაცი ვარ, პატრიუსემას არაუვის არ დავუწყო.
- ვერა — (პავლეს ვადწრფლად მიუღერებს). დანაირად ხართ ყველანი ასე კარგები? ოქვენი
სიტყვა კაცს კი არა, წაქვეულ ხეს წამოაყენებს... იქნებ, რაზე მიირთვით.
- პავლე — არაფერი, არაფერი, სრულიად არაფერი! (ვერს). წყალს თუ დამალევიან, მადლობე-
ლი ვიქნები.
- ვერა — ახლავე, ჩემო პატრონო, ახალ წყალს მოგართმევთ (გრაფინს გამოიწახავს, ძველ წყალს ჯერ
წვლივით აქაფებს. მერე გადაღვრის, გარბის).
- პავლე — (ჯოჯოვზე ჩამოხდება შუა ოთახში, ეტყობა, რომ ცოტა ხნით ჩამოხდა). ისე, ყვე-
ლაფერი ეს რომ მშვიდობით გაივლას, მერე, ანთიმოზ, სკოლის ახალ შენობას რომ ვაგებო,
ის საქმე შენ უნდა ითავო.
- ანთიმოზი — (კმაყოფილია რომ ასეთი საქმე ევალება). ნამდვილად ჩემო პავლე! მაგ საქ-
მეში ჩემი იმედი გტონდო. (შემობრბის ვერა, შემოაქვს წყლით საესე გრაფინი, ჭიქის, ლამ-
ბასი დიხანს რეცხავს, მერე ჭიქას აესებს წყლით. ელექტრონის შუქზე წყლით საესე ჭიქას
ერთხელ კიდევ შეხედავს და მიაწვდის პავლეს).
- ვერა — ქარს ღრუბლები გაუფანტავს და იშოვლა მოვარე იხედება ჭამი, რომ გაგებარდება... დი-
ხანს ეთამაშა მთვარე „უღვრანს“. ეს იმ მთვარის წყალია!
- პავლე — (წყლით საესე ჭიქას გამოარბევს). წყლით სადღვარშელო ვის უთქვამს, მაგრამ მე
ბომბეციო ამის ნება: (ჩაუქრდება. ვერა ვერას გადახედავს) ამ წყალეით ანკარა, კამკამა

სულის პატრონ ადამიანებს გაუმარჯოს! (წამოდგება, ანთიმოზს ხელს გადასწევს, ანთიმოზს ღიმილით მიმართავს) ასეთი ხარო თქვენ, ანთიმოზ, ამიტომაც ნურაფერი წუ შე-
გაკრთობს (წყალს დაღვევს) გმადლობო, ევა, გმადლობო. ახლა კი წავედო... **მარტონი**

ანთიმოზი — მადლობელი ვარ, პაევე ბატონო, მადლობელი... ყველა თქვენთაგანისგან **მარტონი**
ვადლებული ვარ... (ღია კარებში დგანან).

პაევე — შედი, ანთიმოზ, სახლში, შედი, ოთახი არ გააცხო. (მიდის. ვენერა წამალს ამზადებს, ანთიმოზი უაზროდ ფსუფსებს).

ვევა — (ვენერას). ამის ნება მიმეცითო, წყლით ხადღვევრძელის რომ სვამდა, იცო, რატომ თქვა? — გულშია დაჭრილი... ღეინო არ დავღვევა. ერთხელ მაგ წინ მიდის და მე უკან, შევატყვე, რომ გული ცუდად გაუხდა, ღობეს მაყურდნო, რა იყო-შეთქი, რომ ვკითხე. — არაფერია, ვერკვებს ვითვალაურებო, ჩემი სიკვდილი ისე მაგ უცოლო კაცია, ხომ იცო, ვენერა.

ვენერა — რატომ არის უცოლო?

ვევა — რაც შეხედულემა აქვს, იმ ხნის კი არ არის... უმაღლესი რომ დამთავრა, მერე სულ ფრონტზე იყო...

ანთიმოზი — მთლად ჩემი გოორგისნაირი კაცია. მავნაირი ადამიანები რომ არიან გარშე-
ში, იმიტომ ეთელი თავს ზედნაურ კაცად, თორემ (ზიზლით) იმწაირები?..

ვევა — (ჯუტად) არა, ანთიმოზ, ცოლ-შვილის შენახვა იმათა უკეთ იყიან...

ანთიმოზი — (უყვირებს). გარემო! (ანთიმოზი მორიდებით უკან იხევს, ჩამოვდება, თავს შეთაქაზე მიღებს).

ვევა — მოსვენე, ანთიმოზ. (ვენერას) ცამეტი დღეა, მაგ საწყალს, ტანზე არ ვაუბლია. ეს თმა კარგად დაგიბვევია, გიხდება, ხომ იცო. (ანთიმოზს ზასთვლემს).

ვენერა — ისე ძალიან კარგი ქალი არისო, ამბობენ.

ვევა — ო... ო... იშვიათი! შენ ვერ მოუსწარი ხომ?

ვენერა — ჩემ დროს უკვე წასული იყო.

ვევა — ერთ ქალად მარტო მისი სიტყვა-პასუხი ღირს, ჩამოვა და ნახავ.

ვენერა — აბა, არ ჩამოვაო.

ვევა — ხვალ დილით აქ იქნება! მართლა ასე კი არ არის საქმე, რას შერება ეს ქარი, ხედავ შენ? ვინ იცის, ახლა როდის ზავალ თილისში, როგორ მომენტარა იქაურობა.

ვენერა — ასე ამბობენ, პირველი ქმარი ჯობდაო.

ვევა — არ დაიჯრო! ვინ თქვა ეს?

ვენერა — სოფელში ამბობენ. პირველ ქმარს ძალიან აქებენ. (ანთიმოზი შეიშმუნება).

ვევა — არა, ბატონო, ახლანდელთან რა შესადარებელია.

ანთიმოზი — (მოდლოდნულად თავს წამოწყებს) რატომ არ არის შესადარებელი?

ვევა — კარგი ახლა, ანთიმოზ, მეუ მაქვს ჭკუა თუ არა, კარგს და ცუდს ვერ გაჯარჩვე თუ?

ანთიმოზი — რითაი კარგი?

ვევა — აი, მარტო ერთ მაგალითს ვიტყვი და, აჯერ, ვენერამ გამამტყუნოს... ვერის ზაზარში ვარ და ყველს ვყიდი. ვყიდი, მაგრამ არ მყივდება... შემოღის ევენი. იმან ვახიაროს, თავისი ამხანაგებით, რომ დაჰინახეს, გაეხარდათ, რა ღირს, ევა, ყველიო, შემეკითხნენ, კილო ოდღაერთ მანეთი-მეოქი, იმათ მთელი კალთა ოცდაათ მანეთობაზე წაიღეს... შენმა შეიღმა კი, რაიკომში რომ მიშემაოდა, გადასახადი ოცდაბუთი კილო ყველი შემაწერა.

ანთიმოზი — (სწრაფად წამოვარდება, მივუზღას ხელს დაადგებს). პაიტ, შე კუდიანო დე-
დაკაცო! (ევა ვარბის). ზემს სახლში ფეხდადგმული არ დავინახოს ზემმა თვალბმა! (ვე-
ნერა უხერხულ მდგომარეობაში ვარდება, ცოტა ხნის შემდეგ მიდის. ანთიმოზი აღვლევს-
ღია, უაზროდ ტრიალებს. უცებ ბავშვის ლაპარაკი მოესმის. დიდხანს აკვირდება, ბავშვი
თვალბს ახელს) რაო?! რა სიტყვი, გენაცვალე? (ბავშვის სიტყვები გაურკვეველად ისმის)
პო, შე ვარ, შე! რა სიტყვი? (ყურს ბავშვის ტურებთან მიიტანს) შემომხედე! შემომხედე! პო,
ხე! (ხმამალა იციანს, იმ მიზნით, რომ ბავშვი გაამხნვეოს) შე ვარ, შე ბაბუ! რაო? დე-
და? (მზიარულად წარმოთქვამს) ხედა დილით აქ იქნება! ისეთ საბუქრებს ჩამოგიტანს,
რომ... (უცებ შიში შეიპყრობს ბავშვის თვალბს არ ამორებს). ბავშვი სიტყვებს კვლავ
უაზროდ წარმოთქვამს. ანთიმოზი კვლავ გამხნვეუდება, სიცილით ამბობს) პაიტ, შე
გლახა! ეს ხის ტოტია, კედელზე რომ ურახუნებს, ამან შევამინა? თუ გინდა სულ მოვეპრო,
მაგრამ რას ვერწიო იმ საწყალს, გვეკითხება, გოგია როგორ არისო. (ხმამალა წამოიძა-
ხებს). კარგად ვარ-თქვა, კარგად, შესახებ, ბაბუ! (კვლავ შიში შეიპყრობს, გატყვევდება,
ბავშვი კვლავ შეიბრება, მისი სიტყვები უკვე გარკვევით ისმის).

გოგია — ბაბუ, მიმღერე რაშე!

ანთიმოზი — (ძალზე გაიხარებს). გიმღერო? ო, შენ გენაცვალე! ასეთი რაშე ნითხარი...
ოღონდ სასიმღეროდ გამიზადე საქმე და, არ ვიმღერებ? ახლავე, ბაბუ! ჩემი სიმღერა ყვეს
არ გაუტონია, ამის ნიჭი არ მომეცა ღმერთმა, მაგრამ შენ თხოვნას როგორ არ შევასრულაქ!

რა ვიმღერო, ა? ახლავე. შენი ქირიში! ძველად, ბავუ ასეთ დროს, საახალწლოდ, შესა-
ზანდრებში ჩამოდროდნენ ჩვენში, რაჭველი შესაზანდრებში... პო, ჩემსაივით მოხუცები...
კარგი ხალხი იყო, კარგი კარგი გულის... ღამისი საზანდრები ქონდათ... (უცხუადად)
თოვლში საარტული... საზანდარი ხომ იყო? (მუთაქას აიღებს, იღლიანს ჩამოშვას) პო,
ასეთები ამღერებდნენ:

ვისაც ჩვენთვის კარგი გსურდეთ,
აგზღომოვდეთ ერთი ასად...
სიცოცხლე და გამარჯვება
ჩვენს პატარა გოგისა!

(სიმღერას ფეხებსაც ააყოლებს, თითქოს ცუცვებს) ტაში, ბიჭო ტაში ტაში (აძუნ-
ძულდება. ბავუის მდგომარეობა კვლავ შეაწუხებს. თანდათან ცხრება, უსიტყვოდ დგას,
ბავუის მისჩერება. ბავუი ისევ შეირბევა, თვალებს ახლებს) სიმღერა? ახლავე! (თითქოს
კვლავ საზანდარზე ამღერებს):

აღათასა, მალათასა,
ხელი ჩაცყავ კალათასა...
ღმერთო, ხელი მოუნართო,
კაცსა სწორსა და მართალსა!

(უცხუ იღრიალებს. მუთაქა ხელიდან უყარდება. ფანჯარას ადებს. ყვირის). ევა, მიშვე-
ლე! ვიღუებში! (ანთიმოზის ღრიალზე ბავუი შეერთა, უქირის, მაგრამ თავს ძალას ატანს,
წამოიწევა, პაპასკენ გაიხედავს. ევა კარბთან დაიყოლებს და სწრაფად ჩამოწეკტს ხმას...
როდესაც ანთიმოზი დაინახავს გოგის, რომელსაც თავი წამოწევიდა, ერთხანს გარტიანე-
ბული დგას, შემდეგ სწრაფად გაქანდება მისკენ).

ამოთხე მოქმედება

მეოთხე სურათი

ზაფხულის თბილი დღეა. ოთახში მზე იხედება. ანთიმოზი ტახტზე წამოწოლილია. კედელზე
გაკრულია დიდი მსოფლიოს რუკა. ფანჯარასთან მიდგმულია პატარა მაგიდა, რომელზედაც ალა-
გია წიგნები, რვეულები. ანთიმოზი ფეხთან საუბარს განაგრძობს.

ანთიმოზი — ასე ვარ შე, იყოფე, ყველაფერში მართალი.

ევა — კი ხარ მართალი, კი.

ანთიმოზი — (გამხიევებული, გაბარებული იმის გამო, რომ ევა ადვილად ეთანხმება). ჩემს
გიორგისთან შესადარებელი ხალხია ისინი?

ევა — არა, ბატონო, არა!

ანთიმოზი — ჩემი ოჯახი?

ევა — შენი ოჯახი, ანთიმოზ, ისე მალდა იმით ოჯახისაგან, როგორც ეა დედამწიფისაგან. ახლა
გეთანხმები, ანთიმოზ, ყველაფერში გეთანხმები!

ანთიმოზი — ა. ა. ა... ეს მანდა მე, სხვა კი არაფერი... ამაზე იყო ჩვენი ჩხუბი.

ევა — შენ ასე ნუ უყურებ ევას... შე, მართალია პატარა რამე მომეწონება, მაგრამ პატარა რამე
გამიტებს გულს... ერთხელ უყანა ოთახში გამიყვანეს, მაგიდა გრძლად იყო გაშლილი. იმ
მაგიდაზე რაღაცა ეშმაკის კვერცხით დახტოდა და იმას დასდევდნენ, რა არის ეს-შეოტი,
რომ ფეოთხე, მიხარეს პინგ-პონგს ვლამაშობოთ... (დაცინვით). რაა პინგ-პონგი ვაყვანი
კაცის სათამაშოა? (ანთიმოზს სიამოვნებს ევას ლაპარაკი, მაგრამ პასუხს არ აძლევს. მი-
გადაზე წიგნებს მიაღაც-მიაღაცებს, მაგიდაზე დაყრილ ფანქრებს, კალმისტრებს ხელს გა-
დაუხუბს, სიყვარულით ეაღერება) ისე, ეცა რა გიხარა? იმ შენს თამარსაც მიწა დავა-
ყარე! (აღუღდება) სად როდის იყო ბავუი აეთო.. აგერ სექტემბერი გახდა, სწავლა დაიწყო
და ჯერ კიდევ არ მოაკთხა... ბავუის ამასეს კი არ კითხულობს.

ანთიმოზი — (სწრაფად შეიცვლება, განრისხდება). რაო? აქ ჩამოსვლას როგორ გაბედავს!

ევა — მართალი ხარ, მართალი.

ანთიმოზი — (ყვირილით). ეს არ მოხდება!

ევა — (ღაბალი ხმით). რა ემართებათ ამ ქალებს, რომ გათხოვებაზე ამოსდით სული... მე თუ
ვარ ამდენი ხანია უქმროთ, მაგას არ შეეძლო ყოფილიყო? როგორ ეაღმერთებდი, ევას-
სოუბოდი... (წამოღებება თმებს, კაბას ისწორებს) არა, გუნაცვადე, მაგ ჩემ ფრჩხილადაც
არ ღარებულა!

- ანთიმოზი — (მტკიცედ). მე გადავუსვი ჯვარი ვეღაღერს და გათავდა! ნელა-მელაპარაკებ...
 ევა — ისე, ერთხანს ლაპარაკობდნენ, ანთიმოზ, რომ ბავშვს უპირებენ წაყვანას...
- ანთიმოზი — (შიში და სიზარავი შეიპყრობს, წონასწორობას კარგავს). იმ დღეს ნუ შეგნისწინებს დმერამა, რომ ჩემი გოგი იმას მამას ეძახდეს. (განრისხებული) ხანამ შექტრქვალქვალქვალ ამის (თავის შეილის სურათზე მიუთითებს) დაზავროს უფლებას არაფის არ მივცემ!
- ევა — ასე, რომ დაუეკირდე, ისეთი აზრობანი ბავშვია, რომ გაგაკვირებს. ახლა დედის სახელს ვერ უხსენებ, ანთიმოზ ხომ იცი. (ანთიმოზს ამშვიდებს ევას ნათქვამი. შემოდის გოგი-ანთიმოზს სახე გაუბრწყინდება, სიყვარულით მოხვედვია).
- ანთიმოზი — ეს მყავდეს კარგად და, გიორგი ტორონჯაძის თვალი ისევ გაიხარებს! მოდი, ბაბუ, მოდი, შენი ტირიმი! (მოუხვევია) ოფლიანი რატომ ხარ? წყალსაც დალიედი, ცოც წყალს... შენ რა გითხრა!
- ევა — (წასვლას აპირებს). დავენიწლაკევი, რომ მაგ ახლა ჩემი დედის ხეზე იყო ამბერალი.
 ანთიმოზი — შენს ხეზე რატომ?
- ევა — (ბავშვს ხეზეა თმებზე ხელს გადაუხობს, თმებიდან ხმელი ფოთლები ამოაქვს). ფოთლებზე ვატყობ. ბატონო, ფოთლებზე (ფოთლებს სრებს) ეშმაკი ხარ, ეშმაკი! (მიღის).
- ანთიმოზი — (პირსასიციე გამოაქვს, ხალათში ჩაყოფს, მით ბავშვს ტანს უშვრალავს). ნამეტანი გაოფლიანებულხარ, ბაბუ, ასე არ შეიძლება. დმერამა ნუ ქნას და შენ რომ მეორედ აყად გამიხდე. მე ვერ ავიტან, იყოდე.
- გოგი — ეს რა არის! შეიკვალა ამინდი. წვიმა მოდის!
- ანთიმოზი — მოვიდეს! წელს არაფრია არ შემიწია, ვეღაღერით კარგათა ვარ... მე დაკვირვებული ვარ, რომ ჩვენ აუღარში უკეთ ვმეცადინებოთ... (ბავშვს ეფურება) მართალი თქვი, მე ხომ კარგად შევისწავლე შენი საგნები, მეც ხომ ვიცი შენი ვაკეუთილები...
- გოგი — იცი მიტომ, რომ სულ ზემს წიგნებს ჩაიკრიკტებ. მე რომ ხმადალა გეთხოვლობ, იმას-სოვრებ... მერე როცა ვიმეორებ, შენ კიდეუ ვიკრიკტები და მიტომ...
- ანთიმოზი — (ღიმილით). კარგად ხომ ვიცი, კარგად, შენ ეს მოთხარი.
- გოგი — (უპირს დეთანხმობს, მაგრამ არ სურს პაპას აწყენინოს, თვით გოგიაც მოუალერებს პაპას) გეოგრაფია იცი, არა უშავს, მაგრამ მოტანიკა არ იცი.
- ანთიმოზი — ბოტანიკა არ ვიცი?!
 გოგი — არ იცი, ბაბუ, არა.
- ანთიმოზი — (გულუბრყვილოდ). ფოთლების და ფესვების ამბავი თუ არ ვიცი, აბა რა ვიცი, შე კაცი.
- გოგი — გეოგრაფიაშიც გეშლება, ბაბუ, ხანდახან.
- ანთიმოზი — (აღუკეუბული). მეშლება კი არა, ამ რუკაზე ახლა რასაც გინდა თვალდახუტული დავადებ თითს... რატომ ხარ უიფთა, რატომ არ გინდა გამოტყდე, რომ მე სწავლაში ვებზარებო?
- გოგი — აბა, სად არის ვიეტნამი?
 ანთიმოზი — ვიეტნამი? ხო შენ მინი რომ იზრტვის? შავის მუტს რას გკითხულობ გაზეთებში.
 გოგი — ხო, სად არის?
- ანთიმოზი — (წამოდგება, რუკას უახლოვდება. ეშინება რომ არ იცის). მაგ როგორ არ ვიცი... ა, კაცი! (თითით რუკაზე შემოხაზავს არხანგელსკის მახლობლად).
- გოგი — (სიცილი აუტყდება, გულიანად ხარხარებს) მანდ რა უნდა, ბაბუ, მაქ ხომ ყინულოვანი ოკეანეა! (ანთიმოზი მარცხის გამო თავზე ხელს ისევს) აგერ არის, ბაბუ, აგერ!
- ანთიმოზი — (დარცხენილი). ამაში კი ხარ მართალი, კი!
- გოგი — აბა, მაჩვენე სუციის არხი.
- ანთიმოზი — არხს რა უნდა რუკაზე! არხი კი არა აქ ბევრი მდინარისათვის არაა ადგილი... შენ იცი თუ არა, რომ მდინარეების ნახევარზე მეტი გამოტოვებულია.
- გოგი — (რუკაზე თითით ხაზს გაავლებს). აი, აგერ არის! (იციანის. ანთიმოზი დარცხენილი ზის) არ იცი, ბაბუ, არა.
- ანთიმოზი — (გამოსივალის პოვნას ცდილობს). ეს შემეშალა მართალია, მაგრამ... ეს ხომ ვიცი!
 გოგი — აბა რომელი?
- ანთიმოზი — (ცვალებილად). რომელი და აი, ეს. „აქ შობი და ქედები შეავრფუღან... ამ შობის მხარის პამირის მთიანეთი ეწოდება... ეწოდება... ეწოდება... (ამის შუადღე სიტყვებს ხმადასხუბით მიაყრის) კავკასიონის უმაღლესი მწვერვალია იალბუზი. იალბუზზე უფრო მაღალია პამირის უმაღლესი მწვერვალი — სტალინის პიკი. სტალინის პიკი საშუალო კავშირის და მთელი დედამიწის უმაღლესი მწვერვალია!“
- გოგი — (იციანის, აჯავრებს). არ არის მართალი, შეგეშალა,
 ანთიმოზი — (შეუბღერს). რა არის მართალი?

გოგო — ყველაზე მაღალი ვეერესტია.

ანთიმოზი — რაო?

გოგო — ყველაზე მაღალი ვეერესტია, ბაბუ.

ანთიმოზი — (გულმოსული). მერე რა ვუყოთ! მე მინდა, რომ ყველაზე მაღალი ვეერესტია პატი იყოს. შენ რატომ მიშლი ხელს!

გოგო — არ იცი, ბაბუ, არა!

ანთიმოზი — (გული აღრეულება, ბავშვს სიყვარულით მოხუცება). მე არ ვიცი, მაგრამ შენ ხომ იცი. შენი ჭირიში მინდა დაგეხმარო, სწავლა გაგიადვილო, მაგრამ, რა ვქნა, მეტი არ შემოძლია და. ამიტომ ვფხაკერობ, ბაბუ, ვფხაკერობ... შენ ისწავლე, შენ გაიხარე, შენი ჭირიში ზე სხვა არაფერია მინდა. (გულში ჩაიკრავს, სიხარულის ცრემლები მოივრება) ვეერესტია რა საყვირველი სიტყვაა! პირველად გავიგონე. ამდენი კი იცი შენ, ბაბუ?! ასეთი რამეები როგორ დაიმასხვრე!

გოგო — (გახარებული). ვეერესტის სიმაღლე უდრის, ბაბუ, რვათას რვაას ოთხმოცდა ორ მეტრს...

ანთიმოზი — კარგი, შენი ჭირიში! გამახარე, ბაბუ, გამახარე!

გოგო — მე ვისწავლი, ბაბუ. კარგად ვისწავლი, შენ ამის ფიქრი ნუ გეძნება. (წვიმა მატულობს).

ანთიმოზი — (ბავშვს მკლავებს გაუშლის, გახარებული შესტყერის). პო, რა ბიჭი ხარ! სულ მამაშენს გაეხარა... მასავით ნათელი სახე გაქვს, მასავით ხუცუცი ომები გაქვს, იმას ვე-ნაცვალე! შენ გენაცვალე!

გოგო — (გათამამებული, გამხნეებული). სწავლით კარგად ვისწავლი. ბაბუ, შენ ამაზე ნუ იფიქრებ. მე უკვე სულ ხუთიანები მყავს.

ანთიმოზი — როგორ, როგორ?

გოგო — სულ ხუთიანები მყავს.

ანთიმოზი — (სიამოვნების ღიმილი უელის სახეზე). როგორ მომწონს ეს სიტყვა: „მყავს“. „ხუთიანები მყავს“. ჩვენში ასე არ იტყვიან, ბაბუ. შენ ალბათ თბილისში შეეჩვიე. მეც იქ გავიგონე ზაქუშვილისაგან... მომწონს როცა ამბობენ: „ხუთიანები მყავსო!“ თითქოს ჩიტები არიან, ხუთიანებს, ჩიტების სახით წარმოადგენილს, თითქოს ზედავს, თითქოს ხელეში პუავს და ლოყაზე მიიღო, ეაღერებება) ვუი, ვუი ლამაზი ლამაზი ჩიტები! (კარგი, შენი ჭირიანე. კარგი, ჩემო ბაბუ! (გულმამაშემა) აბლა ის მიმღერე, ის, გუშინ რომ ვემღეროდით... პო, პო, თუ ვიყვარდე! ამა წაიფიქრე! (ბავშვს კვლავ ხელს გადახვევს, ლოყას ლოყაზე მიაღებებს. ანთიმოზი გახარებული, გალაღებულია. ორთავენი გატაცებით მღერიან):

იამა გშობა შობითა,
ვარდმა გავზარდა ქებითა,
ნარგოზმა ძუძუ გაწოვა. —
მას გვეხარ სურნელებითა.

(მოულოდნელად კარებს შემოაღებს თამარი, ხელში დიდი ლამაზი შეკვრა უჭირავს, ანთიმოზი განრისხებული წამოვარდება, ბავშვი კუთხეში მიდგება, ანთიმოზის შრისხანე თვალში თამარს შეაკრთობენ, შიში შეიპერობს, შეკვრას იქვე კარბთან სკამზე ჩამოაღებს. ანთიმოზი თამარს ყვირილით მიმართავს) ჩვენთან მოსვლა როგორ გაბედე?

თამარი — (თამარი მორთოვლიან ხმით უპასუხებს). ვიცოდი, ასე შემხედებოდით, ბატონო.

ანთიმოზი — ვიცი, რისთვისაც მოსულხარ.

თამარი — (ბავშვისაკენ ხელს გაიშვრებს). შეილო! (გოგი პაპას შეხედავს ყოყმანობს, დედა-საკენ აპირებს წახელას, მაგრამ ანთიმოზის გამოხედვას ვერ უძლებს, მისკენ გაქინდება, მას მიეცერის).

ანთიმოზი — (ბავშვს ხელს მოხვევს). ამ ბავშვს დედა არ ყავს!

თამარი — (კედელს მიეცერის, შემკრთალი ხმით წარმოთქვამს) კარგით ხარ, შეილო!

ანთიმოზი — ჩვენს ამბავს ნუ კითხულობთ!

თამარი — მართალს ზრამუნებო, ბატონო, მართალს (თამარი სწრაფად ერკვევა. ძალას მოიკრებს) ამის (შეკვრაზე მიუთითებს) დატოვების უფლება მაინც მომეცით, ბატონო. (თამარი მიდის. ანთიმოზი დიდხანს მისჩერება შეკვრას, მერე თითქოს გამოერკვეო. შეკვრას ხელს კრავს, გარეთ გაიხსრის. განრისხებული ხმით წარმოთქვამს) უბატონო! ადამიანების საჩუქარი ტორონჯაძეების ოჯახში არასოდეს არ შემოსულა! (ბავშვი დედავს ეტყობა, უძნელდება უდღედოდ დარჩენა... ანთიმოზი ისევ მოხუცება მას. ბავშვი ატარდება. ანთიმოზი გაშვებული თვალებით მისჩერება სივრცეს. წვიმა უფრო ხმაურობს).

მეჩვე სწრაფი

ამაშეველთა ბინა. შავიდას უსხედან გიგო, ღერმიშხანი, კუყური. ფანჯრები, კარები, ღილაკები არის დატოვებული. ყველას ხალვითად აცვიათ. იგრძნობა, რომ ზაფხულის ცხელ დღეს, ზაფხულის სხეულადურ ჭურჭელში გიგო კრუნის ამხადებს. თათებს შორის დროადრო მწღება მინადორა. ეტყობა, მის ყურადღებას სხვა რამ იპყრობს.

ღერმიშხანი — (გიგოს). დავიხრჩვით რა შენს ლოდინში.
გიგო — ვაჰ, ატამს შონა უნდოდა თუ არა? შენ ამის ფასი იცა? ეს ერენის ატამია ამის შონა აღელი ნუ გგონია.

კუკური — მერე რადა ამის დაეძებდი, სხვა წამოგელო, ღვინოში არ ივარგებდა თუ?
გიგო — შე ნუგბარი რამეების ჭამა მიყვარს.

ღერმიშხანი — (წამოდგება, სახეს ინიავებს). სექტემბერი და ასეთი სიცხე! ეს რა ამბავია
გიგო — (კრუნის უსხანს) აბა, მიირთვიო! ცოტა კიდევ რომ ვაძლიდეთ. ყინული მთლად გაღწება და მერე ნახეთ.

კუკური — (სვანს). მშვენიერია! კიდევ დამისხი, ვერ ვითმუნ, ძმაო (ზღვიზედ სვანენ, საქმელს ატანენ).

მინადორა — (სწრაფად მიიჭრება მათთან, ჩურჩულით ეუბნება). თქვენი ჭირი იმხარად ულეთ, იქნება ხასიათი გამოუყვოდეს.

გიგო — დღესაც ჭონდათ უქმყოფილება?
მინადორა — ყოველდღე ასე არ არის? მოსკოვიც ამ ყოფილი ყოფილან... კარგად არიან, კარგად არიან, გაუტყბით მოსკოვი, რომ შეუხებოდი... არ მჯეროდა, ხომ მართალი ვყოფილარ დედის გული ყველაფერს მიხვდება.

გიგო — ერთი მითხარა, რას მიითხოვს, რა უნდა?
მინადორა — თქვენი ცხოვრება არ მომწონსო, კარგი ადამიანები არ ყოფილხართ... წინათ რაც იყო, იყო, მაგრამ ამ ბოლო დროს რამდენი ქალიშვილი ნატრობდა ვევენის ცოლობას შენ კარგად იცო... ეს კი ასეთ ბედში ჩაეარდა და. მაინც უქმყოფილოა. რა გინდა, ქალო, რა?! შეუწყვე ქმარს ხელი და, ყველაფერი ბედნიერი იქნები. არა, არ მინდაო!

გიგო — რას იზამ, ფლავი უდგას და იშტა არა ჰქონია.
მინადორა — სოფლიდან რაც ჩამოსულა, იმის შემდეგ მაინც, სულ ვერ ვცნობ.

გიგო — რძლებში არ გაქვს იღბალი, მინადორა, არა! (გიგო განსაკუთრებულ ხმურს იწყებს). აბა, მიირთვიო! (თვითონაც სვანს) მე მიყვარს, როცა ჭიქაში ყინული ეჩხაკუნება. (წაიღიღინებს).

თეთრი ტყე, შავი ტყე.
გერაფერი შავიტყვე...

მინადორა — ჰო, ასე, თქვენი ჭირიშე. თორემ ჩაეკდა ჩემს სახლში ცხოვრება. (შიდის).
ღერმიშხანი — (საქმელს შეექცევა, კუყურის) მამ მოგეწონა ჩემი „პოხედა“?

კუკური — ამ სიციხეში წყნეთში ისე ავარდა, რომ ერთი არ დაუხებნია, წყალი არ ადღებულა, ერთი ცრემლი არ გადმოუვდებია.

გიგო — მე ფერი არ მომწონს.
ღერმიშხანი — ყვითელი ფერი არ მოგწონს?

გიგო — ეგ რა ფერია, თითქოს, ციება მიუღიაო.
მინადორა — (გიგოს ჩურჩულით) არ სძინავს, ისე აქვს გაზეთი სახეზე წაფარებული... დაუძახეთ...

გიგო — ვევენის ხასიათი მე ვიცო, ცოტა დაგვაძაღვე. (კუყურის შესახებ ეუბნება მინადორას). ამის საქმეც ასე არ არის? შეორე ცოლიც გაეშვა, არ გამოაღება.

კუკური — არ გამოდის, რა! (ზღერის, სხვებიც აუეებან):
ვარდს ვთხავ, ანწლი ამოდის,
ეს როგორ არ გამოვივრდეს?
ამის შემდეგ ანწლს დავიფესავ,
იქნებ ვარდი ამოვიღეს!

გიგო — კო, მაგრამ... ერთი რამ მითხარით, მამა-შვილობას გაფიცებთ, ამ ცოლებს რომ უშვებო, თქვენ, ვთქვით, გული არ გწყდებათ, მაგრამ იმათ არავინა უყვთ, რომ გამოექმთგონ, მასუხი გაე, ზინონ?

კუკური — გამოექმთგონ კი არა, შე რომ ცოლი გაეშვი, მეორე დღეს, მმ, მისმა ნათესავმა ქალიშვილმა სხვაგვარი ლამაზაკი არ დამიწყო! იცინის და შეუხებნება: (აჯავრებს) ჰო... ჰა... ჰიიი ცუცა ვარ, აფთობის ავტომობილიდან გელაპარაკები, კარგი რა! ასე, მე თუ მკითხავთ,

ახალგაზრდა ქალიშვილებს კაცმა არ უნდა დაუწყოს ღვენა, მე უკვე მაგათი თავი ავირ-
მატეს.

გიგო — კაპუტებით ფრთხილები არიან, ძნელად მივხარები, ხომ?

დუტშიშხანი — (კუქურის). ამა ვის, კაცი?

კუქურა — მე ხალხაკს რომ მოსწონდა, იმ ხნის ქალები მომწონს:

დუტშიშხანი — (გაიღინებს, თითქოს დიდმინიშნელოვან საკითხზე გაამთავრო). რას ამბობ?

კუქურა — (დამწიფლებით უბასუბებს). კო, კო! იმათი პეტრესობა შეღებულ თმებს ვეწვევალ!
მომწონს! თითქოს ჩამავალ მზემ მიანათა თმებზეო. (წაიღიღინებს, შემდეგ უცებ გიგოს
მიუბრუნდება) რას ისეამ შენ თავზე გიგო, რატომ არ გვეუბნები?

გიგო — (კუქურის შეკითხვის კილო არ მოსწონს). რას ვივამ, რა კითხვაა?

დუტშიშხანი — (სერიოზულად) რა წამალი იცო, ჩვენც გვითხარი.

გიგო — (ხან ერთს, ხან მეორეს აკვირდება, ატყობს, რომ აუხიბრდნენ) ვაჰ...

კუქურა — რაღაცას რომ ისეამ თავზე, ამას არ უნდა ღაპარაკი. (გიგოს წყინს მათი შეკითხვებ-
მა, მაგრამ გამოსავალი ვერ უპოვავ).

დუტშიშხანი — რას ისეამ თავზე, გვითხარი! (კუქური თმებს ჩამაიუსლის, მოუხანს ზე-
ლოტი თავი. იღინიან. გიგო თმებს ისწორებს) მაგის წამალი რომ ვიცოდე, ერთ თვეში
მიღიარდერი გავხდები.

გიგო — კარგო, რა, გვეუფათი თქვენ ხომ არ გგონიათ, რომ გიგო გაითამაშეთ? ვეუთ იყავით,
თქვენ რომ მიდლოდით, მე მოვდიოდი (გამოზნდება თამარი, სიცილე-სიმღერას თანდთან
წყვეტენ, თამარი შეცვლილა, ნაწამები სახე აქვს, სტუმრებს არ ესალმება, ყურადღებას არ
აქცევს, თითქოს ზიზღითაც კი გადახედა, მოპირდაპირე ოთახის კარზეთან შედგება, კედელს
მიყურდნობა. უხერხულ მდგომარეობიდან გამოსვლის მიზნით, გიგო კედლის კალენდარს
მიწვდება, ფურცელს აახვეს, კითხულობს) ვაჰ, დღეს ტანკობის დღე უფილა! (ამ სიტყვებზე
თამარი ტყვიანარაგვითი შეიბრძვება. გიგო მეორე გვერდზე კითხულობს), „როდესაც
როდიოლ-კურსკის მიმართულებით მტრის ტანკები შემოიჭრნენ, საბჭოთა ტანკებმა... აბა,
ვე რა არის! ეგებ, ჩვენი თელეთობა, მებუთობა! (გიგო თამარს გამომწვევად შეხედავს,
მაგრამ დიდხანს ვერ უსწორებს თვალებს. უხერხულობისაგან თავის დასაღწევად, უხიბიან
საათი ამოაქვს, მაგრამ ისიც დაუვარდება, თამარი მიდის).

გიგო — რომ შემომხედა — შეხედე, მაგრამ ეს რა იყო. დავიბენი, ვითომ რატომ? პროკურორის-
თვის გამისწორებია თვალები და ამას ვერ ვაკუნწორორ?! საათიც რომ დამავდებინა ხელი-
დან! (ყურთან მიიღებს, ამოწმებს, გამოინდება ვეკენი, თამარს გამგმირავი თვალებით
მიაცილებს, კარზეთან შედგება).

ვეგენი — ჩითხარით, მე ვინმე გამამტყუნებს?

გიგო — თავის დღეში! ვთქვით, თქვენ არ გვემს ბატოებს, მე რა დავამავე? ისე შემოვხევედა, რომ
გიტომ, აქ რატომ ხართო.

მინადლორა — (შწარედ ზაიღინებს). ეს კიდე რაა! ისეო რამეს ხედავს ჩემი თვალები, რომ
ის რომ ვთქვა, კაცი (ვეგენიზე ამბობს). გულშეწუხებულობა და მიღად ცეცხლი მოეცდებოდა...
ჩვენ უნდა ვიკუყოფეთ, ისე როგორც მას სურს, თუ თითონ უნდა იტყუოდეს, ისე როგორც
ჩვენს ოჯახს შეაფარებია? იქნებ მე არ მესმის, თქვენ გამაგებინეთ.

ვეგენი — ერთი მითხარით, სანამ შეგიძლიათ გაუძლოთ ქალს, რომელიც სტუმრებს ასე
მიიღებს?

მინადლორა — ესენი სტუმრები არიან? თქვენს დანახვაზე მზე არ უნდა ამოდიოდე? ერთი
მითხარით, თქვენზე უკეთეს ადამიანებთან როდის ჰქონია მას საქმე?

კუქურა — თქვენ როგორც გნებავთ, მე კი აწი აქ ფუბის დამცველი არ ვარ.

მინადლორა — არც ვაგინტყუნებ, შეილო, ჩვენი არაფერი არ სიამოვნებს და, აბა რა უნდა
ვქნათ. ნეტაც მაცოდინა, მისი დასაწერი რა გუქვს? თვადიან ობლობაშია გაზრდილა,
მერე რა ოჯახშიაც იყო თქვენ კარგად იცით.

გიგო — რაო, მინც რას ამბობს?

მინადლორა — (აჯერებს). ეს რატომ არისო, ის რატომ არისო, — ამდენ ღვინოს რატომ
სუამენო, კარტს რატომ თამამობენო... ცოლმა თუ ქმარს ხელი არ შეუწყო, ისე ოჯახი
წინ წავა, ბატონო?

გიგო — აფსუს, ზემი რძალი სულ თვალბეში მიყურებს.

მინადლორა — კაცს დაფასება უნდა ჰქონდეს ოჯახში, აბა, როგორ?

გიგო — ამ მხრივ ბედნიერი კაცი ვარ... ერთხელ დავსვი ზემი რძალი, შეიღიშელებიც გვერდით
მოვიხვი, ვუბნებო: თქვენ რა გიბრით, ბედნიერები ხართ, კარგ ღროში ცხოვრობთ, ბევრ
კარგ რამესაც მოესწრებით, მე კი მიშავალი ვარ-მეთქი... უცებ ერთად აყვირდნენ: არ გვირ-
და, ჰაჰაჰან, არ გვირდა, შენთუ არ იქნები, არაფერია არ გვირდაო.

მინადორა — ქალი ის ყოფილა.

გიგო — მერე და, რა ტოლმის გაეცემა იცის, ვაზის ტოლმის ისეთი სუნი დევა, რომ... (ტანი-სამოსზე დაიხუდავს) აი ასეც მისი გარეცხილია, პალეასფერი ტილოა, მაგრამ გზაზე ხალხს თოვლებზე მტკაღ ტრის თვალს.

ვევენი — არა, შე რა გემა, მითხარიო.

მინადორა — შენ შენს თავს მისიღვ, ნუ ხარ ყველაზე გადაყოლილი... კიდევ ჩვენ, თორემ სოფელში ყველას პირი შეუტყვევა, მამამთილს ხომ თვალთ არ დავანახებ... ჩვენთანაც არ ცდილობს კარგად იყოს და, არ ვიცი რას ფიქრობს.

ვევენი — (უცებ წამოიხურება). თუ შეიძლება, ცოტა ხნით მარტო დამტოვეო.

გიგო — ახლა თავი გაანებე, თუ გიყვარდე, ახლა არა!

ვევენი — მოთმინება არა შეოფნის, სანამ უნდა ვიყო ასე? (მარხსანე ხმით). თამარი! (უფ-ლანი უხუბაკრფით გადიან. შემოდის თამარი) შენ ვინ მოვითანა ამავეი, რომ შე ცოლი მტყავა, ა? ბაჯომ ხომ?

თამარი — რა გინდა იმ საწყვალთან, რას ემართლები?

ვევენი — რატომ გაუშვავ, როგორ ვითხრეს?

თამარი — (უტყობა, რომ ზოღმა აღრბოხა, მაგრამ დამშვიდებით ამოხს) არ მაინტერესებს მე ეს ამავეი, სრულიად არ მაინტერესებს.

ვევენი — რატომ?

თამარი — თქვენ ზემთვის არ არსებობთ... შე აქ იმდენი რამ ვნახე, ისეთი რამ განვიცადე, რომ...

ვევენი — (მუქარით) სტევი, სტევი!

თამარი — შეზიზღებით!

ვევენი — (ყველა კარვისაკენ იხედება) სად ხართ? შემოდით! თქვენი ყურით მოისმინეთ!

თამარი — (მოღმამორეული, მაგრამ დამშვიდებული ხმით) მათ რათ ეძახი? შე არასოდეს არ მიათვალთმაცენია, ჩემი ამ თუახანადმი დამოკიდებულება ყველამ იცის.

ვევენი — მაშინ ამ თუახანში რატომ ხარ?

თამარი — (ცრემლები წოაწვევა) სად ვარ? ეს რა შეცდომა დავუშვი ღმერთო ჩემო! თურმე რა ბედნიერი ვყოფილვარ ერთ დროს! ახლა კი? ასე მგონია უჯრღმელში ვარ.

ვევენი — მერე ვინ გაიჭულვს უჯრღმელში ყოფნას.

თამარი — ცოტა კიდევ მაცადე, მოიკრეტე ძალას და ჩემს გზას დაეადგები.

ვევენი — გუშინერები? რა გზას დაადგები?

თამარი — შე ისევ ის ვიქნები, რაც ვიყავი! შე ისევ აემადლები ხალხის თვალში!

ვევენი — (თამარის სიტყვები იტყვის აღუძრავენ) ტყუილა გიფიქრია... ვერ შესძლებ!

თამარი — რას ვერ შევრლებ?

ვევენი — (მუქარით). ბინას ვერ გაეცეყოფ.

თამარი — (ცრემლები წოაწვევა) სად ვარ? ეს რა შეცდომა დავუშვი ღმერთო ჩემო! თურმე რაზე ფიქრობ... რა მესმის!

ვევენი — (ყვირილით). დედამისის დანავერის უფლებას არავის არ მივცემ! (ზარის ხმაზე მინადორა კარს აღებს, შემოდის ვარლამი. ევენი მას ცივად იღებს, რის გამოც თამარი იძულებულია ადგეს. თვალცრემლიან თამარს ვარლამი დიდხანს აკვირდება. თამარი გადის, ვარლამი ჩამოუჯდება. გვერდით მინადორა მოუჯდება).

მინადორა — მელავე შეი რატომ გაქვთ ნიხვეული, ვარლამ ბატონო?

ვარლამი — ისონი დასასუფავეთ გუშინ.

მინადორა — ამა, საწყვალი, შემეცოდება... მერე ასე ახლოს იყო თქვენთან?

ვარლამი — დაახლოებული თქვენთან უფრო იყო, მაგრამ გული მე უფრო დამეწვა. (ევენი გრძობს, მის ვადარულ სიტყვებს და გულმისული მისმერება).

მინადორა — მე ორი წელიწადია სახლიდან არ ვამიღამს ფეხი, უნამი კი უნდა ყოფილიყვნენ... კარგი ამხანაგები იყვნენ და არ ვიცი რა მოვივლიათ, რაზე მოიკლა თავი იმ უბედურმა?

ვარლამი — ხომ იცით, რის გამოდაც მოიკლა თავი.

მინადორა — სიყვარულის გამო თუ მოიკლა თავი, იცოდე, ვერ ვაპტეხე.

ვარლამი — საქმე რომ წახება, იმას მერე სულ გვერდში ვედევი, არ მოვმორებოვარ, თავმოფე-რე კაცი იყო, მაგრამ თავს თუ მოიკლავდა არ მეგონა.

ვევენი — (გამომწვევად). რატომ მოიკლა თავი?

ვარლამი — შე რომ არ ვთქვა, შენ ხომ იცი.

ვევენი — თუ ვაკეცი ხარ, თქვი.

ვარლამი — ამას რა ვაკეცოხა უნდა, შე კაცო, ამ თუახანში გაუბედურდა და ამის გამო მოიკლა თავი.

ვევენი — (ყვირილით). სულელი ხარ შენ! მკორევერ არ გაბედო ამის თქმა! (მინადორა გადის).

ვარლამი — რატომ?

ვეგანი — შენსათვის სულელმა თავისი დანაშაული ყოველთვის, სხვას უნდა გადააბაროს. რისი წილიც არა გაქვს, იმ საქმეში რატომ ერყვი? სულელი იყო ის და იმიტრანტობა? თავი. (ირონიით) შერე და, შენ შვი ანის გამო გავიკეთებია?

ვარლამი — რატომ არა! კარგი კაცი იყო, პატროსანი კაცი იყო, სულით და გულით დაუშვებელი.

ვეგანი — შენ შენი თავი გატყვს სატირალი და სხვას ტირი?

ვარლამი — მე...

ვეგანი — ვის ესარბლები შენ? თვითმკვლელს? ნუთუ არ იცი, რომ ჩვენს დროში თვითმკვლელა ყველა შემთხვევაში დასაჯებულია? ანის გარდა, კაცი რა გიხსნა? კონტრარეკულ-ციონურ ლაპარაკს თავი ვიანებე, შენ!

ვარლამი — (ოდნე შემერთალი) დაუფიქრებელი ლაპარაკი კი ვიცი, შეიძლება, მაგრამ ამგვარი? არასოდეს!

ვეგანი — მე შენ გაფრთხილებს...

ვარლამი — ხეშს გულში რაც არის, მე არ ვიცი? ტყვილა ნუ მამოწებ.

ვეგანი — რა სიტყვი ანის წინათ შენ? რაზე გვეყვამთხოვდი?

ვარლამი — რა ვთქვი?!

ვეგანი — ერთ დროს, ბოლშევიკები იდამიანისკენ მხოლოდ ტყვიებს უშვებდნენო, ხომ სიტყვი?

ვარლამი — (გულწრფელად აღშფოთდება. იგონებს). მე ვთქვამ იყო დრო, როდესაც ბოლშევიკები მტრებისკენ ტყვიებს და მუხსაც უშვებდნენ, ახლა კი იმ ფაბრიკას, რომელიც საუკუნე თხოვ კამფეტებს და ბისკიტებს უშვებს, „ბოლშევიკი“ ქვიამ-მეოქი, რა არის ამასი ცუდი?

ვეგანი — შენ იმაზე იფიქრე, ცხოვრება უქმად რომ გაატარე, ცოლ-შვილი მუდამ მშვირი რომ გყავდა... მე სხვა რამეზეც მიიხარხ, ჩემი ოჯახის საქმეებში ნუ ერევი, შენი გაფრთხილება შენ უდარდელი კაცი ხარ, არავინ არ გეცოდება შენი ტყუილია ეს, შენ შენი თავის გასამართლებლად გატყვს გამოგონილი (შორე ოთახში გადის, კარებს მიუახუნებს).

ვარლამი — (მარტობ ტრემა, ჩაფიქრდება). როგორი მოწინააღმდეგე მოვედი რა გვეგები მქონდა! ამ დროს ყოველთვის აქ იყვნენ, დღეს რატომ არ არიან? ასე და ისე ვინაშ-მეოქი, ჩაღამოვლებული არ დავრჩი! ყველაფერში ასე რატომ მომდის? ალბათ მე არ ვვარჯივარ... ჩემი ბრალია, ხონილება დროზე შენატყვეს, რაც ვიყავი... დროზე შენაბებს „ფესტი“ (ჩაფიქრდება) მე ჩემი ადგილი ვერ მოვანებ ცხოვრებაში, თორემ არ ვარ ცუდი კაცი, არა! (ჩაფიქრდება) ის, მაინც რა მწარედ მიიხარა, ცოლ-შვილისთვის ვერ მოვოვლილია. მე ვის მართლა მარტობებს და, ალბათ, ანის გამო მაჯობა... მაგრამ (უცებ იფიქრებს) ხანამ ჩემს გულსხავარს არ ამოვიყრი, აქედან ფებს არ მოვიცვლი (ოთახიდან კვლავ გამოდის ადრევებული ვეგანი).

ვეგანი — ხომ მიხვდით, რასაც ნიშნავს ჩემი სიტყვები?

ვარლამი — (უცე მტკივედ, თავიშეშინებ). ძლიერ კარავად!

ვეგანი — მამ აქ რას უყვდი?

ვარლამი — წყვად მხოლოდ მის შემდეგ, როცა შენს ამანაგებსაც შევხვდები.

ვეგანი — იმითან რა საქმე გაქვს?

ვარლამი — როგორც შენ, იმათაც ზღერჯერ დაუშვირებია... ერთად უნდა ვაგებინოთ პასუხი... (შემოვარდება დურმიშხანი, სხვებიც შემოპყვებიან).

დურმიშხანი — (ვარლამს შეუბღერს) რაო, რა სიტყვი შენ აქ რა გდრიალებს?

ვარლამი — ფები არ გადმოდება!

მინადორა — (შეშფოთებული). რა მოვივიდა, ვარლამ, მოვრალი ხომ არ ხარ?

დურმიშხანი — (თვლებით ლამის შეკამოს). ვაკაცობა დაიწყე, შე გლახაკო! (ვარლამისკენ მიიწევს).

ვარლამი — რა სიტყვი? (რეგოლვერს იბრბოს. ყველანი შეკრებიან, უკან იხევენ) დაიჩიქეთ! (მანადორა მიიძლება, პირველად გიგო იჩიქებს) ჩქარა, თორემ არც ერის ცოცხალს არ დავტოვებო! (ყველანი იჩიქებენ). მე წამდელი ვაკაცი ვარ! მართალი კაცი ვარ! აი რა ხართ თქვენი რეგოლვერს მაგიადაზე დაანარცხებს, სწრაფად მიდის, ოთახში დარჩენილები უცებ გონს ვერ მოსულან. მივიდას, რომელზედაც რეგოლვერი ავდია, თანდათან შუშოუსხდება).

კუკუარი — ეს რა არის კაცი! (რეგოლვერს აიღებს).

დურმიშხანი — (გამოართმევს, გაცივებული დაყურებს). ხედავთ, როგორ ვავამახსარავად ვიგო — (მას შემდეგ, როდესაც იარაღს, კარავად შეათვლიერებს) როგორ, კაცი, ეს „პუანია“?

კუკუარი — სათამაშოა რა! ასე როგორ აგვიხვია თვლები?

დურმიშხანი — როცა ამოიღო, მინდიდა, ერთი, მაგად შემოშვარა... რა ღმერთი გამიწყრა რატომ შევიკვე თავი?

- გ ი გ ო** — გაუშვი, კაცო! შერე რომ ნამდვილი ამოღო?
- ღ უ რ მ ი შ ხ ა ნ ი** — როგორ შეერყვებით ჩვენ და ასეთი რამე?
- მ ე გ ე ნ ი** — ისე მწარედ გადაეუბდი, რომ... ამას შევარჩუნებ? მხოლოდ ახლა, ვითონ არაფერი თითქოს არაფერია არ მომხდარა, გაივტე? (კუკურის გადახედვას, თითქოს კარგად შეწყობას სტენას წამოიწყებს) მინადორა გერახიმონა, სად ხართ, რატომ მივატოვეთ? (კუკურის გადახედვას) შენ მართლა წასვლას ხომ არ აპირებ? დღეს არისად არ გავიშვებთ (კვლავ გიღმოსული წამოიძახებს) ხედავთ, რა გავიზებდა? ჩემი არ ემინია? ყველაფერზე ხელი აიღო?
- გ ი გ ო** — მაგან რა უნდა დაკარგოს? — „ზირ ზამ, ზირ ტამ“, თათარს უთქვამს.
- მ ე გ ე ნ ი** — (გაცეცხლებული თვალებით იმ ოთახისაკენ იხედება, სადაც თამარი ეგულება). სულ მაგის გამო მომდის ყველაფერი.
- ქ შ უ რ ი** — ყველაფერს იმას აბრალებ, ასედაც არ შეიძლება.
- მ ე გ ე ნ ი** — (მაგდაზე ზღვს დაკარგვს, ყვირის). კარგად ვიცი, რაც არის ანა... მტერს სახლში არ გვიანებებს! (თამარის გასაგონად ყვირის) შენ, ეი, აქ მოდი!
- გ ი გ ო** — (ხელს მოხვევს: წაყუანას უპირებს). ახლა არა, თუ გიყვარდე, ახლა არა.
- ღ უ რ მ ი შ ხ ა ნ ი** — ჩვენ გვეცი პატივი, შერე ცალკე მოუღაპარაკე.
- მ ე გ ე ნ ი** — არაფერია არა მაქვს შე მაგასთან სალაპარაკო (თანდათან მშვიდდება).
- გ ი გ ო** — აქ რა გინდა, იქეთ ოთახში გაყოფეთ, დავეჯდეთ, ვილაპარაკო.
- მ ე გ ე ნ ი** — (კვლავ დარჩებიან კილოთი). დედაჩემთან თავი ისე დაიპირეთ, თითქოს არაფერია არ მომხდარა, თითქოს არაფერია არ გეწყენია.
- გ ი გ ო** — (მარებს აინჯავს). რას ამბობს რამე მოხდა თუ? შე არაფერი არ ვიცი, რას მიყურებ? შე მეტსაც ვეტყუებ: მაგ ვარღამია თუ ვიღაც ოხერი, ხედავ რომ შემეხედეს, იცი რას ვეტყვი? სად ხარ, კაცო, რამდენი ხანია არ, მინახავხარ, ე...ე...ე... აგრე უნდა ძველი ნაყინობის დევიწყება-მუთქი! (ევეწინს ელიშება) რა გაცინებს? შენ გეონია მართლა რამე მოხდა, თუ? არაფერიც არ მომხდარა! (შენიშნავს, რომ მუხლებთან შარავლი წითლად აქვს გალაქული, დღეზანს აყირადუბა) ევ რა არის? (ამ სახის მარცხს ნამდვილად განიცდის, უცებ წამოიძახებს) ამ სიტყვში „მასტიკის“ წასმა იქნება? (ისმის ვაშლული ზარის ხმა, ევეწინი თავის ამბანავებით შედის იმ ოთახში, სადაც დედაჩემი უნდა აყოს. თან შეაქვთ სუფრა, ზარის ხმაზე გამოდის მინადორა შეწუხებული სახით. ევეწინი ხელის ქნევით ანიშნებს, რომ შინ არ ვართ. მინადორა კარებს ალუბს, გამომინდება ევა).
- მ ი ნ ა დ ო რ ა** — (ნაძაღადვეი ღიმილით). მობრძანდით!
- ე ვ ა** — (კვლავთებს, რომელიც საყვარელი თბილისში ნაუპერი ნივთებით, კარებთან დალაგებს). როგორ ცხელა ამ დანაწევად თბილისში (ჩამოჯდება) უა, უა, უა! როგორ ძღვებთ აქ, ა?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა** — გუშინ რატომ არ გამოიარეთ, ევა?
- ე ვ ა** — (შეშფოთდება) დღესაც არ არის შინ თუ?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა** — აქ არის, მაგრამ...
- ე ვ ა** — არ გაეხარდება ჩემი დანახვა თუ?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა** — თქვენი რა მოგახსენოთ, მაგრამ ჩვენ რომ თვალში ეკადრებით ვესობით, ეს კი ვიცი.
- ე ვ ა** — დედათილი მარტო, ბატონო, თუ ყველანი?
- მ ი ნ ა დ ო რ ა** — სხვებთან რომ იყავს კარგად, მე ხმას ამოვიღებ? (გულმოსული წამოიყვირებს). სხვები შეაწუხა, ბატონო, სხვებში მაგას რომ დედათილი ყავს, ისეთი ღმერთმა ყველა ჩემ კეთილისმყოფელს შეახვედროს.
- ე ვ ა** — უა, უა... ეს არ არის სასიამოვნო! (შემოდის თამარი, ევას დანახვა სიამოვნებს, მაგრამ კარებთან შედდება, ევა შორიდან მიმართავს) ისევ ჩაიცვი შეგები, შენი ჭირიმე? რატომ შერე, რატომ შე ყველა ვეუბნებო: გათხოვდა, ვიხარა-მეთო, არ არის მართალი? (მოეხვევა, გულში ჩაიკრავს, კოცნის) დამნაშავე ვარ შენთან, დამნაშავე ვარ და მთავარი.
- თ ა მ ა რ ი** — (კეთილი ღიმილით). თქვენ რატომ, ევა? თქვენ რამი ხართ დამნაშავე.
- ე ვ ა** — შენ იმ კოცნისპირულ წვიმამი ღობის ძირას რომ იჯექი და ტირილი, მე ხომ ვხედავდი... რატომ არ მოვედი შენთან მე სასიკვდილედ, ა?
- თ ა მ ა რ ი** — ამაზე ნუ წუხნართ, ევა.
- ე ვ ა** — როგორ? შენ ბრალის კისერში წყალი ჩაგდიოდა და მე თავშალმობივეული ვიდექი... ეს შე როგორ უნდა შევატოვო.
- თ ა მ ა რ ი** — იმ ტრილიმა, იმ გრალ წვიმამ მიშველა მაშინ, ევა.
- ე ვ ა** — ასეთია ის ბებერი, სულ იმის ბრალია, მაგრამ რა უნდა ენა?! თუ რამეზე გული გაუტყდა, შერე, რამდენიც არ უნდა ეცადო, ვეღარ მოაბრუნებ, კერძი კაცია.
- თ ა მ ა რ ი** — (გულმოკლული ყვება). მარტო ის ხომ არ შეშვედრია გულცივადა, მე მთელი სოფელი ასე შემხვდა... ყველა მხედავდა, მაგრამ ყველა თავს მარიღებდა... (სასოწარკვეთილი

ხმით) მე ხელებმა, ხეებმავე კი შემაქციეს პირი... მე ეს ვიგრძენი. ისინი იმ წყინამში ასე შემომცქეროდნენ, რომ გვრძნობდი, მათაც არ სიამოვნებდათ ჩემი დანახვა.

ევა — მართალი ხარ, მართალი! მე როცა ასე მოვიტყუე, ხეებს რა უნდა მოვთხოვო! (ჩაფიქრდება). მხოლოდ ისე უნებ სად გაქვნი? ერთხანს კი ანათებდა სოფელში, ანგელოზთა ვით, მერე, უცებ, მოვიხედე, აღარ იყავი.

თამარი — როცა ტირილით გული ვიჯერე, მერე გაგრძობდი, იქ რა გამაჩერებდა.

ევა — რა დღე იყო ის, რა დღე! იმ დღეს ნუ გამახსენებ, შენი ჭირიზე. შენ რომ წახვედი. მაშინვე ვადმოვიდნენ ჩემთან იმ თავხებაში მკვრივული ქალები... ჩაესკათ კალთებში ჩველ-ჩველი ბავშვები და ილაპარაკეს, ილაპარაკეს, არ გაათავებს ლაპარაკი.

თამარი — რა თქვს?

ევა — არ გინდა, არა!.. არაა საჭირო!

თამარი — სთქვით, მე არ შეწყინება.

ევა — რაო და, „დეკოლტე“ გვცაო... მაღალ ქუსლებზე იდგაო... ტირილით კი იტირაო, ბევრი იტირაო. მაგრამ მერე თუკი შეისწორაო, სარკეში ჩაიხედაო, ამ წყინამში თუბუნე ხელებს აქვლან-იქვლან ისობდო, მაგრამ, გზაზე გამოვიდაო, მანქანა გაუბურესო, ჩაიკინესო რომ სთქვენ და გაიციუნეს, მშინ კი მომივიდა გული და ეუთხარი: თქვენ იყოთბო, თორემ მაგან რომ ხელი დავქნიოს „პოხედა“ კი არა ცაზე ღრუბელი გაჩერდება-მეოტი.

თამარი — (ნაღვლიანი ხმით) ეს იმითომ, რომ იმით თვალში მე უნე ის არ ვარ, რაც ვიყავი თუმცა... მაღე შეიცვლიან ჩემზე არს... (ჩაფიქრდება) თამარი მათ მაღე მოინატრებათ. მაგრამ, ვერა, ვერ დანახავენ, თვალს ვერ მოჰკრავენ...

ევა — (ჩაფიქრდება) ეს რას ნიშნავს? თუმცა რა თქმა უნდა ასე იქნება, შენ იქით პირს არ იზამ, პო, ასე იქნება.

თამარი — მე არაფის არ ვამტყუნებ, ჩემი პრალია.

ევა — რა დღე იყო ის, რა დღე! იმ დღით თვალი სულ არ მომიხუტებ, ვწუხდი, ვწუხდი. სად წავიდა-მეოტი თუმცა, მუორე დღეს მითხრეს მკვრივებმა, სამტრედიის სადგურში დავი-ნახეთო... ისეთი ღამაში იყოო, ისეთი, რომ შენს წახვალაზე რაღაც სხვა მატარებელს ჩამოვლელია და იმის მგზავრება თურმე ყველანი შენ გაუფრებდნენ.

თამარი — მე იმ დროს ისეთ რამეზე ვფიქრობდი, რომ მიკვირს, ცოცხალი როგორ ვარ.

ევა — ჩემი სიკვდილი იმტომაც დასაჯა ანთიზონი ღმერთმა. (თამარი შეერთა, ევას მიაჩერდება) შენ რომ არ მავიღო, იმ დღიდან ჩაგარდა ლოგინად. ათი დღე იავადმყოფა... თუ გადარჩებოდა არ გვევონა.

თამარი — რა მოუვიდა?

ევა — ვერაინ ვერ ვიციო, რა სჭირდა. ვნა ჩაუვარდა, არაფის დანახვა არ სიამოვნებდა, ფერაც ისეთი ედგა თურმე, რომ თუ გამოკეთებოდა, არ ევონათ. მე არ შევდიოდი იმტომ, რომ ვიცოდი, არ სიამოვნებოდა ჩემი დანახვა.

თამარი — მკვრივები?

ევა — მკვრივებმა იმას პატრევი სცეს ისეთი, რომ ვერ ავიწერ, თამარ... მკვრივებმა გამახარეს რაც მართალი-მართალია, მკვრივებში იმას დიდი სიყვარული და პატრევისცემა ჰქონია... რაც იმას მკვრივებში პატრევი სცეს — ეს ენით აუწერელია. ყოველდღე შედიოდნენ სახლში და შექონდათ მისაკითხი, თაროებზე, მაგიდაზე, ხუბრის თავზე რა საძმელი ვინდა, რომ არ ეწყო!

თამარი — (როცა შენიშნა, რომ ევა წასვლას აპირებს). ჯერ ნუ წახვალ, მსიამოვნებს, რომ ჩემთან ხარ. მითხარი რამე, ხომ იცი, რომ სოფლის ამბები გამახარებს.

ევა — უო, მართლა, ვენერა გათხოვდა — ისე გასუქდა, გალამზდა, რომ იმის ნახვის არაფერი ჯობს.

თამარი — (ეტყობა, რომ მთი ნათქვამი არ აინტერესებს. მაგრამ საუბრის შეწყვეტა არ სურს). კარგად არის? ძლიერ კარგი!

ევა — ისეთი კარგ ქმარს წაყვა, ისე კარგად დახასლდნენ, რომ... ვენერამაც ისეთი კარგი ქალობა გამოიზინა, ისე გამოიღო ხელი, რომ გაგობარდება... დღილით რომ გამოვა ეზოში და ჯიი. ჯიი დაიბახებს, ორასამდე მაინც მარტო ქათამი და ინდაური შემოებევია. ისე ცოტა უსიამოვნება იმითაც შეხვდათ... ადრე ვენერას ქმარს შეუყარებელი ყოლია, რომ გაუგია ცოლი შეირთო, თორმეტი ცალი პატრეონის ნემსი გადაუყლაპავს. გადურჩენიათ, მაგრამ მთავრობა ჩაერიო და არ ვიცი, როგორ იქნება საქმე... მშვენიერათაა, მშვენიერათ, მაგრამ მე ხმას არ ვცე.

თამარი — რატომ?

ევა — ჩემზე უოქვამა. ევამ შებრეკილი ლაპარაკი იცისო... ყველაფერი, ყველაფერი, მაგრამ ამის თქმა შეიძლება ჩემზე? ახლა კი უნდა წაგიდე, თორემ დამავიანდება.

თამარი — ანთიმოზის ამბავი ვერ მოთხარი კარგად, ვეა, ანთიმოზი როგორ არის?

ვეა — შეშაობს... შენი ბიჭი რომ სწავლობს იმ ეზოში ახალ სკოლას აგებენ და ცხენისწყლიდან ხის მორებს ვეზიდება კამაშებით, ისე შეშაობს, რომ ქვეყანას აკვირებს.

თამარი — კარგი, გენაცვალე, კარგი.

ვეა — ხო, მართალია იმ შენს საჩუქარზე მინდა ვითხრა, რა ქნა იმ შეჩვენებულმა, რა ქნა! ვახველი თუ არა, შენც დაინახავდი, ის შენი საჩუქარი წვიმამა ვადავლო. ერთხანს გაუძლო წვიმის შემობვლელმა ქალაქმა, მაგრამ მერე გასკდა და ღორის ნაწლავებიცოცხალი რა ვინდა რომ არ გადაწყარა, ათასნაირი კოლოფები, ტანისამოსები, კამაშები... მიჰქონდა წყალს, მაგრამ ახლოს მიეკარებოდი? მერე ჩაეხიზნე ეზოში, მერე, დამით... დედაც, რა ვნახე! ელეა ანათებდა იმ წვიმასი და დაეინახე ზაფხულის ტანისამოსი აფორთხებულყოფი კიბეზე, ერთი სახალეო ასე (თვით გადმეორს ხელს) გაეშვირა კარებისაკენ და იხვეწებოდა, შემიშვიტო. მაგრამ ანთიმოზის გულს მოაღობს რამე? (კალათებისკენ მიდის, წასასვლელად ეშაბუბა, კოჭლასს). ეს ოხერი ტყუილები ორი ნომრით მუტი ვეყად, მაინც მიტეხს, ვერ გავიგე, რამაა საქმე. (მიდის. თამარი მარტო რჩება, დიდხანს დგას კედელზე მიყრდნობილი. შემოდის ზაგი).

ზაგი — (თამარს ფეხბერტვით უახლოვდება, მის გვერდით დგას, როცა თამარი შენიშნავს, ზაგი სიყვარულით მოეხვევა): ძალიან მეყოფები, მაგრამ, რა ვქნა, მე რა შემიძლია, ეზოში შესვლა არ მინდა, სულ მეყოფებიან ჩხუბობენ, ჩხუბობენ, რაზე ჩხუბობენო? აბა, რა ვფიქრობა.

თამარი — მე შენი მხელღირა ვარ, ზაგი.

ზაგი — იმ დღეს, თქვენ რომ დიდი ჩხუბი გქონდათ, ვიტარი, ვიტარი, ბევრი ვიტარი; იმ დღეს ჩემი სახლიც არ დამოლაგებია, ლოკინებაც ისე დაეტოვე როგორც იყო, სადღილიც არ გამოეცვლება... დრო რომ მყოფიდა, ვაუციკრდა, რა გვამოო, რომ მკობა, რაც ვინდა ქამემთქი, ვფიქრობა, აბააა! სულ ტირი, სულ ახველებ, არაფერს არ ჭამ... ავაღმყოფი რომ იქნება, იხე ხარ... ნეტავი სამსახურში იყო „ბულტონის“ მინი აიღებოდა.

თამარი — (ზაგის ყურს არ უხედვს, წამოადგება, ფიქრებს შეუტრიაა, თავს ისე გრძნობს, თითქოს მარტო არისო. უცებ წამოიძახებს): ვყოფნაობდი, მაგრამ... (თითქოს ახლა შენიშნავს ზაგს, რომელიც წასვლის აპირებს, ხელს წაეღებს). მოიცა, ზაგი, არ წახვიდე! (შედის ოთახში, გამოაქვს გასაჯანყებთ გამზადებული რამდენიმე კონფერტი) ზაგი, აი ესენი უნდა გამოეჯანყონ, ოღონდ ახლავე, ამ საღამოსვე!

ზაგი — სად გზავნი?

თამარი — (დაბედავს). სოფელში გზავნი... სხვაგანაც.

ზაგი — კი, ბატონო, გაეჯანყენ.

თამარი — (მტკიცე, შეუბოგარი სხით). ჩქარა იქეთ, თქვენკენ, სადმე შორს, ფოსტის ყუთში ჩაუშე! (ზაგი მიდის, თამარი სკამზე ჩამოჯდება). ახლა უკან დასახვე გზა არ მატებს! ასე სჯობს! (ფიქრებს მიეცემა. შემდეგ, როცა გამოეცემა) დაიამბულა! მე უკვე მზად ვარ! (ფანჯრისაკენ იხედება, უახლოვდება). პირველად, როცა იქედან გადავიხედე, როგორ შემეშინდა ახლა? (ფანჯარასთან დგება) ახლა არა! (მტკიცეა). მოაქვს, მოაქვს! (შეუბოგარეა). თურმე, უფსკრულის პირას დგომა არ ყოფილა სამიში! (გადასავარდნად გადაიხებება) ნუნუ შეშინდება? შენთვის ასე სჯობია! (უცებ სინათლე იფეთქებს, ზარბაზნების სროლის ხმა ისმის, თამარი წამით შეერთება, უკან იხეხს, ერკვევა, რაშაც არის საქმე) დღეს მინი დღეა! ეს რა მოხდა! რა დროს იფეთქა სინათლემ! თითქოს ხელი ამკრიაო... კიდევ შენ მშველა? მაინც შენ ხარ ჩემზე მზრუნველი? არა! მე შენთან მსერს ყოფნა, ჩემო ჭიკრიჭასო! (იმ დროს, როდესაც გადავიხედნას აპირებს, მოახმაოებს ზაგის ძახილი: დედა! შემოვარდება გოგი, დედასკენ გაქანდება. მეზობელი ოთახიდან გამოდიან მინაღორა, ვეკენი, ვეკო, დურმიშანი, კუკური. თამარი წამით დაიხნევა, კედელს მიეკვრის. შემოდის ანთიმოზი. შავი ტანისამოსი აცვია, მოშვეტულ წვერს და თმებს მისი სახისაღვის მუტი სიღამაზე მიუვია, მხნედ და ამაყად გამოეფრება. ყველანი გაქეცდებიან).

ანთიმოზი — (ანთიმოზის მისხმანე სახე გოგისაც შეაკრთობს, დედას ჩამოშორდება, განზე გადადება. ანთიმოზი იმ მხარეს მისხრებია, სითაც ვეკენი და მასი ამხანაგები დეიანან. დუმილის შემდეგ, როდესაც ერთხელ კიდევ ისმის ზარბაზნის სროლის ხმა და ოთახს მამშაღების სინათლე გაანათებს). ეს ჩემი შვილის სინათლეა! (პაუზა). ის ზოგს სულს უნათებს, ზოგს კი ნაღერ-ტუტას აყრის! (თამარისკენ მიიხვედავს, დიდხანს აკვირდება). რაც მიხარებს, თუ მართალია, შეილო, მაშინ... ჩემთან წამოდი!

თამარი — (მართალია, მამა! მოვდივარ! (მისკენ გაქანდება. გულში ეკვრის. მათ ორივეს გოგი მოეხვევა).

მომგონებანი ღვე ტოლსტოიზე

1.

შე რუსეთის უძველესი უმაღლესი სასწავლებელი—მოსკოვის უნივერსიტეტი დაემთავრე. მოსკოვის უნივერსიტეტი ჰქონდა დამთავრებული ჩემი აღზრდისა და განათლების საქმეში დიდი ამბის დამდებს—ცნობილ ქართულ პედაგოგს—ალექსანდრე ალექსანდრეს-ძე გარსევანიშვილს. ის ხშირად მოყვებოდა ხოლმე თავისი წარსულის ამბებს და სწორედ ამან გამოიწვია მოსკოვში წასვლისა და იქ სწავლის სურვილი. ეს სურვილი კიდევ უფრო გააცხოველა ჩემმა ყრმობის ნატურამ: როგორმე ერთხელ მანინე მენახა მოსკოვის ახლო დასახლებულ უძველესი შემოქმედი—ლევ ნიკოლოზის-ძე ტოლსტოი.

მოსკოვს 1908 წლის შემოდგომაზე, ნოემბრის შუა რიცხვებში ჩავედი.

იმ დროს მოსკოვის უნივერსიტეტის რექტორად ცნობილი პროფესორი მანუილოვი იყო. უნივერსიტეტში ჩარიცხვა ვაჭირდა. პროფესორმა მანუილოვმა მირჩია, მოსკოვში სტუდენტთა კონტრაგენტის შექმნების გამო, საპირაფარო უნივერსიტეტებისათვის (ოღესა, ზარკოვი) მივმართო, მაგრამ, განხორციელების გზაზე დამდგარ ჩემს ოცნებას, აგრე იოლაღ ვერ დავთმობდა. მოსკოვში ჩემზე ადრე ჩასულ სტუდენტთა რჩევით, ვინახულე სტუდენტი სილოვან ვახუცია, რომელსაც საკმაოდ ვაუზანერძლივდა სტუდენტობის ხანა და რომელიც უზუგულგვარ პირ-გარამში მხერვაღედ ექომაგებოდა ხოლმე ჩემს ქართულ სტუდენტობას. სილოვან ვახუციამ წამოიყვანა პროფესორ ალექსანდრე ხახანაშვილთან. ორივემ ერთად ინახულეს რექტორი მანუილოვი და საკითხიც მოგვარდა. 1908 წლის ნოემბრის ბოლო რიცხვებში ჩამარიცხეს მოსკოვის უნივერსიტეტში თავისუფალ მსმენლად. ეს იმან გამოიწვია, რომ გიმნაზიაში ბერძნულს არ ვაგვიძოდით და ბერძნულის ცოდნის გატრევი კი ფილოლოგიური ფაკულტეტის ნამდვილ სტუდენტად ვაფორმება არ შეიძლებოდა. 1909 წლის შემოდგომაზე მე და პროფესორმა აკაკი ფლავიამ ჩავაბარეთ ბერძ-

ნული ენა და ჩვენც უნივერსიტეტის ნამდვილ სტუდენტთა სიაში შევეტიანეს.

უნივერსიტეტში მოწყობის უმაღლეს შევუდგეტი ჩემი ოცნების განხორციელებას: 1909 წლის 18 თებერვალს პირველად ვავეზგავრე იასნა-პოლიანაში.

ღვე ტოლსტოის გზოს რომ მივებალოვდი, დაეინახე: ალაყაფის ქიშკარში მარხილი გამოყოლა. მარხილში მოხდენილად ჩაცმული ახალგაზრდა კაცი იჯდა. აღბათ, ტოლსტოის რომელიმე ვაჟია-შეთქი, გამიელვა, რადგან ამ კაცის სახე ძალიან მეცნობოდა, რომელიმე ფოტოგრაფიული სურათიდან თუ დამახასოვრდა ეს სახე. მარხილს სადგურ ზასეკასაქენ ევირა ვეზი. ჩემმა მოელოვნულად მარხილი უცებ გაჩერდა და ახალგაზრდა კაცმა, რა უცხოად შემეცნო, მეითხა, ვინ ვიყავი და სად მივდიოდი. საუბარში გამოირკვა რომ ის მართლაც ღვე ტოლსტოის შვილი იყო. მითხრა ღვე ნიკოლოზის-ძე ამჟამად უქეიფოთ არის ვერ ნახავთ. გუშინდლიდან მოყოლებული წვეს და დღეს არ ამდგარაო. ამასთან ერთად შევეკითხა ხომ არ ვისურვებდი მარხილთ სადგურ ზასეკამდე მისვლას. მე მაღლობა გადავუხადე და მარხილ-მაც ვანაგრძო გზა. ქიშკართან ვიდექი და ვთვლიერებდი ყველაფერს, რის დანახავაც კი შეიძლებოდა. შემდეგ დაღონებული დავადექი შარავანს და მოველი სად. ზასეკამდე. სამი საათის შემდეგ ჩავუკვი მტარებელში და გულ-დაწყვეტილი მოსკოვს დავბრუნდი.

სწორედ ამ დროს მოსკოვში მოხდა აშავი, რომელმაც საკმაოდ შეშაშფოთა. საფრანგეთიდან მოსკოვს ჩამოვიდა გამოჩენილი რუსი მეცნიერი ი. ი. მენჩიკოვი. პროფესორი მენჩიკოვი, როგორც ცნობილია, რუსეთის მთავრობის მიერ ვავევებულ იყო მე-19 საუკუნის მიწურულში. მაგრამ საფრანგეთში ის მიწვეულთა რიცხვს ეკუთვნოდა და პარიზში მოღვაწეობდა: პასტერის ინსტიტუტის დირექტორი იყო.

მენჩიკოვი პარიზიდან ადევნებდა თვალურს ტოლსტოის მოღვაწეობას. დიდი მეცნიერი აღტაცებაში მოჰყავდა გენიულურ მხატვარს, მაგ-

რამ იგი არა ნაკლებ დაინტერესებული იყო ტოლსტოის პიროვნებით, რომელიც მოახროვნი კაცობრიობის ამაღლებელი ზოგადი საკითხების გადამწყვეტანს ცდილობდა. მენჩიკოვი ჯერ კიდევ მოსკოვში გამოგზავრებამდე დეკემბერში ტოლსტოის მიღესანს მ. ა. სტახოვის და ეთხოვა მისთვის ტოლსტოისთან შეხვედრას მიეწოდა. სტახოვის ეს საკითხი ტოლსტოისთან შეთანხმებინა და მენჩიკოვისათვის ეცნობებინა, რომ ტოლსტოი მას მიიღებდა.

1909 წლის აპრილში მენჩიკოვი მოსკოვს ჩამოვიდა. მოსკოვის სტრუქტურაში დღე ამბობთ მიიღო გამოჩენილი რუსი მეცნიერი. ბელარუსიის ევაზლი და მისი შედამოები გატედილი იყო ახალგაზრდობით, რომელიც დიდ მეცნიერს თაიფულებითა და სიტყვებით შეეგება.

ჩამოსვლის რამოდენიმე ხნის შემდეგ მენჩიკოვი გაემგზავრა იასნაია პოლიანაში, სადაც ე. ნ. ტოლსტოისთან მთელი დღე დაყო. შეხვედრის შთაბეჭდილებები „რუსკოე სლოვო“-ში გამოქვეყნდა. მენჩიკოვი წერდა: „როცა მე და ლევ ნიკოლოზისძე მის სამუშაო ოთახში ავიდით, მან თვლი თვალში გამოყარა და მკითხა: „მითხარით, ბოლოსდაბოლოს, რისთვის ჩამოხვედით აქ“. ჩამდგამდე დავიხენი, — ყველა შემდეგ მენჩიკოვი, ეთხარა რომ მიხდოდა... შეხვედრებინა ჩემი ღრმა პატივისცემა მისი მხატვრული შემოქმედებისადმი, რომელსაც მის ფილოსოფიურ თხზულებებზე მაღლა ვაყენებდი“. შემდეგ პროფესორი მენჩიკოვი წერდა, ტოლსტოის არ უყვარს როცა მსჯელობას ღრის წინააღმდეგობას უწევს.

ესოდენ დეაქლოსილი მეცნიერის — პროფესორ მენჩიკოვის ამრგად მიღებამ, ცოტა არ იყოს, ჩამაფტკრა. აბა შე ვინდა ვიყავი, რომ მიყუდე და დამლაპარაკებოდა? ანდა რა უნდა მეთქვა მისთვის?

ესე ნერვიულობაში მიდიოდა 1909 წლის მარტი და აპრილის პირველი რიცხვები.

ბოლოს, 1909 წლის 9 აპრილს, მაინც გაემგზავრე. ღამე ტულაში ვავათე, 10 აპრილს გამოვიდი ტულადან და ფესით ვავუდექი იმ გზას, რომელიც, როგორც მასწავლეს, იასნაია პოლიანასაკენ მიდიოდა. გზაში დამალადა. გადავუხვიე ერთ სოფელში, მივადექი რომელიღაც გლეხის სახლს და ვითხოვე ღამე გამოთვიწით-მთვით, შემოვივს, დამაბინავეს. ის ღამე თოვანი ვავატარე, რადგან ისეთი ტუქუიანი ტუქუივები დამიხვეს. შოგ ან, ჩაიწოდებოდა. დილა ადრინად, მაშლის ყივილმა გამომაღვიძა.

ტულიდან გამოსვლისას გზა ისე შევარჩიე, რომ ელ. გრ. ჩერტკოვის სოფელზე — ტულიანოვებზე ვამევილა. როგორც ცნობილია, ჩერტკოვი ერთ-ერთი გამოჩენილი მოღვაწე იყო, რომელიც ძალიან დაახლოებული იყო ლევ ტოლსტოისთან. ვარჩიე ვინაწერა მენახა ის დღე

მოვლამარკებოდი ტოლსტოისთან-მისვლის დროზე.

11 აპრილს, დღის 10 საფორქეშეგაქმეჩე ჩერტკოვის მამულს. კარი ვიხედავდი (ქართულად) ლო, პალტო ჩამომართვა და ოთახში შემოვიყვანი. ცოტა ხნის ლოდინის შემდეგ ოთახში დადონებული, მაღალ-მაღალი კაცი შემოვიდა. მაშინვე ვიკანი ჩერტკოვი. ის ამდნად იყო მოცული რაღაც ფიქრებით, ისე დამნეული და ბრაზობრეული მელაპარაკებოდა, რომ შეურაცხყოფილი სწრაფად წამოვდექი და ჩემს პალტოს მივაშერე. ჩერტკოვი უცებ იდგა, მომვარდა. მომხვია ხელე და ბოდინის მოხდით დამიწყო ზეწეწა, არაფერი მწეწონდა, ვინაიდან მის ეუენებობას საქმოდ სეროიხელი მიხეჯი ჰქონდა. შთავარების განკარგულებით ერთი საათის შემდეგ მას ტულის გუბერნია უნდა დაეტოვებინა და აქედან შორს გამგზავრებულიყო. კვლავ პატრება ითხოვა.

ამასობაში ქალმა საუზმე ვაიწყო. სხვათაშორის, ილდგომის დილა იყო. საუზმეზე ჩერტკოვი მა ბევრი ილაპარაკა ტოლსტოიზე. ილაპარაკა რუსეთის სხოვრების სიდუხჭირესა და უუღღმართობაზე, რომელსაც მეფის შთავრება ჰქონდა დიდი მოახროვინა და მასწავლებლის ობაველი იასნაია პოლიანაში. ბოლოს მითხრა ნაყლებად დავფიქრებოდი ლევ ტოლსტოის მიერ მენჩიკოვის ამგვარად მიღების საკითხს. მენჩიკოვის შეიძლება ტოლსტოი ასე მოყრობოდა, თქვენ კი ლევ ნიკოლოზისძე კარგად შოვილებთ და ლაპარაკი ესაოჩენებოდა. მაღლობა ვეთხარი პატივისცემისათვის, გამოვიმშვიდობე და იასნაია პოლიანასაკენ გამოვიმგზავრე.

დაახლოებით ერთი საათის მოგზაურობის შემდეგ, იასნაია პოლიანაც გამოჩნდა, რომლის ირგვლი ნაქნარი ტუე იყო. მიხედავად იმისა, რომ აქვარობას მეორედ ვხედავდი, კოიქართან შიახლოეებისას გულმა მაინც ფანქვდი დამიწყო დიდ ეზოში ნაცნობი ტბორი და რამდენიმე სახლი დავინახე. ორსართულიანი სახლის ქვედა ოთახზე ვიღაც ქალი იჯდა და რაღაც ხელსაქმით იყო ვართული (როგორც შემდეგ ვეიშმა მყოივიკომ მითხრა, ეს ქალი ლევ ნიკოლოზისძის ასული ანუქანდრა უოფილიყო). ივანს რომ მივეთახლოვდი, ქალმა ჩემცენ გამოიხედა და მკითხა — რა მიხდოდა. როცა მისვლის მიზანი ვავაკანი, მითხრა: ლევ ნიკოლოზის ძე ამჟამად მეუშობს და სანამ მეუშობს, ხელის შემშლა არ შეიძლება. თქვენ აქ მოითხეწეთ, ის დსკევენების ღრის გამოვა და მაშინ ინახულებთო. მეც, ბოლოდინში, სახლისწინ მღვარ სკამზე ჩამოვიჯექი.

ცოტა ხნის შემდეგ ჩემთან სამუდლო ტაკი მოვიდა და გამოემეცხარა. ეს კაცი ტოლსტოის მდივანი და ექიმო დუშან ჰერტეს-მყოივიკო აღმოჩნდა. მყოივიკო წარმოშობით უნგრეთში დაბადებული სლოვაკი იყო. პრადის

უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტი და-
შთაყრებიანა და 1904 წლის დეკემბრიდან
ლ. ტოლსტოისთან მუშაობდა.

ამეთი სიყვარულითა და პატივისცემით, მა-
კოვიცის-გარდა, ლევ ტოლსტოი არავის არ
გპყრობოდა. როცა დეკემბერს 1910 წლის 28
ოქტომბერს დილის 6 საათზე ლ. ტოლსტოიმ
ღატარა იასნაია პოლიანა და სამედიცინოდ გა-
შორდა ოჯახს, მან მაკოვიცის თან წაიყვანა.

ვიღებ ლევ ტოლსტოი ეზოში გამოვიდოდა,
მაკოვიცის გვერდით მომიჯდა და ლევ ტოლს-
ტოის ცხოვრებიდან ბევრი სხვადასხვა ამბავი
მამაშე. ასე, მაგალითად, მამაშე: თუ როგორ
გარყვანა სინოდმა ლევ ტოლსტოი ეკლესიიდან
და რა წერილი მისწერა ტოლსტოის შეუღლებ
სოფლი ანდრეას ასულმა სინოდს; დამათავლიე-
რებინა ტოლსტოის დიდი ეზო და სავანეებოდ
მამაშე ეზოში ლევ ნიკოლოზის-ძის საყვარელ-
ად ადგილი. ლევ ნიკოლოზის-ძე, ზაქარეისისა,
პატარა ძმებთან ერთად, ამ ადგილას მოვიდოდა
ხოლზე და თამაშობდა; ახლაც, — თქვა მაკოვიც-
ისმ, — როცა გასასვირნებლად გამოდის ზოლზე,
*უცოდებლად მოვა, აქ დაჯდება და დიდხანს
არის დაფიქრებული. შინაერებს გადაწყვეტილი
აქვთ ლევ ტოლსტოი არასოდეს დაამოხრან ამ
ადგილს, — დაუმატა მრავალმნიშვნელოვანდ მა-
კოვიცისმ.

დ. კ. მაკოვიცის განსაკუთრებით ერთ თხო-
ვნაზე შეგერდა. ამ ბოლო დროს, — თქვა მაკო-
ვიცისმ, — მასში გაცხოველდა საყვარელი სიყ-
ვლილის ახალი. გაცხოველდა იმ უჩვეულო სიმ-
ღიერით, რომელიც მხოლოდ ტოლსტოის ამა-
სიათებს, როგორც მას „აღსარებასა“ და „ანა
კარენინაში“ ლევისის alter ego-ს სახით
აქვს აღწერილი. ბოლოს კიდევ ერთხელ მთხო-
ვა: ლევ ნიკოლოზის-ძესთან სიყვდილზე ლაპა-
რაყი არ დამეწყოს და ასე, სიარულსა და ლაპა-
რაკში იმავე სკამთან მივედით საიდნაც აედე-
ქით. დ. კ. მაკოვიცის დაშორდა და მე, ტოლს-
ტოის მოლოდინში, კვლავ ჩამოვეყვი.

ვეფიქრდებოდი, თუ როგორი შესახედავი
იქნებოდა ტოლსტოი. იგი წარმოუდგენელი მყა-
ვდა, როგორც ზორბა, მაღალი ტანის კაცი,
რომელსაც შენაზე გაყოფილი გრძელი წვერი
ჭკონდა...

ამ ფიქრებში ვიყავი გართული, რომ ქვედა
სართულის კარი გაიღო და ვიღაც ტანმორჩილი
კაცი ჩემსკენ გამოემართა. გახუნებული, უბიძის-
პირნებახებილი პალტო ეცვა, ძველი, გაყრე-
ცილი ქუდი ეტურა.

ვინაიდან ჩემსკენ მიმავალი კაცი სტულებით
არ ჰყავდა იმას, ვისაც მე ველოდი, სანამ არ
მომახლოვდა და ჩამოშვებულ, გრძელ წარბებ-
ში არ შევხედე. ვერ ვიცანი რომ ეს ლევ
ტოლსტოი იყო. ვიციანი თუ არა, ავდექი, ქუდი
მოვხადე, სკამზე დავდე და სალაშისათვის გა-
მოწვილდი მის ხელს ორივე ხელი ჩამოვართვი.

— ავიდეთ ითანზე, მშვენიერი ამინდია! —
მითხრა ლ. ტოლსტოიმ და აინისსაყენ გამოძღვა-
ზე გულისდანიქალით გავეყვიმ *რქინეშული*
გარეთ ყველაფერი გაყინებულს დაგვტოვა
დაფარული, სუსხიანი ნიავი ქროდა და მცხენ-
ვარე მზე აებრა.

— თქვენ მისკოვის უნივერსიტეტის სტუდე-
ნტი ხართ? — შეიხმა მან და ჩემს დასტურს
კიდევ შეკითხვა შეაგება:

— რომელი ფაკულტეტის?
— ისტორიულ-ფილოლოგიურისა, — ვუპა-
სუბე.

ამაზე არაფერი არ უოქვამს, მაგრამ იური-
დიულ ფაკულტეტზე კი შეინიხა:

— ეს ფაკულტეტი ყოველგვარი ბოროტე-
ბის, სიყრუისა და ძალადობის გამართლების
ფაკულტეტიყო.

ჩამოვარდა სიზღუმე, რომლის დროსაც ის კიშ-
კარს იყო მიჩნეებული. მეც გაიზებე და
ორი კაცი დავიხახე, რომლებიც ჩვენსკენ მო-
დოდნენ და რაღაცაზე გაცხოველებით ლაპა-
რაყობდნენ. ხანდისხან შეგერდებოდნენ, მერე
ისე განავრძობდნენ გზას. ამ პაუზის შემდეგ
ლ. ტოლსტოიმ ასეთი კითხვა დამისთვა:

— როგორი განწყობილებაა უნივერსიტეტში,
როგორაა თქვენი რეპოლუცია?

— ამამად უნივერსიტეტში სიწინარეა, —
ვეუპასუბე მე.

— სამწუხაროა. განა შეიძლება ცხოვრება
ისეთ პირობებში, როგორშიც ჩვენ ვცხოვ-
რობთ? მე თანავეგრძობ რეპოლუცია, მაგ-
რამ არ თანავეგრძობ იმ ზერებს, რომლებ-
საც რეპოლუციონერები მიმართავენ ხოლმე.
ბოროტება ბოროტებით ვერ გაპოსწორდება.

როგორც ზევით აღნიშნე, ექიმმა მაკოვიცისმ
მთხოვა ტოლსტოისთან სიყვდილზე ლაპარაკი
არ დამეწყოს. ეტყობოდა მახლობლები თეა-
ტურის ადგილებზე მის სულიერ განწყობილე-
ბას და არიდებდნენ ყოველივეს, რასაც მასში
უსამოვნო განკულების გაღვიძება შეეძლო, მაგ-
რამ ამის შესრულება ვერ მოხერხდა. ჩემს
შეკითხვაზე, თუ როგორ ბრძანდებოდა, ტოლს-
ტოიმ მიპასუხა:

— მე მალე მოვეცდები... ჩემსა და თქვენს
სიყვდილს შორის დიდი განსხვავება როდია.
თქვენც ამოგვით წვერები, გათეთრდებით...
განსხვავება უმნიშვნელოა.

შემდეგ განავრძობ ლაპარაკი სიციცხლესა და
სიყვდილზე, რაზედაც ხანგრძლივად შეგერდა.
ამ ლაპარაკის დროს ვაფაცივებით ვადგინებდი
თეატურის მის ხელებს და თვალებს. მინდოდა
სამუდამად აღმებეჭდა გონებაში იმ კაცის სახე,
რომლისკენაც მთელი მსოფლიოს უფრადლება
ყო მიქცეული და რომელსაც რუსეთის სინ-
დისს უწოდებდნენ.

როდესაც სიყვდილსა და სიციცხლზე ლაპა-
რაკი დამთავრა, ჩამაჩერდა და მკითხა:

— ქართველი ბრძანდებით?.. ჩემს დასტურზე განავარა, — ჩემი აზრები იქაც პოულობენ ადვილს. მე ეს მსიამოვნებს. თქვენ იცნობთ ილია ნაკაშიძეს?

— ვიცნობ, მხოლოდ ახლის არა, — ვუბასუბე მე.

— როცა საქართველოში დამბრუნდებოდა, იახლეთო, გაეცანით და დაეახლოვდით მას. ის ძალიან კარგი ადამიანია.

უბოში მომავალი ორი კაცი, რომელთაგან ერთი გამოჩენილი პიანისტი გოლდენვეიზერი იყო, დარეფანს მოადგნენ. მე ავღეკე, დავემშვიდობე ლ. ტოლსტოის და წამოვედი.

II

ამის შემდეგ წელწინააზრებით იტყობლა ლევ ტოლსტოიმ, უცნაური იყო ამ ბუნებრივის სიყვარული.

ჯერ კიდევ 80-იანი წლებიდან იზინა თავი გაუგებრობამ ლევ ტოლსტოისა და მის ოჯახს შორის. რაც დრო გადიოდა, ოჯახით უკმაყოფილება მით უფრო იზრდებოდა და მივიდა იქამდე, რომ 1910 წლის 28 ოქტომბერს ლ. ტოლსტოიმ გადაწყვიტა სამოლოდ დაეტოვებინა იასნაია პოლიანა და ცალკე საცხოვრებლად წასულიყო. იასნაია პოლიანიდან წასვლის წინ მან დაუტოვა თავის ცოლს — სოფიო ანდრეას ასულს — წერილი, რომელშიც სწერდა: „ნუ დამიწყებთ ძებნას. მე ცხოვრების აურზაურისაგან განდგომის მოთხოვნილებას ვერძნობ. ვაუღმდეგული სტუმრების მიღებამ, განუწყვეტელმა ვიზიტებმა, სხვადასხვა კინომეტოჯრაფებმა და ავიატირებმა, რომლებიც თავს შესძობდნენ ხოლმე იასნაია პოლიანაში, სიცოცხლე გამიმჩარეს. მე უნდა დავისვენო ფუსფუსიანად. ეს საჭიროა ჩემი სულისთვისაც და ჩემი ცოდვილი სხეულისთვისაც, რომელმაც უკვე 82 წელი გაატარა ამ ქვეყნით ზრუნვასა და ვაგებამ“.

იასნაია პოლიანიდან ამ დროს მოხუცმა, როგორც აღნიშნული იყო, თან წაიყვანა მისთვის საყვარელი და ძვირფასი პიროვნება — დ. პ. მაკოვიცი. ვინც ლ. ტოლსტოის იცნობდა, რომელიც ყოველთვის, და განსაკუთრებით უცანსკელ წლებში, ცდილობდა თავის საჭიროებისათვის არაეწევიდნენ, თავის თავს თვითვე მოსახერხებლად და განკურძოვებულ ცხოვრების მიღკარებლად, იხედოდა, — წერს ნ. გუსევი, — მისთვის აშკარა იქნება, რომ მან წაუყვანა მაკოვიცი იმისათვის, რომ დაემშვიდებინა ოჯახის წევრები.

სად მიდიოდა მაკოვიციისთან ერთად ლევ ტოლსტოი? მარშრუტის საკითხი ვერცხში იჩინოდა. გადაწყვიტეს წასულიყვენენ ნოვოჩერკასკამდე, იქიდან კავკასიაში და იქ დასახლებულიყვენენ. ან ნოვოჩერკასკაში დაეცადათ, იქ ეშოვნათ საზღვარგარეთელი პასპორტი და ბელგარეთში წასულიყვენენ.

სწორეთ ამ დროს, ოქტომბრის ბოლო რიცხ-

ვებში, ლ. ტოლსტოი ავად გახდა და 2 ნოემბერს საღამოს 7 საათზე ავადმყოფი სად. ასტაპოვის სადგურის უფროსის ი. ოზოლიშინის სსსტში — მისათავსეს. იმ დღესვე გამოიჩვენა კარგი სიტუაციით დაავადდა ორივე ფილტვის ანთებით და საღამოს ტემპერატურა 39⁰-დე ავიდა. აქედან მოყოლებული ფილტვის ანთება პროგრესიულად ვითარდებოდა. ელვისებური სისწრაფით მოეღო მთელ მსოფლიოს ლ. ტოლსტოის სახლდან წასვლისა და ავადმყოფობის ამბავი. ყველა სულგანაბელი მისჩერებოდა ასტაპოვის სადგურს, სადაც მსოფლიო გალიათი და შეამბოზე სიყვარულს ეზრებოდა.

4 ნოემბერს ის ევენება ნერტოუსა და უფროს ვაჟს სერგებს: „იქნებ ვეკლები, ან იქნებ... ვეკლები კია“. მაგრამ ავადმყოფის შდგომარეობა უარესდებდა.

6 ნოემბერს, სიყვარლის მოახლოებაში რომ დარწმუნდა, ლ. ტოლსტოიმ თქვა: „აი, აღსასრული და არაფერია...“ შემდეგ დაეძინა: „მე ვირჩევთ, გახსოვდეთ ერთი რამე: ქვეყნად უაზრავი ხალხია ლევ ტოლსტოის გარდა, თქვენ კი, მხოლოდ ლევის მისჩერებისათ“. საღამოს ისევ აღაპარაკდა: „ემიშობ, რომ აღსასრული მიდგება. მე წავალ სამდე, რომ ხელი არავინ შემიშალოს, დამანებეთ თავი... გამარჯვა, გამარჯვა საჭირო“.

7 ნოემბერს გონებადაკარგული იყო ამ დღის 5 საათსა და 45 წუთზე გარდაიცვალა კიდევ, თუ როგორი ატმოსფერო შეიქნა და რა ხდებოდა პატარა სადგურ ასტაპოოში ლ. ტოლსტოის დაწოლის შემდეგ, ეს ჩანს დიდი შწერლის შეილის — ს. ლ. ტოლსტოის მონათხრობიდან: „ასტაპოვის ვიწრო სადგურზე დიდი მაგიდის ირგვლივ შედგა ირგოდა ხოლმე თორმეტამდე კაცი, სხვადასხვა განხეთების კორესპონდენტები. ისინი სუამდნენ არაეს, ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ და ჩვენს დაკითხვას აწარმოებდნენ. აქვე იყვნენ ეანდარებები და ჯამუშები. („შვილები“). სადგურის ბაქანზე დასერანობდა მამა ვოროსნოვი — ბატონის საცანის მოძღვარი, რომლისთვისაც საიდუმლოდ მიენდოდა ლ. ტოლსტოის ზიარება. ის თითქოს ელოდა დამახებას“.

მოსკოვი, ჩვეულებისამებრ, ყველაზე შწეავედ განიკლიდა ამ მწუხარების დღეებს. ლ. ტოლსტოის სახლის ირგვლივ აზრთა გაეკლავა მოკლვა მიმდინარეობდა. ყველაფერი აფორიძებული იყო.

8 ნოემბერს, დილით უნივერსიტეტში მივედი. ღვთისმეტყველების აუდიტორიაში, მოსკოვის უნივერსიტეტის ყველაზე უფრო დიდი აუდიტორიაში — შემოსასვლელთან ჩვენი ახალგაზრდა მწერალი და კრიტიკოსი ალი არხენშეილი იდგა და პირზე ცხვირსაბოცაფარებული მწარედ ჭეითინებდა. რომ დამინახა, მითხრა ტოლს-

ტი მოკვდაო და ტირილს კიდევ უფრო უმატა. შევედი სტუდენტებით გაქვილი დარბაზში გათედრახე ცნობილი პროფესორი ვ. ჩელკანოვი იდგა და ლ. ტოლსტოის მნიშვნელობის შესახებ დასაბუთებდა.

ფარგბელი ხალხი ემზადებოდა გასვენებაზე წასასვლელად. მწერალთა ერთი პარტია, ალექსანდრე სენკოვსკის (ოუკრაინ) ხელმძღვანელობით, მოსკოვიდან მანქანებით გაემგზავრა იასნაია პოლიანაში.

კურსკის სადგური გაქვილი იყო ბილეთების მძივებით ხალხით. მოსკოვის „გროდინა-ჩალკის“ თანამემყუ პოლკოვნიკ მოდლი თითონ აეყარება წესრიგს. ამზობდნენ, რომ რკინიგზის ადმინისტრაცია დამატებით გაუშვებს მატარებელს და ბილეთები კიდევ იქნებაო, მაგრამ ამაო შეიქნა ეს მოლოდინი. არა თუ დამატებითი მატარებელი, თითქმის ცარიელი გაუშვეს ის მატარებელიც, რომელიც ჩვეულებრივ კურსკის სადგურიდან დადიოდა ხოლმე. მე რკინიგზის ბილეთი ვერ ვიშოვე, მაგრამ ბედს მაინც არ დავუმორჩილავ: შემოუარე სადგურს, უბილეთოდ შევახტი გაქანებულ მატარებელს და ისე წყვილე. როგორც ვლადიმერ ჯაფარიძემ თიამბო, ასევე წამოსტოლუყვნენ ქვებო—გრიგოლი და ვლადიმერ ჯაფარიძეები. მატარებელში ყველა დასაბუთებდა შინაგან საქმეთა მინისტრის სტოლინის იმ განკარგულებაზე, რომლის ძალითაც იასნაია პოლიანაში ხალხს არ უშვებდნენ.

9 ნოემბერს, დღა იდრიან, მატარებელი, რომელშიც მე ვიჯექი, მიადგა სადგურ ზასეკას (ამდამდ იასნაია პოლიანას). ხალხი ჩამოვიდა, ქართული სტუდენტებიდან აქ დავინახე ილი არსენიშვილი, ლაზარე შერაია, ძმები გრომა და ლდო ჯაფარიძეები. დღის 7 საათზე, სადგურ ზასეკას მეორე მხრიდან მოადგა მატარებელი, რომლის ერთ საბარგო ვაგონში მოთავსებული იყო ლევ ტოლსტოის ვაჟი. ვაგონი მართული იყო ჯავარდინად მიკრული ნაძვის ტიპებით. ადგილი იემზადებინათ, შავი ქსოვილიანი დავფრათ და ზედ ლევ ტოლსტოის კუბო დაესვენებინათ. ამ ვაგონშივე ეწყო გვირგვინები.

ბაქნის ირველოვ ხალხი იდგა, დაახლოებით 1200—1500 კაცამდე. ამათში განსაკუთრებით ბევრი იყო სტუდენტობა და ადგილობრივი გლეხობა.

როგორც კი ვაგონის კარი გააღეს, ყველამ ქუდი მოიხადა და „საუკუნო ხსენების“ გალობა დაიწყო. კუბო ლ. ტოლსტოის 4 ვაჟმა გამოასვენა: სერგეიმ, ილიამ, ანდრეამ და მიხეილმა. პარკოსთა იასნაია პოლიანასაკენ დაიძრა. წინ მიდიოდა გლეხობა, რომელსაც ჯობებით მალდა აწული თეთრი ტილო მიქონდათ. ტილოზე ეწერა: „ქვირფასო ლევ ნიკოლოზის-ძე“

შენი სოკეთის ხსოვნა მარადიულია ჩვენი შურის, იასნაია პოლიანას დაობლებულ გლეხებს შორის“. ტოლოს წაღებაში ზმირანდ ცეცხლდენენ გლეხებს ძმები გრომა და ლეონტი ცეცხლდენების შემდეგ მოქონდათ კუბო და მოდიოდა ცხენიანი საზიდრები გვირგვინებით, ყველა ვეღობით კუბოს წაღებაში მონაწილეობას მთლებას. ირველოვ და უკან კი მოვეყვებოდა განძეული ხალხი. ბოლოს მოდიოდა ცხენოსანი პოლიციის რაზმი („სტრაჟნიკები“).

ხალხი რომ გამოშვილობებოდა, მივალებული შეასვენეს გრძელ ოთახში, სადაც ვახსენეს კუბო და 11 საათისათვის დაიწყო გამოთხოვნა. ხალხი შედიოდა ერთი კარიდან, ეთხოვებოდა და მეორე კარებიდან გამოდიოდა (ზოგი რამოდენიმეჯერმე ბრუნდებოდა). გამოთხოვნა 3 საათამდე გაგრძელდა.

დაახლოებით 3 საათი იქნებოდა, როცა გამოსვენების სამზადის დაიწყო. როგორც სადგურ ზასეკასთან, ისე აქაც, კუბო ლ. ტოლსტოის 4 ვაჟმა გამოასვენა. კუბო რომ გამოხნდა, მთელმა ხალხმა დაიხოქა. შემდეგ პარკოსთა „საუკუნო ხსენების“ გალობით წენარად დაიძრა ტესაკენ (სახლიდან საფლავამდე დაახლოებით ერთი კილომეტრი მანძილია). უკვე ბინდებოდა, როცა კუბო საფლავთან მივასვენეთ. საფლავი გაეთხარათ სწორად იქ, წლინასკერის წინათ მაკოვიკიმ რომ მიმიყვანა. როცა კუბოს საფლავში უშვებდნენ, ყველა დაიოქილი „საუკუნო ხსენებას“ გალობდა. ამ დროს მცირე მანძილზე „სტრაჟნიკები“ ცხენებიდან ჩამოხზდარიყვნენ და ამ ამბავს ეყერებდნენ. ხალხმა იგრილა „პოლიციავ, დაიხოქე“. რაზმი შეყოფმინდა, მაგრამ მაინც არ იხოქებოდა. ხალხმა ყვიროლს უმატა და მანამდე არ გაჩქმდა, სანამ პოლიციელებმა არ დაიხოქეს. პოლიციის დაზოქების შემდეგ, ხალხი გაეყარდა. „საუკუნო ხსენების“ გალობით კუბო მიწაში ჩაუშვეს.

გალობის შემდეგ გამეფებული საბარისებური სიხემე ლ. ტოლსტოის მეგობარმა სტუდენტკიმ დაარღვია: „მოკვდა დღე ლევ ტოლსტოი ბუმბულად დაეგობდეს მშობლიური მიწა ჩვენს ბუმბულაზე ლეის!“ ამ სიტყვების გარდა არავის არაფერი არ უთქვამს. როგორც იქ ამზობდნენ, ლ. ტოლსტოის ოჯახს ეთხოვა, სიტყვა არავის ეთქვა. ეს შესაბურეს.

ამრიგად, ლევ ტოლსტოის დასაფლავება იყო პირველი სამოქალაქო დასაფლავება რუსეთში, დასაფლავება გელესისის წესების გარეშე. ლევ ნიკოლოზის-ძე ტოლსტოის თითონ დაეტოვებოდა ანდრეიმ მისი ამგვარად დასაფლავების შესახებ.

ასე მივაბარეთ მიწას ძვირფასი, საყვარელი პირიყვნება. დადგა შემოღობის ბნელი, ღრუბლიანი, უმთავრო ღამე და ჩვენც მძიმე გრძობით დავიშალენით.

აკაკი ბელიაშვილი

მოუსვენარი მხატვარი

ვინც დემნა შენგელიას ახლოს გაიცნობს, არ შეიძლება არ გაოცდეს, თუ როგორ შეეგუა ამ აღმინანის არსებამ პროზაიკოსისათვის აუცილებელი დინება ბუნება მის ასეთ მოუსვენარ ხასიათს. პირდაპირ გავუგებარია, როგორ უნას იგი ათეული საათობით საწერ მაგიდას, როდესაც მას ხეთი წუთიც კი არ ძალუძს ერთ ადგილზე მოსვენებით ჯდომა. ფხარაოდ, მას საადილობაც კი არ შეუძლია დამწვინდებით, თუ რამდენჯერმე არ გაიარა-გამოიარა, ჰაპირით არ გააბოლა, ვინმეს არ გამოეღლაპარაკა, მიდამოს არ გადახედა.

მაგრამ ყოველმა ჩვენგანმა კარგად იცის, რომ დემნას ეს მოუსვენარი ხასიათი ამჟღავნებს ნამდვილ ბუნებას ამ ჰუმანიტარ მხატვრისას, რომელსაც ყოველ წუთში გადაიჭვს შებრა ერთი საგნიდან მეორეზე. იგი, როგორც ნამდვილი მხატვარი და შემოქმედი, ერთნაირი ვაფაცოცებით აკვირდება ხავსმოდებულ ტაძრის ჩუქურთმებს, ჰიანჰველის დაულალავ შრომას, მიშრაალე ჰედარებს, ლამაზი პეპელას ფარფაცს ვვავალუმზე, ჰრელი ღრუბლებით შორთულ ჰართულ ჰეტყას, ლოყაწითელი ჰავმეის ჰერთთობას, ვზოშ, შარახე მოქრალე ურემს, შარავალკარახეხებულ ჰებორანეს, დათხილ ლაფშახე ვაფრენალ ჰეგრელს, სანგარში ჩაწოლილ ჰებრძოლს, ხარაჩოებზე ჩამაჯღარ მხატვარს — თვისი ჯადოჰრქული ფენჯით ანგელოსს რომ ხატავს, ბარახუმე შერკინებულ ყოჩებს და ყოველივე ეს — მის მიერ ნახელი და შეგრწნობილი — ვასაოცარი ფერებით ცოცხლდება ამ შესანიშნავი ოსტატის ჰელით დაწერილ სურათებში. ვავიხსენით, როგორი ვოგენისებური ელვარე საღებავებით აქვს დახატული მას კოლხეთის ცხელ ჰაერში შოღოვლივე ტროიკელი ჰაობების ფანტასტიკური ტილოები, ვავიხსენით ჩვენს მთავარებზე ჩამოწახეხებული ნაყოფლივით მომდინარე ჰართული სიტყვა მის რომანებსა და მოთბობებში, რომ მაშინვე დავინახათ ამ თვისებური და შეუდარებელი მხატვრის და სიტყვის ვირტოზული ოსტატის მოუსვენარი ხასიათის კეთილშობილური ბუნება. დემნა შენგელიას არ შეუძლია ერთნაირი სიმამრით და ამბელელებელი სიმ-

ლორით არ განიცადოს ყოველგვარი დიდი ან პატარა მოვლენა, ყოველი თუნდაც წერტილმანი ჩვენი ცხოვრებისა. იგი პირდაპირია და დაერთილებული, მტრთა ყოველგვარი უსამართლობისა და აღამინათი ცუდი თვისებებისა, არასოდეს არ უღალატებს ჰრინკიპელობას და ჰშირად ამ თავისი კარგი თვისებისათვის მსხვერპლად შეუწირავს ზოგიერთი მეგობრის კეთილგანწყობაც კი. იშვიათ შემთხვევაში, თუ შეცდომა ჩაიღწია ან თავისი დაუდგრომელი ხასიათის გამო საზღვარს გადააქარბა, მეორე წუთში ამ თავის შეცდომას ბავშვური გულბრწყელობითა და გულწრფელობით იწინიებს. დემნა შენგელიაი შინაურული უბრალოებით ეპყრობა ყველას, დიდა და პატარას. მისთვის უცხოა ყოყმობა, და ამიტომაც რომ თვითონაც ჰირთვით ეჯავრება მოფანტარონო, ვანდილებს მანით შეეპყრობილი აღამახენები.

თავის ლატერატურულ საქმიანობაში დემნა შენგელიამ ძალზე რთული გზა განწლო. მთელი მისი შემოქმედებითი შემევიდრეობა, რომელი ჰერიოდისაც არ უნდა აიღოთ, ვნებავთ, მთლად აღრინდელი — ჰბეჯეობის ხანისა, ვნებავთ. ფორმალისშით ვატეკების ჰეროდისა ან, თუ ვნებავთ, უცანსკენელი დროის ნამუშევრები — შესრულების მხრით ყოველივეს ვამოიჩინოდა და ვამოიჩინეა მღალაი ვემოვნებითა და ბრწყინვალე ოსტატობით. მისი „ორიველ“, „ლაფშა“, „გერკამ ბარამანდია“, „ბათა ჰეკია“ და მთელი რიგი მოთბობები — ეს იყო ჰართული პროზის სრულიად ახლებურად ამტყველება, და დემნა შენგელიას მთელი პროდუქცია მწმუნელოვან და საყურადღებო მოვლენად ფარჩება ჩვენი ჰართული პროზის ვანიეთა მის ოსტრიაში. თავის შემოქმედებაში დემნა შენგელიას უბრალო, შეიძლება სრულიად უმნიშვნელო მოვლენები ამაყად და დიდ ფილოსოფიურ განზოგადებამდე და იგი ყოველთვის თავისუფალი იყო ტროვიალური სიუჰეტების ტყვეობიდან. მას არ ახსიათებდა გადაჰარბებული მანერტლობა, რომლითაც ზოგიერთი უნიკო შწერალი ოსტატურად ფარავდა თავის უბადრტყობას, არც დოვმატრის ჰედანტისში, როდესაც ვა-

გული ნაძალადევი კალმის ოსტატი ცდილობდა თავისი კალამი სხვისი დაგრებილი თეორიების მიხედვით უთავბოლოდ ეტარებინა ქალაღმუღმნა შენგელაის ან შეუძლია წერა მარტოოდენ გონების კარნახით, თუ მას, როგორც კემ-მარტ შემოქმედს, არ ამოძრავებს დიდი გრძნობა, დიდი შინაგანი აღმადრენი, ამიტომია, რამ მის მიერ დაწერილ ყოველ სტრიქონში იგრძნობა პოეტური ამღერება და მოჩანს ფერადების მთელი გამა. იგი ასეთივე ტემპერამენტით წერს ახათე მხატვრულ ნაწარმოებებს, არამედ პეტ-ლაცისტურ და, თუ გნებავთ, სპარტეცენით წერილებსაც კი.

ღმწა შენგელაია შესანიშნავი მცოდნეა ქართული ენისა, მისი ლექსიკონი უმდიდრესი, იგი საფუძვლიანად იცნობს ქართული დიალექტების მრავალფერობას, ამიტომია, რომ, როდესაც მის ნაწერებში კითხვლობთ გასაოცარი მხატვრული ოსტატობით შესრულებულ ქვემოთმეტრულ ან ძველ თბილისურ ყარაჩოღულ დიალოგებს, ყოველი ჩვენგანი უდიდეს ესთეტიკურ სიამოვნებას განიცდის.

სამოცი წელი შეუსრულდა ღმწა შენგელაის, მაგრამ მის თამამი ჯერ არ შეპარულა ჭკობა და იგი გარეგნობით ისევე ახალგაზრდულად გ-

მოიყურება, როგორც ამ ოცი-ოცდაათი წლის წანათ. მას არა მარტო გარეგნობა შეენახა ასე უცვლელად, არამედ ტემპერამენტიც კი. ღმწა შენგელაია, რომელიმე ჩვენგანი ისეთი განფაციცებით დაუძებდეს რომელიმე ახლად გამოსულ საინტერესო წიგნს ან ისეთი გულსყურათ ადვენებდეს თვალს ჩვენი ქვეყნის ეულბერულ ცხოვრებას, როგორც ეს დაუდგრომელი მწერალი. მის ბიბლიოთეკაში თავმოყრილია ჩამდენიმე ათასი ტომი ისეთი წიგნებისა, რომელთა უმრავლესობა ბიბლიოგრაფიულ იმეათობას წარმოადგენს.

როგორც უადრეს პატრიოტს, მას არ შეუძლია გაფაციცებელი ყურადღებით არ ადვენოს თვალი თავისი ქვეყნის აღმზინების მიღწევებს ყოველ დარგში, არ განიცადოს აღტაცება და სიხარული მათი წარმატებით. ერთნაირი მძაფრი ინტერესით ადვენებს თვალს იგი ახალგაზრდა მოკადრაციის ნონა გაფრინდაშვილის გამარჯვებას, ჩვენი ალბინისტების ასელებს ჰამირზე, ახალ არქეოლოგიურ აღმოჩენებს ან რომელიმე ძველ ხელნაწერში წარსულა სიიღუმლოებს გახსნას, ან კიდევ რაიმე ახალ გამოგონებას ჩვენს ტექნიკურ მეცნიერებაში.

ვესურეთოთ მას იყოს ისეთი ჭაბუკური სიეცხლით აღსავსე კიდევ მრავალ წელს.

შაღვაღი დადიანის ახალი რომანი

შ. დადიანის ახალი რომანი „გვირგვინიანების ოჯახი“, რომელიც „მწიგნობართა კავშირის პირველი წიგნია, თანამედროვე ქართული პროზის უაღრესად საველისხმო და მეტად საინტერესო შენამატია. ამ ფართო იდეურ — თემატურით ჩანაფიქრის მქონე და ღრმა სოციალური პრობლემატიკით აღბეჭდილ ნაწარმოებში მოქმედებს 1905 წლის რევოლუციის წინა ხანებში იწყება. ავტორმა ასე დაახასიათა თავისი ნაწარმოების დროული ლოკალი: „შორიდან ვიწყებ ჩემ თხრობას... იმ ხანებში, როცა ქართველი მშრომელი ხალხი თვალს იღწმუნებდა, ზოლო ქედდადარეკილი გლეხობა სეღლიერად თითქოს წელში სწორდებოდა და ყელს იღვრებდა... უკვე დღევანდელი და მომავლისათვის ჩაუშვარალი რევოლუციის ნაპირებზე, რომელთა ამგვარებელი შოწინავე მუშები და ინტელიგენცია იყო“. ეს მონაცემი უმნიშვნელოვანესი პერიოდია ქართულ საზოგადოებაზე ცხოვრებაში და ავტორმა შემთხვევით როდი დღევანდელი მის თავისი რომანის დროულ ჩარჩოვებში.

1905 წლის რევოლუციამ დიდი გავლენა მოახდინა შ. დადიანის მწერლად ჩამოყალიბების პროცესზე, მისი მსოფლმხედველობის, მეთოდის, სტილის, ესთეტიკური შეხედულებების გამოუმუშავებაზე.

60 წელზე მეტია რაც მხოლოდ მწერალი ქართული ლიტერატურის ასპარეზზე მოღვაწიობს და ეს სამოკრეწოლო უდიდესი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძვრებისა და მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის გარდაქმნათა ეპოქაა. მაგრამ ამ ეპოქის არც ერთ პერიოდს ისე არ დაინტერესებია ავტორი, როგორც 1905 წლის რევოლუციის პიკეტაჟი დღეებს. შ. დადიანი ზომ თვით იყო ამ მშფოთვარე დღეების მონაწილე! სწორედ მათი ზეგავლენით დაიწერა დადიანის რევილუციამდელი შემოქმედების საუკეთესო კანონიკური („მღვიმეში“, „როს ნადიმოდნენ“, გეზინდელი“), სწორედ ამ პერიოდში გაიშალა ჩვენი მწერლის შემოქმედებითი ნიჭი. სამოკრეწოლო გარემო მის შემდეგ, რაც შ. დადიანის ნაწარმოებში პირველად გაიფიქრეს ამ ცეცხლოვანი ეპოქის მოვლენებმა და აღმართებმა, და აი, ნახევარი საუკუნის შემდეგ ავტორი კვლავ დაუბრუნდა მათ, რათა ერთხელ კიდევ გაეცოცხლებინა ქართველობის წარმომადგენელი შთაბეჭდილობა; ამიტომაც იგრძნობა ამ რომანში მოგონებებით ნაზი სურნელი, ამიტომაც ჩანს ნაპერწკლიდან ააღუ-

ბული ხანძრის ცეცხლოვანი ენები და ისმის საიერიშო სამზადისში მყოფი მასების გუგუნო.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია შ. დადიანის ახალი ნაწარმოების კომპოზიციურ-სტრუქტურული ორიგინალურობა, რომელიც მის ეანტრულ კეთონუნებასაც განსაზღვრავს და ტრადიციული რომანის გზიდანაც ახვეწინებს: ამ ფართო იდეურ-თემატურით ჩანაფიქრის ნაწარმოებში თხრობის ეპიკური მანერა ენაცვლება გარემოსა და აღმართა პუბლიცისტურ დახასიათებებს, ვრცელ ლირიკულ წიადსებებს, შემთარული ნასათის დეტალებს, ავტობიოგრაფიულ ელემენტს. ამეჭად, — ამბობს ავტორი — შერს გესაუბრით „ნახელსა და განცდილზე“, რადგან „დღისანს ვიცხოვრე საუკეთესებელ ეპოქაში და ჩემმა სათაყვანო საქართველომ ჩემ თვალთა წინ განვლო დიდი, ისტორიული გზა“.

მაგრამ რომანში „ნახელი და განცდილი“ მტყუცედაა ორიგინალური და შეკრული ერთიანი მიზანდასახულობის სალტეებით. ეს ახლვევს მას ასეთ შემთხვევაში ძნელდასარღებელ ფრაგმენტალურობისაგან, და ნაწარმოები, საბოლოო ჯამში, მყარ კომპოზიციურ ერთეულად აღიქმება. სწორედ აქ იგრძნობა ავტორის ნაყადი ოსტატობა: ამდენი ქვეთემები, ვრცელი ჩანაფიქრი, ხერხთა ნაირფერობა, უამრავი ეგრძო ამოცანების გადაწყვეტის საკრებო გამოცდილ მწერალსაც კი დააბნედა, და ძნელად თუ ვინმე შეძლებდო ასე ზევიანად თავმოყრილი მასალის ერთი რომანის ფორმად გადადგულებას.

რომანის კომპოზიციური თავისი სახლითა და ორიგინალურობით განსაყუთრებულ ყურადღებას იქვეყენ ლირიკული შენაყადები. ისინი თავისებურ საბეს სქენენ ნაწარმოებს და უმრავლეს შემთხვევაში თავიანთი ნართავლი, სიმშოლერი ახარით იმ თემებზე ან იღვანე მივეანიშნებენ, რაც მომდევნო ქვეთემში მხატვრულ სახეობა უნდა გაიშალოს. „მეღვრტრისტიკაში ეს მიღებელი არ არის. მამ მეც რად არ მივეყები გატყუანილ ბილუსს?“ — კითხულობს ავტორი და იქვე გვიმარტყენ: „ჩემი თხრობის მსეულლობას ვარჩებ განვებ და ვადმოცემ რაიმე შეხედულებას ამა თუ იმ საგანზე“, რომელიც შემდეგ შეგხედებათაო.

შენაყადები მარტო ლირიკული ექსპოზიციის როლს როდი თამაშობენ. მათში გამოთქმულია ავტორის დამოკიდებულება ისახახვი მასალისადმი, მოცემულია ავტორისეული იდეის ან შეფასების სწორად გააზრების გამაადვილებელი რაიმე მტყუველი პარალელი, ხოლო ხშირად — ავტორის ესთეტიკურ-ლიტერატურული შეხედულებებიც

კონკრეტულ საკითხებზე. ლირიკული შენაყადები რომანის მეტად მნიშვნელოვანი ელემენტია. ამიტომაც უწოდებს შ. დადიანი თავის რომანს „ბელეტრისტულ მდინარეს თავისი შენაყადებით“.

ერთერთ შენაყადში ავტორი მეტად მოხდენილად გვეპყნობს რომანის მრავალპლანოვნობას, მის თემატურ-კომპოზიციურ სირთულეს და ამის მიზეზებს ასახავე მასალის თავისებურებაში ზედავს: „ახლა შევდივართ დიდ ტყეში, ციხედულ, აქ ბევრ ხანს მოგვიხდება ტრიპაო, ლაბირინთში მიხვევ-მიხვევდა... ცხადია ბოლოს ვამოვადამ ამ ტყიდან, რადგან თვითონ ცხოვრება გამოვიდა დიდ შარავნაზე, მხოლოდ ჯერ წუ ვაგვიკრძალება, თუ ზოგჯერ წიფელასთან შევხვრდებით, ზოგჯერ რკბილსთან და ზოგჯერ კუორთანაც მოგვიხდება დაყოვნება“. აქა რომანის რთული სტრუქტურის გასაღები: ავტორს სერს, რომ ნაწარმოების ფორმა გარეგნულადაც მოეზღოვოს იმ რთულსა და წინააღმდეგობრივ შინაარსს, რომელიც ასახავე ეპოქის რთულსა და წინააღმდეგობრივ ბუნებას გვიხსრათებს.

შენაყადები იმასაც ცხადყოფენ, რომ ავტორს მეტად ღრმად აქვს ყოველი დეტალი მოთქრებული და, თუ ტრადიციულ გვერდს უხვევს, ამათაც განზრახ და საეჭვოდ მოთქრებულია სწადის. ამ მხრივ საყრადღებოა მისი მსჯელობა პუბლიცისტურ ელემენტზე, რომელიც, ცოტა არ იყოს, ჭარბი სითამამითა გამოყენებული რომანში. „ეგზე მყოფველს არ ახსოვს მამინდელი საზოგადოებრივი დამოკიდებულებანი, მე კი თითქმის უფრო წყრილმანებზე მოვფიხობრბო. ასე მოქვათ, ავგომდებარეობაზე, ზედ შეფენილ ხალხზე, გარეგნობაზეც, ავწერ ზოგჯერ, შეძლებისამებრ, მათ განცდასაც — სულიერს თუ სხეულურაჩივს, მაგრამ თვით ჰაერი, თუ რით სუნთქავდნენ ეს არსებანი, შეიძლება ამ დეტალში მერთალად მოჩანდეს, ან შეიძლება სულაც არა“. და ამასხოგადობრივი დამოკიდებულებანი“ სწაჩვენებლად იგი ვრცლად მიმართავს ციტირებას მარქსიზმის კლასიკოსთა ნაწერებდან, პარტისტრიიდან, იმდროინდელი პროკლამაციებიდან და ისტორიულ-ქრონიკალური ხასიათის სხვა წყაროებიდან, თუმც ახსოვს, რომ „ბელეტრისტის პუბლიცისტურ განზრახ მხატვრულ ნაწარმოებში უძრახავენ ხოლმე“; რომ „განზრახ ბელეტრისტისა პუბლიცისტისაყენ შეიძლება უფნარობის, საკმაო ოსტატობის უქონლობის ბრალე იყოს. შეიძლება ეს შეირდეს მეც“. მართლა, შ. დადიანს საერთოდ არ „კარს“ ასეთი სენი, მაგრამ ამ რომანში პუბლიცისტკა მართლაც ჭარბად იგრძნობა. ეს მხატვრული ნაკლი კი, ვფიქრობთ, ავტორის იმ არასწორი შეხედულების ბრალია, ვითომც „...ჩანდაშეძლ, გამოყდილ მწერალს უყვე მობეზრებული აქვს მხატვრული მოთხრობა ამბებისა. ავტორის დროს უჯარგავს ასეთი შემოქმედება, ესე ვთქვათ, ტექნიკა ბელეტრისტული — სიუჟეტის გადგენება, ხლარ-

თის გაყოლა, არაკის ვანეითარება, ტრეპის მობლანობა გამოსახვა — ჩამოქრწყვა — და ურჩვევნი პირდაპირ, პუბლიცისტრად ვეჯრევის... მკითხველს, რაც აწუხებს...“ ესე არასწორად, ცხად და მას ტრუსტროის ავტორიტეტის მომველეობა: ვერ უშეღის.

ავტორი მრავალნაირად იყენებს შენაყადებისა დში წამმდვარებულ ლირიკულ ექსპოზიციის. ზოგჯერ იგი ახალ ამბავზე გადასასყელეა ხილიჩ როლს თამაშობს (ასეთია, მავალითად ხალხურ კილოზე დაწერილი ლექსი ქალ-ვაყის ტრეპობაზე რომელიც ვამხის ზამოსთან შეხვედრის ეპიზოდს აქვს წამმდვარებული და მათ ერთერთობას ეგანინწენს); ზოგჯერ იგი პატარა, კობტა მონატერის წარმოადგენს (მაგალითად, ვეგზლის ბუფეტში ციხედულის ხილვის ეპიზოდი); ზოგჯერ შენაყადი ავტობიოგრაფიულ დეტალს გვამცნობს (ამბავი ლალო მესხიშვილის ფარიკაობისა კოტე მესხთან და ავტორთან) და ზან კი მოყლე ემსკიდრს წარმოადგენს წარსულში (ასეთია, მავალითად, ქუთათური ვტლებისა და მეეტლევების დახასიათება).

შ. დადიანი, საერთოდ სიმბოლიკის უდიდესი ოსტატია. ამ ნაწარმოებშიც შესანიშნავადაა ვაზრებული იდეამინური ზელების სიმბოლიკა. იი, რვეოლუციამდელი სინამდვილის სიმბოლიკის სურათი: „შედედებული ჰაერი, ყმირალი ვარემო. თითქმის ნისლია ირგვლივ. შზე არსაიდან ჩანს, მხოლოდ რალე მარტული, სინათლე ვადეკრისა არემარეს. აქ მებრტო ზელებსა ვხედაე — სერლ სხედასსხვა ზომისა სხედასსხვა ნაწარმოისა — ეს ხელები, ეს თითები მართან და ძიკოგებენ, იკრუნჩხებიან და იმართებიან... რა სხედასსხეანირობაა, რა სხედასსხეავგვარი ბექულა იღრდრისა და ცხოვრებისა, ცოდნისა და შეგნენისა, სიღარიბისა და სიმდიდრისა. ყოველივე ეს თითები ატყვია ატყვია მათ შენახულობას, მათ გარჯილობას, მათ უნრქნელობას, მათ მოლოლობას. მხოლოდ ყველა ერთი მიზნისაყენ ვაშვარია“. ეს ერთი მიზანი ბედნიერებაა, და ამის შეშედეგ ავტორი, ვადადის ამ ბედნიერებისაყენ მწერაფი იდეამინების ჩვენებაზე; ორ სხედასსხეავგარ სააღდგომო სურფრას ორი სხედასსხეავკლასი შემოსხლამია, სხედასსხეავგვარი ვარჯალობის მანვენებული ზელებით: ერთს — თედად-აზნაერთობა, მეორეს — ველებობა.

დასასრულ, შენაყადები იმ მხრივეც არიან საყურადღებო, რომ მათში, ვაკყრით, მაგრამ საყსებით ნათლად გამოთქმულია ავტორის საყრლისსმო ლტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები (ასეთია მისი აზრები ავტორისეულ ტენდენციავ, გმირთა გამოქანდაყების თავისებურებასა და რიცხვზე, ეანრის ტრადიციულ კანონებსა და ორიგინალურობისათვის საჭირო თავისეულენაზე, მასალისადმი თავისებურ დამოკე-

დებულებაზე და სხვა). ეს, ერთი შეხედვით, კანტონურად გამოთქმული დებულებები ფრად მნიშვნელოვანი არიან მწერლის შემოქმედებითი პროფილის ღრმა დახასიათებისათვის.

ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე შეთხვევით შენაკადები თვითონვე, განკერძოებულად შთაქედელუბას ტოვებენ (მაგალითად, მსჯელობა სამეგრელოს ჰავაზე, კობეზზე, რკინიგზის გეზზე ძველი ოლიშის მიდამოებში და სხვა). ეს კი, მართალია, იშვიათად, მაგრამ აქაქე მაინც, ავნიანერებს, აღენებს თხრობას. „განა არ ვიცო, რომ ზოგს არ მოსწონს ეს ჩემი შენაკადებიო“, ამბობს ავტორი და საზოგადოებას წყობს, „თუ დებრათ გნაში, ნურავს მწერალს ხელ შეშაღარებო, ნურც ჩვენას და ნურც უცხოებს“.

იდენტურ-თემატურით, კომპოზიციურ-სტრუქტურული და მხატვრულ-ამსახველობითი სირთელის მიუხედავად, ამ ფართო პლანის ეპიკურ თხზულებაში, რომელიც ეწოდება სპეციფიკით რომანს წარმოადგენს, თავიდანვე ნათლად შეინიშნება იმ ორი ხერხის აქტიური გამოყენება, რომელთაც შ. ღვღინაი მთელი თავისი სამწერლო მოღვაწეობის მანძილზე იყენებს. ცხოვრებისეულ მასალის მხატვრული ორგანიზების ეს დღიანისეული ხერხები მდგომარეობენ დიამეტრალურად განსხვავებულ გვირგვინს და სიტუაციებს კონტრასტულ დაპირისპირებაში. კლასიკური ბრძოლიდან გამომდინარე ეს დაპირისპირება ნაწარმოებთა ძირითად საკონფლიქტო დონად იქცევა.

პერსონაჟთა ორ მტრულ ბანაკად დაჯგუფების და კონტრასტულ-პარალელური ჩვენების ხერხი რეალურად გამოდგენს შ. ღვღინაის პირველადი ფართო ხასიათის ნაწარმოებში, — პიესა „მღვიმეში“ (1906 წ.) თუმცა ტენდენციის სახით იგი უფრო ადრეც შეინიშნებოდა (1901-1909 წლებში მინიატურებში). სწორედ ეს მკვეთარი იდენტურ-კლასიკური დაპირისპირებლობა სქმნის შ. ღვღინაის ნაწარმოებებს სოციალური ამსახველობას და საზოგადოებრივ-პრობლემატურ ხასიათს. კონტრასტული შეპირისპირების მეოთხედი მკაფიოდ მოხაზს შ. ღვღინაის ახალ რომანშიც, სადაც კონფლიქტი იშლება ორი ცენტრის ორგულად თავმოყრილ ძალთა შორის, რეაქციულ-კონსერვატიული მრწამსით შედლებულ გვირგვინთან ტრადიციულ ოჯახსა და რევოლუციურ დელიში შესული ქართული გლეხობის შრავალირიტოვან ოჯახს შორის.

პირველის განწირვლებას თვით მისი წევრების საზოგადოებრივი პროფილი ცხადყოფს. აქა ავტორი დესპოტი ნეტქარინა, რომელიც იმდენად გურჯვეყელია საზოგადოებრივ პროცესებში, რომ პიოლეტარული რევოლუციის ეპოქაში მართლაც იცნებობს, აქვე არიან ყოთლშობილი, მაგრამ გონებაშეზღუდული და თითქმის უსწავ-

ლელი შემამულე ბეგი, მამაშვილური ბატონყობის პრინციპების მეკვიდრე ბარამი, დეგრადირებული თავადსაზოგადოების ტიპური წარმომადგენელი ეკონომიკი, ერთ-ერთი უმთავრესი საზოგადოებრივი მოღვაწე და ამჟამად კი უღნარო ლიბერალი ვაშხი და სხვები. გვირგვინთანა ოჯახი ობლად როდია, მას ახლანუდსასეთი აქვს გაბმულ დამტყვერობა ძაღვები, რომლებითაც იგი ექსპლოატატორული საზოგადოების ზედადენას უკავშირდება. იმ ზედა საართულს, სადაც მოკალათებული არიან მათი პრივილეგირებული მოკავშირეები: პეტერსბურგის არისტოკრატიულ-ოლიგარქიული წრეები, შავრახმული ინტელაგენცია, ბიეროკრატიულ-ოლიგარქი რევიმის აქტიური გეშაგები, რეაქციული სამღვდლოება, საეპრო და საეაშო კაპიტალის თაღლითი წარმომადგენლები.

მეორე მხარეზეა უსამართლობის წინააღმდეგ ამხედრებული და ამიტომ „ყაილად“ მონათლული მანაა უცვრენაია, ეს თამაში პროლეტარტი, რომელიც შემდეგ ინდივიდუალური ბრძოლიდან თავდაღებულ რევოლუციურ მოღვაწეობაზე გადადის, აქა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების აქტიური წარმომადგენელი ტაია გვირგვინთან, კლასობრივ შეგნებაგაღვიძებულ გლეხობის მომავალი ბელადები თადა და მიქე, მშრომელი გლეხობის ტიპური წარმომადგენლები ფარნა ბეკელი, ომიშხია, ვაფთია. კოტაია „რევოლუციური ბანაკის“ მოთვარიუ რახშს წარმოადგენს ორგანიზაციულად დარბმული ახალი თაობა, რომელსაც ხელმძღვანელობენ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ნაყადი მებრძოლები.

„შენჯი რომუს“ ამ პირველ წიგნში რეაქციული ბანაკის წარმომადგენლებს შედარებით მეტი ყურადღება ეთმობათ (თუმცა ამით მეორე ბანაკის გამოქანდაკების სისრულე არ ზარალდება). ამიტომაც ჰქვია ამ წიგნს „გვირგვინთან ოჯახი“. ეს იმდროინდელი სოციალური სინამდვილის ანარქიკულია: ასახულ ჰეროდში ცხოვრების სადავები ამ ბანაკის წარმომადგენელთა ხელში იყო. უნდა მოველოდეთ, რომ რომანის გაგრძელებაში, რომლის მოქმედება ქრონოლოგიურად რუსეთის პირველი რევოლუციის ეპოქაში უნდა გაიმალოს, ადგილები შეიცვლება და პირველ პლანზე ზალხის წიალიდან გამოსული გვირგვინი გადმოვლენ, რაც შეცვლილი ისტორიული სიტუაციის და ძალთა ახალი განლაგების გამოშხატეული იქნება.

რომანში ვხვდებით შ. ღვღინაისათვის დამახასიათებელ მეორე თავისებურებასაც: მისი პერსონაჟები ორი კატეგორიისანი არიან — ავტორის წარმოსახვით შექმნილი და ისტორიული. პირველი რეალურ ცხოვრებაში დანახული ადამიანური ხასიათების განზოგადებისა და

ინდივიდუალიზაციის გზით არიან მიღებული და ტიპიზირებულ ხასიათებს წარმოადგენენ (მათ შორის თაღი სიუჟეტური დატვირთვა აქვს რით და მოქმედების წამყვანად გვევლინებიან), მეორენი კი ეპოქის ფონად არიან გამოყენებულნი.

ლირიკული წიაღსვლებისაგან განსხვავებით სინამდვილის მოვლენათა უმეტაოდ დახასიათებისას ავტორი ეპოქისის რეპრეზენტალობას აჩვენს. „მე ორივე მხარეს გარკვევით ვხედავ, ჩრდილოეთისა და სინათლოვანსა, და, მე მგონი, არასოდეს არა ვარ ისე გაუგებებელი ამ ბნელსა და ნათელს აღმართს დაღმართში ჩემი გზა ვერ მოვანხა. ამ ნაწარმოებშიაჲ უთუაჲ „ჩემი გზით ვიღო სინამდვილის აღსაწერსა ვაჲ...“

„გვირგვინთანა ოჯახი“ ასახულ საზოგადოებრივ მოვლენათა ლოკალით, ტიპიკით, სტრუქტურულ-კომპოზიციური თავისებურებებით უმკიდროეს კავშირშია შ. დადიანის მთელ გრძელრიდელ ნაწარმოებებთან, და არა პარტოტეზირება მათ, არამედ ზოგჯერ ძველი სახეების დამამთავრებელ-დამავიწმინებელად კი გვევლინება.

შ. დადიანმა თავისი ხანგრძლივი ლიტერატურული მოღვაწეობის მანძილზე ქალთა მრავალფეროვანი ტიპები შექმნა. ძნელად მოიხატება დღეს ქართული მწერალი, რომელიც ასე ღრმად ჩასწვლილვს სხვადასხვა ასაკის, კლასის, წინის, განათლებისა და მისწრაფებების ქალთა ბუნებას, ასეთი ფსიქოლოგიური სიპარტალია და დამაჯერებლობით გადმოემართს მათი ინტიმური სამყარო განცდებითა და ინტერესებით, აზრებითა და ენებებით, ეს იმიტომ, რომ ავტორს თავისი შემოქმედების პირველ ნაბიჯებიდანვე უფლება ჰქონდა ეთქვა: „მშვენი ქალის ნამდვილი აღმომწერი პოეტეაი“.

შ. დადიანის მიერ შექმნილ ქალთა ხასიათებშიც ორ კონტრასტულ გჯგუფს ვხედავთ: ერთი მხარეა მღალა ქოლები „მანდილოსნები“, გაბატონებულ კლასთა წარმომადგენლებისათვის დამახასიათებელი წინაპირი მანკიერებით, გეტრიზმით, ფესვატობით, ისეთებით, როგორცაა ენაჲ ჩიტენია, და ფოფოლია („გუშინდელი“), მეტი („შენი ტირიმე“), უტანდარი („გიორგი რესი“). მეც, დარბიქე („კაქალ გულში“), ფატი და პარასკევა („ნაპერწყლიდან“), და, მეორე მხრე, მშრომელი ხალხის ფენებიდან გამოსული ქართველი ქალები, რომლებიც ცხოვრდენ მღალად და სრულქმნილი არიან თავიანთი შორალური სისპეტაკით, სულის სიმტკიცითა და სამშობლოსადმი თავდადებით — გულსუნდა („ვარაში“), სიღუ ხეცია („გვეგვიკორი“), ფესვიქე და ლილისი („ნაპერწყლიდან“) ლაქილი („თეთრულა“).

ჩვენს ლამაშტერგიაში შ. დადიანმა ერთ-ერთმა პირველმა სკადა გმირი ქართველი ქალების ხასიათების ჩამოძერწვა. ამ მხრეც საყურადღე-

ბთა უკვე 1912 — 1914 წლებში შექმნილი სახეები ოლა („შენი ტირიმე“) და აგრაფინა („გუშინდელი“). ქალთა ეს სახეები გამოირჩევიან ახალი თვისებებით: უანსალი კრიტიკიკით, საზოგადოებრივი დაინტერესებით, სინათლისაში სწრაფებით. ამ ხასიათების განვითარებას წარმოადგენს ისეთი გმირული ხასიათები, როგორცაა სიღუ („გვეგვიკორი“), ებუ („ნაპერწყლიდან“), მარა („კაქალ გულში“) და სხვება. მეთხველს სამუდამოდ რჩება მესხიერებაში ნაწილის დეემამოსილება, ლაქილის სიმამაცე, თამარის სიღალღე.

ქალთა ამ შამამეკდაც სახეთა წრე ახალმა რომანმა კიდევ უფრო განავარცა. დიდი ოსტატობითაა გამოქმნიდაცებული გვირგვინთანა ოჯახის ბურჯი ნექტარინა, მისი და — ბარონესა მინა დორა, ამ უკანასკნელის ქალიშვილი — დავმარა, შვილობილი მარინა რაბინინა, კესარი გვირგვინიანი, თელისქვემი, ძილხანი, მათ გავლენიშვილი, ენოლა ატატო და სხვანი. მთა უპირისპირდებათ გლეხის ქალები — ჩელა, ფნთი, რესენდია, დესი.

ნექტარინა, თავისი კლასის, ღვიძლი შვილა, ხრწნადი თავადანაუტრობის ტიპური თვისებებით დატვირთულ, კონცენტრირებულ ხასიათს წარმოადგენს. ამ აღმომწეში გახრწნილმა მღვე მისული პირობიში ფხიზელ პატივცემის უთავსება, პედონისტური ღრღღა — მეურნეობის თაფარიგანად ზელმღვანელობის უნარს ცინიში, ამპარტავნობა, პატეზმოყვარეობა გარეგნული ღირსებითაა ევალირებულა. ამ მტკიცე ნებისყოფის ქალში მტკიცებური კლასობრივი ინსტიტუტი მუფობუნ. გვირგვინთანა ოჯახში დამკვიდრებულა სქესობრივი აღუარაშვებლობისა და ზნეობრივი ანარქიის ჩვენებით ავტორმა ბოლომდე გააშინელა არისტოკრატის ამორალურობა, მისი მრეში ბუნება.

ნექტარინა მეღვარი ხასიათის აღმომწეა. იგი გამოკიდული სარდალივით მიეძღვება გვირგვინთანა ოჯახს და ისტორიული პარტეტიკობისაგან მის დაცვასაც კი ლაქობს. უფორესად ზელმოკერილი, ანგარბიანი, მაგრამ შორსმჭერტეული ნექტარინა ცვილობს თავისი შვილობილი გვირგვინთანა მემკვიდრეს — ტიანს შიპოზოვს, რათა ოჯახის მართვის სიღალღე თვითონვე შეინარჩუნოს. როცა ტიან მას იმედს გუერტებს და ოვეოლუციური მოღვაწეობას მიუცემი, ნექტარინა თავისი გათფერა შორაქვის რჩევით შვილობილს ამ უკანასკნელის სურვილის წინააღმდეგ ხანში შესულ ვაქარს, ლეგარსი კვიზინიას მიითხოვებს. ამ შემთხვევაშიც ნექტარინა პირადი სარგებლიანობის თელსაზრისით მოქმედებს. მწერალმა ძნეწად, მაგრამ ღრმად გვიჩვენა ნექტარინის ცევი, ანგარბიანი ბუნება. მშავკარი ქალის მიმზიდველსა და ქველმოქმედ საფარქვემ დაუნდობელი ეგოისტი მოქმედებს. შორილსა და

ეპატრონი თორისქვაშინაღში მისი დამოკიდებულება ამისა შესანიშნავი ილუსტრაციაა.

ნექტარიანის გვირგვლიანათა მათობათის იდეა აკვიატებია და მოსვენებას არ აძლევს. ამ დეტალით მწერალმა მის საზოგადოებრივ ეთიარებაში ორიენტირების უნარობაზე მიგვანიშნა. ცხოვრების პერსპექტივებში ასეთი გაურკვევლობა მარტო ნექტარიანის კი არა, მთელი მისი განწირული კლასის დამახასიათებელი თვისებაა. შკოთბეულს ღმობილა ჰგვრის ნექტარიანას ანაქრონისტული იდეალები: პროლეტარული რევოლუციების ეპოქაში და შეიარაღებული საყოველთაო-სახალხო აჯანყების წინაღობით მიორატზე ფუნქსია. მეტად სიმბოლურიც ამ ქალის ცხოვრების გზაც. იგი ისეთივე თავდადებარობით, რომლითაც უკვე დიდი ხანია უფსკრულისაკენ მიეჭანებოდა მისი მშობელი ფეოდალური კლასი.

შ. ღაღინის მიერ მანამდე დახატულ არისტოკრატიულ წოდების ქალთაგან განსხვავებით ნექტარიანაში ახალი ელემენტაცია: ბედთან შმივი ჭიდობის, სიყვარულისა და ბედნიერებისაკენ ძალღმის სწრაფების დამატებული სურვილი. ავი თქვამთ თავის მოურავს საფარლად გაიხდის და თითქმის აშკარადაც ცხოვრობს მისთან („შე უპიშაკაკოდ ცხოვრება არ შემიძლია“), მაგრამ გუტარი ნექტარიანასთვის მარტო ხედი არღია; ნექტარიანის გადაწყვეტალი აქვს გუტარის ცხედართან საქვერთვი კობი დიდიღას ე. ი. საჯაროდაც აღიაროს თავისი დამოკიდებულება მასთან. ეს კი პირდაპირი გამოწვევაა მივლი თავდაზნაურული კლასისა, აშკარა დაგმობაა იმდროინდელი მორალისა. შ. ღაღინაში შესანიშნავად გამოკვეთა ეს უღირსება რთული და კოლორეტული ხასიათი, ეს სახე ავტორის მიერ სინამდვილის ღრმა კოდნისა და მწერლის მაღალი ოსტატობის უცოლო საბუთია.

ნექტარიანას სოციალური წარმომადგენლობის ერთგვარ დანამატად გვევლინება მისი და ხართონესა მინაღორა, ეს გავეროიფებული ქართვენი ბანაღანი, რომელსაც არისტოკრატიულში წოდებამ და სმოლნის ინსტიტუტმა პეტერბურგის სალონების კარი გაუღო. მინაღორას საამედო კვეშირი გაუბაშს სატატო ქალაქის გაუღუნთან წრებთან და ყოელისშემძლე პერსონადაც ქვეუღა. მაღალ წრეს ბევრა რამ უსწავლებია მისთვის; თუ მოთმინებდაც გამოსული ნექტარიანა ისტრებილად მოითხოვს, რათა მისი ყოფილი ნაყმევი „გაკოილი აქ მომიყვანონ, ჩემი ფედლის წინ გავაბახებინებ, შემდეგ კი იმღან როზეს დეარტემეინებ, სელს ძლიეს ითქვამდეს“, ბარონესა უდღელსი აღუღვებს მომენტულს კი ფლოსი თავს და მშინავს, როცა ერთადერთ ქალიშვილს მოსტაყებენ, წონასწორობას არ დაკარგავს. მაგრამ ავტორმა გარკვევით ვეგარძნობინა, რომ გლეხთათვის ორიენტი ორი ბოლოა ერთი ჯიხისა, რომელსაც მათ ზურგზე ბავაბუგი გააქვს.

ნექტარიანას ხასიათი სიუჟეტის უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი ძალაა. ეს პერსონაჟი მოქმედების წარმართველი სახეა. მისი მოქმედება ავტორმა ქალთა ხასიათებიდან ყველაზე უმნიშვნელო პერსონაჟი წამოსწია; ქართველი გლეხი გოგონა ჩელა და კეთილშობილი რესი ქალიშვილი მარინა რიბინინა. ეს ორი ხასიათი ისე მშვენიერად ახვეწულ სიუჟეტში, რომ ნაწარმოების ორ ყველაზე მეტყველსა და ფერადოვანს თბრობის ძაფს ქმნის.

ქართველი ხალხის ჩაგრული ფეხებიდან გამოსული გულბრყვილო, პატროსანი ქალის გადაქცევა გათვითცნობიერებულ, შევნიხებულ მებრძოლად და თავდადებულ რევოლუციონერად ერთხელ უკვე იყო შ. ღაღინის მიერ დიდი სიპართლით ნახვენი (გავიხსენოთ ცაბე „ნაპერწყლიდან“). ამაყრად მწერალმა ეს რთული ფსიქოლოგიური პროცესი კიდევ უფრო მეტი სისრულით აგვისახა. ჩელას სახით მან შექმნა იმდენად განზოგადებული, რეალისტური და მთამბეჭდავი სახე ხალხის კეთილდღეობისათვის მებრძოლი ქართველი ქალისა, რომ, მიუხედავად მისი სიუჟეტური მეორებახარისხოვნობისა, იგი რომანის ერთერთ ყველაზე მკაფიო, ცოცხალ და დამამახორცებულ სახედ იქცა. ჩელას სიკოვრების გზა ათასების გზაა. იგი პირველი მტრქალბია იმ გუნდ ქალთაგან, ვინც მამაკაცებთან ერთად შეუღრკვლად ბრძოლა რევოლუციის ბარკადებზე. რომანში ეს განზოგადებული სახე რევოლუციური საქმისადმი პირველი ზარების მომენტშია მხოლოდ ნახვენი, მაგრამ შკოთბეული უკვე გრწნობს, საათ განეთიარღება იგი.

ქართველი გლეხობის რევოლუციამდელი ყოფის ჩინებელი ცოდნითა აღჭერილი ღარიბი გლეხის უთუთიას ქვერვის ოჯახი. მისი ორი შვილი კი — ჩელა და მიქე — ავტორმა პირდაპირ ცოცხლად დაგვიყენა თვალწინ. ავტორი უბრალო ყოფიაცხოვრებით დეტალით, გვეცნობს ჩელასა და მიქეს. იმ შეოცებულ სურვილმა, რომლითაც გლეხის ღარიბი გოგონა სანატრელი უელსამბის ყიღვას გაერბის, რათა ოჯახი ზედმეტ ხარჯში არ ჩაყენოს, უკვე ბევრი რამ ჩანს. ავტორმა ორიოდე შტრიხით ვახსნა ამ გულკეთოლი, გამრჯე და ურთიანთგამტანი ადამიანების სახე. „ნუ გეშინია, გოგო, ძალიან მალე უკვლა თანასწორი ვიქნებით“ — ამბნეებს მიქე დას. „ამ სიტყვებზე შეწერილმან ბენოიამ თვალი ჩიუტრა მიქეს დღვას: — ახალი თაობის ქაცია შენი მიქე? პოდა, რა არის აქ ცედი? — თითქოს ჩემად მაგრამ მტკიელ ჩაიღამარაკა ჩელამ“. ჩელას ეს ჩემი, მაგრამ მტკიელ გამოხარება, ისევე როგორც მისი მტკიე რწმენა, რომ „მალე უკვლა თანასწორი ვიქნებით“, მათში ახალ ადამიანებს აქელაყებს.

ჩელა ნექტარიანას ანტიბოღია არა მარტო თავისი კლასობრივი კუთვნილებით, არამედ საზოგადოებრივი იდეალებით, მოქალაქეობრივი ღირ-

სებებით, ადამიანური თვისებებით. სწორედ იგი უპირისპირდება წარმავალი კლასის უკანასკნელ ნაწიერს. ჩელა ხალხის მომავალია, ქართველი ქალის ზეადინდელი დღის სახეება.

სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებში აქტიურად ჩაბმული გომწახისტიის ტიპი გვირგვინოვანისა და ადგილობრივი გლეხობის თავდაცვის წაბიძგებით ჩელა ერთობის საქმის თავგამოდებული მუშაი ზღვა და გლეხი ქალების დამრბაზმელად და მეთურად გვევლინება. ამ სადა, ბუნებრივ ხასიათში — აზოფერია სქემატური და პლასტიკური. სწორედ ამ რთული ფსიქოლოგიური ფერისკვანძების დამაჯერებლად ზეგნებაშია ავტორის მიღწევა.

ღივი მხატვრული ოსტატობითაა გამოძარწილი კეთილშობილი ბუნების, ძლიერი ინტელექტისა და მაღალი ადამიანური თვისებებით შემკული ჩრსი ადამიანის მარინა ჩაბინინას სახე. ქართულ საბჭოთა მწერლობაში ცოტა რაღი მოიხივება მოძმე რუსი ხალხის წარმომადგენელთა სიყვარულით გამოძარწილი პორტრეტები, ამ ტრადიციის შექმნა-დამკვიდრებაში შ. დლიძისაც მიუღწევს მნიშვნელოვანი დამსახურება. მის მიერ საოცარი შთაბეჭდილობით ჩამოქნილი სახეები — ქეზში ჩრსისა და მარინა ჩაბინინასი რუს-ქართველთა მეგობრობის შედეგია.

დღეს არაიშვიათია შემთხვევა, როცა ხალხთა მეგობრობის საჩვენებლად ზოგიერთი მწერალი რუს ქალს ქართველ მამაკაცს მიითხოვებს, ან რუს მამაკაცს ქართველ ქალს შეართოევიანებს. ჩაბინინასაც სათრა გულისა და შესანიშნავი თვალგანაღობის ქართველი ვაჟკაცი ბევი გვირგვინაში შეუყვარდება და მას ცოლად მიითხოვდება. მაგრამ ავტორს ამ შემთხვევაში შიშველი ტენდენცია როღი ამოძრავებს. მან ისეთი სიღრმით ავგოწრა მარინას დამოუკიდებელი, მტკიცე, კეთილშობილური ხასიათი, ისე დაგვარწმენა ბევისადმი მის დიდსა და გულწრფელ გრძობაში, ისეთი დამაჯერებლობით გვიჩვენა საქართველოს წარმატებულ ბუნებით მოზობილელი, მის კეთილშობილ ხალხში შეყვარებული ადამიანი, აღტაცებული ქართველთა გვირგვინი ისტორიით, დიდი კულტურით, და, ამასთან, ისეთი დამაჯერებელი ფსიქოლოგიური მოტივაციით შეამზავა მარინა — ბევის შეუღლება, რომ ეს შემთხვევა ნამდვილ რეალურ ფაქტად აღიქმება და ბუნებრივად გამოძინარეობს სიტუაციიდანაც და ხასიათების მიდრეკილებებიდანაც.

როცა შეურაცხყოფილი და მოთმინებიდან გამოსული ბევი თავისდაუნებურად სიცოცხლეს გამოსასვლელს შევარბმელ ვოლკოს, სწორედ მისინ გამოძევადდება მარინას ვაჟკაცი სულა და კეთილშობილური ბუნება. იგი იმ მაღალ თვისებებს გამოიჩინებს, რომლებითაც მისმა შესანიშნავმა წინარბებმა, რუსი დეკარისტების გიმრბა ცოლებმა, საუკუნო ხსენება დამიკვიდრეს. მარინა კატორღაში მიხვევბა თავის ქმარს. მარინა

ჩაბინინა რუსი ხალხის შესანიშნავი თვისებებს მატარებელი ადამიანი და მდიდარი ინდივიდუალობის მქონე, ხასიათი. იგი იმდენად პლასტიკური, უშეღალი, შთაბეჭდილი პერსონაჟია, რომ სამედლოდ ამბასოვრდება მეთონველი.

მარინა ჩაბინინას სახის სიმკვეთრისათვის ავტორმა შექმრდილის მეოღი გამოიყენა და მას გვერდით ამოუყენა არისტოკრატიული წრეების განეზივრებული ახალგაზრდობის ტიპური წარმომადგენელი დავმარა. ჩაბინინაც ხომ მაღალი წოდების წარმომადგენელია, მაგრამ მან შეძლო ამ პარაზიტულ წოდებაზე ამაღლება. დავმარა კი ფეშახეტი და ეგზალტირებული ასელია, იგი ამ წრის ლეიძი შეიღია, რომელიც ორმხრივ დიალტსა და თვალთმაქცობაზე აგებბა ბერევაზიულ ოჯახს.

რომანში ნაჩვენებია ქალთა რამდენიმე ტიპიც. რამხედავად მათი უკანა პლანზე დგომისა, ისინი რეალურად არიან გამოკვეთილნი. ასეთია ნექტარინას ნახევი და (შზითვად გამოტანებული ბუმი) ძილბანი. ეს დიალბული ადამიანი ოჯახის ქონების ფხიზელ გეშავად ქეეულა და ძალღერით ერთგულებით ემსახურება გვირგვინთანა ავლადიდებს. საჩეტრად კი ისა აქვს მიღებული, რომ ნექტარინა თავის საიდუმლოებებს ანღობს და ბილწ ზრახებებს უზიარებს. ეს ბატონყმობის საეუნეებიდან ვადმოყოლილი არსება არა მარტო ვარდასული სოციალური სისტემის საშინელების მსხვერპლია, არამედ ბუნელების სამყაროს ცოცხალი რელიკიაიც.

ესსალატატორული სისტემის გამბრწუნებმა ზეგავლენამ გლეხობის ნაწილშიც შეიტანა ეზნეობის სენი და არა ერთი ადამიანი დააქანა ვარჯინილების ფერდობზე. ასეთია შორევის საყვარლად ქეეული ლამბი და ახალგაზრდა კერბი დესი ხებუა. ეს გამარჯ, მაგრამ თავისუფალი ყოფაქეევის ქალი უფრა მართთან საყვარელ ექებს, რათა რაც შეიძლება მტეტი გამორჩენა ქეონდეს მისგან.

დღის უპირისპირლებიან მშრომელი გლეხობის ისეთი მაღალნეობრავი წარმომადგენლები, როგორიცაა ჩელა, ფანთა, რუსენღია, სწორედ ისინი ასახივრებენ ქართველი ქალების მარალს, სწორედ ისინი გვევლინებიან ქართველი ქალების შესანიშნავი თვისებების მატარებლად. ქეშმარიტი დედობა, მეოჯახეობა, შრომისმოუყარეობა, ქმრებისადმი ვაჟკაციურად მზარში ამოღვობა, პატრიოტულ-მოქალაქეობრივი თვითშეგნება ავტორმა სწორედ გლეხის ქალებში დაინახა.

მაგრამ რომანში არის ისეთი შემთხვევაც, როცა ავტორს ვერ დავითანსმებით ხასიათის განვითარების მიმართულებაში. ასეთი საღივო ხასიათი, რომელიც ვაკელებით უფრა მოიგებდა და უფრა მართალი იქნებოდა, სხვაგვარად რომ გასწრლიყო, გვირგვინთანა ერთოფერთი დღს — ქესარბას ხასიათი. ქესარბას ახალგაზრდობაში გლეხკაცი შეყვარებია და მაღ

ზისგან შეიღო შესენადა. შერკალმა კარვად გვიჩვენა ამ ამიყ ბიჭუნას უცარება ბუნება, ათვალისწინებით დამოკიდებულება თავადანანერობისადმი. „მე კია ვარ“ (კია — მისი გერია), აცხადებს იგი და კი არ უთავილება გლახური წარმოშობა, პირიქით, თითქმის თავიე მოაქვს ამით.

გინ ჩაუნერგა ასეთი აზრი ამ ურმას? განა უფრო ბუნებრივი არ იქნებოდა, რომ ამის ნამყოზებელი, უპირველეს ყოვლისა, დედამისი უფილიყო, რომელიც, წოდებრივი ტრადიციებისა და კლასობრივი ჯგუხირის მიუხედავად, გლახს შეუძლულა და ეს მიწველი სქესობრივი ინსტიქტის კარნახით კი არ მოიმოქმედა, არამედ წმინდა ყველა პილდების გადასახევი სიყვარულის ძალით? აზროვნა, რომ ევსარბია, იჯასბის წყვრების განდგომის მიუხედავად, ჯიბრად ღვას თავისივე პოზიციებზე და ნახი დედობრივი სიყვარულით ზრდის უჯანრო შეიღს. მაგრამ როცა ატროი ყოვლად დასაბუთებლად მის უზრუნხა და ავადმყოფურ ერთობზე ღლახარობს, იგი აქარწყლებს ყოველფე იმას, რაც ევსარბას (შეიძლება ატროის განზრახვის მიუხედავად) ზვენს თვალში ამაღლებს. ამ შემთხვევაში უფრო მტრია საფუძველი, რათა ევსარბისაც ის ამევი ჰროტესტანტიზმი, თავადანანერობის ის თამამი უარყოფა ახასაათებდეს, რაც მის შეიღში შეინსნება და რაც მის უფროს ძმას, დემოკრატსა და პემანისტ ვამებს, ახასიათებს. მაგრამ როცა ყოველფე ამის მავიერ ერთ-ერთი პერსონაჟის ნრუყვით ატროი ასე ახასიათებს ევსარბას: „გიმოხიზნებელი მიმდევარია თავის სქესობრივი მოთხოვნილებებისა... ხოლო სტეკი კი ყველფერი მიტმასნებელი აქვს მის ბუნებას — შეიღს სიყვარულიც და ცხოვრების სხვა პრაქტიკული საკთხეზილი“ იგი ანგრეებს იმას, რაც, პირიქით, სრედ უფრო უნდა გაეძლიერებინა.

დიდი პოეტრობით, ღარიბშით და გელის სითხით აქვს დახატული ატროის თოლისქემის ჰორტრეტი. თოლისქემის ბედი ნახევრად აღეგორიული განსახიერებაა კაპიტალისტური ურთიერთობის დედუკარი შემოტრისა და თავისი ვაწყოფელი დიქტატის ქვეშ ყველას და ყოველფეს მოქცევისა. როცა წმინდა, ნახი, კეთილშობილი და გამოუცდილი თოლისქემა ვიციერა და გაქნილი ვაქრას ხელში აღმოჩნდება, ჩვენ ნათლად ვგრძობთ კაპიტლის ძალას უცდლმართ საზოგადოებრივ სისტემაში, სადაც აღამიანები ნივთებმდე არიან ჩამოქვეითებულნი.

მაშკაეტრი ხასიათები რომანიშ გაყოლებით უფრო მრავალრიცხოვანია. ასეთი ვსაოცარი სიშრავლე, მათი ესოდენ დიდი კლასობრივი, იდეური, ფსიქოლოგიური, გარეგნული, ზეგობრივი, ასაკობრივი განსხვავებულება ატროის მიერ ცხოვრებისეული მასალის დიდ ცოდნაზე, აღამიანთა არსებაში ღრმად ჩაყვდენის უნარზე და ტიპიური მხატვრული ხასიათების ცოცხლად გამოკვეთის შესანიშნავ თვისებებზე მეტყველებენ.

რომანი მანა ჯგერენიაისთან უცლობით იწყება. მითხველს ჰგონია, რომ მანა ნაწარმოების მთავარ გმირად იქცევა, მაგრამ მხატვრის განეთარებასთან ერთად ეს ხსენებულებები იხვეს და პირველ პლანზე გადმოდიან ვამების, გეტატის, ბეგის, თაღას, მიქვის, ტიას, ვოლკოვის სახეები, გმირების გაეცნობის ასეთი ჯგუხის ერთი ხერხი, როცა ერთი მეორესი მოყოლებს, შ. დღაიანს აბრეკ არაერთგზის გამოუყენებია.

ვამების სახეს რომანში დიდი იდეურ-თემატური დატვირთვა აქისრია. ამ პროგრესულ-რევოლუციური მისწრავლებების მქონე აღამიანის თვალით ახალი სინამდვილის შეფასება ატროი იმისათვისა მნიშარბებს, რომ ნათელის შეეცდული ისტორიული ვითარება და ვეანიშნის მოახლოებული რევოლუციის სიმპტომები. ეს თავისებური მხატვრული ხერხია. აი, რა განწყობა ეფულება ვამებს მეშათა მიტინგზე: „თითქმის ჯერ უნახავ ქვეყანაში შევიდაო. ესენი უყვე დარაზმულან და სწორედ, რომ ამბობებისათვის ემზადებინან?“. როგორ გაზრდილა ჩვენი ხალხი — უყერი ვამებს — როგორ წამოტორილა საბრძოლველად“.

„ეერობულად განსწავლულმა“, მიშვიდველ გატყვნობის, ცინცხალი ნიქისა და კეთილშობილებით აღსავსე ვამებმა 20 წელი კატორღაში გაატარა და მხოლოდ 90-იანი წლების მიწერეულს დაბრუნდა სამშობლოში, როგორც ღირსება ახალი და მამულჩამორთმეული აღამიანი.

მაგრამ „ტანჯვის ვერ მოეტეხია იგი“. „თავის ღროზე ნიკო ნიკოლაძის და აკაკი წერეთლის ეს ნაამხანაგარი“ ახლოა გლახობასთან და ყოველწირად ცდილობს გათვითცნობიერების გზაზე დაეყენოს იგი. ვამები ერთ-ერთ უღარიბეს გლახთან ცხოვრობს და საერთო შრომით ირჩენს თავს. მაგრამ ამ პემანისტ აღამიანში მთავარი გლახთა კლასობრივი თვითშეგნების ამაღლებიასევე სწრაფევა. იგი ასე მიმართავს „ათასწიობის თასმებით შებოქლ გლახებს — ერთ ღროს თქვენც ივამებთ თავისუფლებას, ერთ ღროს თქვენც გადაგიდებთ მშიე უფლს და ეს ღრო არც ისე შირსაა. ერთი პირი გინდათ მხოლოდ, ერთი პირი!“ სწორედ ვამებმა დაანთო ფარნაში ის პირველი ნაპერწყალი, რომელიც მერე ტიამ გააღვივა და რომელმაც თვითნებური ტერორის მიმდევარი „პბრავი“ ფარნა შეგებულ რევოლუციონერად აქცია. „აღესასქულდა კი არ უნდა გამოქმდებდეთ, ერთად უნდა შეეუტოთ დამყაყებულ რევიმს!“ — ასწავლის ვამები ფარნას.

მაგრამ ამასთან ერთად ვამებში რალაც პროექტომიანიც შეინიშნება. იგი ხან სოკოების წარმოების მოწყობას ღამობს, ხან ინკუბატორის თობასზე თათობის აპირებს. თუმცა ტიამ მღალ შეფასებას აძლევს მას — „იგი არ ჰგავს ჩვენს მოღობერალო ქართველ ინტელაგენტებ“.

სო", მაგრამ ეს შემცდარი აზრია; ვაშები მხოლოდ თანამგრძობელია და მეტი არაფერი. თავდაზნაურულმა უნიითობამ შეპოხა ვაშების პოტენცია.

ვაშები დღეს მხოლოდ და მხოლოდ გამოფიტული ინტელიგენცია. ავტორი გვაგანძობინებს, რომ სახალხო ბედნიერების მოპოვება-დაპყობვა რამე შეუძლიათ არა ვაშებისთანა დადამიანებს, არამედ ისეთ მებრძოლებს, როგორცაა თადა, მიჭე, ტაია. „ყოველისავე რწმენა დაეარაგე... არ მინდა სხვებს გადაეადო ჩემი სკეპსისი. იმეშაონ, აყეთონ, შეადგინონ პროგრამები, ვინ იცის, შეიძლება აქედან რამეც გამოვიდეს... დავებმარები კიდევ ერთად შემშილია, მხოლოდ ეს გული გამოვსრულებულია“. ავტორი ხედავს ვაშების უნარობას და არ ინდობს მას. ესაა განაჩენი ძველი ინტელიგენციისადმი: „რას გამოვლოდნენ ჩემგან, მე თვით რას გამოველოდი და რა გამოვიდი“. როგორ გვეგონებას ამ უხერხემლო ინტელიგენტის ეს სიტყვები სოსიყო გრანბატონის თვითმხილვას (სწენი ვიკრითე).

შ. დადიანს ხედავს, რომ ახალი სინამდვილის პირობებში ისტორიის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენენ მუშათა კლასისა და გლეხობის ფართო მასები და არა ის ინტელიგენცია, რომელთანაც ვაშების „გონების შეუდე“ მიხაილოვსკი მთელ თავის იმედებს აყვებოდა.

ვაშების ძმები — ბევი და ბარამი თავდაზნაურობის ერთი ნაწილის ტაბიურ წარმომადგენლებად გვევლინებიან და მეტად კოლორიტულ სიტყვებს წარმოადგენენ. ბარამი ის მოლანბერალო თავადია, რომელიც გლეხთა „ზომიერა“ ექსპლუატაციის მომხრეა და კლასობრივი ზავის იღვევის ქადაგებს. იგი შორეულად ენათესავება, ერთი მხრივ, ილია ქვეჯავახის არჩილს (თემცა მისნაირი, მონანიე აზნაური არაა) და, მეორე მხრივ, ხალხისან თავადიშვილებს. ბარამი თითქოს გულწრფელად ცდილობს გლეხებისადმი დაშმარების გაწვევას, მაგრამ ეს გულუბრყვილო და გონებაშეზღუდული ადამიანი სრულად ვერ ერკვევა თანამედროვე სოციალურ სიტუაციას.

გონების სიმამელით, ცხოვრების ადლოთი და საზოგადოებრივ განვითარების პერსპექტივებში გარკვეულობით არც მისი უმცროსი ძმა — ბევი გამოირჩევა. იგი უფრო შინაგანი სიუმილით, შესანიშნავი გარეგნობით და რაოდენ კეთილშობილებით მოხიბლავს მართა რაბინინას გულს. თემცა ბევი თავდაზნაურობის ტაბიური წარმომადგენელია, მაგრამ იგი არაა ისეთი ამოთაღური ბედოვლათი, უსაქმო დებოშირი და დროსტარებას გადაყოლილი ჰედონიკი, როგორც მტო გავლენიშვილი ან სხვა იმპროვიზებული „ოქროს ახალგაზრდები“.

მართა არა ცდება, როცა მასში სასარგებლო პოტენციალს ხედავს. ბევიში დიდი პატრიოტული გრანობებიც ღვივიან. ფინალში იგი ჰკლავს დაუმყრობელური შოვინიზმით გაყენითილ რეაქციონერ ვოლოკს. ის გაერბობება, რომ ბევიმ ერო-

ნული თავმოყვარეობის შელახვას პირადად ბედნიერების დათმობა აპკობინა და ლამაზ მერლესთან ნებნიერობა სატესალოუკე გვეუფლავს. მის დიდ ადამიანურ ღირსებაზე გვეტყულებს მყოფრედ ამბობავს ამაღლა იგი კიდევ უფრო მართა რაბინინას თვალში.

თუ ავტორმა თვამინანს ხასიათი რუს-ქართველთა მართი შეგობობის სიმბოლოდ აქია, ბევის გასამართლება უხეში რესნიფიკატორული პოლიტიკის კრიტიკისა და ნაციონალური დისკრიმინაციის მიიღებისათვის გამოყენა. თვით-მყრობელური „მართლშაჯულების“ ბნელი სულის ჩვენებით მან დიდი შთამბეჭდაობით აღადგინა ის ტაბიური სურათი, როცა ეროვნული და კლასობრივი ჩავერის ორმაგ მარწუხებში მოწყვდეულ ქართველ ხალხს ორთავიანი არწივი გულსა კორტნიდა.

რომანში მამაკათაგან — ვაშების შემდეგ — ყველაზე უფრო კრცულად ნეტკარინას მორაგი გეტრება დახასიათებელი. ავტორმა მისი ხასიათი უადრესად მართალი, შთამბეჭდავი და ცოცხალი ხასიათი შექმნა. იგი ისეთი ოსტატობითაა ჩამოქნილი, რომ ზორცემსხმულით წარმოვიდგებათ თვალწინ. გამჭრიახი, გაიჭვერა, გაქნილი და ანგარებიათ გეტრტი ღვისი რისხვად გვლანება გლეხობას. ამ დაუნდოველ მორაგს, რომელსაც არაფერი წმინდა ან გაანია, არანაკლები წილი უძვეს გლეხობის ყველფასა და ჩავერაში. კიდრე შემამულებებს, ვისაც იგი ასეთი საჩვენებელი მორჩილებით ემსახურება, რათა უზრუნველყოფილი ცხოვრებისათვის ქონება დაიგროვოს.

შ. დადიანმა საოკარი ბუნებრიობით განავითარა ეს ხასიათი. გეტრატის სიყვდილი ისეთი ბუნებრიობით გამომდინარეობს შექმნილი სიტუაციიდან, რომ საუნებით რიალტერ ამაღლ აღიქმევა. შესაძლოა ავტორს სრულიადაც არ უნდოდასე ნაადრევად გეტრატის მოყლა, მაგრამ ხასიათი და მდგომარეობებმა თავისი გაიტანეს. აი, სწორედ ამას ჰქვია მისი მქმედების ძალდაუტანებელი, ბუნებრივი განვითარება.

შ. დადიანის ამ ახალი რომანის ერთი უმთავრესი ღირსება ისაა, რომ ნაწარმოებში დიდი ყურადღება ეთმობა ხალხსა და მის მოწინავე წარმომადგენლებს. ავტორმა გააზრებული მხატვრული სახეებით გვაჩვენა ისტორიის შთავით მამოძრავებელი ძალა, სწორად დაგვისურათა მძაფრი კლასობრივი ანტაგონიზმი და ძალთა ის განაწილება, რომელიც რევოლუციის წინა ხსენებში არსებობდა.

რომანში არა ერთხელ არის აღნიშნული, რომ ქართველ გლეხთა რველიციური მოძრაობა ღვიდება პროლეტარიატის უშეალო ხელმძღვანელობით და მისივე დამარაშველ-მარგანიზებელი ზეჯავლენის წყალობით. რომ მოძრაობის ტალღები მოდიან ამიერკავკასიისა და საქართველოს სამარწველო ცენტრებიდან, თბილისიდან, ბაქოიდან, ბათუმიდან. რომანში არა ერთხელაა ნა-

სენები პროლეტარიატის ბელადებისა და ქართულ რევოლუციონერთა სახლებში.

მეგრამ რომანში შემათა კლასის წარმომადგენლები მხოლოდ გაცვირთ, სიღვებერად არიან ნაწვენები (მავალითად, რკინიგზული ასლან ხუცია და ნასაღათარი პეტრე ბატჩიკო, რომლებიც ალიღვებთან ერთად მუშაობენ). ეს იმით ახსნებენ, რომ რომანის სამოქმედო აჩუხე იმ პერიოდში შემათა კლასი არ იყო (სწორედ ამაზე წუხან სლავსკი და გოლბენკო) და მომართობის მთავარ ძალად რევოლუციურად განწყობილი მშრომელ გლეხთა მასა გვევლინებოდა.

შ. დადიანმა შექმნა 1905 წლის რევოლუციის მოახლოებით წამოქორჩილ გლეხთა ტიპური სახეები. ამათან განსაკუთრებით მკვეთრადანაწვენები ახალთაობის გათვითყნობიერებული წარმომადგენლები თაღი, მიკე და ტიოი.

თაღში თაღიდანვე იგრძნობა გლეხთა მასების ხელმძღვანელის ნიშნები. ამიტომაც მიიწინია იგი ყველას მომავალი ბრძოლების მეთაურად. ფიცხი, უმისარი და ხალხის მომავალი დაჯერებულ თაღი, მგზნებარე პროპაგანდისტია. მას თავისი ახალგაზრდობის მიუხედავად, უკვე მოუწრია ხალხში დიდი ავტორიტეტისა და პატრიუსტების დამსახურება. „უნდა ღრმად შევიგნოთ ჩვენი უფლება და ავღვავოთ მის დასაცავად, — ამბობს თაღი, — შე თაღი მიქეს ვადაღებულნი ამ საქმისათვის და ვიბრძობებ არსებულ წესწყობილების წინააღმდეგ“. რომანის ბოლოს ვიკვებთ, რომ თაღი ბერთემულთა მებრძოლ რანს ხელმძღვანელობს.

თაღის გვერდში უღვას „ახალთაობის კაცო“ მიკე. იგი თავის დასთან, ჩელასთან, ერთად გლეხთაში არალღვლურ შემოაბას ეწვევა და ხალხს მომავალი ბრძოლებისათვის რანმავს. მიკეში ისეთივე გაღვავებული კლასობრივი თვითმგვნება და მომავლის რწმენა შეინიშნება, როგორც თაღში. მიკე შეიარაღებული გამოსვლისათვის რანმავს გლეხებს.

ავტორმა გლეხთა მასის დასახსიათებლად რამდენიმე ტიპოური სახე შექმნა. ასეთია ფარნი ბეაღი, მანანა ჯგერენაია, ობიშხია, გუღუია, ლევა კოტია და სხვანი. განსაკუთრებით მკვეთრად ფარნი და ობიშხია გამოიყურებიან. მოხუცი ობიშხია უფრო ფხიზელი კაცია. მას ათასჯერ ვაზომეა და ერთხელ ვადაღარა უყვარს, მეგრამ მებრძოლი ახალგაზრდობის ზეგავლენით ობიშხიაში თანდათან მტკიცდება რწმენა თამაში შეიარაღებულ იჯანყების აუცილებლობისა. ამ რეალისტური სახით ავტორმა გლეხთა მასების იჯანყებისკენ ვადაღარა ვგაჩვენა. გლეხთა რევოლუციურ დღუილს ეხმარება არალღვლური ლიტერატორის კითხვა. შემთხვევით როღია, რომ ვაზეთ „ბრძოლის“ ნომერი თვით ფართილ ობიშხიასაც დაღვრობენებს. ობიშხია იჯანყებისათვის რესეთის

მშრომლებთან შეიღრო კავშირის მოითხოვს ამაში ქართული გლეხობის ტიპური სურვილია გამობატული, „მამინ თვით მეუკავდებოდნოდრომით ხელმოი“.

გუღუიაში მიაგვრელებისადმი ზონი კიღვე უფრო აქარად ველავნებდა. „დავზოვავ გვონა“? კითხულობს იგი და მთელი მისი ოცნებით, გრძნობებითან, საკიცელიდან ამკარად ჩანს, რომ იგი მართლაც არ დაზოვავს ექსპლოატორებს.

შ. დადიანმა მართალი და ღრმავარნიანი მხიტრული სახეებით დაგვანახე, თუ როგორ დაიძაბა ურთიერთობა გლეხთა მასასა და თავიდაზნავრობას შორის. საქმარისია სულ მიკერე სახაბი, რათა უბრალო შევამათებაც კი ხელჩართულ წებში ვადაღიდეს. ავტორმა ცოცხლად დახატა გლეხობისა და თავიდაზნავრობის შეტაკება ლულობრთაობის დროს. ფარნი, კოტიამ და სხვა გლეხებმა „უდით ქვა ასაროიეს მიაგვრელებს“. „ამით ჩვენი ვავზომით ერთიმეორის ძალბი — ამბობს ლევა კოტი — ვავიკვით თუ ვინ რისი მუშმღეა... მოვა დრო დავირანმებით და ასე შემთხვევით კი არა, ვავზომილად და გულდაგულ ისე შევებრეთ, რომ სულ ვიი დედას ვაძახებთ“.

გლეხებში შედარებით უფრო ზორცმუხმღელადანაწვენები ფარნი ბეაღია, რომელიც მთელი სოფლისთვის საძღვლელ გეტრატის სიციხულეს გამოსასლმებს. ნათლად იგრძნობა, რომ კლასობრივი თვითმგვნება, რწმენა ხალხის მომავალში და გამწვავებული სოციალური შერლი მას ისეთსავე აქტიურ მებრძოლად აქევეს, როგორც მისი მუგობარი მანანა ჯგერენაია.

რომანში ნაწვენები რევოლუციურად განწყობილი ინტელიგენციის წარმომადგენელიც. ასეთია ტიოი გვირგილიანი, რომელსაც კავშირი ვაწწყვეტია თავის კლასთან და მთელ თავის მოქალაქობრივ ვაღს რევოლუციურ-დემოკრატული მოღვწეობისადმი ერთგულებაში ხეღავს. ტიოი დიდ პროპაგანდისტულ შემოაბას ეწვევა. მისი ხელმძღვანელობით რანმავენ თაღი და მიკე ბერთემულებს. ტიოის კავშირი აქვს რანმდ კომიტეტთან. იგი აღტაცებით ღამარავას ლენინზე და ჩანს, რომ უწულო კონტაქტშია სტალინის თანამებრძოლებთან. ტიოი მზადაა პირადი ბეღნებრება რევოლუციას შესწიროს. სწორედ ამიტომ იღებს იგი ხელს თოლისქვაზზე, რომელსაც ასეთი სინახითა და თავიდავიუებით უყვარს ტიოი. ეს ხასიათი მარქსიზმის შემათა მომართობთან შერწყმის სიმბოლური მანიყუნებლობა.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ გლეხთა და ახალთაობის წარმომადგენელთა სახეებს შ. დადიანი რაღაც თვისებური ხერხით ხატავს. მართალია, თვითველი ამ პერსონაჟთვანი ავტორის მთერ მკვეთრად ინდივიდუალიზებულთა, მავ

რამ, ამის მიუხედავად, მხატვრული გამოკვეთილობის თვალსაზრისით ისინი შაინც ნაკლებ რელიეფურა მოჩანან, ვიდრე, ვთქვათ, ნეტარინა, ვაჟები ან ვლადიკა. განსაკუთრებით ეს თქმის თადაზე, მიქეზე, ტაიაზე, რომლებიც, მიუხედავად მათი ხასიათობანივთა გარკვეულობისა, სქემატურად გვეჩვენებენ.

თუ ისეთი შესანიშნავი რუსი ადამიანების სახეები, როგორცაა მარინა რიაბინინა, ლევ ბორისოვიჩი სლავსკი, პეტრე ბატინკო, ტრაფიმ გოლუბენკო და სხვანი ავტორის უდიდესი სიყვარულით აქვს შესრულებული, სამაგიეროდ, ინგინერი ვოლკოვი, დიდმკობრებლური შოგინიზმისა და რეაქციულ-შეგრძნული სულის ეს ტიპური მხატვრული, ავტორმა ისეთი მამოხელელი სომართლით წარმოგვიდგინა, რომ მკითხველი მთელი ნაწარმოების მანძილზე ზიზღს ამკლავებს მის მიმართ. თუ რიაბინინა, სლავსკი და სხვანი რუსი ხალხის ჭეშმარიტ შეილებად გვეჩვენებენ და პრაგმატიკულ რუსეთს განსაზღვრებენ, ინგინერი ვოლკოვი, თვითმკობრებლურ-შეგრძნული რუსეთის ღვიძლი შვილია. ამ კონტრასტული სახეებით ავტორმა ორი რუსეთი გვიჩვენა და რამდენადაც შეგვეყვარა პირველი, იმდენად შეგვაძულა მეორე.

სულთ გაბრწილი ცინიკოსი, აშკარაგანი, ვერაჯი და ანგარბიანი ვოლკოვი მხოლოდ სძულვალს თესავს, ყველაზე ვესლს ანთხებს. იგი შურაქმყოფელი ათვალისწინებით დასკვრის ქართულ ხალხს, მის აწყვოს და წარსულს, მის სატყუროვან ველტურას. ვოლკოვი თავისივე სიფისა და შეგრძნულ შეხედულებათა მსხვერპლი ხდება. ქართული ხალხის საჯარო შურაქმყოფლისათვის, დიდმკობრებლურ-შოგინისტური გამომხლავებისათვის ბედი მას სიციცხლეს ვამოხალმებს.

შ. დადიანმა გვიჩვენა, რომ ვოლკოვები მართონი როლი არიან. მათ ზურგს უმაგრებენ თვითმკობრებლურ-პოლიციური რეჟიმის ისეთი ლაქები, როგორცაა გარუსებული გერმანელი შტეინშერკი, პროკურორი ლემლინი, ცარიზმის ძველი მოხელე შევტაოვი და სხვანი. ქართულთმოძულე ბრალმდებელ ლემლინის სიტყვაში მოჩანს არა მარტო ძველი მართლმსაჯულების ნამდვილი სახე, არამედ ერთი დამცირებადის-კრიზისაციის ის სასტემა, რომელსაც თვითმკობრებლური რეჟიმი წარმოადგენდა.

რომანში ავტორი ერთად ეხება რუსი და ქართველი ხალხების ურღვევი შეგობრობისა და სატყუროვანი ურთიერთობის საყიხებსაც. აქ შ. დადიანი ორ აზრს უბრისპირებს ერთიმეორეს: ერთი რეაქციული ბურჟუაზიის, შავრაზმული თავადზნაურობის და ლიბერალური ინტელიგენციის „დამოუცილებელ საქართველოსადმი“ ღტოლვას გამოხატავს და მეორე — ქართული ხალხის შრომელი მსოფლის საყოველთაო

მისწრაფებას. აი, როგორ ახასიფთებს ამ სწავრაზორტო პრობლემას რეალუციური ახალთაობის წარმომადგენელი ზესარიონი:

„თვითმკობრებულთა უნდა დავხმოს; მაგრამ ეს უნდა მოვხდინოთ რუსეთის ხალხთან ერთად... თავადებისა და ბურჟუების მოსაზრება ცალკე საქართველოს დაარსებისა ჩვენს ძალეს აქცემს... ეს მავნებელია საერთო საქმისათვის... ჩვენ რუსეთის ხალხთან ერთად უნდა ვიბრძოდეთ საერთო თავისუფლების მოსაპოვებლად“. მწერალმა გვიჩვენა, რომ ქართველ ხალხის ქვეშარტი შეილება თადა, მიქე, ზესარიონი, ტაია და სხვანი პროლეტარული ინტერნაციონალიზმისა და კლასობრივი სოლიდარობის მოზიციებს იყავენ და ქართველ ხალხს ყველა ხალხის საერთო ბრძოლის წინააღმდეგ სააეროზოდ ამზადებენ.

შ. დადიანი გვიჩვენებს სხვა აზრის მხატვრულსაც. ერთ-ერთი იმდროინდელი ინტელიგენტი თანამემამულეებს „საქართველოს ავტონომისაყენ“ მოურუდებს, რადგან, მის თანაზრახველთა აზრით, „საქართველოსაგან შესანიშნავი გლუზური რესპუბლიკა გამოვა, ოღონდ საჭიროა სოციალ-დემოკრატიკთან თავდადებული ბრძოლა“. არიან ისეთნიც, ვინც რეაქციონერ თავად ჩაჯავიძის მსგავსად შეუისაღწი ბრმა მორჩილებას ქადაგებს. შ. დადიანს რეკოლუციამდელ წარმოებებში არა ერთხელ გავციცხვს ისეთი „კულუნი ქაციის პოლიტიკა“.

ავტორი კარგად ახერხებს გადმოგვეხსნოს იმდროინდელი ეპოქის სული, საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და აზროვნების ნიშნული მხარეები. ეს აქლიერებს რომანის სოციალურ ელერას.

გეზოლოდურად, მაგრამ დიდი საყვარულთ და მხატვრული ტაქტიკით დახატა ავტორმა მოამე რუსი ხალხის შესანიშნავი წარმომადგენლები, ვამოხმან ატორალში ნაყოფი ტროიმ გოლუბენკო, შეშველი. მესხმეილის თეატრის თანამშრომელი და ქეთისის სახაზრო პალატის ჩინოვნიკი ლევ ბორისოვიჩი სლავსკი. ეს ორი ადამიანი აქტიურად ჩაბმულა სოციალდემოკრატიულ მემოზამში, ისინი ზრდიან ახალგაზრდობას, ავრკელებენ პროკლამაციებს და, ამავე დროს, დაუღალავად იღწვიან ხალხის ევლტერული გათვითონობრივებისათვის.

ამათ ვარდა, რომანში არის მთელი რიგი ცხოვლად დახატული სახეებით, რომლებიც სიუჟეტურ მერეზარისხოვნობის მიუხედავად, დიდი სიმართლითა და ბუნებრივობით აღბეჭდილ ტრაპიურ სახეებს წარმოადგენენ. ასეთია, მაგალითად, მევახშე მანძლი. ავტორმა ღრმად ჩაგვახვდა ამ ადამიანის ბინძური სულში. მანძლის უბრისპირდება ხელზე მოვაქრე ბენოია, რომლის სახეც ავტორმა დიდი გულთბილობათა და სიმპათიით გამოქერწა. ბენოიას ეაჭრობა ხალხის გამარცხვა-გატყავების საშეალებად როლი მიაჩნია, პირიქით, იგი შრომელთა მიძვე ხვედრას

შემსუბუქებას ცდილობს. ბენოის ადამიანური თვისებები ამ კეთილისმყოფელი ზეგავლენის შედეგია, რომელიც მასზე იცა რიგინამვილთან თანამშრომლობამ იქონია. ბენოია ხომ რსდმპ კომიტეტის პროკლამაციების გამავრცელებელი და რევოლუციურ მოძრაობაში აქტიურად მამულელი მებრძოლია.

აგტორმა ვაკერით შტრიხებით წინებულად მოახა ვაქარი ლეჟარსი კეზინია, მღვდელი თევდორე სისორდია და ვაიმერა გლუხი ანტო. თვით ისეთი ეპიზოდური პერსონაჟები, როგორცაა ჭეინა ატატო, ბაბო გავლენიშვილი და კონსტანტინე ზეიტია დასრულებულ საბუებამდე მადლებიან. პირველი ხრწნადი თავადმზანაურობის ტიპური წარმომადგენელია, ხოლო მეორე — ქალთა ემანსიპაციის გამომხატველი, უაღრესად საველისხმოა სტუდენტ ზეიტას სატირული სახე. იგი რენეგატული ინტელიგენციის ის ტიპური წარმომადგენელია, რომლის შგავსნიც პირველი რუსული რევოლუციის დამარცხების შემდეგ რეაქციონერებისა და დეკადენტების რიგებს ამრავლებდნენ. ზეიტია ლეჟალურ მარქსისტ კარლო ყაუტსკისა და ურსუე დეკადენტ ალუკოს („გუშინდელი“) პირდაპირი მემკვიდრეა.

ნაწარმოების სიუჟეტური კარგა სადა და საინტერესოა. აგტორი არ ქსოვს რთულ ზღაპრებს. იგი ბუნებრივად მიჰყვება ამბავთა განვითარებას. მისი თხრობა ეპიკური სიღინჯითა და სიღარბით ხომოირჩევა. თხრობა ალგა-ალგ ვაცხოველებულია შესანიშნავი იუმორით და მახვილი ირონიით (მაგ., ზეიტას დახასიათება).

რომანში გვხვდება ტემპარიტი მხატვრობითა და პოეტური აღმაფრენით შესრულებული

პასაჟები. ასეთია, მაგალითად, ბენის გასამართლების სცენა, მიტინგის ვაშლილი აღწერა, რველი ქუთაისის სურათები, ბაბო-ვანის რომანტიკული ეპიზოდი, გუბერნიის შარშლის ინიცენების სცენები და სხვ.

აგტორმა გარდასული ეპოქის მრავალი საყურადღებო დეტალი გადააჩინა დეიწყებას. (ასეთია, მაგალითად, ხიზნების პრობლემა, ან უცხოელ მრეწველთა „ნადირობა“ საქართველოს წილის სიმდიდრეებზე). გზადაგზა აგტორი გვაწვდის საყურადღებო და რიგინალურ მოსახრებებსაც (მაგ., ქართველი ებრაელების ეთნოგენეზისის შესახებ და სხვა).

რომანში დიდი სიზუსტითა და საქმის ცოდნითა აღწერილი ზალზის წეს-წყველებები, ტრადიციები, ზალზერ-რიტუალური დღესასწაულები. ამ მხრივ აგტორის მიერ მოშველებული მასალა მტკად ფასეულია საქართველოს ერთ-ერთ უშესანიშნავესი მხარის, სამეგრელოს, ეთნოგრაფიული დახასიათებისათვის.

შ. დღიანმა წარმოსახვით შექმნილ ტიპებულ პერსონაჟებთან ერთად გვიჩვენა მთელი რიგი რეალურად არსებული პირების სილუეტებიც. ეს გაყვრით აღნიშნული სახეები ისტორიულ კოლორიტს ქმნიან და ეპოქის დახასიათებას ემსახურებიან.

რომანის დროული ჩარჩო არაა დიდი. ნაწარმოებში ნაწვენები მოქმედება სულ ორ-სამ თვემდე გრძელდება. მაგრამ, ამ შეზღუდული ქრონოლოგიური ლუკალის მიუხედავად, აგტორმა 1905 წლის რევოლუციის მზადების პერიოდის ვაშლილი ჩვენება შეძლო და ამ რთული ეპოქის მართალი სურათი დაგვიხატა.

ა. ბაქრაძე

დანიელ ბონაძე და ოსური კულტურა

დღემდის დანიელ ბონაძის შესახებ არსებულ არც ერთ ნაშრომში არაა ნაჩვენები ის უდიდესი დამსახურება, რაც შიშველი მას ოსეთის კულტურისა და განათლების აღორძინების საქმეში. დანიელ ბონაძის ბიოგრაფიაც მკიდროდ არის დაკავშირებული ოსეთთან. დანიელი დაიბადა ქართლის პატარა სოფელ ყვავილში, დუშეთის ახლოს. მამამისმა — გიორგი ბონაძემ — ყოფილმა სახელმწიფო ყმა და მოციქულად შეისწავლა წერა-კითხვა და შემდეგ ეკურთხა მღვდლად. მაგრამ მღვდლობამ ვერ დაიკავა გიორგი ბონაძე იმ უსიამოვნებისაგან, რომელიც თავს ატყუებოდა ყმა გლეხს. და ახლა, როცა მან თავი დააღწია ბატონყმობის უღელს, გადაწყვიტა, რაც შეიძლება მალე და შორს გასცლიდა არაგვის ერისთავთა საქმეველ ბუღეს. ოსეთის სასულიერო კომისიის ხაზით ის გაამწესეს მღვდელ-მისიონერად ჩრდილოეთ ოსეთში — ჯერ კერატინის ხეობის სოფელ ლაქში, შემდეგ კი გადაიყვანეს სოფ. ხემალაგში.

1837 წელს გიორგი ბონაძეს ჩრდილო ოსეთში გადასვას შიშველი თავისი ოჯახით. აქ 1839 წელს პატარა დანიელი მას შეჰყავს კავკასის სასულიერო სასწავლებელში.

კავკასის სასულიერო სასწავლებელს დანიელი ამთავრებს 1845 წელს. იმავე წელს, სასწავლებლის დამთავრებისთანავე მამა აყვამს თავის ვაჟს თბილისის სასულიერო სემინარიაში.

საქართველოში, რომ ჩრდილოეთ ოსეთში ყოფნამ და ბონაძის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა, სახელდობრ, ამ პერიოდში მან შეისწავლა ოსური ენა. ამ პერიოდს ეკუთვნის მისი ვატაცება ოსეთის ხალხური შემოქმედებით. აქ ცნობისმოყვარე ბავშვი ზაფხულობით სოფლად ჩასვლისას ვატაცებით ისმენდა ნართი გმირების ამბებს და სხვა თქმულებებსა და სიმღერებს, რითაც ასე მდიდარია ოსური ფოლკლორი. ყოველზე ეს აღბეჭდა მის მეტყველებაში და შემდგომში იგი უბრუნდება ოსურ ხალხურ შემოქმედებას, მაგრამ ახლა უკვე — როგორც ფოლკლორისტი.

ცხოვრების ეს პერიოდი და ბონაძისათვის ღირსშესანიშნავია კიდევ იმით, რომ ამ წლებში ის ამთავრებს პირველ ნაწილობას მომავალ ქარ-

თველ მწერლებთან — ლავრენტი არღანიანთან და ნიკოლოზ ბერძენიშვილთან, რომლებიც შემდეგში გახდნენ დანიელის მიერ შექმნილი ლიტერატურული წრის აქტიური წევრები.

კავკასის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ 1845 წლიდან და ბონაძე ვარდება აუტანელ გავირეებასა და სიღუბეში. რამაც ასე ადრე მიიყვანა იგი სამარის კარამდე. მწერლის ასეთი ხედრი არა ნაკლებ დაკავშირებული იყო მამამისის ბედთან.

გიორგი ბონაძე, მიუხედავად იმისა, რომ მას დაენიშნეს უმნიშვნელო ჯამაგირი — სულ 200 მანეთი წელიწადში, რითაც ვინაშრობით ინახავდა თავის დიდ ჯალაბობას, სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა.

მღვდლის თანამდებობამ მას საშუალება მისცა მოშორებოდა არაგვის ერისთავების უღელს, მაგრამ ვერ გაათავისუფლა იგი სასულიერო ხელისუფლების მტრული დამოკიდებულებისაგან, მისთვის ვერ ევატებინათ, რომ წინათ ყმა-გლეხს იყო. როგორც საბუთები ადასტურებენ, საქართველოს ეკლესიაში ყოველმხრივ ცდილობდა ედევნა გიორგი ბონაძე, და იგი უაღრესად აუტანელ მდგომარეობაში ჩაგვარდა, საქმე იქამდე მივიდა, რომ საქართველოს ეგზარქოსში იგი მონასტერში ჩაეკეტა.

ამ პერიოდში ბონაძის სახლს, ხემალაგში, მრავალჯერს დაესწნენ თავს შიშველის რაზმელები, რომლებიც ცდილობდნენ მისი სახლის გაძარცვას, მის ტყვედ აყვანას ანდა მოკვლას. ამ უსიამოვნებას კიდევ ახალი უბედურება მიემართა — 1845 წელს ბონაძის სახლი მთელი თავისი ქონებითანად ხანძარმა იმსხვერპლა.

ყველაფერმა ამან აიძულა ბონაძე ეთხოვა ეგზარქოსისათვის, რათა გადაეყვანათ იგი სხვა ადგილას ოსეთის ფარგლებში. ამასთან ერთად მის შესახებ შეამდგომლოს მისი უშუალო უფროსი — ოსეთის სასულიერო კომისია. უკანასკნელმა შეატყობინა ეგზარქოსს, რომ არსებობდა ყოველგვარი შესაძლებლობა, რათა დაეკმაყოფილებული ყოფილიყო ბონაძის თხოვნა. ამასთანავე მითითებული იყო ეკლესიური ადგილები, სადაც შეიძლებოდა ბონაძის გადაყვანა. ეგზარქოსმა თხოვნა არ შეიწყნარა და მას უარა

ეთქვა. მიმწერის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეგზარქატის მიზანი იყო, ბოლო მოვლით კონქაძისათვის, რომელიც მას სულ აგონებდა მღვდლის წარსულს.

უარის მიღების შემდეგ გიორგი კონქაძე სასოწარკვეთამდე მიდის და სხვა გამოსავალს რომ ვერ ნახებოდა, ტოვებს თავის სამშაოს და გადადის საცხოვრებლად კავკავში. რამდენიმე თვე იგი უმუშევარია.

ის უკიდურესად მძიმე მატერიალურ პირობებში იმყოფებოდა და იძულებული შეიქნა ისევ მიემართა ეგზარქოსისათვის, რათა დაენიშნათ „თუნდ დროებით“ აბქონის მრევლში, სადაც მღვდლის ადგილი დიდი ხანია თავისუფალი იყო.

ამასთან საჭიროა მოვიგონოთ, რომ კონქაძის ყველა თხოვნაში ეგზარქოსისადმი სამუშაოს შესახებ ისმოდა განწირულების ხმა. იგი მოითხოვს მხოლოდ მისცენ იმის შესაძლებლობა, რათა მოამაგოს „ყოველდღიურა არსებობის საღებარა“. ეგზარქოსმა, ამჯერად, ჩაღვან სხვა გამოსავალი ვერ ნახა. გადაწყვიტა, დაეშვათ იგი თანამდებობის შესასრულებლად არქონის ვაღუ-სიანში, დროებით. ე. ი. იმ დრომდე, როგორც კი იქნებოდა შერჩეული სხვა კანდიდატურა.

მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ, 1846 წელს, ნოემბრის ბოლოს კონქაძის მამას სოფელ გახელთან თავს ესხმებიან შაშლიის მიტრიდები, რომლებიც ანგარიშს უსწორებენ მას.

გ. კონქაძის დაღუპვის შემდეგ მისმა ოჯახმა დაკარგა თავისი ერთადერთი მარჩენალი. ამჯერად, დანიელი სემინარიაში სწავლების პირველ წლებიდანვე შაშლიის ბრძალებში ჩაებადა. ასეთ გამოვედა მდგომარეობაში ჩაებადნილ ბიძს თითქოს აღარ შეეძლო სწავლის გაგრძელება და სწავლა უნდა მიეტოვებინა. მაგრამ, მან აჩათ მიატოვა სწავლა, არამედ იყო ერთი საუკეთესო მისწავლეთიანი სემინარიაში.

1851 წელს წარჩინებით დაამთავრა სემინარია, რაც აღნიშნულია მის ატესტატში.

ყოველივე ეს მოწმობს იმას, რომ დანიელ კონქაძეს ჰქონდა არაჩვეულებრივი და მტკიცე ნებისყოფა და იგი გაბედულად და შეუპოვრად მიისწრაფებოდა დასახული მიზნისაკენ.

დ. კონქაძე ჯერ კიდევ სემინარიის კედლებში ყოფილიას იყო უკვე საკმაოდ მოზნალებული და მოწყინებული აღამიანი.

ამას აღასტურებს შემდეგი ფაქტი:

1850 წლის თებერვალში, სემინარიის დაამთავრებამდე თითქმის წელწინდნახევართ ადრე, კავკასიის სასულიერო სიმინარიის გამგებამ (ე. სტავროპოლი) თხოვნით მიმართა თბილისის სემინარიას, რათა სემინარიის მაღალკვალიფიცილების მოწაფეთიანი შერჩია მათთვის შესაფერის კანდიდატურა, რომელიც შეიძლება ოსური ენის მასწავლებლობას. აღმინისტრაციამ ამ თანამდებობაზე შეარჩია დ. კონქაძე როგორც ყუ-

ლანე უკეთესი კანდიდატურა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ჯერ კიდევ უფარსენელ კერსზე იყო და მისცა მას ბრწყინვალე კვალიფიციაცია კავკასიის სემინარიაში მიიღო მღვდლის წოდება და კონქაძის შესახებ, კმაყოფილი დარჩა მისი კანდიდატურით და დაახლოებით წელწინდ ნახევარს უნახავია ოსური ენის მასწავლებლის თანამდებობას.

სემინარიის გამგებამ ხელი შეუწყო კონქაძეს, მისცა მას საშუალება, დაემთავრებინა სემინარიის კურსი, რამდენადაც მას არ გამოეთქვამს სურვილი დაემთავრებოთ გამგებარეობისათვის განათლების დაემთავრებულად. — თუმცა ეს წინადადება მისთვის ძალზე მოზიზიებული იყო.

დანიელ კონქაძემ ბრწყინვალედ დაამთავრა თბილისის სემინარია. 1851 წლის 3 ივლისს მას მიეცა პირველი ხარასხის ატესტატო, სადაც ნათქვამია, რომ მან წარმატებითა და წარჩინებით დაამთავრა სემინარიის კურსი.

ამის შემდეგ 1851 წლის აგვისტოში კონქაძე მოემგზავნება სტავროპოლში და იწყებს სამსახურს ზემოხსენებულ თანამდებობაზე. აქ იგი ერთავს რუს გოგონას. მატერიალური უსახსრობა და კონქაძის მუდმივი თანამგზავრია, რამაც ძლიერ შეაყიდა მისი ჯანმრთელობა. უკვე სტავროპოლში ტუბერკულოზით ავადდება. ავადდება აგრეთვე მისი ახალგაზრდა ცოლიც.

იმ იმედით, რომ გამოკეთებინა როგორც თავისი, ისე ცოლის ჯანმრთელობა, იგი 1854 წელს იწყებს ზრუნვას თბილისის სასულიერო სემინარიაში ოსური ენის მასწავლებლის თანამდებობაზე გადაყვანისათვის. შეამდგომლობა დაკმაყოფილებული იქნა და იგი 1855 წლის მარტში გადადის თბილისში. მისი მდგომარეობა არც აქ გამოვიდა. რამდენიმე თვის შემდეგ გარდაეცვალა ცოლი. საყვარელი აღამიანის საყვდილმა მძიმედ იმოქმედა დანიელის სათუთ გულზე.

უფრო მძიმე იყო მისი მატერიალური მდგომარეობაც. მწერლის ხელფასი სულ 200 მანეთს შეადგენდა წელწინადაში, რაც ვერ აკმაყოფილებდა მინიმალურ მოთხოვნილებასაც კი. თავის თავის რჩენის გარდა, მას აღსაზრდელი ჰყავდა ერთადერთი ვაჟიც.

კონქაძეს შეეძლო სასულიერო სამსახურის ხართ ვაკეთებინა კარიერა. მას ამის დიდი შესაძლებლობაც ჰქონდა. მაგრამ იგი გადაკრით განაგრძობდა არჩეული გზით სულს. ეს იყო ნარეკლიდ მოცული, მაგრამ კეთილშობილი გზა. ამას შესანიშნავად აღასტურებს შემდეგი დოკუმენტი:

«В правление Тифлисской духовной семинарии учителя оной семинарии Даниила Чонкадзе

Прошение

Покорно прошу семинарское правление исходатайствовать мне увольнение из ду-

ხოვნო ვაზნის ატარებით დატვირთული მყოფი მრავალი მსახური.

Учитель Осетинского языка Даниил Чонкадзе 1855 года сентября 21 дня“.

(Из фотокопии, находящейся в литературном музее Грузии).

ამგვარად, ჰონკაძე მისთვის ჩვეული ენერჯით და სიყვარულით მთელი თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში მუშაობს ოსური ენის მასწავლებლად. ამასთან, ოსური ენის შესწავლელი მისი მოსწავლეები ემზადებოდნენ მხოლოდ ოსეთში სამუშაოდ.

როგორც ოსური ენის მასწავლებელს, მის ბრწყინვალე შედეგებს აღწევდნენ.

კავკასიის (სტავროპოლის) სემინარიის გამგეობის მიერ დ. ჰონკაძისადმი გაკეთებულ დახასიათებაში ნათქვამია, რომ დ. ჰონკაძე „проходил свою должность с 11 сентября 1851 года по 23 февраля 1855 года с постоянным усердием и с желаемым успехом при поведении очень хорошим“.

ასეთივე დახასიათებები არსებობს მისი მუშაობის შესახებ თბილისის სემინარიის მიერ.

ზემოთ ნათქვამი იყო, რომ დ. ჰონკაძის შემოქმედება მოსწავლელი და გამსწავლელი სრულიად არადასაკმაყოფილებლად, მხოლოდ ზოგიერთ ნაშრომში ერთი ორი დრამით იხსენიება დ. ჰონკაძის საქმიანობა ჩრდილოეთ ოსეთის ლინგვისტური, ეთნოგრაფიული და ისტორიული მასალებისა და ოსური ფოლკლორის შეკრებისა და გამოკვლევის შესახებ, მაგრამ არც ერთ მათგანში არაა გახსნილი არსი ამ საქმიანობისა.

სრულიად დაუმსახურებლად იფიქრებდნენ, რომ დ. ჰონკაძემ თავისი მოღვაწეობა და მთელი ძალ-ღონე ძირითადად შეეწირა ოსურ ენას და ჩრდილოეთ ოსეთის ისტორიის, ყოფა-ცხოვრებისა და ხალხური ზეპირსიტყვიანობის შესწავლას. მეფართოთი ფაქტებს.

ენობილია, რომ ჰონკაძის მოხელა ჩრდილოეთ ოსეთში გუგუთნის მისი ასაკის ამ პერიოდს, როდესაც არც კი შეიძლება ღია ლაპარაკი სერიოზულ მეცადინეობაზე სხვა ხალხის ისტორიისა და ხალხური შემოქმედების შესწავლისათვის. ამ საკითხს იგი დაუბრუნდა საკმაოდ გვიან.

თავის პროფესიად მან ოსური ენის სწავლება გაიხადა და გადავიდა არა მარტო მის შესწავლასა და შეცნობის დამუშავებაზე, არამედ ღრმად დაინტერესდა ოსეთის ხალხის ისტორიით ეთნოგრაფიითა და ფოლკლორით.

ჰონკაძის მეცნიერებაში ჯერ კიდევ უცხად იყვნენ აღბეჭდილი ბავშვობაში განაგონი მოთხოვნები ოსეთის ისტორიულ წარსულიდან, გმირული სიმღერები და ოსური ხალხური თქმულებები.

მოუხდებლად იმისა, რომ ჰონკაძე მძიმე მატერიალურ პირობებში იყოფებოდა და მისი ჯანმრთელობა საკმაოდ შერყეული იყო, იგი მინც

მოგზაურობს ჩრდილოეთ ოსეთში, რათა შეესწავლოს და შეკრიბოს მისთვის საინტერესო მასალები.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი მოგზაურობა კურტატის ხეობაში, რის შედეგადაც გამოაქვეყნა წერილი „ჩინაწერები კურტატელების შესახებ“.

ამ ნაშრომის აღმოჩენა რომ მოხერხდეს, უფროდ იგი ფასდაუდებელი მასალა იქნებოდა მე-19 საუკუნე შეა წლების ჩრდილოეთ ოსეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის შესასწავლად, მით უმეტეს, რომ თვით ჰონკაძე მივლითობს, რომ ამ ნაშრომში „ბევრი ფაქტია“.

ამ მისმა საქმიანობამ და ოსური ენის ღრმად ცოდნამ მიიტყია უფრადლება სწავლელებისა, რომლებიც სწავლობდნენ ოსეთის ხალხის ენას, ყოფა-ცხოვრებას და ისტორიას.

მე-19 საუკუნის შუა წლებისა და მეორე ნახევრის ერთ-ერთმა აქტიურმა სწავლულმა ა. ბერკემ, პირველმა შეამჩნია დ. ჰონკაძის პიროვნებაში ერთ-ერთი საუკეთესო მკოდნე ოსური ენისა და შეიყვანა იგი შეცნობილი საზოგადოებრიობის წრეში. ბერკემ ჰონკაძის დახმარებით შეაგროვა მისთვის და აკადემიისათვის საინტერესო მასალები ოსური ენისა და ჩრდილოეთ ოსეთის ფოლკლორისა და ეთნოგრაფიის შესახებ. იმ დროისათვის ცნობილი აკადემიკოსი ა. შიფნერი მაშინვე აქცევს უფრადლებას დ. ჰონკაძეს. ა. შიფნერმა 1868 წელს გამოისცა წიგნი „ოსური ტექსტები, შეკრებილი დან. ჰონკაძის და ვას. ცორაევის მიერ“. (ვ. ცორაევი — ოსური ენის მასწავლებელი იყო თბილისის სასულიერო სემინარიის დ. ჰონკაძის საყვდილის შემდეგ).

ამ კრებულში შევიდა დ. ჰონკაძის მიერ შეკრებილი 123 ოსური ანდაზა. კრებულში აკადემიკოსი ამბობს: „Собрание пословиц составлено по приглашению А. П. Берже покойным учителем осетинского языка при Тифлисской семинарии Даниилом Чонкадзе. Записал он эти пословицы в изобретенной Шегреном для осетин азбуке“. (Осетинские тексты, собранные Дан. Чонкадзе и Вас. Цорраевым. СПб, 1868, стр. 5).

დ. ჰონკაძის მიერ მეცნიერებათა აკადემიაში წარდგენილი ოსური ანდაზები მისი ერთადერთი ნაშრომი არ იყო, ამას აღსატურებს აკადემიკოს შიფნერის შემდეგი შენიშვნა: „По замечаниям Чонкадзе „Нарты“ что-то среднее между людьми и ангелами, вероятно нечто вроде героев, о подвигах которых есть у осетин песни, аккомпанируемые звуками инструмента, подобного скрипке. У Чонкадзе было несколько таких песен, в которых прославлялись подвиги героев Батыраз, Урызмаг, Шолан и Савлох“. («Осетинские тексты», прим. 78 к осетинским пословицам).

შენიერის ამ სიტყვების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დან. ზონქაძის საქმიანობა ამ დარგში ატარებდა უფრო ფართო ხასიათს, ვიდრე ეს ეგონათ მხოლოდ 1859 წლის 6 აპრილს ზონქაძის ანდერძში აღნიშნული ფაქტების მიხედვით. ანდერძში აღნიშნული შრომები, ლექსიკონი, ანდაზები და გამოთქმანი, ოსური ზღაპრები, ჩანაწერები კურატულელებს და სხვა წარმოადგენენ დამატებით მასალას, რომლის საბოლოოდ დამუშავება ავტორმა ვერ მოასწრო.

ზონქაძის თავდადებული მუშაობის შესანიშნავი მაჩვენებელია ის ფაქტი, რომ შეცნობებთან აკედემია მას სთხოვა, შეედგინა ოსურ-რუსული და რუსულ-ოსური ლექსიკონი.

როგორც ცნობილია, მან მიაღწია ეს წინადადება, მაგრამ ავადმყოფობის გამო ვერ შეძლო ლექსიკონის დამთავრება.

დ. ზონქაძე აგრეთვე თარგმნიდა სასულიერო წიგნებს ოსური სამრევლო სკოლებისათვის.

1866 წლის 12 აპრილს ნატაკში კავკასიის ეპისკოპოსი ფეოფილატეს მიერ ოსურ ბერძენოვთა და ტიტულარი მრჩეველი ინდუევი წერდნენ, რომ „покойный Даниил Чонкадзе, состоя учителем осетинского языка прежде в Кавказской, а потом в Тифлисской семинарии, оказал, в сем звании немаловажные услуги, трудясь над переводом некоторых богослужбных книг на осетинский язык и над составлением осетинского лексикона, независимо от обычных занятий по должности преподавателя. Об этих трудах небезизвестно Тифлискому епархиальному и высшему духовному начальству; постоянные служебные занятия расстроили здоровье Даниила Чонкадзе, и он умер в молодых годах, не оставив сыну почти никакого обеспечения...“ (ЦГИА Грузии, ф. 440 д. № 523).

არქივანდრიატი ოსები (სემიოგვისკი), რომელმაც შნიშენლოვანი როლი ითამაშა ოსური დამწერლობის განვითარების საქმეში, 1860 წლის 22 თებერვალს წერდა თავად სეიტიპოლემირსკის:

...есть между осетинами и лица, получившие достаточное образование и знающие грамматически как свой, так и русский язык, готовые потрудиться на пользу своих соотечественников в деле распространения между ними национальной грамотности. Таковы из духовных лиц: священник Колнев, священник Сухиев, диакон Аладжиков, учитель Жускаев, учитель Караев, учитель Кантемиров, секретарь грузино-имеретинской синодальной конторы Мжедлон, учитель Тифлисской семинарии Чонкадзе и некоторые другие. Из сих лиц некоторые (среди них имеется иудей и

Д. Чонкадзе.— А. М.) и теперь уже занимаются переводами церковно-богослужбных книг на осетинском языке [საქმიანობის] готовности перевод евангелия [წიგნების] женика, треника, часослова, священной истории“. (Материалы по истории Осетинского народа, т. 5, стр. 85).

ასეთ თარგმანებს ის დადებითი შნიშენლობა ჰქონდათ, რომ ისინი ხელს უწყობდნენ ოსური დამწერლობის განვითარებას და ამზადებდნენ ნიადაგს ოსური ლატერატურული ენისათვის.

შემოქმედებებში ინტერესმა ზონქაძე მიუღროდ დაეკავშირა და ახლო დამეგობრა ყველასთან, ვინც ასე თუ ისე იყო სპეცილისტი ოსურ ენისა და დამატერესებული იყო ოსეთის ისტორიითა და კულტურით. ამათგან უნდა დავასახელოთ ნიკოლოზ ბერძენიშვილი და გიორგი შვედილოშვილი.

დაუღალავი ეურნალისტი, ლატერატურული კრიტიკოსი და შესანიშნავი ეთნოგრაფი ნ. ბერძენიშვილი იყო ოსი ხალხის ენისა და ყოფის ბრწყინვალე მცოდნე. იგი დაიბადა ჩრდილოეთ-ოსეთში (სოფ. არღონში), ჰქონდა შესანიშნავი პირობები შეესწავლა ოსური ენა და ოსური ეთნოგრაფია. ამიტომ გასაკვირველი არაა, რომ პირველი დიდი ეთნოგრაფიული შრომები ოსეთის შესახებ ეკუთვნის სწორედ ნ. ბერძენიშვილს.

იმდენად დიდი იყო ზონქაძის დინტერესება ოსური ენითა და ოსური კულტურით, რომ ისეთ მომენტშიც კი, როდესაც ნათლად გრძობდა სიკვდილის მოახლოებას, განსაკუთრებულ გულისტკიცად გამოთქვამდა დემთავრებულ ანდა ჩაუბარებელი შრომების შესახებ, ასე, მის ანდერძში (1859 წლის 6 აპრილი) ვკითხულობთ:

...4) опеку моего сына может продать все мои вещи, без вмешательства впрочем начальства; вырученные деньги употребить часть на мои похороны, а часть на воспитание сына. 5) Не продавать только мои старые рукописи, а хранить для сына... 8) Прошу Иосифа Ивановича Индуева снестись с Тюриним и если захочет иметь, отослать: мои труды по словарю как тетрадки, так и карточки, перевод литургии Василия Великого, пословицы и поговорки, а также сказки на осетинском языке и мои записки о куртатинских осетинах. Последнее прошу собрать, переписать и так отослать...“ (Хранится в Лит. Музее Грузии).

1860 წლის 5 მარტს დ. ზონქაძე ამ ანდერძს უმატებს შემდეგს:

„Восьмой пункт этого завещания я отменяю по некоторым обстоятельствам. Вместо этого записки о куртатинцах сдать Березинову, который если заблагорассудит,

путь изложит по своему и издаст в каком-нибудь журнале, хотя изложения нет в них, но фактов много. Остальные пусть пропадают, на разбор их ни у кого не останется духу".

კოლასმისაღმა მიწერილ წერილში ჰონჯაძე გულსტიკილით ლაბარაკობს იმის შესახებ, რომ, შეუდგა რა მიზღვევებელი ენერგიით ლუქსიონის შედგენას, ავადმყოფობის გამო იძულებული შეიქნა ეთქვა მუშაობის განგრძობაზე. ოსური ენისაღმა მისი შეუძლებელი ინტერესის დამახასიათებელი ფაქტია, აგრეთვე, ისიც, რომ მის მიერ შედგენილ ყველა საქმიან ქაღალდში არ არის არც ერთი პუნქტი, რომელიც არ იყოს დაყვანილებული ამ საკითხებთან.

რამდენიმე სიტყვა დ. ჰონჯაძის დაბადების თარიღის გამო.

ჯერ კიდევ ნახევარი საუკუნის წინ დ. მახარაძე მონოგრაფიაში „დანიელ ჰონჯაძე და მისი დრო“ მივეითებოდა იმ შეუძლობაზე, რომელიც ჰონჯაძის დაბადების თარიღს ეხებოდა. იმ დროს — საბჭოთა საქმეთა მოთვებურების გამო — ძველი იყო გამოყრევით და დაედგინათ საბელოვანი მწერლის დაბადების თარიღი.

უნდა ითქვას, რომ ჯერ კიდევ ჰონჯაძის სოციალურად იყო ახრთა სხვადასხვაობა ამ საკითხში. ნამსახურების სიაში ანდა იმ ცნობებში, რომლებსაც უღვენიდნენ ჰონჯაძეს სამსახურში, მიუთითებდნენ არა დაბადების წელს, არამედ, იმას, თუ რამდენი წლისა იყო დაბადებიდან. ამიტომ, ვინც როგორც იცოდა, ისე წერდა, ახალ „სიათა“ ან ცნობათა შემდგენელი ყურადღებას არ აქცევდნენ განსაზღვრულ თარიღს, წინათ ამა თუ იმ დოკუმენტში აღნიშნულ წელს და მას უმატებდნენ ამ საბუთის შედგენიდან გასულ წლებს.

ამგვარად, ჰონჯაძის საბუთებში შესამჩნევია დიდი შერეობა წელთა რაოდენობაში. ამიტომ შეუძლებელია, რომ მისი დაბადების თარიღი, დადგინდეს ამ „ნამსახურების სიათა“ და სხვა საბუთების მიხედვით; სწორი არ აღმოჩნდა.

შეზღუდ თვითონ ჰონჯაძემ სკადა ეს საკითხი დაუხსნებელია. სტეპროპოლიდან დაბრუნების შემდეგ მან აღადგინა დაბადების მოწმობა, რომელიც აქვე მოგვყავს: „Свидетельство:

По указу Его Императорского Величества из Грузино-Имеретинской Святейшего Правительствующего Синода канторы, учителю осетинского языка в Тифлисской Духовной семинарии Даниилу Георгиеву сыну Чонкадзе, в том, что вследствие прошения его о выдаче ему метрического свидетельства о рождении и крещении его,

учинено было дознание и оказалось, что Даниил, сын священника ведомства Осетинской Духовной комиссии, Георгия Шюева сына, Чонкадзе и законной жены его Мелании Иосифовой, рожден 15 и крещен 17 декабря 1831 года священником Ашского прихода Давидом Мжедловым, при восприимнике казенном крестьянине Фоме Бидорове.

В удостоверение чего и выдано ему, Чонкадзе сие свидетельство за подписью члена Синодальной канторы и с приложением казенной печати. 1856 года апреля 30 дня.

Член Грузино-Имеретинской синодальной канторы:

Архимандрит Геронтий.

Секретарь Мжедлов.

За долж. стол. Иван Бакрадзе.

(ЦГИА Груз.-ССР, ф. 440, № дел. а 564, лист 21).

ეს მეტრიკული მოწმობა დანიელ ჰონჯაძემ წარადგინა თბილისის სასულიერო სემინარიის გამგეობაში, რომელმაც გაგზავნა ის, სხვა საბუთებთან ერთად, კიევის სასულიერო — სამოსწავლო ოქმში დანიელ ჰონჯაძისათვის კოლეგიის რეგისტრატორის ხარისხის გამოსათხოვად. ეს საბუთები ჰონჯაძისაგან კოლეგიის რეგისტრატორის მიღების შემდეგ დაუბრუნდა თბილისის სემინარიას, მაგრამ უსულგულო კანცელიარისტებმა ისინი დაკარგეს.

ამგვარად, შემოღწეული საბუთის საფუძველზე, რომელიც შედგენილია თვით დ. ჰონჯაძის მიერ და რომელიც არავითარ ბეჭდს არ იწვევს, მწერლის დაბადების თარიღად უნდა ჩითვალდეს არა 1830 წელი, როგორც აქამდე იგონათ, არამედ 1831 წლის 15 (28) დეკემბერი. ეს ფაქტი აღასტურებს იმას, რომ მწერლის ცხოვრება კიდევ უფრო ხანმოკლე ყოფილა, ვიდრე გვევჩინა უკანასკნელ ხანებამდე.

შემდეგ ცხოვრებამ გატეხა დ. ჰონჯაძის ძალღონე და უკვე 1859 წ. დასაწყისში მისი ავადმყოფობა უარესდება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იგი არ წყვეტს მუშაობას „სურამის ციხეზე“ და ამავე წელს ამთავრებს მას.

დ. ჰონჯაძე გარდაიცვალა შემოქმედებითი ქალების გაფრთხილების დროს, 1860 წლის 16 ივნისს.

დ. ჰონჯაძის, გ. მეტელიშვილის და ნ. ბერძენიშვილის მოღვაწეობამ ოსეთის კულტურისა და განათლების ასაღრძობებლად ხელი შეუწყო კულტურული კამპიონისა და მეგობრული ერთობის განვითარება-განმტკიცებას ოსსა და ქართველ ხალხებს შორის.

საბჭოთა საქართველოს კულტურული ურთიერთობა საზღვარგარეთის ქვეყნებთან

დიდი და შესანიშნავი კულტურის მქონე საქართველო ძველთაგანვე იმყოფებოდა კულტურულ ურთიერთობაში უცხო ქვეყნებთან და ხალხებთან როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში. უცხო ხალხებთან ეს გაცხოველებული კულტურული ურთიერთობა უმთავრესად ომების შედეგად ზერხდებოდა. საქართველო თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით, ისტორიული წარსულით, აწმყოთი და მომავლით, ბუნებრივია, იმერობდა უცხო ქვეყნების ყურადღებას. პატარა საქართველოს მთელი თავისი არსებობის ისტორიის მანძილზე უზღებოდა ბრძოლა თავისი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისა და თავისუფლებისათვის. საქართველოს ურთიერთობა საზღვარგარეთის ქვეყნებთან უმთავრესად კულტურულ ურთიერთობაში გამოიხატებოდა და ეს არა მხოლოდ მეზობელ, არამედ შორეულ ქვეყნებთანაც კი.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შედეგად, როდესაც გაიდერჩნა ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კულტურა, უცხოეთთან კულტურული ურთიერთობისათვის საქართველოს ფართო ასპარეზი გადგემალა.

განსაკუთრებით გაფართოვდა კულტურული ურთიერთობა უცხო ქვეყნებთან მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. სულ უკანასკნელ წლებში საბჭოთა საქართველო, მისი მნიშვნელოვანი ქალაქები და სოფლები მოინახულეს გერმანის, აზიისა და ამერიკის ქვეყნების წარმომადგენლებმა.

უცხოეთის დელეგაციების და ცალკეული სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწის მრავალი ცხადი შეფასებანი საბჭოთა საქართველოში ყოფნის შესახებ თვალსაჩინოდ იმუშობენ იმ დიდ შთაბეჭდილებებზე, რაც მოახდინა სტუმრებზე რესპუბლიკის ეკონომიური და კულტურული ცხოვრების მიღწევებმა.

ცნობილია, რომ ინგლისელები დიდ ინტერესს იჩენენ საქართველოს ისტორიული წარსულისადმი, მავრამ მათ ყურადღებას უმეტიესად თანამედროვე საბჭოთა საქართველო იპყრობს.

ინგლისელი შერჩალი ჯ. ლინდსეი, რომელმაც მოინახულა საქართველო, წერს: „მე ბევრი გავივდი ხელოვნებისა და ისტორიის მუყენიერ მუზეუმებში თბილისში. მე ზოგი რამ უკვე ვიცოდა ქართული ხალხის დიდი ტრადიციების შესახებ, მისი ძველი სახელმწიფოებრიობის შესახებ, და ხელოვნებისა და ლიტერატურაში მრავალ

ვალ მიღწევათა შესახებ, მავრამ ამ მუზეუმის ნახვის შემდეგ მე უფრო კარგად შევიარაღო იმისათვის, რომ შემეფასებინა ის, თუ საბჭოთა საქართველო როგორ აგებს თავის დიდ სახალხო კულტურას, აკეთებს ამის მტკიცე ეროვნულ ნიადაგზე. მე აღფრთოვანებული ვიყავი თანამედროვე ქართული არქიტექტურის მრავალი მიღწევით და ვიგრძენი არაჩვეულებრივი დამახასიათებელი და მარწმინდელი სტილი“.

ინგლისელი ეტრნალისტი რალფ პარკერი თავის წიგნში „მოსკოვიდან თბილისამდე“ ლაპარაკობს ახალ სოციალისტურ საქართველოზე, უღიღეს გარდაქმნებზე, რომელთაც ადგილი აქვს საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების წლებში, ქართველი ხალხის მღალ კულტურულ დონეზე.

საბჭოთა კავშირთან კულტურული ურთიერთობის ინგლისის საზოგადოების დელეგაციებზე 1952 წ. საქართველოში „განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ქვეყნის კულტურულმა მიღწევებმა“ და რომ „თბილისი გადიქცა საშეცნიერო გამოკვლევათა, ხელოვნების, ლიტერატურის და ქართულ ენაზე გამომქმელობის მსხვილ ცენტრად“.

ინგლისის ზანგი პოეტი პიტერ ბლექმენი იღნიშნავს: „ქართველები ამაყობენ თავიანთი ძველი ისტორიით და კიდევ უფრო ამაყობენ თავიანთი ადგილით საბჭოთა სისტემაში“. თავის მზრივ ქართველ ხალხს უყვარს ინგლისის მოწიწი კულტურა და აფასებს მას, ამის მთვენებელი ის გარემოება, რომ ქართულ ენაზე იკვთა ინგლისის აეტორების თხუზელებანი, ქართულად იღმემა ინგლისელ დრამატურგთა პიესები, სრულდება ინგლისელ კომპოზიტორთა ნაწარმოებები.

მკიღრო კულტურული ურთიერთობა ქონდა და აქვს ზვენს რესპუბლიკას დიდი სახალხო ჩინეთის რესპუბლიკასთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩინეთსა და საქართველოს შორის კულტურული ურთიერთობის განვითარება უძველესი დროიდან არის ცნობილი. ამის საეყვთესო დამამტკიცებელი ის, რომ რესთაველს „ეფთბისტაყათანში“ მოპაყენ ეპიზოდები ჩინელების შესახებ.

შოთა არსთაველი ხალხთა შორის მეგობრობის იღვის გამოსახატეად შინაერთავს ჩინურ ანდაზას:

ესე არაყი შართალი ჩინს ქვასა ზედან
სწერია:
„ეინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა
მტერია“.

ოვრათასა და მოკლედ მიმოხილავს მის შემოქ-
მედებას. ჩინურ ენაზე ითარგმნა აგრეთვე გრ.
აბაშიძის ლექსები და თ. გოგუღუბის ნაწარმო-
ვლას განთილი“.

გიგლიძის შესახებ

საქართველოში ჩამოსულმა ჩინეთის დელეგა-
ციის წევრებმა სამშობლოში დაბრუნების შემ-
დეგ გამოაქვეყნეს შთაბეჭდილებები, რომლებ-
შიც გაშუქებულია ქართველი ხალხის ცხოვრება.
მწერალმა მათ დენმა მიუღო რაღაც სტატიები და
მოგონებები დაწერა საბჭოთა საქართველოს შე-
სახებ.

თავის გულწრფელი აღტაცება გამოხატა მათ
დენმა თბილისის ჰიონერთა სასახლის დათვალ-
იერებისას. „ჰიონერთა სასახლეში შესვლისთანავე
ჩვენ მამიფე თავი ახალგაზრდებზედ ვიგრძენით,—
წერს იგი. — სასიხარულო იყო იმის ცქერა, თუ
როგორ მოხერხებულად ათავსებენ აქ ბავშვები
სწავლას და სიხარულს შრომასა და დასვენებას-
თან“.

ჩინეთ-საბჭოთა კავშირის შეგობარობის საზო-
გადოების წევრებმა მწერლებმა ზან შან იმ და
იმ ძი ჯიმიც გამოსცეს წიგნები, სადაც გვიცნო-
ბენ საქართველოში მიღებულ შთაბეჭდილებებს.

ცნობილია ჩინელმა პოეტმა და საზოგადო მოღ-
ვაწემ გო მო-კომ, რომელიც 1954 წელს ეწვია
საქართველოს, რამდენიმე დღე დაყო ვაგრაში.
აქ ის შეხვდა 4 წლის ქართველ გოგონას მანანას.
რომელსაც იქვე უძღვნა პოემა, ხოლო შემდეგ
იგი გამოაქვეყნა ჩინურ ლიტერატურულ ეურ-
ნალში და გამოგზავნა საქართველოში. ლექსში
აღწერილია ვაგრის მშვენიერი მიდამოები ზღო-
სა და მთების პერსაჟები, მისი აღტაცება ამ ჯე-
დოსნური სილამაზით. გო მო-კოს პოემა ბალადა გამს-
კვალელია მისი დიდი სიყვარულით პატარა მან-
ანასა და საერთოდ ბავშვებისადმი, რომლებსაც
ყველაზე უფრო ესაქირობათ მშველიობა. ბალა-
დის ყოველი ნაწილი თავდება ქართულ ენაზე
ჩართული სიტყვებით:

მე ვაშობო — „დიდი მადლობა“,
მე ვაშობო — „ნახვამდის“.

მშვენიერი ლექსი უძღვნა თბილისის ცნობილმა
ჩინელმა პოეტმა ჩენ სიუ ჩაომ. მისი „სალამი
შენ, თბილისო!“ აღსაცხა „საქართველოს მშვე-
ნიერი დედაქალაქის“ ზოტებით.

არა ერთ სხვა ჩინელ მწერალსა და საზოგადო
მოღვაწეს გამოუთქვამს თავისი აღტაცება საქარ-
თველოში მოგზაურობით. მათი ლექსები, სტატი-
ები და წიგნები ხელს უწყობენ ხალხთა შორის
შეგობარობის კიდევ უფრო განმტკიცებას.

კულტურული ურთიერთობა აქვს საქართვე-
ლოს საბჭოთა რესპუბლიკას დიდი ინდოეთის
რესპუბლიკასთან.

საბჭოთა კავშირის ხალხთა ურდევე ოჯახში
მტკიცედ გაერთიანებული ქართველი ხალხის პე-
ტიციონერმა დიდი ინდოელი ხალხისადმი ძველთა-
ვანვე მომდინარეობს. იგი ვითარდება საუფ-

1938 წელს თბილისში ჩამოვიდა დიდი ჩინელი
მწერალი ემი სიოა. ქართულმა გაზეთებმა ფარ-
თოდ გააშუქეს ემი სიოას მოგზაურობა.

ძველთაგანვე არსებული კულტურული ურთი-
ერთობა ჩინეთსა და საქართველოს შორის გან-
საკუთრებით განვითარდა და გაძლიერდა 1949
წლიდან, როდესაც ჩინელი ხალხი ეკონომიური
და კულტურული განვითარების დამოუკიდებელ
გზას დაადგა.

ქართულ ენაზე ითარგმნა ლუ სინის შოთხ-
არბები, ცალკე წიგნად გამოიცა თანამედროვე
ჩინელი პროზაიკოსების მოთხრობათა კრებული,
რომელშიც მოთავსებულია ჩაო შუ-ლის, ლუ
ბაი-იუს, შაო ცი-ნანის, იუან იუ-მინის, ლუიეის,
კან-ჩოს და სხვათა ნაწარმოებები. სხებგაშემა
ქართულ ენაზე გამოსცა ძველი ჩინეთის—ტანის
ეპოქის უდიდესი პოეტისა და პემანისტის ზო
ძიუ-ის ლექსები. ჩვენმა საბლიტგამმა გამოსცა
აგრეთვე ჩინური მოთხრობებისა და ზღაპრების
კრებული.

ქართველი მწერლების ნაწარმოებებიც სულ
უფრო მეტი რაოდენობით ითარგმნება ჩინურ
ენაზე. „ვეფხისტყაოსანი“ მწერალმა ლი ლი ემ
ჯერ კიდევ 1943 წელს თარგმნა ჩინურად ინ-
გლისურა თარგმანიდან. ამ თარგმანის პირველი
2000 ცალი ფართლად იბეჭდებოდა, რადგან გო-
მინდინელმა, რომლებიც მაშინ ჩინეთში ბე-
ტონობდნენ, აკრძალეს ამ წიგნის გამოცემა.
მხოლოდ 1954 წელს გამოიცა იგი პეკინში დიდი
ტირაჟით.

ლი დი ე თარგმანის წინასიტყვაობაში წერს:
„საქართველო უძველესი ისტორიის და კულ-
ტურის მქონე ქვეყანაა. ქართული ლიტერატურა
ჯერ კიდევ IV საუკუნეშია ცნობილი. პოემა
„ვეფხისტყაოსანი“ ქართული ლიტერატურის
ძეგირტასი განძია. ჩვენ, ჩინელი მწერლები, იმ
აზრასა ვართ, რომ დღეს ჩინეთის ეკონომიური
და კულტურული აღორძინების პირობებში ფრი-
ად მნიშვნელოვანია რუსთაველის პოემის თარ-
გმნა ჩინურ ენაზე“.

ლუა ქიანელის „გვადი ბიგვა“ თარგმნა მწე-
რალმა ჩენ და ვეიმ. თარგმანი გამოიცა პეკინში,
1954 წ. 26. 000 ტირაჟით. წინასიტყვაობაში ჩენ
და ვეი ჩინელ მკითხველს აცნობს ქიანელის პე-

ნების მიხედვით მკიდრო კულტურული და ეკონომიკური ურთიერთობის საფუძველზე.

ინდოეთში ქართული ხალხის კეთილშეგობრული ურთიერთობის გარკვევისათვის ქართულ ისტორიულ წყაროებს, ლიტერატურულ ძეგლებს და ქრონიკებს საყურადღებო ცნობები შემოინახათ. ქართული მატარებელი „ქართლის ცხოვრება“ ინდოეთში საქართველოს ურთიერთობას ეხებენ გარდასაღის შეფიქრებულ (V საუკუნე) ანგარიშობს, თუმცა ინდოელ და ქართველ ხალხთა შორის ბევრად ადრე აღმოცენებული ის ურთიერთობა უსათუოდ მოგვიანებით პოელობას ასახავს მატარებელი.

ინდოელი და ქართველი ხალხების ისტორიულმა შეგობრობამ ყველაზე ნათელი ასახვა ქართულ მწერლობაში პოვა. ძველი ქართველი მწერლები და კულტურის გამომჩინილი მოღვაწენი ყარაღ იცნობდნენ ინდოეთს, მის მდიდარ კულტურასა და ლიტერატურას, რასაც ფართოდ იყენებდნენ თავიანთ შემოქმედებაში. მაგალითად, უძველესი ქართული რომანის — „სიხარბე ბალაქარის“ სიუჟეტი ინდოეთის ცხოვრებიდან არის აღებული. მასში მხატვრული ოსტატობით არის გადმოცემული ინდოეთის შეფის აბენესისა და მისი შვილის იოდასაჟის ამბები.

XII საუკუნეში ინდოეთ-საქართველოს ეკონომიკური და კულტურული კავშირი კიდევ უფრო მტკიცდება. ფეოდალურ საქართველოს ტერიტორიაზე გავლით იმ დროს ერთმანეთს უკავშირდებოდნენ დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნები. ამ პერიოდში საქართველო-ინდოეთის ეკონომიკური და კულტურული კავშირი თავისი განვითარების მაღალ საფეხურს აღწევს. შემთხვევითი არაა ის გარემოება, რომ გენიალურმა შოთა რუსთაველმა ნესტან-დარეჯანისა და ტარიელის სამშობლოდ დიდი ინდოეთი დასახა. პონტო-თათართა შემოსევებში ინდოეთისა და საქართველოს ეს კავშირი შეაფერხა. ბიზანტიის იმპერიის დამხობამ, ზნელთაშუა ზღვაზე თურქების გაბატონებამ სავსებით შეკეტა საქართველოზე გამავალი დიდი სავაჭრო გზა. XV საუკუნიდან ინდოეთში თანდათან ბატონდებოდა ევროპელი კოლონიზატორები. საქართველოს სამეფო დანაწილდა და ირან-ოსმალეთის აგრესიული თავდასხმების ასპარეზად იქცა. ასეთი დიდი განსაუღრის მიუხედავად, საქართველოს და ინდოეთს შორის კავშირი მაინც არ გაქრა.

ამ პერიოდში ინდური ფავარატების კრებულს „პანჩატან — ტრას“ („ხუთ წიგნი“), რომელიც წვენში უკვე ცნობილი იყო XI საუკუნეში, მეფე ვახტანგ მეექვსე და საბა-სულთან ორბელიანის სპარსულადან ქართულად თარგმნის „ქილილა და დამანას“ სახელწოდებით.

მეთვრამეტე საუკუნიდან ინგლისის კოლონიად ქცეულ ინდოეთთან საქართველოს კავშირურობა ახალი თავისებურებებით ხასიათდება. 1738 წელს კაბუჯი უფლისწული, შემდეგში

ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე მეორე ქართველთა ამაღლი იყო ინდოეთში და ახლო ვაჭრობა ამ ქვეყანას. ჩვენამდე მოღწეულია მეფის ბრძანების მიერ თავისი დისადმი მოწერილი ბარამხმევი, სადაც იგი გადმოსცემს ინდოეთში მიღებულ შთაბეჭდილებებს, განცდებსა და თავგადასავალს.

ინდოეთში ინგლისის იმპერიალიზმის გაბატონებისა და ინდოეთის კოლონიად გადაქცევის შემდეგ, ურთიერთობა ჩვენსა და ინდოეთს შორის შეწყდა, რაც გულისწერობით აღინიშნა გასულ წელს თბილისში მუჟმა ინდოეთის ერთ-ერთმა უდიდესმა მწერალმა კრიშან ჩანდრმა. მან თქვა: „საქართველოსა და ინდოეთის ხალხების კავშირს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ძველი ინდოეთის მრავალ ანდაზასა და თქმულებებში ნახსენებია საქართველო. დამახასიათებელია, რომ ინდოეთში ცნებები „ლაზხა“ და „ქართული“ სინონიმებად ითვლებოდა. მაგალითად, თუ ჩვენში უნდოდათ რაიმე შექმათ ან მაღალი შეფასება მიეცათ, იტყვიდნენ: „ეს ქართულია“. ეს თქმულებები და გადმოცემები წარმოიშვა ძველად, მაგრამ შემდეგ დიდი ხნის განმავლობაში ჩვენს ქვეყნებს შორის კავშირი შეწყდა“.

ინგლისის ბატონობით შეწყვეტილი ურთიერთობა აღდგა და ფართო ხასიათს იღებს. უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში სამპოთა კავშირი მონიხა ინდოეთის 20 მეტმა დელეგაციამ. რომლებშიც შედიოდნენ პოლიტიკური, სახელმწიფო, საზოგადო მოღვაწენი; მათ შორის იყვნენ მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწენი.

ინდოეთის დიდმა მწერალმა რაბინდრანათ თაგორმა 1927 წელს მონიხა სამპოთა კავშირის და დაწერა წიგნი „მწერლები რუსეთზე“, რომელშიც დიდი როლი შეასრულა ინდოეთის საზოგადოებისათვის სამპოთა კავშირის ნამდვილი მდგომარეობის გაცნობის საქმეში.

ახლანქართულად გამოვიდა რაბინდრანათ თაგორის ჩრეული ნაწარმოების ერთტომეული. ინდოეთის ამ დიდი მწერლის მინიატურები ადრე ითარგმნა და გამოქვეყნდა (ს. შანშიაშვილის, ლაფრ. მიძიგურის და სხვათა მიერ).

სსრ კავშირისა და ინდოეთის დაახლოების საქმეს ხელი შეუწყო 1955 წლის მაისში კრიშნამურტი რაოს შეთავრებით ინდოეთის პარლამენტის დელეგაციის ჩამოსვლა სამპოთა კავშირში.

საქართველოში სოციალისტური მშენებლობის უდიდეს მასშტაბზე ამხვილებს ინდოელი მკითხველის ყურადღებას ცნობილი ევრნალიტი მამუდ მუხაფირი. იგი საქართველოში 1952 წელს იყო. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, 1954 წელს, მან ბომბეში გამოსცა წიგნი — „სოციალისტის საძიებლად“, რომელშიც ცალკე თავებად შევიდა საქართველოში მოგზაურობის აღწერა. „ატომანქანის სარკმელთან მიღებული პირველი შთაბეჭდილება თბილისის შესახებ ის იყო რომ ეს ქალაქი მშენებლობას მოეცავს, — ქა

ლავის თითქმის ემეტისი ნაწილი ხარაზოებშია ჩასმული". მაშნულ მუხაფიერი დაწერილებით აღწერის სამგორის სარწყავი სისტემის მშენებლობას და აღაყენს: „სამგორის და უფრო მცირე მოცულობის შრავალი სხვა სარწყავი სისტემები, რომლებსაც უკვე აშენდა ან შენდება, დიდ უღებურ ტერიტორიებს გადააქვევს ინტენსიური სოფლის მეურნეობის რაიონებად.

თუ ვაგიხსენებთ, რომ საქართველოში ოთხ მილიონამდე მოსახლეობაა, ადგილი წარმოსადგენი იქნება, როგორ გაამდიდრებს და ააყვავებს საქართველოს ამ გვეგების განხორციელება“.

ინდოეთის ცნობილი პედაგოგი ინგვალ სინკი 1951 წელს ბომბეში ინგლისურ ენაზე გამოცემულ წიგნში — „რეპორტაჟი რუსეთის შესახებ“, სადაც საქართველოს დაიშობილი აქვს ორი თავი, წერს: „რეკოლეციამ ქართველებს თავისუფლება მოტანა. ეს თავისუფლება იწყება იმით, რომ ყველას აქვს უფლება ატაროს თავისი საკუთარი სახელი და ილაპარაკოს შშობლიურ ენაზე. ზოგიერთისათვის შეიძლება ეს თითქმის არაფერს ნიშნავდეს, მაგრამ ქართველები მას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ, და ეს იმიტომ, რომ ისინი ამაყი ხალხია. ისინი ერთნაირად ამაყობენ სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობაში მიღწეული წარმატებებით და თავისი უძველესი კულტურული მემკვიდრეობით. ქართველებს აქვთ მოზღვავებელი ტექნიკანტი, თავისუფლებისათვის უძლიერესი სიყვარული, გონიერების შეხამება თითქმის ექსტრავაგანტურ რომანტიზმსა და ქემორის გრძობასთან.

არც ერთი ქართველი, — განაგრძობს ინდოელი ფერანალისტი სინკი, — თავის ხალხს მცირე ან უმნიშვნელო ხალხად არ თვლის, მათს უშუბტესობა ინაწილებს გრძობას, რომელიც სიძინ ჩიჭოყვამ გამოთქვა ლექსში „ვინა თქვა, პატარაო სამშობლო ჩემი?“ და მართლაც, ვინა თქვა, რომ საქართველო პატარაა? ქართველებს ხომ სამართლიანად შეუძლიათ განაცხადონ, რომ აკობრობის კულტურის საგანძურში შეიტანეს თავიანთი დიდი წვლილი. ისინი ამტკიცებენ, რომ პირველი საწინახელი საქართველოში იქნა სრულყოფილი, და სტალინი ხომ გორში დაიბადა. და ეს სიამაყე ბავშობა არ არის; ის არის ნაწილი კოლექტიური თავმჯდომარეობის ღრმა გრძობისა, ურთიპროსოდაც არ არსებობს მორალურად საღი ხალხი. ამ სიამაყეში სანატრესუი და მნიშვნელოვანი ის არის, რომ ის საყოველთაოა, მას ყველა საფეხურზე შეხვდებით.

ქართველი ხალხისათვის რეკოლეციას სხვა რომ აღარაფერი მოეტანა, საკუთარი ენის დამარუნების უდიდესი სამართლიანი ფაქტიც საკმაო იქნებოდა მის გასამართლებლად, მაგრამ საქმეც სწორედ ისაა, რომ რეკოლეციამ გაყოლებით მეტი მოიტანა: მან შექმნა პირობები საქართველოს ახალი ოქროს ხანისათვის“.

ინდოელი ეტრნალისტი ბ. ვიკის თავის შთა-

ბეჭდილებებში საქართველოში მოგზაურობის შესახებ აღნიშნავს: „კავშირი საქართველოსა და ინდოეთის შორის დამყარდა მრავალე ხუცუყენის წინათ, რაზედაც მოწმობენ სერეფო-სტეფენოვიჩი ორ ენაში. როგორც ინდოეთის წარმომადგენელი აღფრთოვანებელი ვიყავი, როდესაც ვაგვიტ, რომ ისეთი ინდური სიტყვები, როგორებიცაა „თამბაქო“, „პური“, „ქეჩი“, „ქაჩანა“, არის ქართული ენაშიც. ჩვენი ინდოელი პოეტები თავინთ ბალებში უძლიერიან სტეშარტმოყვარე და ლამაზ ქართველ ხალხს“.

საბუთა ქვეყნიდან მეცნიერებისა და კულტურის მემკათა არა ერთი დღეგაცია ჩასულა ინდოეთში. ამ დღეგაცეებში მონაწილეობდნენ ჩვენი სახელმძბვეკილი მეცნიერები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრები პროფესორები გ. ახვლედიანი და ვ. კუბარაძე.

კულტურული ურთიერთობა ჩვენსა და ინდოეთის შორის ფართოვდება. ქართულ ენაზე ითარგმნა „რამაიანი“, კრიშნა ჩანდრის შოიხრობები, ვალადოლისა და ჩატო-პადაიას ლექსები და შოთხრობები. 80 წლის ვალადოლმა საქართველოს მიუძღვნა ორი ლექსი — „თბილისი“ და „მოდლობა“, ჰინდის ენაზე ითარგმნა ჩვენი მსოყვანი მწერლის ლეო ქიჩინის „ტარიელ გოლეა“ და „გველი ბიგვა“. კულტურული, გეოგრაფიური და პოლიტიკური ურთიერთობის ის ვადრმავება აფართოვებს და განამტკიცებს ქართველი და ინდოელი ხალხების მეგობრობას.

ახლის მეორე მნიშვნელოვანი ქვეყნის — ბირმის მშვიდობის მომხრეთა დღეგაცეამ საქართველოში ყოფნისას განაცხადა: „ჩვენ დავინახეთ, რომ ქართველები ერთგული, უბრალო, მიზნიდველი, გულწინადა, სტეშარტმოყვარე, ლამაზი და მშვიდობისმოყვარე ხალხია“.

გაცხოველდა კულტურული ურთიერთობა ევროპის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებთან. მკადრო მაგალთისათვის საქმარასია მივეთხოთ რეკონსტიტუციონალური ურთიერთობაზე.

ქართველ-რემინელთა მეგობრობას დიდი ისტორია აქვს. ამას მოწმობს საქართველოსა და რემინეთის შორის კულტურული კავშირის მრავალიცხოვანი ფაქტი, არქიტექტურის შესანიშნავი ძეგლები რემინეთისა და საქართველოში, წარსულის გამოჩენილი პოლეაწთა სახელები — ანთიმ ივერი ანუ მიხეილ იმტეანოვიჩი, ბესიკი და სხვ.

ამ ქვეყნებს შორის კულტურული ურთიერთობის განვითარების საქმეში დიდი როლი თამაშა XVII — XVIII საუკუნეებში ცნობილმა განმანათლებელმა ანთიმ ივერიანემ. წარმომოხობ ქართველი, ანთიმ, ტყვედ ჩაუვარდა თურქებს, საიდანაც ის გაათავისუფლა ვალაჰიის შართველმა კონსტანტინე ბრინკოვიანემ. ანთიმმა ნახა თავშესაფარი რემინეთის მიწაზე, რომელსაც ის თავის მეორე საშობლოს უწოდებდა. ანთიმმა სრულყოფილად შეისწავლა რემინელი ენა და

სწავლა დაიწყო საერთაშორისო სტაჟში. მუდრად იყო რა დაკავშირებული მთელი თავისი მოღვაწეობით რუმინეთის კულტურასთან, იგი ერთი წუთითაც არ იფიქრებდა თავის სამშობლოს — საქართველოს.

როგორც კი მიიღო ცნობა ამის შესახებ რომ ქართლის მეფე ვახტანგ VI ამირებს სტამბის დაარსებას, ანთიმია დაუყოვნებლივ მიმართა კონსტანტინე ბრინკოვიანუს თხოვნით, დახმარებოდა ქართველებს ამ საქმეში. ანთიმო აგზავნის საქართველოში თავის საეკლესიო მოწვევს მიხედვით იმტანოვიჩს, რომელიც საქართველოში ჩამოვიდა 1703 წელს. 1709 წელს თბილისში მიხეილის მონაწილეობით და მეთაურობით დაარსდა პირველი ქართული სტამბა.

იმტანოვიჩმა დაბეჭდა თავის სტამბაში მრავალი საეკლესიო და საერო წიგნი ქართულ ენაზე. კულტურული ურთიერთობა საქართველოსა და რუმინეთის შორის ვითარდებოდა შემდეგნაირად, მაგრამ ამ ურთიერთობამ უღივს განვითარებას მიაღწია რუმინეთის ფაშისტური რეჟიმისაგან განთავისუფლების შემდეგ.

1949 წელს ქართველ მეცნიერთა დელეგაცია აკადემიკოსების ა. შანიძის, ნ. ბერძენიშვილის და დოქ. კ. გიგინეიშვილის შემადგენლობით იყოფებოდა რუმინეთში. ქ. იასში ისინი დანტერესდნენ ცნობილი ქართველი პოეტის ბესიკ გაბაშვილის საფლავით, რაკი ვარაუდობდნენ რომ ის ამ ქალაქშია დასაფლავებული.

რუმინელ ისტორიკოსების დახმარებით მათ მართლაც შეძლეს აღმოაჩინათ ბესიკის საფლავის ქვა. ბესიკი დაკრძალული უყოფია წმიდა პარასკევას ეკლესიაში „სულია ვინკის“ სასაფლაოზე, მაგრამ რაკი ეკლესია დაანგრეულა, საფლავის ქვა 1922 წელს გადაუტანიათ გოლიას ტაძარში.

1950 წ. ქართველმა პოეტმა გიორგი ლეონიძემ, პირველმა ბესიკის თანამემამულეთაგან, მოინახულა მისი საფლავი.

საქართველოსა და რუმინეთს შორის კულტურული ურთიერთობის განვითარებამ თავისი გამოხატულება პოვა აგრეთვე რუმინელ მწერალთა ნაწარმოებების გამოქვეყნებაში საქართველოში.

1955 წ. პოეტმა გრ. ანაშიმემ გადათარგმნა ქართულ ენაზე რუმინეთის დიდი პოეტის მიხეილ ვინინესკუს ლექსების კრებული.

1953 წელს თბილისში დიდი წარმატებით მოეწყო გამოფენა „რუმინეთის სახალხო რესპუბლიკა სოციალიზმის მშენებლობის გზაზე“, რომელიც მოაწყო სსრკ-რუმინეთის მეგობრული ურთიერთობის საზოგადოებამ („არლეს“).

„არლეს“ მუდრა კავშირი აქვს საქართველოსთან, სისტემატურად გზავნის ეურნალებს, გაზეთებს, ახალ ლიტერატურას, ხელს უწყობს რუმინეთის ხალხის ისტორიის, კულტურის, ცხოვრებისა და შემოქმედების გაეცნობას. რუმი-

ნეთის სახალხო რესპუბლიკის კულტურის მინისტრმა აკადემიკოსმა კონსტანტინესკიანმა სამინისტროს დეპარტამენტის დირექტორიან დოგართან ერთად 1955 წლის შემოდგომაზე მოინახულა საქართველო.

1956 წელს ოქტომბერში რუმინელმა გაზეთმა „ვიცა ნოა“ მოათავსა „არლესის“ დელეგაციის წევრთა შობებულებანი, ხოლო ამ საზოგადოების გენერალურმა მდივანმა, ი. შორარემ საქართველოს მიმდევნა წერილი სათაურით „დავიწყყარა შობებულებანი“, ის წერს: „ვიცა საბჭოთა კავშირში მივგზავრება უკრის შეარჩიოს, რის დათვალიერება უკლესი. ჩვენი არსებული შეჩერდა საქართველოზე, რუსთაველის მზიურ სამშობლოზე, ამირკავკასიის ერთ-ერთ რესპუბლიკაზე, რომელთანაც ჩვენ გვაკავშირებს ძველი წარსული. თბილისის ისტორიას აქვს ბევრი საუკეთესო ფურცელი, მაგრამ არასდროს საქართველო არ იყო ისე აუვალებული, როგორც საბჭოთა ხელისუფლების წლებში. საქართველოში ჩვენ ვნახეთ მრავალი სამრეწველო დაწესებულება და განვითარებული ეივათი წარმოების მაღალი დონი და ტექნიკით. ტრიკოტაჟის კომბინატი 25 ეროვნების 3 ათასი მუშა მუშაობს.“

მაგრამ რამაც ჩვენ უღარავდა იგველვა და ალგავთოვანა, ეს იყო საბჭოთა ადამიანი, ქართველის ფართო, კეთილშობილური ბუნება. ყველან ჩვენ გვიღებდნენ ძმური სიყვარულით. ჩვენ დავტოვეთ მზიური საქართველო, წამოვიღეთ თან ღრმა სიყვარულის გრძობები ამ გულთაღ შრომისმოყვარე ხალხისადმი.“

ხეზოსლოვაციელი ეურნალისტი იან კოპეცი, რომელიც იყო საქართველოში, წერს: „პარასკევას არ დაეიწყებ ჩემს პირველ შეხვედრას საქართველოსთან. ქვეყანა ზღაპრული კოლხიისა და იბერიისა, რომელია სილამაზისა და საგანძურების ბერძენი ისტორიკოსები მოგეობობდნენ ჩვენ წელთაღიხებამდე დიდი ხნით ადრე, ჩვენ წარმოვიგედა მართლაც ზღაპრულად.“

დიდია ამ ქვეყნის ისტორია. მისი სიმდიდრე იხიდავდა დამპყრობთ. რომი, ბიზანტია, არაბები, სპარსნი, თურქები, სეულიდენ ერთმანეთს თავიანთ ხარბ თარეშში და მხოლოდ ხანმოკლე იყო დამოუკიდებლობის პერიოდი. თავგანწირულად ბრძოდა თავისუფლებისათვის ქართველი ხალხი. ამ ბრძოლაში წარმოიქმნა დიდი კულტურა. მრავალი საუკუნით ადრე, სანამ პირველმა ვეროპელმა გადასტერა ოცენად და ფიცი შედგა ახალ სიყვაროში, ქართველ ენაზე უკვე ძვრდა პოპროსი და ვერგილუსი, ხოლო XII საუკუნეში აქ წარმოიშვა თავისუფლების დიდი მოძღვრალი შოთა რუსთაველი.“

პოლონი მწერალი ვეი ბროშევიჩი წერს: „შეხვედრა საქართველოსთან — ეს იყო ჩემთვის შეხვედრა მეგობართან, რომელიც შორს იმყოფება, მაგრამ გულით ახლოა. პირაღმა შეხვედრამ ამ შესანიშნავ ქვეყანასთან, მის მშვენიერ

აღმისწავლეთან მომგვარა მე ისეთი მდიდარი შთაბეჭდილებანი, რომ მის ასაწერად წიგნებიც არ იკმარებენ“.

სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში დიდი პოპულარობით სარგებლობს ქართული ლიტერატურა. 1954 წელს „ვეფხისტყაოსანი“ გამოვიდა უნგრეთში ვერეშე შანდორის თარგმანით და ზინის ილუსტრაციებით. 1955 წელს ბერლინში გამოვიდა „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი თარგმანი გერმანულ ენაზე, შესრულებული ავსტრიელი პოეტის ჰერგო ჰებერტის მიერ; ეს არის ნაყოფი ქართველ მწერლებთან და ლიტერატურათმცოდნეებთან მრავალი წლის შემოქმედებითი თანამშრომლობისა. რამდენიმე წლის განმავლობაში ჰერგო ჰებერტი იმყოფებოდა საქართველოში, სწავლობდა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებას, მისი ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორიას. კ. ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“ გამოქვეყნებულ იქნა გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, თარგმანი შესრულებულია მწერალ გერმან ბარმის მიერ, გ. ლორთქიძის ლექსების კრებულები გამოვიდა ჩეხურ და უნგრულ ენებზე. ჩეხურ ენაზე გამოვიდა ა. კვიციანიძის რომანი „ლულო“ და თ. დონაშვილის „ადღება“, ქართული ხალხური ზღაპრები და ა. ანტონოვიჩის „დიდი მოტრავი“. ლუო ქიანელის რომანი „ველი ბიგვა“ გადათარგმნა გერმანულ, ბულგარულ, უნგრულ და სლოვაკურ ენებზე.

მაგრამ ქართული ლიტერატურისადმი სიყვარული მხოლოდ სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში როდი შეზღუდვად. მას დიდი გასავალი აქვს სხვა სისტემის ქვეყნებშიაც. კ. ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“ ითარგმნა ფრანგულად, თარგმანი შესრულებულია მწერალ ვორაკუს მიერ, ლეო ქიანელის „ველი ბიგვა“ — ინგლისურად და ესპანურად. გასაგებია, რომ ესპანური თარგმანი განკეთებულა ლათინური ამერიკის ქვეყნებისათვის.

ზორიელ ლათინურ ამერიკასთანაც აქვს კულტურული ურთიერთობა საბჭოთა საქართველოს შემოიკვლია ლეის სეარესი ლაპარაკობს საბჭოთა საქართველოს მიღწევებზე, საბჭოთა ხალხების მეგობრობის დიდ ძალაზე. საქართველო, ამბობს დი. აპატარა, მაგრამ დიდი ისტორიის ქვეყანაა, რომელსაც თითქმის არაფერ იცნობს დასავლეთში. ჩვენი ქვეყნებში განსაკუთრებული დღემოლით უფლიან გვერდს უღრმეს ცვლილებებსა და უდიდეს წარმატებებს, რაც მიღწეულია აქ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ. ჩვენ ვნახეთ ეროვნული სახიანო ძალა, მისი აღთქმა და მხატვრული ნაწარმოებნი, რთაც მნიშვნელოვანი აღვიდა უკეთათ საბჭოთა ხალხების შემოქმედებაში. ეროვნული პრობლემის ბრძნული გადაწყვეტა და, იმავე დროს, საბჭოთა კავშირში შეტყობება მრავალრიცხოვან ხალხების ერთიანობის განმტკიცება უზრუნველყოფენ მშვენიერ საქართველოს ბედნიერ აწმყოსა და მომავალს“.

მექსიკელმა ეურნალისტმა ედმუნდო ვალდესმა თბილისის შესახებ თქვა, რომ ის „ნაწილობრივ მოგვაგონებს მექსიკის ზოგიერთ ქალაქს“. „თბილისს, — დასძინა ედმუნდო ვალდესმა, — აქვს დიდი ისტორია და, რასაკვირველია, უმდიდრესი ტრადიციები“.

ბრაზილიელმა ეურნალისტმა პაულო ბონაფესმა თქვა: „საქართველო, სადაც არ არის წერტილების უტოლიანობა, წარმოადგენს სახელმწიფო მმართველობის მშვენიერ ნიმუშს. საქართველო მოგვაგონებს ჩვენს სამშობლოს. თქვენი ტყეები და მთები, თქვენი კლიმატი და თქვენი საუკეთესო საქმელები წაგავან ჩვენსას. ჩვენ არასდროს არ დავივიწყებთ თქვენს არაჩვეულებრივ სტუმართმოყვარეობას“.

ბრაზილიის კულტურის მოღვაწეთა დღევანდელმა საქართველოში ყოფნის შედეგად განიცხადა: „ჩვენ აქ მოხალდეთა ვიყავით საქართველოს პერზაიის სიმშვენიერით, მისი კეთილშობილი კლიმატით, ჩვენ განვიცხადებულ ვიყავით მისი ბუნებრივი რესურსების სიმდიდრით. მაგრამ კიდევ უფრო მეტი აღფრთოვანება გამოიწვია ჩვენში ქართული კულტურის მიღწევებმა, რაც ეყარება სახალხო ტრადიციებს და განუწყვეტლივ მიდის წინ. ჩვენ ვნახეთ ეს კულტურა სხვადასხვა გამოვლინებაში: ეროვნული ხელოვნების ყოველ სახეში, ქართული სკოლის, მუზეუმებისა და საგანმეოლოების ბრწყინვალე ორგანიზებაში. შერწყმობა და სოფლის მეურნეობა, რომელიც ჩვენ ვავეცანით, მოწმობენ პროგრესისა და ცივილიზაციის მაღალ დონეზე, რომელსაც ქართველმა ხალხმა მიაღწია“.

საბჭოთა კავშირთან კულტურული ურთიერთობის ირანის საზოგადოების დღევანდელმა საქართველოში მოგზაურობის შესახებ პრესკონფერენციაზე აღნიშნა: „ჩვენმა მოგზაურობამ საქართველოში, ისე როგორც სხვა შთაბეჭდილებებმა, აშკარად გვიჩვენებს, როგორ გონიერულად და სწორადაა გადაწყვეტილი საბჭოთა ქვეყანაში ეროვნული საკითხი, და რომ ძმური მეგობრობა ხალხთა შორის, რომელიც საფუძვლად უდევს ამ თანამშრომლებთანობას, სიყვარულის ურთიერთ პატივისცემას, მტკიცე და ურყევა საქართველოში, რომლის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი უმადლესი განათლება აქვს, ჩვენ ვიყავით საერთო კულტურის უმადლესი დონის მოწამენი“.

საბჭოთა საქართველო, აფართოებს რა კულტურული ურთიერთობას საზღვარგარეთის ქვეყნებთან, ხელს უწყობს ხალხებისა და სახელმწიფოების ერთმანეთთან დაახლოებას და სადავო საკითხების მშვიდობიანი გზით გადაწყვეტას. ორი სხვადასხვა სისტემის ქვეყნების თანარსებობისა და მშვიდობიანი შეჯიბრების ღუნდური პრინციპი მოითხოვს, ასეთ ურთიერთობას. კულტურული ურთიერთობა საბჭოთა საქართველოსა და უცხო ქვეყნებს შორის ემსახურება საყოველთაო მშვიდობას.

მარტორი უორდროვი

იმ უცხოელთა შორის, რომლებიც დაინტერესდნენ საქართველოთი, მისი გვირუკი წარსულითა და აწმყოთი, მისი ხალხის ზნე-ჩვეულებით, მისი ისტორიითა და ლიტერატურით, ოლივერ და მარჯორი უორდროვები, შეიძლება ითქვას, ყველაზე ღვაწლმოსილი არიან.

თუმცა ინგლისელები XIX საუკუნეში აღმოსავლეთისაკენ ისწრაფოდნენ, მგერამ ძალიან ცოტა რამ იცოდნენ საქართველოს შესახებ. ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი ე. შორდილი „Journal Royal Asiatic Society“-ში წერდა: „ქართველების შესახებ უწერიათ რამდენსავე მოგზაურებს, მაგალითებზე ბანკამ ბრისის, გარნა მათი მშვენიერი ქვეყანა მეტად ნაკლებად მოეძლია ინგლისელთა მიერ... და ეს ქვეყანა კი უტურფისი კუთხეა დედამიწაზედ. იგი სწორედ ღირსია იმ შესახებ—ბოტბისა, რომლითაც შეაქო იგი ბ-მა არტურ ლეისტმა ზემოხსენებულს მახულებამთ. მეცობრებნი ახოვანი არიან, ერი ღირსია თვისის ქვეყნისა. ინგლისში თითქმის არა იციან რა ამ ერის ენისა და ლიტერატურის შესახებ. გარნა უკვე ვხედავთ წინასწარ ნიშნებს იმისას რომ მალე უკეთ გავცნობით ამ ქვეყანას“¹.

ო. და მ. უორდროვებმა შეისწავლეს ჩვენი ქვეყნის ადია და კარგი, სულითა და გულით შეიყვარეს, შეისისხლბორცეს მცირერიცხოვანი, მგერამ სულით უტბი, სიმართლის დამცველი, თავისუფლებისმოყვარე ერი და მიზნად დასახეს გაეცეთებინათ ყველაფერი იმისათვის, რომ ამ Terra Incognita-ს კარები გაეღოთ დასავლეთის ქვეყნებისათვის. მათ საფუძველი ჩაუყარეს ინგლისში ქართველოლოგიის საქმეს და ბევრი მშვენიერი დაინტერესეს თავისი შრომებით ქართული ენის, ქართველი ერის ისტორიისა და ლიტერატურის შესახებ. მათ დაინახვეს მსოფლიოს, რომ საქართველო ბარბაროსთა ქვეყანა კი არ იყო, არამედ უძველესი ქვეყანა, რომელსაც უმდიდრესი კულტურული წარსული ჰქონდა და რომ მან თავისი ლიტერატურითა და ხელოვნებით XII — XIII საუკუნეებში წინ გაუსწრო დასავლეთ ევროპის ბევრ ქვეყანას.

სამწუხაროა, რომ ცოტაოდენი ცნობა მოგვეპოვება მ. უორდროვის შესახებ. ერთადერთი სარწმუნო წყარო, რომელიც ნათესს ფენს მ. უორდროვის ბიოგრაფიას, ეს არის უორდ-

როვის წინასიტყვაობა, მოთავსებული 1912 წ. „Royal Asiatic Society“-ს მიერ გამოცემულ „ვეფხისტყაოსანში“.

მარჯორი სკოტ უორდროვი დაიბადა 1869 წლის 26 ნოემბერს და გარდაიცვალა 1909 წელს, 7 დეკემბერს ბუქარესტში. იმ დროისათვის დიდად განათლებული ადამიანი — მ. უორდროვი ფლობდა შეიქ ენას: ფრანგულს, გერმანულს, იტალიურს, რუსულს, რუმინულს, ქართულსა და ინგლისურს.

როგორც ოლივერი წერს, თავისი სიკოცხლის უმეტესი წლები მას საზღვარგარეთ გავტარებია, სწავლობდა რა სხვადასხვა ქვეყნის ენას. ლიტერატურასა და ხელოვნებას.

მ. უორდროვს ინტერესი ქართული ენისა და საქართველოსადმი მას შემდეგ გაეღვირა, რაც მისმა ძმამ ოლივერ უორდროვმა 1888 წელს, საქართველოში მოგზაურობის შედეგად, გამოსცა უცხოელთათვის მეტად საინტერესო წიგნი „საქართველოს სამეფო“.

აი, რას წერს მ. უორდროვი 1894 წელს „ლონდონში გამოცემული „ქართული ხალხური ზღაპრების“ წინასიტყვაობაში:

„რამდენიმე წლის წინათ ჩემი ძმის მიერ დაწერილმა წიგნმა პირველად გააღვირა ჩემი ინტერესი კავკასიისადმი და მისი მამაცი და მშვენიერი მკვიდრებისადმი“.

თავის მიგნში, ოლივერ უორდროვი თუმცა არასრულად, მგერამ შეძლებისდაგვარად ასახავს საქართველოს გვირუკ წარსულს, მის აწმყოს, მის მდიდარ ლიტერატურას, რომელმაც საუკუნებრივი ბრძოლების ქარ-ცეცხლი გამოიარა. თუმცა თელი წიგნი გაელენილია ქართული ერისადმი უნაზესი გრანძობით, ეტორის ვერაჯიბთა შემთხვევაში ვერ დაწამებთ ტენდენციურობას, რადგან იგი გულსიტყვილით ხედავს იმ მარჯორ მხარეებს საქართველოს ცხოვრებაში, რომლებიც ამბიინჯებენ ამ მშვენიერი ქვეყნის სახეს.

„ქარგად განათლებულმა ხალხმაც — კი იმის მეტი არა იცის რა, რომ საქართველო განთქმულია ლამაზი ქალებით, მგერამ ის კი დანადვილებით არ იციან სპარსეთისა, სათათურეთისა, თუ რუსეთის მფლობელობაში არიან ეს მშვენიერი არსებანი. ვე რად გინდათ — ათასში ერთმა მღვინს იცის, რომ ქართველები და ჩერკეზები სხვა-და-სხვა ხალხია... ბოტანიკი იქნება თუ გეოლოგი, არხეოლოგი თუ ფილოლოგი, ყველისათვის საქართველოში ზღვის ოდენა მ-

¹ „ივერია“, 1891 წ., № 268.

სალა, რომელიც ჯერ ხელუღლებულია თავ-
თავიანთის შეცინებათ. მთების მოყვარენი
უკვე გაეცნო ამ ქვეყანას მისტერ ფრეშფილ-
დმა თავისი ჩინებულის წყნითა, თამაშისა და
გართობის მოყვარენი — მისტერ უოლმ. შატ-
ერებისათვის საქართველო არის სრულებით
ახალი მედანი მათის სამხატვროს სავარჯი-
შოთ. მაგრამ ყველა ამას აღმატება საქათ-
ველოს უმთავრესი ძალა და ეს ძალა ქართვე-
ლის ღირსებაა. ქართველი მარტო სახით კი არ
არის სასიამოვნო სანახაო, ეს ხალხი მართლაც
არის სავარჯიშო ხალხი. ანდაზა სწორედ მარ-
თაღს ამბობს რომ „სომხის სული თავშია
და ქართველისა კი — თვალებიდან გამოიჭყე-
ტება“. ვისაც უნდა გულიდამ გადაიყაროს
ჯაერი, დაღერგილობა, შეღანობა და მი-
ზანტრობა, ამაზე უეთეს წამალს ვერ იშო-
ვის, რომ წაეიდეს და იცხადოს ამ მხიარულ
გულგანსნილ, ხელგამილ, პატიოსან და
გულუბრყვილო ხალხის შირსი“¹.

ოღვერ უორდროპმა არათუ გულწრფელად
შეიყვარა ქართველი ხალხი, არამედ იგი თავ-
დაუვიწყრით შეეყვარა მის მეუბრებს, განსა-
კუთრებით კი მის დას — მარჯროს უორდ-
როპს. ახალგაზრდა მარჯროპი ჯერ კიდევ
ინგლისში დაიწყო ქართული ენის შესწავლა
ქართული საზარებით, ბროსეს ლექსიონისა
და მისივე გრამატიკის შემუშავებით. „ოცი წლას
გოგონამ, მან, ეს აირჩია თავისი ცხოვრებას
აზრად“². მაშინადაც, თავისივე ქვეყანაში
მ. უორდროპს თავისი სიუცხლედ ქართული
კულტურის სამსხვერპლოზე მიეტანია. მ. უორ-
დროპს არ გასცრდებია თავისი იმედები —
საქართველოში ჩამოსვლისთანავე იგი დარწ-
მუნდა, რომ ქართველი ხალხი სწორედ ისე-
თია, როგორც ოლივერი ახასიათებდა მას, რომ
მისი იმდროინდელი პოლიტიკური დამატუნება
დიდხანს არ გასტანდა, რომ ქართველი ერი
თავისი საკუთარი სისხლით ჩამოიბანდა მონო-
ხის იარებს.

მ. უორდროპი მეტად სწრაფად დაეუფლა
ძველ ქართულ ენას. იგი კარგად წერდა და
კითხულობდა. დიდ ინტერესს იწვევს მის მიერ
1894 წელს დაწერილი წერილი, რომელშიც
იგი ილია ჭავჭავაძეს სთხოვს ინგლისურიდან
ნათარგმნი „განდევლის“ გამოცემის ნებაათ-
ვის:

„მოწყალეო ხელწიფე,
ინგლისურად თარგმანი ექმენ თქვენსა „გან-
დევლისა“, რომელსა უეთესისა ლექსისაა თქვე-
ნი შვენიერი ენაში, რომ მე მკითხველს და
რომელსა ქონება ყველას მწერლობის დიდება
უნდა იყოს.

¹ „ივერია“, 1888 წ., № 257.

² მ. უორდროპი, „ვეფხისტყაოსანი“, გვ.
XIV.

მე დიდი სურვილი მაქვს გავეზიარო ჩემს
თანამეამულეთსა ის სიამოვნება, რომელიც მე
ამ ლექსმა მაგრძნობინა. ამისთვის ვსადრებ
თხოვნა თქვენი ნება ეს ჩემი დარგმანი გამო-
ცემად. ვცადე სიტყვათა სიტყუითად მას გამო-
თქმა, მაგრამ ბევრი მისი მშვენიერება უნდა
იყოს, სპიროდ, დაკარგული უცხო თარგმანი.

ჩემი ძმა დიდი პატივი ქონდა რაოდენმე წე-
ლიწადნი უკან, ტფილოსში, თქვენი გაეცნობა
ქმნა და მე დიდი იმედი მაქვს, რომ მეც მაგას-
თან მალე მოვალ საქართველოში, ქვეყანა, რომ-
ლისკენ მე გულწრფელი სიყვარული ვგრძნობ
და სურვილი მაქვს, რომ მეტრე მე შემეღებ პირ-
დაპირ გამოთქმა უღრესი პატივისცემა თქვე-
ნის ნიჭისათვის და დიდებულის მსახურებისა-
თვის მიცემული თქვენგან ძველებერს მეფო-
ბას საქართველოსათვის.

მე ვარ, ბატონო. მამლოდინე ჩემთვის სასი-
ხარული ნებისა თქვენი პატივისცემული მარჯ-
რო უორდროპი“¹.

მ. უორდროპის წერილს დიდი სიხარულით
შეხვდა ქართველი საზოგადოებრიობა. მას დი-
დი ინტერესით კითხულობდნენ საზოგადოების
სხვადასხვა წრეებში.

ილია ჭავჭავაძე, ნასიამოვნები იმით, რომ
საზღვარგაგეთ აღმოჩნდნენ აღმანიები, რა-
მელთა უფრადლება მიიპყრო საქართველომ,
მისმა ისტორიამ და ლიტერატურამ, რასაკერ-
ველია, მაშინვე დათანხმდა და საპასუხო წერი-
ლი მისწერა მ. უორდროპს.

„გვიპირდებით ჩვენში მობრძანებას, სიხარუ-
ლით დაგვეხვებით. იმედიც გვაქვს, რომ ჩვე-
ნი უბედური, მაგრამ მშვენიერი ქვეყანა თავს
მოგაწონებთ და დაგანახებთ, რომ იგი ღირსია
თქვენის უფრადლებისა და სიყვარულისა“².

1894 წლის დეკემბერში მ. უორდროპი მართ-
ლაც ესტუმრა საქართველოს. ეს ვიზიტი 1895
წლამდე გაგრძელდა. ქართველობა დიდი ენ-
თუზაზშით შეხვდა მისი სიხარულისა და მწე-
ხარების თანამოზიარე აღმანიის — მარჯროპი
უორდროპის ჩამოსვლას.

მარჯროპი უორდროპი საქართველოდან —
ძმასთან ერთად — ლონდონისკენ გაემგზავრა
1895 წლის 7 ნოემბერს. ოდესის რკინიგზის
სადგურზე მ. უორდროპისათვის ქართველ სა-
ზოგადოებას ქართველი ხალხის სახელით მიტრ-
თქვია შესანიშნავი უკავილების თაივული,
რომელზედაც დიდი შგონისა — ილიას სიტყვე-
ბი იყო წარწერილი:

„რომ ბელში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს,
ეგ ვერაფერი სიყვარულია,
საქმე ის არის, რომ ის გიყვარდეს,
იწი ბედისაგან დაჩაგრულია“.

მ. უორდროპს მიწერ-მოწერა ჰქონდა საქართ-

¹ „ივერია“, 1894 წ., № 8.

² „მნათობი“, 1945 წ., № 10.

ველოს მოწინავე აღმინებთან და დიდი გულისყურითა და ინტერესით აღევნება თვალურს ქართული ხალხის ცხოვრებას.

1894 წელს ლონდონში გამოიცა „ქართული ხალხური ზღაპრები“ („Georgian Folk Stories“) როგორც წინასიტყვაობაში აღნიშნული, მ. უორდროპს ზღაპრები ძირითადად სამწყაროდან შეურჩევია:

1. აღნაშვილი, თბილისი, 1891 წ. ქართული ზღაპრები.

2. ცაგარელი — „Мингрельские этюды“ 1880 წ. st. p. 5.

3. Грузинские народные сказки“ st. p. 5-1884 წ.

„ქართულმა ზღაპრებმა“ უდიდესი ინტერესი გამოიწვია ინგლისელ მკითხველთა შორის, აი, რას წერდა თურნალი „Athenacum“-ი ამ წიგნის შესახებ:

„ეს პირველი თარგმანია ამ საკვირველის წიგნისა მათ შორის, რომელიც კი ყოფილა ოდესმე რომელსავე აღმოსავლურის ენაზე დაბეჭდილი, რამდენისავე ზღაპრის გარდა, რომლებიც გადმოთარგმნილა ფრანგულად. ეს წიგნი ძალიან ძვირფასია ფოლკლორისტიკებისათვის.“

იმავვე გაზეთის სხვა ნომერში (1895 წ. № 3515. მარტი) გამოქვეყნებული იყო იმავე ავტორის შემდეგი სტატია:

„სანტიერესო წიგნი დაიბეჭდა ამას წინათ: ქართული ზღაპრები თარგმანი ვარდროპისა. ჩვენ არა გვეუნდა არაერთი ცნობანი, რადგანაც ამ წიგნების დაწერებმა, თავისი ვნის გარდა, სხვა არ იცოდნენ. ისინი ჰხედავდნენ შაოლოდ საქართველოს გადამღილს მშვენიერ სურათს, თვალის დამატყვევებელ პანორამას და სხვა არაფერს.“

არის მშვენიერი წიგნი ეტნოგრაფიულის რუკითი საქართველოს შესახებ ვინდერბაუმისა და ერკერტისა — „Der Kaukasus und Seine Völker“. ბევრმა ჩვენმა შემამულემ ნახა მთები ამ მშვენიერ ქვეყნისა. miss ვარდროპი პირველია, რომელმაც დაამადა აზრი, რომ სახალხო ზღაპრები დიდად საინტერესოა და იმის წიგნს ვინც წაიკითხავს, მართლაც გულში მადლობა აღეძერება მისდამი...

ვერჩევთ ჩვენს მკითხველებს, წაიკითხონ ესე ზღაპრები და დასტებენ, რადგან შიგ ნახავენ მდიდარს ფანტაზიას და ბევრს გადაკერულს სიტყვას ძველ კრემორწმუნობის შესახებ, რომელიც ქრისტიანობამ წმინდა ნინოლგან — მეთოზე საუკუნითან დაწებებული ვერ აღმოუხვრა აღამიანთა გულიდან.“

მ. უორდროპის დამახებრება იმაში მდგომარეობს, რომ მან სწორედ ხალხურ შემოქმედებას, და კერძოდ, ქართულ ზღაპრებს მიაქცია უდიდესი ყურადღება, რათა უფრო დაეინტერესებინა თავისი თანამემშენებლები.

მ. უორდროპმა ხალხურ შემოქმედებაში დანახა სობრძნის დუშრებელი წყარო, ხალხის თავისებურება, მისი ზნე-ჩვეულებანი და მისი ნად დაისახა ყოველივე ეს თავისეულ ხალხისთვის გაეზიარებინა. მ. უორდროპს, რომელიც მებრად მტკუნველად განიცდიდა ქართული ხალხის ავსაც და კარგავდა, მტკიცედ სწამდა, რომ ხალხის გულსტკიოვლს ისევე და ისევე ხალხი გაიგებდა და მკითხველთა ფართე მსებისათვის გამოსცა ეს წიგნი.

მ. უორდროპმა იცოდა, რომ გენიოსებს სწორედ ხალხი ქმნის, „...ჯერ უნდა ხალხმა დაიმუშავოს თავისი სულიერო საღარო, შეანზრის თავისი უცდავეების ძარღვი და, მერე, ძლიერი სული გენიოსა ძლიერად გამოსცემს პასუხს ხალხის განვითარებასა“ (ლილი).

უორდროპებმა გაიარეს ოდესა და ჩავიდნენ ქერჩში, სადაც ოლიგერ უორდროპი დანიშნულ იქნა ინგლისის კონსულად. როგორც 1895 წლის „იერიის“ № 95 იუწყებოდა, უორდროპს „განზრახვა ჰქონდა პრაქტიკულად ემეცადინა ქერჩში ქართული ვნის უცეთ შესასწავლად“.

1895 წელს ლონდონში გამოვიდა ილ. ქავეკაიას „განდვლის“ უორდროპისეული თარგმანი.

„ეს პოემა ნათარგმნია ქართული ენიდან. დიდად საყურადღებოა, ვითარცა ნიმუში უცხო მწერლისა, თავადი ი. ქავეკაე. უაქველი სუცეთისო პოეტო უნდა იყოს თავის ქვეყანაში. ამ პოემის დამწერს აშკარად ეტყობა დიად ნიჭი და ძლიერება პოეტური ფანტაზიისა“. წერდნენ იქუერი თურნალ-გაზეთები.

1896 წლის 4 აპრილის ნომერში მოთავსებულ იყო პოემის შინაარსი, უორდროპის წინასიტყვაობა, თარგმანი და ამ უცანასკნელის ანალიზი. მ. უორდროპმა, შეიძლება ითქვას, იმდენად სრულიყოფილად თარგმნა ეს ნაწარმოები, რომ ინგლისელებმა ამ ერთ პატარა პოემაში სამართლიანად დაინახეს XIX საუკუნის ბუმბერაზი ქართველი პოეტი და მოზროქნი.

1896 წელს მ. უორდროპი მეორედ ეწეო საქართველოს. მაგრამ ამჯერად მას ახლდნენ თავისი დედა და მამა, რომლებიც მარჯორის მოუჯადოებები საქართველოს ქება-დღევნით. „მე გიამებთ ამ საოცრებო ქვეყნის შესახებ, რის თქმაც ენით ვერ მოვახებრებ, თქვენ თქვენის თვალთ იხილეთო“, თუქვამს მათთვის მარჯორის.

მარჯორი უორდროპის ეს სტუმრობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ამ მხრივ, რომ „...ი დაუახლოვდა ხალხის ყოველ კლასს“ (ეფთხისტყაოსანი“, გვ. XV).

თუ პირველი ვიზიტის დროს მ. უორდროპი უმთავრესად ინტელეგენციის წრეში ტრიალებდა, ახლა იგი უფრო ფართოდ გაეცნო ქართული ხალხის ცხოვრებას.

ნინო ორბელიანიმაც ლექსიც კი მიუძღვნა მ. უორდროს: „უძღვნი მარჯორი უორდროსის ქალს“:

„უცხოთა მხრიდან მოფრენილო,
უცხო სტუმარი,
გრძნობით აღესილო, მხიარულო,
ტყბილ მოუბარო!
ჩვენი თანაგრძნობელს, აწ ჩვენ მცნობელს
და მეგობარსა,
მეც აწ მოგიძღვნი ტყბილად სალამს,
ქართველთ მკობარსა,
რომ ჩვენი ენა შეიფარე და შეითვისე,
ჩვენი თანაგრძნობით, როგორც ჩვენ შეიღს,
გუფრებთ ისე.
შენ გსურს გააცნო უცხო ტომთა
ჩვენი ზნეობა,
წარსულთა ძველთა, ქართველთ გმირთა
ბრძოლა, მხნეობა.
სისხლით მარწყული საქართველო
მტერთან დევნილი,
მამა-პაპთა მძლავრი მკლავით
აწ განდევნილი.
შენ შეგვიყვარე, შეგვიერთდი,
უცხო ტომთ სქესი,
ჩვენ გულში ღრმად არს შენი ხსოვნა
შენგან ნათესი“ I.

მ. უორდროსმა იმოგზაურა როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში — გორში, სიღნაღში, ყვირილის ხეობაში და სხვა და აწვდნაზე ხელდავდა ქართული ხალხის სტუმართმოყვარეობას, ზღვაგაშლილობას, სულერ სიღამაზესა და სინატიდეს.

დღი პატივი სცა მ. უორდროსს ქიზიყ-სიღნაღის საზოგადოებამ. „მომღერალთა გუნდი საქმურად მღეროდან თამარის დროშა გამაღლს“, აღსდევ, გმირთგმირო, წუ გძინავს“, „ქართველო ხელი ხმალს იყარ“ და ტყბილი დღეუკაც მწარე კვნესით ბანს აძლევდა იმით ტყბილ-მწუხარი ხმას. საღამოზე გაიმართა ლექსითი ცეკვა და ძვირფასი სტუმრები დიდდ სასამოვნებში ქართველთა სტუმართმოყვარეობით და ქიზიყის მშვენიერი ბუნების დიდებულებით, გამოემშვიდობენ ყველა იმ მყოფთ. ბევრი ქართველი ქალი და კაცი დააფიქრა საკეთილთ ქნ უორდროსის ტყბილმა ქართულმა სიტყვა-პასუხმა...

ამ თვის 9-ს სიღნაღიდან ტბილისში გაემგზავრა ქ-ნი უორდროსი, რომელმაც სიღნაღის მახლობელ მინდორში, ერთ მუხის ქვეშ შეკრება ახლო მახლო ყანებიდან ქართველი მუშა-შოშქვლები, გადილო ფორტგრაფიული აპარატით მათი სურათი, დაპატივა მუშები პურ-ღვინოზე, უთხრა რამდენიმე მშური სიტყვა

და დაასაჩუქრა ფულითაც. მუშებმა რომ გააგეს ქ-ნი უორდროსის ვინაობა, გამირულ და აღტაცებული გაემარჯოს. ძაბლით და ქედღების ქნეით გააცალეს ძვირფასი სტუმრებმა I.

დაუფიქარი შთაბეჭდილება დატოვა მ. უორდროსზე მოგზაურობამ ზემო იმერეთშიც, როგორც ამას ექრნალი „კვალი“ იუწყებოდა (1896 წ. № 32 გვ. 568).

კახეთიდან უორდროსი ეწვია გ. წერეთლის სოფელ ჭალას (ყვირილის ხეობაში):

„ს. ჭალის საზოგადოება ბრწყინვალედ დაუხვდა და ძველებური სტუმართმოყვარეობა უჩვენა ვარდროსის ოჯახს. ჭალელმა ჭალეებმა გამართეს მასპინძლობა მდინარე ყვირილის პირზე. კაცებს დააეღეს მდინარის ტოტის გადაღდება და უჩვენეს თუ როგორ იჭერდნენ ხოლმე ქვები და კაცი თევზებს დაწრეტად წყალში. მარჯორი ვარდროსი ისე გაიტაცა სანახაობამ, რომ კინაღამ თვითონაც არ გაიძრო ფეხი და არ ჩახტა წყალში, რომ მასაც დაეჭირა თევზი ზელოთ ქებებს ქვეშ. შემდეგ დასხდნენ დიდ კაცლის ქვეშ მდინარის პირით, მწვანეზე და გამაღეს ძველებურათ ნომოზე სუფრა. მარჯორის ოჯახისათვის იყო ცალკე ამაღლებულ ძელზე სუფრა გაშლილი. მაგამ მარჯორი და მისი ძმა ვაძმოხტნენ ძირს და ქართულად მუხლები მოიკეცეს ნომოზე. იქვე დაანთეს ცეცხლი, მზარაშეს უცმათ ცოცხალი კალმახები და შეოქმნა ნადიმი. ამას მოჰყვა სადღეგრძელოები. ახალგაზრდა ქალ-ვაჟნი ამკობდნენ ქ-ნი მარჯორის და მის ოჯახს მშვენიერის სიტყვებით, შემდეგ გაიმართა შრავილ-ნაირი ძველი და ახალი პანავების სიმღერები... ჭალიდან ვარდროსის ოჯახი გადაიწვია დომიტრი აბაშიძემ ს. სავანეს, სადაც მარჯორიმ გაიცნო ძველი, დიდებული ნაშენი, „სავანის ეკლესია ბაგრატ მეოთხის დროისა და გადაილო ფორტგრაფიით. აქედან ვარდროსები გადავიდნენ საჩხერეს და დაათვალიერეს მოღინახეს ციხე...“

დაბა საჩხერეს იმათ გაათიეს ერთი ღამე თ. ბეგან წერეთლის ოჯახში და დღით გაემგზავრენ ჭიათურას. ისინი ჩქარობენ, რომ ოც მკათათვისათვის წვეოდენ ილ. ჭაკვიანიძეს საგერამოს“.

თუ როგორ ახასიათებდნენ უორდროსს ქართველი საზოგადოების წარმომადგენლები, ამის მშვენიერი დადასტურებაა ავ. წერეთლის „საუბარი ინგლისელ ქალთან“.

„ამას წინათ ერთი ახალგაზრდა, ცქრიალა ინგლისელი ქალი გამაცნეს, რომელიც კარგად

I „კვალი“, 1886 წ. № 26, გვ. 456.

I „კვალი“ 1896 წ., № 30, გვ. 534.

ლაპარაკობდა ქართულად, მხოლოდ გურულად კი უძველესა კალს. მე, მასაკვირველია, ის ჩვენში დაბადებული და აქვე გაზრდილი მეგობარა, მაგრამ გამოდგა, რომ სიტყვითა უფროლა მოსული ერთ მის ნათესავთან. მას აქეთ რაც მოსულა, ორი წელიწადის მეტი არ გასულა! გამოვიჩინა და ვეთხოვე: ასე ჩქარა როგორ შეისწავლეთ— მითქი? სიცილით მიპასუხა: „თუ კი მონიღლმა ორი წლის განმავლობაში რომ ცაქმა ენა ვერ ისწავლას, აბაღად უნდა იყოსო“. ეს რომ თქვა აღზათ იფიქრა ჩემზე, რომ გურულ სიტყვას „აბაღად“ ვერ გიგებდო და გადასწორა: „უეარგისო“.

უნდა მოგახსენოთ, მისი უორდროსია არ იყო, პატივისცემა ვიგრძენი არა მარტო ამ ქალისადმი, თუთ ამ ხალხისაც კი, რომელსაც ამ გვარი ქალები ევთონიან და განა მარტო მისთვის, რომ ქართული უსწავლიათ? სრულიადაც არა. მე მომწონს იმათი ცნობისმოყვარობა და ხასიათი რომ ვარეშე არა ეუცხოებათ რა და ზიზღითა და დაყინვით არ უყურებენ სხვა ტომის ხალხს“.

აკაკის შთაქვს დიალოგი მ. უორდროსია და იმ ქართველ არისტოკრატ ქალს შორის, რომელიც უსაყვედურებდა აკაკის მისი მშვენიერი ლექსების ქართულ ენაზე წერის გამო:

„მართალი რომ ვთქვით,“ მინც და მინც სასიამოვნო ენა ვერ არის ქართული, ყურს ენითარება გამოსათქმულად ძნელია: წ, ძ, ჰ, ჯ—სანამ გამოთქვამდეს კაცი ენას დამტრევეს, ამას წინათ კოლა შეშოვიდა ჩვენთან და გვითხრა: „აბა ქალებო, თუ იტყვი: „აბაყი წყალში უიყინებსო? აბევი ვეცადეთ, მაგრამ ვერავინ მოვახერხებ და სულ „აბაკი ცქალში ჰქინებს“ ვამბობდით, მეტიარ ვიციო“.

— მაგ ნაირი რამეები განა სხვა ენებში კი არ არის? ყველა ენას აქვს თავისი ღირსებაცა და ნაკლებიცა, ჩვენ, ინგლისელები, თითქმის პირს არ ვაღუბთ საუბრის დროს, კბილებზე კბილებს ვაჭერთ სიტყვების გამოთქმის დროს, მაგრამ ჩვენს დედა ენა მარც კეთილ ხმოვანი გვეუნია და არავისაში არ ვაეკელით. დრანულშიც ცხვირში დედუნებენ და მისწონთ. თქვენ კი...“

მ. უორდროსი ეკალივით მიხედა გულში ამ გადაგვარებული ქალის სულელური მსჯელობა, რადგანაც ვერც კი წარმოედგინა, რომ აღმზიანს შეეპოო დაემგო, ფეხქვეშ გაეთელა თავისი მშობლიური დედაცა და სხვა ენები გავლმრთებანიც, ვითომდა დიდი განათლებისა და კულტურის მოსაჩვენებლად.

მ. უორდროსს კარგად ჰქონდა შეგნებელი, რომ, თუ იდამიანს თავდაუოწყებით არ უყვარს თავისი საკეთარი დედისამშობლო, თუ ის შხად არ არის ყოველი წუთი მონადროის მის ბედნიერებაზე ფიქრს, მამ როგორ შეაღებს იგი

სხვა რომელიმე ვრსა სცეს პატვი, შეიგვაროს იგი, მისთან მეგობრულ ურთიერთობაში იყოს და ამიტომაც გულმოკლული იმსახურა: „საკვირველია. გონება გამხსნილია და ვითარებულმა ადამიანმა როგორ არ უნდა იყოდეს იმ ქვეყნის და ხალხის ენა, სადაც დაბადებულია, გაზრდილია, გინდ თუთონ არც კი ეუთვნოდეს შევიდრთავისო“.

თუთონ კი ყოველთვის ცდილობდა ქართულად ელაპარაკა. „მხოლოდ მარჯობის ხანდისხან უყვირდა, რომ თანამობაასეთა, განსაკუთრებით მანდილოსნების, სახეზე გაკვირებანი ნიშანს ჰკითხულობდა და სწუხდა, ნუ თუ გარკვეით ვერ გამოქსაქვი ქართულად აზრობო. თათოქ იმედა ჰქონდა, რომ სწორედ ლაპარაკობდა და დიდ ხანსაც ვარძელდებოდა მისი გაოცება და დარდიცა, რომ არ აეხსნათ ეს გაუგებრობის მიზეზი („სახალხო ვაზეთი“, 1912 წ., № 633, 634, 635).

როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, მ. უორდროსს ხშირი მიწერ-მოწერა ჰქონდა ქართული ეურნალ-გაზეთებისა და ქართველი საზოგადოების მოწინავე ადამიანებთან, აი, რას სწერდა მ. უორდროსს იტალიაში ეურ. „მწეუმიწი“ რედაქცია:

„რამდენადაც სამწუხაროა ჩვენთვის ჩვენი ქართული ქალებისაგან ქართული ენის დაიწყება, იმდენად სასიხარულოა თქვენ, ინგლისელი ქალისაგან აგრე კარგად ქართული ენის შესწავლა. დიდად ეისაამოვნეთ თქვენი წერილი. წარმოიდგინეთ ჩვენი გაკვირება: ინგლისელ ქალს „მწეუმიწი“ საინტერესო საკითხავად მივაგნითა და ფულს იგზავნებით მის დასაკეთად მამინ, როცა ზოგიერთი ჩვენი „წარჩინებული“ მოძმენი აზარად სთვლიან ამ ვაზეთს“.

მ. უორდროსი ეურნალდებოდ არ ტოვებდა არც ერთ წიგნსა და პერიოდული გამოცემის არც ერთ ნომერს, „სადაც უნდა ყოფილიყვნენ განსვენებული და მისი უფროსი მამა, კონსული და აეტორი წიგნისა საქართველოს სამეფო, ოლივერი უორდროსი, — ლონდონში, პეტერბურგში, პატიის კენძელებზე და ზესხარესტში— ქართული ვაზეთები და ეურნალები გარეუყვეტილე მოსდობით, ჰქონდათ ხშირი მიწერ-მოწერა ქართველ მეგობრებთან და კავშირი საქართველოსთან არასოდეს შეუწყვეტილთ. მარჯ. უორდროსს უყანასწულ წუთამდე არც მემშობა შეუწყვეტია საქართველოს „ლიტერატურასა და ისტორიაზე“.¹

1900 წელს ოქსფორდში გამოვიდა ო. დე მ. უორდროსების მიერ თარგმნილი „ქობრევა“ წმ. „ნინოსი“. ამ გამოცემის შესახებ ვაზ. „ივერიაში“ ა. ხასანაშვილი წერდა, რომ უორდროსებმა „ამ უყანასწულ დროს აღბეჭდეს სა-

¹ „დროება“, 1909 წ. № 28.

მეცნიერო შრომა „ცხოვრება წმ. ნინოსი“ საუფრადღებო წინასიტყვაობით და შევნიშვნებით შენიშვნებით. ამ ახალს თაკიანთ თხზულებებში პატრიკეუმული დაჰმა დივენიტეტენ სრულიად ახალს მოღვეუბის ფარგალში. მათ შეისწავლეს რამდენიმე საისტორიო წყარო წმ. ნინოს შესახებ და მეცნიერობის კრტიკის თვლით დაფასეს იგი. ამითი შეხედულება ჩვენის ისტორიისა და განათლების უძველესს ხანებდ საუფრადღებოდ მისაწვდია შემდეგის გამოძიება-გამოკვლევისათვის“.

„წმ. ნინოს ცხოვრება“ მეცნიერული ხასიათის ნაშრომაა, უორდრობებმა კეთილსინდისიერად, დაღი ინტერესითა და სიყვარულით შეისწავლეს წმ. ნინოს ცხოვრების შესახებ არსებული სხვადასხვა ვერსია, მათ შორის სომხური ვერსია, რომელიც შრომას აქვს დართული. ყოველივე ამის შედეგად გამოსცეს ზემოაღნიშნული ნაშრომი, რითაც თავისი წვლილი შეიტანეს საქართველოს ისტორიის შესწავლის საქმეში.

თუკია თავისი სიციცხლის ბოლო ხანებში მ. უორდრობის შორს იყო საქართველოდან, იგი მარტო არ წყვეტდა საქართველოზე ფიქრსა და მასზე ზრუნვას, რადგან, როგორც თანამედროვენი გადმოგვცემენ, „გულწრფელად უყვარდა საქართველო“. „საქართველო ჩემი მეორე სამშობლოა“ — ამბობდა იგი¹.

სწორედ სიყვლილამდე ერთი კვირით იდრე „მოსავლეს“ რადიკტორმა ვ. რტილაძემ მ. უორდრობისაგან ასეთი წერილი მიიღო:

„დიდად პატრიკეუმელი ბატონო რტილაძე! დიდ სიამოვნებით მივიღე თქვენი წერილი და სარწმუნო ეტრნალ-წიგნები: გულით მადლობას მოგიხსენებთ. თქვენი თხზულებანი საყურადღებო შეპატება იქნება ჩვენი ქართული წიგნთა კრებულისა. ჩვენი სერტილია ყველა ქართული წიგნის შეკრება რაც შეიძლება. შემდეგში მივართვეთ ერთს ინგლისელ მეზუემს, ასე რომ ვისაც სურს ქართული ენის შესწავლა, ადვილად შეიძენს საქარო მისაღებს...“

თქვენი მშვენიერი სამშობლო სულით და გულით მიყვარს და ვეძღვრებ მის ბედნიერებას“.

ამ წერილიდან ამჟაად ჩანს, რომ უორდრობები არა მარტო კმაყოფილები იყვნენ ქართული ენისა და ლიტერატურის შესწავლით, არამედ ფიქრობდნენ მომავალ თაობებზედაც და კრებდნენ საინტერესო მასალებს, რათა ამით გაეფურღებინათ მათთვის ქართული ენისა და ლიტერატურის შესწავლა.

სწორედ ამიტომ იყო, რომ მ. უორდრობის გარდაცვალებამ თავზარი დასვა ქართველ ხალხს. საქართველო ღრმად დაწუხრებულ დასტორიად თავის ერთგულ მესიაღუმესა

და მეგობარს, რომელსაც უყვანსწვლ წუთებამდე ახსოვდა ეს სანატრული ქვეყანა, ხედავდა მის ცაშდე ახილულ თუთრებზე მარტებს, მიჩხრიაღე ნაკადულესს, ზებრებზე მარტებს ვერდით შემოსილ მთაზარს. გული სტიკოდა, რომ ყველაფერი ეს აწ დაკარგული იყო მისთვის.

არ იყო არც ერთი ქართული ფერნალი და გაზთო, რომელსაც არ გამოჰქვეყნებინა ნეკროლოგი მ. უორდრობის შესახებ. ვახ. „ღროებაში“ (1909 წ., №83) ვ. ჩერქეზიშვილი წერდა:

„...განსვენებულის სიცილით საქართველომ დაკარგა დიდი მკოდლე ჩვენი ისტორიისა და ლიტერატურისა და ამასთან ერთად ღრმად მოსიყვარულე და ერთგული მეგობარი. არ ვახვიადებ თუ ვიტყვით, რომ განსვენებული სკიცლობდა ჩვენი ქვეყნის სიხარულით და ეარაბით, იგი დილით-ღლე გაუცოცებით აღევნება თვალყურს ჩვენს ცხოვრებას ჩვენივე გახეთუბათ...“

იგი საუცხოო ადამიანი იყო. მასში შვერთებული უპალესი და უყეთილშობილესი თვისებანი ღელდაკიცისა და მამაკაცის გულადობისა და შრომისმოყვარეობასთან ერთად. ლობიერო, მოსიყვარულე მისი გული ანდამტი იყო... პატარა თავისუფალი ჩიტბიცი — კ. ბეღერები, შოშოები და შაშუები ჰგრობდნენ მის მოსიყვარულე გულს, მისი სახლი საყვე იყო ამ ფრინველებით და ზშირად თავს დასტრიულებდნენ...“

„საქართველოს მოამხე“ ათავსებდა ნეკროლოგს მ. უორდრობის სურათით. აქ აღნიშნული იყო მისი დაჰსახტება ქართული ხალხის წინაშე, მის მიერ ნათარგმნ ნაწარმოებთა სია და ბოლოს ეწერა:

„საუღწოდ იყოს ხსნება შენი, კეთილშობილო და დიდბუღოვანი ადამიანო; საუღწოდ იყოს ხსენება შენი, როგორც შენი განუყრელი ძმა-მეგობარის ოლივერის და სხვა მეგობართა შორის. ისე ჩვენ შორის, შენთვის უცხო, მგერამ ბერადს მეგობარ ქართველთა შორის ღვაწლი შენი დიდი იყო ჩვენს წინაშე და მადლიერი ქართული გროც ეტლებად დაუოწარკის შენი სახელი სანამ საქართველო იარსებებს“.

სამწებარია ის გარემოება, რომ მარჯორი უორდრობის ვერ მოესწრო დაბეჭდილი ენახა ის ნაწარმოები, რომელსაც ზედ დაჰკანალებდა. მას ხელნაწიერის სახით დაჩნდა შოთა რუსთაველის იეფხისტყაოსანში“ და სხვა თარგმანები.

„ეფხისტყაოსანზე“ მეშობაა მ. უორდრობმა 1891 წელს დაიწყო კერტში (ინგლისში) და შავად დაასტულა კერტში 1898 წლის ნოემბერში. მგერამ მარჯორი როდი კმაყოფილებდებოდა მისწვლულით იგი სიცილილამდე დაუღლივად შრომობდა, რომ თარგმანი სრულყოფილყოფილიყო. თარგმანს მან მრავალი სკილიო

¹ „ღროება“, 1909 წ., № 271.

Handwritten notes in red ink, possibly a signature or initials.

დაერთო სხვადასხვა სიტყვის განმარტებისათვის. ცნობილია, რომ უორდროპმა 20 წელიწადი მონაღმა მასალების შევრკვებას ამ დიდი საქმის განხორციელებისათვის. „ვეფხისტყაოსანი“ გამოიკა 1912 წელს „სამეფო სააზოთო საზოგადოების“ მიერ.

მის გამო, რომ დასავლეთ ევროპის მეცნიერები ნაკლებად იცნობდნენ საქართველოს, მათთვის, რასაკვირველია, უცნობი იყო მისი ლიტერატურა.

პირველი უცხოელი მეცნიერი, რომელიც დაინტერესდა ქართული ლიტერატურითა და, კერძოდ, „ვეფხისტყაოსანით“, მარია ფელისიტა ბროსე (1802—1880) იყო.

ავად. ბროსემ რამდენიმე წერილი მოათავსა ძურნალში „Nouveau Journal Asiatique“.

ქართული ლიტერატურისა და, კერძოდ, „ვეფხისტყაოსნის“ თაობაზე. მისივე შეაწეობით გაიყნო მკითხველი „ვეფხისტყაოსნის“ პირველ პროზაულ თარგმანსაც. ეს იყო პირველი თავუბის პროზაული თარგმანი და სხვა თავების მოკლე შინაარსი.

ცნობილია, რომ ბროსე შეშაობდა „ვეფხისტყაოსნის“ სრულ თარგმანზედაც. შიგამ ბროსეს შივად დამთავრებული „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანი აღარ გამოქვეყნებია.

„ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანი მოგვეყა პოლონელმა მწერალმა ვაზიმირ ლაფინსკიმაც.

მის შესახებ ძურნალ „ციკსარიში“ ივანე კერესელიც 1870 წელს წერდა:

„ჩვენ ყველამ ვიცით, თუ რა შრომა გასწვივა პატრესსაცემმა ავადმეიკოსმა ბროსემ და რამდენი წიგნები სთარგვნა ქართულითგან ფრანცუზულს ენაზედ: სხვათაშორის, ამ პატრესსემულმა საქართველოს მისტორიემ ეთარგმანა ფრანცუზულს ზვენი ჩინებული და ჰენითონს ძვირფასი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“, რომელსაც გაკორკვებით შეხედეს ფრანცუზებმა: რუსულს ენაზედაც სთარგვენს ნაწყვეტები, შიგდაშოგ, რომლის ღირსებაზედ აქა არა ვხედვად საქართოთ მოვლანარყოთ, და ვინ იფიკრებდა თუ ეს პოემა იქნებოდა ნათარგმნი პოლშერ ენაზედაც, არა ნაწყვეტებად, როგორც რუსულს ენაზედ, არამედ თავიდან მოკლებული ბოლომდინ“ („ციკსარი“, 1870 წ. იუნისარ ნოშერი. ივ. კერესელიძე: „ვეფხისტყაოსანი“, გვ. 257 — 282).

ვაზიმირ ლაფინსკიმ თავისი თარგმანი გამოაქვეყნა ვარშეაში 1863 წელს.

„ვეფხისტყაოსანი“ მე-19 საუკუნის ბოლოს გამოიკა გერმანულად. ეს თარგმანი ლექსად შესრულებულია ქართული ხალხის დიდი მეგობრის არტერ ლასტის მიერ.

1912 წელს გამოიკა მარჯობრი უორდროპის მიერ თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“. ინგლისურ ენაზე.

ამ თარგმანის შესახებ თედო სახოკია „სახალაზი. ვაზეთში“ წერდა:

„ქართულითა გენოოსის და მთელს მსოფლიოთა წინაშე თავმოსაწინებელ მდამამანს სტანეაბის ნაწარმოები „ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურად გამოიკა და ევროპულ მკითხველს საშეალება ეძლევა გაიცნოს ჩვენის ერის უყვადე შვილის თხზულება, გაიცნოს თითი იმ გენოოსის საშრობო, მისი დიდებული წარსული...“

უორდროპის ასული გეტუნის იმ მკორე რიცხვს ევროპიელთა, რომელთაც შეისწავლეს ჩვენი ენა, ლიტერატურა და ისტორია, იმ განსხვავებით ეი რომ განსვენებულმა არა თუ შეისწავლა ენა, ლიტერატურა და ისტორია ქართულითა, არამედ ყველსავე ამასთან ერთად უნგაროთ სიყვარულით შეიყვარა ჩვენი ყველსაგან დავაწებელი ხალხი და ქვეყანაც.

უეკველია, იკითხავთ, თუ როგორ შესძლო ინგლისელმა მთარგმნელმა, „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის ღროს ეძლია ის სიძნელე, რომელსაც წარმოადგენს რუსთაელის ენის გაგება თანამედროვე ქართველთათვისაც. იმაზე უნდა მოკახსენოთ, რომ მთარგმნელი, თავისდა სისახელოდ, მოპრევია სტენებულს სიძნელეს, მოპრევია ისე, როგორც ეს შეეძლო მხოლოდ მხენ ადულს, რომელისთვისაც სიტყვა „მეძნელებელი“ არ არსებობს, რომლისთვისაც არსებობს „სიძნელე“ გარნა არა „უძლველი“.

მ. უორდროპი დაუღალავად შრომობდა „ვეფხისტყაოსანზე“, „იშველიებდა ყველს, ვოსაც ეი შეეძლო სავეყო ადგილი ასე თუ ისე განემარტებინა: სავარძიბული იყო მისთვის, რომ ქართულად არ მოგვეპოვება, გარდა ირითოდ შრომისა, მეცნიერებანი, გამოკლეყანი ჩვენი პოეტის და მისის ნაწარმოების შესახებ... სელია:

იქნება, ინგლისელის მიერ გაწეულმა ამ უებრი შრომამ გულისხმავი ჩაკვადოს ქართველობა და ჩვენს გონებრივს სურჩელს უფრო მეტის ყურადღებით და ზრუნვით პოეპურათ, ვიდრე აქამდე გამოგვიჩენია ეს ზრუნვა და ყურადღება...“

პოეპის თარგმანს ერთის ო. უორდროპის წინასიტყვაობა და დამატება, რომელშიც შესულია:

1. თარგმანი პრიფესორ ნიკო მარის გამოკლეყუნა: „ვეფხისტყაოსნის“ წინა და ბოლოსიტყვაობის შესახებ“ (261 — 265 გვ.);
2. ბიბლიოგრაფია „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ დარქორი წიგნებისა და სავაფლო წერილებისა (რომლებიც ოქსფორდის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში ინახება. 265—269 გვ.);
3. რეფერანსები ან აღნიშვნა იმ ადგილებისა, სადაც ესა თუ ის პირნი, ადგილები, ცხოველები, მეცნიარები, ლითონები, სარწმუნეოება და სხვა მოსხვენებელი არიან „ვეფხისტყაოსანში“ (269—273 გვ.).

წინასიტყვაობაში, რომელიც ცხადად ამჟღავნებს ავტორის ღრმა ცოდნას ქართული ლიტერატურისა და საქართველოს ისტორიისას, თ. უორდროპი ცდილობს ინგლისელ მკითხველს უფრო გაუადვილოს ნაწარმოების გაგება. თუმცა ოლივერი წინასიტყვაობას ხელს არ აწერს, მაგრამ „ვეფხია ზედმიწევნით ცოდნა ჩვენის ენისა, იმასაც იგივე განუზომელი სიმბატია და თანაგრძნობა აქვს ჩვენის ხალხისადმი, როგორც უღვივოდა თვით სულმანას და ქართველთათვის გულში ხატად-სატარებელ მარჯარი უორდროპის ასულს“ (თ. სახოკია).

თარგმანის უდიდეს ღირსებად უნდა ჩითვალოს ის გარემოება, რომ მ. უორდროპი არაჩვეულებრივი სიზუსტის დაცვით მიხვედბა პოემის ტექსტს, და თუ ზოგიერთ ადგილას ვხვდებით შეცდომებს, ეს შეცდომებიც ნაწილობრივ იმდროინდელ ქართულთა მიერ ტექსტის არასაკმარისი ცოდნით აიხსნება.

მაგრამ ზოგიერთ ადგილას დაშვებულა არსებითი შეცდომები:

1. ყველგან „ვეფხი“ თარგმნილია, როგორც panther უნდა იყოს „tiger“.

2. რუსთაველი ყველგან „მინას“ ხმარობს მინაქრის მნიშვნელობით, უორდროპს კი თარგმნილი აქვს, როგორც glass. უნდა იყოს enamel.

3. „საწუთრო“ თარგმნილია როგორც Fate (ბედი, ბედისწერა). უნდა იყოს The passing world.

4. რუსთაველს აქვს: „მას ტანსა კაბა ემოსა, გარზე თმა — ვეფხის ტყვისა“ ინგლისურ თარგმანშია: უნდა იყოს:

„His form was clad in a long coat over which was thrown a panther's skin“.

„His form was clad in a coat of tiger's skin with fur outside“.

თუმცა მ. უორდროპის თარგმანი უდიდესი განძია მსოფლიო ლიტერატურის საუნჯეში, იგი მინც პროზაული თარგმანია. მაღამ დღესტალი ამბობს: „პოეზია — პროზად თარგმნილი — წარმოადგენს მხოლოდ ესკიზს, რომელიც განმარცვულია ჩექურთმებისაგან“.

მარჯორი უორდროპის ნათელი ხსოვნა მუდამ იარსებებს ქართველთა შორის, რადგან მან ყოველი ქართველის გულში მარადიული ხელთუქმნელი ძეგლი აოგო. თაობიდან თაობას გადაეცემა ტბილი მოგონებები მის შესახებ, რაც კიდევ უფრო შეუწყოხს ხელს ხალხთა მეგობრობისა და სიყვარულის, ურთიერთთავაგებისა და პატივისცემის შემდგომს განმტკიცებას.

რამა შენგელია

არმაზი*

ცნობილია, რომ სპერტა ანუ იბერთა ეროვნული აქტიუზაცია ძველადმოსავლეთის, კერძოდ ურარტეს, დამპყრობის შემდეგ ჯორჯიის სათავეებში დაიწყო. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი აქტიური სპარსეთის მე-18-19 სატრაპიაში შედიოდნენ, ყოველწლიურ ხარკს არცთუ ისე წესიერად იხდიდნენ და ეს ვასალური დამოკიდებულება თითქმის ნომინალური იყო. ამიტომ ამბობს პლეტარქი: „იბერები არ ემონებოდნენ არც მიდელეებს, არც სპარსელებს და მაკედონელთა მმართველობისასაც კი გაღებულნი იყვნენ“. ხოლო კლხნი ამ მხრივ თავისუფალნი ყოფილან და, როგორც პეროლოტე გაუმოგვეცეს, ისინი სპარსეთის არც ერთ სატრაპიაში არასოდეს არ შედიოდნენ.

მას შემდეგ ქართლი ისე გავრცელებულა, ხალხიც ისე მომრავლებულა, რომ იბერიის სახელმწიფოებრივი აღორძინება ახლა ჯორჯიის სათავეებში კი არა, მტკვრისა და არავეის შესართავთან ვითომც შესთავან დაარსებულ მცხეთაში დაწყებულა. „ვითომც“, აქ იმითგამოიხატა, რომ მცხეთის სახელმწიფოების შესთავან წარმოშობა საეკლესიო მიჯნადაა.

აღქმანდრე მაკედონელის ძღვევითილი არმებისგან აქტიური სპარსეთისა და, საერთოდ, ძველადმოსავლურ სახელმწიფოთა ელვისებურმა გააქტიურებამ, დიდი საეპრო-საქარავნო გზების განახლება-გაუმჯობესებამ და ზელონობის განვითარებამ აზიის ხალხთა, და მათ შორის იბერიელთა, ეროვნულ გამოვლიზებას, მართალია, ზელი დიდად შეუწყო, მაგრამ ძველი მითრისტული კულტურა და მძლავრა ეროვნულ-ნიჟაგისეული ტრადიციები ამითი როდი დამარბულან, სიცოცხლეს მინც განაგრძობდნენ.

მიუხედავად იმისა, რომ არამეული ენა მთელ წინა აზიაში lingua franca-დ იყო აღიარებული,

ბერძნული ენა ისე სწრაფად გავრცელებულა, რომ მას მხარში ამოსდგომია; მიუხედავად აგრეთვე იმისა, რომ მარსელიდან ინდოეთამდე ამ ახალ ენაზე თითქმის ყველა ლაპარაკობდა, საყოთარი ხმა ადგილობრივ ერებს მინც თამამად ამოუღიათ, ეროვნული ღირსების გრძნობით ავსებულან, რასაც იბერიის მეფის, ფარნავაზის სახელმწიფოებრივი რეფორმებიც მოწმობენ.

თუ ელინისტური ცივილიზაციის ასეთი უნივერსალობა და, მასთან ერთად, დრომოქმული კლასიკური პოლისი ათენისა და სხვა ქალაქებისა, ძველბერძნულ დემოკრატიას ოდესღაც მკერდოდ აყავშირებდა, ახლა, აღქმანდრე მაკედონელის „სამხედრო-ბიუროკრატიულ ელინიზმს“ დროს, ისინი უეარგისნი აღმოჩნდნენ.

დაპყრობილი აზიის უზარმაზარი ტერიტორიების ცენტრალიზაციის, რთული ირიგაციული მიწათმოქმედებისა და ყოფილ მონარქიულ-ტორანიულ სახელმწიფოთა შენარჩუნების საჭიროებას, მართალია, ელინიზმი მაშინდელ ისტორიულ-პოლიტიკურ პირობათა შესაბამისად თითქოს გარდაქმნა, მაგრამ საბოლოო მიზანი მინც მიუღწეველი დარჩა, ძველი პოლისის უილაჯობა ჯერ დიადობებისა და შემდგომ მათი ეპიკონების არეულობებში მთელი სისრულით გამოამჟღავნეს.

ამ ისტორიულ, საერთომორისო მნიშვნელობის რამა პროცესებს, რა თქმა უნდა, ვერც იბერია ასეულებოდა. სამამასაბლისო-პატრიარქალური წყობის რღვევისა და ქვეყნის ჩამორჩენილი ეკონომიკის სწრაფ აღმავლობას პატრიოტული აღრფთოვანება და შინაურ ძალთა კონსოლიდაცია თავისთავად მოჰყოლია. დიადობების არეულობით ფარნავაზს კარგად უსარგებელია და, იბერიის პირველ მეფედ დამკვიდრებულა თუ არა, საქართველოს საზღვრებთან ერთად ქართული ენაც განდერკია. და „არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლისა შინა თეონიერ ქართლისა. და ამან შექმნა შიგნობრობა ქართული“. ამასთან ერთად, საეკლესიოში ისიც, რომ სეკულეკიდებს პირთ, კამაღუცთა და ბითინიაც ამ დროს გამოსცლიან ხელიდან.

* წაიხთხულია 1956 წლის ნოემბრის 29-ხ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიაში ქართული ფოლკლორის საკითხების გამო მოწვეულ პირველ რესპუბლიკურ სამეცნიერო თაობირზე.

ლუარტ მროველის მატიაწეს, მართალია, ხშირად ზღაპრული იერი დაჰყავს, „შანამეს“ ძველი მოტივები თითქოს აქა-იქ მოგებებს ხოლმე, მაგრამ ქართული ხალხის ეს ისტორიული სინამდვილე სტრიქონებსა და სტრიქონებს შორის მაინც მკაფიოდ გამოისკვების, სოციალური ქარტეზისთვის შორი ზმარევი ყრულ, მაგრამ სავალისებრი მაინც მოისმის.

სახლბატონოვანი გადმოცემებით გამოხვერებული მემკრანის პატრიოტული ცეცხლი ავსებულ ფანტაზიას სისხლ-ზარკით სავსე რეალობა ვერ დაეჩრდილავს და ამჟამად მოხანს — გველდამსავლერ წარმართობას, მემგომ აქემენიდურ-ზორიასტრულ სპარსეულთან ხანგრძლივ ურთიერთობას და ბოლოს ელინისტურ ცივილიზაციას ქართველი ხალხის ცხოვრებისა და უძველეს კულტურისათვის თავისი კვალი როგორ სავსანობლად დაუმჩნევა.

სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, მეხუთის უკანასკნელი მამასახლისის, სამარას სახელის ქართული ირანულ სამარს-სიმერეთთან მხვედვნილობა, ჩვენ გზონიშთა თუნდაც ბერძნულ-ბაბილონიან სახელები (ქართლოს, ეგროს, ექსოს...) და, ამას გარდა, ბერძნულ-ბაქტრიული ოკობით თვლა და ანგარიში ამ კულტურათა ოდინდელ ურთიერთობას უსათუოდ გვაფიქრებინებს.

იბერიის მეფე ფარნავაზ, ვინ იცის, იწნებ მართლაც არ არსებობდა, მაგრამ შთავარი ჩვენთვის მაინც ის არის, რომ ეს სახელი ქართლის მეფეთა მამანდელ საერთო ისტორიულ ვითარებასა და სინამდვილეს სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება, საყურადღებოა, რომ სწორედ ამავე ხანაში ეს სახელი ბითონის მეფეთა საყვარელი სახელად ყოფილა მიჩნეული და წინააზურ ონიმასტოკონს იგი რეალურად უკერს მხარს. უმრავლესობი ისიც არის, რომ ქართული მემკრანის არა ქართული აზო ბაქტრიის მეფის, აზო (ა) II-ს სახელს საყვარელად ეხმარება.

მაგრამ ძველ კულტურათა და სახელთა ეს სახალეე გაიკლებით ღრმა ყოფილა და, როგორც ეხვადეთ, ჩვენს მუკრობამში ასახულ-ლუარტ მროველის ითარეჯანი და იავრ ეურტეველის ატრომანი, როგორც ვიცით, ზორიასტრულ წმინდა ცეცხლს ნიშნავს, ხოლო მეხუთეში აღმოჩენილი წარწერის პიტახში ბერძნულ-ბარსუ-მის სახელი ამ რიტეადერ რტოს ეწოდებოდა, ცეცხლს თავანისსეკლები მღვდელთმსახურების დროს რომ ხმარობდნენ.

ამჟამად, ელინიზმს ისევე, როგორც აზიში, მახვიანობა საქართველოში ვერ დაღორგენავს და ერთიგორის უარისყოფელი ცეცხლისა და კერპის თავუანისკება აქაც სიბრძიდულად შეთავსებულა: წარმართულ არმანსა და მახვიან-ნერ წმინდა ცეცხლს. ჩვენი მატრანის მიხედვით, ხან მეგობრულ ურთიერთობა სქონილთ და ხან კიდევ ბტრული. და ეს მხოლოდ საქართველოში

როდო ყოფილა: ვერ აღუქსანდრე მავრონდურს დროსვე ქალღმერთ ამტარტა-ანამტრისა და მახვიანური ცეცხლისათვის ბალხსრ-მრქალ-ქქებს ტაძრები ერთსა და იმავე დროს მახვიანურსა და ამგვარად კერპსაც სცემდნენ თავანს და წმინდა ცეცხლსაც. ამას გარდა, პერმეს-პერავ-ლეს წარმართული მითები მზისა და ცეცხლის კულტებს ორგანულად შეზრდილა და, მართალია, ძველდამსავლეთის ელინიზმი მიიღია, მაგრამ მამამანათა ტრადიციულ საწმინდოებას მაინც ვერ შელევია.

ეს სიმბოზი ერთიგორის უარისყოფელ რეცხვითა ძველი ქართლის კულტურის შესწავლის დროს მხვედვლობაში მუდამ უნდა ვიკონიოთ, რადგან არმანში, როგორც ამას აკადემიკოსმა კ. კველიძემ ყურადღება უკვე მოაკეთა და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენს მატრანეში ზოგან მტერია ითრეჯანისა და ზოგან მოყვარე, რაც მაშინდელ პოლიტიკურ მდგომარეობას რეალურად ასახავს.

მორანს მეფე სწორედ ამტომ ვერნება წმინდა ნიონს: „ესე არმანს ქართველთა ქალღვდელთა ღმერთთა ითრეჯან ყოვლადეე მტერ არიან: ამან მას ზედა ზღუა შემოადინა, და მან ამას ზედა ესევითარი ურეა მოაწია, ვითარ იქუს ჩვეულება სოფლის მყარობელთა“.

ხოლო, რაც შეეხება მითრასა და გვეგ-ზისარონის იგიუობას, იქ არას ვიტყვილთ, რადგან ეს საკითხი ს. მკალათიას საფუძვლიანად და ვინებამახვილურად იქეს გადაკრილ-დასახუთებულა.

როგორც ვხვდებით, მონარტისტულ-ცენტრალისტური აზია ელინიზმს, მართალია, ზედაპირულად, მაგრამ მაინც სავსანობლად შეურყვინია. და ამ ქვილილში თვითონაც შელახვლა, დამყარობილ ერებს თავისი დამყარობი ერის თავანკარი რელიგია, ასე თუ ისე, აუშლერევილა.

ჩვენი მემკრანის საყმოდ ბუნდოვანი, მაგრამ ძვირფასი ცნობა ასეთია: „ამა ვესტა, ღმერთნი დღინი, სოფლის მყარობელნი, მზისა მომუენდლნი, წყინისა მომუენდლნი და ქვეყანისა ნაშობთა გამომზრდენნი ღმერთნი ქართლისანი, არმანს და ზადენ“.

ეს ბნელი ცნობა გვაცხვენებს იმით, რომ ღმერთთ ზადენი არმანის სახელს როგორღაც განუყრელად ატმანსება და მისი არსებობა, გარდა ორიოდე გეოგრაფიულ სახელისა, სამუქმარობ, არაფრით, არც ქართულ-ხალხური გადმოცემებით და არც ძველდამსავლერი პანთეონით არ დასტურდება.

მამასახლისობის გადაღდებასა და ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადებისთან ერთოდ ნათესავით ქართველ ფარნავაზს თვისი გამუდვება იმითაც აღვნიშნავს, რომ აზოსავან რულე-დემორტრულ „ძველი მტკეთის“ მაგერ, რუხი-დენკბა მტკვარგალმა ქართლის მთავრ იტრან-ი

და, როგორც „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, გვეუწყებს: „ამან (ესე იგი ფარნავაზი და შ.) აღმართა კერპი დიდი ცხვირსა ზედა და დასდგა სახელი არმაზი, და მოქმნა ზღუდე წყლით კერძო, და პრქვიან არმაზ“.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ამ შესანიშნავ ცნობას ლერტი მოოველიც კვირს უცრავს:

„ფარნავაზ შექმნა კერპი დიდი სახელსა ზედა თვისსა. ესე არს არმაზი, რამეთუ ფარნავაზის სპარსულად არმაზ ერქვა. ამართა კერპი იგი ზედა ქართლისასა, და მიერთიან ეწოდა არმაზი კერპისა მისთვის აღმართებულისა“.

საყურადღებო ისიც არის, რომ სომეხები ისტორიის მამა, მოსე ხორენელი იბერიის ამ ახალღმერთს, არმაზს კი არა, სპარსულ, ან, უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, ბითონურ ყოდაზზე გზამიანებულ არამაზდს უწოდებს და მოგვიბოძრობს, რომ მების მტეხელი არამაზდის გამოსახულება ქალაქ გარეთ იყო ამართული, რომელსაც დიდი მდინარე ამორზედაო. აქლავის მკვიდრთ ზვეულბად ჰქონდათ, — განაგრძობს ხორენელი, — დღიადრიან თავთავის სახლთა ზანებზე გადმომდგარიყვნენ და თაყვანი ეცათ მისი ხატებისათვის, რომლებიც მათ თვალწინ იყო აღმართულიო; მსხვერპლის შეწირვის მოსურნენი კი მდინარეზე გადიოდნენ და ტაძრების წინ სამღვთოს კლავდნენ“.

მოსე ხორენელის ეს ძვირფასი ცნობა საყურადღებო, უწინარეს ყოვლისა, იმით არის, რომ „მისი სომეხლის მების მტეხელ არამაზდის“, არმაზის გვერდით ზადენს იგი არ ასახელებს, და, ამავე დროს, ტაძრის ნაცვლად, ტაძრებს ამბობს. ჩანს, მტეხარს გაღმა, არმაზს გარდა, სხვა ღმერთების ტაძრებიც მდგარა, თორემ ამ სატყუარს მრავლობით რაცხემი იგი არ იხმარდა.

ეს ყველა-ყველა, მაგრამ საიდან ვიცით, რომ ეს ტაძრები არაგვს გაღმა კი არა, მტეხარგაღმა იყვნენ აღმართულნი? მოსე ხორენელი ამ მდინარეს დიად მდინარეს უწოდებს და ასეთ მდინარედ არაგვს, რაღა თქმა უნდა, რომ ვერასგზოთ ვერ მოვიწყნეთ.

საყურადღებო, ამას გარდა, ისიც არის, რომ არმაზის კერპი ანისშიც მდგარა და მისი ქურუმი ვინმე მავანი ყოფილა და, ამგვარად, მისი ნამღვლიად არსებობა ექვს გარეშად.

ძველ მსხეთელები არმაზს თუ ზადენს დილაღრიან იმიტომ ევედრებოდნენ, რომ ერთი მათგანი, სახელდობრ, ზადენი დღის ნათელის ანუ მზის ღმერთი ყოფილა. რასაც ზეენი მემატინის გლოსა „მზის მომფენელი“ ამოქმეხს. ასეთი ლოკით მსხეთელები მხოლოდ არმაზს ვერ მშობართადენენ, რადგან იგი მზის კი არა, მთავრის ვაჟაკი ღვთაება იყო და ეს ვედრება დილით ადრე უმთავრესად ქალღმერთ მზისადმი იქნებოდა ამართებული. მაგრამ ქართველი ხალ-

ხის შეგნებაში მზე და მთავარ ზამ-განყოფილნი არიან, რასაც სახელი „მზემთავარი“ ავსტურებს. ამიტომაც ბუნებრივი, რამდენიმე მტეხარე მატარე არმაზს და ზადენს ერთად ამტყუნებს და, რომ ისინი იყვნენ „ღმერთი დიდი, სოფლის მპრობენი, მზისა მომფენელი, წვიმისა მოქცეველი და ქვეყანისა ნამობთა გამომზრდელნი ღმერთნი ქართლისანი“.

ყოველივე ამას, როგორც ვიცით, ერთი მხრავ, დოვლათისა და ბარაქის მომნიჭებელი მთავარს ღვთაება, არმაზი განაგებდა, ხოლო მეორე მხრავ, როგორც ჩანს, მზის ქალღვთაება — ზადენი. ასეთი ღმერთი თობელურ-მეშხებური დოვლათისა და ბარაქის მომნიჭებელი თემები იყო, ის თემები, ვინც ოპისა და ნაღრიანის გარდა, უჩაღბებსა და ქურდებსაც მფარველობდა. არმაზიც, ისევე როგორც თემები, მებისმტეხელი ღმერთი იყო და მის ვაჟაკურ მრისხანებას ნისივე კერპის აღწერილობაც ამტკიცებს: „ღვაკაკი ერთი სპილენძისა, და ტანსა მისსა ეკუა ჯაპეი უჭრასი, და თავსა მისსა ჩაბაღბი მფარი, და თვალნი ესხნეს ზურმუხტნი და პიერილი, და ხელთა მისთა აქუნდა ხრმალი ბრწყინვალე, ვითარცა ეღვა, და იქეოდა ხელთა შინა“.

ფარნავაზს ამ ხეტურ-ჰეორაზოური მთავარის ღვთაების, არმაზ-თემების ზაღალი ღმერთი იბერიის მთავარ ღმერთად გამოეცხადება და მისი კერპი ახალ სამყოფელში იემართავს. სამეფო რეზიდენციის ასეთი ვადააღვლემა იგი ახალი ღმერთის მთავარ ღმერთად აღიარება დიდი ამბავია და ყოველივე ეს უსათუოდ ღრმის ეკონომიერ-პოლიტიკურ ძვრათა შედეგად მოხდებოდა. მაგრამ ჩვენს ყურადღებას აქ ისიც იქცევს, რომ „ფარნავაზ შექმნა კერპი დიდი სამხელსა ზედა თვისსა, ესე არს არმაზი, რამეთუ ფარნავაზს სპარსულად არმაზ ერქვა“.

როგორც ვხედავთ, ფარნავაზს, მსგავსად ელინისტურა მეფეებისა, თავი ღმერთადაც გამოეცხადებია. ხოლო მამინდულ მეფეთა ასეთი გაღმერთების გამო ცნობილი ელინისტი ვ. ტარნი ამბობს: „რა მზრი უნდა ჰქონოდა მეფეთა ასეთ გაღმერთებას? ვენდლანდმა ამას „პოლიტიკური რელიგია“ უწოდა, და ეს განმარტება მართლაც სწორია, თუ ლოგურა მახელით პირველ სიტყვას აღნიშნავთ: სწორია, იმიტომ რომ რელიგიურ გრძნობასთან მას საერთო არაფერი იქვს. მეფის თვალსაზრისით, ასეთი გაღმერთება პოლიტიკური აქტი იყო და მას ზერძულ ქალაქში (და მცხეთაშიც) და შიყარ ნიადავს ექცენიდა, მის სიმტყიცესა და კანონიერ ძალას სიველილს შემდეგაც უზრუნველყოფდა. ამ ღმერთების განატარება შესაძლებელი იმიტომ გახდა, რომ მამინდულ განათლებულ წრეებს ათეიზმი მოეფინა — ოლიმპური რელიგია სულერად გაიანავდა და მეფეთა კულტის დაწესების დროს მისი ადგილი ჯერ კიდევ არაფერს არ ეჭირა. და აღმა-

რაკი მხოლოდ მეფეთა პატივმოყვარეობის შესახებ იმის ნიშანია, რომ შექმნილი მღვდლობრეობა გაგებული არ არის (В. Тарн. „Эллинистическая цивилизация“, გვ. 67).

მიუხედავად იმისა, რომ არმაზის სახელი, ფარნავაზი რომ შენაეცლებოდა, ერთ ხალხურ ლექსში „აღმასად“ გაისმის და მას არც ექვთიმე შთაწმინდელი და არც პარამ-გულანდამაინი ივიწყებენ, მისი ღვთაებრიობა მაინც ბუნდოვანია.

ა. ბოლტეროვას აზრი, რომ არმაზი ხეტერ-ლურსმერ წარწერათა ამავე სახელწოდების მთავარი ღმერთი უნდა იყოს, ამავე დროს, ხეტერ არმაზს რომ ლიდებდა არმავაზი ეწოდებოდა, (ვ. მელაშვილი), უსათუოდ საგულისხმოა. მაგრამ ა. ბოლტეროვა შორსაც მიდის და ელინისტურ-ლიურ საკუთარ სახელთა არმა-ერმას შეპირისპირებით, მართალია, გაუხედავად, მაგრამ მაინც დასკვნის, რომ ჰერმესისა და ძველ-აღმოსავლურ არმაზის ეს საგულისხმო სინკრეტობი მაშინდელი იბერიის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის ამსახველია. ეს გაუხედავად მაკლუვარისა გამოწვეული უნდა იყოს იმიო, რომ ხეტერი არმაზი მთავარს ღვთაება ყოფილა, ხოლო ჰერმესი ცთომილი ვარსკვლავის მერკურის ანუ ოტაროდის განმასახიერებელი ასტრო-ლური ღმერთია. მაგრამ ბალზეთის შავალითის მოტანით ჩვეუ უკვე აღენიშნეთ, რომ ჰერმესის ამგვარი შენაეცლება ძველი საქმე როდეს ყოფილა, მით უფრო, რომ ხეტერ-მეტრეაზოურ არმაზს, ქართლის არმაზსა და ელინისტურ ჰერმესს ბევრი რამ ჰქონიათ საერთო, ვარდა ამისა, რომ სამოციანი დოკლათისა და ბარაქის მოწმობებელი ღვთაებანი ყოფილან.

ყველა იცის, რომ ელინისტური ჰერმესი ვაქრობისა და გზების მფარველი ღმერთიც იყო და, მიუხედავად იმისა, რომ ბარტოლდს, ტარნსა და მანანდიანს ამიერკავკასიის სავაქროსატრანსიტო გზის არსებობა საეკვეოდ მიანიათ, მცხეთა-რმაზის არქეოლოგიური განათხიერება და ქვიშხეთის მტკვარში ნაპოვნი უზარმაზარი ღუზა ზემო-აღნიშნული მოსაზრებების საწინააღმდეგოდ ლაბარაობენ. ეს გზა ბალზეთისა და შვე ზღვას აერთებდა, და რაა საეკვირველი, თუ ვაქართულ-ებელი ჰერმესი თავისი ღვთაებრივი გენით ამ გზასაც დაიცავდა. ასეთი ღმერთის მთავარ ღმერთად აღიარება იბერიის ისეთ დედაქალაქში, როგორც მაშინდელი შოაფლიის დიდ სი-ვეტო-სამილნარო გზაზე მდებარე მცხეთა იყო, ვფიქრობთ, ბუნებრივი და ადრეულბელი იქნებოდა, — ბუნებრივი, თუ გავიხსენებთ, რომ წარმართული ტაძრები სახანყო ოპერაციებსაც ოსტატურად აწარმოებდნენ.

ძველ საქართველოს გეონომიურ ძლიერების უმთავრესად იბერია-კოლხეთის ეს დამაკავშირებელი სავაქრო გზა წარმოადგენდა და, საფიქრ-

ბელია, რომ მეგრულ ჭეკასი ფარნავაზის ფსალთრატამდე ეს გზა მიუყვანდა, რასაც ღუზის იქით ბორის რეზიდენტ-პიტრატსმისე უფლებაც უნდა აღასტერებდეს.

შიგბაუბანი

როგორც ვხედავთ, ჩვენ წელთაღრიცხვამდე მეთოხე-მესამე საუკუნის იბერიაში დიდ ნაციონალურ-პოლიტიკურ ძეგლებს ქონია ადგილი, ხოლო მცხეთა თავის მხრივ გული ყოფილა ამ ეროვნული მოძრაობისა, რასაც მისი გეოგრაფიულად ხელსაყრელი მდებარეობაც ხელს უწყობდა. საქართველოს ამ უძველესი დედაქალაქის დიდი სავაზო არტერები ზრდილობით დარჩალზე გადადიოდა და ხაზარბის თვალწინდერ ევლეს კარდა, აღმოსავლეთით ბალზეთის სწვებოდა (მორველი ბაქტრის ეს სახელწოდება „ამიჩინიანი“ ალბათ მაშინ გაინდა და „ალგეთა“ იგი შემდეგ გააზრდა), ხოლო სამხრეთ-დასავლეთისკენ შავი ზღვის სანაპირო კოლონებმა და ფაქტორიებისკენ მიემართებოდა.

როინ-მტკვრის ამ შემავრთებელი გზის უდიდესი მნიშვნელობა ჯერ კიდევ სელევკ ნიკატრასაც ესმოდა და მისთვის შეუძამ დიდად ზრუნავდა. მცხეთაში ნაპოვნი ფრულეს გარდა, ამას სტრაბონის გაწმქული სარაპანისი, რაონის 120 ხიდისა და იბერიის დედაქალაქის კლასიკური აღწერილობაც ამტკიცებს. არმაზ-მაგიონეთის არქეოლოგიური გათხრებისა და სტრაბონისავე დამოწმებით, მცხეთა იმდენად ვრცელი ქალაქი ყოფილა, რომ მისი უბნები — საჩქანე, ციხელიძე, ელარბინი, საფერკლე, ზანავი და, ასე ვასინჯეთ, სეესამორაც არავისა და მტკვრის სანაპიროებს თავის სახლთა სპიროკვლებით დიდ მანიშლზე გადაფაფრებოდა.

მეფისა და პიტაბშევის დიდებული სასახლეები, „წულით კერძო“ მოქმინილი არმაზის ციხის მძლავრი ზღუდეები და გოდლები, სატფრეები და აბანოები, კრამიტით დაბურული სახლები და ქულები, ხალხმრავალი ბაზრები და მეიღნები, ახლებურად მოყარულულ-დაგვებლი ქუჩები და ბევე, მათ გვერდით, ძველბერი ავარბოკო ქუჩაბანდები — აი, ყოველივე ის, რათაც მცხეთას მაშინ თავი მოქონდა და ვინ მოთელის, რამდენაირი ენა და რვეული ირეოდა მის შვეებსა და ფოლორკეებზე, რა ყოიღისა და ნაქუდობის ფული-შესატავი ტრიალებდა მის დექნებსა და ზარაფხანებში. სიღინ სად მოსულ ქარავენბი შველბამრედ ეყარნენ მის ქარვასლებსა და სახაეობებან თავისი-ფაღნებით, ბარდნებითა და საცალოებით. ბრტყელპირიანი ბიოდები ზანტად ირწეოდნენ მტკვრის ტალღებზე სანაპოებსა.

ვაქრობისა და მოგზაურთა მფარველი ღმერთის — ჰერმესის არცთუ მაღალი, მარმარაღის სვეტისებური ხატების, ვგართყოლებული ჰერმეზი, ისევე, როგორც მთელ მაშინდელ ელინისტურ სამყაროში, საქართველოს გზის პირებსა

და გზაჯვარდინებზე იქნებოდა ამართული, რომ ზედის ათასჯვარ მიძიებულათვის მას, ფათერაკებისა და სკანდალურ საქმეთა მოყვარულ ღმერთს, თაღლითსა და ყოვლად მაკვარანც ცის ბინადარს მათი უცუღმართი გზა წაღმა დაელოცა და ბნელი, საეჭვო საქმიანობა წარემართა; რომ აქლემებზე გამედგებელი რწყებით თავბრუდამხმელსა და ეყვან ზანზალაკების გაუთავებელი ელარებით გაბეზრებულ სოფდაგარ-ქარავენბაშებს მის მახლობლად გამომქეხარ წყაროსთან ბანაი ფართოდ გაემსალათ და იქვე, გზაზე, ატაკებული ქვა წყისამებრ ჰერმის ძირს მიყრულ ღორღზე სასოებით მივდგოთ; მეგრ თავისი საქონელი „ალმასის წყლის“ ჰერებით იმიტომ ევტრთხებინათ, რომ სარფიანად გაიღებლიყო და სოფლის საქმე კარგად წასვლოდათ.

ენობლია, რომ ვაჭრობა იმ დროს უმთავრესად გაცვლა-გამოცვლის წესს ეყრდნობოდა და ასეთ აღუბ-მოცემობას დროს კი ტყუილს, ცრუ ფიცსა და თვალის ახვევას განავალა, რაღა თქმა უნდა. დიდზე დიდი ექნებოდა. ის მოიწიწებაც, ოქროს გამყენისა და ყოველგვარი შოგებს ღმერთის, ჰერმისის წინაშე ბეზირგნები რომ იხენდნენ, ამიტომაც ვახავებია.

ქაფს, ფლადსა და ყოვლად უაღთამანდ-ქარბაბაცა ეკბეუ ჰერმის ბნელ საქმეების ოსტატები ასე იმიტომ ელოლიავებოდნენ, რომ მათს არცთუ ისე სუფთა ხელობას ის ფარველობდა, მათი ვაჭირების ტალღვისი და მისწრება ის იყო. მაღლიერ სოფდაგრებსა და ქურდებს გარდა, ყოველგვარი ავანტიურისტრა და ვაიძვრა სამაგვარის თავის ფარხვსა და მუსთალა ღმერთს იმით უხდიდა, რომ მის სხელს წარამართა ცრულ ფიცებობდა, ენას მარჯვედ ისხმარტალებდა და მისწრებელი სიტყვა-პასუხით, ქება-დიდებათ თავბრუდამხმელ მუღტარს, როგორც შეეძლო და გაუვიღოდა, იტყუებდა.

ჩვენი შემატრანეც ამიტომ ამბობს: „...ერის დონე წარმატალნი დიდად ქალაქად სამეფოვოდ, მცხეთად... მოვაჭრებად სახმართთა რთამეც და ზორიად წინაშე არამზ ღმრთისა მათისაო.“

თქვენ არა ხედავთ, ეს მუამწაღა, ჩარჩი ღმერთი და, სულთ ცაღალო, ქერდიც, ხელმრედაც თავის მშობლიერ ღირიბ-ღატაკი შყუეშებისა და მუგოგების მთავორიან-ღირალოვან არყადაიში რომ ვერაფრით ვერ დატეულა, ჯერ კლასიკურ ჰელადში ვადახვეწილა, ჰელადიდან აზიამი ვადავარდნილა, იჭაერ არმასს სახელში ურცხვად დასესხებია და იქიდან თავის უცუღმართ საქმეთა საჩარხავად იბერაიში ვადმობარტებულა, ქართლის მთაზე მთავარ ღმერთად დამკვიდრებულა.

ნუ დავიფიყებთ, რომ ჰერმისი, ვაჭრებისა და მოგზაურთ ვარდა, თავის თავდაპირველ თანამემუღელთა მსგავსად, შყუეშისი იყო და მის ბომინს შოქანდაყენი ხმირად მხრებზე შემოსმული

ბატონი წარმოადგენდნენ. ამას გარდა, ვახაკვირველ ენამეჭერობით და სხარტი სატრბით ისე იყო განთქმული, რომ მას სამეზის უღიღეს ჰერმეს-ლოგიოს უწოდებდნენ, ამიტომ ცრუ სხვა რომელიმე ღმერთისათვის დაკლულ ზეარას მორწმუნენი ენას რომ სჭირდნენ და ამ ენას ენამეტყველ ჰერმესს სწირავდნენ.

მისი რელიგიური მონაარსი ბოლოს ისე გაღრმავდა და განვითარდა, რომ, როგორც ამას ფ. ზელინსკი ასე იტყუადა, ჰერმესის მითოლოგემა ფილოსოფემად გადაიქცა და ჰერმეტიზმის სახელწოდებით, მითრიაზმსა და სტოიციზმთან ერთად, ადრინდელი ქრისტიანობას პირველობაში სახმფთოდ ედგებოდა, მხრებზე შემოსმული უმართო კრავით თვით შყუემს ქრისტესაც კედნიერად ეტოლებოდა.

„პირველითგან იყო სიტყვა, და სიტყვა რვი იყო ღვთისა თანა, და ღმერთი იყო სიტყვა იგი.“

თიანე მახაროზლის ამ სიტყვებით წაქეზებული ჰერმეს-ლოგიოსა ბოლოს იმდენად გათამამდა, რომ მისი საბელი, ვრმი, ძველ ლისტრატებს ენამეჭერ ჰაქულ მოციქულისთვის უწოდებიათ, „რამეთუ პაუელ იყო წინა-მძღუარ სიტყვისა მის“ (საქმე მოციქულთა, 14, 12).

მაგრამ ჰერმისი თუ, ერთი მხრივ, ბავშვებისა და ქაბუტების სიკოცხლით საუფე ჩაუქი და გამანსტკიოსი ღმერთიც იყო, მეორეს მხრივ, ის ძილის მფარველა და ნამდვილ საშინელბას, ზტონერ ღვთაებას წარმოადგენდა.

იმ დროს, როდესაც უზენაესი ზევისი ქუსტი მშის, აიღის ბნელ საბრძანებელს არც ერთი ღმერთი აქლოც არ ვეარებოდა, ჰერმეს იგი არად მიანდდა, პირიქით, მისი ხშირს სტუმარიც იყო. ჰერმესი იყო ერთადერთი შუამავალი სააქაო-საიჭიოს შორის და, თუ იგი ადამიანის დაბადებისას ბედსა და იმამავლს შეუბლზე წინასწარმეჭერეტეღერად აწერდა და მის სიკოცხლეს იმთავითვე საბედისწეროდ განსაზღვრავდა, სამაგვროდ, სულსაც ის ხდიდა და პირქმე ჰადესში მიყავიღებულ ის აცილებდა. მისი ჰერმები, ბაზრებსა და ზღის პირებს ვარდა, საფლავებზედაც ამიტომ იყო ამართული და, ვფარობ, რომ ამ ევეღერ-ჰერმებით მცხეთელეების საფლავებიც იქნებოდა დამშენებელი, რადგან იბერიულ პირისუფლებსაც, ისევე როგორც სავერთოდ, ყველგან, თავისი მვეღერები ჰერმესის სახით ეყოლებოდათ წარმოადგენილი.

ჰერმესი მტედ რთული და მრავალმხრივი ღმერთი ყოფილა და, თუ მისი ეს მხარეები ანტიკის მვეღვეართ საქმარისად აჭუთ შესწავლილი და ჩვენც ამ ცოდნით ასე თუ ისე ესარგებლობათ, მისი სამეზის უღიღესი ღვთაებრიობის ეს უღადესობა შესწავლილი თითქმის არ არის. მაგრამ, სანამ ჰერმესის ამ მხარესაც ვანვხილავდეთ, უნდა ვთქვათ, რომ ის ყველა ხალხს თავის ეტოვნულ ღმერთად მიანდა, ოღონდ მისი სა-

ხელი ნაირნაირად ეღერდა. ხეტები, და მათთან ერთად ლიფოლ-ლიციელები, მას არმას-არმავაზს უწოდებდნენ, ევებტლები — ტრატს, ელინები — ჰერმესს, რომაელები მერკურს, იბერიელ-სომეხები არმავაზ-არმავაზს, ხოლო არაბები — ოტარიდს.

მაგრამ ჰერმესი რის ჰერმესი იქნებოდა, რომ ყოველივე ამას დასაჯერებოდა. საქმე ის არის, რომ ზევსის ფეხმარადი შიკრიკის მოკლეობის გარდა, პირველი ანბანი და რიცხვებიც თურმე მას შეუქმნია და „ყოველ საქმეთა მწერელს“, „ღმერთ-მწერელს“ (δογ-писец) და „მწიგნობარს“ მას კიდევ ამიტომ უწოდებდნენ.

ანბანისა და რიცხვების შექმნა, რა თქმა უნდა, დიდი საქმეა, მაგრამ ჰერმესს ყოველივე ეს საქმარისაღ არ მიუხედავია და თავისი გამგებლობა კიდევ უფრო გაეფართოვებია.

ჩვენი ყურადღება ამ მხრივ „Древности Востока“-ს II ტომის მე-2 გამოშვებაში მოთავსებულია რ. შტაელებერგის შრომამ მიიქცია: „Об иранском влиянии на религиозные верования древних армян“, სადაც ავტორი სჯავაძე დედოსობერგ ღმერთებს შორის ისტრალერ ღმერთს — „ტირ“, „ტერა“ ანუ „ტირისას“ აღნიშნავს და ვარაუდობს, რომ ეს კელტი სომხებს ირანიდან მოეტანათ.

„Как бы ни звучала первоначальная форма имени этого армянского бога Тир, Тиур, Тре, — но несомненно, что она восходит к тому же корню, как и древнеперсидское Тир в личных именах, как и. п. Тиридатес, Тирибадзос и т. д. и форма Тирен в каппадокийском календаре“, — ამბობს მკვლევარი და ამ თეოლოგურ სახელების ჩამოთვლის შემდეგ დასძენს:

„По мнению проф. Nöldeke, первоначальная иранская форма имени звучала Тирн или Тирна; из этих обеих форм вполне правильно могли образоваться армянские формы Тир и Тре. О древнеиранском боге Тирн и Тирна нам ничего не известно, но проф. Nöldeke вполне основательно замечает, что одно персидское название планеты Меркурия Тир указывает на то, что иранский бог Тирн или Тирна был одним из первостепенных богов древнеперсидского пантеона — наряду с богами Нагид, Гармаза, Баграм, заменившими первоначальные вавилонские названия планет своими иранскими именами“.

თუ მერკურსი მართლა ტირია და მერკური კი ჰერმესი, მაშინ დგება საკითხი: ხომ არ ეწოდებოდა წინააზიურსა და ჩვენს ჭარბულ არმავაზს ტირი? ჩვენი აზრით, ეწოდებოდა, რადგან მას ანგარდი ტირის სახელწოდებით აღნიშნავენ კაბადოკიურ კალენდარში, რაც შორეული გამო-

ძაბილი უნდა იყოს ხეტების არმავაზის კელტიკისა და ევებტობის, რომ ამ ვებარ და მწიგნობარ ღმერთის სახელს ატარებდა ფრანკურ-ბაზილურსა სიავებო ქალაქი ტირი ანუ ტირისი.

ჩვენ გვერდს ავევლით ირანულ პარმავაზს, რადგან ეს საკითხი ცალკე შესწავლას საჭიროებს და ვიტყვით იმას, რომ ჰერმესი სელის ამომხველი და მიცვალებულთა სიკეთის გამკლებელი ღმერთიც ყოფილა. ამიტომ იყო, საუბრის დროს რომ ჰერმესს მოვლოდნებდა რომ ჩამოვარდებოდა, იტყოდნენ ხოლმე: ჰერმესს შემოვივლო. ყველა ვიციტ აგრეთვე, რა სახელისწერო აღმოჩნდა მისი ჩატევა ორფეუსისა და ევარიდიკეს სამიჯნერო ტრაგედიაში, როგორ დაამორა ჰერმესმა ისინი ერთერთს მეორედ და სამულამოდ დაღუბული პირობის დარღვევისათვის. გამოდის, რომ ჰერმეს-ტერა, ერთი მხრივ, სელის ამომხველი ღმერთი ტერა-ტირია და „მტერი“ ყოფილა სიკოცხლისა; გამოჯის ისიც, ჩვენებურ საწუხარ სიტყვებს — „ტირისა“, „ტირისა“ და „მტერს“ ფიქედ ჰილისა და ავონიის ღმერთის ჰერმეს-ტერა-ტირის სახელი დასდებია.

ჩვენს იმერულ-კავკასიურ სამხმდელოში ტირის ანუ ტერას არსებობას თითქმის ქისტურის სელის ამომხველი ღმერთი ეთეროდ უნდა აღსტერებდეს და ის რაღაც კავშირში უნდა იყოს ისტარტა-ეთერთან. არ შეგვიძლია აქვე ოსურ მკვდარია და მიცვალებულთა უფალი ბარისტარტი არ მოვიგონოთ. მართალია, „სტირ“ ოსურად წმინდას ნიშნავს, მაგრამ ისმის კითხვა, ხომ არ არის ეს „სტირი“ შემდგომ ასეთი შინაარსით გააზრებული და ხომ არ იყო აქ „სტირის“ მაგვირ „ტირი“?

საყურადღებოა, რომ ღმერთ „ტირის“ ჩვენ ძველქართულ კალენდარშიც სკერია საბატოი ადგილი, რადგან თორმეტი თვიდან ორ თვეში — ტრისკონა და ტრისდენში მისი სახელი მკაფიოდ გაისმის.

გარდა იმისა, რომ ჰერმეს-მერკური ანუ იგივე ტირი-ტირია ელინიზმადელი წინააზიის პირველხარისხოვანი ღმერთი ყოფილა, საყურადღებო ისიც არის, რომ ეს სულამხმეთავი ღმერთი ადამიანის დაბადებისა, მისი სვე-ზელის წინასწარმჭერტეტურად განმსაზღვრელი ღმობაც ყოფილა. აბლადშობილს ბეღას და მომავალს რის, როგორც მწერლობისა და ანგარიშის ღმერთი, შებლზე წინასწარმჭერტეტურად აწერდა და ამ თავის წერას ადამიანი ვერაფრით ვერ გავეყოფა.

მეხუთე საუკუნის სომეხი მემატიანე ავთანელოსი მას „მწერლის“ ეპითეტიტ ამიტომ მიმართავს, ელინულ სახელად, ტრის კი არა, ტერას უწოდებდა. მასთანავე, ტერა-ჰერმეს-მერკური ავთანელოსის დროსაც „ღმერთი-მწერელი“ ყოფილა და, სხვა მრავალ საქმეებთან ერთად

თად, ის მწიგნობრობასა და დავთარსაწინააღმდეგად, მიცნიერებას, მწერლობასა და მათემატიკას მფარველობდა.

გვერდს ვერ აგვევლით „ვისრამიანისა“ და „ბუსთანადან“ რ. შტაკელბერგისაგან მოტანილ ცნობებსაც, სადაც ფერა გურგანი და საპალი ამ ღმერთს ამავე ეპითეტით, „მწერლად“ ახსენებენ. ცთომილი თირი „ვისრამიანში“ მწერელია მობედისა; „მის მწერლად იყო დაუღვგარი თირი და მისგან (თირისგან) გამოვიდა მისი (მეფე მობედის) ბრძანებანი და აღკვეთანი“. ხოლო „ბუსთანში“ ეს ცთომილი ამგვარად არის ნახსენები: „მან თავი შთაღო სიციხელეში (ესე იგი მისი დიდება გაქაჩწყულადო), ხოლო მერკურიმ კალამი მელანში ჩააწოღო (ესე იგი მერკურის ცალამი მელანში იმ მნიშვნელობით ჩაუწია, რომ ვითომ ბედი არ სწყალობდარი).“

ჩვენი რუსთაველიც მერკურ-ოტარიდს ავთანდილის პირით ასე მიმართავს:

ოტარიდო, შენგან კიდე არვის მიგავს საქმე
სხვათა;
მზე მბრუნეებს, არ გამიშვებს, შეშვირის და
მიმცემს წყაბა;
დაჯე წერად ჰირთა ჩემთა, მელნად მოგცემ
ერემლთა ტბაბა,
კალმად გიკვეთ გაწლობილსა ტანსა ჩემსა,
ვითა თმასა.

როგორც ვხედავთ, ოტარიდი ანუ იგივე ჰერმესმერკური შთაა რუსთაველსაც მწერელ ღმერთად ჰყოლია მიმწველი და ამიტომაც მიმართავს მას: დაჯე წერად ჰირთა ჩემთაო. ვახტანგ მეექვსეს უოველივე ეს კარგად სცოდნია და ეს ტაჰი თავის ბრწყინვალე გამოცემაში კიდევ ამიტომ დაუსათაურებია ასე: „ამას (ესე იგი, ოტარიდს. დ. შ.) მწიგნობართა ეტლად იტყვიანო“.

რ. შტაკელბერგისათვის რამილ-დ-დინის „მეტრიანთა კრებული“, როგორც ჩანს, ცნობილი არ ყოფილა, თორემ უსათუოდ აღნიშნავდნენ (მწიგნონში მოტანილ შვიდ მნათობთა შორის მსტარალერი მწერელი-ღმერთი ტირიდ არ არის დავიწყებული. თავისი წიგნის 1-ლი ტომის 1-ლი გამოშვების 43-ე გვერდზე რამილ-დ-დინი ამბობს: „Предусмотрительный Меркурий — Тир управляет... его присутственными местами (дьявол)“, ესე იგი წინდახედული ანუ წინასწარმპერეტელი მერკური-ტირი განაგებს... მის დავთარსანსო“.

აქ არ მოვიტანთ პავსანის თერასაც მისი „პეულადის აღწერილობიდან“, რადგან ამ სიტყვის ეტიმოლოგია ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ მისი აღნიშვნა მტკი სისტრულიათვის მაინც საჭიროდ მივიჩნით.

არ შევიძლია აქვე არ აღვნიშნოთ, რომ ეს ტერა-ტირი ძველ ირანელებს თითქოს ბაბილონელთაგან შეუთვისებიათ და ის აქავე დავთარსანისა და მდივანმწიგნობრობის ღმერთი უოფილა. ჩვენი შემატიანის განცხადება, რომ „ფარნავაზს სპარსელად არმავ ერქვა“, ამ მხრივეც არ არის ინტერესს მოკლებული.

ჩვენი დასკვნა ასეთია: ტერა-წერა ანუ იგივე ეტლი ბედისწერა ყოფილა და ჩვენი ძველები ამ ღმერთს გულისხმობდნენ, როცა ამბობდნენ: ეს კაცი წერამ აიტანა, ანდა: ამ კაცის წერა ეს უოფილა და მას მერტულად ლახინწერა ეწოდებოდა.

როგორც ვხედავთ, ჰერმეს-არმაზი იგივე ტერა ანუ წერა ყოფილა და მთავარ ღმერთად იბერიასი ის შემთხვევით როდი დამკვიდრებულა, — იგი მართლაც სამგზის უდიდესი ღმერთი ყოფილა.

ქათ. ხაჩიაშვილი

ანტონ ფურცელაძის ლაუბგმრავი ნაშრომი

როგორც ცნობილია, ვერტოქოდებულ „მამათა და შვილთა ბრძოლაში“ ანტონ ფურცელაძე მიემხრო შვილების, ე. ი. ახალი თაობის, ბანაკს და ხელს უწყობდა საქართველოში ახალი, პროგრესული იდეების გავრცელებას.

ანტონ ფურცელაძის ერთ დღემდე გამოუქვეყნებელ შრომაში — „შექსიერი „ჰამლეტი“ განხილულია ხელოვნების დანიშნულების საკითხი.

შრომა შეიცავს 63 ფურცელს, 35 — 22 ნაწილია ორივე გვერდზე. შიგადაშიგ ნაწილებია ავტორის მიერ.

ნაშრომის წინასიტყვაობაში ნათქვამია:

„ამის დაწერა მოხდა შემდეგი მიზეზით. მე ხშირად მქონდა ლაპარაკი ხელოვნებაზედ მათთან, ვინც ჰქადაგებდა „ხელოვნებას ხელოვნებისათვის“, ...ეს იყო 1887 წ. თვე აღარ მახსოვს. იქნებოდა ესრე საღამოსი ექვსი თუ შვიდი საათი... ამ ცხარე ლაპარაკმა გაიტანა თითქმის ღამის ორ საათამდის.

...სწორად ამ ხანებში ვთარგმნე მე შექსპირის „ჰამლეტი“. ამ თარგმანში მე, ძალუნებურად უნდა ღრმად ჩავეყვირებოდი ყველა აზრს, ყველა ეკლს. ყველა აღწერილობას, ყველა მოქმედებას მოქმედება პირთა... ამ სადავო საგნის გამოსარჩევად მე ავიღე მეთქი, შექსპირის „ჰამლეტი“, რადგან შექსპირი ითვლება პირველ მწერლად, როგორც აზროვნების ისრე ხელოვნების მხრივ. და „ჰამლეტი“ შექსპირის უდიდებულეს ქმნილებათ...“

ამავე წინასიტყვაობაში ირკვევა, რომ ეს ნაშრომი არ დაბეჭდილა, რის გამო ანტონ ფურცელაძე წერს:

„ამათა ვითარებამ უნდა გვისწავლოს, რომ არ უნდა უბრთხოვდეთ ახალს აზრს, არ უნდა ბრძოდებოდეთ ავტორიტეტს, სადაც უბრთხოაან კრიტიკას, ახალს აზრს, ბრძოდ ემონევიან ავტორიტეტს, იქ არის პროგრესი, იქ ყოველითის ბნელი მბატონობს. დაე თუ რომელიმე ახალი აზრი არ მოსწონთ, შეუბრძოლონ მოწინააღმდეგენი, შეუბრძოლონ საღი გონით, სუფთა იარაღით, ამითი საქმე რასაც არ მოიგებს არაფერს წააგებს...“

ანტონ ფურცელაძე თავის შრომას უშუალოდ

„ჰამლეტის“ გარჩევით კი არ იწყებს, არამედ ჯერ ზოგადად მიმოიხილავს მსოფლიოში ცნობილ პროვინებათა შეხედულებებს შექსპირის „ჰამლეტის“ შესახებ, მოჰყავს ციტატები ვოლტერის კონდორსეს, ბელინსკის, პისარევის, შოპენჰაუერისა და სხვათა წერილებიდან, დაწერილებით აჩვენებს იპოლიტ ტენის შეხედულებებს. აღსანიშნავია, რომ ანტონ ფურცელაძე თითქოს წინააღმდეგობას ამჩნევს იპოლიტ ტენის შეხედულებებში „ჰამლეტის“ შესახებ. მას მოჰყავს იპოლიტ ტენის შემდეგი ციტატა: „...აქწერ ახალ ურეგნიოსეს კასს, რომელიც საჩოთიარა ჩვენი, ფრანცუზებისა. ყველა ჩვეულებისა, ანალიზისა და ლოლიკისათვის...“ სწერს იპოლიტ ტენი. ანტონ ფურცელაძე კი შენიშნავს: „ნუთუ ფრანცუზებს სხვა ლოლიკა აქვთ, წემენცებს სხვა ინგლისელებს სხვა, რუსებს სხვა და ამგვარები...“ მასვე მოჰყავს სხვა ასეთი მაგალითებიც ტენის წერილებიდან და სათანადო დასკვნებს აკეთებს. შემდეგ ანტონ ფურცელაძე ეხება ხელოვნებისა და ლიტერატურის საკითხებს. იგი წერს: „...ორი რაგი სწავლაა ხელოვნებაზედ: ერთი ამბობს, ხელოვნება უნდა იყოს მარტო თავის თვისთვის. ემსახურებოდეს მარტო ხელოვნებას და არა წინად ალებულს აზრს, წინადაღებულს საქმეს. ხელოვნება არის მხოლოდ უაღბი საქმისა, აზრისათ. პირველი სწავლის მიმდევარნი ამბობენ, ხელოვნება არ უნდა მისდევდეს სარგებლობის საქმესაო. მეორენი ამბობენ, არ გვირუნდა ის საქმე, რომელსაც სარგებლობა არ მისდევსო.“

ანტონ ფურცელაძე არკვევს, თუ რას მოიცავს ხელოვნების საკითხები. წინათ რას თვლიდნენ ხელოვნების საკითხებად და როგორ ესმოდათ ისინი. არისტოტელეს მიხედვით, ხელოვნება არის „მაძი ბუნებისა“ და ხელოვნებად ითვლებოდა ის, რაც ბუნების მიზანქვით კეთდებოდა. მაგ., არქიტექტურა, ხელოთმომღერება და სხვა არ ითვლებოდნენ ხელოვნების საკითხებად, ისევე, როგორც სიმღერა, მუსიკა, ლექსი, დრამა. შემდეგ ეს საკითხები მიეკუთვნა ხელოვნებას. თითქოს ხელოვნებას საქმე არა ჰქონდა მეცნიერებასთან. მაგრამ დროთა ვითარებაში, როდესაც მეცნიერება განვითარდა, წარმოიშვა მით-

ბოვნილება, რომ ყველაფერი დამყარებული ყოფილიყო მეცნიერულ პრინციპებზე, რომ ყოველ დარგს თავისი კანონები, თავისი მეცნიერული საფუძვლები, მეცნიერული დასაყრდენი ჰქონოდა.

ანტონ ფურცელაშვილს აყენებს კითხვას: „ხელოვნება ვმსახურება საქმეს, თუ თავით ხელოვნებობაში გამოდის საქმე“? მას მოჰყავს უპასუხი მაგალითი იმის დასამტკიცებლად, რომ არც ერთი სულდგმული არაფერს არ აყენებს უმზონოდ და უმზინზოდ, წინასწარ მოესაზრებლად. თავით იზიარებს კი ქსელსა წნავს იმისათვის, რომ მახვ დაეგოს და შიგ გააბას თავისთვის საჭირო საზრდო და თავი გამოიკვებოს. ფურცელი საოცარი ხელოვნებით აყენებს ფიქვებს, რომ აქ ამრავლეს თავისი შთამომავლობა და ზნათრისათვის საკვები დააგროვოს. ამდენი შწერი, რამდენი ფრინველი, რამდენი ხობიერი იცის ფერს იმბრომ, რომ გარემოს შეეხამოს და თავისი თავი იხსნას დაღუპვისაგან, და ბოლოს ასყენის „...ამგვარად, სადაც კი მცარეოდნად მიიწვ არის გამოხსულა რამე მოვლენა ბუნების ბრმა მფინიერის მოქმედების განვლენილად და შესაძლებელი გამხდარა ბუნების ბრმა ძალას მიაშველონ სულდგმულთა თავისი მცარეოდენი მოაზრებულთა ძალა, იქ ყველა მოქმედებას ეძლევა აზრი, მნიშვნელობა, იდეა, ტენდენცია...“

ამის შემდეგ ანტონ ფურცელაშვილს გამოჰყავს დასკვნა: „...თუ კი უფრო დაბალს გონებას, დაბალს ფიზიოლოგიურსა და ანატომიურს აგებულებაში არსებობს ხელოვნება მხოლოდ წინაღვევ გადაწყვეტილი აზრით, ნეთუ კაცო, რომელიც ყველა თავის მოქმედებას ახმარებს წინაღვევ აწონიელს გადაწყვეტილს აზრს და წყობილებას, შეუდგება იმ გვარს საქმეს, რომელსაც ჰმარობს, და არ იცის, რა აქვს სახეში? (თუ კი შესაძლებელია ესა) ვერა ესტერტიკო, ვერა მალიგანტებელი სწავლისა, რომელიც იტყვის „ხელოვნება ხელოვნებისთვისო“, ვერ გვიჩვენებს, რომ იფეხს ჰვეყნად ისე ხელოვნება, რომ რამე წინადაღებულს აზრს, წინადაღებულს საქმეს არ ვმსახურებოდეს. ვერ გვიჩვენებს და არც არის შესაძლებელი იფეხს იმგვარი ხელოვნება მარტო თავის თავად, თავის თავისათვის. უპასუხოდ, თავის მსახურად. თენდა დავეთანხმობთ მახედ. რომ ხელოვნება არის მარტო პოეზია, მხატვრობა, ბელეტრისტიკა და ამგვარები, ვანა ისინი ვმსახურებობან თავის თავს და არა საქმეს, არა იდეას, არა ტენდენციას! ნეთუ როცა ვხატვ უბრალო რამე პეიზაჟს, აქ არაფერია არა ვვაჯვს რა აზრადა? ნეთუ როცა ვაწყობთ ნოტებზე რამე სიმღერა-სიმფონიას, ვალობას არაფერია აზრი, არაფერია იდეა არა ვვაჯვს სახეში? როცა ვწერთ ლექსს, დრამას, კომედიას, რომანს, მარტო იმისთვის ვწერთ, რომ დავწეროთ და სხვა არაფერია აზრი არ ვვადღევს თავში! ნეთუ შესაძლებელია გარეგანში მყოფ კაცისაგან რამე საქმე დაიწყოს უაზროთ, უიდეოთ, უტენდენციოთ!?“

როგორც ამ ამონაწერიდან ჩანს, ანტონ ფურცელაშვილს შემოქმედის ქმნილებიდან მითითებებს იდეურობასა და ტენდენციურობას; მისი ზოგიერთი შეხედულება ძლიერ უმეტყოფებურია ვაგეულითად, ენგელსის შეხედულებას. გაიხსენოთ ენგელსის ცნობილი აზრი:

„...შე არავითარი შემთხვევაში არ ვარ ტენდენციური პოეზიის, როგორც ასეთის წინააღმდეგი. ტრაველიის მამამთავარი ესკილე და კომედიის მამამთავარი არისტოფანე ორივენი მკვეთრად გამოვლენილი ტენდენციური პოეტები იყვნენ. სწორად ასევე დანტეო და სერვანტესიცი. ხილო შილერის „ვერაგობა და სიყვარულის“ უმთავრესი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ეს პირველი გერმანული პოლიტიკურ-ტენდენციური დრამა თანამედროვე რუსი და ნორვეგიელი შწერლები, რომელნიც ჩინებულ რომანებს სწერდენ, ყველანი მთლიანად ტენდენციურები არიან. მაგრამ შე ფიქრობ, რომ ტენდენცია თავისთავად უნდა გამოიმდინარებოდეს მდგომარეობიდან და მოქმედებიდან. მასზე საგანგებო მითითების გარეშე, და შწერელი ვალდებული არ არის მკითხველს შვა სახით მისცეს მის მიერ გამოსახული საზოგადოებრივი კონფლიქტების მომავალი ისტორიული გადაწყვეტა.“ (ენგელსი, წერილი კავკასიაში. ტ. 27 გვ. 505).

ანტონ ფურცელაშვილს აღნიშნავს, რომ ყოველი შემოქმედი წინასწარ ადებულა აზრით იწყებს ამა თუ იმ ნაწარმოების შექმნასო

„...რომელს გამოიჩინოს შწერაღს, გონების ნაღველს გვიჩვენებენ, რომ ბეერის ზნის წინად, მინამ ამ ლეაწლს შეასრულებენ, ან შეუდგებიან. მის შრომას, ჯერ თავში არა ჰქონდეთ ეს ლეაწლის აზრი გამოსახული, ბეერს ხანს არა ტრავლუბლუყვეს მათს გონებაში, არ შემოსილიყვეს იქ საჭირო საშისელოთ მერმე აღსრულუბამდის არ შეერდგინათ კონსპექტი, პლანი და შემდგომ დიდის ჩაფიქრებისა, აზრების აწონ-დაწონვისა, შემოწმებისა და გამაზღებისა, არ შესდგომოდნენ იმ ლეაწლს, რომელსაც მას უჯან გვადღვევ მხად, ისტუმრებენ ჰვეყნად ჰვეყნის სახმარისად, დასაფასებლად!წველოთ შეუდარებელი შესაპირი, როგორც ექსპიან ყველანი. არამ თუ კონსპექტები ჰქონდა წინად შემდგარი და პლანები დაწყობილი. თითო მხად დაწერილს დრამაზედ კიდევ ოც-ოცი წელიწადი მემშობდა. კიდევ გონებით უძლიერესი გოტი. რომელი ნაღველი აჩის რომ წინად ჯერ თავსა და გულით არ შეემშვედებინოს, მერმე კონსპექტი არ შეერდგინოს და მხოლოდ ამის შემდგომ არ ჩავსევს ხელოვნების ყილიზში?“. ეს დიდებული გონების კაცი ამბობს: ფასტის მთვრალ ნაწილ ორმოცდაათი წელიწადი მქონდა თავი და იქ ვამზადებდი დასაწერათ. აილეთ შილერო, მარტოაცა და შეუდარებელი ჰარონი, აილეთ გიუგო, მოლიერი, პეშინი, ნეკრასოვი, გოგოლო, კონცინი და — ყველანი ჯერ წინად საზრამდნენ, არღვეენ პლანს, სწერენ კონსპექტს და ბოლოს აზრს,

იღვას, ტენდენციას აძლევენ ხელოვნებას მათს გამოსახატავად, გამოაკეთო ხელოვნების ფა-
ლობაში...“

ავტორი ასკენის:

...თუ კი ყველა დიდებული ხელოვანი, მწერა-
ლი, თავის დიდებულს ნაღვალს ჯერ წინად
უზნალებენ მასალას, ურღვევენ პლანებს, კონს-
პექტებს, მაშინ სად არის ის დიდებული ხელოვ-
ნება, რომელიც უნდა წინადადებული აზრით
ჯერ თვითონ შერღვეს, მერმე აქვდნა გამოვი-
დეს აზრი?.. რაი ეს ასრება, რომ ყველა დიდუ-
ბული ლეაილი ხელოვნებისა არის წინად შემდ-
გარს აზრზედ აგებული, მაშინ ჩვენ უნდა დავ-
თანხმდეთ მანუდაც, რომ რაც უფრო წინად
შემდგარი, წინად შეუმთავებული და გამზად-
ებული აზრი მიეცემა ხელოვნებას იმდენად უკ-
თესია საქმისათვის...“

აქედან ჩანს, რომ ანტონ ფერცელაძე მოით-
ხოვს, ხელოვნების ქმნილება იყოს იდეური, წი-
ნისწარმემშვენიერებელი გეგმის მიხედვით და ტენ-
დენციურა. ავტორი კვლავ უბრუნდება საკითხს:
„ხელოვნებას სახეში უნდა ჰქონდეს თუ არა
რაიმე სარგებლობა?“ ...ამაზედ ვუბახუბებთ:
არა სულგმელი. არა ორგანიზირებული არსება არ
იზავს არც ერთს მოძრაობას, რომ არა ჰქონდეს
სარგებლობა სახეში. ნუთუ კაცო, რომელსაც ამ-
დენი საქირება დაუბანდია თავის თავისთვის
ხორციელი თუ სულიერი, რომ ამ საქირების
დასაკმაყოფილებლად, სახსრების შესაძენად
დროც ვერ უპოვნია — ამგვარს საქმეს, როგორც
ხელოვნება, — დრამა, მელეჟეობა, საზოგადოდ
ბელეტრისტიკა და სხვა ამგვარები, კაცი მოაზ-
მარებს არა მაქნისობას, არ ოზმარებს თავის სა-
სარგებლოდ?!. კაცი, ეს უფრონიერესი მიწიერი
ქმნილება, ამგვარს დიდს ძალას როგორც ხელოვ-
ნება გაუშვებს ხელიდამ და მოაზმარებს არაზო-
ბას?.. ან რა სასიკადადელია ქვეყნისათვის, კაცის
ღირსებასათვის, კაცის გონებისათვის, — კაცი
აღუნდეს თავის გონებას, თავის ცოდენას, თავ-
ის ხელს, თავის ნიჟს, თავის გონებას იმ გვარს
ხელოვნებაზედ, რომელიც მარტო ამ ხელოვნე-
ბისათვის (თუ კი ეს შესაძლებელია, კიდევ ვი-
მეორებ) უნდა იყვის და არა სარგებლობისათვის,
არა საქმისათვის. არამც თუ კაცი გონებით სრუ-
ლი, მეცნიერებითა და სწავლით განვითარებუ-
ლი, რომლამდისაც დღეს აღამაინს მიუჭწევიდა,
არ დაადგება საქმეს, რომელსაც რაიმე სარგებ-
ლობა არ ჰქონდეს სახეში. თვით მდარე და გო-

ნებით განუვითარებელს ხალხს თავის გონების
ნაღვალში აქვს რამე სასარგებლო აზრი...“

ასეთია ანტონ ფერცელაძის აზრი ხელოვნე-
ბის დანიშნულებაზე. გარდა, შემოადრწმუნებულ
ციტატებისა, ანტონ ფერცელაძეს მოსყავს უამ-
რავი მაგალითი ამ აზრის დასამტარებლად და
ასკენის, რომ ...რაც ხანი გადის რადენიცოც უფ-
რო ივსება კაცობრიობა მეცნიერებით, სწავლით,
ცოდნით, იმდენი უფრო იზრდება თხზულებებში
სასარგებლო აზრები და რაც უფრო დიდებული
აზრი შეაკეთ მწერალთ თავის ლეაილში, იმდენ-
ი უფრო საქებური ხდება იმ ყველა გონიერობა-
გან...“

ანტონ ფერცელაძე იმოწმებს გამოჩენილ მო-
აზროვნებს და ასკენის: „ველაღ თუ აბლა რამ-
დენიც უფრო მაღალი გონებისაა და აზრისაა
შემომქმედი, იმდენი უფრო მაღალი, დიდბუ-
ლი და სასარგებლო აზრები შექმნდა ხელოვ-
ნებაში“ ...ხელოვნება რაც უფრო დიდს და სა-
სარგებლო საქმეს ემსახურება, იმდენი უფრო
დიდი ღირსება ექნება, უფრო საქებარი და სა-
დიდებული შეიქმნება და ამასთან, რაც უფრო
ცხადად არის გამოსახული აზრი, სახე საგნისა,
იმდენი უფრო ამტკიცებს, რომ შემომქმედი
ამათი არის მცოდნე და დახელოვნებული თავის
საქმეში...“

„წინასიტყვაობის“ ბოლოს ანტონ ფერცელა-
ძე ასევე შემაჯამებელ დასკვნას აკეთებს:

„ამგვარად, ჩვენ უნდა დავადგეთ იმ აზრზედ,
რომ ხელოვნება არის ცოდნა საქმის აგებისა,
საქმის ყოლობაში გამოყენებისა. უსაქმოდ, უაზ-
რით, უტენდენციითა. არ არის ხელოვნება, რაც
უფრო დიდ საქმეს ემსახურება, იმდენი უფრო
დიდი მნიშვნელობა ექნება ხელოვნებას, და საქ-
მე რაც უფრო კარგად იქნება შეუმთავებული
იმდენი უფრო დიდი ძალა ექნება.“

...ამირველი ღირსება ნაღვალისა.

ე. ი. ნაწარმოებისა არის ისა, რომ საქმე და
ხელოვნება (ე. ი. შინაარსი და ფორმა) იყვენ
შეხამებული. დიდებული საქმე და ნიჟერათ
და მარჯვედ მომზარებელი ხელოვნება შეად-
გენდენ ნამდვილ წადლს კაცისას, უმაღლეს
ძალას კაცის გონებისას. და აზრი, საქმე, რაც
უფრო წინად იქნება მოსაზრებელი, აწონვილი
და გამოკვლევლი, იმდენი უფრო ადვილად გა-
მოვა და ცხადად გამოისახება ხელოვნების ფა-
ლობაში...“

ასეთია ანტონ ფერცელაძის შეხედულებები
ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე.

ანტონ ფერცელაძის ზემოაღნიშნული შრომა
დაწერილია 1887 წელს.

გრიგოლ აბაშიძე*

ზღაპარი

ირეშთან და მის შვილებთან
მოცუნცულდა ერთხელ შელა,
თაფლანი სცა ლამაზს ცხოველს,
გაუღრიბა, ჩაახველა.
კუდის ქნევა შეაჩერა,
შწუხარება გამოსახა,
სატირალი მათთან ერთად
იკვნესა და ივაგლახა.
„შეო, — უთხრა ირემო გროვას, —
სიბრაღულმა მომიყვანა,
თქვენის კენესით, თქვენის ტანჯვით,
გებდავ, იწვის დღეს ქვეყანა.
ტურა-მგლები დავსევით,
გიშწარებენ ღებუნასაო,
ეს ყოველი უნდა ვამცნო
ჩემს გამომგზავნ ზუნასაო!
მე ვიქნები თქვენი მისწელი
და მფარველი დღეიდანო,
ღინჯ გტანჯავდათ დღეღამს, „ძმებო“.
დაეაჯღებით ზუვიდანო.
ძმები ვიყვით, მეგობრები,
სიყვარულით შევერთდეთო,
თავლებად ხომ უსვუ კმარა —
ჰა, ჩემს ცრემლებს 'შეხედეთო“..
დაეხევენათ ირშებს თვალნი
ღიღბასს ღებუნით; ნეტარებით,
გული, გრძნობა მოზიბოღათ
კუდუნია ბიძის ხმებით;
ვით სიმაართლეს და ღეთის კანონს,
ფურს უვდებდნენ ამ ტკბელ „ნანას“,
შელა გულში ხითხითებდა,
პირს უღუსდა ჩემათ დანას!
თურმე ერთი ირშის შვილი,
„ნანამ“ გუღარ დაიმონა,
რაც უნახავს, რაც სმენია, —
ხულ ერთბაშად მოიგონა,
შეუღარა სინამდვილეს
შელას ხმები გულ-გამტეხი,
მეტე ვეღარ მოითინია,
წამოღდა და წარბადა ფეხი!
მიამახა: „გაიძვერაჲ,
თვალთ მაქცო და მატყუარო,
„ნანით“ გინდა მიგვაძინო, —
მერე დაგველა, გაიხარო?
გვეო შელავ ამოდენი

თვალთმაქცობა, დანის ღება,
შენმა ტკბოლმა კრიმანტულმა
ბევრჯერ მწარედ დაგვაკენესა...
გასწი!.. არ ვესურს შენთან ძმობა!
თუნდ მან კოდვე მოგვალბინოს,
შენისთანა გადივი
ღმერთმა ყველა შეარცხენოს!..“
წამოცვიდნენ — გაქრა შელა,
ხაღღაც ჩაძვრა, გაიპარა,
იქ იახლა თავის ბატონს,
მის წინ ცრემლი გაღმოდვარა;
შოახსენა: „ღრო შეველილა,
აღარა სჭირს ჩვენი „ნანა“,
აღარა სწამთ მოძღვართ ირშებს
შელა-კუდა ჩემისთანა;
ჩემმა მეტმა ცულღურტობამ
თურმე თვალნი აუხილათ,
ახლა ყველა თავის საქმეს
გვიღება ძლიერ ფრთხილად.
მიკოვლეს და მიკოტენეს,
ღალიღუბ შელა კუდა!
მომაღირეს ჩინწხლი რტეხი,
მომაყარეს ტვა და გუნდა!“
სთქვა შელამ... კვლავ ცრემლები
სინანულის გადმოღვარა,
ამოიღო გრძელი კუდი
უგზო-უგვლოდ გაიპარა.
თუმცა შელის მარძანებელიც
ჩააფიქრა, შეაშინა,
თან ცრემლები გაღმოდვარა,
სიმწარითა დაიყვირა,
სთქვა: „წამხდარა საქმე ჩემი,
დამკარგვია ძალა, რწმენა,
მრწამს, რომ ჩემის აღსასრულის
ცას შეამკობს ცისარტყელი.
ჩემს სამეფოს შებს დასცემენ,
გამტყვრდება ჩვენგან ყველა
და მხოლოდ გმირთ საღბუნ მხარეს
მიცემა ღებუნა, ძალა.
ჩემი-ტახტი დამხსხვრევა
დამკიდრდება იქ მძლე ტახტი.
იქ იქნება განათლება
ვერობიელი გარდამეტე.
მამ უნდა მათ ჩამოუბხანა,
მოვეცალო ტურტა მხარეს,
რადგან ერთი გმირებია
ჩემს სიცოცხლეს გაამწარებს“.

* პუბლიკაცია და შენიშვნები დოქ. გივი
ქლენტიისა (შენიშვნები. თბ. ტექსტის ბოლოს).
რედ.

შენიშვნები

საქართველოს მეზემის ხელნაწერთა კოლექციებში (საისტორიო-საეთნოგრაფიო და წერა-კითხვის საზოგადოების ყოფილი ფონდები) დაცულია გრიგოლ აბაშიძის დაბეჭდვით არაყი „ზღაპარი“. იგი შეტანილია ორ ხელნაწერ კრებაში: S 5146, H 3047. გრ. აბაშიძის თხზულებათა პირველ გამოცემას (1901 წ.) საფუძველად ედო მეორე კრებული, რომელშიც „ზღაპარი“ ცენტრალურად ეტყობა გრისთავის მიერ გადახზულია წითელი მელნით. რ. გრისთავის ასეთი მოქმედება უნდა იხსნას ნაწარმოების მევეთი ანტიკარისტული ტენდენციით, რის გამოც მეფის ხელისუფლება არაყის პუბლიკაციის არ დაუშვებდა და მართლაც, 1901 წლის გამოცემაში იგი არ მოპყლია. 1936 წელს სახელგამის მიერ დაბეჭდილ პოეტის ერთგვარულშიც არ არის არაყი შეტანილი, რადგან ეს გამოცემა არ ეყრდნობა საქართველოს მეზემში დაეულ გრ. აბაშიძის საარქივო მასალებსა და ავტორიტეტს. ამიტომ სავარაუდოა ამ მნიშვნელოვანი მხატვრული დოკუმენტის პუბლიკაცია.

გრ. აბაშიძე სამწერლო ასპარეზზე გასული საუკუნის 80-იან წლებში გამოვიდა. ეს იყო ქართველი ხალხის ნაციონალური ჩაგვრისა და ასო-შილაციის მიძინე პერიოდი. ქართველი ხალხი (განსაკუთრებით დაბალი ფენები) მწვავედ განიცდიდა მეფის რუსეთის დიდმპყრობელური პოლიტიკის დაწოლას: ითვლებოდა ნაციონალური უფლებები, იზომობოდა კულტურა, ენა და წეს-ჩვეულება. ამ ხანებში ქართველი მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების დიდი ნაწილი ეროვნული თავისუფლების საყიოხის დასტრიალბდნენ თავს. განსაკუთრებული სიმკვეთრით ეს პრობლემა „მესამოკიანელებისა“ და მათი მიმდევარი მწერლების შემოქმედებაში აღიბეჭდა. ამ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის ნაჯდს პოეტური ზმა გრ. აბაშიძემაც შეუერთა.

სამშობლოსადმი შეგნებული სიყვარული გრ. აბაშიძის ლირიკის ძირითადი მოტივიია. მისი ლექსები მამულისადმი მომართული ჰიმნია, რომელშიაც, კენესასთან ერთად, თავშესაწირავად გამზადებული გულის მხნე ამოძახილი ისმის. ამ საყიოხის გაგება-გაწლამი პოეტი განიცდის ქართველ „მესამოკიანელთა“ გავლენას. გრ. აბაშიძე ღრმა სიმპათიით არის გამსჭვალული შოლდა-

ში. „ბევრი დავა არ უნდა იმსა... წერის პოეტა, — რომ მესამოკე წლების მკვნი მარღვაწენა ქართველის ერის გულში უკვდავნი დარჩებიან; რომ მათ მიუძღვით თავის ერის წინამე წმინდა და დიდი ღვაწლი, რომ ერის საყიოხდღეო და საბედნიერო სავრო ტრამეზზე მათ დასდვენ მსხვერპლად თავისი გული, სული, ენეკგა, სიყვარული და ყოვლად ძლიერი, მოუწყიდელი უმანყო გრძნობა მამულისშეაღობის; არავის არ შეუძლია სთქვას, რომ ის მძიმე უღელი, რომელიც შექვილია და შეუთლადებელი იყო ძლიერისა და უფლებამუშომისი გარემოებათაგან და რომელიც მათ კისრის ძვალს უტრეშდა, — ბრწყინვალეთ არ მოეტანოსთ აქამომდე და სასიყვარულო იმედით არ გადაელოკით თავიანთ მეშვიდრეთათვის, შემდგენის ახალგაზრდობისათვის“ (საქ. მეზემში, S 5147 — „კოტა აბაშიძე და მისი მსჯავრო ჩვენი ახალგაზრდობის შესახებ“).

გრ. აბაშიძე პუბლიკისტის კალმითაც იბრძოდა ქართველი ხალხის ეროვნული ჩაგვრისა და ასოშილაციის წინააღმდეგ. „სამწუხაროა, — წერდა პოეტა, — როდესაც ვეიწყებოთ, რომ როგორც თითოეულს აღამიანს აქვს უფლება თავისუფლად არსებობისა, აგრეთვე ყოველს ერს აქვს ასეთივე უფლება მიწიქებული ბუნებისაგან, და რომ ყოველი ნაბიჯი შემავერჩებელი და დამრღვეველი ამ ქვემარტებისა; უნდა განიცხებულ იქმნას, როგორც ერთი ამრომალური და სნეული მოვლენა... მართლა და დიდი, გაუზომელი ვება უნდა იგრძნოს კაცმა, რა ტანჯვა და გოჯობეთი უნდა ატაროს გულით, როდესაც მას ძალით, უსამართლოდ ვეიწყებენ იმ ენას, რომლის შემწეობითაც პირველად დედის სიყვარული და გრძნობები ტუბილის „ნანა“-თი გადაეცა, რომლითაც დმერთი უღილებია, მოყვარე შეუტკია, მტერი გაუცაცხავს, სიყვარული უგალობნია...“ („ივერია“, 1885 წ. № 18).

„ზღაპარი“ აღუგორიული ენარის ნაწარმოებია. მისში გატარებული ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის იდეა, დაგმობილია მეფის რუსეთის მოხელეთა ვერაგობა. იგი აღრმავებს გრ. აბაშიძის შემოქმედების პატრიოტულ თემოტიკას („იმედი“, „სატრფოს“, „ვარდ-ყვავილად აყვავებულს“, „გმირის სამარე“ და სხვ.) ტექსტში დაეულია ავტორისეული ობოტირატია.

განთიადიდან შუადღემდე

მემუარულ ლიტერატურას განსაკუთრებულა მნიშვნელობა აქვს იმ ეპოქის შესაცნობად, რომელშიც ავტორი ცხოვრობდა და რომელსაც იგი აღწერს. მემუარებში ავრთვე მკვეთრად ვლინდება ავტორის სულიერი ცხოვრება, მისი ინტერესები, მისი დამოკიდებულება და პოზიცია სინამდვილის ამათვი მოვლენის მიმართ. მკითხველი ყოველთვის დაძმებული ინტერესით კითხულობს ხოლმე გამოჩენილი მოღვაწის მოგონებებს, რადგანაც მათი საშუალებით იგი ეცნობა განსახლებული დროის მანძილზე მომხდარ საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან ამბებს, და იმ მოვლენებს, რომლებშიც გაველია მოხდინეს ავტორის სულიერ ფორმაციასზე.

საშუალოდ ჩვენ არც ისე მდიდარნი ვართ მემუარული და ეპისტოლარული ლიტერატურით. ამიტომ ყოველ ახალ წიგნს, რომელიც ამ ხარვეზს შეეხება, მკითხველი სიხარულით ხვდება. ჩვენს მემუარულ ლიტერატურაში შეიძლება ითქვას უეჭველად მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავებს გერონტი ქიქოძის ახლახან გამოცემული წიგნი, რომელშიც შეტანილია როგორც ავტორის მოგონებები, ისე უკანასკნელ ხანებში მის მიერ სხვადასხვა მტკიცებულ და საყურადღებო ლიტერატურულ თუ საზოგადოებრივ საკითხებზე წარმოთქმული სიტყვები და გამოქვეყნებული სტატიები. ეს მოგონებები გამოირჩევა არა მხოლოდ იმით, რომ კვლავიერა მხატვრის მიერ არის დაწერილი და ავტორის ხელს ოსტატის სინატიფე ემჩნევა, არამედ იმითაც, რომ მათში აღდგენილია განსახლებული დროის უტყუარი სურათი, მისი მღელვარე ცხოვრება.

მკითხველს ხიბლავს გერონტი ქიქოძის წერის მანერა, კეთილშობილური სტილი, რომელშიც მღვანელობს ავტორის მხატვრული სული, მისი მდიდარი და რომანტიკული ბუნება. სტილი, რომელშიც მკითხველი ვლინდება ავტორის ინდივიდუალობა, მისი ღრმა კემინიზმი, ესთეტიკური მრწამსი, მისი თუ შეიძლება ითქვას სულიერი არტისტისობა.

მთელი ეს წიგნი აკეთხება, როგორც მხატვრული ნაწარმოები. წიგნის მხატვრულ სტიქიას ქმნის არა მხოლოდ შესანიშნავი, მოქნილი და ზატოვანი ენა ავტორისა, არამედ მოვლენათა ესთეტიკურად აღქმის ძალა და სიღრმეც.

გერონტი ქიქოძე. მოგონებები. სიტყვები და წერილები, „საბჭოთა მწერალი“, 1956.

არ შეიძლება მღელვარებით არ წაიკითხოს მკითხველმა წიგნის ის ფურცლები, რომელშიც ღრმა სიყვარულით არის გაოცებულბული გერონის სოფლის — ბახვის სურათები, თვით ავტორის შრომების სახლსა და ეზოს ცხოვრება, მისი მრავალფეროვანი და წარმატები ბუნება. ავტორის დაკვირვებულ თვალს შეუძინეველი არ რჩება სოფლის ყოფის არც ერთა მნიშვნელოვანი დეტალი, არც მისი ბუნების განუმეორებელი სურათები. ავტორი ნათელი საღებავებითა და ეპიური სიმწვდით ჰყვება თავის თავდადასავალს და გვერია მისი ვიზონერული ხილვის, როცა ამბობს „თითქო ნათლად ესედავდი, როგორ ეწვებოდნენ აჭარის მთებიდან გერონის დამლობებში ეს ბიბლიური პატრიარქები კვერთხებით, აბღალებული ხარებით, მწყემსების მხრებზე დასვენებული კრავებით და მანჯველანი ქოჯკებით“. ავტორის თხრობის დღი ღირსება ისაა, რომ იგი მკითხველს თანამონაწილად ხდის თითქო იმ ამბებში, რომლებიც მის (ავტორის) გარშემო დატრიალებული — ისეთი უშვალბითა და მოვლენათა განჭვრეტის ძალით აქვს გადმოცემული ისინი. ავტორის ღრმა სიყვარული ყველაფერს სწვდება იქნება ეს ადამიანი, ცხოველი თუ ბუნების მოვლენები. მისი მხატვრული აღლო და თვალის შესანიშნავი რეალისტურსა და ემოციურ სურათებსა ქმნის და ამით იტაცებს მკითხველს, თავისი გაველის ქვეშ აყენებს მას.

როგორც კი პაწია ყვითელბუმბულიანი იხვან ქმტულები კვერცხების ნაქმტებიდან თავს გამოეყოფდნენ და ჩვენი ეზოს ტოპოგრაფიის ოღმეგ გაარკვეოდნენ, ისინი დღეუკუნებლად რუსკენ წაბაჯბაჯდებოდნენ, რათა შიგ შეეცურნათ თამამად: საბრალო კრუბი კი მათ ნამხრებ მისდევდა, თან შემწვებული და თან გაოცებული მათი ასეთი უსაკციელობით“ — ამ სტიქიონების წაკითხვისას მკითხველს არ შეიძლება არ გაამსენდეს სოფელში გატარებული თავისი ბავშვობის ვარდისფერი დღეები. ამ მოგონებაში აღსანიშნავია არა მხოლოდ ავტორის მიერ შემწვებული ბიოლოგიური ინსტიქტი, არამედ ფრახის ნატიფობა, ერთგვარი იუმორი, რომლითაც შეზავებულია იგი, სიტყვის სურათების გრძნობა და შესაფერი ეპითეტის გამოქმნის გამოხატებული უნარი.

ისევე ცოცხლად აქვს ავტორს აღდგენილი თავის მოგონებებში ძველი სოფლის ყოფითი სურათები, ცრურწმენანი აღქაჯებისა და ქინ-

განთიადიდან შუადღემდე

მემუარულ ლიტერატურას განსაკუთრებულად მნიშვნელობა აქვს იმ ეპოქის შესაცნობად, რომელშიც ავტორი ცხოვრობდა და რომელსაც იგი იღწერს. მემუარებში ავტორთვე მკვეთრად ვლინდება ავტორის სულიერი ცხოვრება, მისი ინტერესები, მისი დამოკიდებულება და პოზიცია სინამდვილის ამათიმი მოვლენის მიმართ. მკითხველი ყოველთვის დაძაბული ინტერესით კითხულობს ზოლმე გამოხედილი მოღვაწის მოგონებებს, რადგანაც მათი საშუალებით იგი ეცნობა განსაზღვრული დროის მანძილზე მომხდარ საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან ამბებს, და იმ მოვლენებს, რომლებშიც გაელენა მოახდინეს ავტორის სულიერ ფორმაციასზე.

სამუშაოზე ჩვენ არც ისე მდიდარნი ვართ მემუარულ და ეპისტოლარული ლიტერატურით. ამიტომ უფრო ახალ წიგნს, რომელიც ამ ხარვეზს შეავსებს. მკითხველი სიხარულით ხედავს. ჩვენს მემუარულ ლიტერატურაში შეიძლება ითქვას უეცრად მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავებს გერონტი ქიქოძის ახლანდელი გამოცემული წიგნი, რომელშიც შეტანილია როგორც ავტორის მოგონებები, ისე უცანსეოდ ხანებში მის მიერ სხვადასხვა მტკივნეულ და საყურადღებო ლიტერატურულ თუ საზოგადოებრივ საკითხებზე წარმოთქმული სიტყვები და გამოკვეყნებული სტატიები. ეს მოგონებები გამოირჩევა არა მხოლოდ იმით, რომ ჭეშმარიტ მხატვრის მიერ არის დაწერილი და ავტორის ხელს ოსტატის სინატიფე ემჩნევა, არამედ იმითაც, რომ მათში აღდგენილია განსაზღვრული დროის უტყუარი სურათი, მისი მღვდლავა ცხოვრება.

მკითხველს ბიბლიკს ვერონტი ქიქოძის წერის მანერა, კეთილშობილური სტილი, რომელშიც მღვდლადდება ავტორის მხატვრული სული, მისი მდიდარი და რომანტიკული ბუნება, სტილი, რომელშიც მკაფიოდ ვლინდება ავტორის ინდივიდუალობა, მისი ღრმა პეიმანიზმი, ესთეტიკური მრწამსი, მისი თუ შეიძლება ითქვას სულაერი არტისტიზმი.

მთელი ეს წიგნი იკითხება, როგორც მხატვრული ნაწარმოებია. წიგნის მხატვრულ სტილსა და სტილს ვნა ავტორისა, არამედ მოვლენათა ეპოქატიკურად აღქმის ძალა და სიღრმეც.

გერონტი ქიქოძე. მოგონებები. ბიკეები და წერილები, „საბჭოთა მწერალი“, 1956.

არ შეიძლება მღვდლავებით არ წაიკითხოს მკითხველმა წიგნის ის ფურცლები, რომელშიც ღრმა სიყვარულით არის გაცოცხლებული გერონის სოფლის — ბახვის სურათები, თვით ავტორის მშობლების სახლისა და ეზოს ცხოვრება, მისი მრავალგვარიანი და წარმტაცი ბუნება. ავტორის დაკვირვებულ თვალს შეუძნეველი არ რჩება სოფლის ყოფის არც ერთი მნიშვნელოვანი დეტალი, არც მისი ბუნების განუმეორებელი სურათები. ავტორი ნათელი საღებავებითა და ენაური სიმწვლით ჰყვება თავის თავდადასავალს და გვეყვება მისი ეთიონერული ხილვის, როცა ამბობს „თითქო ნათლად ვხედავდი, როგორ ეშვეოდნენ აქარის მთებიდან გერონის დაბლობებში ეს ბიბლიური პატრიარქები კევრთებით, აბლავლებული ხარებით, მწყეშების მხრებზე დასვენებული კრავებით და ბანჯგელიანი ქოთავებით“. ავტორის თხრობის დიდი ღირსება ისაა, რომ იგი მკითხველს თანამონაწილედ ზღის თითქო იმ ამბებისა, რომლებიც მის (ავტორის) ვარშემო დატრიალებულა — ისეთი უშუალოდობა და მოვლენათა განკვერტის ძალით აქვს გაშლილად ისინი. ავტორის ღრმა სიყვარული ყველაფერს სწვდება იქნება ეს ადამიანი, ცხოველი თუ ბუნების მოვლენები. მისი მხატვრული ალღო და თვალის შესანიშნავ რეალისტურსა და ემოციურ სურათებსა ქმნის და ამით იტყუებს მკითხველს, თავისი გავლენის ქვეშ აყუენებს მას.

როგორც კი პაწია უფითლებულიანი იხეის ქუშულები კევრების ნაკუშებიდან თავს გამოკყოფდნენ და ჩვენი ეზოს ტომოგრაფიაში ოდნე გავრყევოდნენ, ისინი დაუყოვნებლივ რუსკენ წაბაჯბაჯდებოდნენ, რათა შიგ შეეცურნათ თავიშინი: საბარლო კრუხი კი მათ ნაპირზე მისდგოდა, თან შეშინებული და თან გაოცებული მათი ასეთი უსაქიკოლობით“ — ამ სტრიქონების წაკითხვისას მკითხველს არ შეიძლება არ ვახსენდეს სოფელში გატარებული თავისი ბავშვობის ვარდისფერი დღეები. ამ მოგონებების აღსანიშნავია არა მხოლოდ ავტორის მიერ შემჩნეული ბიოლოგიური ინსტიქტი, არამედ ფრანხის ნატიფობა, ვრთავარი თუმორი, რომლითაც შეზავებულია იგი, სიტყვის სურნელების ვრწნობა და შესაფერი ენითების ვამომეხმის გამაფრებული უნარი.

ასევე ცოცხლად აქვს ავტორის აღდგენილი თავის მოგონებებში ძველი სოფლის ყოფითი სურათები, ცრურწმენანი იტყუებისა და ქინ-

კების შესახებ, რომლებითაც სავსე იყო ბავშვის საყარო და რომლებიც ასეთ მძიმე გავლენას ახდენდნენ მის სათუთ ბუნებაზე.

ავტორის მესხიერების იშვიათ ძალზე შეტყვევებს მისი მოგონება იმ ღრმა შთაბეჭდილებაზე, რომელიც ვიქტორ ჰიუგოს მოთხრობის „სიყვდილო დასასჯელი უცანასკნელი ღღის“ წაითხვას მოვლენა.

თითქმის ყველა საზოგადო მოღვაწეს, რომელსაც იმ შემთარები გამოეყვებება აღწერილი აქვს მაშინდელი სკოლა, რომელიც მოსწავლეებზე უფრო განამადრებელ გავლენას ახდენდა. გერონტი ქიქოძე თავისი მოგონებების საგრძნობ ნაწილს მისდრამატიული სკოლის აღწერას ანდომებს. სოფლის სკოლაში გატარებულ წლებს ავტორი თბილად იგონებს, მათ მასწავლებლებს „ღღესაც იდეალურ პედაგოგებად“ თვლის. სულ სხვა შეხედულებისაა იგი საშუალო სასწავლებელზე, რომელშიც რუსული დერჟომირდული კანონები იყო დამკვიდრებული. ავტორი ამბობს „ქუთაისის რეალური სასწავლებელი უფრო მტრულად შემხედა, ვიდრე შეგობრულად“. სასწავლებელში გადამხდარ მრავალ ეპიზოდს, რომელთაც ავტორი იგონებს, წიგნში სიკბოველ შეაქვს და გარდა ამისა ის-ი-ნი კარგად ასახაოებენ ისტორი ატმოსფეროს, სასწავლებელში რომ იყო გაბატონებული.

ღიდი სიყვარულითა და შეიღერი პატივისცემით იგონებს ავტორი შშობლების ამაგ, მათ ადამიანურ ღირსებებს. წიგნის ამ ნაწილს უფვევლა ღრმა აღმზრდელითი მნიშვნელობა აქვს.

წიგნში ფართოდ არის წარმოდგენილი კულტურული გარემო, რომელშიაც ავტორის უხდებოდა ყოფნა. მოგონებათა ამ ნაწილსაც ღიდი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ავტორის ბიოგრაფიისათვის, არამედ იმისათვისაც, რომ შეათხველი აბლს გაეცნოს მაშინდელი საზოგადოების ინტერესებს კულტურის სფეროში, როგორც იყო მისი სტრუქტურის საზრდო, ეტლტურული დონე და ცხოვრება. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს ავტორის მოგონებები ქუთაისის თეატრის როლზე 1905 წლის ამბებში და კერძოდ ღიდი მესხიშვილზე. ეს მოგონება სავსებით ემთხვევა სხვა მემუარისტთა ცნობებს ამ დიდ მანაიბისა და მოქალაქეზე. საყვარდლებო მოგონების ის ადგილები, რომლებშიც გადმოკეთულია ავტორის შეხედულებანი ქვეყნის პოლიტიკურ და სოციალურ მდგომარეობაზე. იგი თავისუფლად მოუთხრობს შეთხვეულ ფილოსოფიის, ესთეტიკის, ხელოვნების, ისტორიის თუ სხვა დისციპლინის იმ საკითხებზე, რომლებითაც მაშინდელი საზოგადოებრივი აზრი იყო დაინტერესებული და ყოველთვის ავტორი ჩვენ წარმოვიდგება როგორც სიციხლის მეხოტბე. ბუნების სილამაზის თავიანთსიკეთელა. ჰუმანიტი ჰუმანიტი, რომელიც გულწრფელად შეხარის კეთილ საწყესებს ადამიანში. წარმოგვიტება როგორც

მგზნებარე რომანტიკოსი, რომელსაც სწამს ადამიანის ღიდი საზოგადოებრივ დანიშნულება. ავტორს არსად არ ღილატობს, თიგეშდობილი, ერთგვარი მორწამლების გრძნობა. იგი ყოველად იცნობს გერონტი ქიქოძეს მათ ვეცი არ შევიარება იმ თითოდასათათების სირაფულისა და სიმართლში, რომელიც მოგონებაში მოთავსებულია: „იმ პოლიტიკური მებრძოლის ტემპერამენტი და პატიმოყვარეობა არ შეიონდა და ყოველთვის მოვლენათა შეთვალურის რთლი მერნიდა, ვიდრე აქტიური მონაწილისა. არასოდეს ღიდა ტრიბუნაზე ასვლა არ შევარება, თავს დამკაოფილებულად ვგრძნობდი, თუ შესამლებლობა მომეცემოდა გახთვის ან ეურნალის მეშვეობით ქართულ ინტელიგენტურ საზოგადოებას გამოვლანაარაკებოდი და უცნობი მეგობრების წრის მოწონებას დავიმსახურებდი“, — სწერის იგი და უყვევლა ამ სტრიქონებში ავტორის სულიერი სტრათია მოცემული.

ღიდი გემოვნებით დაწერილი მოგონებები, რომლებშიც აღდგენილია არა მხოლოდ შშობლიური ქვეყნის, არამედ დასავლეთ ევროპის იმ ქალაქების ცხოვრების სტრათეგიც, სადაც ავტორის უხდებოდა ყოფნა და რომლებშიც საკმაოდ ფართოდ არის მოკეთული მისი დაკვირვებანი ხალხის ინტელექტუალურ თუ მატერიალურ ცხოვრებაზე. საშუაზაროდ 1914 წლით თავდება. იმედი უნდა იქონიოთ, რომ მრავალმხრივ საინტერესო მოგონებებს, რომლებიც ესთეტიკურ საინოვნების მოვველ გატაკებით იკითხება ავტორის განავრკობს და გაავრკობებს.

შენერებელი ინტერესით იკითხება წიგნში მოთავსებული ცალკეული მცირე მოცელობის სტატეგი, რომლებშიც ავტორი ახერხებს მეტად ძენწი, მაგრამ მეტყველი საღვანეებით დაბატოს შეიბგელოთთვის საყვარელი მწერლების პორტრეტები. რამდენიმე სტრიქონს მოსმით ავტორის გვაინობს იმ შთავარს. რაც მწერალს ასახაოებს. საკითხის ღრმა ცოდნით და საყვთარი პოზიციებიდან აქვს გაშეცხებულა მავალითად გ. ქიქოძეს დავით გურამიშვილის პოეზია. მთელი ეს სტატეია ნამდვილი პატრიოტული გზნებით და გურამიშვილის ღერომების ცხოვლად წარმოდგენით არის დაწერილი და იკითხება როგორც მშენიერი პოემა.

ასევე მნიშვნელოვანი და გ. ქიქოძის შემოქმედებისათვის დამაბაბათებელი მანერით არის დაწერილი სტატეია ივ. მანაბელზე, რომელშიც ავტორი მთარგმნელობის კვდიინალურ საკითხს განაბა და ამელებს. სტატეიის ავტორი თარგმანს განახილავს როგორც ღრმა შემოქმედების პრაკესს. მანაბლის მიერ შესრულებულ თარგმანებს იგი მალაღ შეფასებას აძლევს და წერს: „არსად შეიბგეული არ გრძნობს, რომ თარგმანს კითხვლობს და არა ირიგინალს; ის ფიქრობს, შექსპირი თავის ტრადედიებს აღბაო სწორედ ასე დასწერდა, თუ ის ქართული ყოფილიყო“.

ამ ამონაწერში მოცემული თარგმნის ის შეთაღი, რომლითაც ხელმძღვანელობს გერმანტი ქაქაძე, როგორც შესანიშნავი მთარგმნელი, რომელსაც თავისი მთარგმნელობითი მოღვაწეობით საქმათ ამაგი დასდო ქართულ ლიტერატურის საერთოდ, და კერძოდ ესთეტიკური აზრის განვითარებას ჰყენში.

იმ სტატიებშიდან, რომლებიც ვასილ ბარნოვს, ეგნატე ნინოშვილს, შალვა დადიანს, თამარ აბაკელიას, ონორე ბაღვაჯი, სტენდალს და ვოლტერს შეეხებიან, უნდა გამოყოფს სტატია იულიუს ფრეიხე. ეს სტატია დაწერილია გატაცებით და ფრეიხის, როგორც შერჩევისა და მოქალაქის ამდვილი სიყვარულით. ამ სტატიაში გაიკვლილებულია ფრეიხის მებრძოლი სული; მისი დიდი ადამიანური ღირსებები და რველუციური რომანტიკა. ავტორი მოხიბლულია ფრეიხის დიდი ზნეობრივი ძალით, მისი სტოიციზმით, მზადყოფნით მსხვერპლად მიეტანოს საკუთარი თავი ხალხის მადლ და ფაქიზ იდეალებს, მის განთავისუფლების საქმეს. ავტორი მოხიბლულია ფრეიხის შტოცე. ნებისყოფით, იმით, რომ სახელოვანი სიკვდილი ამჯობინა ნაძრახ სიცოცხლეს და მოწინავე კაცობრი-

ობას, დაეტოვა ისეთი ლიტერატურული წველი, როგორცია „რემორტაგი სხარხოზელიდან“. აღნიშნულ სტატიაშიც მკაფიოდ სინამდვილის კეთაღმობილება, მორალური სისხრეველი ლიტერატურული სიმშაითები, „რემორტაგი სხარხოზელიდან“ მისთვის ისეთი წიგნია, „რომელსაც შეუძლია ბევრი სვეტიკოპი და მიზანტროპი განუერნოს და მზნეობა მიანიჭოს ბევრ სულმდებალ ადამიანს. აქ გამოთქმულია პათეტიკური სიტყვები, რომელთაც არავითარი პათეტიკური და სათეატრო ვესტი არ სწირდება. ესაა ეპოქის დიდი დოკუმენტი, მის ბევრი ბადალი არ ჰყავს ანამედროვე შერლობაში“. ამ პატარა ამონაწერში კარგად არის მოცემული გ. ქიქოძის სულიერი მღელვარება და გატაცება.

წიგნში მოთავსებულ ყოველ სტატიას ფეარობს სავსე სიტყვებით რომ ვთქვათ ტემპარატად „ინდივიდუალური ორიგინალური შემოქმედების ბეჭედი აზის“, ყოველი მათგანი აფართოებს მკითხველის ინტელექტუალურ პორიზონტა ზრდის მის ესთეტიკურ გემოვნებას.

შალვა აფხაიძე.

მიხეილ ქვლივიძის ლირიკა

მიხეილ ქვლივიძის ლექსების პირველი წიგნი 1952 წელს გამოვიდა. ამ კრებულში, პოეტს, თუმცა ეტყობოდა საკუთარი გზის ძიება, მაგრამ იგი მაინც ნაკლებ წარმოდგენას იძლეოდა პოეტის შემოქმედების თავისებურებაზე. სარკვენიზო კრებულში პოეტმა შეიტანა როგორც ადრინდელი ლექსები (1945-47 წლებიდან), ისე პომდევრო წლებში დაწერილი ლირიკული ნაშაშოკებები. ამ კრებულში უკვე გარკვევით ჩანს მის. ქვლივიძის პოეტური ხმის თავისებურება, პეტრის ინდივიდუალობა.

ადამიანის მღიარანი ემოციებისა და განწყობილებების სიმართლით ეპოსაბიენისთვის ყველაზე რთულია ადეკვატური სიტყვის პოვნა, ხოლო უფრო რთულია, როდესაც სიტყვას პოეტი ანიკებს ახალ ნიუანსს, სიახლე შეაქვს მის ვაგებაში. ეს მომენტები მუტად ზშირია მის. ქვლივიძის პოეზიაში.

მ. ქვლივიძისთვის დამახასიათებელია დამოუკიდებელი პოეტური ხედვა. თავისი უტყუარი ნიჭის შემწეობით იგი ცდილობს ესა თუ ის საგანი ან მოვლენა გახადოს უფრო ახლობელი ან ხელშესახები, ლექსში შექმნილი სახე მკითხველსა აღიკვას როგორც მაქსიმალურად კონკრეტუ-

ლი და განითვარებულბ. ამავე დროს, პოეტს ეხერხება ღრმა განზოგადოებების მოხდენაც. თავის ლექსებში მ. ქვლივიძე მხატვარია ამ სიტყვის ვიწრო ვაგებითაც. მისი პეიზაჟები ძალიან ზშირად ფაქტიოდ ჩანაბატებს ჰეავს, მისი პოეზია ჰარბად შეიცავს, თუ ასე შეიძლება ითქვას, გრაფიკულ ელემენტს; იგი ხედვითია, პოეტი თითქმას ჯერ მზერით წარმოიდგენს, საკუთარ წარმოსახვაში ქმნის ნახატს, ხოლო შემდეგ სურს მკითხველსაც ასევე ხელშესახებად დაანახოს იგი (ლექსები: „დღლით, ზევში, რაღაც ლურჯი ილექება“, „გებე“, „წისქვილი“ და სხვ). ამას, აღმათ, თავისებურად ხელი შეუწყო იმ გარემოებაში, რომ მ. ქვლივიძე თბილისის სამხატვრო აკადემიაში სწავლების დროს ჩამოყალიბდა რაგორც გრაფიკანი-პეიზაგისტი. შესაძლებელია, პოეტს ხაზებში შესრულებული პეიზაგის მზოდ სიტყვებში გადატანა უხდებოდა ზანდაან. მის ნაწერებში ჩინს მხატვრული ნახატის ენერგიული აზრისებნი.

მიხეილ ქვლივიძის მთელი რიგი ლექსებისა დაწერილია შინაგანი, შეკავებული პათეთიკით.

ჩამორბინეს. ელვა ეცათ. შოორბებს გავდნენ შეჩერდნენ მყისვე — რიგი რიგებს ვაებოლადი.

გეგონებოდა ფეხთა მტვერი აეარდა ცამდე — იღგენ ნაძვები.

თენღებოდა.

ნისლი ბოლავდა.

ჯერ არნახელი სიოცრება დგებოდა თვალწინ: დუმდა ლაშქარი.

ქორეგებზე ნისლი წვებოდა.

ველად გაჭრილი ერთი ვინმე უბნეი ნაძვი, როგორც სარდალი, მზის ამოსვლას

ელოდებოდა („ნაძვები“).

მსთივე ექსპრესიულობით გამოირჩევიან „განთიადი“, „მთიარე — თბილისის ძველი მეთევზე“, რომლებიც პოეტური ფრაზების ლაინიზმით და სისხარტით კარგ შთაბეჭდილებას ახდენენ. მ. ქელიძის პოეზია ნატიფი და პლასტიკურია; მისი ლირიკა ნაზია, პოეტური სიწყარო სიციხე-ღისადმი სიყვარულის სიბოთით გამოიხატა. იშვიათია მის სტრაქონებში ბეტაფორია და „ლიტერატურაშინა“. იგი ვაერბის სიყალბეს არა მარტო იმიტომ, რომ ამისთვის საკეთარი უნარი ჰყოფნის, არამედ იმიტომ, რომ მას როგორც მხატვარს, პასუხისმგებლობის გრძნობა გააჩნია.

მ. ქელიძის პოეტური სახეები მოელოდნენ: ღია და ამავე დროს პლასტიკური:

ამ ცას,

ამ ვარსკვლავებს — კასრებით დაეცილიდი,

(ყბუთში — ლექსიც კი ვაეცაის რიხია)...

ცვლელი გვაჩაღუთ და შემყრთად კაცივით

სიბნელემ

ერთბაშად უკან დაიხია... („ვენახში“)

აწ:

...გუბეში ჩანდა: კონშის ოდენა

ღრუბელი და ცის ლურჯი ფერცელი...

(„გუბე“).

არ შეიძლება არ ილინიშნოს ლექსები: „თოვლი“, „ბარდნის, ბარდნის“. ამ ლექსების მესიკაში ისმის ფიქვების ცენის ხმა; ორივე ნაწარმოები საესეა შინაგანი პოეტური ქვეტექსტით და ლირიზმით, რაც საერთოდ დამახასიათებელია პოეტისათვის. ინტონაციების სიმდიდრე და პოეტური მეტყველების უშუალოა ამ ლექსებს დამახასიათებელს ხედის შთიხველისთვის. ამ ნაწარმოებებში ნამდვილ პლასტიკურ აზროვნებასთან გვიჭვს საქმე:

ბარდნის,

ბარდნის,

ისევ ბარდნის...

ცა დაიხსებრა და ფიქვებდალ დამესია.

ყური უდდა:

ხმა ფიქვების ჩამოვარდნის

უცნაური რამ ლექსია...

შენ თოვლი ხარ.

შენ ხარ ჩემთვის — დაეწყება.

შენთან მიწა დაეფეწო ყოველივე-ხედავ.

თეთრად გაღებარდა იმ სუბლეტის შიგვი

გონივრება

სადაც სიზმარს მოველი მე...

მ. ქელიძის წიგნი ხშირად ვხვდებით პოეტური პერსონიფიკაციის საინტერესოდ გამოყენებას. ზოგ ლექსში განსულოვდება იმდენად სრულყოფილია, რომ საზღვარი იშლება და ავირებთარად იქცევა:

ეს დღე დილიდან თავს იკავებდა.

(ამინდი ჰკვდა დახურულ კოლოფს),

ნაწყენი ბავშვი იღვა კარებთან.

ეს დღე დილიდან თავს იკავებდა —

სასიწარვევითი ატირდა ბოლოს...

(„ეს დღე“).

როდესაც მიხილ ქელიძის პოეტურ ინდივიდუალობაზე ვლაპარაკობთ, არ უნდა გამოგვარჩეს, რომ იგი უფროსი თაობის თანამედროვე ქართველი პოეტების (ვალ. ტაბიძე, სიმ. ჩიქოვანი) შმღავრი ფრთის ქვეშ აბის გამოზრდილი. რამდენადაც ორიგინალური და თავისებური ქელიძის პოეტური ენა, იმდენად უფრო მისი-ლოდნელია მისი ორგანული კავშირი ქართული პოეზიის მაღალ ტრადიციებთან, თუმცა იგი არ რჩება ეპიგონად. მ. ქელიძემ ყოველთვის ჰყოფნიდა საკეთარი ძალა, რათა შეესისხლობო-ცებია აზრებითი და აზგარეგნული.

მ. ქელიძემ ერთდება ხშირი ხმარებისაგან გაპარალბულ სიტყვებს და ფრაზებს. ამ მხრივ, იგი უდავოდ პრინციპულობას და ფაქიზი გემოვნებას აქვალენებს. ამით არის, ერთი მხრით, გამოწვეული ის ექსპრესიულობა და შინაგანი თრთოლვა, რაც ქელიძის ბევრი ლექსის წარმატებულობის საწინდარად ხდება.

საინტერესოა სოციალისტურ მშენებლობას თემზე დაწერილი ნაწარმოები „სამგირი“, როგორც მხატვრული თვალსაზრისით რთულად გადსაწყვეტი თემა. ამ ლექსში, რომელიც ორ ნაწილისაგან შედგება, პოეტს ნაამბობი აქვს სამგირის ველის უწყალო წარსულისა და მისი პრაქიანი მოშვლის შესახებ. პოეტმა ლირიკულ ლექსში შესწლო მოთავსებია ბუნების გარდაქმნის, აღაშინის ნების სიდიადის ხატოვანი სურათი, რაც ეპიკური ენარის ნაწარმოების თემას წარმოადგენს. ეს ლექსი საყურადღებოა იმიტოც, რომ მ. ქელიძის შემოქმედებაში იგი პოეტური გზებითა და მეტყველების ლამიარობით ერთი ყველაზე ძლიერთაგანია. ნაწარმოები თავისი შინაარსით, ამავე დროს, ექსპრესიულობით, შრომისა და მშენებლობის თემის მხატვრული დამუშავებით და ტექსტურამენტულობით ერთერთი კარგი ნაწარმოებია სოციალისტურ ლირიკაში.

სამწუხაროდ, ასეთ დონეზე გადაყვებილი ამგვარი თემატიკის ნაწარმოებები ქველიების წიგნში აღარ გვხვდება.

მზესუნძირები. კალო და კვერი.
შარაგზა-მტკვარში მზემდე სავალი.
არსად მენახა ესოდენ ბევრი
მზე
და ასეთი მზის მოსავალი.

სამგარი — სამი უსულო კორძი
და სიო — სამი ამის სამღურავე.
მზეში დამწვარი სული და ზორცი
და ყოველივე — მზეში მკურავი...

ნაწარმოებში ლაბარაკია ადამიანის შრომის უვლისმძღობასა და სიდიადეზე, ლექსი შთაგრძობა აბოთეონის მავარი დამოლოებით:

ვდგევარ სამგორზე,
ხეთა ჩეროდან
ადამიანის ღიდებას ვმღერი!

ასეთივე გზებით სოციალისტური მშენებლობის თემაზეა დაწერილი ლექსი „ვხედავ“. „სამგორის“ მსგავსად ამ ლექსში არ არის მოთხრობილი რაიმე ისტორია, ან ამბავი, აქ მხოლოდ ლირიკულად არის გადმოცემული ქვეყნის სამეურნეო გამარჯვებები და მიღწევები:

ვხედავ — გამოდის გლეხი ყანაში,
აყვანს დამწვრის ქართველი დედა...
კარგი თვალი მაქვს —

ჩემს ქვეყანაში

მე ყოველივეს თანაბრად ვხედავ!
ვხედავ — ხელები თლიან ხაჩაროს,
ვხედავ — აგურით ავსებენ თიროს...
მე ბედნიერი თვალით ვდარაჯობ
უბედნიერეს ცხოვრების წყაროს! („ვხედავ“).

მ. ქელიძის წიგნში გარკვეული ადგილი უკავია ხალხურ კალოზე დაწერილ ნაწარმოებებს. ლექსებში „კახელი გოგოვ თვალშავა“, „მანხანელმა გოგომა“ და სხვ. პოეტმა, ყოველგვარი სტილიზაციისა და გაველგარების გარეშე, მოკვდა ფორმალური ხასიათის ნაწარმოები. განსაკუთრებით ბედნიერად არის გაკეთებული „მანხანელმა გოგომა“ — ხალხური გულბერყვილო ეროტიკით და მსუბუქი თემორით.

თავის ვერ ვიტყვით ლექსზე „შემომეყარა გოგონა“, რაიმესაც თან ახლავს განმარტება — „მიბიძგა ხალხურისადმი“. ამ ლექსში მოთხრობილი ახალგაზრდა ქმრის განცდების შესახებ, თუ როგორ აწუხებდა მას სინიღისი, როდესაც ცოლს უღალატა „ქერა და თვალბნაყარა გოგონასთან“. ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც ამ ლექსს გაანინია, ეს დაბალი მხატვრული

დონეა. ნაწარმოები ხელოვნური და არ არის დაცული თანმიმდევრობა „ხალხური“ კლასში. მაგრამ პირველი შეცდომა ისაა, რომ ავტორმა ჩვენი აზრით, არა სწორად შეარჩია ხალხური ფორმა ამ ნაწარმოებისათვის. ჩვენი მაგისტრები იგავარაკისათვის იყობენ; შინაარსი და ფორმა ორგანულად არ ერწყმის ერთმანეთს.

სადა, „ხალხური“ ფორმით არის შესრულებული „სურია“. ეს უპრეტენზიო ლექსი თითქმის ერთი ამოსუნთქვით არის დაწერილი. იგი გულწრფელია და სავსე ცოცხალი ემოციებით. მისთვის წინასწარ არ არის შეარჩეული ესა თუ ის ფორმა. შინაარსმა, განწყობილებამ თვითონ აირჩია იგი:

ყელმოღერება გიხდება
აფხაზის ქალო სურია,
ღვინით გავსილი სურა ხარ,
შენი დაღვეა მწყურია!
სურა ხარ, სურის ყელი ხარ,
ხმატკბილი, როგორც „ნანინა“,
ნეტავ, ვგ შენი ტუჩები
ტუჩებთან მიმატინინა...

რელიზში ხელოვნებაში სინამდვილის ასახვას ნიშნავს. წამიერი განცდა, გრძობებისა და შთაბეჭდილებათა ნივთნების არსებობს სინამდვილეში, ცხოვრებაში. რომელიმე კოცხალი, არსებული ემოციის გადმოცემა, რაც უნდა მყისიერი იყოს იგი, არ არის უსავნო, უაზრო და იგი ღირსია ასახვისა. პოეზია მხატვრული ზემოქმედებისა და გამომხატველობითი ზერხების დაუსრულებელი ძიებაა. მის ქვლივისის რელისტურ ღირსებაში იმპრესიონისტული ჩანახატები გამომსახველობითი არსენალის ერთერთი საშუალებაა, პოეტის ხატვის შეთოდის ერთერთი მომენტია.

ლექსის შინაგანი სიცოცხლე ზოგჯერ დამოკიდებულია გამოთქმულ ემოციებზე, რომლებზეც სტრიქონშუა იგრძნობა და ხშირად ეს გამოთქმულობა აქლევს ხელოვნების ნაწარმოებს სკეტთარ, თვითმყოფ სიცოცხლეს, კვებავს მის არსებობას:

ქნაში შეჩერდა პატარა გოგონა,
მას აღარ აცვია შევები...
ო, ერთი შეხედვით. შეხედვით როგორ
უღიშის მუხლისთავეები!
მე მივჭრა საღაღ, არ ვიცი სიით,
გაზაფხულს თითებით ვეხები,
სულს ავსებს მსუბუქი, მსუბუქი შიირით
გოგონას ღამაზე ფეხები...
ტალახის შეფეხები შენობებს ედება,
ვხევივთ გამოსვლას გლოვიდან,
და ყოველ გუბეში მზის გადამეტება
აბრილის ხალსით მოვიდა და სხვ.
(„აპრილის ცთუნება“).

ამ ლექსში კარგადაა გახსნილი ვაზაფხულთან დაკავშირებული ეროტიული გრძობების გაღვივება, შეყვებული ქლიერი განცდა. მ. ქელი-

ვიძის წმარმოებებში ხშირად ვსაქანი ეძლევი მკითხველის ინტელიცას, მისი ლექსების სტრიქონებსშეა ადგილი იშვითად არის ცარიელად დატოვებულ:

მიხეილ ქველიძე სერიოზულ მიდრეკილებას იმეღვენებს თეთრი ლექსისადმი. აქ მისი ხმა შეუფერხებლად ისმის და ბუნებრივად ძლერს. თეთრი ლექსი იმითაც გამოირჩევა, რომ არ ემორჩილება ლექსთწყობის ზოგ კანონს. რითმა, მარცვლების რაოდენობა შეუზღუდველია, ამიტომ მათი კომპენსირება რაღაც სხვა საშუალებით ხდება. უფრო ხშირად თეთრ ლექსში გვხვდება უშუალო, პირველ პირში მიმდინარე მეტყველება ან თბრობა. თეთრი ლექსი წარმოადგენს ღრმად პოეტურ რეზიტატივს, ან აზრათ აღსავსე შინაგან მონოლოგს.

მიხეილ ქველიძის თეთრი ლექსი არ წარმოადგენს პოეტურ ექსპერიმენტს, მას გარკვეული ადგილი უკავია პოეტის შემოქმედებაში, შეიძინა თვითშეფიქობა. მ. ქველიძე იყენებს ქართული თეთრი ლექსის ზოგიერთ თავისებურებას. მას თეთრ ლექსებში ხან არის რიტმი („უშმა“, „ცუმი“ და სხვ.), ხან რიტმიც არ არის დაეული („ეს ზღაბი ასე“ და სხვ.), მაგრამ ყოველთვის არსებობს ის ჩამყვდობა და ფარული პათოტიკა, რომელიც თეთრი ლექსისთვისაა დამახასიათებელი:

თოვლით, თოვლი... და არსიდან
არ ისმის ხმა ან გამოძახილი...
მგარამ შეხედე, ვარსკვლავთა მუქზე,
თოვლზე დაყრილი საყეყის მსგავსად
სჩანს ვიღაც მგზავრის ნივთებურები.
ვერც ზევემა შთანთქმა და ვერც გრიგალმა
ვერც ამოშალა იმათი კვალი.
გვაბერთულა ღამეულ ცისქვეშ
ნაფხებურების კვალია მხოლოდ,
როგორც წარწერა ისომთავრული
და, მისი. არ სჩანს არც დასაწყისი,
არც დასასრული...

„უშმა“, სანდაც ეს მცირე ნაწყვეტი მოცვი-
ნელი, პოეტურად დასრულებული წარმოებია.
ამ ლექსში ღრმა გულის ტიფილით და თავისუ-

ბურად არის წარმოღვენილი ერთი ქალის ცხოვ-
რება, რომელმაც თავისი ბედი დაუკავშირა უფე-
რულ, უშინაარსო მამაკაცს. ეყვანე ვერფართო
თავისებური წარმოებია პოეტური განმარტოე-
ლებით მ. ქველიძის შემოქმედებაში.

შთაგონებულად და დიდი სულიერი სიბოლოთა
შესრულებული დედის საყვდილისადმი მიძღენი-
ლი ლექსების ციკლი („დედა“, „დედას“ და
სხვ.).

უნდა ითქვას, რომ მ. ქველიძის უცანასკნელ
ხანში დაწერილი ზოგიერთი ლექსი ფორმის
მხრივ მშობე და ემოციურად ფერმართალი, არ
იგრძნობა სახეების სიახლე. ლექსში „ახირებუ-
ლი ფიქრი დამხემა“ ინტერესს არ იწვევს არც
თეთრი ლექსი, რომლითაც იგი შესრულებულია
და არც ის წვრილმანი „ფილოსოფია“, რომელიც
მამშია გატარებული. ამ ლექსში ნატურალისტი-
რად გამოთქმულია ავტორის წეხილი, რომ ად-
მიანს ეხარება ცხოვრების ამოუწრავი შესა-
ლებლობანი, რომელიც მას ასედა და სხვას ვერც
წილად... „და ამის დარდი მოგონებს არსებობ
სანამ...“ პოეტს ახლად სრულებით არ სურს
იყოს რაიგინალური, თემატა მისთვის ცხადზე
უცხადესი უნდა იყოს, რომ მორალური კმაყო-
ფილება, რომელიც საერთოდ კმაყოფილების ერ-
თადერთი გამართლებული სახეა, ამ გზით ე. ი.
სხეები ბუღისადმი დახარბებით არ მოიპოვება.

ზედამორელი ლექსია „პაემანი“, მხატვრუ-
ლად დემენავეებულია „დასასრულის დასა-
წყისი“, „მე ვერ გეტყვოდი იმდენს ვერას-
დროს“, „შემოქყარა გოგონა“ და ზოგიერთი
სხვა ლექსი. ჩამოთვლილ წარმოებებში თით-
ქონს ჩანს ერთგვარი კონტროლის მოხსნა, ზედმე-
ტი თვითდამაჯერებლობა. პოეტური სიღრმე და
თართოვა ნატურალისტური, ნაკლებმოკიერი
ფრანუბით არის შეყვლილი. ეს გზა ე. ი. ნამდვი-
ლად სახიფათო გზაა ზელოვანისათვის, მაგრამ
მ. ქველიძეს საკმაო პოეტური შესაძლებლობანი
გაანია, რომ არ გაჰყვეს ამ გზას. მიხ. ქველიძე
უფოოდ შეინარჩუნებს თავისი საუკეთესო ლექ-
სების მაღალიდურ მხატვრულ დონეს.

ზურაბ ქანავა

იპ. ვართავას მომონებები

ქართულ მემორიულ ლიტერატურას ახლახან
შეემატა ცნობილი პედაგოგისა და ლიტერატო-
რის იპოლიტე ვართავას მოგონებები, რომლე-
ბიც ნათელს ფენენ ნაბეგარი საუკუნის მანძილ-
ზე მის მიერ განვლილ შინაარსიან ცხოვრებასა

იპოლიტე ვართავა, მოგონებები, „საბჭოთა
წერალი“, 1966.

და მოღვაწეობას. წიგნში მართლად და დამაჯე-
რებლად არის ასახული მე-19 საუკუნის მეორე
ნახევრის საქართველოს კულტურული ცხოვრ-
ების მთელი რიგი მომენტები. მოგონებები ვან-
საკუთრებით გვაქნობენ მაშინდელი სკოლის სა-
ვალაო მღვდმარეობას, სადაც გამეფებული
იყო ჩვენში გამანათლებლად მოვლინებული
იანოესკებისა და ვოსტორგოვების რეაქციული

პოლიტიკა. ეს „ძალით მიცონენ“ „პედაგოგები“ უკმაღ ფეხვეშ თელავდენ ჩვენი ერის სასოციალისტო ინტერესებს და ყოველნაირად ცდილობდნენ ჩაეხშოთ სკოლაში ეროვნული სულისკვეთება, რისთვისაც მათ, პირველ ყოვლისა, ნიშნში ამოიღეს ზვენი შობილური ენა. რეაქციონერთა ამ ზრავისა და მათი ზაქმანი მასწავლებლების წინააღმდეგ სასტიკ ბრძოლას აწირობდნენ პარტიოტიზმის ცეცხლით ანთებული ენთუზიასტი მასწავლებლები, რომელთა შორის საჩუკენაო წიგნის ავტორის იპოლიტე ვაჩოვაგას უკანასკნელი აღიკლი როდი ვყავა. ამას ნათლად ადასტურებს 1894 წელს „კვალში“ შეთურწერილად მოთავსებული მისი კორესპონდენცია — „სამეგრელოს ვითარება“. ეს იყო მისი პირველი ლიტერატურული დებიუტი. ამ წერილში ავტორმა ვეაკეთრად გაილაშქრა სკოლაში გამოყვებულ სქოლასტიკისა და რეაქციული პოლიტიკის წინააღმდეგ, მესრს ავლებდა შინაურ მტრებს — ამორალისებურ რეაქციონერ მასწავლებლებს, რომლებიც აბუჩად იგუებდნენ სწავლა-აზრების საღ პედაგოგიურ პრინციპებს და მუხლებს ულაკავდნენ განათლების სათავეში მყოფ მეფის მიერ დაქირავებულ ავტრებს. „ენც თავის კეთილდღეობას ერის დამკვირვებუ აჯახს, რისთვისაც მამულის სიყვარული ლტინონ სიტყვი შექმნილა, ვისი გულიდან აღმორცხვილა თანაგრძნობა თავისი შრავატანჯული ერისა. ამ პირთ ცხოვრების მიზანი ერთილა დარჩენილთ — პირტყველი კეთილდღეობაო“, წერდა ავტორი ხსენებულ წერილში. წერილი „კვალში“ დაიბეჭდა „იპო ზეთელს“ ფსევდონიმით, მაგრამ მალე ყველასათვის ნათელი გახდა, რომ მისი ავტორი იყო იპ. ვაჩოვაგა. დაიწყო კვლევამოება, რასაც შედეგად მოჰყვა ავტორის დღენაშვიწროება. მაგრამ გულადი ავტორი მინც ვერ შეიშინეს და კვლავ მეღვრად განაგრძობდა ბრძოლას ქართული სკოლისა და კულტურის მტრების წინააღმდეგ.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ავტორის მოგონებანი სასულიერო სემინარიის შესახებ, რომლის ერთ-ერთ ნიჭიერ და ბუჯადი მოწოდებ იგი ითვლებოდა. სხვა მოწინავე სემინარიელებთან ერთად ის სასტიკ ბრძოლას აწირობდა ქართულ ენის და ლიტერატურის სწავლების შემოღობისათვის სემინარიამში, სადაც „ქართული ენის გაკვეთილზე რუსულად წარმოებდა მეცადინეობა“ „ქართული ენაო“, ვთქვით, — არსებითად ეს არ. არის სწორი. ქართული ენა და ლიტერატურა სემინარიამში სრულებით არ ისწავლებოდა. ევრეთოლობული ქართული ენის გაკვეთილზე მასწავლებელი (ენობალი ისტორიკოსი თეფო კორდანი) გვაკითხებდა ვამს, ტბიკონს, ფსელმენებს ზეტურ ენაზე და რადაც კომენტარებს უკეთებდა რუსულად. ეს კთახდა იყო უპრო, მოსაბეზრებელი და ყოვლად ემუდგებო. ზეტურა აღთბატ ჩვენ სასულიერო სასწავლებელში გვისწავლიდა და ამისათვის ძლივს-ძლივობით ვკე-

თხლობდით რუსულ ტექსტს. ამ ტექსტის კომენტარები ამა რა სინტერესო უნდა ყოფილიყო სემინარიის რეველუციურად განწყობილ მოწოდებებისათვის“, დასკვნის მუხარებებზე უკვე ტორი.

ამ ნიადაგზე გამოწვეული უკმაყოფილება სემინარიელებში ძალზე აზვირთდა, რაც ვადაიქცა მინაინ ევრეთოლობულ „ბუნტად“. მოსწავლეებში შეიღვინეს „პეტიცია“, რომელშიც ვადაპრით მოითხოვდნენ ლიტერატურის ისტორიისა და საქართველოს ისტორიის სწავლების შემოღებას. „ჩვენ ერთხმად მივიღეთ „პეტიცია“, წერს ავტორი, და ვადაწვევით, მეორე დღეს გამოგვცხადებინა ვადაწვევა“. მაგრამ ეს საკითხი სემინარიელებში პირველად შეუთანხმეს დიდ ილია ქავკივაძეს, რომელმაც მოაწონა სემინარიელების გადაწყვეტილება და, თან, ურჩია, არ დაერღვიო წესრიგი და დაეცათ სრული დისციპლინა. ცხადია, სემინარიის აღმინისტრაციას არ მოეწონა სამშობლოს პატრიოტების ასეთი იერიშები და შეუდგა შერისპიებას — სემინარიიდან გარიცხა „ბუნტოვნიკები“, რომელთა შორის მოჰყვა მოგონებების ავტორიც.

მიუხედავად ქართული ენის ასეთი დღენისა და სემინარიამი არსებული ახლგაზრდობის გონების დახშობი რეჟიმის, ქართული სემინარიელები მინც ახერხებდნენ ქართული ლიტერატურისა და მისი წყაროების გაკნობას და აგრეთვე ხარხად ეწიფებოდნენ გამოშენილ რუსი მწერლებს — დობრკლეოვის, ჩერნიშევსკის, ბელინსკის, ნეკრასოვის, სალტკოვ-შენდრინისა და სხვათა შემოქმედებას. სემინარიელებს ლიტერატურით უმთავრესად ამარაგებდა ჩემი, უნაგარო, დაუღალავი და თავადღებელი შვიგნობარი ზაქარია კიკინაძე. „ეს უსწავლელი“ (ოფციად რად) კაცი დიდი ნაიახით იყო; იზიარებდა მონაწივე ადამიანების იდეებს; თვითონაც ქადაგებდა მათ პრესის საშუალებით („სადალას“ ფსევდონიმით) და პრაქტიკულად ეწეოდა მოწინავე იდეების პროპაგანდას წიგნების საშუალებით. სემინარიელები ზაქარას დიდი პატივისცემელნი და დამფასებელნი იყვნენო“, აღნიშნავს თავის მოგონებებში იპ. ვაჩოვაგა.

სემინარიელები არ კმაყოფილებოდნენ აქრძალული ლიტერატურის კითხვით, რასაც, როგორც აღვნიშნეთ, ფარულად ახერხებდნენ. ისინი სცემდნენ აგრეთვე ხელნაწერ ალმანახს, რომელიც ზელიდან ხელში გადადიოდა. მასში შეკვლებოდა სემინარიის მტკიცეული საკითხები, თავსდებოდა აგრეთვე ლექსები და მოთხრობები სემინარიელების: შ. არაგვისპირელის, იპ. ვკლამის, ირ. ევდომელის, ნარკინის (ნყო კურდღელაშვილი), ილ. აგაძის და სხვებისა, რომლებიც შემდგომში ცნობილი მწერლები გახდნენ. „ალმანახი ზანდისხან დიდი ღირსების გამოდიოდა. მასში მოთავსებული ლექსები და მოთხრობები ხშირად გაზეთებშიაც კი იბეჭდებოდაო“. ამბობს საჩუკენაო წიგნის ავტორი.

პირველი ლიტერატურული დებიუტის შემდეგ, როცა „კვალმა“ იმ. ვართაგავას წერილი — „სამეგრელოს ვითარება“ დაბეჭდა, ის ლიტერატურულად საკმაოდ დაეკავიდა და სისტემატურად ათავსებდა წერილებს ყველა ქართულ კერძალგანთქმნი ლიტერატურისა და სწავლა-აღზრდის საკითხებზე. თითქმის არ წამოჭრილა იმ დროს არც ერთი მტკივნეული საკითხი, რომლის გარშემო პრესის საშუალებით მას არ გამოეთქვას თავისი დასაბუთებული მოსაზრებანი. მაგრამ პირველ ხანებში მას ყველაზე უფრო ფართოდ გავლენა კარგები და შეავიწროა წერა „კვალის“ რედაქციამ, რომლის მესვეურები გ. ერისთავი პირადად არც კი იცნობდა „სამეგრელოს ვითარების“ ავტორს.

„როგორც იყო, შევედი გიორგისთან, იგონებს იმ. ვართაგავა. ჩემი გვაძი რომ ეუთხარო, სათვალღან ვადმოზხედა, ვაიღიმა, ხელი ჩამოშართვა და ტბილად მითხრა: „ვთქო, ხომ არ გუწყინი, რომ მე შენ წერილის სხვა სათაური „სამეგრელოს ვითარება“ გავუტეთ“. არა, ბატონო, პირიქით, ახალმა სათაურმა თავისთავად გააძლიერა ჩემი სუსტი წერილი მეთქი. „ნუ შორსებობ! შენი წერალი სუსტი კი არა, ძლიერი წერილია. ხალხის მტრებს გულში ისარივით ჩაესობა... ავი ამისათვის მოვათავსე ის მოწინავე წერილივად“ — მიპასუხა გიორგიმ“.

მაგრამ იმ. ვართაგავა მალე ცნობილი გახდა არა მარტო როგორც ლიტერატორი, არამედ როგორც საზოგადო მოღვაწე. საქართველოში არ არსებობდა თათქმის არც ერთი კულტურული საზოგადოება, რომელშიაც მას აქტიური მონაწილეობა არ მიეღოს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი მოღვაწეობა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებაში“, რომელიც ერთადერთი იყო საქართველოს მიყრდნულ სოფლებში წერა-კითხვის გამავრცე-

ლებელი, ქართული წიგნებისა და სახელმძღვანელოების გამოცემელი. „ჩემი მხრივ სრულებით დაუმსახურებლად; დიდი მატყვი დამედო და მე — ეს პატარა კულტურულ-მეცნიერულ და განვითარების მასწავლებელი ზედინზედ, ცხრა წლის განმავლობაში, ამირჩია გამგეობის წევრად ასეთი დიდი კულტურული დაწესებულებისა“, მისთვის ჩვეული მოყრდნულები ამბობს ავტორი წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების შესახებ. მაგრამ, როგორც ვიცით, ამ დიდი საზოგადოების გამგეობის წევრად დაუმსახურებლად არავის ირჩევდნენ... ასეთსავე მხურვალე მონაწილეობას იღებდა იმ. ვართაგავა „სსსკ-ს მუშაობის მწერლობის საზოგადოებაში“, „საქართველოს კულტურულ საზოგადოებათა კავშირთა კავშირში“, „ქართული კულტურის მოყვარეთა საზოგადოებაში“ და სხვ. არჩეულ იქნა აგრეთვე აღმოსავლეთ საქართველოს მასწავლებელთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარედ, რითაც მთლიანად უმწიველი და უნაგარი საზოგადო მოღვაწის სახელი.

მოგონებებში აღნიშნულია ბევრი სხვა საყურადღებო ფაქტები, რომელთა ანალიზი და კომენტარები შორს წაგვყავანდა. მაგრამ, ვფიქრობთ, მოგონებების ზოგიერთი თავი გადღვირთულია საზოგადოებრივ მნიშვნელობას მოკლებული წერილმანი ამბებით. ასეთებს შეიცავენ, მაგალითად, თავები: „ცოტა რამ გვარ კვართავებს“ შესახებ, „ჩემი ოჯახი“, „ბიძანების — დავით კობახიძის ოჯახი“.

იმ. ვართაგავას უსათუოდ კიდევ საკმაოდ ექნება შემონახული საინტერესო მოგონებანი, შეტადრე მისი მოღვაწეობის შესახებ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ჩვენი მკითხველი მოელის მოგონებების მეორე ნაწილის გამოქვეყნებას.

ბრიგოლ მახაპარიანი

ლექსების პირველი წიგნი

შოთა ნიშნიანიძის ლექსები უკვე ოთხი-ხუთი წელია რაც იბეჭდება თერნალ-განუთებში. იგი იმ თაობის ახალგაზრდა პოეტი, რომელსაც პირობითად შეიძლება 50-იანი წლების თაობა ეწოდოს და რომლის ერთი ნაწილი უკვე საკუთარი წიგნებით წარსდგა ფართო მკითხველი საზოგადოებრიობის წინაშე (ნაბი კლასონია, მედეა კახიძე, მუხრან მაჭავარიანი, ნოდარ გურგენიძე, თამაზ ჭილაძე).

„მე და შენ“ — ასე დაარქვა შოთა ნიშნიანიძემ თავისი ლექსების პირველ კრებულს. ამავე სა-

თურით სატრფიალო ლექსების განყოფილებაა წიგნში. მაგრამ ჩვენი აზრით, ეს „მე და შენ“ უფრო ფართო ცნებაა — პოეტი და მკითხველი, პოეტი და საზოგადოება, პოეტი და ქვეყანა. აქ ავტორი თითქოს პირისპირ, ზოგჯერ ინტიმურადაც, ესაუბრება მკითხველს (პირველ რიგში მიხივე თაობისას), რომელიც თუ ამ ლექსებში საკუთარ გრძნობებს, საკუთარ გულისთქმას ნახავს — პოეტის მიზანი მიღწეულად უნდა ჩათვალოს.

ვის არ გამოუტღია ბავშვობისას ის, რასაც ასე გულბობილად გვიხატავს პოეტი თავის ერთ-ერთ ლექსში:

შოთა ნიშნიანიძე. „მე და შენ“. „საბჭოთა მწერალი“. 1956.

ნახლად მოგდებულ პალტოთი, გვერდზე
ჩაკეცილ ქედით,
ჯოხის ცხენებით დაეჭროდი შეზობლის
ბივი ხუთი,
ომბანა და წითლები გვიყვარდა გადარევით,
ხუთი ძმამბი ვიყავით, ხუთივე ჩაბავეი.
უკან მოგდებულ პალტოთი და
თვალეზანთებელი
დღის სენანებზე გაერბოდი ჩვენი საუბრის
ფულოთ,
სკოლიდან გაპარულები, ბიჭები
გულფიცვლნი,
კინოში ვასილ ჩაბავეს ევმებრდით გულის
ჭვერით.
(„ჩაბავეი“)

პოეტის თაობის ახალგაზრდების გონებაში
განსაკუთრებული სიმკვეთრით არის ჩარჩენილი
დიდი სამშელო ომის შიშვე დღეების შთაბეჭდა-
ლებანი — ფრონტზე წასული მამები და უფროსი
ძმები, ჩახენილებული ქვრები და აცრემლებული
დედები. ამიტომ ასე ახლოსაა მკითხველის გულ-
თან ავტორის ლექსები ომის თემაზე. განა შეიძ-
ლება ძველი იარაგების გათლიზიანებლად გაისხენო-
ის დრო, როცა „მიწის ხნელები... ჩაღრმავდნენ
სანგრებად შწყობრი მივოლებით, და შართალ
მიწაზე, შვიდობის მიწაზე, ასე დაიწერა ომის
სტრაქიონები“; როცა „ფერფლის შავ პებლებით
ხრილავდა გაზაფხული“; როცა ათეულ-ათასო-
ბით ჩჩეულმა ვაჟაკმა „უღონო ხელები მოხვია
მიწას და ასე ჩაყრული უსულოდ მიწა“... მაგ-
რამ პოეტს ახსოვს იმ ბედნიერი მაისის დღიაც,
როცა „სიტყვა თქვეს რუსულმა ხიმტებმა და
მეხით ნამსხვრევი ფაშისმის სვასტია დაფან-
ტეს, ვით კითხვის ნიშნები“.

ამ ციკლის ლექსებიდან როგორც თემბატური
გაღმწეველი, ისე მხატვრული შესრულებით გა-
მოირჩევა ლექსები „ოლევის დედა“ და „ი-
ყვავ ხეებმა ფოთლები მოისხეს“.

მშვრიალისტების მიერ კორეაში წამოწყებულ
უსამართლო ომის დროს დაწერილ „იანჩინტულ
ხალადაში“ პოეტი დაბავებულად გადმოგვცემს
„უხაილის მოხალისე“ პასანის — თურქი ჯარის-
კისის მწარე ბელს.

პოეტს გულწრფელად ახარებს ჩვენს ქვეყ-
ანში გაშლილი გრანდიოზული მშენებლობანი,
მაგრამ მის ლექსებში პათეტური შეძახილები
კი არ გაიხმის. იგი უბრალოდ, იდამიანურად
გამობატავს თავის გრანობებს:

მივალ და ქადრებში ტოლივით ჩავდგები,
როს იდამიანის ნახელავს გავყურებ.
(„დილა ჩემს ქუნაზე“)

სიყვარულით გამთბარი სტრაქიონებს უძღვნის
მ. ნიშინაიძე სოციალისტურ სოფელს, სადაც
„ტრაქტორმა შემოაბოხა მიწას ბალახის პერანგი“

და „ხნულის შავ-შავი ბწყარები წაიკითხება
ლექსივით“. ახალგაზრდა პოეტს საერთოდ ტერ-
ხება სოფლის კოლორიტულად დაბატვა, მაგრამ
არა ისე, რომ მკითხველმა ვერ გაიგოს, რისმოდ
სოფელზეა აღმარა — რეკოლუციონისტულ თუ
თანამედროვეზე. ავტორის მიერ დახატულ სოფ-
ლების სურათებში მუდამ იგრძნობა ჩვენი დიდი
ეპოქის ნიშნები. იმ, თუნდაც კრებულის ერთ-
ერთი საუცუეთესო ლექსის „ილიჩის ნათურების“
ბოლო სურათი:

მიძინებულა სოფელი, მიძინებულა შარავა,
დალამდა... თელემენ სეები, ისრებად
შეშართულები,
და... უცებ დასკდა სიბნელე ათასი
ელნათურებით.
შექმა დამფრთხალი სიბნელე შარაზე
მილუწ-მილუწა,
ფეხზე წამოხტნენ ანწლები, წელში გასწორდა
ლობეცა.

განათებული შარავა მანქანამ აბამურა
და ცაში დაფეთებული ლამეს ეტბდა ლამურა.

სოფლის თემას ეტბდა აგრეთვე კარგად გააზრ-
ებული და საინტერესოდ გადაწყვეტილი ლექსე-
ბი: „ანჯესებით, ბურთებით ქალაქიდან გბრუნ-
დებით“, „გათენება“, „კარგია ხნელებში სიარუ-
ლი“ და სხვ.

შოთა ნიშინაიძის სატრფილო ლექსების ლი-
რიკული გმირი გულახდლი და სპეტაკი ბუნების
კნახეა. იგი პირდაპირ ამბობს: „ვიცი, ლამაზი
სულე არა ვარ, ლამაზი, ალბათ შენ გეცნენები
და უნდა ვითბრა დაუფარავად არც შენ ბრწყინ-
ვალბ უცხო მშენებნი“, მაგრამ სიყვარულში
შთაერია ურთიერთგაგება და აღმამანრობა —
„ჩემი გამგები შენ ხარ თავიდან და ერთოდერთი
შენ მეგულები“. გულახვეული და თავდაყერი-
ლია ამ ლექსების გმირი, მაგრამ მხოლოდ სატრ-
ფლო იცის მისი ადლი ხსიათი:

შენ რომ არ იყო, ვინ დამიჯერებს,
რომ არ ვარ ცუდი გულის პატრონი.
შენ ერთადერთი იცი ამჯერად,
როგორ მიყვარს ძმა — თანატოლი.
შენ რომ არ იყო ვინ დამიჯერებს,
რომ ვარ ბავშველი და ოყინარი...
(„შენ რომ არ იყო...“)

ახალგაზრდა პოეტი მრავალ ლექსში ბუნების
ლამაზ სურათებს გვიხატავს. მაგრამ პოეტი შო-
რიდან კი არ ტუბება ბუნების სიმშვენიერით,
არამედ თვით მკითხველიც კი შეჰყავს ამ ბუნე-
ბის წილში. პოეტის მიერ დანახული ბუნება
მკვიდრო ურთიერთკავშირშია იდამიანთან.

შერცხალი, რომელსაც „ტანზე კაბად ღამე
ეცვა შთავის თეთრი გულისპირით“; იხეები,
რომლებმაც „წყალში რაღაც დაქარაგეს, დატე-

ბენ და ვერ პოელობენ; ტრილი, რომელსაც „ხელი ჰკრეს“ მეხებმა და იგი „მთელი დღე ტრის“; მიწა, რომელსაც „ცვიტა კერდღღო-რად სოკობის ყურები“; ამრიგი, რომელსაც „მინდვრებში გაუვარდა მარწყვის კალათი“ და „წიშის თმები აქვს ცისარტყელს ბავთით შეკრული“; წვიმა, რომელიც „მოიმსხვრევს ბროლის ფეხებს“; ქარი, რომელიც „მატკვლავს წვიშის კრიალოსანს“ და სხვ. — აი, ახალგაზრდა პოეტის მიერ ცოცხლად დანახული და ლექსებში ხორცშესხმული ბუნების საგნები და მოვლენები.

წიგნში მოთავსებული სხვა ლექსებიდან აღსანიშნავია „ბარათი დედას“, რომელშიაც მკაფიოდ მოსჩანს დავაყვავებული, მადლიერი შეილის განუზომელი სიყვარული და პატივისცემა მშობლისადმი:

მეფერებოდი ხმატბილი ვნით,
დამიჯერეო შენს გამზრდელ დედას.
ღამით ბალახებზე ციფა ნაში,
შვილო, მთვარიანში ნე იყო დიდხან,
არ გადაგჭერესო სანახი ღამით,
თვალებს ვატყენსო ამდენი კითხვა.
მას გული სტკივა, რომ ძვირფასი დედა თანდა-
თან ხანში შედის და წყენით ეციოხება — „რა-
ტომ შემოღვივებ კადარად თმაში ჩემი სიყვარუ-
ლის გავლილი გზები?“

შოთა ნიშნინაძის პოეზიის თემატიკა მრავალფეროვანია, მისი პოეტური სამყარო შემოზღუდული არაა ვიწრო პირადული განცდებით. ახალგაზრდა ავტორისათვის დამახასიათებელია ნათელი აზროვნება და მკვეთრი პოეტური სახეები. წიგნის ფურცლებიდან შეიძლება კარგი შედარებასა და სახეების ბევრი მაგალითის მოყვანა. მოკლევანო მხოლოდ ზოგიერთს:

შუა, მაგრამ შავ ლულებში ჩაჩნენილი ღამე
მიაცვთ თურქებს კოჯაში...

იანვებში თურქებს ფეხი დაპირეს გულზე,
ნათლად ბრწყინავს თურქის მთვარე მათი
ჩექმის ქუსლზე.
(„იანიჩრული ბალადა“)

მატარებელი შიშველ დაშნას ჰგავს
და ქარქაშვით ზელება გვიარბი.

(„მატარებელი მოსკოვრე, ტბაღვსთი“)
ნიშნინაძე

ახალგაზრდა პოეტის ვნა ძირითადად დახვეწილია, მის ლექსებში თითქმის ვერ შევხვდებით ბუნდოვან, ნაწვალბ სტრიქონებს. მასულისმგებლობის გრძობით ეცილება ავტორი რითმას, ხშირად იყენებს ხალხურ ინტონაციებსაც (ლექსები „საგაზაფხულო“, „ერთი პატარა ქალი მიყვარდა“, „ზღამარ იყო, ზღამარ იყო“), მაგრამ ზოგჯერ შ. ნიშნინაძის ლექსებში იგრძობა ზედმეტი გატაცება ე. წ. „გააზრებებისა“ და მოულოდნელი, უცნაური პოეტური სახეებით. ურველი თქმა, პოეტური სახე და აფორისტული დასკვნა ლექსის შინაგანი ლოგიკიდან უნდა გამომდინარეობდეს. სწორედ ამ ზედმეტი გატაცებით იხსნება ის ფაქტი, რომ ახალგაზრდა პოეტის ლექსებში გვეხვება ასეთი არაპოეტური შედარებები:

და ისე მოჩანდა მიჯნური წყვილი,
შე ჩაქერ-ნამგალი შეერთდა, მეგანა.
(„ბალადა სტუდენტზე“)

დაუშვა მსხვილი, მსხვილი წვეთები,
ჩოგორც განჯური ყურძნის მარცვლი.
(„სინაღორდ“)

ემათ ვხვდებით არაფორსმთქმელ, პათეტურ სტრიქონებსაც (ლექსებში „ჩინელი მოსკოვნი, მწვილობის მიტინგზე“, „ღილა ჩემს ქვანაზე“). არ მიეტოვება ახალგაზრდა პოეტს ასეთი რითმების გამოყენება: იყავი — გამოიყავი, გავიყავი — ვიყავი, დამიგია — ამიგია, ქარმა — ქაღმა, შეეგუება — მეგუდობი და სხვ.

შ. ნიშნინაძის ლექსებში ამ პირველ წიგნიდან ჩანს, რომ იგი თავისი თაობის შემოქმედთა შორის ერთერთი საინტერესო პოეტია.

ალ. სანაღორაძე

მონოგრაფიული ნაკვეთი ფრიდრიხ შილერზე

დ. ლაშქარაძის წიგნი — პირველი მონოგრაფიული შრომა ქართულ ენაზე შილერის შესახებ. მისი გამოსვლა მოწმობს, რომ ქართულ ენაზე იქმნება არა მარტო მხატვრული თარგმანები სოხლვარგარეთელ მწერალთა ნაწარმოებებისა, არამედ კრიტიკული ლიტერატურაც ამ მწერალთა შესახებ.

დ. ლაშქარაძე. ფრიდრიხ შილერი. სახელგაბო 1966.

წიგნის შესავალში ავტორი ზოგადად ღამბარკობს შილერის შემოქმედების მიწვევლობაზე პროგრესული კაცობრიობისათვის, საერთოდ, გერმანული ხალხისათვის, ევროპად. იქვე ვეცნობით მარქსის, ენგელსის, აგრეთვე ბუენსტოს, გერცენისა და სხვათა ცალკეულ გამოთქმებს შილერის შესახებ, პროგრესული კრიტიკული აზრის წარმომადგენელთა ბრძოლას შილერის შემოქმედების ბურჟუაზიულ ფალსიფიკატორებთან.

წიგნის პირველ თავში — „ახალგაზრდა შილერ“

რომ მოცემულია ლიტერატურულ — კრიტიკული ანალიზი ფრ. შილერის ადრეული დრამებისა: „ყაჩაღები“, „ფიესკოს შეთქმულება გენუაში“, „ვერაგობა და სიყვარული“, „დონ კარლოსი“. ძირითადი თვალსაზრისი, რომელსაც ავტორი ატარებს ამ დრამების იდეური განწყობისას, არაა, რომ შილერის მათში უმჯობესდება მშინველ გერმანიის უზადრეკ სინამდვილეს, რომ ისინი გამსჭვალულია მგზნებაურ პროტესტით ფეოდალურ-ბურჟუაზიული რეჟიმის მიმართ. მონოგრაფიის ავტორი სამართლიანად მიეთითებს, რომ შილერი დროთა ვითარებაში ცვლის ბრძოლის საშუალებებს და გზებს, მაგრამ ბრძოლის საბოლოო მიზანი — არსებული საზოგადოებრივი უწყობილების გარდაქმნა კაცობრიობის უკეთეს მომავლასათვის ზრუნვა — მისთვის ბოლომდე უცვლელი რჩება (გვ. 62).

საერთოდ, დ. ლაშქარაძის მსჯელობანი ყველგან მდიდარ ფაქტორზე მასალაზეა გაშლილი. ავტორი კარგად იცნობს ლიტერატურულ ძეგლებს; აღსანიშნავია ისიც, რომ დ. ლაშქარაძე არ ერიდება საკითხების სირთულეს, გახედულად მსჯელობს ე. წ. საღისეულის პრობლემაზე, ჩვენ გვსურს შევუბრუნო სწორედ ამ ზოგიერთ სიტყვას, რომლებიც სადაოდაა მიჩნეული მეცნიერულ ლიტერატურაში.

ძირითადი ტენდენცია, არსი შილერის შემოქმედებისა, ავტორის მიერ სწორადაა წარმოდგენილი სარეალისტო წიგნში. მიუხედავად ამისა, არ შეგვიძლია გაეიზაროთ ავტორის ზოგერთი დებულება, რომლებიც შეეხებიან მაშინდელი სინამდვილის წინააღმდეგ შილერის ბრძოლის ფორმებს შემოქმედებითი გეოლუციის ცალკეულ ეტაპებზე.

„ყაჩაღებს“ ავტორი განიხილავს როგორც გენუაში „შტურმ უნდ დრანგის“ შემოქმედებით ნიშნებს, რომელშიც ფეოდალური სამყაროს წინააღმდეგ აშხუდრების პათოსი ჯერ კიდევ ძირითადად შტურმერული სელისკვეთებითაა გამსჭვალული; ამასთანავე, ავტორის აზრით, კარლ შოპრის ინფილტრაციისტიკური ამბოხების კრახის კრიტიკულა ჩვენებით შილერი ებრძვის „შტურმერთა“ ძირითად ნაკლევანებს — ინფილტრაციის და ამდენად სტილდება კიდევ „ჭარბობა და შეტევის“ ფარგლებს (გვ. 18). „ყაჩაღებში“, შენიშნავს დ. ლაშქარაძე, უკვე ჩაისახა შილერის თვალსაზრისი, რომ „ვერაგობა უზადრეკობის დაძლევისა და დიდი ისტორიული საქმიანობისათვის ბურჟუაზიის ამოქრავების ერთადერთ შესაძლებელ გზას საზოგადოების მორალური აღზრდა წარმოადგენს“ (გვ. 44). უფრო კრიტიკორულად მსჯელობა ამის შესახებ 63-ე კატარაზე, სადაც ვკითხვობთ, რომ „ყაჩაღების“ ავტორი „...შტურმერული ბენტარობის ნაცულად არსებული ეთარების გარდაქმნის საშუალებად საზოგადოების მორალური აღზრდას მიიჩნევს“. აღნიშნულ თვალსაზრისს, ავტორის მტკიცებით, შილერი „უკვე აშქარად“ გამოთქვამს დრამაში—

„ფიესკოს შეთქმულება გენუაში“ სადაც, იგი როგორც „ყაჩაღებში“, დრამატურგს „...ბრძოლის სიმძიმის ცენტრი სოციალ — პოლიტიკური სფეროა, რადან მორალური სფეროში გადაიქცევა“ (გვ. 44).

რაც შეეხება შილერის მესამე დრამას — „ვერაგობა და სიყვარული“, მასზე, დ. ლაშქარაძის მიხედვით, აკველანე უფრო აქციაოდ არის გატარებული ის იდეა, რომ არსებული სოციალ-პოლიტიკური უკუღმართობის გარდაქმნა საზოგადოების მორალური აღზრდის გზით არის შესაძლებელი“ (გვ. 63). ამრიგად, ახალგაზრდა შილერის ადრეულ დრამებს აქვს ერთი საერთო იდეური ხაზი — ესაა საზოგადოების მორალური აღზრდის გზით სოციალური სინამდვილის გარდაქმნისათვის ბრძოლა.

ავტორის ეს კონცეფცია სადავოდ მიგვიჩნია. წიგნში მოცემული საკმაოდ ვრცელი მიმოხილვა შილერის ადრეული დრამატური ნაწარმოებებისა, ვერ ამავტებს ავტორის თვალსაზრისს. „ყაჩაღების“ კრიტიკულა გარჩევის დროს ავტორი უფრადლებს ამახელებს დრამის ფინალზე. იგი სამართლიანად მიეთითებს, რომ კარლ შოპრის მიერ ინფილტრაციისტიკური ბრძოლის დავაობა, მისი განზრახვა ზაბრდეს ზელსუფლებას — შილერის მსულემხედველობის ისტორიულ შეზღუდულებაზე მიეთითებს. ნაწარმოების ფინალში თვით დრამატურგი შარტლაც მიდის იმის აღზრებაზე, რომ ინფილტრაციისტიკური ამბოხების გზით შეთქმულება დრომოქმული ფეოდალური სინამდვილის დამარცხება, განმანათლებლურ — რესპუბლიკური იდეალისათვის ბრძოლა. მაგრამ განა ყოველვე ეს გეჟლევს რაიმე საფუძველს იმის მტკიცებისათვის, რომ „ყაჩაღებს“ ავტორი იშთავითვე საზოგადოების მორალური აღზრდის თვალსაზრისზე იღვავა აღნიშნული თვალსაზრისი, როგორც შეხედულებათა გარკვეულ სისტემას, არა აქვს შილერს — ავტორის დრამებისა „ფიესკოს შეთქმულება გენუაში“ და „ვერაგობა და სიყვარული“. ამ დრამებში შილერი არსებულ სინამდვილეს ძირითადად ისევ შტურმერული პოზიციებიდან ებრძვის. ვერიანსა და სხვა შეთქმულთა ბრძოლა რესპუბლიკისათვის, „ფიესკოს შეთქმულებაში“, რომელსაც თვით ავტორმა „რესპუბლიკური ტრაგედია“ უწოდა, არსებითად გავრცელება შტურმერულ — ინფილტრაციისტიკური ბრძოლის დასავიბოი სოციალური სინამდვილის წინააღმდეგ. ის ბრძოლა აქაც შარტლაცით მოაზრება; ვერიანი იძულებულია დაადგეს შტურმების გზას გაბატონებულა რეჟიმის მიმართ, მაგრამ ეს როგორც თვით დ. ლაშქარაძეც აღნიშნავს, არ ნიშნავს შილერისეული რესპუბლიკური იდეალის დამარცხებას (გვ. 48). ეს შილერი იმის ნიშნავს, რომ მაშინდელი გერმანიის ბურჟუაზიული — ფილისტერული საზოგადოება არ იყო მომზადებული ბრძოლისათვის, რომ ამ ქვეყანაში მაშინ, შილერის სიტყვებით, „რესპუბლიკური თავისუფლება — უზარო, ცარელი ძახილი“ იყო. ამავე ასპექტში უნდა განვიხილოთ „ვერაგობა და სიყ-

ვარული“. ფერდინანდის ბრძოლა წოდებრივი პრივილეგიების, სოციალური ზღვრების წინააღმდეგ ისევ და ისევ იმაზე მიფიქვითებს, რომ არსებული გერმანული სინამდვილას წინააღმდეგ ამზღვრებული შილერის ბრძოლის გზებისა და საშუალებების ძიებამია. ცხადია ისიც, რომ ამ ძიებაში შილერი ჯერ კიდევ არსებითად „შტრამ უნდ ღრანგის“ ლიტერატურის ტრადიციებს აგო-ჭელებს, ინდივიდუალისტური ჯანყის იქით ვერ მიდის. „ყაჩაღების“, „ფიესკოს შემოქმედებისა“ და „ვერაგობა და სიყვარულს“ საერთო ღერძად უნდა მივიჩნიოთ სწორედ ეს ინდივიდუალისტური ჯანყი ცალკეული, შედარებით მოწინავე პროტესტანტებისა მამინდელი გერმანიის ფილისტერული ფეოდალურ — ბიურგერული საზოგადოების წინააღმდეგ. შილერი „შტრამ უნდ ღრანგის“ მსოფლმხედველობრივი პოზიციებიდან ებრძვის გაბატონებულ რეჟიმს, მოსთვის ჯერ კიდევ უცხოა კონცეფცია საზოგადოების მორალური აღზრდის გზით სოციალური სინამდვილას ვაუშვობსებნისა. მართალია, დასახელებულ ნაწარმოებებში უკვე შეინიშნება პირველი ჩანახაზები მორალისტური ტენდენციისა (შილერი ერთ-ერთგვარად ზრუნავს მთავარი გმირის სულიერი სამყაროს მორალური სიწმინდისათვის და ყურადღებას აქცევს ჩადენილი ქმედების ზნეობრივ მხარეს), მაგრამ ლაპარაკი მათი თანმიმდევრულად გატარების შესახებ „შტრამ უნდ ღრანგის“ პერიოდის დრამებში ერთად ნაადრევია. ფიგე იოქმის შილერის ამავე პერიოდის თეორიული ხასიათის შრომების მიმართაც ცალკეული ადრეული ელემენტები „აღზრდის“ თეორიისა გვხვდება წერილებში — „თანამედროვე გერმანელი თეატრის შესახებ“ (1782) და „თეატრი, როგორც მორალური დაწესებულება“ (1784). მაგრამ, ეიმეორებთ ეს მხოლოდ ცალკეული ადრეული ელემენტებია, რომლებიდანაც მხოლოდ ზოგიერთმა კბოვა შემდგომი განვითარება შილერის ესთეტიკაში. ამავე დროს არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ შილერის — დრამატურგის შემოქმედებათა პრაქტიკა ხშირად არსებითად ეწინააღმდეგება შილერის — თეორეტიკოსის შეხედულებებს.

მონოგრაფიის მეორე და მესამე თავებში სკკმაოდ ვრცელად განხილული შილერის ესთეტიკური შეხედულებანი და შემოქმედების უკანასკნელი პერიოდის დრამატურგია („ჰელდენშტაინი“, „მარიამ სტიუარტი“, „ორღენელი ქალწული“, „მესინელი სარძლი“, „ეილჰელმ ტელი“).

გარდადა ნაწვევები მატერიალისტური და რეალისტური ტენდენციების თანმიმდევრული გაძლიერება შერლის ესთეტიკურ და ლიტერატურულ შეხედულებათა სისტემაში, პროგრესულობა შილერის თეორიული ნააზრებისა გაბატონებულ იდეალისტურ თეორიებთან შედარებით. საკანგებოდაა ზაზგასმული შილერის ფილოსოფიურ და მხატვრულ შეხედულებათა არსებითი განსხვავება კანტის იდეალიზმისა და ტრანსცენდენტალური ესთეტიკისაგან. დამაჯერებელია ლიტერატურულ-კრიტიკული ანალიზი ისტორიული ხასიათის დრამატიული ნაწარმოებების, რაც წიგნის მესამე თავშია მოცემული. განსაყთობით მოსაწონია ძიება ზალზერობის ძლიერი ნაკადებისა ამ ნაწარმოებებში. ვამოიჩნევა ამ მხრივ მომხილია „აილენშტაინის“ და „აილჰელმ ტელისა“ მონოგრაფიის ავტორის აზრით, შილერის წამყვანი დრამატული პერსონაჟები მისივე „თამაშის“ კონცეფციის კონკრეტული განსახიერებაა. ასე განიხილავს, კერძოდ, იგი კარლ და ფრანც მოორებს „ყაჩაღებიდან“ (გვ. 31 — 32). აქ ავტორის უთუოდ ავიწყდება ის ფაქტი, რომ „ყაჩაღებზე“ შემოაბის პერიოდში შილერს „თამაშის“ კონცეფცია არა აქვს. იგი რამდენადმე ჩამოყალიბებული სახით გვხვდება გაცილებით უფრო გვიან შილერის თეორიულ-ესთეტიკურ წერილებში, მას შემდეგ რაც შერალი საფუძვლიანად ეყნობა კანტის ფილოსოფიას, კერძოდ, მის ესთეტიკას.

დავით ლაშქარაძის წიგნი — „ფრიდრიხ შილერი“ საყურადღებო თეორიული შრომაა. მკითხველთა საზოგადოება ინტერესით შეხვდება ამ წიგნს, რომელშიაც გაბედულად და დამტლართული პრიბლემატური საკითხებია.

ზურაბ პარხალაშვილი

გეოგრაფიისაგან

ტურნალ „მნათობის“ წინა ნომერში გამოქვეყნდა აკად. ნ. ბერძენიშვილის წერილი: „ახელ
ინგოროყვას წიგნის „გეორგი შერტლეს“ გამო“.

წერილი დაიბეჭდა საკითხის განხილვის წესით (რაც აღნიშნულია სარედაქციო შენიშვნაში)
და რედაქციას განზრახული ჰქონდა, დისკუსიის შეუქამებისას გაეკრიტიკებინა და უარყო ნ. ბერძენიშვილის წერილში მოცემული მცდარი დებულებანი.

ამგაშიაღ ნ. ბერძენიშვილმა „ლიტერატურულ გაზეთში“ (იხ. 1957 წ. № 6) გამოაქვეყნა წერა-
ლი „მნათობში“ მოთავსებული მისი წერილის გამო.

რედაქცია კმაყოფილებას გამოთქვამს, რომ ნ. ბერძენიშვილმა, თუმცა სხვაზე გადაბრალების
საკმაოდ უცნაური წესით, მაგრამ რამდენადმე მაინც უარყო თავისი მცდარი, არამეცნიერული დე-
ბულება ქართველი ხალხის ეთნოგენეზის შესახებ. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ საკითხში საკმაო
სინათლე მაინც არ არის შეტანილი. (უთუოდ ორჭოფულია ჭტორის განცხადება, რომ ერთი ტერ-
მინის ნაცვლად „აჯო ბეზდა“ ეხმარა მეორე ტერმინი, იმ დროს, როდესაც საკმარის იყო
მცდარი დებულების კატეგორიული უარყოფა).

რედაქცია მიესალმებოდა, თუ ნ. ბერძენიშვილი, თუნდაც სხვაზე გადაბრალების იმავე უცნაურ
წესით, უარყოფდა ანალოგიურ მცდარ შეხედულებებს, რომლებიც მის სხვა შრომებშია გამო-
ქვეყნებული.

ამასთანავე, რედაქცია აცხადებს, რომ ნ. ბერძენიშვილის წერილი ტურნალში დაიბეჭდა ს რ ე
ღ ი ა დ უ ც ე ლ ე ლ ა დ. დედანი ინახება რედაქციაში.

ქუჩნაღ „მნათობის“ 1956 წლის ნომრების შინაარსი

დოკუმენტები

გ. ზ. მევაენაძე — იდეოლოგიური მუშაობის საკითხები. № 2.

მოთხრობები, რომანები, პიესები, ნარკვევები, მოგონებები.

- ანანი მულე რაჯი — ფესხაცელი. მოთხრობა. თარგმანი ნ. ბაღრაიშვილისა. № 11
- ანათიანი მამია — ამირანის ძმობილი. თქმულება. № 8.
- ბელიაშვილი აკაკი — ქიათერა. ნარკვევი. № 12.
- გვასალია მოსე — ნაჯიხურალი. მოთხრობა. № 7.
- გორკი მაქსიმი — კამო. ვტიუდი. თარგმანი პ. ზეზინისი. № 1.
- დვებტარაშვილი ოთარ — დაბლიდარის ზეშაიდი. მოთხრობა. № 11.
- დონეშვილი თინა — აღაზნის პირას. რომანი. № 1, 2, 3, 4, 5, 6.
- დოსტოვესკი ფ. მ. — ნაშესიანი ქერდი. უცნობი ჩანაწერებიდან. თარგმანი თ. კოპლატიძისა და კ. ქილაჩიანისა. № 3.
- ვაკელი იონა — აბრაქუნე. პიესა. № 8.
- ვენუღიანი ა. — სამგორის უდაბნო. ქართული-ხალხური თქმულების მოტივი. თარგმანი მ. ყვარელიაშვილისა. № 11.
- ზურაბული არმენ — თანამგზავრები. მგზავრის ჩანახატები. თარგმანი კ. ბერიშვილისა. № 6.
- თავარი რაბინდრანაიდი — მინიატურები. თარგმანი ლ. ვ. ძვინგურისა. ფოსტის უფროსი თარგმანი ლ. ფლანდძისა. № 10.
- თავაძე სოლომონ — დავეიქარი. რომანი. № 1, 2, 3. მონადირის დღიურიდან. მოთხრობა. № 12.
- თევლაძე ვალ. — სამოქალაქო ომის გმირი 'ლუკიანე' თაბუკაშვილი. ნარკვევი. № 10.
- თინათინი რევაზი — მგვობრისადმი მიწაწერ ქრონიკებიდან. მოთხრობები. № 9.
- ტყეშელაშვილი დავით — ორდინეის ტყეში. პარტიზანის ჩანაწერებიდან. № 6, 7, 8.
- კლდიაშვილი სერგო — მარტოობა. მოთხრობა დიალოგებიდან. № 7.
- ქაქუნელი მალაქო — ლილია. მოთხრობა. თარგმანი თ. ჯავახიშვილისა. № 7.
- ლორია პარმენი — ახალი უფროსი. მოთხრობა. მინისტრი. ნარკვევი. № 12.
- მაისურაძე ელიზბარი — მეწიქვილე. მოთხრობა. № 7.
- მანი მაინარი — საბარლო ტონიეტა. ნოველა. თარგმანი ნ. რუხაძისა. № 12.
- მრეველიშვილი მიხეილ — ზეკი. პიესა. № 9.
- მრეველიშვილი ლადო — მონადირე. მოთხრობა. № 9.
- ნატროშვილი გიორგი — ისე ვახუშტი იყო იორზე. მოთხრობა. № 11.
- პასტერნაკი ბორის — აღმთიანები და გარემოებანი. მოგონება. თარგმანი გ. მარტვილაშვილისა. № 11, 12.
- რურუა ილია — უძილო ღამე. მოთხრობა. № 8. მეზაღე. მოთხრობა. № 12.
- სერანაიანი ბ. — სიმარტოვე. მოთხრობა. თარგმანი ი. ვ. დავითიანისა. № 4.
- სოფოკლე — ოდიშის მეფე. პიესა. თარგმანი დ. გარეჩილაძისა. № 10.
- სულიაშვილი დავით — უცხო მზარეში. მოგონება. № 2, 3, 4, 5, 6.
- ტაბიშვილი ნიკოლოზი — ჩემ გარემო. მოთხრობები. თარგმანი რ. ჯავახიშვილისა. № 10.
- ფრანკო ივანე — ბატონის პური. მოთხრობა. თარგმანი თ. ლვინიაშვილისა. № 8.
- ჭავჭავაძე იროდიონი — საოცნებო ხეხუდა. მოთხრობა. № 12.
- ჭუჩუაშვილი ქეთევანი — მინიატურები. № 11.
- შანშიაშვილი სანდრო — ვიგლა ბიჭი. ზღაპარი. № 5.
- ჩანდრა კრეშანი — მისი სახე. ნარკვევი. თარგმანი შოთა ძიძიგურისა. № 9.
- ჩიქოვანი გრიგოლი — რკინის ხიდი. ნარკვევი. № 5.
- ჩხაიძე ალექსანდრე — ქარიშხლის მარცხი. მოთხრობა. № 12.
- ჩხეიძე ბორისი — ნერვი. მოთხრობა. № 4.
- ბაინდრაძე ლევანი — ლატონის ვეჯილი. მოთხრობა. № 5. გარეიერაფი. მოთხრობა. № 10.
- ბარაზიშვილი სერგო — გამოცდილების ძალა. ნარკვევი. № 8.
- ჯავახიშვილი რევაზი — ჯარისკაცის ქვერდი. რომანი. № 1, 2, 3, 4, 5.
- ჯიორჯი დავით — ზამრათი. მოთხრობა. თარგმანი. ა. მამისთვალაშვილისა. № 10.
- ბაინე მაინარი — მოგზაურობა პარტზე. ფრაგმენტი. თარგმანი ჯორჯანელისა. № 2.
- ჭემინაშვილი ერნესტი — მოხუცი და ზღვა. მოთხრობა. თარგმანი ა. რატიანისა. № 9.

ლექსები და პოემები

- აბრამია პოლიო — ლექსები. № 12.
 აბრამიშვილი მარი — ლექსები. № 11.
 ამისულაშვილი შალვა — ლექსები. № 7.
 აროსია ილია — ლექსები. № 7.
 ბარათაშვილი მარია — სოფლად. ლექსი. № 5.
 ბუანი მიკოლა — თმოგვის გზაზე. ლექსი. თარგმანი შ. ამისულაშვილისა. № 1.
 ბროფე ტოვარი — წერალები. ლექსი. თარგმანი ი. რ. აბაბუღისა. № 8.
 განჯელი ნინამი — ლექსები. თარგმანი შ. თოდუასი. № 4.
 გომიაშვილი ალექსი — აფილის დედა. ლექსი. № 12.
 გოგოლაშვილი ვახტანგი — ლექსები. № 12.
 გორგანელი ვახტანგი — გამარჯვებათა დიდი ხეთწლელი. ლექსი. № 3.
 გორკი მაქსიმი — შავიზღვისპირეთში. ლექსი. თარგმანი ვ. კალანდოძისა. ლეგენდა მარკო-
 ზე. ლექსი. თარგმანი ს. ეული — ქუტიძისა. № 6.
 გელაძე ლევანი — გაფრინდი გულ. ლექსი. № 12.
 გეწაძე აკაკი — ლექსები. № 7. ლექსები. № 12.
 გვარიშვილი ნანი — ლამაზი ბუფე. ლექსი. № 12.
 გვეტაძე ვასილი — ლექსები. № 10.
 გრიშაშვილი იოსებო — ყვავილები ქვაზე. ლექსი. № 1.
 დუმბაძე ნოდარი — ლექსები. № 9.
 ენენი სერგეი — ანა სეგია. პოემა. თარგმანი ვ. სალუქვაძისა. № 12.
 ეული-ქუტიძე სანდრო — ახალი წელი. ლექსი. № 1. მათი ბრძოლები. ლექსი. № 11.
 ვარდუშვილი ხარიტონი — ლექსები. № 7. ლექსები. № 11.
 ვურდული სამედი — არ შეჩქარება. ლექსი. თარგმანი ლ. ერეკლეძისა. № 10.
 თარბა ივანე — ათი წლის შემდეგ. პოემა. თარგმანი შ. აკობიასი. № 8.
 იბნეში ჰენრიკი — უნგრეთს, ზემს შევობარ ორატორ-რევილუციონერს. ლექსები. თარგმანი
 ვ. კალანდოძისა. № 5.
 კალანდოძე ანა — ლექსები. № 2.
 კალანდოძე გიორგი — ლექსები. № 11.
 კავჯაზაძე — ნეტაქის სად ხარ კარგო! ლექსები. თარგმანი ო. ქუტიძისა. № 2.
 კახიძე შედეა — ჩემი მიწის სადღეგრძელო. ლექსი. № 7.
 კაპაძე გიორგი — ლექსები. № 4.
 კეშელაძე ბონდო — შოპენის. ლექსი. № 3.
 კილასონია ნანი — ლექსები. № 11.
 კრეტიანი გიორგი — წარბშეხრებად. ლექსი. თარგმანი კ. პობოხიძისა. № 10.
 კუპრაძე ოთარი — ლექსები. № 1.
 ლეონიძე გიორგი — დროშა. ლექსი. № 8. ლექსები. № 9. ქართული სიტყვებ. უსათურო
 ლექსები. № 10.
 ლომსაძე შოთა — ლექსები. № 4.
 ლორთქიფანიძე ზურაბი — ლექსები. № 3.
 ლორცა ვარსია ფედერიკო — ლექსები. თარგმანი შ. ქვლივიძისა, ვ. ფეერშტეინისა,
 და თ. კილიძისა. № 9.
 მალაზონია ნესტორი — ნაზიმ ჰიქმეთს. ლექსი. № 12.
 მამფორია ოთარი — ლაჯანური. პოემა. № 6, 7.
 მელია იაკობი — გამოუთქმელი წიხილი. ლექსი. № 12.
 მირცხულაძე ალიო — ლენინი. ლექსი. № 4.
 მოძღვრეშვილი სამუელი — ბავშვი. ლექსი. № 5.
 ნადირაძე ნიკოლოზი — ლექსები. № 8. ლექსები. № 9.
 ნერუდა პაბლო — ლექსები. თარგმანი შ. შაქავეარიანისა და გ. ძნელიძისა. № 4
 და, გოდოლის ტყის მტკნალმა. პოემა. თარგმანი შ. შაქავეარიანისა და გ. ძნე-
 ლაძისა. № 11.
 ნურული ვარლამი — ლექსები. № 4. ლექსები. № 12.
 ირევა შოთა — ოლევის დედა პიონერებთან. ლექსი. № 12.
 სულბერიძე ლადო — ლექსები. № 4. დედა. ბაბადა. № 10.
 სულაყური არჩილი — ლენინი ჩვენთვის ზრუნავდა მუდამ. ლექსი. № 4.

- ბურკოვი ალექსი — ლექსები. თარგმანი კ. ბობოხიძისა. № 5.
ტიხონოვი ნიკოლოზი — რუსთავი. ლექსი. თარგმანი ხ. ვარდოშვილისა. № 12.
ფორჩიხიძე შალვა — ლექსები. № 10.
ქვთარაძე ვიორჯი — ვინ თქვა, იყო და არა იყო რა? ლექსი. № 2.
ქვლეძაძე მხიელი — სამი ლექსი. № 3. ლექსები. № 4. ლექსები. № 10.
ჭუთათელი ალექსანდრე — სამედ ვერდენის ხსოვნას. ლექსი. № 7.
შალამბერიძე ოთარი — ლექსები. № 12.
შამანაძე ნოდარი — ლექსები. № 11.
შატერაშვილი ვიორჯი — ლექსები. № 3. ლექსები. № 10.
შერაზდიშვილი ზაქარია — ლექსები. № 1. ლექსები. № 9.
ჩარკიანი შაბრუბი — ლექსები. № 11.
ჩაჩავა ნიკოლოზი — ლექსები. № 1. სამი ლექსი. № 11.
ჩიქოვანი სიმონი — ლექსები. № 8.
ცეცხლაძე გრიგოლი — ლექსები. № 1. ლექსები. № 12.
ძიუ-ბო — ლექსები. თარგმანი თ. ჩხენკელისა. № 5.
ძინელაძე გივი — შუბო მალალო მიწის და ჩემი სალამი. ლექსები. № 7.
ქილაძე თამაზი — ჩინური ფინჯანი, შატარებლის გასვლა. ლექსები. № 5.
ბაღვაში ფრიდონი — მინდორში იდგა პატარა სახლი. ლექსი. № 12.
ჯალაღი მუსხა — ლექსები. თარგმანი ე. გორგანელი და თ. ჯანგულაშვილისა. № 2.
ჯანგულაშვილი თეიმურაზი — დაბადების დღე, მშვიდობის პირველი ზაფხული. ლექსები. № 3.
მაინე ქაინრიბი — ლექსები. თარგმანი ხ. ვარდოშვილისა, ვ. ბეწუშვილისა, ა. კეკელუას და შ. ამირხანაშვილისა. № 3.
ჩიქმეთი ნაზიმი — ლექსები. თარგმანი ვ. ლაფერაშვილისა. № 5.

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

- აღზაზიშვილი შალვა — ქენრაც იბსენი. № 6.
ამისულაშვილი შალვა — ალექსანდრე გომიშვილის ლექსები და ბალადები. № 4 ახალი ლექსების კვალდაკვალი. № 8.
ახათიანი გურამი — ლირიკული პოეზიის საკითხი. № 12.
აქბარდია კირილე — შენიშვნები ხელოვნების განვითარების შინაგან კანონებზე. № 4.
ახვლედიანი მარინე — ქართული მწერლები უცხოურ ენებზე. № 9.
ხაჩნელაძე გელა — შრომითი და გონებრივი აზრების ზოგიერთი საკითხი. № 12.
ბერძენიშვილი ნ. — კ. ინგოროვიცის წიგნის „გ. მერსელეს“ გამო. № 12.
ვახუნია გელა — ოთარისა და მანანას შესახებ. № 5.
ვახაბურდია კონსტანტინე — ნაჩუქარი წიგნები: ვიორჯი ნატროშვილის მოთხრობები № 2.
ვაწერელია აკაკი — თ. დოსტოევსკი. № 2.
გაკიელი ფატა — ბ. ბელინსკი შექსპირის შესახებ. № 11.
გრიგოლია ს. — საქართველოს სსრ პოლიგრაფიული მრეწველობა მეექვსე ხუთწლიურში. № 6.
დანელია ს. — მოგონება მოსკოვის უნივერსიტეტზე. № 6.
დოლაბერიძე ოთარი — კოსტა ხეთაგუროვი. № 4.
ვადკორია შოთა — მხატვრული დაოსტატების გზაზე. № 7.
ვარდოსანიძე გივი — სინამდვილე და მხატვრული ნარკვევი. № 4.
ზაფერინი მიხეილა — სასახლეო თანამეგობრობა. № 1. ალექსანდრე შევიროვის თარგმანები. № 2.
ზამხაძე ვლადიმერი — ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების წარსულიდან. № 6.
პოფორიძე ცილა — თეოდორ დრაიზერი. № 1.
კაკაბაძე ნოდარი — გერმარტ პაუპტმანი. № 9. სტეფან ცვივი. № 12.
კალანდაძე ლავროსი — მეგობრული შენიშვნა. № 3.
კიკნაძე გრიგოლი — ვიორჯი ლეონიძის პოეტური სტილი. № 7.
კლდიაშვილი სერგო — შთაგონებული ხელოვანი. № 6.
ლომთათიძე ქ. — აფხაზთა ეპიკოსი და განლაგების ზოგიერთი საკითხის შესახებ. № 12.
შარველაშვილი ვიორჯი — ორაკლი აბაშიძის პოეზია. № 5. გორკი საბჭოთა მწერლის მორალური ბუნების შესახებ. № 6.
შალრაძე ელგუჯა — უილიამ შექსპირი. № 6.
შაქვარაძიანი ვლადიმერი — რევოლუციის დიდი პოეტის შემოქმედებითი გზა. № 9.
შეგერელიშვილი ვაჟი — თერგდალეულთა და ქართველ ხალხოსანთა მსოფლმხედველობის საკითხები. № 11.

- მეჭლადე ირაკლი — საქართველოს მრეწველობა მეექვსე ხუთწლედში. № 5.
 ნადირაძე გიორგი — ესთეტიკური განცდის პრობლემა „ვეფხისტყაოსანში“ № 5.
 ედენტი ბესარიონი — პოლო იაშვილის ლექსების წიგნი. № 3. თანამედროვეობის სტრუქტურული
 ლალ ასახვისათვის დრამატურგიაში. № 8.
 რადიანი შალვა — აკაკი ბელაშვილი. № 1.
 ხახარაძე გ. — ე. ი. ლენინი და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება ამიერკავკასიაში. № 4.
 სურგულეძე იური — ერნესტ ჰემინგუეის „მოხუცი და ზღა“ № 11.
 უბილაძე ელიზბარი — მხატვრული ნარკვევი. № 7.
 ფანცხვა ილია — ტიპიურობის შესახებ. № 10.
 ფერმტყინი ედენე — ფედერაციო გარსია ლორკა. № 8.
 ფირალიშვილი თეიმურაზი — აბტურ ლისტი და საქართველო. № 1.
 ფიცხელაური ს. — საქართველოს კურორტების დაგეგმარების საკითხები. № 11.
 ქაჩელი ლეო — მეგობრის მოგონება. № 6.
 ქაჭორი გერონტი — ფრაგმენტები. № 8. შალვა დადიანის „გვირგვინიანების თჯახი“ № 11.
 ქუმბაშვილი დიმიტრი — ვაჟა-ფშაველას „გველის მკამერი“. № 5.
 ლენინაშვილი ანა — ქართული საბავშვო ლიტერატურა. № 9.
 ურუხიშვილი სიმონი — ახალი მასალები ძველი ქართული პოეზიის ისტორიისათვის. № 10
 ყურაშვილი გიორგი — საბჭოთა ხალხის უდიდესი გამარჯვება. № 5.
 შამათია პ. — ჯარისკაცი და „ლიტერატურა“. № 2.
 ჩაგლოშვილი გ. — საქართველოს სოფლის მეურნეობა მეექვსე ხუთწლედში. № 12.
 ჩაღღიშვილი ალექსანდრე — ნაკლებგავრცელებულის ტიპიურობის საკითხისათვის. № 12.
 ჩიქოვანი სიმონი — ტციან ტაბიძე. № 5. ლაღო ასათიანი. № 11.
 ჩინთა შალვა — „მთის კაცის“ იდეა და სახეები. № 2. მხატვრული ასახვის ზოგიერთი საკითხისათვის. № 7.
 ჩხეიძე ნოდარი — ლიტერატურული სახე და იდეა. № 8.
 ციციშვილი გიორგი — კოტე მთავაშვილის შემოქმედება. № 7.
 ძნელაძე ბ. — ლენინური პარტიისათვის თავდადებული მებრძოლი. № 10.
 წულუკიძე ივანე — დიდი კავშირის (ივანე ფრანკოს დაბადების ასი წლისთავი) № 8.
 კავთაძე ნეკო — ნაშრომი ესთეტიკის საკითხებზე. № 1.
 კილაია სერგი — გიორგი ქუჩიშვილი. № 11.
 კილაძე თამაზი — ოთხ პოეტი. № 4.
 კიქნაძე კონსტანტინე — „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი რუსული თარგმანი. № 4.
 კუმბურაძე ზურაბი — სალიტერატურო ენის ხალხურობისათვის. № 1.
 ხაფთაი გრიგოლი — ჰაინე როგორც რეალისტი. № 3. კ. მარქსი და ფ. ენგელსი ისტორიულ-
 დრამის შესახებ. № 11.
 ხობროვი ალ. — ხალხთა მეგობრობის დროში. № 5.
 ხუციშვილი ილარიონი — განახლებული საქართველო. № 2.
 ხუხუშვილი გიორგი — ორი პოემა. № 6.
 ჯიბლაძე გიორგი — პლენარის ესთეტიკური იდეალები. № 12.
 ჰუმბერტი მუგო — ჰაინე საბჭოთა ლიტერატურის სივანურში. № 2.

პარტმელი მწერლები სკპ მ-20 შრილობის
 შედეგებზე

- ახათიანი მამია — გაზაფხული დარიალში. № 3.
 ნატროშვილი გიორგი — მწერლის სიტყვის ძალა. № 3.
 ჩხეიძე ზორისი — ჰაერში სიბოთი ფრანკობა. № 3.
 კუჩუშვილი ალექსანდრე — დიდი მიღწევები და პერსპექტივები. № 3.

მწერლის ტრიბუნა

- ჯიბლაძე გიორგი — ესთეტიკური პროლეგომენები. № 6.
 ფოლკლორის საკითხები
 არახული გიორგი — ქართული ხალხური პალადა „ვეფხვი და მოყმე“. № 11.
 გეგელია ქსენია — მუსია ფოლკლორი. № 11.
 ლევადა ლია — ქართული ანდაზების გამოცემის საკითხები. № 7.
 ჩიქოვანი მიხეილი — ელვა ამირანის შესახებ. № 6.

მეცნიერება

- ბაქრაძე კ. — რაციონალური და რეაქციული პეველის ფილოსოფიაში. № 11.
 ბაქრაძე კ., წერეთელი ს., გუჯაბიძე პ. — ერთი რეცენზიის გამო. № 9.
 ბეი-მამიკონიანი გ. — ქართული ანბანის წარმოშობის საკითხისათვის. № 9.
 მამოშვიტოვი ა. — ოსური გრამატიკის ისტორიიდან. № 8.
 ნუცუბიძე შ. — ქვეელი და ფილოსოფიის ისტორიის საკითხები. № 11.
 ბიჭქაძე გ. — მოსკოვის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის. № 10.
 უახუროშვილი სიმონი — ახალი ვარიანტი ქართული რომანისა „სიბრძნე ბაღავაძისი“. № 8.
 შენგელია შიხელი — ძველი ქართული მწერლობა და მედიცინის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. № 4.
 ცინცაძე იასე — საქართველოს მთიანეთის (თუმშვიშავ-ხევესურეთის) რუსეთთან ურთიერთობის ისტორიიდან. (17 საუკ. შეფულები) № 2.

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

- ამირჯანი თამარი — ბერნარდ შოუ. № 7.
 ბერძენიშვილი ლ. — ილია და საგლეხო რეფორმა საქართველოში. № 8.
 გამსახურდია კონსტანტინე — ამოლოგია რუსთაველისა. № 4.
 გვაგიბერიძე მოსე — რუსთაველის ლექსის ენამზება, მუსიკალური ფერები და მხატვრობა. № 10.
 კენჭოშვილი აკაკი — ხალხთა შორის ქმობის იდეები ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში. № 10.
 ლენჯი დ. შ. — ექვთიმე ქართველი და ვარლამისა და იოსაძის თქმულება. № 3.
 მარგველაშვილი გიორგი — ლერმონტოვის ყრმობისღრინიდელო ლირიკის იდეური პრობლემატიკა. № 7.
 მარგველაშვილი ვახტანგი — პოეტი და რევილუციონერი. № 10.
 ნუცუბიძე შალვა — ქართული ლიტერატურისა და კულტურის საკითხები თანამედროვე დასავლურ მეცნიერებაში. № 3.
 ორლოვსკაია ნ. — ნიკო ნიკოლაძე ფრანგული ყრნალისტიკის შესახებ. № 10.
 პაქუჩია გ. — ალ. წულუკიძე ლიტერატურის შესახებ. № 11.
 ტაბიძე ტიციანი — დავით გურამიშვილი და ვაჟა-ფშაველა. № 2.
 შანიძე აკაკი — ვეფხისტყაოსნის ენის საკითხი № 7, 12.
 ძიძიგური შოთა — ვაჟა-ფშაველას ენის პრობლემა. № 7.
 ჭავჭავაძე თინათინი — კალიდასა. № 11.
 ხუციშვილი სოლომონი — მეოთხე თერგდალეული. № 2.
 ჯინორია ითარი — ილია ჭავჭავაძის რეალიზმის საკითხისათვის. № 11.

ხელოვნების საკითხები

- აღიბევაშვილი გაიანე — დავით კაკაბაძის შემოქმედება. № 8.
 აღმაშვილი შალვა — პაბლო პიკასო. № 11.
 ანჯაფარაძე ვერიკო — შალვა ლამბაშიძე. № 5. სამი შეხედურა კაჩალოვთან. № 9.
 არმანი თამარი — გიგო გაბაშვილი მხატვრის ხელოვნების შესახებ. № 11.
 ბერიძე ვახტანგი — რემბრანტი. № 8.
 გამსახურდია კონსტანტინე — დავით კაკაბაძე. № 9.
 გორდენაიანი ბენო — მხატვარი დავით ქუთათელიძე. № 12.
 გუდინასი პ. — წერილი ლიტვიდან. № 8.
 ვაქსანი შიხელი — რამდენიმე დღე საქართველოში. № 1.
 თოფურია შიხელი — ჩრდილოეთ ოსეთის საბჭოთა სახვითი ხელოვნება. № 10.
 პასტერნაკი ზორიხი — მოქმედის შესახებ. № 5.
 ქორქია როდონი — ალექსანდრე წერეთელი. № 10.
 ჩავეტაძე დავითი — ისტორიული ძეგლი უქიმერაონის გორაკზე. № 6.

კვლეუნიკანი

- გოცაძე შ. — გრიგოლ, რბელიანის „მოსკოვის აღწერა“. № 3.
 ცაიშვილი სოლომონი — იონა მეუნარგას ავტობიოგრაფია. № 2. ილია ჭავჭავაძის უცნობი წერილები. № 11.
 წერეთელი აკაკი — ვეფხისტყაოსნის „ორიგინალის დასაცავად. პუბლიკაცია და შენიშვნები. ან. აბრამიშვილისა და ალ. ლლონტისა. № 10.

უმცაშვილი პეტრე — გამოუქვეყნებელი წერილი. პუბლიკაცია და შენიშვნები **ლევო ბერიძის** შენიშვნისა. № 12.

მსოფლიო რეპლიკა

- ალხაზაშვილი შალვა — ეუღელ შედგენილი კომენტარები. № 1.
- მარგველაშვილი გიორგი — ველგარიზაცია თუ უშუქრება. № 11.
- როსტომაშვილი ეთერი — სიტყვასიტყვითი თარგმანის ზოგიერთი მავალითი. № 4.

წიგნების მიმოხილვა

- ადგიშვილი შ. — დიალექტიკური მატერიალიზმის საკითხები. № 7.
- ალანია ნ., ხინთიბიძე აკ. — მონოგრაფია შალვა დადიანის დრამატურგიაზე. № 10.
- ამისულაშვილი შალვა — მირზა გვლავანის ლექსები. № 12.
- არველაძე სიმონი — რეაზ მარგინის ლექსებისა და ბალადების წიგნი. № 2. გიორგი სალუქვაძის ლექსები. № 5.
- ასათიანი გურამი — ედიშერ ყიფიანის მოთხრობები. № 9.
- აღნაშვილი ნინო — ქართული ქალები დად სამამულო ომში. № 11.
- აფხაიძე შალვა — შედეა კახიძის ლექსები. № 6.
- ბაქრაძე ჯ. — ძველი ქართული სამართალი. № 3.
- გაგოშიძე შ., კეკელიძე ვ. — პარტიული და საბჭოთა ბეჭდვითი სიტყვის შესახებ. № 8.
- გაჩეჩილაძე სიმონი — პოეზია და ხალხი. № 11.
- გვეგელაშვილი კ. — ა. პ. პავლოვის რჩეული თხზულებანი ქართულ ენაზე. № 3.
- გვანარია აღ. — საადი შირაზელი „მუსთაჲნი“. № 11.
- გვანარია ევა — მუსიკალურ ტერმინთა ლექსიკონი. № 8.
- გომელაური შაქრო — ალექსანდრე ყაზბეგი სცენაზე. № 5.
- გიორგაძე ვასო — რომანი ლექსად აფხაზეთის ცხოვრებიდან. № 8. ლექსები ხალხთა მგობრობაზე. № 10.
- გოგოლაძე ვ. — ვაჟა-ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში. № 8.
- გოგოჭური დავითი — საურთაღლებო გამოკვლევა. № 10.
- გრიგოლია კ. — ქართლის ცხოვრების ახალი გამოცემის გამო № 4.
- დარსაძე ბ. — მთავლელობა საქართველოში. № 5.
- დოღაბერიძე ო. — ელადიშერ მთიაცოცის მოსწავლეობის წლები. № 2.
- ზარდალიშვილი გრ. — ორა საინტერესო ნაშრომი. № 11.
- ზედგინიძე ელზაბარი — რომანი საკომედიურ სოფელზე. № 11.
- კაკაბაძე სარგისი — რუსი და ქართველი ხალხების მეგობრობის ისტორიიდან. № 4.
- კეკელიძე მიხ. — მონოგრაფია კოსტა ხეთაგურაზე. № 4.
- კვარაცხელია მედეა — ელადიშერ ებოლავს ლექსები. № 2. მამია ასათიანის მოთხრობები. № 12.
- კაკაბაძე ზურაბი — წიგნი ილია ჭავჭავაძის ფილოსოფიურ და ესთეტიკურ შეხედულებებზე. № 9.
- კირვალაძე ჯ. — პრაქტიკის როლი შემეცნების პროცესში. № 10.
- კომახიძე დავითი — ნარკვევები ქართველ მეტაფორებზე. № 10.
- კოჭლავაშვილი აღ. — ნინოშენილოვანი მეცნიერული გამოკვლევა. № 6.
- კურცხალია ვ. — ლიტერატურული პორტრეტები. № 3. პოეზიის ახალი რომანი. № 7.
- ლაშთაიაძე გ. — სოხუმის არქეოლოგიური ძეგლები. № 3.
- მაჭავარიანი გრიგოლი — ცოცხალი მეშატაინის წიგნი. № 10.
- მაჭავარიანი ელადიშერი — ანეტ ვიდალის წიგნი ანრი ბარბიუსზე. № 12.
- მახარაძე ნ. — შოა ძე-დენის რჩეულ ნაწარმოებთა პირველი ტომი. № 5.
- მეგრელიშვილი გ. — ე. ი. ლენინი საქართველოს შესახებ. № 5.
- მიქელაძე თეიმურაზი — არმანისხევის არქეოლოგიური ძეგლები. № 10.
- ონიანი აღ. — ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი. № 6.
- რატიანი პ. — საურთაღლებო ნაშრომი გ. წერეთლის მსოფლმხედველობის შესახებ. № 4.
- რუხაძე ნოდარი — შილერის პიესების თარგმანები. № 10.
- სანაღორაძე აღეკო — ახალგაზრდა პოეტის განაფხელი. № 2. აღ. ჭეიშვილის ნარკვევები. № 5.
- შალვა ამისულაშვილის ლექსები და ბალადები. № 9.
- ხაჩინავა ვლ. — წიგნი რუსი და ქართველი ხალხის მეგობრობაზე. № 12.
- ხურცხალაძე ივ. — საქართველოში კლასობრივი სწოვალობისა და სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხის შესახებ. № 10.

- ტორატაძე ვრ. — ქართული მხედრული შრიფტი. № 7.
- ტყეშელაშვილი ილია — მეშათა რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი დოკუმენტები. № 2.
- ფეიქრიშვილი ი. — წიგნი სიცოცხლისა და ადამიანის წარმოშობაზე. № 8. ბიბლიოგრაფიული ნარკვევი სერგო ორჯონიძეზე. № 12.
- ყიასაშვილი ნიკო — „ცხოვრება ივანე შანაბელისა“. № 5.
- შათირიშვილი შ. — „ენათმეცნიერების შესავლის“ მეორე ნაწილის ქართულად გამოცემის გამო. № 9.
- ყაიშვილი სოფ. — ბულგარელი ხალხის მხატვრული მატრიანე. № 7.
- ჭიჭიჭიანი შოთა — იონა მეუნარჯიას ლიტერატურული მემკვიდრეობა. № 5. ლენინგრადში დაბეჭდილი ქართული ხელნაწერები. № 11. ახალი ნაშრომი ზოგიდი ფონეტიკის დარგში. № 12.
- ჭანტურაია ჯ. — ბონდო კემელავას ლექსები. № 10.
- ჭუმბურიძე ზ. — იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენის საკითხები. № 10.
- ხუნდაძე არკ. — დომენტი თომაშვილის ლექსების კრებული. № 7.
- ჯანიაშვილი ტ. — წარსულის ფურცლები. № 9.

დეო ქიანელი — ჩრეული. რედ. ირ. აბაშიძე. გვ. 728, ფასი 13 მან. 60 კაბ.
გერონტი ქიქოძე — მოგონებები. რედ. გ. მარგველაშვილი. გვ. 356, ფასი 6 მან. 30 კაბ.
კოლა ლომთათიძე — თხზულებათა სრული კრებული. რედ. ს. კვიციანი. გვ. 604, ფასი 22 მან. 20 კაბ.

ა. ქუთათელი — მოთხრობები. რედ. თ. შავიშვილი. გვ. 449, ფასი 9 მან. 30 კაბ.
იპოლიტე ვარათაძე — მოგონებები. რედ. გ. ნატროშვილი. გვ. 218, ფასი 5 მან. 30 კაბ.
ალიო მარცხალიძე — მოგონებები ჩინეთში. რედ. გ. ნატროშვილი. გვ. 79, ფასი 1 მან. 50 კაბ.
გიორგი შატერაშვილი — ა. მ. მთაბერი. რედ. ი. ნონეშვილი. გვ. 190, ფასი 3 მან.
რევაზ მარჯანი — ჩრეული. რედ. ირ. აბაშიძე. გვ. 357, ფასი 9 მან.
ვანოზ დარასელი — ჩრეული. რედ. ან. თევზაძე. გვ. 204, ფასი 7 მან. 10 კაბ.
ფრანკული წოდებები — თარგმ. ირ. ქავთარაძისა. რედ. გ. ქიქოძე, თ. კოლატაძე. გვ. 458, ფასი 14 მან. 65 კაბ.

მარჯანი — ლექსები. რედ. გრ. აბაშიძე. გვ. 159, ფასი 3 მან. 30 კაბ.
პორის ჩრეული — მოთხრობები. რედ. გრ. ნიქოზი. გვ. 213, ფასი 5 მან. 10 კაბ.
გახრიელ ვაბუშანიძე — ლირიკა. რედ. ა. შენგელია. გვ. 89, ფასი 2 მან.
ბაბლიანი სოსიტაშვილი — ლექსები. რედ. გ. ლეჩინიძე. გვ. 157, ფასი 3 მან.
ელადაშვილი გიორგი — პორტრეტები და წერილები. რედ. გ. ნატროშვილი. გვ. 129, ფასი 3 მან.
გიორგი ზუბაშვილი — მწერალი და ცხოვრება. რედ. ბ. კლდიაშვილი. გვ. 172, ფასი 4 მან.
ნოდარ გურგენიძე — მეცნიერებათა თეორია. რედ. თ. კოლატაძე. გვ. 88, ფასი 1 მან.
ნალდა ფარსანიძე — შენ ხარ ვენახი. რედ. ა. შენგელია. გვ. 146, ფასი 2 მან.
ფირა მუხამაძე — ლექსები. რედ. შ. მრეველიშვილი. გვ. 106, ფასი 1 მან. 50 კაბ.
პეტრე სამსონიძე — ლექსები. რედ. შ. აფხაიძე. გვ. 137, ფასი 2 მან. 40 კაბ.

საბავშვო

ილია ქავთაძე — რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაზის ცხოვრებიდან. რედ. პ. ინგოროყვა. გვ. 32, ფასი 3 მან. 50 კაბ.

ა. შ. ჩხივი — კრებული. თარგმ. პეტრე ბაბტოძისა. რედ. ელ. გოგოლაშვილი. გვ. 58, ფასი 3 მან. 70 კაბ.

ი. ვ. გორგი — ღრამები. თარგმ. ვახტ. ბეწუკელისა. რედ. გ. კუპრაძე. გვ. 494, ფასი 20 მან. 20 კაბ.

ილია სიხარულიძე — პატარები აგარაზე. რედ. ვ. ბეწუკელი. გვ. 106, ფასი 3 მან.
ბესარიონ ფრეზი — დავით კლდიაშვილი. რედ. ნ. კალანდარიშვილი. გვ. 92, ფასი 3 მან. 10 კაბ.

კოტე მესხი — ქუთაისის კალთაზე. რედ. გ. ლორთქიფანიძე. გვ. 89, ფასი 2 მან. 80 კაბ.
მშობლიურ ბუნებაში — მეტყველი მარიაშვილი. რედ. მ. ბურჭულაძე. გ. თაყაიშვილი. გვ. 292, ფასი 9 მან. 40 კაბ.

ფ. ვიგორი — გზა ცხოვრებისა. თარგმ. ელ. გოგოლაშვილისა. რედ. პ. ქუციანი. გვ. 494, ფასი 10 მან. 40 კაბ.

კორნელი და მისი შტრამი — თარგმ. ან. გაბოძისა. რედ. შ. რაბიანი. გვ. 124, ფასი 2 მან. 90 კაბ.

მიხეილ დევიანი — მოთხრობები. რედ. შ. მრეველიშვილი. გვ. 91, ფასი 3 მან. 60 კაბ.
გიორგი დავითაშვილი — მომღერალი ქვიშა. რედ. ნ. კეცელია. გვ. 72, ფასი 2 მან. 40 კაბ.

რეზინელი ზღაპრები — თარგმ. ლეო ესაქოძისა. რედ. ა. ქუციანი. გვ. 88, ფასი 2 მან. 75 კაბ.

ფიორე მდინარი — ვალქტიონ ტაბაძე. რედ. ს. კვიციანი. გვ. 110, ფასი 3 მან.
სოზე კანაბალი — ქუთაისის თამაში. თარგმ. ირ. კუციანისა. რედ. გ. ნადარეიშვილი. გვ. 168, ფასი 8 მან.

გ ა ს წ რ ე ბ ა

„მნათობის“ № 11-ში 159-ე გვერდზე პალეონომიურ სტრატოგრაფიულ ნიშნულთა აღწერა, მეოთხე სტრატოგრაფიულ ნიშნულთა აღწერა — „პეტრესი“.

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„**მნატობი**“

ГОСИЗДАТ ГРУЗИИ